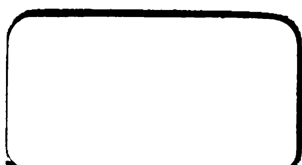

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor julij 1839.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXXXIX.

De prijs is 30 *Cents.*

Printed in the Netherlands.

BOEKBESCHOUWING.

Het Wezen des waren CHRISTENDOMS, of JOHANNES *eerste Brief verklaard en ontwikkeld. Met een kort uitlegkundig aanhangsel. Een Huisboek voor beschaafde Bijbelvrienden. Vrij naar het Hoogduitsch van* K. RICKLI, *door* L. C. MEIJER, *Predikant bij de Hervormden te* Hontenisse. *Met een Voorberigt van* D. T. HUËT, *Predikant bij de Walsche Gemeente te* Rotterdam. *Te* Rotterdam, *bij* T. J. Wijnhoven Hendriksen, 1838. *XXIV en* 533 *Blads. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 5,00.

Met een wel geschreven Voorberigt van den op den titel genoemden Eerw. Predikant bij de Walsche Gemeente, waartoe de zedige Vertaler hem vriendelijk verzocht had, wordt dit stichtelijk boekdeel ter practicale behandeling van den eersten Brief des Apostels JOANNES door den Evangeliedienaar RICKLI aangevangen. Met reden zegt HUËT hier, onder andere: » Dit boek prijst zich aan door eene goede echt christelijke strekking en men mag vertrouwen, dat de lezing van hetzelve nut zal stichten."

Dan volgt eene inleiding, naar aanleiding van Hoofdst. I: 1—4, over de zekerheid en reinheid en het doel der Apostolische prediking. Men zal die, ook wanneer men bekend is met het bekende stukje: *de vestigiis Gnosticorum in N. F. frustra quae-*

 si-

sitis, met genoegen lezen en zich kunnen overtuigen, ook door de inleidingen van anderen, als van VAN HAMELSVELD en VAN DER PALM, te vergelijken, dat RICKLI wel voorbereid zijn werk heeft aangevangen.

Hij heeft geoordeeld, zonder echter daarom aan den H. Apostel een kunstmatig plan te willen opdringen (*), deze regelmatige orde, ter betere bereiking van zijn oogmerk en om zich zijne taak gemakkelijker te maken, te moeten volgen.

Het daaromtrent door HUËT aangemerkte zal men wel willen onderschrijven. Oorspronkelijk zijn het 25 Leerredenen of Bijbeloefeningen, elk met een opschrift voorzien, maar de Overzetter, voor lezers schrijvende, heeft geoordeeld dezen homiletischen vorm aanmerkelijk te mogen wijzigen, waaruit menige verandering, uitbreiding en inkorting is voortgevloeid en waardoor niet alleen het overzigt van het geheel gemakkelijker gemaakt, maar ook het werk meer bruikbaar geworden is voor een christelijk huisboek. Wij vinden geene reden om dat af te keuren, en wenschen dat de ondervinding in deze de goedkeuring van het Publiek zal openbaren. Het hier gegeven bestuur toch is gegrond op eene gezonde uitlegkunde der H. Schrift, de aanwijzingen, vertoogen en raadgevingen duiden den echt chris-

(*) Men vergelijke echter ook het aanhangsel, waar zich RICKLI vrij sterk en stellig verklaard heeft.

De Rec.

christelijken Leeraar aan, die het veilig midden verstandig zoekt te bewaren; de drangredenen zijn verstandig gekozen, ernstig ingerigt en gemoedelijk toegepast; van den geheelen inhoud van dit heilig schrift is met getrouwheid gebruik gemaakt en men merkt hier gedurig op, hoe wél RICKLI van de omstandigheden des tijds en van de woelingen, welke hier en daar thans plaats hebben, weet gebruik te maken, om zijne lezers te waarschuwen en de beter gezinden te bewaren, en op te leiden, om in stede van zich te laten slingeren door allerlei wind van *leering*, met eerbied en op onwrikbare gronden van zekerheid, geloovig vast te houden aan de leere der Apostelen. Met één woord, dit boekdeel, zoo als het nu is ingerigt, mag door ieder CHRISTUS-belijder gelezen worden, en is van eenen wezenlijk stichtelijken inhoud. Ieder weldenkend en verstandig beoordeelaar zal dit moeten toestemmen, ofschoon hij dan ook meene, hier of daar met den waardigen Schrijver niet geheel te kunnen overeenstemmen; ieder heeft toch ook zijn eigene wijze van zien, zeggen en schrijven.

Zoo kunnen wij ons b. v. niet vereenigen met de hier gevolgde verklaring, en dus ook niet met de hierop gegronde redenering en toespraak aan den Christenlezer, van Hoofdst. III:20. Niet alleen toch de woorden des Apostels zelve, maar ook het geheele verband zijner ernstige redenering hier, schijnen ons te noodzaken, om het daarvoor te houden, dat hier geene troostreden voorkomt, maar

 in-

integendeel eene ernstige waarschuwing, om toe te zien van de christelijke vrijmoedigheid tot God (παῤῥησιαν πρὸς τὸν θεον) (*) niet te verliezen, maar te bevorderen en te bewaren. Gods oordeel (gelijk Prof. VAN DER PALM te regt hierop aanteekende,) is nog meer te vreezen, dan dat van ons hart, en indien wij somtijds eenige onzer verkeerdheden verbloemen of ontveinzen, aan Zijne kennis ontgaat niets, *Hij weet alle dingen!* De Christenen hebben dus te zorgen van eene goede conscientie voor God te bewaren, ten einde met vertrouwen te kunnen bidden. De tegenstelling spreekt hier zoo duidelijk, dat het ons verwonderd heeft, zulks ook niet door den Eerw. Overzetter hier te hebben zien opmerken, ter noodige teregtwijzing.

Maar het goede en uitmuntende, dat hier overal voorkomt, doet ons gemakkelijk de kleinere gebreken, ook hier op te merken, voorbij zien. Men oordeele uit het volgende staal, ontleend uit de behandeling van Hoofdstuk II: 26, 27.

» JOHANNES woorden herinneren het ons zeer levendig, dat wij ook dit geschrevene woord der Apostolische verkondiging niet aldus opvatten mogen, als ware geheel het Christendom in het angstvallig aankleven aan de letter gelegen. Wel is het eene onschatbare weldaad van onzen hemelschen Vader, dat de prediking van die eerste verkondigers des woords,

(*) Zie ook Hoofdst. V: 14. *De Rec.*

woords, door Zijne bestelling, voor ons in veilig schrift bewaard gebleven is, en wij daaruit het wezenlijke hunner verkondiging kennen, den zekeren, onveranderlijken grondslag, waarop de gemeente des Heeren gebouwd is, en meer en meer moet opgebouwd worden. Maar dit woord der Schrift, zal het ook ons heil bewerken, moet in ons zelven het leven der waarheid opwekken, en bestendig voedsel geven; zoodat wij haar niet slechts leeren kennen, maar de waarheid zelve in ons leve, ons beziele en besture, en ons zoo wel tot alles opleide, als alles leere, wat tot onzen vrede dient. Met andere woorden: wij moeten daar benevens ook »de zalving van den Heilige" ontvangen."

»Zou echter ook maar een eenig lezer dezer bladen deze uitdrukking hier kunnen misverstaan? Gelijk bij voorbeeld de dweeper haar misverstaat, die deze christelijke zalving in de dwaze inbeelding van eenen toomloozen geest waant te zien, en zich vermeet, zijne menschelijke, onvolkomene, en doorgaans ook bekrompene en zelfzuchtige denkbeelden voor de zalving met den goddelijken Geest te houden. Daar wij weten, dat onze zalving alleen in ware gelijkvormigheid des geestes met den CHRISTUS, den Gezalfde, bestaat: zoo is er meer dan dwaasheid noodig om JOHANNES woorden zoo verkeerd op te vatten. Wie dat bedenkt, begrijpt van zelf, dat deze inwendige getuigenis der waarheid regtstreeks het tegendeel is van alle willekeurige inbeelding; gelijk de Apostel het ook tegen den eigenwaan dier

valsche leeraars overstelt. En zoo moet dan ook een ieder het inzien, hoe weinig deze zalving des geestes ook met dat spel van duistere aandoeningen en verwarde voorstellingen mag verwisseld worden, welke het zelfbehagen van den ijdelen mensch des te stelliger voor goddelijk uitvent, hoe minder hij er zelf van verstaat. De zekere proefsteen dezer zalving is CHRISTUS zelf, gelijk Hij ons door de Apostelen verkondigd en voorgesteld wordt. Wie in gezindheid van Hem afwijkt, wiens leven van Zijnen goddelijken wandel op aarde te zeer verschilt, die heeft de zalving van den Heiligen zeker niet; hoe meer de CHRISTUS Hem daarentegen in zijn bestaan en leven — in zijn bestaan en leven, en niet slechts in zijne belijdenis — nabijkomt en gelijkvormig wordt, des te meer en volkomener bewijst hij, die zalving deelachtig te zijn."

» Hebben wij nu ook aan deze zalving deel, zoo zal zij, naar des Apostels woord, ook » in ons blijven." Wachten wij ons, haar in eene opgewondene, overspannene gemoedsstemming te zoeken, die » blijft" niet, kan geene » waarheid" zijn, maar heeft onvermijdelijk afmatting en verflaauwing ten gevolge. Wel kunnen wij soms oogenblikken van verhoogd gevoel, van geestdrift, en bijzondere geestkracht hebben, waarin wij ons als nader aan Gods vaderhart gevoelen, en ook tot de zwaarste pligten moed en kracht ontvangen. Dat zijn oogenblikken van hooger genot en zaligheid; maar ook dat is niet blijvend, is niet de zalving zelve, door

JO-

JOHANNES bedoeld; het is slechts eene meer ongewone uitwerking derzelve. Lezer! was niet ook uw hart getroffen, uw geest voor het heilige en goddelijke ontvlamd, toen gij voor het eerst met de gemeente aan des Heeren tafel mogt aanzitten, en daar, onder het plegtig gebruik van de teekenen Zijns ligchaams en bloeds, zijnen dood mede verkondigen mogt? Maar die stemming, zoudt gij haar wel op den duur in u hebben kunnen levendig houden? Het aardsche leven heeft ook zijne regten op u; gij kunt u daar niet aan onttrekken, zonder wezenlijke pligten te verzuimen. Was echter die verheffing des gemoeds van den regten aard, zoo zal ook de zalving des geestes, waaruit zij voortvloeide, zich duurzaam betoonen, nadat de eerste levendigheid des gevoels reeds lang voorbij is; zij zal uwen geest in alle betrekkingen en omstandigheden eene eigendommelijke, onveranderlijke waardigheid en grootheid bijzetten, zal u altoos met eenen geest van wijsheid en geregtigheid en van ootmoedige, zich zelve opofferende liefde vervullen, die den Heer nawandelt in de gestalte eens dienstknechts, hoewel zij van goddelijke natuur is!"

»Is dit de blijvende zalving, die wij ook ontvangen hebben, dan mogen wij ook op haar vertrouwen als op de »waarheid, die ons alles leert." Wel zal de wereld dezen geest uit God altoos voor eenen geest der dwaling uitkrijten. Die liefde, die zich zelve verloochent, die reine ijver, die niets zoekt dan God en het goddelijk welbehagen, en die

ons boven het vergankelijke, en boven de liefde der wereld verheft; die heilige geestdrift des Christens voor het eeuwige, voor waarheid, geregtigheid en alle deugd — het dunkt der zelfzuchtige wereld dwaasheid, overdrijving en zwakheid van hart, waarvoor zich de verstandige mensch weet te wachten. Den Christen is die onbaatzuchtige liefde, die heilige ijver, juist een getuigenis der waarheid; en levendig gevoelt hij, dat voor hem integendeel alles misleiding en dwaling zoude zijn, indien hij op deze inwendige getuigenis der waarheid niet mogt vertrouwen. Juist deze zalving des geestes doet ons met volle overtuiging gevoelen en erkennen, dat deze JEZUS, zoo rein en zoo groot in de liefde, zoo volijverig voor de eer des Vaders, en zoo ootmoedig in Zijne aardsche vernedering, de ware »CHRISTUS," de Zoon van God is, in Wiens gemeenschap en navolging wij ook kinderen van God kunnen worden. Moge deze wereld zich zelve voor nog zoo verstandig houden in hare bekrompene, baatzuchtige wijsheid: zoo weet de Christen niettemin met volle zekerheid, dat de Geest Gods, die in hem is, hem »alles" naar waarheid leert kennen en beoordeelen, hem deze wereld en hare ras voorbijgaande goederen, en de toekomende met hare onvergankelijke zaligheid, naar wezenlijke waarde leert schatten, en dat hij niet noodig heeft, dat iemand hem nog daar benevens iets leere."

De uitdrukking *Fil.* II:6. voorkomende, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο κ. τ. λ., wordt in het voorbij-

bijgaan dus verklaard: Die, hoewel Hij in de gestaltenis Gods, en Gode gelijk was, *daarmede niet als een overwinnaar met zijnen buit praalde.* Deze verklaring verdient wel met andere hiervan in het licht gegeven vergeleken te worden; zij levert ten minsten eenen met het duidelijk oogmerk van PAULUS wel strokenden zin op. Opgemerkt verdient vooral hier te worden de aanteekening van wijlen den Hoogleeraar VAN HAMELSVELD, op deze plaats in zijne Bijbelvertaling. Op Hoofdst. V:16. heeft NIEMEIJER over de *ἁμαρτία πρὸς θάνατον* zich dus verklaard:

» Zij is zulk eene, waardoor het openbaar wordt, dat men het geloof en de liefde geheel heeft verloochend; waarbij men de vermaningen der broederen noch de liefde des Vaders ter harte neemt; waarbij men zijn gemoed voor het berouw sluit, en zijne lusten en driften involgt, even als had men God en CHRISTUS nooit gekend. Eene zonde » niet tot den dood" is daarentegen eene zonde uit zwakheid, uit onnadenkendheid of nalatigheid, hetgeen daaraan ligtelijk te kennen is, dat men niet in de zonde volhardt, maar er veel meer berouw over heeft, en er zich voortaan voor zoekt te wachten."

» Deze zonden niet tot den dood zijn daarom echter geenszins gering te achten, veelmin met de menschelijke zwakheid te verschoonen. De Apostel verklaart zich uitdrukkelijk tegen zulk eene laauwheid in het zedelijke, daar hij zegt: » *Alle ongereg-*

regtigheid is zonde." Zelfs de geringste afwijking van Gods heiligen wil is schennis van Zijn gebod, waardoor wij de gemeenschap met Hem verbreken; zoodat wij er geenszins onverschillig voor mogen worden. »*Doch er is zonde niet tot den dood;*" men kan zondigen, gelijk ieder weet, en bij zich zelven ondervindt, zonder daardoor het geloof geheel te verzaken en de liefde geheel uit te schudden, waarbij dus ook de terugkeering tot den Vader niet is afgesneden."

Achtér aan is nog een Aanhangsel gevoegd, ter wetenschappelijke regtvaardiging der eigenaardige opvatting van den zamenhang en van enkele plaatsen, bijzonder voor Geletterden bestemd en door den Overzetter met eenige aanteekeningen verrijkt. Met een excursus over Hoofdst. V: 7, 8. wordt dit aanhangsel besloten, waarin RICKLI zijn gevoelen over de onechtheid dezer plaats oordeelkundig staaft. Met regt heeft de Schrijver zelf de aanmerking gemaakt, dat de ongeleerde lezer deze bladzijden ongelezen laten kan. Men wordt er ondertusschen nader door bevestigd, dat RICKLI geenszins los te werk gegaan is, maar met oordeel en naauwkeurigheid dezen brief bewerkt heeft.

TROOST-

TROOST-BIJBEL, of verzameling van Spreuken en Leeringen uit de Heilige Schriften des Ouden en Nieuwen Testaments; tot onderwijzing en vertroosting van Kranken, en van de zulken, die zich in doodsgevaar bevinden, alsmede van hen, die geliefde personen door den dood verloren hebben. Te Leeuwarden, *bij* J. W. Brouwer, 1837. *XX en* 244 *Bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 1,25.

De Bijbel prijst zich bijzonder ook als troostboek ten sterksten aan. Het gezag, dat ieder waar Christen aan dit boek aller boeken, op onwrikbare gronden toekent, en de eerbied, waarmede hij dus voor hetzelve aangedaan is, heeft noodwendig ten gevolge, dat de lijdende naar niets liever hooren, door niets meer, of ook zoo sterk, wordt aangetrokken, dan naar en door de in de H. Schrift voorkomende plaatsen of uitdrukkingen, welke van bijzondere toepassing zijn op zijne bijzondere omstandigheden. Men vergete ook niet hierbij te voegen, dat het juiste, krachtige, leerrijke en treffende van een aantal Bijbelplaatsen bijzonder geschikt is, om te stichten en te sterken en doorgaans veel meer afdoet in de bijzondere omstandigheden, dan breedvoerige toespraken, vertoogen of uitweidingen, waarvoor daarenboven ook niet altoos tijd en gelegenheid is, terwijl bij velen ook de geschiktheid daar-

daartoe ontbreekt en ziekte, zwakheden en lijden zulks ook niet zelden verbieden. Wat somtijds ook in de treffendste omstandigheden de herinnering aan eene enkele schriftplaats vermag, is ons meermalen op eene aandoenlijke wijze gebleken.

Geen wonder dus, dat de Edele Hervormers ook deze overtuiging voedden en dat onze vrome voorvaderen daarvan ook een bewijs onder anderen gegeven hebben in den *Ziekentroost*, achter de Formulieren der Hervormde Kerk te vinden.

Het is dus waarlijk niet ongepast te noemen, dat de Eerw. VAN DER TUUK op het denkbeeld kwam en het besluit nam, om een werkje, als dit is, zamen te stellen en uit te geven, ten einde niet slechts voor kranken en lijdenden zelve te dienen; maar ook voor derzelver betrekkingen en vrienden nuttig te wezen en tot handleiding te verstrekken voor bewakers en helpers van zieken en voor krankbezoekers.

Naar ons oordeel heeft hij, voor vele gebruikers, wel gedaan met de spreuken en plaatsen naar de volgorde der Bijbelboeken op te nemen, en onze gewone Bijbelvertaling doorgaans te behouden. Eenige meerdere vrijheid had hij echter onzenthalve gerust zich mogen veroorloven.

Bij de eerste afdeeling, *voor Kranken* enz., heeft hij geheel niets, doch bij de tweede afdeeling, *voor Bedroefden* enz., telkens eene korte opwekking gevoegd, ter beoefening bij elke spreuk, omdat hij oordeelde, dat kranke lijders doorgaans min-

minder dan treurenden lust en tijd zullen hebben, om, behalve de eigene woorden der H. Schrift, nog eenige menschelijke onderwijzing te ontvangen en te behartigen.

Zeer draagt het onze goedkeuring weg, dat VAN DER TUUK telken reize den spreker vooraf heeft genoemd, ten einde te beter te doen zien, hoe of men over de bijzonderheden en het gewigt hebbe te oordeelen, en om alzoo te beter stof tot verder nadenken te geven.

De plaatsen zelve zijn doorgaans met oordeel gekozen en leveren ruime stof tot nadenken op; en de korte aanwijzingen, gevolgtrekkingen en opwekkingen in de tweede afdeeling, achter de opgenoemde plaatsen gevoegd, zijn meestal zoodanig, dat zij daaruit gepastelijk ontleend zijn en voor velen als eene wezenlijke aanwinst zullen worden aangemerkt. Wij voor ons twijfelen er niet aan, of ook in de eerste afdeeling zou het nuttig gebruik aanmerkelijk verhoogd zijn geworden, wanneer, ten minsten hier en daar, een toepasselijke leerzame wenk ware bijgevoegd. Tot eene kleine proeve willen wij het volgende overnemen:

»Onze Heer heeft gezegd: *Laat de kinderkens tot mij komen, en verhindert ze niet: want der zulker is het Koningrijke Gods.*" Mark. X:14.

»Ook wij mogen dan onze betreurde kinderen veilig aan dien grooten Kindervriend toevertrouwen."

»JEZUS heeft gesproken: *Zalig zijt gij, die nu weent: want gij zult lagchen.*" Luk. VI:21.

»Het

»Het wel gedragen kruis zal eenmaal stof tot blijdschap geven."

»De Evangelist LUKAS verhaalt: *Als hij* (namelijk JEZUS) *de poorte der stad* (Naïn) *genaakte; ziet daar eene doode wierd uitgedragen*, (*die*) *een eeniggeboren zoon zijner moeder* (*was*), *en zij* (*was*) *weduwe; en een groote schare van de stad* (*was*) *met haar. — En de Heere, haar ziende, wierd innerlijk met ontferming over haar bewegd, en zeide tot haar: ween niet. — En hij ging toe, en raakte de bare aan* (*de dragers nu stonden stil*) *en hij zeide: jongeling, ik zeg u, sta op! — En de doode zat overeinde, en begon te spreken: en hij gaf hem zijner moeder.*" Luk. VII:12, 13, 14 en 15.

»Zoo ziet dan JEZUS ontfermend op treurende ouderen neder; en zij mogen hopen, dat ook zij eenmaal hunne betreurde dooden van JEZUS in beter leven weder ontvangen zullen."

»De Heere zeide: *Worden niet vijf musschkens verkocht voor twee penningskens? En niet één van die is voor God vergeten. — Ja ook de hairen uwe hoofds zijn allen geteld. Vreest dan niet: gij gaat vele musschkens te boven.*" Luk. XII:6 en 7.

»Zoo mag dan ook de weduw en de weeze op Gods bescherming vertrouwen."

»De Heere JEZUS, aan zijn naderend lijden denkende, zeide: *Ik moet met eenen doop gedoopt worden; en hoe word ik geperst, tot dat het volbragt zij!*" Luk. XII:50.

Hij

»Hij weet, wat wij lijden, en hoe zwaar het ons valt; hij zal medelijden hebben met onze zwakheid."

»In de gelijkenis van den rijken man en den armen LAZARUS heeft de Heer gezegd: *En het geschiedde, dat de bedelaar stierf, en van de Engelen gedragen wierd in den schoot Abrahams.*" Luk. XVI:22.

»Voor den vrome is het sterven de overgang tot hemelvreugde."

»De Heere JEZUS heeft gezegd: *Maar die waardig zullen geacht zijn, die eeuwe te verwerven, en de opstanding uit den dooden, zullen noch trouwen, noch ten huwelijk uitgegeven worden. — Want zij kunnen niet meer sterven, want zij zijn den Engelen gelijk. En zij zijn kinderen Gods, dewijl zij kinderen der opstanding zijn.*" Luk. XX:35 en 36.

»Zouden wij onzen verstorvenen dat heerlijk lot misgunnen, door hen bij ons terug te wenschen?"

»JEZUS, wanneer hij den zijnen de naderende rampen aankondigde, heeft gezegd: *Bezittet uwe zielen in uwe lijdzaamheid.*" Luk. XXI:19.

»Zoo moeten ook wij, als leerlingen van JEZUS, niet slechts geduldig, maar ook moedig ons lijden dragen."

»Toen onze Heer zelf aan den kruispaal hing, zeide hij tot den nevens hem gekruisten, als die bij hem vertroosting zocht: *Voorwaar, zeg ik u:*

 he-

heden zult gij met mij in het Paradijs zijn." Luk. XXIII: 43.

»Laat ons dan in allen nood en droefenis bij JEZUS vertroosting zoeken!"

»De Heere JEZUS, sprekende van het lijden, het welke hij gedragen hadde, zeide: *Moest de Christus niet deze dingen lijden, en (alzoo) in zijne heerlijkheid ingaan?*" Luk. XXIV: 26.

»Zoo zal het lijden, dat wij naar JEZUS voorbeeld dragen, ons tot zaligheid strekken."

»De Zone Gods heeft zelf gezegd: *Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat hij zijnen eeniggeborenen Zoon gegeven heeft: opdat een iegelijk, die in hem geloooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.*" Joh. III: 16.

»Zoo weten wij dan, dat onze vrome verstorvenen het eeuwige leven hebben, — dat zij eindeloos zalig zijn."

Een enkel voorbeeld, als op pag. 232 uit *Filem.* vs. 15, zou men liever met een ander verwisseld zien.

Wij wenschen hartelijk en verwachten het ook, dat deze nuttige verzameling voor velen voordeelig werken zal. Gaarne vereenigen wij ons met dit slot van de inleiding:

»De gebruiker van dit boekje zij gewaarschuwd, dat hetzelve geenszins bestemd is, om het lezen en gedurig onderzoeken van het heilige Bijbelwoord als minder noodig te doen beschouwen. Veeleer mag men vertrouwen, dat hij, die de troostende en

en sterkende kracht van bijzondere spreuken in zijnen nood heeft leeren kennen, steeds meer begeerig zal worden naar die redelijke, onvervalschte melk, en dat hij daarna te meer zal verlangen, zoodanige spreuken ook in derzelver zamenhang in den Bijbel na te lezen."

»God, die ons zoo genadig zijn woord gegeven heeft, make hetzelve krachtig en gezegend aan menig lijdend en naar troost smachtend gemoed! Daartoe doe hij ook dit geringe middel dienen!"

NALEZINGEN op het Leven van JEZUS, *enz; verslag van den Roman van* WALEWEIN ; *en andere bijdragen tot de Oude Nederlandsche Letterkunde; door* G. J. MEIJER, *Hoogleeraar te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1838. 152 *Bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1,50.

Deze verzameling vangt aan met eenige aan- en teregtwijzigingen, onder den naam van nalezingen, op het leven van JEZUS, een Nederlandsch Handschrift uit de XIIIde eeuw, met taalkundige aanteekeningen, uitgegeven van den zelfden Schrijver, (door ons beoordeeld in dit Tijdschrift voor April 1836,) welke bewijzen opleveren van de naauwkeurigheid en zedigheid des Hoogleeraars, die nu openlijk erkent, later met een *Comburger* afschrift bekend te zijn geworden.

Hierop volgt een verslag van den Roman van WALEWEIN, uit de XIVde eeuw, meer dan eens b. v. door HUYDECOPER in zijne *Proeve van Taal- en Dichtkunde* aangehaald; waarover de liefhebbers onzer oude taal- en letterkunde reden zullen vinden te vreden te zijn, al was het ook dat de inhoud op zich zelve hun min belangrijk mogt voorkomen.

In navolging van wijlen onzen Puikdichter, die, in zijne *Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, ook fragmenten van soortgelijke oude Nederlandsche Ridderromans belangrijk genoeg geacht heeft te plaatsen, heeft MEIJER zich ook opgewekt gevoeld, hierop fragmenten van eenen onbekenden Ridderroman uit het laatste der XIVde eeuw te laten volgen, welke blijken te behooren tot een der romans, of legenden van KAREL *den Groote* of zijne Paladijnen.

N°. 4. is een fragment van een Nederlandsch *Nibelungenlied*.

»Ik was overtuigd," zegt MEIJER, »mijnen landgenooten eene aangename dienst te zullen bewijzen, wanneer ik hun, bij deze gelegenheid, ook dit kleine fragment mededeelde, hetwelk ons al wederom den rijkdom onzer oude letterkunde nader doet leeren kennen. Door deze herhaalde mededeeling wenschte ik, niet alleen hetzelve meer algemeen bekend te maken (daar het tijdschrift, waarin hetzelve werd aangekondigd, welligt in ons vaderland niet veel gelezen wordt); maar tevens ook, om de oplettendheid van alle liefhebbers der oudheid te vestigen op het nasporen en onderzoe-

ken»

ken, of er ook nog ergens een geheel, of andere fragmenten, van dit merkwaardige werk te vinden zij, waarin wij allen voorzeker een groot belang stellen."

De Heer SERRURE meldt dan, dat dit fragment gevonden is aan een stuk van eenen ouden lederen band, waarin de *Animadversiones in V. T. libros omnes, auct.* L. DE DIEU. *Lugd. Bat.* 1648 *in* 4°. gebonden waren geweest. Volgens eene aanteekening, had dit exemplaar, in 1704, aan de Karmelieten, te *Leuven*, behoord; maar, hij had niet meer kunnen opsporen, wáár dit boek ingebonden was. *Het* kwam hem nu waarschijnlijk voor, dat er nog in het jaar 1648, of te *Leiden* of te *Leuven*, een Nederlandsch handschrift der *Nibelungen*, geheel of gedeeltelijk, moet bestaan hebben. Dit fragment behoorde tot een handschrift in 8vo, uit het einde der *dertiende* eeuw; en bevat 36 regels op elke zijde, tusschen welke regels fijne lijnen zijn getrokken. Het bladje was in de letters afgesneden, en was op eenige plaatsen onleesbaar; maar de Heer SERRURE heeft, met veel oordeelkunde, getracht het onleesbare, zoo veel als mogelijk was, aan te vullen en te herstellen."

Het laatste stukje heet: *van der Drievoudichede*, en *is* een vervolg op den *Wapene Martijn* van den Dichter JACOB VAN MAERLANT, in het derde deel van de Nieuwe werken der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te *Leiden* 1834 voorkomende, na eene naauwkeurige vergelijking van twee Handschriften, door MEIJER afgeschreven.

 Tot

Tot eene proeve nemen wij deze twee coupletten over:

Wi setten den vader voren,
Onghewonnen ende ongheboren,
Ende vor al beghin.
Daerna den sone wtvercoren,
Van hem ghewonnen, als wyt horen,
Eer oyt beghin ghine in.
Den heilghen gheest, leerden wi doren,
Unt desen comen, ondoe sine oren
Elc mensche, ende sinen sin.
Ende en laet tgheloue niet testoren;
Want al hadt alle die werelt gheswaren,
Sine conden, om ghewin,
Dit ghegronden, meer noch min.

Eer, of achter tyt of stonde,
Dat verneemt van minen monde,
En is niet dan dese drie.
Den vader setten wi alse ten gronde,
Daer alle doeghet unt begonde,
Die men verstaet ofte siet.
Den sone alse wysheit, diet al conde,
Des vaders claerheit, van sire orconde,
Die van hem en schiede nie.
Die van den heilighen gheest ontbonde,
Haer tweer woert hi daerin vonde;
Dese waren oyt ende ie
Een God, dit wel besie.

Met

Met eenige aanteekeningen op dit dichtstuk wordt dit bundeltje besloten, welke ten bewijze kunnen dienen, dat de maker voor de uitgave der hier geleverde stukjes wel berekend is, en anderen tot gids dienen kan.

Het GYMNASIUM *als stedelijke inrigting beoordeeld. Te* Leyden, *bij* P. H. van den Heuvell, 1839. 72 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 90 *Cents.*

Niet vleijend voorzeker zijn de oordeelvellingen van eenige buitenlanders, over de inrigting onzer Latijnsche scholen, door hen bezocht, met name van de Heeren THIERSCH en COUSIN. Met anderen werd ook de Anonyme Schrijver van deze brochure daardoor bewogen, vooral daar hij, als man van ervaring, erkennen moet, dat er ten dezen opzigte bij ons nog veel te verbeteren valt.

» Wie onzer," zoo vraagt hij, » zoo hij wel bekend is met den aard en het eigen karakter van ons schoolwezen, vooral met het beginsel waarop het rust, en zich in staat gevoelt om, bij gevolgtrekking, daaruit te berekenen, wat wij zouden vermogen en welk een schoon geheel van inrigtingen van onderwijs wij konden daarstellen, zoo wij niet te vreesachtig waren om het oude en overtollig gewordene af te breken; niet te traag om op het middelbaar onderwijs de denkbeelden toe te

 pas-

passen, aan welker verwezenlijking het lager onderwijs zijne voortreffelijkheid te danken heeft; niet te bekrompen om het beginsel onzer uitmuntende wetgeving, op eene breede schaal en in de meest mogelijke uitgebreidheid, van werking te doen zijn; wie gevoelt zich niet van weemoed aangedaan, wanneer hij in de maatregelen, die men met de Latijnsche Scholen neemt, den roem des lands zoo weinig ziet handhaven?"

Te vernemen dat er sprake was, om herwaarts *Pruissische Gymnasiën* over te willen brengen, op aanraden van sommigen, bijzonder van eenen der bovengemelde Heeren als het eenige redmiddel voorgesteld, hinderde hem grootelijks en daarom gevoelde hij zich opgewekt, om het ongeradene daarvan duidelijk in het oog te doen vallen.

» De Pruissische Gymnasiën zijn de voertuigen, door welke het Gouvernement zelf onderwijs doet geven aan dat gedeelte der natie, hetwelk eene geleerde opleiding noodig heeft. Zij sluiten zich aan de lagere scholen aan, die mede in handen zijn van het Bewind. Al het onderwijs in *Pruissen* is een geschenk van het Gouvernement aan het volk, eene weldaad van den Staat aan deszelfs burgers. Alle Gymnasiën, door wien ook onderhouden en betaald, worden, tot in de kleinste bijzonderheden van het onderwijs, bestuurd door Ministeriëele besluiten; aan allen wordt alles voorgeschreven en men gevoelt zich soms van bewondering opgetogen, wanneer men de naauwlettende zorg gade-

slaat,

staat, die een groot Staats-ligchaam, belast met een uitgebreid, algemeen bestuur, aan den dag legt, ten aanzien van schijnbare kleinigheden. Uit dat regtstreeksch verband van het Gymnasium tot het Ministerie van onderwijs vloeit het krachtig werkende van het Gymnasium, het aanzien, dat het onder de inwoners geniet, de magt en het gezag van den Rector, al het voortreffelijke voort, dat het tot een waardig model maakt voor elken Staat, waar het Gouvernement alleen alles is voor het onderwijs."

» Maar onze Gymnasiën staan niet in dezelfde betrekking tot het Gouvernement. Ons stelsel van onderwijs brengt eene geheel andere te weeg. Willen wij Pruissische Gymnasiën, wij moeten — behalve verscheidene andere zaken, zoo als de universiteit, de lagere school enz. — onze geheele wetgeving op het stuk van onderwijs, ja zelfs, het beginsel dier wetgeving veranderen. Volgens dat beginsel is het geenszins de Staat, welke zelf onderwijs geeft. Hij zorgt dat het gegeven wordt en dat het niet slecht gegeven wordt. Hij stelt geene onderwijzers aan; maar duldt ook niet, dat onbekwame en ongeschikte werkzaam zijn. Hij geeft geene in bijzonderheden tredende voorschriften, maar voorkomt dat verkeerde wegen ingeslagen worden. Hij werkt alleen bevorderend of verhoedend, geenszins zelf onderwijzend. Ziedaar het beginsel zoo als het in de geschiedenis van ons schoolwezen duidelijk te voorschijn treedt.

 » Dit

»Dit in aanmerking nemende, ziet men niet alleen dat wij geene Pruissische Gymnasiën hebben kunnen, noch moeten; maar ook welken weg onze steden moesten inslaan, wilden zij in den geest onzer wetgeving, in overeenstemming met het algemeene stelsel van onderwijs in ons vaderland, ja in verband met hare overige inrigtingen van onderwijs, Latijnsche scholen binnen hare muren zien bloeijen."

Na het verkeerde van het aangenomen stelsel in eenige bijzonderheden te hebben aangewezen, waarbij men zaken en personen wel van elkander behoort te onderscheiden, oordeelt hij bewezen te hebben: »dat elke stedelijke inrigting van onderwijs voor hoogere standen altijd onvoldoende blijven zal en beneden de eischen der opvoedkunde; en dat elke begunstiging door den stedelijken raad van eene of enkele scholen, boven andere ook door denzelven geadmitteerd, eene onbillijkheid is jegens dat gedeelte der bevolking, hetwelk van deze laatste gebruik maakt, zoo wel als jegens de eigenaars dier scholen zelve."

»Men moest dan het oude stelsel, volgens hetwelk ieder groote stad eene eigene school met vaste bezoldigingen voor de onderwijzers hebben moet, verlaten, en in deszelfs plaats een veel ruimer en onbekrompener aannemen, hetwelk beter voldeed aan den geest onzer voortreffelijke wetgeving op het onderwijs. Deze wetgeving is uitsluitend gegrond op het denkbeeld, dat de regering toezigt heb-

hebben moet op alles, wat in het openbaar onderwijs plaats heeft, en volstrekt niet op dat van eigene scholen der regering. Zij wil, dat de autoriteiten zullen waken tegen alle onderwijs, hetwelk de godsdienstige, zedelijke en stoffelijke belangen van het algemeen nadeelig wezen zoude. Hare kracht en werking is dus afwerend. En waar zij werkdadig ingrijpt in den gang van zaken, daar is zij nog slechts leidend, beschermend of ondersteunend. Nergens vooronderstelt zij, dat de regering zelf hand aan het werk slaat, scholen bezit, onderwijs doet geven. Integendeel de geheele wet van 1806 is daarop berekend, dat er genoegzame lust en bedrijvigheid voor het onderwijs onder de ingezetenen zelven gevonden zal worden, om het geheele land van de noodige onderwijzers en scholen te voorzien, zonder dat de regering maatregelen behoeft te nemen om te zoeken. De wetgevers, wel bekend met de algemeene zucht voor het onderwijs, die onder ons steeds heerschend was, dachten er niet aan om de regering met een deel der uitvoering te belasten, zij rekenden op eene algemeene medewerking, en de uitkomst heeft hen niet beschaamd gemaakt."

De Schrijver heeft slechts eenige wenken hier willen geven, en zegt:

»Genoeg indien het de aandacht mogt gevestigd hebben op den verkeerden weg, dien men bij het oprigten van Gymnasiën inslaat, en op de noodzakelijkheid om, bij de zoo hoog noodige verbetering

ring onzer Latijnsche scholen, het voorbeeld van ons omringende volken niet slaafs na te volgen, maar veeleer het eigenaardige van ons vaderlandsch schoolwezen en het naauw verband, dat er is tusschen onze wetten op het lager schoolwezen en den heerschenden geest der natie, wel in het oog te houden, ten einde daaruit gevolgen af te leiden voor hooger onderwijs, en wenken te verkrijgen om ook dat te verbeteren."

» Ons algemeen Gouvernement, onze Provinciën, onze steden en gemeenten moeten niet willen eigene scholen hebben, dan voor die klassen van ingezetenen, welke zich zelven geen onderwijs kunnen verschaffen. Zij zouden anders krachten verspillen, die veel meer nuts konden te weeg brengen, zoo zij aan toezigt en medewerking besteed werden. Dat toezigt steeds te versterken, steeds algemeener te doen werken, steeds meer volkomen te organiseren is pligt, is behoefte voor onzen tijd, kan welligt bij tegen- of terugwerking het eenige middel van behoud worden. Gouvernements-provinciale- stedelijke scholen kunnen verlaten worden; geene magt is in staat iemand te noodzaken zijn kind derwaarts te zenden; maar een wijs en welingerigt toezigt met voorzigtigheid uitgebreid, met gestrenge regtvaardigheid, alle inrigtingen van onderwijs, Latijnsche, zoo wel als middelbare en lagere, gelijkelijk, even zorgvuldig omvattende; geene regten toekennende aan stedelijke boven particuliere; de wet overal krachtig handhavende,

zon-

zonder oogluiking of consideratie; bestrijdende en weerende wat kwaad is, bevorderende, beschermende, ondersteunende wat goed is; zulk een toezigt, waarvan de grondslagen in onze wetgeving zoo hecht gelegd zijn, en dat niemand beter tot de vereischte hoogte zou kunnen opvoeren dan de man, die sedert vele jaren de inspectie met den grootsten roem houdt over ons Latijnsch middelbaar en lager onderwijs; zulk een toezigt zoude de kracht en het voortreffelijke van ons stelsel voor Europa in het helderst licht plaatsen, en onze Latijnsche Schoolhervormers, van welke BAZOSKA vermoedt, dat het boek van COUSIN hun schrik aangejaagd en hen tot handelen opgewekt heeft, het genoegen doen smaken, dat THIERSCH ook van hun werk de getuigenis gaf, welke hem, den man zoo moeijelijk te voldoen, onze inrigtingen voor het lager onderwijs afgeperst hebben."

Wij hebben het van belang geoordeeld, op dit boekje de aandacht bijzonder te bepalen en dus ook het onze hiermede willen aanwenden, om over dit belangrijk onderwerp te doen nadenken.

Het door onzen Schrijver hier aangemerkte, verdient wel in aanmerking te komen en getuigt voordeelig van 's mans belangstelling niet alleen, maar ook van zijne kunde, ervaring en verlichte denkwijze. Wij hopen, dat zij, aan welken deze zaak is toevertrouwd, en van wie men de verordening tot eene heilzame verbetering verwachten mogen, de hier gegevene wenken mede in aanmerking zullen

len nemen, en ook tevens het belangrijk punt, dat der moraliteit van de vaderlandsche jeugd en jongelingschap niet uit het oog verliezen. Dan toch alleen, wanneer de opvoeding en geleerdheid met zedigheid en godsvrucht gepaard gaat, wordt het verheven doel bereikt en het maatschappelijk heil bevorderd.

Het HARTZGEBERGTE *en de Rijnstroom. Reisverhalen, genomen uit de Aanteekeningen van* Mr. A. L. WICHERS *en* Dr. W. GLEUNS, Jr. *Eerste Deel. Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1839. *XVI en* 354 *Bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 4,30.

»Men beschouwe," zeggen de Heeren Schrijvers, »ons geschrijf bloot als handleiding en wegwijzer voor dengene, die dezelfde streken wil bezoeken, die wij bezocht hebben, en uit dit oogpunt beoordeele men ons werk. Over het algemeen meenen wij datgene aangestipt en kortelijk beschreven te hebben, wat voor zoo iemand van het grootste belang mag geacht worden; indien hij namelijk niet met een bijzonder wetenschappelijk- of kunstdoel zijne reis aanvaardt, en dus meer in het wezen van sommige dingen, die wij slechts oppervlakkig hebben geschetst, tracht door te dringen. Zulks was ons doel niet, en een tijd van zeven weken is, in betrekking tot den afstand, dien wij hebben doorreisd en

en de wijze, waarop wij zulks gedaan hebben, daartoe niet toereikende."

»Op het schoone van natuur en kunst hebben wij, zoo veel wij vermogten, opmerkzaam gemaakt. Wij zijn daarbij uitgegaan van den indruk, dien de beschouwing daarvan op ons gemoed heeft uitgeoefend. Het is er evenwel verre van af, dat wij de schoone en stoute natuurtooneelen, welke wij mogten aanschouwen, juist en naar waarde hebben beschreven. Wij bekennen het gaarne, dat zulks ons vermogen al te zeer te boven gaat, daar zelfs de Dichter te vergeefs in zijne zangen die tooneelen naar eisch tracht te schetsen, even als het penceel des Schilders te kort schiet, om dezelve in al de pracht en luister, die zij ten toon spreiden, op het doek te malen."

» Twee verschillende reizen, door twee gezelschappen in de jaren 1836 en 1837 gedaan, hebben aanleiding gegeven tot de aanteekeningen, waaruit wij dit werkje hebben zamengesteld. Beide gezelschappen bestonden uit personen van ongelijken stand en verschillende jaren, die beide op het eerste gedeelte van de reis eene onderscheidene reiswijze kozen. Het eerste gezelschap toch reisde meest met rijtuig, het laatste meest te voet. Beide wijzen gaven natuurlijk aanleiding tot opmerkingen van onderscheiden' aard, en soms ook tot de keuze van eenen anderen weg, zoo als men zulks uit de beschrijving zelve zal opmerken."

» De verschillende maten, munten en gewigten heb-

hebben wij in Nederlandsche overgebragt, zonder daarbij evenwel met de uiterste wiskundige gestrengheid te werk te gaan. Ieder zal ligt gevoelen, hoe lastig het is, om zoodanige opgaven in vreemde maten en gewigten te doen, van welke zich de lezer geene heldere voorstelling kan maken."

Het eerste Hoofdstuk behelst de reis van *Groningen*, met rijtuig, over de *Nieuwe Schans*, *Leer*, *Oldenburg* en *Bremen*, naar *Hanover*.

Het tweede Hoofdstuk levert de voetreis van *Groningen*, over *Koevorden*, van waar men te voet ging over *Bentheim*, *Osnabrug* en *Minden*, naar *Hanover*.

In het derde Hoofdstuk leest men over *Hanover* en het vertrek van daar, over *Hildesheim*, naar *Brunswijk*.

Brunswijk wordt bezocht en beschreven in het vierde Hoofdstuk.

De reis van *Brunswijk*, over *Wolfenbüttel*, naar den *Hartz*, is de inhoud van het vijfde Hoofdstuk, en de belangrijke beschrijving van het *Hartzgebergte*, die van het zesde Hoofdstuk. »Ja," zegt de beschrijver onder andere: »de *Hartz* is schoon!... uitstekend schoon!... Niemand, of hij moest vóor al het schoone en verhevene der natuur ongevoelig in zijn hart, alleen aan zinnelijk genot geketend, voor alle ware genoegens koud zijn, kan onvoldaan van een bezoek van deze schoone streken terug keeren."

Goslar en het vertrek van daar, over *Neustadt* on-

onder den *Hartsburg*, naar *Ilsenburg*, is de stof van het zevende Hoofdstuk.

Het achtste Hoofdstuk de *Brocken* of *Bloksberg* schetsende, of liever het bezoek daarvan met den indruk daardoor veroorzaakt, eindigt met deze morgengedachten op de *Brocken*, die wij, ten gevalle van onzen lezer, hier willen plaatsen:

Hoe, ben ik hier aan de aarde ontweken?
Bevind ik mij in vreemde streken,
  Verwijderd van de woelige aard?
'k Zie niets dan nev'len om mij henen;
Al 't aardsche is voor mijn oog verdwenen,
  Daar doodsche rust rondom mij waart!

't Is stil; er heerscht geen vreugd, geen leven;
Natuur spreidt niet, in schoone dreven,
  Haar luistèr en haar pracht ten toon;
Ik zie geen kabb'lend beekje vloeijen,
Langs bloemrijke oevers henen spoeijen;
  Natuur mist hier al 't lief'lijk schoon.

Geen zefirs streelen hier de wangen;
Ik hoor geen blijde morgenzangen,
  Die klinken door 't gebladert heen;
Geen vruchtbaar veld lacht mij hier tegen;
't Is rots en rotsen allerwegén,
  En luttel mos slechts voor mijn schreên.

Ook 't zonlicht is voor mij verloren;
Het kan niet door de wolken boren,
  Mijn blik doordringt haar evenmin.
De koude doet mijn leden beven.

Helaas! dit is geen plaats voor 't leven,
'tSlaapt alles hier den doodslaap in. —

Maar hoe, wat zie ik! held're glanzen
Versieren ginds de hemeltransen,
En lichter wordt het om mij heen.
Meer wijkt allengs het somber duister.
Daar schiet, met ongewonen luister,
De zon haar stralen naar beneên.

En zie! reeds drijven zij daar henen
De nevelen, en zacht omschenen
Van 't zonlicht, voel ik mij zoo wel.
Doch welk een schouwspel zien mijne oogen?
Wat houdt mijn zinnen opgetogen?
Is 't licht een ijdel goochelspel?

Wat zijn dat, die verlichte golven,
Waarin schier alles ligt bedolven,
Waarop het zonlicht helder blinkt? —
't Zijn wolken, die daar henen trekken,
Die 't aardrijk nog voor mij bedekken,
Waar nog geen lichtstraal nederzinkt.

Zie! zie, wat rijst daar uit de baren?
Wat is 't, waarop mijne oogen staren,
Die plekken in die wolkenzee?
Zie ik een eiland op haar drijven,
Of is het een der luchtverblijven
Van de eene of de and're goede Fee?

» Neen, het zijn de trotsche bergen,
Wier kruinen stout de wolken tergen,
Die, schoon zij zijn aan de aard geboeid,

De

De toppen heffen naar den Hemel,
Waar, boven 't nev'lig wolkgewemel,
Een reiner licht- en luchtstroom vloeit.

Zoo is de mensch geboeid aan de aarde;
En toch gevoelt hij zijne waarde,
Verheven boven 't stof der aard;
Want, schoon dat stof zijn ligchaam kluister',
Zijn fiere geest streeft uit het duister
Der aard — verheft zich hemelwaart. —

Reeds zie ik hel de dag-ster pralen,
Geen wolkenfloers rooft mij haar stralen;
Doch, waar omlaag het oog ook staart,
'k Zie niets dan nev'len om mij henen,
En, schoon van 't lief'lijkst licht beschenen,
Een wolkgewelf scheidt mij van de aard.

'k Gevoel mij hier den Hemel nader;
Geen drift woelt meer in 't hart en ader;
De geest is kalm, gerust en stil.
O, Gij, die zetelt in den Hoogen,
Alvader! hier, aan de aarde onttogen,
Voeg ik mij gaarne naar Uw' wil!

't Is hier zoo plegtig! — pracht noch luister,
Noch aardsche grootheid smeên haar kluister
Hier voor den vrijen geest, o neen! —
De voet moog hier nog de aarde drukken,
Ik voel mijn geest aan 't stof ontrukken,
Hier schijnen aarde en hemel één.

Doch zie! — De dikke wolken breken, —
Zie! zie, daar ginds in laag're streken,

Wat ruim, wat luistervol verschiet!
O God, hoe grootsch! 'k ben opgetogen!
Het heerlijk schoon, dat thans mijne oogen
Aanschouwen, schetst mijn dichtpen niet.

Wat ligt daar ginds? — is dat nu de aarde,
Dat fraai taf'reel, die bloemengaarde,
Dat landschap, onuitspreeklijk schoon;
Of mag ik zaliger landdouwen,
Mijn blik een reiner schoon aanschouwen,
Dan immer de aarde spreidt ten toon?

Neen, d' aard' is 't, die mij kan verrukken,
Die mij zoo menig bloem deed plukken
Der vreugd, zoo menig rein genot;
Maar ach, die m' ook zoo menigmalen
Van 't goede en regte spoor deed dwalen,
Zoo vaak m' ondankbaar zag aan God! —

Meer helder wordt het om mij henen,
Het wolkenfloers is ras verdwenen,
En 't oog weidt vrij langs woud en veld;
Doch wie, wie waagt het uit te spreken
Het Godlijk schoon van deze streken —
Wat pen, die al dien luister meldt?

Wat tal van steden, dorpen, vlekken,
Kan niet mijn turend oog ontdekken,
Tot in het allerverst verschiet!
Hoe lief'lijk sling'ren beek en vloeden,
Langs berg en dal en woud, en spoeden
Zich heen, waar 't starend oog niet ziet.

Geen woud moog hier den bergkruin dekken,

Geen

Geen eik'le boom tot schuts verstrekken;
En ruw en rotsig zij de grond;
Rondom mij lacht schier allerwegen
Natuur in 't heerlijkst groen mij tegen;
'tIs schoon, waar 't oog ook schouw' in 't rond.

Moog' hier geen fiere bloemsteng pralen;
'k Aanschouw in gindsche schoone dalen,
De rijkste pracht en vruchtbaarheid;
En hier ook dringt door ruwe steenen
Een heidenspruitje of mosplant henen,
Hoe schaars op dezen grond verspreid.

Doch, moog natuur hier luttel geven,
Zoo hoog toch boven de aard verheven
Bouwt ook de mensch zijn woning niet. —
Om al dien luister te beseffen,
Moog hij zich soms zoo hoog verheffen,
Doch laat den ad'laar zijn gebied!

Maar neen! hij durft Natuur trotseren;
Geen koude of nevel kan hem deren,
Hij slaat ook hier zijn woning neêr;
En boven laag're lucht en wolken,
En boven 't hoofd van gansche volken,
Woont hij hier als in hoog're spheer.

Durft hij in 't hart der aarde dalen,
De parel uit de diepten halen
Der zee; hij stijgt óók koen omhoog,
En op den steilen top der bergen
Durft hij den stormwind moedig tergen,
Hoe die vergramd ook woeden moog.

'T Is schoon, wanneer bij 't uchtendstralen
De blik langs 't ruim der aard mag dwalen,
Verguld door 't rijzend morgenlicht;
Wanneer de glansen van den Hemel
Zich spieg'len in het stofgewemel,
En alles voor dien luister zwicht.

Maar prachtig ook is 't en verheven,
Wanneer er donkre wolken zweven
Diep onder uwe voeten heen,
Die meer en meer zich samenpakken,
En beurt'lings rijzen, beurt'lings zakken,
En dwarlen rusteloos dooreen.

En als zij dan, met vrees'lijk kraken,
De felste bliksemschichten braken,
Beladen als met zulfervloên,
En schrikkelijke donderslagen,
Door de echoos eind'loos rondgedragen,
Het vast gebergte schudden doen: —

O! wie toch, die, als boven de aarde,
Dit God'lijk schouwspel ooit aanstaarde,
Heeft niet, vol eerbied, neergeknield!
Zijn' blik geslagen naar den Hoogen,
Met diep ontzag voor 't Alvermogen,
Wiens adem heel Natuur bezielt!

Ja, waar men immer 't oog laat weiden,
Langs zee en land, langs veld en heiden,
Op bergkruin of in 't diepste dal,
In 't luchtgewelf of onder de aarde,
Of waar 't mensch'lijk oog ooit staarde, —
Gods grootheid zien wij overal!

In

In het negende Hoofdstuk wordt ons het vertrek van den *Bloksberg* medegedeeld, en eene wandeling, over *Ebbingerode* en *Rübeland*, naar *Blankenburg*, beschreven. Van *Blankenburg* verbeeldt men zich, in het tiende Hoofdstuk, te reizen over den *Rosstrap* naar *Thale*, en van daar, over de *Dansplaats*, een hooge rots, de *Victorshöhe* en *Alexisbad*, naar *Hartzgerode*.

Het elfde Hoofdstuk eindelijk stelt een uitstapje voor van *Hartzgerode*, over *Gernrode*, naar *Ballenstedt* en *Falkenstein*, en de terugreis van *Hartzgerode*, over *Hasselfelde*, *Clausthal* en *Osterode*, naar *Göttingen*.

Uit deze korte opgave van den inhoud bemerkt men gemakkelijk, dat hier veel aanmerkenswaardigs is medegedeeld. Het voornaamste wordt overal aangestipt of ook uitvoeriger voorgedragen. Men leert hier verscheidene steden, dorpen, kerken, tuinen, plaatsen, sloten, kasteelen, schouwburgen, baden, logementen, maar vooral ook rotsen, holen, bergen, mijnen, bosschen, enz., kennen, en verbeeldt zich nu eens boven in de hoogte, dan weder in de laagte en beneden den grond in de diepte te reizen. Op fraaije en stoute natuurtooneelen wordt de aandacht meermalen bepaald. Van sommige beroemde mannen wordt ook gewag gemaakt, en van eenige bibliotheken verdiende melding gedaan. Wanneer daartoe bijzondere aanleiding gegeven werd, vindt men hier gewaagd van verschillende ontmoetingen op reis, een aantal sprook-

jes en vertellingen zijn hier medegedeeld en soms wordt men opgehouden met uitweidingen, waarvan eenige althans niet ongepast kunnen genoemd worden. Het ontbreekt hier tevens niet aan zedelijke gelegenheidsaanmerkingen, noch aan nuttige wenken, die voor het hart voordeelig kunnen werken en des makers goede denkwijze aanduiden. Sommige beschrijvingen zijn zoo levendig, dat zij geheel de aandacht boeijen.

Voor dezulken dus, die de hier genoemde streken verlangen te bezoeken, zal dit boekdeel van veel nut kunnen zijn; maar anderen, en dat zal toch wel verre het grootste getal uitmaken, zullen er ook eene aangename leetuur in vinden en het derhalve met genoegen lezen. De nette plaatjes, die hier voorkomen, versieren het werk en verhoogen deszelfs waarde.

Wij prijzen derhalve dit eerste Deel gaarne den lezer aan, en verlangen naar het tweede Deel.

WENSCHEN, Verwachtingen en Uitzigten van Nederland. *Te* Amsterdam, *bij* J. C. van Kesteren, 1839. 32 *Bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is* 30 *Cents.*

De ongenoemde Schrijver vangt aan met de aanhaling van Art. 227 der Grondwet, volgens hetwelk ieder zijne gedachten en gevoelens door de drukpers openbaren mag, (behoudens echter zijne verantwoordelijkheid) als een doelmatig middel tot uitbreiding

ding van *kennis* en voortgang van *verlichting*. Hij past dit op zich zelve toe en heeft zich opgewekt gevoeld, om, ten aanzien van de tegenwoordige gesteldheid van zaken, zijne gedachten kortelijk mede te deelen, ten einde alzoo, dus schijnt het immers, de Regering voor te lichten en te doen opmerken wat er nu gedaan moet worden ter verlichting van lasten en ter vermeerdering van 's Lands welvaren; maar ook tevens te doen zien, wat het trouwhartige Nederlandsche volk van eene goede en wijze regering in billijkheid mag verwachten.

Tot dat doel prijst hij hier eenige veranderingen in de Grondwet aan, spreekt over bezuiniging in de Financiën, en ijvert tegen het verbodstelsel in den Handel en het te onbeperkt begunstigen van de Fabrijken.

Het is niet te ontkennen, dat de Schrijver hier eenige waarheden gezegd heeft, en dat zulks door hem zoowel met bescheidenheid als met vrijmoedigheid geschied is; maar waarom niet liever zich tot de Regering zelve gewend, als hij oordeelde dat zij die inlichtingen behoefde? In de openbare nieuwsbladen vindt men gedurig dergelijke, meer of minder goed beredeneerde aanwijzingen. Waarom koos dan ook onze Schrijver niet liever dezen weg, om zijne gedachten openbaar te maken?

Het is ons daarenboven onder de lezing voorgekomen, dat men hier niets aantreft, hetwelk zij, die daarover adviseren moeten, niet zelve weten en nog beter betoogen kunnen, dan hier in zoo weinige bladzijden is kunnen geschieden. Het

 is

is waar, hij zegt ook: indien deze bladen goedgunstig worden opgenomen, dan zal hij in het vervolg de punten hier slechts aangestipt, breeder ontwikkelen en uit een zetten. Maar wij moeten vragen: wanneer zal zulks dan geschieden en waartoe?

Terwijl wij dus het goede oogmerk van den Schrijver gaarne willen eerbiedigen, moeten wij tevens verklaren, dat wij in dit geschrijf weinig of geen heil zien kunnen. Het algemeen is voorzeker niet bevoegd om te oordeelen en te beslissen over hetgeen aan de Hooge Regering is toevertrouwd, en te bepalen wat zij doen of laten moet, en wij hopen en vertrouwen ook, dat zij met heiligen ernst en ware vaderlandsliefde zoowel als met wijze behoedzaamheid zulke maatregelen nemen en zoodanige verordeningen en verbeteringen daar zal stellen, als in de gegeven omstandigheden mogelijk en noodzakelijk blijken te zijn. Ook houden wij ons verzekerd, dat zeer velen hierin met ons eenstemmig denken zullen.

De ZEE, hare Bewoners en Wonderen. Door W. F. A. W. ZIMMERMANN. *Uit het Hoogduitsch vrij vertaald door* G. A. HONDEYKER, *Onderwijzer in de Zeevaartkunde. Met Afbeeldingen. Te* Amsterdam, *bij* Gebroeders Diederichs, 1838. *Eerste en tweede Stuk. X en* 582 *Bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,20.

Hebben wij de *Aarde en hare Bewoners* met ge-

genoegen ontvangen, hier wordt ons nu insgelijks in onze moedertaal de *Zee en hare Bewoners* van den met lof bekenden Hoogduitschen schrijver ZIMMERMANN ter lezing aangeboden. Om de wijze van behandeling te doen kennen, weten wij niet beter, dan den inhoud hier te plaatsen. Dezelve is, van het eerste Stuk:

Algemeene Inleiding. De Zee. Hoe bestaat de Zee in hare tegenwoordige uitgebreidheid. Uitgebreidheid en oppervlakte der Zee. Grenzen. Horizontale of waterpasse stand der Zee. Grond der Zee. Middelen om den Zeegrond te onderzoeken. Diepte der Zee. Elasticiteit des waters. Temperatuur of warmtegraad der Zee. Kleur van het Zeewater. Het lichten der Zee. Smaak van het Zeewater. Zoutgehalte van het Zeewater. Verdere bestanddeelen van het Zeewater. Gissingen over de oorzaak der zoutgehalte van de Zee. Drinkwater. Watergebrek aan boord. Middelen om het Zeewater drinkbaar te maken. Beweging der Zee. Eb en vloed. Beschrijving van het verschijnsel. Verklaring van het verschijnsel. Ware oorzaak van eb en vloed. Opgedreven vloeden. Verschrikkelijke gevolgen van eenen hoogen watervloed. De muscaret. De pororocca. Invloed van den wind op de getijen. Verschijnselen in binnenlandsche Zeeën, die eenige overeenkomst hebben met eb en vloed. Het nut van eb en vloed. Stoombeweging op Zee. Westelijke hoofdstroom. Terugloopende storm. Poolstroomen. De golfstroom. Golfbeweging. Golven bij stilte of tegen den wind inloopende. Golven, die

die in verschillende rigtingen loopen. Diepte der golfbeweging. Branding. Voortgang der golven. Middel om den golfslag te verminderen. Dadelijke proeven over de uitwerking van het olie storten. Wind en storm. Passaatwinden. Land- en Zeewind. Moussons. Kracht van den wind en middelen om deszelfs snelheid te meten. Kompasroos. Storm. Windstilte. Waterhoozen.

En van het tweede Stuk:

Eerste begin van den scheepsbouw. Volmaking van den scheepsbouw. De ark en de schepen der ouden. Kiel en geraamte. Het van stapel loopen. De dokken. Het zeilschip. Inwendige inrigting van een schip. Het ruim. Het tusschendek. Het hoofddek. Het opperdek. De halfdekken of bak en achterkasteel. Verdeeling van het geschut. De masten. De zeilen. Benaming der enkele zeilen. De touwen. Het gebruik van de zeilen. De vlaggen. Ankers. Kabels. Ankergrond en ankerboei. Het ligten en zoeken van het anker. De booten. Stukken en andere scheepswaren. De zeeslag. Reddingsbooten. De loodsen. Tonnen en baken. Vuurtorens. De *Pharus*. De toren van *Cordouaan*. Vuurtoren van *Edystone*. Vuurtoren van *Bellrock*. Reddingsmiddelen voor Schipbreukelingen. Een schip in Zee. Magnetismus. Gebruik van den magneet in de Zeevaart. Eigenschappen van den magneet. Het kompas. Loxodromie. Zeekaarten. Poolshoogte. Chronometers. De log. Afwijking der magneetnaald door de aantrekking van het schip. Afwijking der mag-

magneetnaald door het aardsche magnetismus (tellarische magnetismus) veroorzaakt. Afwijking in eene andere rigting (inclinatie) of duiking. Galeijen. Stoomschepen. Oorsprong der stoombooten. Stoomvaartuigen. Het stoomfregat. Voor- en nadeelen der stoomvaartuigen. Kleinere schepen. Branders. Straffen voor de Zeelieden. Zeeregten. De Scheepsbemanning. Scheepsdienst. Noodzakelijke maatregelen van voorzorg voor Zeereizigers.

De algemeene inleiding herinnert de vroegere en latere gedachten, over de wording, de gedaante, *de gesteldheid*, den omloop, de wisselingen enz. van onzen aardbol, deelt het bewezene en onbewezene mede en dit overzigt eindigt, na de vermelding van de gevoelens der Neptunisten en Vulkanisten, met de aanmerking: de waarheid is door den Schepper, die Zijne werken niet door den sterveling laat doorgronden, voor ons verborgen gehouden! Het is ook hier van toepassing: *quantum est quod nescimus!* Ondertusschen zal ook dit werk den lezer weder duidelijk doen zien, hoe veel er voor ons valt op te merken, hoe veel men van tijd tot tijd ontdekt heeft en bijzonder, dat men, door gade te slaan, wat men van, met en aangaande de Zee reeds opgemerkt en bewezen, of ook toegepast en meer of minder waarschijnlijk gemaakt heeft, veel nuttigs leeren kan. De geoefende lezer zal dit, bij de opgave van de hier behandelde onderwerpen, genoeg hebben opgemerkt, als hij namelijk zich daarbij voorstelde, dat de behandeling zelve

go-

geheel niet kwaad is uitgevallen. Dit laatste nu kunnen wij hem verzekeren. De Schrijver, een geoefend man, heeft zich tot het schrijven van dit werk wel voorbereid en zich zeer bevlijtigd, om den lezer het bekende behoorlijk te herinneren, het minder bekende mede te deelen, op de van tijd tot tijd gedane ontdekkingen en waarnemingen de aandacht te bepalen en hem alzoo of in staat te stellen of op te leiden tot het uitbreiden zijner kundigheden aangaande de schoone natuur, welke wij als een werk van God met eerbied beschouwen en als een boek van onuitputtelijke wijsheid aanmerken moeten.

Waar hij dit noodig vond, heeft hij verschillende gevoelens opgegeven, kortelijk ook het voor en tegen soms aangestipt en ook niet verzuimd vooral latere vermoedens, uitvindingen, proeven en de daaruit af te leiden gevolgen, meer of minder breedvoerig mede te deelen; alzoo ook aanleiding gevende tot verder onderzoek, ten einde niet alleen deze wetenschap uit te breiden, maar ook het nut van zeevaart, handel enz. te bevorderen. De stijl is doorgaans geëvenredigd aan het onderwerp en meermalen ontmoet men hier fraaije en treffende beschrijvingen van natuurtooneelen en gebeurtenissen, die de aandacht boeijen en zelfs de aandoeningen in werking brengen en de lezing niet weinig veraangenamen.

In het tweede Stuk heerscht eene naauwkeurigheid, welke den kenner doet proeven, die in staat

is

is anderen in te lichten omtrent den bouw, de inrigting en het gebruik vooral van oorlog-zeeschepen, derzelver masten, zeilen, touwen, ankers, vlaggen enz., ter verduidelijking waarvan ook nog de afbeeldingen dienen. Behalve het gewone en bekende, komen hier ook eenige mededeelingen voor van latere uitvindingen en proefnemingen, t. w. over het gebruik, in de plaats van den gewonen hennep, van het Nieuw-Zeelandsche zijdevlas (*Formium tenax*) eene biessoort, die veel op de Zuidzee-eilanden gevonden wordt en van welke de *enkele bladen* 15 tot 20 voeten hoog opgroeijen, die zoo sterk en taai zijn, dat zelfs de sterkste man niet in staat is om zulk een blad stuk te trekken.

Ter afwisseling en tot vermaak van den lezer heeft de Schrijver b. v. een verhaal medegedeeld van den geduchten zeeslag, die tusschen de Engelsche en Fransche vloten op het einde der voorgaande eeuw voor *Aboukir* is voorgevallen, en onder andere het niet aan allen bekende Engelsche sprookje van JOHN BULL.

Na over de zeilvaartuigen het hier regelmatig aangewezene gelezen te hebben, zal men met geen minder genoegen den Schrijver hooren over de andere soorten van vaartuigen, en bijzonder over de stoombooten, derzelver oorsprong, trapswijze volmaking enz. IJzingwekkende is het vervolgens medegedeelde over de strafoefeningen op zee, als het kromsluiten in de boeijen, de geeseling, het kielhalen enz., en wie zou zich dus niet vereenigen

met

met den wensch des Schrijvers, dat in de wijze van straffen spoedig bij de beschaafde natiën eene meerdere menschelijkheid worde ingevoerd.

Niet meer achten wij noodig aan te stippen, om den lezer op deze twee stukken opmerkzaam te maken en te doen blijken dat wij alle reden hebben, om de uitgave goed te keuren, het gebruik aan te prijzen, en te verzekeren, dat men er zeer veel uit leeren kan; terwijl het nut verhoogd wordt, door verscheidene gepaste aanmerkingen. Bij den doorgaans goeden stijl speet het ons, dat men, bij de correctie der proeven, niet beter gezorgd heeft, om de verwarring van geslachten en naamvallen voor te komen, b. v. op pag. 205 en *dus den hoogsten toestand* kon bereikt worden, pag. 206 voornamelijk tweemalen *eenen bijzonder hoogen vloed* voorvalt, 211 een hoogeren waterstand het gevolg zijn kan, 347 de Middellandsche zee te beschouwen is als *den* zetel der roeischepen.

Het zijn wel kleine vlekken, maar die toch gemakkelijk kunnen en behooren verbeterd te worden. Wij hopen spoedig van de vervolgen den lezer ook eenig berigt mede te deelen, en zullen dan welligt het een of ander gedeelte overnemen, waartoe ons nu de ruimte ontbreekt.

MEN-

MENGELWERK.

DE UITBREIDING VAN HET EVANGELIE ONDER DE HEIDENEN, EEN PLIGT DER CHRISTENEN.

AANGETOOND DOOR

T. H. M. DIEPERINK,

Predikant te *Ransdorp* en *Schellingwoude*.

> Hij zal heerschen van de zee tot aan de zee; en van de riviere tot aan de einden der aarde. — Ja! alle Koningen zullen zich voor Hem nederbuigen: alle Heidenen zullen Hem dienen.
>
> *Psalm* LXXII: 8 en 11.

De komst van den Heiland op aarde bedoelde niet slechts het behoud en geluk des Joodschen volks; maar beöogde het heil en de zaligheid van alle geslachten. Ofschoon de Israëliet zich verhief en vleide, dat ABRAHAMS nakomelingen het uitverkoren gunstvolk van JEHOVA was en eeuwiglijk zoude blijven, sprak JEZUS: »*Ik heb nog andere schapen,* »*die niet van dezen stal zijn: ook dezen moet ik* »*toebrengen.*" (*) Dien overeenkomstig gaf Hij, weinige oogenblikken vóór zijne hemelvaart, dit laatste bevel aan zijne Apostelen: »*Gaat henen door*

»*de*

(*) *Joh.* X: 16.

» *de geheele wereld en onderwijst alle volken, pre-*
» *dikt het Evangelie allen creaturen en doopt*
» *hen, die gelooven, tot leden van mijne gemeente:*
» *Ziet! Ik ben met u alle dagen tot aan de vol-*
» *einding der wereld.*" (*)

Dit gebod des Heeren zoowel als de daarbij gevoegde belofte, zien wij door alle eeuwen tot op dezen dag luisterrijk vervuld, volgens de godspraak van den dichterlijken Profeet, welke wij aan het hoofd dezes plaatsten: hetgeen dat wat in dezen Psalm van het Messias-rijk gesproken wordt, willen wij, zonder eenig betoog, als eene algemeen erkende waarheid aannemen.

De vervulling van deze voorzegging zien wij, door eene geschiedenis van ruim achttien honderd jaren, bevestigd en nog dagelijks door de ondervinding gestaafd. Mogt het Koningrijk van CHRISTUS in den aanvang gelijk zijn aan het mosterdzaad, hetwelk het kleinste is onder de zaden, het groeide allengskens op en breidde zich uit als een schoone boom, waarin de vogelen des hemels nestelen, en die eens de gansche aarde zal overschaduwen en allen haren bewoners lommer en rust, verademing en leven, heil en vrede aanbieden.

Niet gelijk de onbeteugelde storm, die met woeste snelheid door het luchtruim vaart en dikwijls meer verdelging dan zegen aanbrengt: maar gelijk de zachte zuiderkoelte, die verfrissching en levenslust ver-

(*) *Matth.* XXVIII: 19, 20. *Marc.* XVI: 16.

verspreidt; zoo was de langzame, maar bestendige vordering van de edele zaak des Christendoms. — Niet gelijk het vreesselijk bliksemvuur, dat alles verzengt en blaakt; maar gelijk de warme gloed der koesterende zon, die uit de doode aarde een nieuw leven doet ontspruiten; zoo verspreidde het Evangelisch licht, kalm en zacht, steeds verder zijnen glans en zijne stralen ontdooiden de ijskorst, die door domheid, door bij- en ongeloof, om het hart van Jood en Heiden geslagen was. Geweld noch tegenstand, listige aanslagen noch wreede vervolgingen, konden dit werk, hetwelk uit God was, tegenhouden: De Heer was met zijne dienaars en wrocht mede door den H. Geest. — Maar menschen waren er noodig om JEZUS van *Nazareth* aan de menschen te doen kennen, als den Redder en Behouder der zielen. PETRUS werd gelast, door eene Goddelijke openbaring, (*) om het Evangelie aan de Heidenen te verkondigen. PAULUS breidde het rijk van den Messias uit door *Arabië*, *Syrië*, *Fenicië*, *Klein-Azië*, *Griekenland*, tot zelfs in *Rome*, en, gelijk sommigen beweeren, tot in *Spanje*. Andere Apostelen waren dieper in *Azia* en naar den kant van *Afrika* werkzaam en stichtten dáár Christelijke Gemeenten.

Ook onze voorvaderen, ontvingen in het laatste gedeelte der zevende eeuw, door WILLEBRORDUS, WILFRIED en BONIFACIUS, eenig beter licht, dan

zij,

(*) *Hand.* X.

zij, die de zon, de maan, het vuur en andere afgoden aanbaden, bezeten hadden: doch het Evangelie, hetwelk aan ons voorgeslacht werd bekend gemaakt, was dat, hetwelk van tijd tot tijd in de Roomsche Kerk verbasterd geworden was, niets meer dan een flaauwe schemerglans van dat heerlijk licht, hetwelk Gods Zoon op aarde ontstoken had. Eindelijk ging, in de zestiende eeuw, door de heilrijke Kerkhervorming een nieuwe dageraad op, door welken de dikke nevelen van domheid, dwaling, priester-bedrog en gewetens-dwang verdreven werden.

Aldus door Gods genade verlicht en tot de zuivere kennis van zijn dierbaar woord gebragt, wilde men niet, den baatzuchtigen gierigaard gelijk, dien kostelijken schat in de aarde begraven, noch alleen voor zich zelven behouden: maar zelve het groote gunstbewijs des Hemelschen Vaders op den hoogsten prijs schattende, met mededoogen aangedaan over het ellendig lot der ongeloovigen, en bij eigen helder licht, des te duidelijker de akelige nachtzwarte duisternis, die over de Heidensche wereld verspreid lag, ontdekkende, wilde men ook haar in dit gezegend lot doen deelen, en, gelijk men het om niet ontvangen had, ook om niet aan anderen schenken.

Om het Christendom voort te planten en te bevorderen, bijzonder onder de Heidenen, en om de kennis van den Bijbel meer algemeen te maken op de aarde, werden er genootschappen opgerigt; Zendelingen worden naar de woeste Heidensche vol-

volken in de verst afgelegene deelen der wereld henen gezonden; het Evangelie des heils is in alle talen bijna overgezet, gedrukt en verspreid.

Verblijdend en aanmoedigend is de ontdekking, dat de Heer der Kerk deze pogingen heeft gezegend en zijn Geest kennelijk medewerkt aan vele plaatsen in de harten der afschuwelijkste afgodendienaars en kannibalen. Voorzeker! aangenaam en troostrijk is het te zien, dat in landen, waar het menschenoffer als de hoogste plegtigheid van de Godsdienst werd beschouwd; waar men het voor pligt hield, het vleesch van den buitgemaakten of verslagenen vijand te eten en zijn bloed te drinken, een zacht en menschelijk gevoel is ingeplant. Aan vele oorden, b. v. op de Zuidzee-eilanden, heeft men de leer van onzen Heiland aangenomen. De koning en het volk hebben de altaren omgeworpen, de afgoden vernietigd en hunne tempelen afgebroken of dezelve in bedehuizen Gods en christelijke leerscholen herschapen, waarin de jeugd, die anders woest en ruw opgroeide, als de wilde dieren in zijne wouden, geleid en onderwezen wordt. Duizende Negers, *Kaffers*, Hottentotten en Indianen, bewoners van *Hindoestan* en *Australië*, zijn tot het Christendom bekeerd en behooren tot het rijk van den *Messias*. Geheele volkstammen, die nimmer een denkbeeld hadden van lezen of schrijven, onderzoeken thans het beste Boek, Gods dierbaar woord, in hunne taal overgezet; ontrukt aan de barbaarschheid van het Heidendom, hebben zij zich

aan den weldadigen invloed van de leer des Verlossers overgegeven.

Zoo zien wij overal de schoonste vruchten rijpen voor den oogst des eeuwigen levens! Zoo zien wij reeds, de Godspraak vervuld: »*Hij zal heerschen* »*van de zee tot aan de zee en van de riviere tot* »*de einden der aarde. — Ja! koningen zullen* »*zich voor Hem nederbuigen: alle Heidenen zul-*»*len Hem dienen!*"

Troostrijk, verblijdend en zalig vooruitzigt, dat alle geslachten en volken en talen en natiën zich zullen buigen voor het kruis van CHRISTUS! Dat niet alleen de band der Natuur, maar ook de band des Geloofs de gansche menschheid als ééne Broederschap zal omvatten! — dat alle tong Hem als den Heer belijden zal! — Troostrijk, verblijdend en zalig vooruitzigt! Ja! dat doet ons met waarachtige belangstelling in het eeuwig heil onzer blinde en ongeloovige medemenschen, den hartelijken wensch ontboezemen: »*Hemelsche Vader! Uw* »*Koningrijk kome!* Doe Gij de volheid der Hei-»denen ingaan en Israël zalig worden!!" — Doch er blijft altijd nog veel overig te verrigten. Er zijn nog geheele landen, die door millioenen redelijke en onsterfelijke schepselen bewoond zijn, tot welke nog geene lichtstraal konde doordringen. De oogst is nog groot en vordert vele arbeiders en krachtdadige ondersteuning, aan welke niemand, die den naam van CHRISTUS noemt, zich mag onttrekken, want onze Heer, heeft zelf

ge-

zegt: »*Die niet met mij vergadert, die verstrooit.*" (*)

Wat dunkt u, Christenen! Is deze geene wenschelijke zaak, om in den duisteren nacht van domheid en ongeloof, van bijgeloof en vooroordeel, het hemelsch licht der Goddelijke genadeleer te ontsteken? om de afgodsbeelden der stomme goden te verbrijzelen en alom het kruis van CHRISTUS te planten? om den blinden Heiden tot de kennis en het geloof in den eenigen Middelaar te brengen en alzoo het rijk van den Messias uit te breiden tot aan de uiterste grenzen der bewoonde schepping! Of zouden wij geen belang stellen in die ongelukkigen, die daar met bijgeloovige vrees bezield, zich in het stof bukken voor een gedrogtelijk beeld; die aan hout en steen de eer der aanbidding en zelfs hunne eigene kinderen ten offer brengen, en bij wie de afschuwelijkste zonden als lofwaardige deugden geroemd en bedreven worden?

De verpligting om tot het groote doel, de bekeering des Heidendoms, mede te werken, moet voortvloeijen uit het gevoel van dankbaarheid voor die genade en barmhartigheid Gods, waardoor Hij ook over ons, die van nature afgodendienaars waren, het zuiver licht der waarheid deed opgaan. O had de Hemelsche Vader zich onzer niet ontfermd; hadden anderen geene pogingen aangewend, om, als werktuigen in zijne hand, onze voorvaderen

(*) *Matth.* XII : 30.

ren te verlichten en te verbeteren, wij zouden ook thans nog voor levenlooze wezens en stomme beelden ons hebben neergebogen. Maar nu wij verrijkt zijn met de waarheid, gelijk zij uit God is, o! hoe zeer moeten wij dan, uit dankbaarheid voor die genade, ons ontfermen over zoo vele volken der aarde, om hen te verblijden met het heil des Heeren! God schonk den rijken vele gaven, opdat zij hunne dankbaarheid voor dien zegen in milde giften aan de armen zouden toonen; zoo gebiedt de dankbaarheid ook ons, die met zoo vele geestelijke zegeningen in CHRISTUS bevoorregt zijn, het lot dier ongelukkigen ons aan te trekken, die nog in nachtelijke donkerheid ronddwalen en ter prooi zijn aan de grootste zedeloosheid.

Wij moeten ijverig tot de uitbreiding des Christendoms medewerken, om daardoor te toonen, welk een hoogen prijs wij zelve stellen op onze redelijke en onvervalschte Godsdienst; hoe hoog wij zelve ingenomen zijn met de leer des Zaligmakers. Voorzeker! de Christen, die gevoelt en erkent, dat hij alles alleen aan zijne Godsdienst te danken heeft, die overtuigd is, dat er geene schoonere leer, vol rijkeren troost op de wereld geopenbaard is, — die weet, dat er geene ndere naam tot zaligheid bestaat, dan de naam JEZUS en wiens ziel diep doordrongen is van de heilige en goddelijke invloeden des zaligen Evangelies; die Christen zal gaarne alles doen, wat zijne hand vindt om te doen, opdat ook den ongeloovigen Heidenen, door

het

het geloof in den eenigen Verlosser, de toegang tot Gods genadetroon moge geopend worden. Hij daarentegen, die bij de uitwendige belijdenis des Christendoms, zich in den wandel door ruwe afgodendienaars dikwerf beschamen laat, zal gewis ook traag zijn, om anderen een schat te doen geworden, dien hij zelf niet bezit, of waarvan hij voor het minst de waarde niet kent.

Het is wijders de algemeene stem der menschenliefde, die ons roept en dringt, om handen aan den ploeg te slaan en wel te doen zonder om te zien. Immers: de woeste Indiaan, de domme Neger, zijn met ons uit hetzelfde bloed voortgesproten. Zij zijn onze Broeders! En ofschoon zij in kleur en gedaante van ons verschillen; hoewel zij de verst afgelegene oorden bewonen, van nature hebben zij in Gods oog met ons eene gelijke waarde: want één God is Schepper en Vader van allen. Wat zouden wij zeggen van die kinderen, welke overvloed van spijzen bezitten, maar die daarvan niets aan hunne hongerende broeders en zusters willen mededeelen? — De Kaffer en de Moor, zij, die de woestijnen van *Afrika* en de eilanden des Oceaans bewonen, zij zijn met ons voor de eeuwigheid geschapen, zij zijn met ons reisgenooten door dit land der vreemdelingschap; doch zij weten nog den weg niet, dien zij gaan moeten: maar wij, wij kennen denzelven. — Wat zoudt gij zeggen van den man, die het pad kundig is en die, ofschoon hij zulks zage, een ander

op zijn dwaalweg liet voortgaan en geene de minste poging aanwendde, om hem teregt te wijzen en te behouden? — Zulke ontaarden zijn die Christenen gelijk, die de stem der menschelijkheid versmoren; lieden, zonder natuurlijke liefde: want die niet lief heeft en deze liefde niet door daden toont, is een koper metaal en eene luidende schelle geworden. (*) »*Die toch zijn broeder niet lief heeft, dien hij gezien heeft, hoe zoude hij God kunnen liefhebben, dien hij niet gezien heeft?*" (†)

Nog des te meer moeten wij ons tot dit heilig werk verpligt achten, en tot vervulling der bovengestelde godspraak onze pogingen aanwenden, naardien wij zelve onderdanen zijn van het rijk van CHRISTUS en ons gevoegd hebben onder de banier van het kruis. Het is de pligt van den krijgsman, om, hetzij hij in de vesting achterblijve, hetzij hij ten strijde henentrekke, voor de eer van zijnen Vorst en voor de belangen van zijn volk te waken en te kampen. — Blijven wij dan in vrede achter, terwijl anderen henengaan, om bij kannibalen en woeste volkstammen het rijk der domheid, des ongeloofs en der ondeugd te bestrijden en de heerschappij van CHRISTUS uit te breidén van zee tot zee en van de riviere tot aan de einden der aarde, opdat alle koningen zich voor den Messias zouden nederbuigen en alle Heidenen Hem zouden dienen; moeten wij dan, die in vrede, als in eene

vei-

(*) 1 *Cor.* XIII : 1. (†) 1 *Joh.* IV : 20.

reinige verschansing achterblijven, terwijl anderen in dezen schoone, maar hachgelijke taak hun leven opofferen, niet alles aanwenden, wat tot bevordering en ondersteuning van dit grootsch bedrijf strekken kan? opdat de zon des heils verder hare stralen en gloed doe doordringen; opdat het rijk van onzen Heer binnen geene grenzen langer zij besloten; opdat de namen van Jood en Griek, van Barbaar en Scyth, van Mahomedaan en Heiden, voor eeuwig van de aarde worden verbannen en CHRISTUS zij *alles en in allen?*

Of zouden wij niet willen medewerken tot zulk een groot doel, de zaligheid van alle volken der aarde, die thans nog daar henen leven zonder God in de wereld, verduisterd zijnde in het verstand, vervreemd van het leven Gods, door de onwetendheid, die in hun is en door de verharding des harten? — *Gevoelt gij niet*, dat ieder Christen tot deze medewerking verpligt is? Zouden wij dan zoo in tegenspraak handelen met onze gebeden? Wien toch bleef het nog onbekend, dat een gebed, zonder doelmatige en volhardende werkzaamheid, een ijdele klank is, waarop de verhooring niet volgen kan? Zal het gebed alleen den akker des landmans vruchtbaar maken, en dezen eenen gezegenden oogst doen uitleveren, indien hij niet tevens gemest, geploegd, gezaaid en gewied heeft?

Wat goeds kunnen wij dus verwachten van onze bede: »*Hemelsche Vader! Uw Koningrijk kome!* »Zend uwen *Geest* over alle menschen-kinderen!

» op-

» opdat de leer des heils alom gehoord en de Gods-
» dienst van JEZUS CHRISTUS algemeen worde op de
» gansche aarde!" — Is deze wensch ons ernst, dan moeten wij zelven ook ijverig medewerken tot verwezenlijking van denzelven, als die weten, dat hij, die niet zaait, ook niets zal hebben om te maaijen.

Welk Christen zoude zich ook aan dezen heiligen pligt willen onttrekken, die het gebod des grooten Meesters kent: » *Gaat henen, onderwijst alle vol-*
» *ken, dezelve doopende; predikt het Evangelie*
» *aan alle creaturen!*" — Die zeide: » *Ik zal u*
» *op de wegen der Heidenen zenden; Ik zal u*
» *zenden als schapen in het midden der wolven!*" (*) Hoe volijverig zien wij de Apostelen de Joodsche en Heidensche landen doortrekken, door woestijnen en zeeën, zonder zich door gevaar of tegenstand te laten afschrikken. — Een iegelijk, die dus ook ten desen opzigte traag is in het benaarstigen en niet vurig van geest, is ongehoorzaam aan het heilig gebod, dat CHRISTUS hem gaf en blijft zeer ongelijkvormig aan het edel voorbeeld, hetwelk zijne Apostelen ons hebben nagelaten. Zorgen wij derhalve, dat het woord van den Heiland op ons niet toepasselijk zij: » *Wie niet met mij is, die is tegen mij, en die met mij niet vergadert, die verstrooit.*" (†)

Wat eindelijk dien pligt ons nog zwaarder op het hart moet doen wegen, bestaat daarin, dat wij op

(*) *Matth.* X: 16. (†) *Luc.* XI: 23.

op deze wijze ook ons eigen uitzigt in de toekomst zullen verhelderen; dat wij den schat onzer zaligheid zullen vermeerderen; en reeds op deze aarde de rijkste bronnen der blijdste vertroostingen ons zullen ontsluiten. De gedachte alleen: »ook ik »heb éénen steen aangebragt aan het groote Gods»gebouw; ook ik heb mijn penningske in de schat»kist van 's Heeren Heiligdom geworpen, ook door »mijne medewerking wordt het rijk van CHRISTUS »van dag tot dag meer volkomen:" deze gedachte, zal zij ons geene blijdschap en vertroosting aanbrengen? De gedachte: »ook door mijn toedoen »worden duizenden tot het geloof gebragt;" is zij niet zielsterkend en zalig? Zal het geen licht verspreiden in ons eigen hart, de bewustheid, dat wij het licht van het Evangelie doen schitteren tot aan de uiterste grenzen der bewoonde schepping? Ja, maar ook dat alles, wat wij voor CHRISTUS en zijn rijk gedaan hebben, het zal niet vergeten worden in dien dag, waarop alles zal in het licht gebragt worden, ook wat in het verborgen geschied is. — Liet JEZUS ons de armen achter, om hun in zijne plaats wel te doen, en zal Hij, hetgene wij hun doen, rekenen als ware het Hem zelven geschied; zoo heeft Hij ook ter onze verzorging en teregtwijzing zoo vele geestelijk ellendigen, blinden en armen achtergelaten en wat wij aan hen doen is aan den Meester zelven gedaan. Zoo mogen wij iedere poging, elke ondersteuning, waarmede wij de uitbreiding des Christendoms onder de

Hei-

Heidenen bevorderen, beschouwen als een zaad, hetwelk wij hier strooijen, hetwelk in de verre Oostersche en Westersche landen uitbotten en bloeijen zal, en waarvan wij zelve eenmaal de gezegendste vruchten zullen plukken, wanneer wij met alle geslachten, volken, talen en natiën zullen aanzitten aan de Bruiloft des Lams; en gelijk wij dan den vriend zullen danken, die ons den heilweg wijzen wilde, zoo zullen wij ook op onze beurt lof en eere ontvangen van alle diegenen, welke, ook door onze bemoeijing uit de duisternis geroepen zijn tot het wonderbaar en gezegend licht van de leer des Verlossers.

Behoef ik hier nog iets toe te voegen, om den Christen zijnen pligt te doen kennen en denzelven hem zwaar te doen wegen, om medearbeiders te zijn van veler blijdschap en om de heerschappij van CHRISTUS uit te breiden van de zee tot aan de zee en van de riviere tot aan de einden der aarde? De weg daartoe is reeds geopend en gebaand, wij hebben hem slechts te betreden. Naarmate wij dit langer hebben verzuimd, behooren wij des te ijveriger te zijn in het benaarstigen en des te vuriger van geest.

Kunnen wij zelve niet naar de landen des ongeloofs heenreizen, om dáár de leer van JEZUS te verkondigen en de eerste klanken van genade, waarheid en leven te doen hooren; wij kunnen dan door onze milde bijdragen het GENOOTSCHAP ondersteunen, hetwelk mannen daartoe afvaardigt,

die

die de wereld en wereldsche begeerlijkheden verzaken en die zich geheel aan dit edel, maar hoogst gevaarlijk, werk toewijden, daar zij zich begeven als lammeren in het midden der wolven. — Hoeveel offeren *deze* op? Aan hoeveel lijden en gevaar zijn *zij* blootgesteld? Mogen wij dit onverschillig aanzien, wij, die met het ruim bezit der goddelijke zegeningen begunstigd zijn? — Harten en handen dan ontsloten, Broeders en Zusters! voor de edele zaak des Zendelinggenootschaps! Harten en handen ontsloten, o Christenen! opdat gij alzoo met de daad *gemeenschap der heiligen* oefenen zoudt, door uwe gaven ten nutte en tot zaligheid te besteden! Harten en handen ontsloten, geliefden in CHRISTUS JEZUS! opdat zijn woord algemeen worde en de aarde vervuld zij met de kennis des Heeren! — Hoe veel gaat er dikwijls onnut en op eene zondige wijze verloren, hetwelk aan dit heilig doel besteed konde worden! Hoe veel wordt door spel en drank verkwist, waarvan wij zulke hooge renten konden ontvangen, en dat ons nu zulke wrange vruchten teelt! Hoe veel ook zouden wij van lekkernij en ijdelen tooi kunnen besparen, om het tot dit edel werk bij te dragen; om ook eenig deel te leggen op den altaar der Menschenliefde en een zaadkorrel te strooijen in den akker des Heeren! Wij zullen geene betere en meerdere winst kunnen doen met ons vermogen, want het zal ons vergolden worden in den dag van de toekomst onzes Heeren JEZUS CHRISTUS.

Wij

Wij kunnen ook tot die uitbreiding des Christendoms medewerken door onze gebeden en smeekingen, dat de Allerhoogste door zijnen H. Geest den wasdom schenke op het planten en het hart van velen opene, zoodat zij acht geven op hetgene tot hen gesproken wordt. Hoe toch zouden de pogingen van menschen bij die ongeloovigen en blinden iets goeds kunnen uitwerken, indien de Heer niet medewerkte met zijnen H. Geest? Hoe dikwijls worden wij tot zulk bidden aangespoord! Jezus zeide zelf: »*Bidt den Heer des oogstes,* »*dat Hij arbeiders in zijnen oogst uitzende!*" (*) De Apostelen gingen ons voor met volharding in bidden en smeeken. (†) Paulus getuigt, dat hij altijd in zijne gebeden gedachtig was om Gods zegen over het woord te vragen (§), terwijl hij ook anderen opwekt: (**) »*Broeders! bidt voor ons,* »*opdat het woord des Heeren zijnen loop hebbe* en »de aarde vervuld worde met de kennis des Hee»ren!" — En toen de Gemeente verdrukt, sommige Apostelen gedood waren, andere in de gevangenis opgesloten zaten, toen rees uit het midden der schare een vurig gebed op tot God en God verhoorde dat gebed. — Ook ons gebed zal verhoord worden, wanneer wij het opzenden in den naam van Jezus Christus, naar zijne belofte. (††) Laat ons dus ook gedurig den Heer der Gemeente aanroe-

(*) *Matth.* IX: 38. (†) *Hand.* I: 14. (§) 1 *Thess.* I: 2.
(**) 2 *Thess.* III: 1. (††) *Joh.* XV: 16. XVI: 23.

roepen: »Uw Koningrijk kome! Bewaar en vermeerder uwe Kerk! Verstoor de werken des duivels en alle geweld, dat zich tegen u verheft; »mitsgaders alle booze raadslagen, die tegen uw »heilig woord bedacht worden, tot dat de volkomenheid uws Rijks toekome, waarin gij alles zult »zijn in allen." (*)

Er valt ons nog eene wijze onder de aandacht, waarop wij aan deze belangrijke verpligting kunnen beantwoorden; het is ons eigen braaf en onberispelijk voorbeeld; opdat niemand, opdat vooral de Heiden, wiens bekeering ons doel is, niet zoude kunnen zeggen: »Medicijnmeester! genees eerst u »zelven!" — Het is voorzeker beklagenswaardig en het verhindert de uitbreiding des Christendoms grootelijks, dat zoo vele Europeanen, die zich Christenen noemen, in de Oostersche en Westersche landen, zich aan de snoodste ongebondenheden overgeven en ten aanzien van de arme inboorlingen aan ongehoorde knevelingen en mishandelingen schuldig maken. Hoe toch zullen dezen, bij het zien en ondervinden van zulke onregtvaardigheden, kunnen uitgelokt worden tot de aanneming van eene leer, welker inhoud zij niet kennen, maar wier belijders zich zooveel slechter en oneerbiediger jegens den Allerhoogsten, dan zij zich jegens hunne afgoden gedragen. Laat ons, hetzij wij in ons vaderland terug blijven, hetzij wij ons naar Oost of

(*) vr. 123.

of West begeven, of waar wij ons bevinden, laat ons alle ondeugden schuwen, waarover zelfs een Heiden zich zoude schamen! — Laat ons door eigen voorbeeld de leer bekrachtigen, welke wij anderen aanprijzen! Laat ons door braafheid en deugd Jood en Heiden uitlokken tot de belijdenis van eene leer, die zulk eene kracht bezit tot heiligmaking, opdat het spoedig worde één geloof en één doop, éene kudde en één Herder; opdat weldra alle koningen der aarde zich voor CHRISTUS nederbuigen en alle Heidenen Hem dienen!

PROEVE VAN EEN OUD GEBEDENBOEK.

RUTGER RULAND, overleden 1630, heeft uitgegeven: *Planetae Christiani, id est, hebdomales preces et meditatiônes Politicorum, juxta Solis, Lunae, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris et Saturni dies dispositae in VII Classes. Hamb.* 1610, in 12mo. Dit gebedenboek bevat niet slechts gebeden voor iederen dag der week, maar dezelve zijn ook ingerigt naar de beteekenis der namen van de dagen der week, op deze wijze:

1. *Zondag*. Gebeden om het licht der genade en de zon der geregtigheid.

2. *Maandag*. De *maan* staat met de *aarde* in naauw verband; daarom passen voor dezen dag gebeden voor tijdelijke belangen.

3. *Dingsdag*, of de dag van MARS, (dies *martis*). Dus gebeden tegen oorlog en oproer.

4. *Woens-*

4. *Woensdag*, of de dag van MERKURIUS, (dies *Mercurii*). Gebeden om de leiding van God en zijne Engelen tot verheffing des geestes, tot voorspoed in vlijt en wetenschap.

5. *Donderdag*, of de dag van JUPITER, of den *donder God*, doet ons denken aan de wetgeving op *Sinaï*, onder donderslagen, en bidden, dat er regt en geregtigheid geschiede door de Overheid en een ieder in zijn ambt en stand.

6. *Vrijdag*, of de dag van *Venus*, de Godin der *liefde*, is ook de dag van Gods genade. Wij bidden op denzelven om ware liefde, vrede der ziel, vrede op aarde. Wij bidden tegen alle vleeschelijke *lusten*, die, onder den schijn van liefde, ons verleiden kunnen.

7. *Zaturdag*, dag van SATURNUS, de oude Sabbat, doch door de zonde een dag, niet van rust, maar van strijd en onrust. Wij bidden daarom, dat wij denzelven goed strijden mogen. Ook dat wij den tijd, van welken SATURNUS de Godheid was, wel gebruiken, om den tijd, die komen zal, rustig af te wachten

Als een bijvoegsel vat de opsteller de zevendaagsche gebeden in één weekgebed zamen, met toespeling op de planeten. Doch opdat het niet schijne, dat hij twee planeten vergeet, de *aarde* namelijk en URANUS, wordt opgemerkt, dat de gebeden van de *aarde* opgaan ten *hemel* (*Uranus*, het Grieksch *Ouranos*); en dat de *aarde* in verband staat met de *maan* en de *hemel* met de *zon*, waardoor dus

 het

het planeetstelsel, zoo als men het toen kende, met de gebeden overeenstemt.

GÖSCHEL, *zerstreute Blätter aus der hand- und hülfsakten eines Juristen*, III Th. 1e abth. S. 180—182.

HET HANENGEKRAAI TE *SMIRNA*.

ARUNDEL verhaalt, in zijne *Discoveries in Asia min* II, bl. 278, dat hij dé meermalen door Reizigers in *Smirna* gedane opmerking, bevestigd heeft gevonden, dat de hanen, in het Oosten, met naauwkeurigheid, bepaalde uren van den nacht, door hun gekraai, aanduiden. Het gezamenlijke hanen koor, zoo berigt deze Reiziger, kraait te *Smirna*, voor de eerste reizen des nachts tusschen 11 en 12 ure; de tweede maal tusschen 1 en 2 ure, en wanneer ook een dezer dieren zijn gekraai vroeger of later aan de andere hooren laat, zoo beloopt het onderscheid in den tijd niet meer dan eene minuut.

Deze waarneming zet, aan 's Heilands voorzegging van den tijd der verloochening door PETRUS, niet weinig belangrijkheid bij.

GEDACHTEN.

1.

Deze dingen zijn betamelijk en liefelijk om te zien,

zen, en waardig, om door de aanschouwers geëerd te worden. Een *Godvreezend jong mensch;* een man, *grijs geworden* in de beoefening der *Godsvrucht;* een *Godsdienstig krijgsman;* een *naauwgezet staatsman;* een *man van aanzien*, die *beleefd* is; een *nedrig Geleerde;* eene *zwijgende Vrouw;* een *kind*, dat op de wenken zijner ouders let; een *vrolijk gezelschap* zonder ijdelheid; een *standvastig vriend;* een *ziek* mensch, die vriendelijk is, en eene *ziel*, die de wereld getroost verlaat, in volle verzekerdheid des geloofs.

2.

Een dienaar der wereld lacht meer, dan een Godvruchtige, maar deze is echter meer verheugd en opgeruimd.

3.

Geen vermaak kan men zuiver of edel noemen, ja zelfs voor geoorloofd houden, waarbij men niet met kalmte aan den dood en de eeuwigheid denken kan.

4.

Veel raadt wordt gegeven uit eigenbelang, maar *ook veel* raad verworpen uit hoogmoed.

ANEKDOTE.

Men verhaalt van een beroemd Reiziger, dat hij bij eene audientie, welke hij bij een der verstandigste Monarchen van zijnen tijd had, zich wat onhoffelijk en vrijpostig gedroeg. De Monarch vroeg lagchende, of hij reeds met meer koningen kennis gemaakt had? o Ja! antwoordde de Reiziger, »ik heb de eer gehad reeds vijf wilde en twee tamme (Europesche) koningen te leeren kennen, en uwe majesteit is van de laatstgenoemde de derde."

NOG IETS OVER *MILLINGEN*.

In de *Boekzaal*, voor Maart 1839, vindt men een stukje, getiteld: *Ernstige wenschen voor de Protestantsche Gemeente te Millingen*. Met het hoogste regt wordt daar het verlangen geuit, dat er voor die Gemeente zich, na vorigen bloei en daarop gevolgd diep verval, weder verheffende, in liefde mogt gezorgd worden, en onze daar wonende Hervormde Broeders door eenen eigenen Leeraar in een eigen Bedehuis mogten worden gestigt, en zij dus niet langer genoodzaakt blijven, een uur ver, op Duitschen bodem, in eene vreemde taal, het woord des Evangelies te hooren prediken. Men vergunne echter den Schrijver hierop aan te merken, dat,

ft, blijkens BACHIENE's *Kerkelijke Geographie*, 1e Stuk pag. 33, de Predikant van *Herwen* en *Aint*, de Gemeenten van *Millingen* en *Zeeland* bediende; dat, volgens het *alphabetisch register der Hervormde en andere Protestantsche Gemeenten*, door J. S. FEARING, het Klassikaal Bestuur van *Nijmegen* voor de dienst te *Millingen* zorgt; dat op de *kerkelijke kaart van het Koninkrijk der Nederlanden*, uitgegeven anno 1834, *Millingen* geteekend staat, als behoorende tot *de combinatiën*, *of plaatsen waar zich eene kerk bevindt*, *maar geen afzonderlijk Predikant*. Het berigt van den geachten Schrijver der *ernstige Wenken*, is dus met deze aanwijzingen niet overeenkomstig. Zoude de Nederlandsche Kerk door middel van dit Tijdschrift, niet onderrigt kunnen worden aangaande de redenen, waardoor, naar het schijnt, de Godsdienstoefeningen te *Millingen* niet alleen niet geregeld waargenomen worden; maar geheel zijn gestaakt? Zijn de swarigheden, die eene geregelde dienst door de naburige Predikanten verhinderen, onoverkomelijk, dan zal, wij twijfelen er niet aan, de Protestantsche Christenheid in *Nederland* de handen in een slaan, en toonen, dat zij niet alleen duizenden ten beste heeft, om tot den wederopbouw van prachtige Tempelen in voorname steden mede te werken; maar het zich ook tot eere rekent, op eene vergeten plek van het oude Vaderland, een nederig, landelijk Kerkje te stichten, waar God in CHRISTUS in Geest en Waarheid wordt gediend, en

eene eenvoudige woning te bouwen voor eenen Leeraar, die dit gedeelte der kudde Gods met den staf des Woords zal hoeden; haar wegwijzer zijn naar den Hemel en menige ziel behouden voor CHRISTUS. Dit eenmaal door den goeden wil der Nederlandsche Protestanten zijnde daargesteld, zal immers onze geëerbiedigde Koning niet weigeren, hun werk, door het toestaan van eene bezolding aan den te beroepen Leeraar, edelmoediglijk te bekroonen!

A, Mei 1839. V. R.

GELDZUCHT VAN EEN GRIEK EN GASTVRIJHEID VAN EEN TURK.

Eenige Engelsche reizigers, door een langdurigen regen overvallen, hadden, op raad van een waard uit een koffijhuis, bezit genomen van eene kleine Turksche woning, die ledig stond, en welker eigenaar op reize was. De regen was zoo aanhoudend en overvloedig, dat de vlakte overstroomd werd, en de reizigers noch des anderen daags noch op den derden dag hunne reize konden voortzetten. Zij begonnen daardoor gebrek te krijgen. Zij kwamen echter met een ouden Griekschen schaapherder overeen, dat hij hun een Lam van zijne kudde leveren zou, voor eenen buitengewoon hoogen prijs. In plaats van een lam, brengt hij een oud, mager schaap, en toen zij er op aandrongen, om een lam te hebben, dat zij ook uitkozen, eischte hij de

de

de helft meer dan den eerst bepaalden prijs. Uit nood belooft men hem dien, toen zij echter zich gereed maakten tot de betaling, neemt hij het Lam op de schouders en verklaart het hun niet te zullen leveren, dan voor het dubbel der eerst bepaalde som. Doch nu liet men zich niet verder met den geldzuchtigen bedrieger in. Intusschen zat men verlegen. Onder het nadenken en overleggen, van waar spijze te bekomen, gaat de deur open, en de Turk, wien het huis toekwam, waarvan men, buiten zijn weten, bezit genomen had, trad binnen. Hij staarde de onverwachte gasten vol verwondering aan, doch begroette hen met de heilgroete *Salam* (Vrede) en liet er aanstonds het bevredigend woord, *Hosch gelde* (gij zijt mij welkom) op volgen. Hij verlaat daarop de hut, en keert, na verloop van eenigen tijd, terug, met een groot scherp slagtmes in de eene, en met een Lam in de andere hand. Het lam werd geslacht, het vleesch met *pillau* toebereid, en de reizigers werden door den Turk, met sterken aandrang, uitgenoodigd, te eten. Toen zij den volgenden dag verder reizen, en den Turk huur van het huis en voor het eten wilden betalen, zeide hij: » Gij zijt onder mijn dak ingekomen, en » ik heb tot u gezegd, » *Hosch gelde*," wees mij » welkom: en zou dan eene geloovige van zijne » gasten geld nemen?" Slechts met veel moeite kon men aan de wezenlijk behoeftige, nabij de hut wonende familie des Turks eenige geschenken opdringen.

DE EENZAAMHEID.

» Solitude, où je trouve une douceur secrète,
Lieux, que j'aimai toujours, ne pourrai-je jamais,
Loin du monde et du bruit, goûter l'ombre et le frais ?»
LA FONTAINE. *Fables.*

O zalige eenzaamheid! o doel van mijn verlangen;
Wie, die uw' zoetheid kent, verlangt uw gunsten niet?
O dierb're schát op aard! ik wijd u deze zangen,
Ik stem u dezen toon, dit ongekunsteld lied.
De booswicht moge vrij uw' somb're stroefheid vreezen,
Voor hem moog 't eenzaam uur een' ware pijnbank wezen,
Ik roem, 't gewoel ontvloôn, uw wezenlijk genot,
Als ik, in stillen vreê, alleen ben met mijn God.

Vrij roem' de wereldling zijn' grootsche feestbanketten;
'k Ben ook gezellig, ja, ik heb zelfs wereldzin,
Maar zou die wereldzin mij 't schoonst genot beletten,
Dat ik ook de eenzaamheid gelijk de wereld min?
Ik ben geen stoïcijn, ik ben geen menschenhater;
Maar 'k min toch de eenzaamheid, gelijk het vischje 't water,
En, schoon mijn ziel dan ook 't gezellig menschdom mint,
't Is slechts in de eenzaamheid, dat zij 't genoegen vindt.

Neen, ongevoeligen! gij kent haar reinen zegen,
Gij kent haar stil genot, haar zuiv're vreugde niet,
Wie roemt naar waarde een heil, nooit door hem zelv' verkregen?
Wie

Wie roemt er een geluk, dat nooit zijn oog doorziet?
O! laat uw' tong dan vrij op 't eenzaam leven smalen,
Bij mij kan goud noch vreugd bij al dien wellust halen,
't Veracht alle aardsche vreugd, met al haar schoon vernis,
'k Roem de eenzaamheid alleen, daar zij mijn blijdschap is.

Zegt mij, o vromen! zegt me, als gij in de eenzame uren,
Voor Godes troon geknield, daar biddend nederligt,
Kunt gij dan niet al 't wee van 't leven hier verduren,
En is 't u geen genot, te staan voor Gods gezigt?
Ziet! dan is God nabij; in 't wereldsche gewemel
Schijnt Hij u ver te zijn; maar slaat uw oog ten hemel,
Als gij in de eenzaamheid met God alleen daar zijt,
En zegt me, of dit gevoel uw harte niet verblijdt?

En gij boetvaardigen! die, voor Gods troon gelegen,
In de eenzaamheid voor Hem uw' zondenschuld beschreit;
Zegt! wordt die eenzaamheid u niet ten rijken zegen
Voor uw geluk op aard, voor 't heil der eeuwigheid?
Hoe was uw hart te moê, als gij, voor God gebogen,
Van geenen sterveling gezien, de weenende oogen,
Door d' Evangelietroost gedroogd, naar boven sloegt,
En ge aan uw God alleen om hulp en bijstand vroegt?

O, roem mij de eenzaamheid, gij hoog verheven zanger,
Wiens luit de tonen snaart, aan 't hemelkoor ontleend,
Wordt niet in de eenzaamheid uw' borst van dichtvuur zwanger,
En wordt daar niet uw ziel met hooger geest vereend?
In vol, in rein gevoel moogt gij de snaren spannen;
Geen onrein, aardsch gewoel kan daar uw geestdrift bannen,

En,

En, daar op uw gelaat een' heilige aandrift lacht,
Wordt in het maatgezang uw rein gevoel gebragt.

Denkt vrij, als gij het kunt, aan God op feestpartijen,
Bidt vrij vergeving af in 't midden van 't genot,
Of dicht een maatgezang bij 't dansen van de rijen,
Ik zeg, dat gij met God, zijn' dienst, zijn gaven spot.
Neen, slechts in de eenzaamheid moet ons gebed geschieden,
Daar, waar van 't neev'lig oog de duistre nevels vlieden;
Slechts daar, waar hem geen oog van menschen ga kan slaan,
Zal in des dichters borst een heilig vuur ontstaan.

Stelt u een booswicht voor, in d' eenzaamheid gevloden,
Zijn harte zoekt daar rust, maar vindt die ruste niet;
Hij is daar niet alleen; — God zelf met Zijn geboden
Is daar ook nevens hem, schoon Hem zijn oog niet ziet;
Maar daar is ook nog een: de onloochenbare regter,
De wreeker zijner daan, de onwinbare beslechter
Van eeuwig wee of wel, is ook in de eenzaamheid,
En heeft hem daar vooral de zwaarste straf bereid.

Ziet! hoe zijn angstig oog, schoon niemand om hem henen
Zijn daden gadesloeg, rondom zijn treden rolt;
Een spook, een aak'lig spook, waart dreigend om hem henen,
En werpt een blik hem toe, die 't bloed in de aad'ren stolt; —
Dat spook, dat hem vervolgt, dat zijn zijne euveldaden,
't Wijst, in zijn levensboek, hem alle zwarte bladen,
Hij vliedt die eenzaamheid, die hem zijn' rust ontrooft,
En stort de wereld in, die 's regters stem verdooft.

O,

O, ware hij de eenzaamheid zoo spoedig niet onttogen,
Hij had zich opgerigt en was tot God gekeerd,
Hij had de ontwende knie voor zijnen God gebogen,
En door het licht diens Gods den regten weg geleerd! —
Maar nu hij met geweld 't geweten brengt tot zwijgen,
Waar zal hij nu eens rust voor 't angstig hart verkrijgen?
Eens, als het doodsuur naakt, is 't al hem eenzaamheid,
En vindt hij zich bij God zijne eigen' plaats bereid.

Ja dierbare eenzaamheid! ik min u zoeten vrede;
Doch niet, wanneer ge uw zoet met menschenhaat doorweeft; —
Neen, schoon 'k uw' schatten min, ik min de menschen mede,
Ik min hun' omgang ook, die zoo veel zoetheid geeft.
Ja, beiden naauw vereend, en — 't menschdom soms vergeten,
Een zalig oogenblik in de eenzaamheid gesleten,
Meer wenscht mijn harte niet, en, schoon eens de aard verdwijn,
— 't Zal in mijn hart, in het uur des doods, niet eenzaam zijn.

's Gravenhage.

P. J. ANDRIESSEN.

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIDEN.

Den 11 Mei 1839. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer WILLIAM STEVEN, Predikant der Schotsche Kerk te *Rotterdam*, benoemd *Head Master of George Heriot's Hospital* te *Edimburg*, werd heden, op voordragt der Theologische Faculteit, ingevolge Senaats besluit, *honoris causa* tot *Theologiae Doctor* bevorderd.

28 Junij 1839. De Heer CHRISTIANUS JACOBUS VAN DER VLIS, Theol. Cand. en Kweekeling der Utrechtsche Hoogeschool, verkreeg heden dezelfde waardigheid, na openlijke verdediging zijner *Disputatio Critica de Ezrae libro Apocrypho vulgo quarto dicto.*

29 Junij 1839. Insgelijks na openlijke verdediging van zijn *Specimen doctrinae Theologicae, quo inquiritur in notionem* τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τοῦ Θεοῦ, τοῦ χριστοῦ, *ex mente Jesu Christi;* werd deze waardigheid verkregen door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer HERMANUS HEEMSKERK, Predikant bij de Remonstrantsche Gemeente te *Haarlem*.

SERIES LECTIONUM,

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA HABENDARUM

À DIE 2 SEPTEMBRIS 1839.

RECTORE MAGNIFICO.

CORNELIO PRUYS VAN DER HOEVEN.

FACULTAS MEDICA.

Hora.

C. PRUYS VAN DER HOEVEN Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . I.

Me-

Horâ.

Medicinam Practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie . . XI.

Historiam Medicinae tradet, diebus Martis et Jovis . . . . I.

G. SANDIFORT Anatomiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris. X.

Physiologiam, Anatome comparata illustratam, iisdem diebus . . . . . IX.

Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore . . . . . . III—V.

M. J. MACQUELYN Supellectilem Pharmaceuticam duce Pharmacopoeâ Belgicâ explicare perget, et praecepta Diaetetica tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . VIII.

Praxin Medicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Saturni . . . IX.

J. C. BROERS Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet, diebus Martis, Mercurii et Veneris. XII.

Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit quotidie . . VIII.

Collegio casuali, diebus Lunae, Jovis et Saturni . . . . . . XII—III.

Operationibus Chirurgicis hiberno tempore, horis dein indicandis

Artem Obstetriciam Theoreticam et Practicam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . X.

Medicinam Forensem, die Mercurii et Veneris I.

M. J. MACQUELYN et C. PRUYS VAN DER HOEVEN disputandi exercitiis praeërunt, die Jovis . III.

FACULTAS JURIDICA.

H. G. TYDEMAN Encyclopaediam Juris tradet, diebus Martis, Mercurii et Jovis . . XII.

Oe-

Hora.

Oeconomiae Politicae principia, ad librum Clar. SENIOR, *Grondbeginselen der Staatshuishoudkunde* (Leiden, bij LUCHTMANS, 1839) docebit, die Lunae . . . . I.

Et die Veneris . . . . . XI et XII.

Statisticam Patriae describet, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . . I.

Juris Mercatorii Belgici, ex novo Codice, Institutiones tradere paratus est.

C. J. VAN ASSEN Interpretabitur libros Digestorum, diebus Martis, Jovis et Saturni . VIII.

Institutiones Juris Civilis Romani, diebus Lunae et Mercurii . . . . . IX—XI.

GAJI Commentarios Institutionum, et selectos auctorum classicorum locos ad Jus Civile pertinentes die, Veneris . . . . IX—XI.

Jus Civile hodiernum, diebus, Lunae, Mercurii et Veneris . . . . . . VIII.

Ordinem judiciorum et rem judiciariam privatam cum exercitationibus forensibus, die Martis. X.

Et die Jovis . . . . X et XI.

H. COCK tradet Jus Naturale, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . . VIII.

Jus Publicum et Gentium, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . X.

Jus Criminale, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . . . . IX.

J. R. THORBECKE explicabit Historiam Juris Romani, diebus Martis, Jovis et Veneris . IX.

Historiam Europae diplomaticam a regno LUDOVICI XIV usque ad Congressum Viennensem, diebus Martis, Mercurii et Jovis . I.

Historiam Politicam et Juris Civilis Patriae nostrae, inde a Pace Monasteriensi, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . XI.

His-

Hora.

Historicam tradet *Legis* Fundamentalis, cum aliis nostri aevi *Legibus* Fundamentalibus comparatae, interpretationem, diebus Lunae, Martis et Mercurii. . . . . . XII.

FACULTAS THEOLOGICA.

J. CLARISSE Encyclopaediam Theologicam tradet, diebus Lunae et Mercurii . . . X.

De Theologia Dogmatica exponet, diebus Martis et Jovis. . . . . . X.

Historico Criticam in Libros quosdam Sacros utriusque Testamenti Introductionem dabit, diebus Martis et Jovis . . . . XI.

Exercitia Oratoriae Sacrae moderabitur, aut cum Candidatis Theologiae de Officiis Pastoralibus, ex Apostolorum Petri et Pauli de iisdem institutione, aget die Lunae . . I et II.

W. A. VAN HENGEL Epist. Pauli ad Romanos interpretabitur, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . VIII.

Rationem Catechismi Heidelbergensis pro populi concione tractandi ostendet, diebus Martis et Jovis . . . . . . VIII.

De praecipuis Theologiae Dogmaticae capitibus auditores interrogabit, diebus Jovis et Veneris. IX.

Cum Theologiae studiosis provectioribus de variis rebus gravioris argumenti familiariter colloquetur, die Veneris . . . . V sqq.

Oratoriae Sacrae exercitationibus praeërit, die Jovis . . . . I.

N. C. KIST docebit Historiam Ecclesiasticam, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . XII.

Theologiam Naturalem, die Jovis et Veneris. XII.

Scriptorum Ecclesiasticorum Historiam Literariam, diebus Jovis et Veneris . . XI.

Horâ.

Exercitia disputandi, de quaestionibus argumenti potissimum Historico-Theologici, moderabitur, die Saturni . . . . I.

Orationibus Sacris praeërit, die Martis . II.

FACULTAS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

C. G. C. REINWARDT Chemiam universam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . XI.

Rei Herbariae fundamenta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . I.

Plantarum Historiam illustrabit, verno et aestivo tempore matutino, iisdem diebus et Jovis. VII.

Mineralogiae et Geologiae elementa tradet, diebus Jovis et Veneris . . . . I.

J. DE GELDER tradet Elementa Geometriae, diebus Lunae, Martis. Mercurii et Jovis .VIII.

Trigonometriam rectilineam et sphaericam, ejusque usum in Astronomià et Arte navigandi, aliisque Disciplinis, provectioribus discipulis, explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . . . X.

Calculum Differentialem et Integralem, diebus Lunae et Mercurii . . . . XII.

Mechanicam Analyticam, diebus Martis et Jovis. XII.

Theoriam probabilitatis, quam vocant, et insignem ejus usum in vita civili tradet, quarum lectionum horas in commodum Auditorum constituet.

Philosophiae Theoreticae et Litterarum humaniorum Candidatis Geometriam, et Arithmeticam universalem, initiis repetitis explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . XI.

Partem Theoreticam et Practicam Paedagogi-

gi-

Horâ.

gices, ad disciplinas Mathematicas relatae, futuros Gymnasiorum Praeceptores docebit, horis deinceps indicandis.

P. J. UYLENBROEK Physicam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . XII.

Arithmeticam Universalem sive Algebram explicabit, die Jovis . . . . I.

Et Veneris . . . . VIII et I.

J. VAN DER HOEVEN Anatomen et Physiologiam comparatam docebit diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . . XI.

Aestivo tempore . . . . . . X.

Primas lineas Zoologiae tradet, diebus Jovis et Veneris . . . . . . XI.

Anthropologiam exponet, diebus Martis et Jovis I.

Animalium fossilium historiam tradet, praemissis Geologiae elementis, die Mercurii . I.

Entomologiam aut aliam Zoologiae partem explicabit diebus et horis dein indicandis.

A. H. VAN DER BOON MESCH Chymiae doctrinam ejusque in artibus usum exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . IX.

Pharmacologiam chymicam docebit, diebus Lunae et Mercurii . . . . . . XII.

Chymiam practicam et experimenta instituendi artem docebit, die Saturni . . . V—VII.

FACULTAS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

J. H. VAN DER PALM, quantum aetas et valetudo patientur, studiis juvenum Academicorum non deërit.

M. SIEGENBEEK Historiam Patriae, ad ductum Compendii, a se editi, enarrabit, diebus Mercurii, Jovis et Veneris . . . . . X.

Stili atque Eloquentiae Neêrlandicae praecepta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . XII.

VONDELII selecta carmina interpretabitur, bis per hebdomadem, diebus et horis, pro Auditorum commodo, constituendis.

Exercitia oratoria moderabitur, hora, auditoribus commoda.

J. BAKE exponet CICERONIS lib. IIItium *de Oratore*, ejusdemque *Orationes Pro Sulla* et *Pro Ligario*, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . . IX.

Interpretabitur EURIPIDIS *Herculem Furentem*, et PLATONIS *Menexenum* et lib. I *De Republica*, iisdem diebus . . . . X.

Antiquitates Atticas explicare perget, ordinem secutus libri Schoemanniani, diebus Lunae et Mercurii . . . . I.

Scholas Paedagogicas continuabit, iisdem diebus . . . . II.

J. NIEUWENHUIS Logicam docebit, diebus Veneris et Saturni . . . . . IX.

METAPHYSICAM, die Jovis . . . V.

Diebus Veneris et Saturni . . . XI.

Scholas Paedagogicas continuare et Historiam Philosophiae, aut Philosophiam moralem explicare paratus est, diebus et horis Auditoribus commodis.

P. HOFMAN PEERLKAMP explicabit Historiam Universalem, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . XI.

Interpretabitur Libros I et II AENEIDIS VIRGILII, die Veneris . . . . . XI.

G. L. MAHNE Antiquitates Romanas tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . XII.

Historiam Artium et Doctrinarum studii apud Romanos exponet, diebus Jovis et Veneris . XII.

J.

J. H. SCHRANT praecepta stili Neerlandi seu Eloquentiae tradet, diebus Jovis, Veneris et Saturni . . . . XII.

Patriae Historiam explicabit iisdem diebus . I.

Eloquentiae externae praecepta,

Sacrae Eloquentiae historiam criticam, cum veteris tum recentioris aevi,

Antiquitates Germanicas tradet diebus et horis Auditoribus commodis.

H. E. WEIJERS Sermonis Hebraei elementa tradet, tum Grammaticâ explicandâ, tum analyticis exercitiis moderandis, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . VIII.

De iisdem elementis cum tironibus familiariter domi colloquetur, die Mercurii . V—VII.

Litterarum Arabicarum, Syriacarum et Chaldaïcarum initia docebit, diebus Jovis et Veneris. VIII.

Et diebus Martis et Jovis . . . I.

Provectioribus explicare perget BIDPAJI Fabulas, a SACYO editas, die Veneris . . I.

BAR-HEBRAEI Chronicon Syriacum, die Mercurii . . . . I.

Iisdem interpretabitur *Chrestomathiam Arabicam*, a Cl. KOSEGARTENIO editam, die Lunae. I.

A. RUTGERS JANUMI Vaticinia et quartum PSALMORUM librum interpretabitur, diebus Lunae et Martis . . . . IX.

Secundum SAMUELIS librum cursoria lectione tractare perget, die Mercurii . . . I.

Antiquitates Israëlitarum explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . XII.

J. BAKE et P. HOFMAN PEERLKAMP praeërunt disputandi exercitiis, diebus Mercurii . . III.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. extraord. ornatus, Numismaticam generalem tradere pa-

ratus est diebus et horis, quae auditoribus convenient.

F. KAISER, Astronomiam Theoreticam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis. IX.

Astronomiam Practicam. iisdem diebus. . X.

Artis observandi exercitiis quotidie praeërit.

Si qui sint, Matheseos Sublimioris satis periti, qui theoriam motus corporum coelestium explicari sibi cupiant, horas auditoribus commodas postea indicabit.

Astronomiam quam popularem vocant, tradet die Mercurii, horâ vespertina . . VI.

Astronomiae primas notitias mathematicas, secundum *Lectiones Cosmographicas* a Clarissimo DE GELDER editas, tradet eodem die horâ vespertina . . . . VII.

Singulos suos auditores, ad coelum, tubi optici ope, perlustrandum, aptis temporibus evocabit.

G. G. BRILL, Lector Germanicarum Litterarum, aget de GOETHII tragoedia Fausto, diebus Martis et Veneris, horâ post meridiem . V.

Commilitonibus vero harum litterarum rudibus grammaticam docendis, eum imperitioribus vero legendis facilioribus intellectu scriptis, vacabit horis de quibus convenerit.

G. KNIPPENBERGH, Academicus Artis Gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

Bibliotheca Academica, Lectionum tempore, diebus Lunae, Mercurii, Veneris et Saturni, ab horâ XII ad III; Feriarum tempore, diebus Mercurii et Saturni, ab horâ XII ad II, unicuique patebit.

UTRECHT.

UTRECHT.

Den 17den Junij werd de Heer HENRICUS JANUS BROERS, Utrechtenaar, met *lof* bevorderd tot *Medicinae Doctor*, nadat hij, in de groote gehoorzaal der Akademie, had verdedigd zijne *Dissertatio Anatomico Physiologica, de glandula Thyreoidea.*

Den 18den Junij aanvaardde de Hooggeleerde Heer ALEXANDER CAROLUS GUILIELMUS SUERMAN, den post van Hoogleeraar in de Faculteit der Geneeskunde, met eene plegtige Redevoering, *de Medicina, doctrinarum Physicarum ope, nostra imprimis aetate, perficienda.*

SCHOOL-NIEUWS.

DORDRECHT.

Den 12 Junij 1839. Nadat de Leerlingen aan de Latijnsche scholen alhier, op den 21 en 25 Mei ll. aan Heeren Curatoren voldoende blijken van hunne gemaakte vorderingen in de Grieksche en Romeinsche Letterkunde, en in de onderscheidene gedeelten van het bij de Koninklijke Wet voorgeschreven onderwijs gegeven hadden, heeft heden ochtend, in de Kerk der Doopsgezinden, *derzelver opentlijke bevordering en de uitdeeling von prijzen en getuigschriften* plaats gehad. Eerst betrad de zeer verdienstelijke jongeling: W. D. VAN OLDENBORGH, het spreekgestoelte, en hield eene door hem zelven gekozene en uitgewerkte redevoering: *de venusto, ex Homeri Iliadis libro vicesimo secundo deprompto;* dat is: *over het schoone, uit het 22ste boek der Iliade van Homerus ontleend;* in welke rede

 hij

hij eerst, na eene gepaste inleiding, het leven en den invloed van HOMERUS schriften schetste, en vervolgens door goede voorbeelden, uit den 22ste zang der Iliade geput, aantoonde, dat HOMERUS met het meeste regt op den eerenaam van den vorst aller dichters aanspraak maakt. Nadat de Rector van ons Gymnasium, Dr. G. FENEMA, Wel Edele Heeren Bezorgers van hetzelve, met de benoeming van den Wel Ed. Groot Achtbaren Heer Jonkheer J. C. JANTZON VAN ERFFRENTEN VAN KAPELLE, die volgens 's Konings besluit als Burgemeester dezer stad onlangs mede de bezorging der scholen had aanvaard, geluk gewenscht had; deed hij aan bovengenoemden jongeling, met eenen uitmuntenden prijs en een zeer loffelijk getuigschrift naar de Hoogeschool bevorderd, eene toepasselijke aanspraak, waarin hij ook in korte trekken betoogde, dat de schriften der Ouden de echte bronnen en beste grondslagen van ware geleerdheid zullen zijn en blijven, zoo lang er gevoel voor alles, wat nuttig, schoon en edel is, zal bestaan. — Vervolgens ontvingen, voor gemaakte vorderingen in de *Oude Talen*, de volgende lofwaardige jongelingen prijzen: op de derde klasse: C. GILTAY; op de tweede klasse: A. A. DA FONSECA, naar de derde klasse overgaande; op de tweede klasse: A. J. DE KONING en J. VAN DER ELST; op de eerste orde der nieuwe leerlingen: J. VAN WIJNGAARDEN en H. H. VAN DER SANDE, naar de eerste klasse bevorderd wordende; en op de tweede orde der nieuwe leerlingen: H. L. A. BUIJN en P. H. J. VAN DEN SANDHEUVEL, voor welke ontvangene geschenken zij hunne dankzeggingen met betamelijke vrijmoedigheid uitspraken. Daarenboven werden *loffelijke getuigschriften*, voor de vlijtige beoefening van andere met de *Oude Letterkunde* in verband staande wetenschappen, gegeven,

ven, als: aan W. D. VAN OLDENBORGH, voor de *Nieuwe Geschied-*, *Oude Aardrijks-*, *Wiskunde* en *Algebra*; aan C. GILTAY en A. A. DA FONSECA, voor de *Nieuwe Geschied-*, *Wiskunde* en *Algebra*; aan A. J. DE KONING, voor de *Oude Geschied-*, *Reken-*, *Nieuwe Aardrijks-* en *Fabelkunde*; aan J. VAN DER ELST en G. J. EEKLAERTS VAN KNNICHOVEN, voor de *Oude Geschied-*, *Nieuwe Aardrijks-* en *Fabelkunde*; aan J. VAN WIJNGAARDEN en H. M. VAN DER SANDE, voor de *Oude Geschied-*, *Reken-*, *Nieuwe Aardrijks-* en *Fabelkunde*; eindelijk aan H. L. A. BUIJS en P. H. J. VAN DEN SANDHEUVEL, voor de *Nieuwe Aardrijkskunde*.

Deze plegtigheid werd door den Rector besloten, met dankbetuiging aan de geëerde toehoorders, als hebbende door hunne tegenwoordigheid bewijzen gegeven van het hoog belang, hetwelk zij stellen in alles wat nuttig, edel en voortreffelijk is.

HARLINGEN.

Op den 21 Junij dezes jaars, heeft alhier het gewoon halfjarig Examen en Promotie der Latijnsche schooljeugd plaats gehad. Nadat het onderzoek naar de gemaakte vorderingen, in tegenwoordigheid der Ed. Achtbare Regering en Scholarchen, des voormiddags, tot algemeen genoegen was afgeloopen, geschiedde namiddags de openlijke promotie en uitdeeling der prijzen. De Rector; de Heer J. H. A. WEIJERING, opende deze plegtigheid met een Latijnsch vers, waarop twee verdienstelijke jongelingen: A. VAN IJSENDIJK en R. LOHNEMAN, afscheid van de school namen, redevoeringen houdende, de eerste: *de Judaeorum sub imperio Romano conditione*; en de tweede: *de Batavis*; door welke zij de aangenaamste proeven gaven van hunne gemaakte vorderingen, terwijl hun praemia promotionis geschonken werden. Vervolgens werden bevorderd, van

de vierde tot de derde klasse: H. G. H. GROENEWEGEN en H. J. NIEUBUUR. Van de vijfde naar de vierde klasse: H. D. DU SAAR. Van de zesde klasse der eerste orde, tot de vijfde klasse eerste orde: J. L. PETERSEN. Van de zesde klasse, de tweede orde, tot de vijfde klasse de tweede orde: E. H. VAN IJSENDIJK, en van de zesde klasse, de tweede orde, tot de eerste orde: F. DE BOER. Met praemia promotionis werden begiftigd: H. G. H. GROENEWEGEN, H. D. DU SAAR, J. L. PETERSEN en E. H. VAN IJSENDIJK, terwijl H. J. NIEUBUUR en F. DE BOER, praemia diligentiae ontvingen. Ook werden prijzen uitgereikt voor hunne vorderingen in de *Mathesis*, aan A. VAN IJSENDIJK. R. LONNEMAN en H. D. DU SAAR. Op eene bevallige wijze betuigden zij hunnen dank, en hiermede eindigde deze plegtigheid, welke met orgel-muzijk aangevangen, afgewisseld en besloten werd.

GRONINGEN.

Den 1 Julij 1839 was het gewoon halfjaarlijksch Examen der Leerlingen van het Gymnasium dezer stad gehouden, en heden had de openlijke prijsuitdeeling, benevens de bevordering naar hoogere klassen en naar de Akademische lessen plaats. Na eene voorafspraak van den Rector, waarin deze eene regtmatige hulde deed aan de verdiensten van wijlen den Hoog Welgeboren Heer Jonkheer W. J. QUINTUS, Curator van het Gymnasium, die in den loop van dit half jaar was overleden, beklom de verdienstelijke leerling, P. J. SMID, het spreekgestoelte, en sprak zijne declamatio: *de Cyri Junioris rebus gestis et meritis*; d. i.: *over de daden en de verdiensten van Cyrus den jongeren*, met bevalligheid uit. Na met den Latijnschen prijs te zijn begiftigd, werd hij, met zijne ijverige medeleerlingen: A. HAAGH KNIPHUISEN, A. BLOK BREMER, J. OOSTERHOFF VAN

BOU-

houten en h. feijma, tot de lessen der Hoogeschool bevorderd. Op deze klasse werd a. maagh knip-huisen met den Griekschen prijs begiftigd. Van de tweede orde der eerste klasse, gingen over naar de eerste orde dier klasse: j. l. wijnaris, j. baart de la faille, j. drabbe en j. huber. Van de tweede klasse werden naar de tweede orde der eerste klasse bevorderd: r. frith, b. j. brugsma (beiden met den Latijnschen prijs), en l. j. wichers. Op deze klasse verwierf b. j. brugsma den Griekschen prijs. Van de eerste orde der derde klasse werden tot de tweede klasse bevorderd: r. t. h. p. l. a. van bonneval faure (met den Latijnschen prijs), b. d. h. tellegen, t. g. j. woldringh en a. s. hoitsema, terwijl de beide eersten dezer klasse met een' Griekschen prijs werden begiftigd. Van de tweede orde der derde klasse, gingen naar de eerste orde dier klasse over: c. w. p. a. a. van barrle (met den Latijnschen en Griekschen prijs), j. f. cohen, g. w. hora siccama en c. b. wichers. Van de eerste orde der vierde klasse, werden naar de tweede orde der derde klasse bevorderd: ij. r. hoeksema van saanen (met den Latijnschen en Griekschen prijs), t. mesdag en j. f. lewe van nijenstein. Van de tweede orde der vierde klasse, naar de eerste orde dier klasse: j. s. g. gramberg (met den Latijnschen en Griekschen prijs), en n. e. dinckgreve. Met een getuigschrift van vlijt en goed gedrag, werd op de vierde klasse vereerd: j. f. lewe van nijenstein. Voor de *Geschied-* en *Aardrijkskunde* verwierven prijzen, eerste klasse: a. maagh knipbuisen; tweede klasse: b. d. h. tellegen; derde klasse: c. w. p. a. a. van barrle; vierde klasse, j. s. g. gramberg, die tevens met den prijs voor de *Nieuwe Aardrijkskunde* werd begiftigd. Voor de *Fabel-kun-*

kunde, eerste klasse: H. H. OKKEN; tweede klasse: R. T. H. P. L. A. VAN BONEVAL FAURE; derde klasse: T. HESDAG. Voor de *Wiskunde*, eerste klasse: P. J. SMID en A. MAAGH KNIPHUISEN; tweede klasse: R. T. H. P. L. A. VAN BONEVAL FAURE en B. D. H. TELLEGEN; derde klasse: J. S. G. GRAMBERG. De leerlingen, die een' Latijnschen prijs hadden ontvangen, betuigden aan HH. Curatoren hunnen dank in het Latijn. De plegtigheid werd met muzijk begonnen, afgewisseld en besloten.

APPINGEDAM.

Den 3 Julij 1839. Heden had alhier, op het Raadhuis, het gewoon halfjarig Examen der Latijnsche school plaats. Nadat, ten overstaan van HH. Curatoren, en in tegenwoordigheid van eenige voorstanders van onderwijs en letteren, de leerlingen der verschillende klassen in de Grieksche en Latijnsche talen hunne vorderingen hadden aan den dag gelegd, werden zij vervolgens in onderscheidene vakken, die op eene wel ingerigte Latijnsche school behooren geleerd te worden, onderzocht. Dit onderzoek afgeloopen zijnde, ging men tot de promotie en uitdeeling van een' prijs en van getuigschriften over. Bevorderd werden: van de tweede klasse tot de eerste: J. ABRESCH; van de derde tot de tweede: B. BROEKE en R. A. CLEVERINGA; en van de vierde tot de derde klasse: R. PABUS CLEVERINGA, HZ., welke laatste, volgens het alhier bestaande gebruik, eene fraaije premie ontving, waarvoor hij in zeer gepaste bewoordingen zijnen dank aan HH. Curatoren betuigde. Met getuigschriften werden vereerd: H. NIEWEG, voor zijnen betoonden ijver en zijne vorderingen in het *Latijn* en *Grieksch*; W. PALMER VAN DEN BROEK, voor gemaakte vorderingen *in al het geleerde*; B. BROEKE, wegens zijne vorderingen in de *Grieksche taal*; J. J. BULSING, we-

wegens *betoonden ijver;* J. MARISSEN VAN LOON, G. P. POHLMAN en P. ALTING MEES, deze drie laatsten wegens hunne vorderingen *in al het geleerde.*

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

ARNHEM. Zie Jan. 1839.

NIJMEGEN.

BEEK staat vakant te worden. Zie Mei 1839.

OOY EN PERSINGEN. Zie Mei 1839.

ZUTPHEN.

WINTERSWIJK. Uit eene nominatie door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, den Koning aangeboden en waarop geplaatst waren de Heeren:

P. W. VAN DOORN, Jr., Pred. te *Hall.* J. G. MARGEIN, Pred. op het Eiland *Marken.* L. V. LENGBOORN, Pred. te *Kolhorn.*

Is de Heer P. W. VAN DOORN, Jr., benoemd als Pred. te *Winterswijk*, en zal aldaar, naar Kerkorde, worden beroepen.

HUMMELO, den 7den Julij 1839. Het was heden een dag van vreugde en van smartvolle aandoe-

doening voor onze Gemeente. Wij mogten ons geheel vernieuwd Kerkgebouw plegtiglijk zien toewijden aan de dienst des Heeren, door onzen beminden Leeraar, J. G. G. BIERLAUS. Tot den opbouw van dezen nieuwen Tempel waren wij in staat gesteld, door tegemoetkoming uit 's Lands kas, door vrijwillige giften der Gemeente-leden en door aanzienlijke bijdragen der Hoog Welgeboren Heeren, Baron VAN HEECKEREN VAN ENGHUIZEN en A. W. C. W. Baron VAN PALLANDT VAN KEPPEL, Collator dezer plaats, terwijl onze, zoowel als de naburige Gemeente-leden van *Keppel*, door hand en spandiensten, aanzienlijke uitgaven hebben helpen besparen.

Aan allen die tot den opbouw van het schoon gebouw, hetwelk des Bouwmeesters kunde en smaak eere aandoet, hebben medegewerkt, als ook aan HH. Kerkvoogden, onder wier opzigt hetzelve is tot stand gebragt, werd de verschuldigde dank, op eene hartelijke wijze, toegebragt.

Eene talrijke schaar, ook van elders opgekomen, verhoogde de plegtigheid van het inwijdingsfeest, en onze dankbare blijdschap, zou onvermengd genoten zijn, indien zij niet met weemoed ware doormengeld, door den smartelijken afscheidsgroet, welke onze, naar Neêrlands *Oost-Indië* beroepen Leeraar, ons, bij deze gelegenheid, tevens moest toeroepen. Met roerende aandoening drong het laatst vaarwel uit zijn' mond ons in het binnenste van ons gemoed. Bijkans negen jaren mogten wij, in nadruk, de zegeningen smaken, welke eene Gemeente geniet, als zij een allezins waardig Herder en Leeraar bezit. Dankbaar voor zooveel goeds, door zijn Wel Eerw's ijver en belangstelling in ons duurzaam geluk, genoten, vergezellen zijn Wel Eerw. onze beste wenschen, en

en, wij vinden leniging voor onze smart over zijn gemis daarin, dat zijn ijver in de dienst des Heeren, ter plaatse zijner gewigtige bestemming, vele zielen kan winnen voor het Rijk van CHRISTUS en voor de eeuwigheid.

Onze Leeraar had bij deze dubbele plegtige gelegenheid tot tekst gekozen, *Josua* XXIV: 14c. *Dient den Heere.*

Voorts kan van hier gemeld worden, dat, op vertoonde Akte van Collatie van den Hoog Welgeboren Heer A. W. C. W. Baron VAN PALLANDT VAN KEPPEL, op den 3den dezer, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. B. VAN BIJLL, Pred. te *Zelhem*, kerkelijk beroepen is, tot Herder en Leeraar van deze Gemeente, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. H. HOORBEEK, Pred. te *ter Aa.*

BOMMEL.

HURWENEN, 30 Junij 1839. Na op den 28sten dezer maand in eene Kerkeraads-Vergadering bij welke, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Bommel* en als Consulent Ds. A. C. C. DE JONGH en J. VAN SCHAÏCK, respp. Predd. te *Waardenburg* en te *Bruchem* tegenwoordig waren, van zijne betrekking op deze Gemeente te zijn ontslagen, heeft onze geliefde Leeraar, Ds. C. LE ROY, op heden zijne afscheidsrede gehouden, naar aanleiding van *Philipp.* II: 1, 2.

GAMEREN, 7 Julij. Heden hadden wij het genoegen onzen beroepen Leeraar, Ds. C. LE ROY, onder ons te zien bevestigen, door deszelfs Vader, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. LE ROY, Pred. in de *Oude Tonge*, aan wien de Consulent, Ds. J. A. CARLIER, Pred. te *Zuilichem*, deze beurt had afgestaan. De Bevestiger predikte over 2 *Cor.* III: 4–6.

III: 4—6. Des namiddags aanvaardde de bevestigde Leeraar zijn dienstwerk onder ons met *Hand.* VIII: 5. *Philippus predikte hun Christus.*

NEDER-HEMERT. Zie Junij 1839.

HARDERWIJK.

GARDEREN vakant. Zie Maart 1839.

ZUID-HOLLAND.

'sGRAVENHAGE.

NAALDWIJK. Uit eene nominatie door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, namens den Kerkeraad van *Naaldwijk*, den Koning aangeboden en waarop geplaatst waren de Heeren Predikanten:

B. S. VAN DEINSE, te *Groote Lindt.* D. MIDDELKOOP, te *Oude en Nieuwe Wetering.* C. L. P. HETTELERKAMP, Theol. Doct. te *Soest.* J. R. DE BRUINE, te *Balk.*

Is de Heer B. S. VAN DEINSE benoemd tot Pred. te *Naaldwijk*, om aldaar, naar Kerkorde, te worden beroepen.

DE LIER, den 30 Junij 1839. Onze Leeraar, Ds. E. H. CATS, berigtte ons heden, de beroeping naar *Almelo*, welker ontvangst hij ons voor veertien dagen had medegedeeld, onder inwachting der benoodigde approbatiën, te hebben aangenomen. Zoodat DE LIER staat vakant te worden.

De Kerkeraad maakt van deze gelegenheid gebruik, voornemens zijnde een Predikant te beroepen, om HH. Kandidaten voor hunne aanbieding tot het vervullen van predikbeurten vriendelijk te be-

bedanken, en te verzoeken, van alle verdere aanvragen te mogen verschoond blijven.

ZOETERMEER en ZEGWAART vakant. Zie Jan. 1839.

ROTTERDAM.

MAASSLUIS, 12 Mei 1839. Nadat onze, naar *Middelburg*, beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. SLOTEMAKER, CZ., van zijne betrekking tot deze Gemeente wettig was losgemaakt, door den Wel Eerw. Heer D. J. VAN BRANDENBURGH, Pred. te *Delftshaven*, daartoe door het Klassikaal Bestuur van *Rotterdam* benoemd, nam zijn Wel Eerw. heden plegtig afscheid van ons, daarbij tot tekst gekozen hebbende *Philipp.* IV: 1. *Zoo dan, mijne geliefde en zeer gewenschte Broeders! mijne blijdschap en kroon, staat alzoo in den Heer, Geliefden.*

Ter vervulling van de vakature, door het vertrek van Ds. SLOTEMAKER ontstaande, heeft de Breede Kerkeraad, na verkregene handopening tot het beroepingswerk, het navolgende twaalftal en zestal alphabetisch geformeerd.

Twaalftal:

J. VAN DEN BERG, S. S. Min. Cand. Ds. J. D. BLOEMEN, te *Oirschot*. Ds. J. P. BRIËT, te *Meere*. Ds. H. BRON, te *Gouderak*. Ds. H. W. VOLLENHOVEN VAN DALEN, te *Monnikendam*. Ds. C. E. DE GRAAF, Th. Dr., te *'t Woud*. Ds. P. JAS, Th. Dr., te *Purmerend*. Ds. C. L. JUNGIUS, te *Rijswijk*. Ds. P. F. H. VAN LEEUWEN, te *St. Anthonie-Polder*. Ds. L. C. VAN DER MEULEN, te *Bedijkte Schermer*. Ds. J. RUYS, te *Wormer*. Ds. J. DE WAAL, te *Kleverskerke*.

Zestal:

DD. BLOEMEN, BRON, VOLLENHOVEN VAN DALEN, DE GRAAF, VAN LEEUWEN, DE WAAL.

ROTTERDAM, (Schotsche Gemeente), 19 Mei 1839. Onze jongste Leeraar, de Hoog Eerw. Heer WILLIAM STEVEN, Th. Dr., door den Groot Achtb. Magistraat en de Wel Eerw. Heeren Predikanten van *Edenburgh*, uitmakende het Collegie van Curatoren van GEORGE HERIOT's Instituut in genoemde Stad, op den 11den ll. verkoren zijnde tot Kapellaan en Hoofd-Inspecteur van dit belangrijk Gesticht, en zijn Hoog Eerw. deze benoeming hebbende aangenomen, werd, op den 17den dezer, door den Wel Eerw. H. OORT, Pred. te *Rotterdam*, daartoe door het Klassikaal Bestuur van *Rotterdam* benoemd, kerkelijk losgemaakt en eervol ontslagen van zijne kerkelijke bediening bij onze Gemeente.

In de namiddag Godsdienst van heden nam zijn Hoog Eerw. een hartelijk en aandoenlijk afscheid van zijne Gemeente alhier, predikende over *Openb.* XXII: 21. *De genade van onzen Heer Jezus Christus zij met u allen.* Zoodat te

ROTTERDAM, bij de Schotsche Gemeente eene Predikantsplaats vakant is.

BERKEL EN RODENRIJS, 31 Mei. Heden ontvingen wij het berigt, dat Ds. J. C. HENTZEPETER, Pred. te *Heinenoord*, het beroep naar deze Gemeente, onder inwachting der noodige approbatiën, had aangenomen. De nominatie, waaruit dit beroep geschiedde, bestond uit:

DD. J. C. HENTZEPETER, Predd. te *Heinenoord*. C. N. DE GRAAF, Nic. fil. Theol Doct. in *'t Woud*. J. C. TEN BRUMMELER ANDRIESSEN, te *Oostwoud*. N. J. VAN DER MANDELE, te *Egmond aan Zee*. P. H. LAMPING, te *Lobith*. J. H. CALKOEN, te *St. Laurens* en *Brigdamme*. A. H. C. VAN SENUS, te *Berkenwoude*. G. J. BRANDT WIJSMULLER, Adjunct Pred. te *Amersfoort*. C. SPEELMAN, *aan de Bilt*. L. J. L. VAN BECK, te *Schipluiden*. H. VAN MANEN, te

te *Polsbroek*. J. C. SEPP, te *Ter Heide*. L. BRONK, te *Hekelingen*. C. A. KAM, te *Oudenhoorn*. P. T. H. VAN LEEUWEN, te *St. Anthonie-Polder* en J. G. WARNOOIJ, te *Herkinge*.

Hiervan de acht eersten op het achttal geplaatst zijnde, werd daaruit wederom van de vier eerste een viertal geformeerd, en uit dit viertal bovengemelde Ds. J. C. HENTZEPETER beroepen.

MAASSLUIS, 12 Junij 1839. Nadat vroeger door den Breeden Kerkeraad dezer Gemeente een zestal van H. H. Predikanten was uitgebragt, ter voorziening in de vakature door het vertrek van Ds. SLOTEMAKER ontstaan, is thans door denzelven het navolgende drietal gemaakt:

Ds. BRON, te *Gouderak*. Ds. VOLLENHOVEN VAN DAALEN, te *Monnikendam*. Ds. VAN LEEUWEN, te *St. Anthonie-Polder*.

Uit welk drietal, na verkregene agreatie van wege den Ambachtsheer, tot Herder en Leeraar alhier beroepen is, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. W. VOLLENHOVEN VAN DAALEN.

ROTTERDAM, (Presbyteriaansche Gemeente) vakant. Zie Sept. 1838.

KLARINGE staat vakant te worden. Zie Junij 1839.

LEIDEN.

KATWIJK AAN DEN RIJN EN HET ZAND vakant. Zie Oct. 1837.

DORDRECHT.

DORDRECHT. Schotsche Gemeente. De Wel Eerw. Heer J. MORGAN, sedert 6 December 1818 Pred. bij deze Gemeente, op deszelfs verzoek, door Zijne Majesteit, bij besluit van 7 Januarij 1839, N°. 11, uit deze zijne betrekking, onder

 het

het genot van een jaarlijksch pensioen, te beginnen met 1 Julij 1839, ontslagen zijnde, werd op den 23 Junij l. l. in eene Kerkeraads-Vergadering, ten overstaan van den Consulent, den Wel Eerw. Heer A. C. ROMSWINCKEL, Pred. te *Dordrecht*, door eenen Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur behoorlijk losgemaakt; waarna zijn Eerw. op den 30 Junij daaraanvolgenden, afscheid gepreekt heeft met 2 *Cor.* IV:5. *Wij prediken niet ons zelven maar Christus Jezus den Heere; en ons zelven, dat wij uwe dienaren zijn, om Jezus wil.* Bij bovengenoemd besluit van Zijne Majesteit, wordt de Predikantsplaats bij de *Schotsche* Gemeente te *Dordrecht* verklaard voor opgeheven, te rekenen van den 1 Julij 1839, als wanneer die Gemeente zal worden geacht vereenigd te zijn met de Nederduitsche Hervormde Gemeente aldaar.

GROOTE LINDT staat vakant te worden. Zie Junij 1839.

HEINENOORD staat vakant te worden. Zie Junij 1839.

GOUDA.

OUDERKERK AAN DEN IJSSEL, 28 Mei 1839. Ook van hier mag melding gemaakt worden van de ontvangst eener gift voor de Diaconie-Armen onzer Gemeente. Dezelve bestond in een bankbiljet van *f* 1000, hetwelk CORNELIS JONGENEELEN, weinige uren voor zijnen dood, eigenhandig overreikte, aan onzen Predikant, welke hem aan zijn ziekbed bezocht.

Zoo voldeed hij aan een der gewigtigste voorschriften des Evangelies, welke onze Heer door zijn voorbeeld heiligde, liefde jegens Armen, weldadigheid aan Weduwen en Weezen.

Mogten velen door zijn edel gedrag, in zijne jong-

jongste are betoond, worden opgewekt zijn voorbeeld te volgen, en de Armen dankbaar aan hem gedenken.

AMMERS-TOL, den 30 Junij 1839. Onze geachte Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer Ds. BATTINCK, die ons meer dan vijftig jaren den weg der zaligheid verkondigde, is, na door Z. M. onzen Koning gunstig Emeritus verklaard te zijn, op heden, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer R. VAN WILLES, Pred. te *Lekkerkerk*, als daartoe door het Eerw. Klassikaal Bestuur van *Gouda* gecommitteerd, en in tegenwoordigheid van den Consulent, van zijn Eerw's betrekkingen tot deze Gemeente en de Klassis van *Gouda* eervol ontslagen. Zijn Wel Eerw. nam tevens dezen dag van ons een nuttig, heilwenschend en hartelijk afscheid, sprekende over en naar aanleiding van *Ps.* CXIX: 59. *Ik heb mijne wegen bedacht, en mijne voeten gekeerd tot uw getuigenissen.*

De Heere sterke en zegene onzen waardigen Voorganger.

BRIELLE.

NIEUWE TONGE, 25 Junij. Ter vervulling der bestaande vakature, is door den Eerw. Kerkeraad ééne nominatie van Predikanten gemaakt, bestaande uit:

DD. J. J. LE FEVRE DE MONTIGNY, te *Kwadijk*. J. G. WARROOY, te *Herkinge*. W. OPZOMER, te *Wadenoijen*. J. P. HASEBROEK, te *Heilo*. J. DE WAAL, te *Kleverskerke*. J. C. SEPP, te *ter Heide*. C. LE ROY, te *Hurwenen*. A. H. C. VAN SENUS, te *Berkenwoude*. A. DE KOO, te *Middelie*, c. a.

Uit dit negental is, na gedane electie van Hoog Ed. Geb. Ambachtsheeren en Vrouwe van *Grijsoord*, op heden, naar Kerkenorde beroepen, Ds.

J. J. LE FEVER DE MONTIGNY, Pred. te *Kwadijk*, aan wien de beroepsbrief is toegezonden.

OUDDORP, 30 Junij. Nadat onze Leeraar, Ds. A. G. VAN DIJKHUIZEN, ons op den 23 dezer had kennis gegeven van zijn bedanken voor de beroeping naar *Arnemuiden*, verbond hij zich heden op nieuw aan ons, met eene Leerrede over *Ps.* XC: 17.

NIEUWLAND, 7 Julij. In de morgendienst van heden, deelde onze Leeraar, Ds. J. STERK, ons het treurig berigt mede van het afsterven onzer Ambachtsvrouw, de Hoog Wel Geb. Vrouwe CORNELIA JANTZON VAN ERFFRENTEN VAN CAPELLE, geboren BONGERS, en bepaalde ons te dezer gelegenheid bij de algemeene behoefte aan dien troost, welken alleen het Evangelie ons bij zulke treffende verliezen kan schenken, ons tevens opwekkende tot het leiden van eenen wandel, die ons het einde onzes levens even als de Ontslapene, met eene kalme blijmoedigheid kan doen inwachten; en beval ten slotte, de belangen van den bedroefden Echtgenoot biddende aan dien God, die ook de zwaarste rampspoeden kan dienstbaar maken, aan de bevordering van ons wezenlijk heil.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

OUDERKERK AAN DEN AMSTEL vakant. Zie Maart 1839.

WEESP. Zie Junij 1839.

HAARLEM.

HAARLEM. Zie Junij 1839.

ALK-

ALKMAAR.

BURG op TEXEL. De Kerkeraad zal voor deze Gemeente eenen Predikant beroepen.

St. PANCRAS, den 30 Junij 1839. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. v. j. berkhout, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, bij afstand van den Consulent, den Wel Eerw. Heer j. bouritius van lon, Pred. te *Zuidscharwoude* en *Broek*, in de H. Bediening ingezegend, door deszelfs waardigen Vader, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer h. berkhout, Pred. bij de Hervormde Gemeente te *Leiden*, met eene Leerrede over 2 *Tim*. II:1. *Gij dan, mijn Zoon, word gesterkt in de genade, die in Christus Jezus is.* De handoplegging geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. Heeren, j. maasen, Predd. te *Nieuwe Niedorp*, j. van ameren, te *Oudkarspel*, l. visser, te *Koedijk*, l. haagh costerus, te *Noordscharwoude*, l. c. mohr, te *Warmenhuizen*, r. j. koning, te *Limmen*, h. bouten, te *Oude Niedorp*, a. boonbaar schreuder, te *Calantsoog*, j. h. tersteeg, te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*, j. boldingh te *Alkmaar*, en g. e. de wijs, te *Jisp*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne dienst, met eene Leerrede over *Hand*. II:47*b*. *De Heer deed dagelijks tot de Gemeente, die zalig wierden.*

Aan de Heeren b. g. clement en v. j. berkhout, bevestigde Predikanten te *Helder* en *St. Pancras*, is Akte van Lidmaatschap der Klassis van *Alkmaar* afgegeven.

HOORN.

WESTWOUD en BINNENWIJZEND. Zie Junij 1839.

EDAM.

KWADIJK, 7 Julij 1839. Heden werd ons he-

berigt door den Wel Eerw. Heer B. S. TENCKINCK, Pred., thans te *Bergen*, vroeger geacht Leeraar dezer Gemeente, die hier eene predikbeurt vervulde, dat onze tegenwoordige Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. J. LE FEVRE DE MONTIGNIJ, in het laatst der vorige maand, eene beroeping ontvangen heeft, naar de Hervormde Gemeente te *Nieuwe Tonge*, in de Klassis van den *Briel*, en dat dezelve door zijn Eerw. in beraad genomen is.

MONNICKENDAM, den 16 Junij 1839. Onze jongste Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. W. VOLLENHOVEN VAN DAALEN, deelde ons heden het berigt mede, dat hij eene beroeping ontvangen had naar de Gemeente te *Maassluis*, welke hij in ernstige overweging nam; en heden, den 30 Junij, moesten wij met leedwezen vernemen, dat onze Leeraar zich verpligt gevoelde, deze beroeping, onder inwachting der kerkelijke en koninklijke approbatiën, aan te nemen.

NIEUWENDAM vakant. Zie Mei 1839.

WARDER. Zie Mei 1839.

ZEELAND.

ARNEMUIDEN. Den 1 Junij vereenigde zich de Kerkeraad op nieuw tot het werk der beroeping en werd, onder voorzitting van den Consulent, gemaakt de volgende nominatie:

DD. A. G. VAN DIJKHUIZEN, Predd. te *Ouddorp*. D. A. VAN DER MADE, te *Grijpskerke*. P. W. VAN ROSSEM, te *Elkum*. J. J. KNAP, te *Aarlanderveen*. J. G. WANROOIJ, te *Herkinge*. M. L. VAN DAM, te *Hoogblokland*. A. TAK, te *Engelen*. J. GRINS, te *Serooskerke* in *Walcheren*. J. F. W. KÖNIGSFELDT, te

te *Hellekerke*. J. H. CALKOEN, te *St. Laurens*. J. J. SIX DIJKSTRA en R. HOOGEZAND, Kandidaten bij de Provinciale Kerkbesturen van *Zeeland* en *Groningen*.

De zes eersten op het zes- en de drie eersten op het drietal gebragt zijnde, werd daaruit beroepen, Ds. AART GERRITZ. VAN DIJKHUIZEN, Pred. te *Ouddorp*, die echter, na beraad, voor deze beroeping bedankt heeft.

Ten gevolge daarvan formeerde de Kerkeraad met den Consulent, den 3 Julij, dit twaalftal van Kandidaten, bij verschillende Provinciale Kerkbesturen:

R. HOOGEZAND, J. J. SIX DIJKSTRA, H. Z. A. SUTTELING, R. C. GROENEVELD, H. VAN STRIEN, W. A. HIRSCHIG, J. D. HAALDERBINK, S. W. LA LAU, B. ELFERINK, A. TEN BOSCH C. Z., P. C. FROON en G. J. C. HARMSEN.

De zes eersten werden wederom op het zes-, de drie eersten op het drietal geplaatst, terwijl de beroeping werd uitgebragt op ROELOF HOOGEZAND, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, die dezelve, onder inwachting der noodige approbatiën, bereidvaardig heeft aangenomen.

ZOUTELANDE vakant. Zie Junij 1839.

De Kerkenraad van *Zoutelande*, berigt aan Heeren Kandidaten, dat zich reeds een overgroot aantal heeft aangeboden, ter mededinging naar de vervulling der vakature, weshalve de Kerkenraad vriendelijk verzoekt van verdere aanzoeken verschoond te mogen blijven.

GOES.

BORSELEN, den 12 Junij 1839. Heden werd door den Kerkeraad, met medestemming van den Hoog Welgeb. Ambachtsheer dezer plaats en ten overstaan van den Consulent, gemaakt; eerst het

volgend tiental van Heeren Kandidaten, onder onderscheidene Provinciale Kerkbesturen:

VAN DER HORST, VAN HOOCK, VAN STRIEN, SCHELTEMA, NIERMEIJER, GUTTELING, TEN BOSCH, SOETBROOD PICCARDT, SIX DIJKSTRA, VAN RIJSOORT.

Vervolgens dit zestal:

VAN DER HORST, NIERMEIJER, SCHELTEMA, VAN STRIEN, TEN BOSCH, DIJKSTRA.

Daarna dit drietal:

D. G. VAN DER HORST, Th. Dr. en Kandidaat onder het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*. K. S. ADAMA VAN SCHELTEMA, Kandidaat van *Zuid-Holland* en H. VAN STRIEN, Kandidaat van *Utrecht*.

Waaruit eindelijk beroepen werd tot Leeraar in deze Gemeente, de Heer K. S. ADAMA VAN SCHELTEMA.

GOES, den 28sten Junij. Onze oudste Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. BLAAUBEEN, reeds sedert eenigen tijd buiten staat zijn gewoon dienstwerk op den duur te verrigten, en daarom zijn Emeritaat gevraagd hebbende, werd heden, na eervolle bekoming van hetzelve, bij besluit van Z. M. onzen Koning, dato 13 April ll., om in te gaan met 1 Julij, van zijne betrekking op de Klassis van *Goes*, van welk bestuur hij 23 jaren Voorzitter was, en van deze Gemeente, waarin hij ruim 31 jaren de Evangeliedienst vervulde, ontslagen, onder hartelijke dankzegging voor zijne veelvuldige en belangrijke diensten, in beide betrekkingen bewezen, met toebidding eener genoegelijke ruste en met den wensch dat zijn Eerw., zoo veel zijne krachten zulks toelaten, nog tot heil der Gemeente, welke hem hoogacht, werkzaam moge zijn.

Zijn Eerw. hieraan gaarne willende voldoen, bevestigde deze onze hope, toen hij op den 30sten de-

dezer voor de Gemeente optrad, en, naar aanleiding van *Hebr.* XIII : 8, een hartelijk woord van dankbaarheid en bemoediging sprak, wijzende op de trouw van dien Heer, wien hij 46 jaren gepredikt had en aan wiens hoede hij zich zelven, de Gemeente en de Kerk verder aanbeval.

De Kerkeraad had inmiddels, na bekomene handopening, ter vervulling dezer vakature, het volgende twaalftal van Predikanten gemaakt: (alphabetisch gesteld).

DD. D. BRESSER, te *Nieuwpoort*. L. VAN HAAFTEN, te *Deijl* en *Enspijk*. J. J. SNOUCK HURGRONJE, Th. Dr. te *Gapinge*. (Deze met herstemming tegen E. H. CATS, te *Lier*. K. H. GREVE, te *Delfshaven*. E. HASSELS, te *Krabbendijke*. C. L. JURGIUS, te *Rijswijk*. C. E. VAN KOETSVELD, te *Schoonhoven*. J. RUIJS, te *Wormer* en J. WANROOIJ, te *Herkingen*.) — P. JAS, Th. Dr. te *Purmerend*. F. J. A. JUNIUS, Th. Dr. te *Geervliet*. E. H. G. KOOLHAAS, te *Doetichem*. R. POSTHUMUS MEIJJES, te *Rhenen*. H. M. C. VAN OOSTERZEE, te *Elkerzee*. A. H. PARREAU, te *Zuilen*. D. F. F. PATIJN, te *Voorburg*. J. J. SLUITER, te *Voorschoten*. C. SWALUE, te *Zandvoort*.

Hieruit werd vervolgens dit zestal gemaakt:

DD. L. VAN HAAFTEN, P. JAS, R. POSTHUMUS MEIJJES, A. H. PARREAU, J. J. SLUITER en C. SWALUE.

Waaruit op den 1 Julij op het drietal werden geplaatst:

DD. L. VAN HAAFTEN, A. H. PARREAU, J. J. SLUITER.

IJZENDIJKE.

DEN HOEK. Zie Junij 1839.

UTRECHT.

UTRECHT.

AMERSFOORT.

VUURSCHE, 9 Junij 1839. Heden maakte de hier dienstdoende Kandidaat, de Eerw. Heer W. H. HOUËL, ons bekend, het treurig overlijden van den Hoog Eerw. zeer Gel. Heer W. W. VAN BEUZEKOM, in leven Pred. te *Amersfoort*, die, in het jaar 1815, alhier de bediening des Evangeliums aanvaardde en gedurende twee jaren met den meesten ijver en getrouwheid in ons midden werkzaam was. Daar velen onder ons den waardigen man gekend hadden, zoo werden wij opgewekt, om zijne lessen en vermaningen te blijven gedenken, ons overeenkomstig dat Evangelie te gedragen, hetwelk de zalige Overledene gelijk elders, zoo ook onder ons verkondigde, en in Christelijken ootmoed en ongeveinsde Godzaligheid beoefende; maar tevens bij onze droefheid in dat Evangelie onzen troost te zoeken, hetwelk ons den wil des Hemelschen Vaders leert eerbiedigen, wiens wegen vaak ondoorgrondelijk zijn, maar wiens doen altijd wijs, goed en heilig is.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

OUDEGA, NYEGA EN OPEINDE vakant. Zie Oct. 1838.

HARLINGEN

SCHINGEN, den 7 Julij 1839. Alzoo onze Leeraar, W. VAN DER LEY, door Zijner Majesteits besluit van den 13 April l. l., *salvo honore* en met pensioen, Emeritus verklaard zijnde, van zijne be-

betrekking op deze Gemeente ontslagen is, is de Gemeente van

SCHINGEN EN SLAPPETERP vakant geworden.

De Kerkeraad acht zich verpligt te berigten, dat dezelve reeds een genoegzaam aantal aanzoeken tot het vervullen eener predikbeurt heeft ontvangen, zoodat geene meerdere aanvragen kunnen in aanmerking genomen worden.

SIXBIERUM vakant. Zie April 1839.

WOMMELS. Zie April 1839.

SNEEK.

SLOTEN, 2 Junij 1839. Bij de Godsdienstoefening van heden, werd ons berigt gegeven van het afsterven van een onzer vroegere Leeraren, den Wel Eerw. Heer J. LOS, die van 1805 tot 1808 onze Gemeente diende. Zijn Eerw., laatst Pred. te *Wanswerd* en *Jelsum*, is aldaar den 17 Mei l. l., na veertigjarige Evangeliedienst, in den ouderdom van 62 jaren overleden.

SNEEK, 7 Julij 1839. Door den Kerkeraad is heden, uit het te voren gemaakt zestal, geformeerd het volgend drietal van Predikanten:

DD. L. VAN HARPTEN, P. DE GORJE en W. C. VAN DER ZWAAG.

En daaruit beroepen, Ds. L. VAN HARPTEN, Pred. te *Deil* en *Enspijk*.

SYBRANDABUREN EN TERSOOL vakant. Zie April 1839.

DOKKUM.

KOLLUM, den 30 Junij 1839. Deze Gemeente viel het zeldzaam voorregt ten deel, in bijna anderhalve eeuw slechts twee dienaren des Evangeliums te verliezen, daar de derde, die gedurende dit lange tijdperk tot haar kwam, nog met opgewektheid en kracht in haar midden mag werkzaam zijn. In 1694 werd hier Predikant, Ds. THEODORUS VOMELIUS. Deze in

in 1724 vertrokken zijnde naar *Burum*, (waar hij in 1752 overleden is) werd opgevolgd door Ds. A. ABRAHAMI. En deze laatste, in 1789, door onzen tegenwoordigen Leeraar, Ds. J. P. BRUNSWOLD RIEDEL, die dan ook reeds voor 15 jaren plegtig gedacht, hoe hij als toen met zijnen onmiddelijken Voorganger, gedurende eene geheele eeuw hier het Evangelie verkondigd had. — Heden mogten wij zamen het Feest vieren, zijner 50 jarige bediening in ons midden.

De waardige man had het genoegen, dat bij deze plegtigheid tegenwoordig waren bijna alle de leden van zijn talrijk en gelukkig geslacht. Kinderen en Behuwd-Kinderen, — onder welke twee eigene en één Behuwd-Zoon mede het Leeraarsambt bekleeden, — en onderscheidene Klein-Kinderen, een van welke nog dit jaar Kandidaat tot de H. Dienst hoopt te worden, omringden den hartelijk geliefden Vader en Grootvader op dezen voor hen zoo belangrijken dag.

De Gemeente, in welke hij meer dan derde half duizend kinderen gedoopt heeft, in sommige huisgezinnen *drie* geslachten, verre de meesten van welker Leden hij onderwees en als Lidmaten aannam, en die door voortdurend getrouw gebruik van de verkondiging des woords bewijzen, hoezeer zij het werk van haren grijzen Leeraar op prijs stelt, betoonde dit ook thans door hare talrijke opkomst.

Het Klassikaal Bestuur van *Dokkum*, van hetwelk de waardige man van deszelfs oprigting af Lid was, eerst als Assessor en sedert als Praeses. De Ring van *Kollum*, bij welke hij steeds den post van Praetor bekleedde, onderscheidene andere Ambtsbroeders, en menige ook van elders toegevloeide hoorders, bewezen mede door hunne tegenwoordig-

digheid, hoe algemeen de deelneming was in dit Feest en de achting voor eenen man, die in onderscheidene betrekkingen met zoo veel naauwgezetheid en ijver en ook met zoo veel zegen en vrucht werkzaam is.

Voor eene zeer groote schare, die in de ruime Kerk naauwelijks plaats vond, sprak de jubelende grijsaard nog met jeugdige opgewektheid, en gedacht, naar aanleiding van *Hand.* XXVI:22*a.*, hoe hij alleen door Gods genadige hulp nog stond, in leven en gezondheid, bewaard en gesterkt onder menigerlei werk en zorgelijke omstandigheden, en in staat gesteld om het Evangelie des kruises te verkondigen. Hij roemde Gods goedertierenheid en trouw en besloot zijne rede met hartelijke aanspraken, onder welke bijzonder opmerkelijk was, die aan den grijzen Oud-Assessor van het Grietenij Bestuur, B. ESKES, een der weinigen die nog leven van degenen die voor ruim 50 jaren den Spreker tot Predikant dezer Gemeente benoemden en die gedurende al dien tijd hem een deelnemend en getrouw vriend was.

Na het einde der Leerrede betrad Ds. F. BEKIUS, Pred. te *Damwoude* en Assessor van het Klassikaal Bestuur, den predikstoel, wenschte de Gemeente geluk met het voorregt, dat zij eenen zoo waardigen Leeraar, na zoo lange dienst, nog mogt bezitten en bragt, namens het Klassikaal Bestuur, deszelfs hooggeachten Praeses de betuiging van deszelfs deelneming en hartelijke zegenbeden. De feestvierende Leeraar met zijne familie, aanwezige Predikanten, Kerkeraads-leden en andere in de pastorie teruggekeerd zijnde, nam Ds. H. F. T. FOCKENS, Pred. te *Twijzel*, het woord, en deed, in naam van den Ring van *Kollum*, aan den Praetor, dien alle Leden als eenen Vader eeren, eene treffende aan-

aanspraak, in welke hij vervangen werd door Ds. J. FENON, Pred. te *Drogeham*, die gelijke gevoelens en zegenwenschen in eenige schoone dichtregelen ontboezemde.

Eindelijk trad de oudste Zoon, Ds. J. RIEDEL, Pred. te *Eenrum*, op, dankte in naam der familie het Klassikaal Bestuur, den Ring van *Kollum*, derzelver Sprekers en verdere aanwezigen, voor de deelneming en vriendschap den dierbaren Vader betoond, en rigtte tot hem zelven eenige woorden der innigste kinderlijke liefde en dankbaarheid. Allen waren geroerd en getroffen. Uit de Gemeente heeft het niet ontbroken aan schoone bewijzen van achting en dankbaarheid, die het aandenken van dezen dag moeten bewaren. En allen, die deze feestviering mogten bijwonen, zullen zich lang met genoegen dezelve herinneren, daar allen instemden met de hartelijke zegenbeden over den waardigen RIEDEL uitgestort.

EE. Daar aan deze Gemeente reeds gunstig handopening daartoe verleend is, zal hier D. V. den 18 Julij eene beroeping gedaan worden.

WANSWERD EN JISLUM vakant. Zie Junij 1839.

HEERENVEEN.

APPELSCHA. Volgens bekomene magtiging van Zijne Majesteit den Koning, is door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, bij dispositie van den 2 Mei j.l., N°. 2, de volgende nominatie van Kandidaten, aan de daartoe geregtigden bij de Hervormde Gemeente van *Appelscha* toegezonden; als:

H. BERKHUIS, te *Wirdum*, in *Vriesland*. T. C. KOCK BEILANUS VAN ASSEN, Hulpprediker te *Paesens*, in *Vriesland*. J. WASSENAAR-JZ., te *Joure*, in *Vries-*

Friesland. H. B. MULDER, Hulpprediker te *Rolde*, in *Drenthe*. C. MEIJER, Hulpprediker te *Pietersburen*, in *Groningen*. H. W. A. DANNENBORGH, te *Ootmarsum*, in *Overijssel*.

En waaruit dienvolgende eene keuze zal worden gedaan, om naar Kerkorde te kunnen handelen.

HEERENVEEN, den 1 Julij 1839. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. F. VAN GIFFEN, die, op zijn verzoek, door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning is Emeritus verklaard, (zie *Boekzaal* Mei 1839) werd den 25 Junij l. l. in eene Kerkeraads-Vergadering, onder voorzitting van den Consulent, Ds. R. DE KEMPER, Pred. te *Nijehaske*, van zijne betrekking op onze Gemeente en tot de Klassis van *Heerenveen* eervol ontslagen, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, den Wel Eerw. Heer J. HERREN, Pred. te *Haskerhorne*. Gisteren namiddag eindigde zijn Eerw. zijne Evangeliebediening onder ons, met eene Leerrede over *Joh.* XVII: 4. *Ik heb u verheerlijkt op de aarde, ik heb voleindigd het werk, dat gij mij gegeven hebt om te doen.* Zijn Eerw. merkte, naar aanleiding van deze woorden, aan, dat het in drie onderscheidene Gemeenten, als te *Blankenham*, te *Nijeveen* en hier, zijn hoofdwerk was geweest, God te verheerlijken; en dat hij nu, in het 80ste jaar zijnes levens en in het 55ste van zijne bediening, zijn gewigtig werk voleindigde met dankbaarheid aan — met ootmoed voor — en met vertrouwen op God, die hem dat werk gegeven had, en hem nu de ruste van zijnen arbeid schonk. God schenke zijn Eerw. nog lang een aangenaam genot van die rust. Hij ondersteune hem in zijnen hoogen ouderdom, en doe zijn verblijven hier door zijn invloed en voorbeeld nog nuttig voor de Gemeente zijn!

HEERENVEEN is dus vakant.

NOORDWOLDE EN BEUIL, den 1 Julij 1839. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. KUIJPER, op zijn verzoek, door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning Emeritus verklaard zijnde, (zie *Boekzaal* Mei 1839) werd den 25 Junij l. l. van zijne betrekking op deze Gemeente en de Klassis van *Heerenveen*, ten overstaan van den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer J. DIJCK FLEDDERUS, Pred. te *Oudeberkoop*, eervol ontslagen, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, den Wel Eerw. Heer H. TEN BRINK, HZ., Pred. te *Peperga*. En op gisteren den 30 Junij leide zijn Wel Eerw. plegtig den herderstaf neder, predikende naar aanleiding van *Hand.* XX:32. *En nu, Broeders! ik beveel u Gode en den woorde zijner genade, die magtig is u op te bouwen en u een erfdeel te geven onder alle de geheiligden.* Hartelijk wenschen wij, dat het Gode behage, den waardigen man nog langen tijd het genot zijner welverdiende rust te schenken, en hem, bij het klimmen zijner jaren, de kracht en den troost van dat Evangelie te doen ondervinden, hetwelk hij meer dan 54 jaren, in de Gemeenten te *Wapserveen*, te *Ruinen* en alhier verkondigde.

NOORDWOLDE c. a. is dus vakant.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

ZWOLLE, 26 Mei. Heden is onze, van *Almelo*, tot ons overgekomene Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer L. VROOM, onder ons bevestigd, door zijnen Ambtgenoot, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. H. VAN SENDEN, met eene Leerrede over

2 *Cor.*

2 *Cor.* IV: 13. *Wij vertragen niet.* En des avonds maakte de Bevestigde eèn aanvang met zijn werk, door tot de Gemeente te spreken over 2 *Cor.* V: 14, 15. *De liefde van Christus dringt ons — opgewekt is.*

Het Klassikaal Bestuur van *Zwolle*, heeft aan den Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. L. VROOM, bevestigd Predikant van *Zwolle*, Akte van Lidmaatschap dezer Klassis ter hand gesteld.

WIERDEN vakant. Zie Sept. 1838.

D E V E N T E R.

ALMELO, 6 Junij 1839. Op vertoonde Akte van Collatie van den Hoog Geb. Heer A. F. L. Graaf VAN RECHTEREN LIMPURG, Heer der Heerlijkheid *Almelo* en *Vriezenveen*, is tot Predikant dezer Gemeente beroepen, Ds. E. H. CATS, Pred. te *Lier*.

ENSCHEDÉ vakant. Zie Mei 1839.

K A M P E N.

BLOKZIJL staat eene jongste Leeraarsplaats vakant te worden. Zie Junij 1839.

G R O N I N G E N.

G R O N I N G E N.

LUTKEGAST, den 16 Junij 1839. Onze Leeraar, Ds. R. A. BENTHEM SIJPKENS, gaf ons heden kennis van het overlijden van éénen onzer vorige Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. LOS, Pred. te *Wanswerd* en *Jelsum*. Veertig jaren was zijn Wel Eerw. werkzaam in de bediening van het Evangelie, en de zes eerste jaren daarvan onder ons. Allen die zijn Eerw. gekend hadden, werden opgewekt, om zijne nagedachtenis in zegening te houden, vooral door naauwlettend acht te geven op de vermа-

maning van PAULUS, *Filipp.* I:27. *Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie ens.* Waarmede zijn Wel Eerw. in den jare 1804 van ons had afscheid genomen.

GRONINGEN vakant. Zie April 1839.

W I N S C H O T E N.

WINSCHOTEN, den 2 Junij 1839. Door Vrouwe E. POST; Weduwe van den Heer B. HAITSEMA, bij testamentaire beschikking aan de Hervormde Gemeente alhier gemaakt zijnde, eene som van 1000 Guldens, tot het volledig maken van het zilveren toestel voor de bediening van den H. Doop en het H. Avondmaal, zoo hebben H. H. Kerkvoogden uit dit legaat doen vervaardigen het nog ontbrekende zilver, als twee wijnkannen, twee bekers en een broodbord, alsmede een doopbekken. Wij hadden het genoegen, hiervan op heden het eerst gebruik te maken bij de bediening van het H. Avondmaal, en werd, bij die gelegenheid, de verdiende hulde toegebragt aan de nagedachtenis van haar, die de Gemeente zoo liefderijk heeft bedacht.

OUDE PEKELA, den 16 Junij. Ook deze Gemeente werd heden aangenaam verrast, ziende op den predikstoel een' nieuwen prachtigen *Kerk-Bijbel*, in groot folio formaat, zeer net en hecht gebonden, zijnde een geschenk van een der Leden dezer Gemeente. Ook was, daar de lessenaar had moeten vergroot worden, door de zorg van het Bestuur der Kerk, de predikstoel zeer verfraaid en geheel nieuw van binnen en op de randen met fijn laken bekleed, waarvoor de Gemeente zoo wel als de Leeraar dankbaarheid gevoeld, en openlijk door door den laatstgenoemden te dezer gelegenheid toegebragt werd.

NIEUWSCHEEMDA, den 26 Junij. Heden avond

ier, na eene langdurige verzwak-
aar, de Heer Ds. JAN VAN DEN
slechts den ouderdom van ruim
nalatende 7 onmondige en hulp-
en, voor welke de Heeren Pre-
Ring, gedurende het jaar van
orten zullen waarnemen. Zoodat
MDA vakant is.

den 30 Junij. Onze waardige
LINCK, door Z. M. den Koning
zijnde, werd den 23 dezer, op
rvol ontslagen van zijne betrek-
Gemeente en op de Klassis van
ende Ds B. H. STERINGA KUIJPER,
n en Lid van het Klassikaal Be-
hoorlijk gecommitteerd, het be-
ente opgedragen aan den Heer
J. HUISINGA, Pred. te *Kexia*.
nze nu gedemitteerde Leeraar J.
idsrede van ons gehouden.
ek aan opgave en legaal berigt
ent niets zeggen, noch welke de
fscheidsrede van Ds. J. PELINCK,
aldaar geformeerde nominatie.

MDA, den 7 Julij. Op heden
nsulent dezer Gemeente, Ds. R.
Nieuwolda, eene plegtige en tref-
nden over wijlen onzen waardigen
raar, Ds. J. VAN DEN BROEK, ten
Cor. XV: 55—57. *Dood! waar*

E, den 7 Julij. Op heden gaf
J. SPECKMAN, ons de treurige
rlijden van Ds. J. VAN DEN BROEK,
Maart 1825 tot den 4 Oct. 1829,
oedkeuring het Leeraarsambt had

bekleed. Opzettelijk de Gemeente bij dit aandoenlijk sterfgeval bepalende naar de woorden des gewijden Dichters, *Ps.* CIII: 15*b* en 16. *Gelijk eene bloem des velds enz.*, schetste zijn Eerw. kortelijk den Overledene, zoo als hij vroeger hier had geleefd, als mensch, Christen en Evangeliedienaar, en wekte ons tevens op tot dankbaarheid aan God voor het goede, door den Overledene ook hier gesticht, en om eerbiedig te berusten in de soms donkere wegen der Goddelijke Voorzienigheid. Ook hier zal de Overledene, wegens zijn dienstwerk en gulhartig verkeer, in zegening blijven.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

APPINGADAM.

APPINGADAM, den 8 Dec. 1838. De Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, had het genoegen op heden, van de erfgenamen van wijlen den Heer Mr. WILLEM TONKENS, in der tijd Lid van de voormalige Regtbank van Eersten Aanleg te dezer stede, in ontvang te nemen de som van duizend Guldens, door genoemden Heer TONKENS bij deszelfs uitersten wil aan het Kleine Gasthuis voor eerbare weduwen vermaakt, dat in vroeger eeuw, door zekeren burger van *Appingadam* gesticht, naar diens naam het Cornelis-Alberts-Gasthuis genoemd, onder het beheer staat van den Kerkeraad, die met erkentelijkheid aan de nagedachtenis van den milden Testator dankbare melding maakt van deze belangrijke vermaking en van dit nieuw bewijs voor de Christelijke milddadigheid als eene vaste plant van den Oud-Vaderlandschen grond.

HARKSTEDE EN SCHARMER, den 19 Mei. Deze dag was voor ons een dubbelde feestdag, daar wij, nadat de dienst vier weken had stil gestaan, wederom in ons aanzienlijk verbeterd en verfraaid Kerk-

ge-

gebouw mogten opgaan: zijnde zulks, (daar wij hoegenaamd geene fondsen bezitten) geheel uit eigen bijdragen tot stand gebragt. Tot ons genoegen en stichting behandelde onze Leeraar op en bij deze gelegenheid *Matth.* XXVIII: 20.

LEERMENS vakant. Zie Aug. 1838.

OOSTERWYTWERD EN EENUM vakant. Zie Sept. 1838.

MIDDELSTUM.

STITSWERD. Bij dispositie van zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., de dato 18 Mei 1839, N°. 3, is benoemd tot Hulpprediker van den Predikant G. J. HULSEWÉ te *Stitswerd*, in plaats van den Kandidaat J. C. DIJKEMA; de Heer A. R. HOLWERDA, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*.

WEHE, den 12 Mei 1839. Heden hadden wij het genoegen, nadat deze Gemeente, sedert den jare 1746, van een orgel was beroofd, andermaal een in ons Kerkgebouw te zien geplaatst, welks inwijding den 12 dier maand, onder den toevloed van eene ontzaggelijke menigte plaats had. Te dier gelegenheid hield onze Leeraar, Ds. T. F. UILKENS, eene plegtige rede, hebbende daartoe de woorden van JOB (en aldaar het 21sten hoofddeel, 12de vers, laatste gedeelte te vinden) ten tekst gekozen, alwaar wij lezen: *En zij verblijden zich op het geluid des orgels.*

Dankbaar verheugt zich de Gemeente over dat groote voorregt, te meer daar zij hetzelve aan de bemoeijingen van den Hoog Welgeb. Heer Jonkheer E. T. VAN STARKENBORGH STACHOUWER tot *Wehe* te danken had, die, onder geldelijke medehulp van nog drie ingezetenen dezer Gemeente, hetzelve door de Heeren BEZEE, Orgelmakers te *Utrecht*,

 die

die daarvoor alle lof toekomt, in deze Kerk heeft doen plaatsen, met de hope tevens, dat ook in het vervolg van tijd, ons Kerkgebouw, door onderlinge bijdragen, nog meer verbeterd en verfraaid moge worden.

HORNHUIZEN vakant. Zie Mei 1839.

NOORD-BRABAND.

's HERTOGENBOSCH.

HILVARENBEEK, 28 April 1839. In onze Godsdienstoefening werd ons het overlijden bekend gemaakt van de Wel Edel Geb. Vrouwe J. C. HUBERT, Douairière ZAAL van *Hilvarenbeek*, en werden wij bij die gelegenheid bepaald bij *Philipp.* I:21*b*. *Het sterven is* (*mij*) *gewin.* De nagedachtenis der afgestorvene blijve steeds in zegening!

De Heerlijkheid *Hilvarenbeek*, is, ten gevolge der uiterste wilbeschikking van de Overledene, thans overgegaan op den Hoog Welgeb. Heer Jonkheer HILVOORT VAN TEIJLINGEN, Generaal-Majoor, Lid van het Hoog Militair Geregtshof te *Utrecht*.

HILVARENBEEK, den 28 Junij 1839. Heden werd onze geachte Leeraar, JACOBUS VAN HEUSDEN, in tegenwoordigheid van Ds. J. C. MASMAN, Scriba van het Klassikaal Bestuur van *'s Hertogenbosch*, als Gecommitteerde van genoemd Bestuur, en in tegenwoordigheid van den tweeden Consulent, R. A. VAN HEUSDEN, Pred. te *Oisterwijk*, van zijne betrekking als Herder en Leeraar dezer Gemeente, en die van het Klassikaal Bestuur van *'s Hertogenbosch*, ontslagen. God zegene de dagen van rust des achtingwaardigen Grijsaards!

HOOGELOON EN EERSEL, den 8 Julij. Giste-

te-

teren vervulde onze geachte Leeraar, J. SPAAN, zijne 40 jarige Evangeliedienst, te *Noordgouwe*, *Piershil* en onder ons; met eene Leerrede over 2 *Pet.* III: 15a. *En acht de langmoedigheid onzes Heere voor zaligheid!*

De Heer verlenge zijne Goddelijke langmoedigheid over zijn Eerw. en ons, en geve, dat wij dezelve tot onze zaligheid gebruiken!

EINDHOVEN.

St. OEDENRODE. Zie Febr. 1839.

DRENTHE.

ASSEN.

ANNERVEEN, e. a. Zie April 1839.

MEPPEL.

HOOGEVEEN vakant. Zie April 1839.

KOEVERDEN.

SCHOONEBEEK. Uit eene nominatie door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren de Heeren:

P. C. FROOS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband* en thans Hulpprediker te *Schoonebeek*. G. DE NOOIJ, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. W. A. HIRSCHIG. Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*. en K. BROEKMANN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, Hulpprediker te *Norgh*,

is de Heer P. C. FROOS benoemd tot Pred. te *Schoonebeek*, die aldaar, naar Kerkorde, zal worden beroepen

SLEEN vakant. Zie Dec. 1838.

LIMBURG, enz.

MEERSSEN vakant. Zie Mei 1839.

WAALSCHE KERK.

'sGRAVENHAGE, den 4 Junij 1839. Heden overleed alhier, na eene kortstondige ongesteldheid van weinige dagen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. S. DE CHAUFEPIÉ, in leven Waalsch Predikant in deze Gemeente, waar hij gedurende 25 jaren met ijver en trouw had gearbeid. Den 9den werd het onzen Leeraar, Ds. J. C. J. SÉCRETAN, vergund, de Gemeente in de Voormiddag-Godsdienstoefening op te wekken, om de gedachtenis van den Overledene in zegening te houden, zijne getrouwe vermaningen te behartigen en de blijde boodschap der zaligheid regt en tijdig aan te nemen om de heerlijke vergelding deelachtig te worden, die de Ontslapene reeds bij zijnen Heer heeft ontvangen, wiens vertroostend Evangelie te verkondigen, hier zijne vreugde was.

Daar men hoopt 's mans veelvuldige verdiensten in onderscheidene betrekkingen in dit Tijdschrift meer opzettelijk in het licht te stellen, sluiten wij dit berigt, met den wensch, dat de nagedachtenis van den ontslapenen Leeraar, van blijvenden invloed moge zijn en vruchten moge dragen ten eeuwigen leven.

DELFT, den 9den Junij. Heden maakte onze Leeraar ons bekend, met het zoo onverwacht als treurig overlijden van een onzer vroegere voorgangers, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer GEORGE SAMUËL DE CHAUFEPIÉ, laatstelijk Predikant bij de Waalsche Ge-

Gemeente van 's Gravenhage. Van 4 Julij 1802 tot 1 Junij 1814 mogt onze Gemeente zich in zijne leiding verheugen, en nog in veler harten was de herinnering aan zijne lessen en Godsvrucht levendig. Naar aanleiding van *Pred.* XII:7, het laatste gedeelte, werden wij daarom bepaald bij de laatste rustplaats van eenen vermoeijenden en deugdzamen levensloop, en bij de hulde, waarmede die behoort omringd te worden, door allen, die prijs op denzelven gesteld hebben. Lang zal ook hier deze in zoo vele betrekkingen betreurde Leeraar in zegenend aandenken blijven. Hij ruste nu van zijne onvermoeide zorgen voor het heil zijner Gemeente, en van alle onze Kerken, en geniete bij zijnen Goddelijken Meester het loon aan getrouwe dienaren beloofd!

VOORBURG vakant.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

's GRAVENHAGE, 1839. De een en twintigste Jaarlijksche Vergadering der Evangelisch Luthersche Synode, is, overeenkomstig de bestaande bepalingen, op Woensdag den 29sten Mei dezes jaars alhier geopend. Te dezer Vergadering waren tegenwoordig, van de Leden uit de Predikanten, de Hoog Eerw.

Eerw. Heeren G. F. SARTORIUS, uit de Ring-Gemeente te *Amsterdam*, Prof. en Pred. aldaar; J. G. E. P. FORTMEIJER, uit den Ring van *Rotterdam*, en Pred. aldaar; H. J. MATTHES, uit den Ring van 's *Gravenhage* en Pred. te *Leiden*; J. DECKER ZIMMERMAN, uit den Ring van *Utrecht* en Pred. aldaar; J. G. LIERNUR, uit den Ring van *Haarlem* en Pred. aldaar; G. ECKHART, uit den Ring van *Groningen* en Pred. aldaar. Voorts van de Leden uit de Gemeenten, de Hoog Eerw. Heeren: H. H. KLIJN, Mr. A. J. LUBLINK en T. J. KERKHOVEN, uit de Gemeente te *Amsterdam*; C. LOCH, uit die van *Rotterdam*; J. P. MOND, uit die van 's *Gravenhage*; J. NIEUWENHUIS, Prof. te *Leiden* en J. G. ONNEN, beide uit de overige Gemeenten. Tevens nog de Hoog Eerw. Heeren: J. T. G. PLÜSCHKE, gewoon Hoogleeraar aan het Evangelisch Luthersch Seminarium te *Amsterdam*, Praeadviserend Lid; J. C. LOMAN, Pred. te *Amsterdam*, Secretaris; R. T. F. REUDLER, Pred. te 's *Gravenhage*, Secundus-Secretaris.

Voor deze Vergadering waren, bij koninklijk besluit van 11 Jan. 1839, N°. 82, benoemd tot President, Ds. J. DECKER ZIMMERMAN: tot Vice-President, Ds. G. F. SARTORIUS; en tot Secundus Vice-President, Ds. J. G. E. P. FORTMEIJER.

De Leden allen vereenigd zijnde, verschenen in de Vergadering Zijne Excellentie de Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., benevens den Wel Ed. Gestr. Heer Secretaris en Adviseur bij deszelfs Departement. De President de bijeenkomst met het gebed geopend hebbende, hield gemelde Zijne Excellentie eene treffende en op de omstandigheden des tijds passende aanspraak, waarbij deze een en twintigste Vergadering plegtig voor geopend werd ver-

verklaard. Nadat de President deze aanspraak had beantwoord, werden de werkzaamheden, waartoe de Leden bijeengekomen waren, begonnen en voortgezet tot en met den 8sten Junij daaraanvolgende, als wanneer dezelve geëindigd zijn, en de Vergadering door den President met dankzegging en gebed gesloten werd.

KUILENBURG, den 30 Junij 1839. Ter vervulling der bestaande vakature, heeft de Kerkeraad heden een drietal gemaakt, bestaande uit de Eerw. Heeren Proponenten: J. W. STATIUS MULLER, dienstdoende te *Thiel*, C. M. MOES, dienstdoende te *Leerdam* en J. E. INCKEL, Hulpprediker te *Harlingen*. Waaruit vervolgens, door den grooten Kerkeraad, tot Predikant is beroepen, de Eerw. Heer JACOB ERNST INCKEL.

SCHIEDAM. Zie Junij 1839.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

LOPPERSUM, den 30 Junij. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Kandidaat bij den Oostvrieschen Coetus, TAMME H. MULLER, alhier bevestigd, door den Hoog Eerw. Heer Super-Intendent S. MEIJER, Pred. te *Cirkwerum*, met 1 *Cor.* XVI: 10*b*. *Hij werkt het werk des Heeren.* De oplegging der handen geschiedde mede door de Heeren THOLENS, VAN AMEREN en HAIJUNGA; respectieve Predikanten te *Hinta*, *Marienweer* en *Canhuizen*. De Bevestigde deed des nademiddags zijne intrede met

Jac.

Jac. I: 22*a*. *Zijt daders des woords, en niet alleen hoorders.*

EMDEN, den 2 Julij. In onze Coitueele Vergadering van heden, verzocht de Wel Eerw. Heer T. H. MULLER, bevestigd Predikant in de Gemeente van *Loppersum*, zitting en stem in den Coetus, hetwelk aan zijn Wel Eerw. op vertooning van den Confirmatiebrief gaarne werd toegestaan.

Daarop werd de Heer EERO SISSING, die zich daartoe bij eene vorige zitting had aangegeven, door den Hoog Eerw. Heere Praeses, pro Licentia Concionandi, geëxamineerd, in het Hebreeuwsch over *Ps.* X, in het Grieksch over 1 *Joa.* II en verdere vakken, hiertoe behoorende; met het gunstig gevolg, dat zijn Eerw., na over 1 *Joa.* II: 2, 3, gepredikt, en de voorschriften der Hervormde Kerk van *Oost-Vriesland*, en den Coetus, onderteekend te hebben, onder het getal der Oostvriesche Kandidaten werd aangenomen.

Ook stonden nog binnen de Wel Edele Heeren Studenten: FOKKE DIDDENS, van *Stapelmoer*, HENDRIK BOELMAN, van *Wijmeer*, en LUCAS L. WIJCHGRAM, van *Emden*, alle drie, het laatst van de Groningsche Hoogeschool, met verzoek, om in de zitting van September, tot het examen pro Licentia Concionandi te worden toegelaten, hetwelk Hun Ed. op vertooning van loffelijke en voldoende getuigschriften, gaarne werd toegestaan: met het onderscheid echter, dat naar de bestaande wet: » dat er in ééne vergadering, maar twee te gelijk mogen geëxamineerd worden," de twee eersten op de gewone Vergadering, en de laatste tot eene buitengewone ziting, op den derden Dingsdag in September, werden toegelaten.

JEMGUM vakant. Zie Junij 1839.

BEL-

BELGIE.

GENT. De Boekzaal-lezer weet, dat de Protestantsche militaire gevangenen van *Aalst* naar *Vilvoorden* werden vervoerd. De Pred. A. GOEDKOOP heeft nog daags voor hun vertrek, den 16 Januarij l. l., op verzoek der gevangenen zelve, gepredikt over *Hand.* XVI: 6 en 7, en vervolgens in het hoogste ressort gereclameerd, tegen dit vervoeren van *militaire* gevangenen naar eene *criminele* gevangenis, en dat uitheoofde hunner geloofsbelijdenis. De Pred. ontving uit het kabinet des Konings een berigt, dat zijn rekwest naar het Ministerie van Justitie was verzonden, van welk *Departement* men dan de opheldering ontving, dat het uit plaatsgebrek en *momentaneel* was, dat die gevangenen te *Vilvoorden* geplaatst waren.

Dit *momentanele* niet bepaald zijnde, begaf zich de Predikant reeds in Februarij, als ook in Maart, naar *Aalst*, om te zien of zijne gevangenen daar weergekeerd waren en daar de Kommandant dier gevangenis zijne declaratie van reis- en verblijfkosten niet kon aannemen, zond de Predikant dezelve onmiddelijk, op *gezegeld papier* overgeschreven, aan den Koning, zich beklagende tevens over een besluit van het Departement van Justitie, waarbij elke nieuw aankomende militaire gevangene van Protestantsche geloofsbelijdenis, dadelijk naar *Vilvoorden* moest getransporteerd worden, als een maatregel, die, of vernederend is, of, aanleiding geeft, om zich Catholiek te verklaren, zonder het te zijn; ten einde niet naar een huis van *reclusie* over te gaan, en dus eene daad van huichelarij te bedrijven, die alle zedelijke verbetering, welke men bij de gevangenen loffelijk wil bewerken, den doodsteek toebrengt.

Het

Het gevolg van dit adres was, dat de Commissie van administratie den Predikant schreef, om zijne declaratie voor het herderlijk bezoek in *Januarij* gedaan, in te leveren, terwijl die van *Februarij* en *Maart* niet konden geliquideerd worden.

De Predikant, gemelde declaratie inzendende, betuigde zijne verwondering, dat men hem *Januarij* wilde betalen, als hebbende daarop even zoo min regt, als op *Februarij* en *Maart*, daar hij reeds vóór zijn bezoek, door den Gouverneur der Provincie, legaal onderrigt was, dat zijne bezoeken *onnoodig* waren, en dat hij dus verpligt was, op nieuw zich aan Z. M. te wenden, om de andere maanden; maar vooral, om den staat van vernedering te doen ophouden, waaraan de Protestantsche militaire gevangenen, als *zoodanig*, blootgesteld waren; in het zekere onderrigt zijnde, dat alles het uitwerksel was, van een *intrigue*, bewerkt door dezulken, die de vrijheid van Godsdienst en geweten *alleen voor zich zelven* willen.

Ten zelfden dage, (23 Mei l. l.) adresseerde zich de Predikant op nieuw aan den Koning in den geest des Schrijvers, aan de Commissie voornoemd, daarbij voegende, dat hij zich zeer wel herinnerde, dat *Zijne Majesteit* bij het tweede bezoek der stad *Gent* hem verklaard had, zeer weinig voor de Protestanten te kunnen doen, waarvan hij Predikant volkomen overtuigd was, en geene *gunstige*, maar *gelijke regten* reclamerende; doch dat hij geloofde dat Z. M. altijd wel zoo veel magt zal hebben om ook de Protestanten te beschermen bij die heilige regten, welke de Belgische Constitutie waarborgt.

Op dit adres aan den Koning, ontving de Predikant heden 7 Junij een antwoord van den Minister van Justitie van den 5 bevorens N°. 7840, waar-

waarin gemelde ambtenaar des Predikants advies vraagt, om de *Protestantsche* militaire gevangenen, zoo lang zij geene *plaats* kunnen vinden te *Aalst*, (hetwelk ook het geval is, voor vele Catholijke militaire gevangenen, zich insgelijks te *Vilvoorden* provisioneel bevindende) te plaatsen in het huis van burgerlijke en militaire verzekering te *Gent*, en, ingeval van gunstig advies des Predikants, hij Minister op middelen bedacht zou zijn, om hen derwaarts te doen vervoeren.

De Predikant heeft daarop ten zelfden dage een gunstig advies ingediend, niet alleen uithoofde van zijn verlangen om *gevangenen* nuttig te wezen, maar ook, omdat deze gevangenen, gelijk de overige te *Gent*, *dagelijks*, vooral bij ziekte en ongesteldheid, zich op het hospitaal bevindende, persoonlijke aanspraken ontvangen, welke vaak nuttiger zijn dan plegtige redevoeringen, waarin men veel meer kennis veronderstelt, dan die soort van toehoorders bezitten.

Ten zelfden dage (23 Mei) reclameerde de Predikant in hetzelfde ressort, tegen de expulsie van een Hollander, behuwd-broeder van een waardig Kerk-Leeraar in *Zeeland*, en als Evangelist te *Deynze* geplaatst, 4 uren afstands van *Gent*, en die van den Kerkeraad van de Protestantsche Gemeente aldaar lid is: doch die op den 18 Mei onverwacht *Deynze* heeft moeten ruimen en zich naar de *Pruissische* grenzen begeven, om, op zijnen weg, *Gent* niet alleen, maar *Brussel* te kunnen passeren, doch in welke laatste stad hij den volgenden dag, Pinksteren, de bureaux gesloten vond, en dus, den *Administrateur der algemeene Veiligheid*, niet kon spreken, om tegen zijne *expulsie* te reclameren; zoodat hij zich nu te *Aken* bevindt, afwachtende het uitwerksel van 's Predikants adres

tegen de expulsie van een Lid zijns Kerkeraads, die van alle politiek zich altijd onthield, en voorzeker zich aan geene *intrigues* schuldig zal maken, in het oogenblik, dat het tractaat van scheiding geteekend was, en slechts behoeft geratificeerd te worden.

De Predikant heeft ook in dit adres den Koning herinnerd aan zijne verklaring, hem bij het tweede bezoek van *Gent* gedaan, dat hij weinig voor de Protestanten in *België* doen kon; maar aangedrongen, om hen toch tegen de vervolgingen der onverdraagzaamheid te beschermen, daar het nooit aan voorwendselen kan ontbreken, om de ware reden te bedekken; en deze geëxpulseerde geen conspirateur tegen het Belgisch Gouvernement zijn kan, om zijne expulsie te kunnen regtvaardigen; tevens er bij voegende dat, indien de expulsie gehandhaafd blijft, gemelde persoon het plan heeft, zich als Zendeling aan een of ander Zendelinggenootschap ter bekeering der Heidenen aan te bieden, om bij wilden, en onder onbeschaafde volken, de veiligheid en de vrijheid te vinden, op welke hij te vergeefs in *België*, geregeerd door eene liberale Constitutie, gerekend had.

Het niet ongunstig antwoord op eene reclame die het Departement van Justitie betrof, denzelfden dag ingediend, laat eenige hope over, op eene gunstige dispositie, ten opzigte van den geëxpulseerde; te meer, daar de tegenwoordige administrateur der algemeene veiligheid, *persoonlijk* afkeerig is van expulsiën, en dus niet ongenegen zal zijn, zijn besluit in te roepen, als hij ziet dat men zijne religie ten deze bedrogen heeft.

Bij deze gelegenheid neemt Predikant voornoemd de vrijheid, om de zaak van het genootschap ter Evangelisatie van *België*, waarvan hij de eer heeft

Pre-

bij vernieuwing aan zijne Gods-
len, en aan hunne ondersteu-
an te bevelen, opdat zijn geloof
uitwerkingen der pogingen van
etwelk zich thans in moeijelijke
het finantieële bevindt, niet be-

n *Deynze* kan nog gemeld wor-
l der expulsie niet bereikt zal
l. l. is de Godsdienstige bijeen-
loor een Belg, die niet geëxpul-
; een man, die, voor ruim twee
nts kleine stukjes uit *fanatismus*
thans zoo ijverig is voor de zaak
waarheid, dat hij alles er voor
Deze man, als Colporteur in het
ft met vreugde eenen nacht onder
l doorgebragt, buiten *Turnhout*,
een logement plaats kon krijgen,
die dagen zoo warm was, dat hij
n een logement *onder den blooten*
en heeft. Dezen had de Predikant
en, om als *Evangelist*, bijzonder
uisten, (aldus genoemd naar hun
werkzaam te zijn, tot welke secte
hoorde, en die men als *ultra or-*
schouwen, daar zij Paus PIUS VII
ordeelen, omdat hij NAPOLEON niet
maar *gezalfd* heeft, en den ver-
nale goederen, dien zij als diefstal
ettig verklaard heeft, door de be-
absolutie, zonder restitutie te ge-
n. Zij zijn wel 1000 zielen sterk.

———

GRAAFSCHAP TEKLENBURG.

GRONAU vakant. Zie Junij 1839.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant. Zie Jan. 1831.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

CORRESPONDENTIE.

Het verhaal van ANTON WALL zal geplaatst worden.

De ingezonden stukjes van B. te *Z.*, van J. G. te *V.* en van B. te *O.*, kunnen niet geplaatst worden. De eerste en het laatste zijn te onbestemd, en het middelste is vol *bombast. Gouden pennen in vuur* gedoopt, schrijven *zilveren letters* op *zwart papier*, en het geschrevene wordt *donderend* uitgeroepen! zoo zal men *Gods grootheid* in het *onweder* bezingen!!

Het *quia* en *quatenus* wordt misschien ter bladvulling gebruikt.

Neam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

GELDERLAND.

C. A. Moot.
P. N. Ham.
J. Rijsdijk Takens Lambrechts.
J. Troste.
A. van Zuuk Wagenaar.
J. A. Timmerman.
J. A. Six Dijkstra.
D. Scheltema.
B. W. J. Kronenberg.
J. C. Römer.
B. A. Plemper van Balen.
A. Dekkers.
J. A. van Krieken.
J. A. Diehl.
H. de Vries.
J. Hoek.
J. W. A. Boers.
J. H. A. C. Hannewinckel.
B. E. H. Römer.
A. Brouwer.

ZUID-HOLLAND.

G. J. C. Harmsen.
P. Wijnsouw.
A. W. Vermeij, Hulpprediker te *Amsterdam*.
D. C. van Leeuwen Boomkamp.
A. C. Hanegraaf.
A. J. C. van Blokhuizen.
C. Langeweg.
IJ. Loots, J. Z.
H. Hiebink.
A. ten Bosch, Czn.

W. C. Knottenbelt, Th. Dr.
D. Bijdendijk.
N. T. van Meurs.
C. J. Krafft.
A. M. Oliphant.
B. Elferink.
A. H. Blom.
P. Haesebroeck.
J. Veltman.
H. H. Sluiter.
J. P. Huijgens.
U. J. W. Roldanus.

NOORD-HOLLAND.

J. H. Chrisstoffels.
D. Uittenbogaart, tijdelijk Hulpprediker te *Zevenbergen*.
A. R. Hoetink.
A. Piper.
J. J. du Sart.
J. C. Smissaert.
H. Haesebroeck.
M. Hoogvliet, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
A. J. Clinge Lebiert.
N. Jannink.
H. Marnstra.
D. G. van der Horst, Th. Dr.
G. Drost.
B. Gewin.
H. S. J. van Rijsoort.
J. P. van der Meer de Wijs, Th. Dr.
G. H. Dwars.
A. F. Gerlach.
J. M. van Griethuijsen.
G. J. de Klerk.

ZEE-

ZEELAND.

H. W. C. Ilcken.
G. J. Brandt Wijsmuller, Adjunct-Prediker te *Amersfoort*.
B. Haagedoorn.
A. van Simmeren.
D. van Leeuwen.
C. E. Stollé, Adjunct te *Maastricht*.
A. Meursinge, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
D. van den Berg.
E. C. Groeneveld.
H. Z. A. Gutteling.
L. van der Plas.
P. H. Pottum.
G. H. Wolvekamp.
A. C. Bredius.
P. E. van Driest.
J. B. Nijhoff.
A. M. Berkhout.
N. Beets, Th. Dr.
C. van Heusden.
A. Niermeijer.
S. W. la Lau.
T. H. van den Honert, Th. Dr.

UTRECHT.

J. J. Lepping.
H. D. Bonebakker.
A. C. Stucki.
J. Post, Gz.
A. van den Ham van Heijst.
Z. M. van Kuijk.
A. G. van Moock.
J. van Kesteren.
T. H. Hoola van Nooten, Hulpprediker te *Amsterdam*.
J. Boele.

F. van der Vliet.
C. H. van Dam.
A. de Nooij, Hulpprediker te *Dordrecht*.
N. A. Kuiperi.
T. Bussingh de Vries.
W. H. Houël.
A. Pitlo.
D. Slothouwer.
A. W. Kamp.
R. A. Soetbrood Piccardt.
H. Ruijs.
S. Zandestra.
S. A. J. de Ruever Groneman, Th. Dr.
H. H. M. Horst.
P. N. van der Stok.
D. C. Pleijte.
H. van Strien C. Z.
G. Flieringa, H. Z.
D. J. van Haeften.

VRIESLAND.

H. van der Helm.
K. H. B. Haselhoff Roelfsema, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zevenaar*.
J. Kremer.
S. G. H. Hulsken.
J. ter Horst.
R. Beekhuis.
P. Post.
J. Niemeijer.
H. M. Metelerkamp Cappenberg.
G. de Bruin.
A. R. Holwerda, Hulpprediker te *Stiltswerd*.
P. A. Koppius, Phil. Th. Mag. Litt. Hum. Doct.
M. van Slayeren.
R. Ens.
P. H. B. Romer.

J.

J. C Fischer.
J. Koning.
H. Cannegieter.
J. J. E. Wilmers.

O V E R - IJ S S E L.

J. van Soelen.
H. H. Mulder, tijdelijk Hulpprediker te *Rolde*.
D. M. Paré.
C. Ribbius.
J. Buijs.
R. Jentink, Hulpprediker te *Sixbierum*.
J. A. Barbas.
J. E. G. Landré.
A. L. van Woerden.
J. C. van der Veur.
J. D. Maaldrink.
D. Pz. Knuttel.
P. H. J. Roos Schregardus.
J. H. Wentink.
L. J. van der Veen.
L. J. W. ten Bokkel.
V. M. D. Rombach.
N. Naeff.
M. D. de Bruyn.
G. van der Flier.
H. J. Zilvergieter Hoogstad.
P. de Grient Dreux, Hulpprediker te *St. Johan-niaga*.
H. Indeweij, Dirksz.
J. F. L. Abresch.
J. A. ten Bokkel Huinink.
J. Douwes.
H. Schogt.
J. C. Verloren.
J. M. Verhoesen.
H. J. Janssen.

GRONINGEN.

H. W. H. Dannenbargh.
F. J. Stroman de Grave.
G. Holwerda.
B. F. Janssonius.
E. H. Groenman.
A. J. Lieuwens.
Th. C. Cock Beilanus van Assen.
H. Beekhuis.
J. Corstius.
M. Werndly.
H. Dijkema.
S. Kruisinga.
P. P. Mulder.
G. Kim.
W. A. Becking.
R. Hoogezand.
J. Doorenbos.
H. Braak, Jr.
A. A. van Riesen Scholtens.
C. J. Abresch.
E. van der Pers.
R. J. Ennma.

NOORD-BRABAND.

H. C. van Doorn.
J. J. Boele.
P. C. Froon.
J. H. Coenraadts.
J. B. Hoon.
E. C. van der Zaag.
W. G. Brill, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Lector in de Hoogd. taal aan de Hooge School te *Leiden*.
D. C. Thomkins.
G. P. Wijnmalen.
F. H. Fynje.

R.

R. R. Hirschig.
W. A. Hirschig.
E. Enklaar.
J. Wassenaar.
G. C. Prillevitz.
J. J. van Sittert.
F. U. van Hengel.
W. L. F. Moltzer.
O. Schultz.
K. H. ter Winkel.
H. van Dorsser.
W. Pellen.
J. W. Lem.
H. J. Fijnebuik.
J. Wigeri Franeois.

DRENTHE.

G. Okken Dreesman.
A. Okken Dreesman.
W. Wijbenga.
J. de Vries.
C. Meijer.
A. Loemhuis, H. G. fil. Herm. et Ger. fr.
P. Buisman, D. fil. H. K. fr.
T. Römeling.
C. H. Sijtsma, tijdelijk Hulpprediker te *Hornhuizen*.
B. J. Cramer van Baumgarten, G. J. F. fil.
J. Eemten.
S. Coolhaas van der Woude, Adjunct-Prediker te *Ammerveen*, c. a.
A. J. Schey, Petr. fil. P. G. Fr.
E. P. Alderhoff, J. Fr.
G. Heeres.
H. van Gesseler.
A. A. ten Oever.
A. Brouwer.
C. Tjassens Keiser.

P.

P. Eppes Tonkes.
J. van der Werff, L. fil. H. fr.
A. Maagh Meijer, Joh. fil.
Æ. W. Begemann, S. H. A. fil.
J. F. Koentz.
R. Bennink Janssonius.
J. G. Borgesius Hemmes, J. H. fil.
J. A. Viëtor.
T. W. van Sonsbeeck.
L. S. P. Meyboom.
F. H. Heerspink, J. H. fil. J. B. fr.
J. W. L. Scholtz, J. fil.
A. Boon, Corn. Fr. Th. Dr.

Naamlijst der DD. Kandidaten, onder het ressort der Waalsche Commissie.

N. J. Franchimont.
J. A. Hoorn.
P. H. E. Schusler.
J. A. Stoop.
F. C. van der Meer van Kuffeler.
M. Spruit.
J. H. Gerlach, Abr. fil.
J. J. P. Valeton.

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in het twe vierde deel van het Jaar 1839, *tot Predikanten beroepen zijn.*

C. CLANT, J. H. Z., te *Warder.*
J. L. J. HALLO, te *Nederhemert.*
R. TERWOGT, aan den *Hoek.*
J. SNORE, te *Westwoud*, c. a.
P. ADAMA, A. Z., te *Dongjum.*
J. J. SPRENGER VAN EIJK, te *Hilvarenbeek.*
K. S. ADAMA VAN SCHELTEMA, te *Borselen.*
F. SCHEUER, naar *Oost-Indië.*

ir *Oost-Indië.*
Arnemuiden.
Schoonebeek.

DD. Kandidaten, bij de Evan-
che Lutherache Kerk.
g.

Muller.
er.
erman.

DD. Kandidaten, bij de Evange-
rsche Kerk, die in het tweede
van het Jaar 1839 *tot Pre-*
kanten beroepen zijn.
Culemborg.

DD. Kandidaten, bij de Her-
vangelische Luthersche Kerk.

DD. Kandidaten (Buitenlandsche)
ormde Kerk, met aanwijzing,
te Klasse hun Eerw's. geëxa-
mineerd zijn.

ST-VRIESLAND.

n.

.. Plei-

.. Pleines.
J. Hemkes.
A. W. Driemeijer.
G. J. Wiarda.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

M. J. Iken.
G. W. Drees.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsch) bij de Hervormde Kerk, die in het tweede vierde deel van het Jaar 1839 *tot Predikanten beroepen zijn.*

NB. *Zoo er, in deze Naamlijst der DD. Kandidaten, iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te doen, bij de Uitgevers dezes.*

BERIGTEN.

De Predikanten der Hervormde Gemeente te *Hoorn*, vernomen hebbende, dat de brieven, welke door hen aan hunne Medebroeders zijn afgezonden, aan onderscheidenen *niet* zijn ter hand gekomen, nemen de vrijheid, om diegenen, tot welke hun verzoek ter inzameling van penningen, voor het fonds tot zoo veel mogelijken herbouw der op 3 Augustus 1838 afgebrande Groote Kerk alhier, niet direct gekomen is, of die anders daaraan nog geen gevolg hebben gegeven, langs dezen weg ten dringendsten uit te noodigen, om de leden hunner Gemeenten in de gelegenheid te stellen, van derzelver deelneming in het lot der onze te doen blijken.

De ingekomene giften zullen achtervolgens in dit Tijdschrift worden opgegeven; gelijk weder dankba-

hare melding wordt gemaakt van de navolgende bijdragen, ingezonden door

Ds. *Wassenaar*,	te Joure.	*f* 18,13
N. N.	uit W.	„ 100,00
Ds. *Barends*,	te Willemstad.	„ 22,50
» *Begemann*,	» Venhuizen.	„ 27,61
» van *Senden*,	» Zwolle.	„ 52,45

De Buitenleden der Weduwenbeurs van de voormalige Klassis van *Leiden* en *Nederrhijnland*, worden verzocht hunne contributie, verschenen 1 Mei 1839, ten spoedigste *franco* te doen bezorgen, aan den ondergeteekende, Predikant te *Warmond*.

W. H. KOOIJ.

De ondergeteekende Quaestoren der Weduwenbeurs van de Klassis van *Deventer*, brengen ter kennis der trekkende Weduwen, dat in de Klassikale Vergadering van heden besloten is, wegens den verbeterden toestand van het fonds, gedurende het jaar, beginnende met den eersten Julij 1839 en eindigende den 30sten Junij 1840, de pensioenen met 20 percent te verhoogen; zullende dus in plaats van *f* 70, *f* 84 en in plaats van *f* 60, *f* 72 uitbetaald worden, overeenkomstig welke verhooging de Weduwen verzocht worden, hare kwitantien in te rigten.

Deventer, H. L. SIEGMAN.
26 Junij 1839. A. VERWIJS.

De ingezonden *Series Lectionum* der Utrechtsche Akademie, alsmede berigten voor het *School-Nieuws* en de *Levensberigten*, welke in deze maand niet geplaatst zijn, zullen in de volgende maand opgenomen worden.

LE-

LEVENSBERIGT.

GRONINGEN.

JAN VAN DEN BROEK, werd geboren den 20 Mei 1794, te *Jelsum* in *Vriesland*. Zijne ouders waren de Heer GIJSBERTUS VAN DEN BROEK, in leven, het laatst Predikant te *Bierum* en Mejufvrouw GEZIENA DAMSTÉ.

Reeds vroeg ontving hij onderwijs in de Latijnsche taal, in *Appingadam*, waar zijn Vader in der tijd Rector en Predikant was, met dat heerlijk gevolg, dat hij, reeds in den ouderdom van 13 jaren, tot de Akademische lessen werd bekwaam gevonden, eerst 2 jaren later, 15 jaren oud in Sept. 1809, werd hij als Student in de voorbereidende wetenschappen tot de Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te *Groningen* ingeschreven. — Na 4 jaren studie aan de Hoogeschool, onder de leiding van de Hoog Gel. Heeren, ABRESCH, MUNTINGHE en TINGA, werd hij daarna met grooten lof, voor de voormalige Klassis van *Loppersum*, praeparatoir geëxamineerd zijnde, tot Proponent bij de Hervormde Kerk verklaard, den 17 Aug. 1817, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen* geadmitteerd. In het jaar 1817, den 19 Aug. werd hij als Predikant te *Jukwert* beroepen en trad aldaar den 19 October deszelfden jaars in de bediening. Na 7 jaren te *Jukwert* het Evangelie verkondigd te hebben, werd hij den 15 Sept. 1824 te *Vlagtwedde* beroepen en aanvaardde aldaar de dienst den 15 Maart 1825. Aldaar werkte hij als ijverig Evangeliedienaar tot den 2 Julij 1829, als wanneer hij de beroeping ontving van de Gemeente *Nieuw-*

Nieuweschans, waar hij vervolgens, den 4 October van dat zelfde jaar, in de bediening trad en als getrouwe Herder en Leeraar bleef verkeeren, tot zijne laatste ongesteldheid, welke, op den 26 Junij, dezes jaars, een einde aan zijn werkzaam leven maakte.

Zijn Eerw. is tweemaal gehuwd geweest, eerst met Mejufvrouw GERTRUIDA PALMER, dochter van den Heer W. PALMER en BIJLTJE TONKENS, waarbij hij 4 kinderen verwekt heeft, waarvan nog 3 in leven. Deze echtgenoot verloor hij in het kraambed te *Vlagtwedde*, den 24 Nov. 1826. In de maand Julij 1830, trad hij andermaal in het huwelijk met eene Zuster van zijne overledene Echtgenoote, met Mejufvrouw LAMBERTA PALMER. Deze tweede Echtgenoote baarde hem 5 kinderen, waarvan nog 4 in leven. Deze gezellin zijns levens, verloor hij te dezer plaats door den dood, den 19 Dec. 1838, aan de gevolgen eener kankerachtige ongesteldheid aan de borst. Zoodat de Overledene 7 minderjarige kinderen achterlaat, 1 zoon en 6 dochters. Zijn Eerw. is vroeger, te *Vlagtwedde* Predikant zijnde, te *Weener* in *Oost-Vriesland* beroepen geweest, maar heeft die beroeping niet aangenomen.

Wat zijne bediening, ijver, werk, gedrag enz. aanbelangt, daarvan kunnen zijne Gemeenten, zijne Ambtsbroeders en alle, die den Overledene gekend hebben, het beste getuigenis afleggen. Hij was als mensch, man, vader, burger, Christen en Leeraar, allezins lofwaardig.

Den 7 Julij is de Lijkrede gehouden, door den Consulent R. ENGELS. Tekst 1 *Cor.* XV : 55—57.

LETTER-NIEUWS.

J. H. den Ouden, Boekverkooper te *Amsterdam*, geeft uit en heeft verzonden:

D. Molenaar, Hervormd Leeraar te *'s Gravenhage*. *De taal des Geloofs, der Hoop en der Liefde*, Leerrede naar *Handel*. XXVII: 23. à *f* 0,25. *Met deze Leerrede is het vierde tiental compleet.*

II. B. Moorrees, Gereformeerd Leeraar te *Wijk*. *Praktikale beschouwing van de geschiedenis der opwekking van* Lazarus *uit den dood*. Vijftal Leerredenen. *f* 1,40.

III. D. A. Detmar, Gereformeerd Predikant te *Ede*. *De beproefde Godsvrucht van eenige Bijbelheiligen des Nieuwen Testaments*, 3 deeltjes. *f* 1,80. Het vierde en laatste deeltje is ter perse en zal binnen eenige weken volgen.

Bij H. Höveker, Boekverkooper, Warmoesgracht te *Amsterdam*, is gedrukt en te bekomen:

I. Leerredenen van John Newton, in leven Predikant te *Londen*. Nieuwe uitgave in negen Afleveringen, de 1—6 Aflevering is bereids verschenen, de prijs compleet à *f* 6,00.

II. De Kracht der Waarheid, gebleken in de bekeering van den Eerw. Heer Thomas Scott, Predikant te *Weston Underwood* en *Ravenstone*, in *Engeland*; aan wien eenige der belangrijkste brieven van Newton, in zijne Cardiphonia, gerigt zijn geweest. Uit het Engelsch vertaald. Nieuwe uitgave. *f* 1,40.

III. Beschouwingen over de gewigtigste Waarheden der Christelijke Godsdienst, door Thomas Scott, in leven Bedienaar des H. Evangelies. Uit het Engelsch vertaald door M. J. Chevallier, 1e en 2e Aflev. *f* 1,40.

IV. Natuur en Grond van het geloof in den Heere Christus, tot opheldering van verschillende bedenkingen, die het onvoorwaardelijke aannemen van Gods beloften werden tegengesteld, door Thomas Scott, in le-

leven Bedienaar des H. Evangelies, 1e en 2e Aflevering. ƒ 1,50.

V. Guido de Brès, Opsteller der Nederlandsche Geloofsbelijdenis, in zijn leven en sterven; benevens eenige Brieven, kort voor het ondergaan van den marteldood uit de gevangenis aan zijne huisvrouw en moeder door hem geschreven. ƒ 0,80.

VI. Des Heeren Lof, verkondigd uit den mond der Kinderen, of vijf en twintig voorbeelden van vroeg bekeerde en jong gestorvene Kinderen, die heerlijke blijken van Genade en Godzaligheid vertoonden in hun leven en dood, met eene aanspraak aan de Ouders en Kinderen, aanwijzende de nuttigheid van dit werkje, door Wilhelmus Eversdijk, in leven Predikant te *Rotterdam*. Nieuwe uitgave. 2 Stukjes. *Prijs* best papier in *carton*. ƒ 3,00.

Gewoon papier ingenaaid. ƒ 1,80.

De Boekhandelaar N. J. Hostdagh, te *Vlissingen*, heeft uitgegeven en bij de voornaamste Boekhandelaren verkrijgbaar gesteld:

W. Tresoor Arel, *Tweede Viertallen Leerredenen*, à ƒ 1,30.

Van het eerste viertal dezer belangvolle Leerredenen, welke in onzen tijd wel eenige onderscheiding verdienen, zijn bij den Uitgever nog weinige Exemplaren in voorraad.

Door den Boekhandelaar S. E. van Nooten, te *Schoonhoven*, is uitgegeven:

De Leer der Hervormde Kerk; waarbij te gelijk wordt aangewezen, hoe men de formulieren dier Kerk te beschouwen hebbe, à 75 Cents.

Bij bovengenoemden wordt tevens met succes gedebiteerd:

Het Lustoord tusschen Amstel en Grebbe, en elders in het Sticht van *Utrecht*, 2 deelen, door J. B. Christemeijer, met afbeeldingen, in zak-formaat en karton, à ƒ 2,80.

Nieuwe Bijdragen tot de Geschiedenis van het Strafregt; in verhalen, door J. B. Christemeijer, met gegrav. titel en vignet, à *f* 3,35.

Bij H. Höveker, te *Amsterdam*, komt heden van de pers en is alom verzonden:

I. Droefheid en Vertroosting, of het Evangelie gepredikt onder het kruis, door J. H. Grandpierre, Bedienaar des Evangelies en Bestuurder van het Instituut der Evangelische Zendingen te *Parijs*. Uit het Fransch door M. J. Chevallier. *f* 1,80.

II. Verhalen voor Kinderen, bewerkt naar het Hoogduitsch van Christoph Möbele, met gegraveerde titel en vignet, in 12°. *f* 1,25, gecartonneerd *f* 1,50.

III. Gideon voor den Engel des Heeren, Leerrede over *Rigt.* VI: 17—24, gevolgd door eenen Brief over de Godheid van den Heere Jezus Christus, door L. Gaussen, Hoogleeraar aan de Theologische school te *Geneve*. Uit het Fransch vertaald. *f* 0,80.

MET SUCCES WORDT GEDEBITEERD:

De Spraakkunst der Spraakkunsten, of volledigste en meest geschikte methode ter aanleering der Fransche taal; 576 bladz., in gr. 8vo. Prijs *f* 5,00. Door G. J. Dekker, *Professeur in Talen*, Amsterdam, Leliegracht, N°. 60, bij de Heerengracht. — Almede: *Practicale uitspraak der Fransche taal*, waardoor men in korten tijd de uitspraak van alle woorden, in toepassing op het lezen, schrijven en redevoeren grondig kan leeren, tweede uitgave. Prijs *f* 1,00. — *Woordenboek voor het geslacht van* 18,880 *zelfstandige Naamwoorden der Fransche taal*, waarbij hetzelve door éénen enkelen regel ontwikkeld in weinige uren kan geleerd worden, gevolgd door eene nieuwe, zeer bevattelijke leerwijze der veranderingen, waaraan de zelfstandige en bijvoegelijke Naamwoorden, door geslacht en getal onderhevig zijn, tweede uitgave. Prijs *f* 0,60. — *Tabellarisch Onderwijs*, waardoor men met

20

20 groote tabellen in staat gesteld wordt, alle gronden of regelen der Fransche taal in ééne les van 2 uren, te kunnen onderwijzen. Prijs ƒ 30,00.

Deze werken zijn te bekomen bij de Erven Wed. F. G. Onder de Linden en bij den Schrijver, bij wien nog 2 à 3 Kostleerlingen geplaatst kunnen worden. De Fransche taal, door Dekker onderwezen, kan men in één jaar grondig aanleeren. De Engelsche en Duitsche talen, zullen door een' Engelschman en een' Duitscher worden onderwezen.

Bij den Boekhandelaar J. C. van Kesteren, op het Rokin, N°. 157, te *Amsterdam*, is het in *deze dagen* zoo belangrijke Werkje van de pers gekomen, getiteld:

Wenschen, Verwachtingen en Uitzigten van Nederland, à 30 Cents.

Bij wien mede uitgegeven en alom verzonden is:

I. *Monniken en Nonnen*, of Tafereelen uit het Kloosterleven, één deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet, gr. 8vo, à ƒ 2,90.

II. *Meibloemen*, drie Romantische Verhalen, door St. Schütze, Ludwig Storch en N. B. Kuhne; één deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet, gr. 8vo., ƒ 2,75.

III. *Brigitta Chiarini*. Lotgevallen van een achttienjarig Bologneesch meisje; eene ware Geschiedenis uit den jare 1830; één deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet, gr. 8vo. ƒ 2,40.

IV. *Christina van Rusland en Milna Peterhoff*, of de Vorstin en de Kamerjuffer; Historiëel Blijspel met Zang, in één Bedrijf. ƒ 0,45.

BIJVOEGSEL OP HET REGISTER

van de zes eerste Maanden van 1839.

REGISTER OP HET MENGELWERK.

REGISTER OP HET KERK-NIEUWS.

IN-

I N H O U D.

BOEKBESCHOUWING.

M E N G E L W E R K.

INHOUD.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor Augustus 1839.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXXXIX.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Aanleiding tot Godsdienstige OVERDENKINGEN op iederen dag des jaars 1838. *In twaalf Afleveringen. Te* 's Gravenhage, *bij* A. Kloots. *De prijs is f* 4,80.

Hebben wij, in de maand Februarij 1838, met lof melding gemaakt van het eerste deel der eenvoudige Godsdienstige Overdenkingen door den Eerw. T. VAN SPALL, wij kunnen insgelijks de lezing van dit vervolg, voor 1838, den christelijken lezer aanprijzen, als veel stichtelijks bevattende, dat voor zijn verstand en hart onder den Goddelijken zegen nuttig werken kan. Gaarne vereenigen wij ons met den wensch der redactie, dat, vooral ook bij jeugdige menschen, de smaak voor het dagelijksche gebruik des dierbaren Bijbelwoords hierdoor zal worden opgewekt en bevorderd, en dat de zegeningen van God, die zich in den Bijbel aan ons nader heeft geopenbaard, hen bestendig mogen vergezellen.

Daar, tot genoegen van Verzamelaar en Uitgever, de medewerking tot de zamenstelling aanmerkelijk is toegenomen, mag men verwachten, dat dit Bijbelsch dagschrift verder vervolgd worden en ook in aangename verscheidenheid en belangrijkheid toenemen zal.

L 2 Tot

Tot eene proeve willen wij de volgende overdenking afschrijven:

»*Ps.* LXII: 9. *Vertrouw op Hem te allen tijd, o gij volk! stort uw hart uit voor Zijn aangezigt; God is ons eene toevlugt!* In dagen van vervolging, wanneer wij, gelijk de Dichter, toen hij dezen Psalm vervaardigde, met booze menschen te doen hebben, die ons om onze regtschapene beginselen haten, ons in onze eer en in ons goed benadeelen en zich rusteloos op onzen ondergang toeleggen, of bij alle andere bezwaren, rampen, drukkende zorgen en droevige lotgevallen, kunnen wij nooit beter doen, dan onze toevlugt tot God te nemen en op Hem te vertrouwen, want Hij is ons eene toevlugt.

»Eene toevlugt zoo als wij die nergens elders aantreffen; want alles wat buiten God is, kan niet in onze dringendste behoeften en smartelijkste ongelegenheden voorzien; en wat van de aarde en hare bewoners ons nog helpen kan, dat kan het alleen door Hem, die het hart der menschen in Zijne hand heeft en de middelen ter onzer redding beschikt. De magtigste heerschers, menschen, die zelven hunnen rijkdom niet kenden, zoo wel als de schranderste geesten, die voor alles raad wisten, kwamen in gevallen van nood en gevaar, in welke zij met al hun vermogen, hunnen rijkdom en hunne wijsheid verlegen stonden, hun onvermogen gevoelden en bij zich zelven of anderen te vergeefs hulp zochten."

»Er

»Er zijn verkeerde menschen, die onze ziel grieven, en wie vermag het, hun hart te verbeteren, wanneer alle bewijzen van liefde van onze zijde te vergeefs zijn? Er zijn verliezen, die ons van alle levensvreugd berooven, en wie heeft daartegen eenen voldoenden troost? Er zijn omstandigheden, waarin ons alles schijnt tegen te loopen, en wie kan het keeren, en wie verandert den gang der gebeurtenissen? en wie schaft raad tegen zoo menige ligchaamskwaal, waarop de kundigste geneesheer al zijn verstand heeft uitgedacht? tegen gewetensangst of tegen de vrees des doods?"

»Vertrouw dan niet, o mensch! op al deze dingen, maar vertrouw op God, die kan helpen, Hij is in den hemel en Hij doet al wat Hem behaagt, Hij spreekt en het is er, Hij gebiedt en het staat er. Hij kan en Hij wil helpen. Roept Mij aan, zegt de Heer, in den dag der benaauwdheid, en Ik zal er u uit helpen; werpt al uwe bekommeringen op Mij, Ik zal het maken."

»Op grond van deze belofte neme men dan zijne toevlugt tot God, want, zien wij op ons zelven, op onze zonden en op ons pligtverzuim, op ons wantrouwen en onze ondankbaarheid jegens God; dan hebben wij Zijne magtige en liefderijke hulp verbeurd, en zijn waardig in ons ongeluk om te komen. Maar de Almagtige is ook de liefdevolle Ontfermer, die het afgedwaalde kind, dat op Zijne roepstem terug keert, in genade opneemt, en van Zijne gunst verzekert, zoo het zich gewillig laat

gezeggen en met vertrouwen op Hem den goeden weg bewandelt."

»Welk een voorregt! komt, maken wij er gebruik van, stellen wij ons dus in veiligheid tegen den dag des kwaads, die ons zoo onverhoeds kan overvallen. Ons vertrouwen op Hem zij altijd werkzaam, doende alles, wat onze hand te doen vindt, ons vertrouwen zij standvastig. Ook in den hoogsten nood verlate hetzelve ons niet, dan zinge men: *al ging ik ook in een dal der schaduwe des doods, ik zou geen kwaad vreezen, want Gij zijt met mij. Ps.* LXII:4, 5. *Ges.* XIII:4, 6, 7."

Kerkelijke REDE, ter gedachtenis van W. W. VAN BEUSEKOM, *Predikant te* Amersfoort; *overleden den 25sten Mei* 1839. *Door* H. J. VAN HOORN. *Te* Amersfoort, *bij* B. Blankenberg & Zoon, 1839. *De prijs is* 35 *Cents.*

Deze Leerrede heeft tot tekst, *Spreuk.* X:7*a.*, en is kort, doelmatig en hartelijk ingerigt. Zij dient om zich den Overledene op eene waardige wijze te herinneren, wijst aan, hoe hij verdient in zegenende gedachtenis te blijven bij de Gemeente, onder welke hij arbeidde, en waartoe de beschouwing van zijn leven en sterven zijne vrienden opleiden moet.

Het aangeteekende zoowel als de eenvoudige gedachtenis-rede zelve, lazen wij om meer dan eene re-

rede met genoegen. Men ziet er onder andere uit, hoe hoog de Ontslapene ook met reden bij zijne Ambtgenooten geacht werd.

Acht LEERREDENEN *tegen de Geestdrijvers; door* Dr. M. LUTHER, *in den jare* 1522, *onmiddelijk na zijne terugkeering van den Wartburg, gehouden. Met eene geschiedkundige inleiding. Uit het Hoogduitsch vertaald. Te* Rotterdam, *bij* van der Meer & Verbruggen, 1836. *VI en 82 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is 75 Cents.*

Praestat sero quam nunquam, mogen wij, bij deze late aankondiging, wel nazeggen. Ondertusschen is dit buiten onze schuld, en wij vinden ons verpligt Heeren Uitgevers en Schrijvers bij deze gelegenheid te doen opmerken, dat zij, wanneer zij eene spoedige beoordeeling verlangen, ook dienen te zorgen voor eene spoedige bezorging; zij zullen het anders zich zelve te wijten hebben, wanneer of spade of geheel niet, in dit Tijdschrift, van hunne werken gewag gemaakt wordt.

Deze korte Leerredenen, van den beroemden Hervormer acht dagen na elkander, weinige weken voor Paschen, te *Wittenberg* gehouden, zijn, gelijk wij hier opgemerkt vinden, genomen uit de Eislebensche uitgave zijner werken van bl. 83 af. Eene door LUTHER zelven bezorgde uitgave dezer Leerredenen is niet voorhanden; want de uitgaven van

 het

het jaar 1523, van welke den Uitgever verscheidene exemplaren voor oogen liggen, zijn gezamenlijk niet echt, maar, ofschoon, gelijk men voorgeeft, te *Wittenberg* gedrukt, nagezchrevene Leerredenen, die later in verschillende streken gedrukt zijn geworden. Daarin is ook in het geheel LUTHERS spelling niet, noch zijn ook de Leerredenen naauwkeurig afgeschreven, dewijl in dezelve veel ontbreekt, hetwelk in de beter afgeschrevene Leerredenen, die in de Eislebensche uitgave het eerst voorkomen, gevonden wordt; dikwijls komen er ook verkeerd begrepene woorden in voor, en zeker meestal van het dialect, dat in het bovenste gedeelte van *Duitschland* gebruikt wordt. Terwijl LUTHER op de spelling, en in het gemeen op de taal, zijner door hem zelven uitgegevene schriften naauwkeurigheid plagt aan te wenden, zoo moeten wij hier reeds, dewijl LUTHER deze Leerredenen, zooveel is na te vorschen, zelf niet liet drukken, het voordeel van LUTHERS taalkennis missen.

In de eerste Leerrede wijst LUTHER aan, welke stukken een Christenmensch, bijzonder in zulke omstandigheden waarin zij toen en daar verkeerden, betamen, vooral gelooven en liefhebben; en in de tweede handelt hij over de *Mis*. Merkwaardig voorzeker is allezins daarin, onder andere, deze zijne taal:

»In één woord, prediken wil ik het, zeggen wil ik het, schrijven wil ik het, maar niemand wil ik met geweld dwingen en dringen: want het ge-

geloof wil vrijwillig en ongedwongen zijn, en zonder dwang aangenomen worden. Neemt een voorbeeld aan mij; ik heb den Paus, den Aflaat en alle Pausgezinden tegengestaan, maar met geen geweld, met geenen wrevel, met geene stormen; doch Gods Woord heb ik alleen voorgedragen, gepredikt en geschreven, anders heb ik daartoe niets gedaan; dat zelfde Woord heeft, terwijl ik rustig en goedsmoeds was, zooveel te weeg gebragt, dat het Pausdom zoo zwak en onmagtig geworden is, dat zelfs geen Vorst of Keizer daaraan zooveel afbreuk had kunnen doen. Ik heb het niet gedaan; alleen het Woord, door mij gepredikt en geschreven, heeft dat alles uitgerigt en bewerkt. Wanneer ik ook met geweld en ongeduld hierin gehandeld had, zoo zoude ik wel zulk een spel aangevangen hebben, dat geheel *Duitschland* daardoor in een groot bloedbad gedompeld ware; maar wat zoude het zijn? Het ware een dwaas werk (*ein Narrenspiel*) geweest, en verderf aan lijf en ziel. Ik heb stil gezeten en het woord laten werken."

Over het huwelijk, de gelofte en over de beelden, spreekt hij in de derde Leerrede.

De vierde Leerrede wordt dus aangevangen:

»Wij hebben, geliefde vrienden! dezer dagen van de stukken gehoord, die noodig zijn en plaats moeten hebben: als dat men het noodzakelijk achte de Mis voor geen offer te houden, en hetgene tegen Gods Woord is, en met gewetensbezwaar tegen het geloof volbragt en gedaan wordt, af te schaffen

 en

en na te laten. Daarna hebben wij ook van eenige stukken gesproken, die onnoodig zijn, die tot geene verpligting dringen, maar vrij zijn: gelijk van den huwelijken staat, van het monniken- en nonnenleven, en van het afschaffen der beelden. Deze vier stukken hebben wij tot hiertoe behandeld, terwijl wij gezegd hebben, dat de liefde hierin leidsvrouw en gebiedster moet zijn."

»En bijzonder van de beelden heb ik het laatst dit gezegd, dat men dezelve moest wegdoen, wanneer zij aangebeden werden, doch dat men ze anders wel mogt dulden; hoewel ik wenschte dat de beelden in de geheele wereld vernietigd wierden, om des ellendigen misbruiks wille, welk misbruik voorzeker niemand loochenen kan."

Bijzonder spreekt hij nu over de *Spijzen*.

Over het *Sakrament des Avondmaals* wordt in de vijfde Leerrede gehandeld. Zulks vervolgende in de zesde Leerrede, spreekt hij verder over de vraag: Wie tot het ontvangen van dat Sacrament van het ligchaam en bloed van CHRISTUS geschikt zijn en behooren?

Over de vrucht van dat Sacrament, de liefde, wordt in de zevende Leerrede gesproken.

De *Biecht* is het onderwerp in de laatste Leerrede.

Alle deze Leerredenen hebben iets kenmerkends, behelzen eene niet onbelangrijke bijdrage tot de kennis van de gevoelens der eerwaardige Hervormers van de XVIde eeuw, en dienen, om naar waarheid over de regt christelijke denk- en handel-

…TEREN te leeren oordeelen en in te
…le gevoelens hij koesterde en zocht
…bijzonder bij zijne Wittenbergers.
…s de lezing van dezelve gaarne aan,
…zen tijd nut kunnende stichten.

…VEN door JOHN NEWTON, in leven
…Londen. Nieuwe uitgave, in ne-
…en. Te Amsterdam, bij H. Hö-
… Eerste Deel XX en 290 Bladz..
… De prijs is ƒ2,20.

…6 kwamen reeds deze Leerredenen,
… vertaald, met eene aanprijzende
… toenmaligen Predikant van Zuid-
… Wel Eerw. Heer J. C. APPELIUS,
…n wordt ons daarvan eene nieuwe
…n.

…—30 is de tekst van de der-
…redenen, voorzeker magis notan-
…dum. Men verlieze toch niet uit
…Leerredenen vooral dienen moeten,
…rs met den Bijbel bekend te ma-
…aam te maken op en te bewegen
…ruik van de daarin vervatte He-

…ig gepast is de tekst van de XVIIde
… VI:6—8, voor het opschrift of
…egang tot God dan langs den weg
… door J. C.;" waarom niet lie-
ver

ver, gelijk het behoorde, eene ter zake diene schriftplaats uit het N. T. gekozen, b. v. het gen van den Zaligmaker: *Niemand komt tot Vader dan door mij*, Joh. XIV: 6*b*.

Wie zou verwachten, bij de behandeling van LI: 17, het thema voor Christenen te zullen h ren behandelen: de zondeschuld weggenomen de gemoedsrust hersteld, gelijk hier in de XI Leerrede geschied is?

De Eerw. NEWTON was bij zijn leven zeker welmeenend, Godvruchtig mensch, een Leera die volgens zijne overtuiging ernstig en gemoede predikte. Men ziet dit onder andere ook uit de bundel, maar men kan er ook tevens uit opm ken, dat hij de man niet was, om Leerrede als modellen uit te geven. Het ontbreekt bij gelukkig niet aan beter ingerigte en meer doel tig zamengestelde preeken. Hier komt ongetwijf veel goeds en waarachtigs voor, dat algemeene b hartiging verdient, maar het had beter voorgedr gen moeten worden. Met genoegen treft men h een aantal goede en juiste aanmerkingen aan, we wij wenschen, dat door het soort van lezeren, vo welke deze Leerredenen vooral dienen moeten die er door gesticht kunnen worden, niet zull worden voorbijgezien, maar men stoot ook te di wijls op uitdrukkingen, die voor andere hadd moeten plaats maken en aanleiding geven tot ve keerde gedachten en gevolgtrekkingen. Van h eerste soort zijn b. v. deze:

» Wee

ar voor uwe voorregten. Gij
, als Menschen, en als Christe-
naken op het regt, van voor u
en te oordeelen, en vrij te zijn
sdwang; maar als *Britten*, [wij
en, als *Nederlanders*,] zijt gij
it van dat regt. *Dat dan uw*
erd worde! — staat anderen die
, toe, hetwelk gij voor u zelve
En zoo gij niet waant onfeilbaar
dan, dat het mogelijk is, dat
l de gevoelens, welke gij aange-
t kunnen toestemmen, zoo nabij
gij."

r, dat onze leer een louter zamen-
gelende kundigheden en spitsvin-
gen, en dat zij eene deur opent
wisten en verdeeldheden. Dit is
ge gevolgen van onze menigvul-
e Kerkgenootschappen en Gods-
n, en van de drift, waarmede
an elke bijzondere partij hunne
te staven. Laat dit u aanzetten,
tegen eenen twistzieken geest,
t om u in geschillen in te laten.
hooren, *traag om te spreken*,
nneer men u *rekenschap afeischt*
e in u is, 1 Petr. III:15, ant-
zachtmoedigheid en vrees, opdat
sterd worde."

Maar

„Maar wanneer deze onverschilligheid omt
de pligten van het tijdelijk leven zeer lang aanho
of tot uitersten toe wordt ingevolgd, dan i
zulks groote en regtmatige stof tot aanstoot.
geeft oorzaak, dat de weg der Waarheid gelas
wordt. En wij weten naauwelijks wat wij ze
zullen, dan: dat de schuld daarvan niet te zo
is in het Evangelie, maar in het verzuim van
geen het Evangelie leert en gebiedt. Dit is
geen nieuw verschijnsel: de Apostelen hebben
zulks reeds in hunne dagen waargenomen, en
straft. In de Gemeente van *Thessalonica* we
zulks verdoolde menschen gevonden, die waan
of beweerden, dat het Evangelie hen ontsloeg
te arbeiden. Van de zoodanigen schrijft PAU
„*Wij bevelen en vermanen hen, dat zij met*
heid werkende hun eigen brood eten; en g
voor het overige, dezen algemeenen regel: *dat*
dien iemand niet wil werken, hij ook niet
eten, 1 Thess. IV: 11, 2 Thess. III: 10—13.
Sabbath is den Heeren; en hetzelfde gebod,
welk ons verbiedt op dien dag eenig werk te d
gebiedt ons, op de zes overige dagen te werken
[Zorgt dan, Christenen!] *dat uw Goed nie*
lasterd worde. Weest getrouw aan uwen p
naarstig in uw tijdelijk beroep; doet alle di
van harte, als den Heere, en niet den mensc
Geeft nooit billijke oorzaak, om te zeggen,
sedert gij vroom geworden zijt, het u, t
men zegt — niet schoelt, of uwe zaken voo

...aris gaan; want hierdoor zoudt gij
... met vooroordeel tegen de ware Gods-
...men zijn, een struikelblok in den
... en hen stijven in hunne ongunstige

...e soort brengen wij b. v. men *moet alle*
...*eden nederleggen aan den voet van*
... God *voert ons* (*de geloovigen*) *in*
... — God *voerde mij in het wijnhuis*
...was Zijne *banier over mij* — de *ge-*
...*en gewillig gemaakt, op den dag van*
...*kracht*.

...ring of uitbreiding van het op zich
...zus juk en last, d. i. het eerbiedig
...annemen van Zijne leer en het ge-
... Zijnen raad en bevelen, is NEWTON
...ijk aan zich zelve geworden en veel

...nen wij ons niet bij deze Leerredenen
...j prijzen het goede daarin voorko-
... aan, maar meenen ook genoeg te
...woeien, dat er betere handleidingen
...onzen christelijke Landgenooten kun-
..., als verre boven deze de voorkeur
...Onzes achtens had men dus deze
...wel achterwege mogen laten, er was
...geene behoefte aan.

Se-

»Maar wanneer deze onverschilligheid omtrent de pligten van het tijdelijk leven zeer lang aanhoudt, of tot uitersten toe wordt ingevolgd, dan baart zulks groote en regtmatige stof tot aanstoot. Het geeft oorzaak, dat de weg der Waarheid gelasterd wordt. En wij weten naauwelijks wat wij zeggen zullen, dan: dat de schuld daarvan niet te zoeken is in het Evangelie, maar in het verzuim van hetgeen het Evangelie leert en gebiedt. Dit is ook geen nieuw verschijnsel: de Apostelen hebben hetzelfde reeds in hunne dagen waargenomen, en bestraft. In de Gemeente van *Thessalonica* werden zulke verdoolde menschen gevonden, die waanden, of beweerden, dat het Evangelie hen ontsloeg van te arbeiden. Van de zoodanigen schrijft PAULUS: »*Wij bevelen en vermanen hun*, *dat zij met stilheid werkende hun eigen brood eten;* en geeft, voor het overige, dezen algemeenen regel: *dat indien iemand niet wil werken*, *hij ook niet zal eten*, 1 Thess. IV:11, 2 Thess. III:10—12. De Sabbath is des Heeren; en hetzelfde gebod, hetwelk ons verbiedt op dien dag eenig werk te doen, gebiedt ons, op de zes overige dagen te werken.— [Zorgt dan, Christenen!] *dat uw Goed niet gelasterd worde.* Weest getrouw aan uwen pligt, naarstig in uw tijdelijk beroep; doet alle dingen van harte, als den Heere, en niet den menschen. Geeft nooit billijke oorzaak, om te zeggen, dat sedert gij vroom geworden zijt, het u, gelijk men zegt — niet scheelt, of uwe zaken vooruit,

dan

dan achterwaarts gaan; want hierdoor zoudt gij dengenen, die met vooroordeel tegen de ware Godsvrucht ingenomen zijn, een struikelblok in den weg werpen, en hen stijven in hunne ongunstige gedachten."

Tot de laatste soort brengen wij b. v. men *moet alle zijne begaafdheden nederleggen aan den voet van het kruis.* — God *voert ons (de geloovigen) in Zijn wijnhuis* — God *voerde mij in het wijnhuis* en de liefde was Zijne *banier over mij* — de geloovigen worden gewillig gemaakt, op den dag van *'s Heeren heirkracht.*

In de verklaring of uitbreiding van het op zich nemen van JEZUS juk en last, d. i. het eerbiedig en geloovig aannemen van Zijne leer en het gehoorzamen aan Zijnen raad en bevelen, is NEWTON eenigzins ongelijk aan zich zelve geworden en veel te omslagtig.

Langer kunnen wij ons niet bij deze Leerredenen ophouden. Wij prijzen het goede daarin voorkomende gaarne aan, maar meenen ook genoeg te hebben doen gevoelen, dat er betere handleidingen zijn, welke wij onzen christelijke Landgenooten kunnen aanprijzen, als verre boven deze de voorkeur verdienende. Onzes achtens had men dus deze nieuwe uitgave wel achterwege mogen laten, er was althans bij ons geene behoefte aan.

Se-

Selecta principum Poëtarum recentiorum e diversis populis atque aetatibus Carmina Latina. *Collegit et de vitis poëtarum pauca monuit* P. BOSSCHA. *Amstelodami, apud* L. van der Vinne, 1837. *XIV et* 141 *pag.* 8*vae. F. Maj. Constat*

De Hoogleeraar P. BOSSCHA beklaagt zich met reden over de verwaarloozing der oude Letteren bij de waarlijk niet zelden te ver gedrevene en gedurig meer opgewekte zucht en ijver voor alles, wat nieuw is. Velen blijven daardoor onbekend met de echte schoonheden der ouden, en die oude zoo veel bevattende bronnen worden helaas! te veel vergeten. Ook onze Gel. H. DE BOSCH, voorzeker een bevoegd beoordeelaar in zijnen tijd, schreef reeds aan BOSSCHA voor ruim 30 jaren: Observatu dignum est, quod e Burmanniana et Schraderiana disciplina prodierunt optimi veterum Poëtarum interpretes, cujus disciplinae neglectus in plerisque scholis et Academiis, summo nostro dolore, hoc tempore sentitur. Quare non parum me tenet metus, ne propter continuas de hujus illiusve Philisophi sententiis disceptationes; quibus, fructuosis quidem adeoque laudandis, scholas abundant, interea tamen ab accurata poëtarum lectione studiosa juventus detrahatur et magis quodam subtilitatis sensu, quam elegantiorum literarum desiderio, quod summope-

pere necessarium puto, commoveatur. Quae quidem perversa agendi ratio omnibus artibus ac scientiis periculosior est, quam prima fronte videatur: non quod omnes adolescentes poëtas fieri vellem; hi enim non formantur sed nascuntur etc.; de jonge letterkundige leze vooral die geheele plaats na in de proleg.

Als een heilzaam geneesmiddel tegen het toenemend kwaad, beschouwt het de Heer BOSSCHA: Studiosae Juventuti offerre elegantioris generis carmina Latina, quae et argumento et suavitate numerorum, et dictionis puritate prae coeteris se commendent, sic enim, inquit V. C. fore sperabam, ut paulatim Academiorum cives ad veros humanitatis sensus sponte revocarentur atque adeo praepararentur ad severiora studia, quae Juvenilis animus reformidare solet.

Daarom werd hij dan te rade, om selecta optimorum poëtarum ex omni aetate omnique populo carmina te verzamelen en bij bundels uit te geven, daarbij de orde van den leeftijd alleen in acht nemende. Instituti autem ordinis haec erit ratio, ut ex prima aetate Italorum maxime carmina offeramus, deinceps vero aliorum quoque populorum poëtas universo choro inmisceamus, siquidem ante saeculum XVI reliqua Europa nihil protulit, quod inprimis tersiores aures suave possit demulcere, licet jam tum R. AGRICOLA, A. HEGIUS et R. LANGIUS meliora docere populares suos et exemplo et praeceptis inciperent, e quorum disciplina magna mox eruditorum virorum copia provenit. Annotationes pau-

paucas tantum addidi, ubi res aliqua minus nota illud flagitare videretur. Praeterea tamen de cujusque poëtae aetate et vita ea monui, quae scire cujusque lectoris interest.

Men ziet hieruit dus het goede oogmerk en het plan van den geleerden verzamelaar en weet wat men hier verwachten mag. Met de dichters van de XVde eeuw een aanvang makende, begint BOSSCHA met MAFFEUS VEGIUS, LAUDENSIS, (*Vegio di Lodi*) van wien hij twee dichtstukken, eene elegie AD NIC. STROZAM en een heldendicht over den dood van ASTYONAX gegeven heeft. Niet ongepast voegt de inhoud van N°. 1 voor de ontboezemde klagt. Daarop volgen eenige stukjes van TITUS VESPASIANUS STROZA, den vader en zijn zoon HERCULES STROZA, die beiden, en vooral de laatste, onder de voortreffelijkste Italiaansche dichters geteld worden.

Eenige van de kleinere gedichten van den, midden in zijne baan weggerukten, voortreffelijken dichter ANGELUS POLITIANUS, worden hierop medegedeeld. Dan volgen verscheidene Carmina van JOANNES JOVIANUS PONTANUS, een zeer geleerd man en bekwaam dichter, bijzonder bemind bij zijnen Vorst. Van H. AL AUGURELLUS, uit een edel geslacht voortgesproten, van A. NAUGERIUS, een zeer zorgvuldig en geëerd geleerde, en van F. MARIUS MOLSA, met TIBULLUS te vergelijken en met PETRARCHA.

Na deze carmina gegeven te hebben, herinnert zich de verzamelaar, nog niets medegedeeld te hebben uit de werken van A. S. SANNAZARIUS, J. SA-

[illegible], P. BEMBUS, M. H. VIDA, H. FRACASTORIUS, B. CASTILIO EN M. A. FLAMINIUS, die in de XVde of in het begin der XVIde eeuw gebloeid hebben; en gaat daarna over, om ook van deze eenige aangename Specimina, voor hen, die er vatbaar voor zijn, bij te brengen, en besluit daarmede dezen bundel. *Het* lust ons, om, uit de hier voorkomende, dit een overheerlijk schoon voorbeeld af te schrijven, hetwelk, ook na eene meermalen herhaalde lezing, gedurig weder bevallen moet. Het is de dichterlijke brief, door BALTHAZAR CASTILIO, uxoris *nomine scripta.*

HIPPOLYTE BALTHASARI.

Hippolyte mittit mandata haec Castilioni,
  Addideram imprudens, hei mihi, paene suo.
Te tua Roma tenet, mihi quam narrare solebas
  Unam delicias esse hominum atque Deum.
Hoc quoque nunc major, quod magno est aucta Leone,
  Tam bene pacati qui imperium orbis habet.
Hic tibi nec desunt, celeberrima turba, sodales:
  Apta oculos etiam multa tenere tuos.
Nam modo tot priscae spectas miracula gentis,
  Heroum et titulis clara tropaea suis.
Nunc vaticani surgentia marmore templa,
  Et quae porticibus aurea tecta nitent.
Irriguos fontes, hortosque et amoena vireta,
  Plurima quae umbroso margine Tybris habet.
Utque ferunt, coetu convivia laeta frequenti,
  Et celebras lentis otia mixta Jocis.

Aut cithara aestivum attenuas cantuque calorem:
Hei mihi, quam dispar nunc mea vita tuae est.
Nec mihi displiceant, quae sunt tibi grata, sed ipsa est
Te sine lux oculis paene inimica meis.
Non auro aut gemma caput exornare nitenti
Me juvat, aut Arabo spargere odore comas.
Non celebres ludos festis spectare diebus,
Cum populi complet densa corona forum,
Et ferus in media exsultat gladiator arena,
Hasta concurrit vel cataphractus eques.
Sola, tuos referens vultus, Raphaelis imago
Picta manu curas allevat usque meas.
Huic ego delicias facio, arrideoque, (*) jocorque,
Alloquor, et tamquam reddere verba queat,
Adsensu nutuque mihi saepe illa videtur
Dicere velle aliquid et tua verba loqui.
Agnoscit balboque patrem puer ore salutat;
Hoc solor longos decipioque dies.
At quicumque istinc ad nos accesserit hospes,
Hunc ego quid dicas, quid faciasque rogo.
Cuncta mihi de te incutiunt audita timorem.
Vano etiam absentis saepe timore parent.
Sed mihi nescio quis narravit saepe tumultus,
Miscerique neces per fora perque vias,
Cum populi pars haec *Ursum*, pars illa *Columnam* (†)
In-

(*) Imprudenti excidit vitium metricum, nisi per crasin *rideo* dissyllabum facere voluerit, quod tamen vix ferendum.

(†) De *Ursenorum* sive Orsinorum et *Columniorum* factionibus consulantur rerum Italicarum scriptores.

Invocast et trepida corripit arma manu.
Ne te, ne, quaeso, tantis te immitte periclis;
Sat tibi sit tuto posse redire domum.
Romae etiam fama est cultas habitare puellas,
Sed quae lascivo turpiter igne calent.
Illis venalis forma est, corpusque pudorque:
His tu blanditiis ne capiare, cave.
Sed nisi Jam captum blanda hace te vincla tenerent,
Tam longas absens non paterere moras.
Nam memini, cum te vivum jurare solebas
Non me, si cupias, posse carere diu.
Vivis, *Castalion*, vivasque beatius opto,
Nec tibi Jam durum est me caruisse diu.
Cur tua mutata est igitur mens? cur prior ille,
Ille tuo nostri corde refrixit amor?
Cur tibi nunc videor vilis? nec, ut ante solebam,
Digna, tori sociam quam patiare tui?
Scilecet in ventos promissa abiere fidesque,
A nostris simulace vestri abiere oculi.
Et tibi nunc forsan subeunt faestidia nostri,
Et grave Jam Hippolytes nomen in aure tua est.
Verum ut me fugias patriam fugis, improbe! nec te
Cara parens, nati nec pia cura tenet?
Quid queror? en tua scribenti mihi Epistola venit,
Grata quidem, dictis si modo certa fides,
Te desiderio nostri languere, pedemque
Quamprimum ad patrios velle referre lares,
Torquerique mora, sed magni jussa Leonis
Jamdudum reditus detinuisse tuos.
His ergo perlectis sic ad tua verba revixi,

 Sur-

Surgere ut aestivis imbribus herba solet:
Quae licet ex toto non ausim vera fateri,
Qualiacumque tamen credulitate juvant.
Credam ego, quod fieri cupio, votisque favebo
Ipsa meis: vera haec quis vetet esse tamen?
Nec tibi sunt praecordia ferrea, nec tibi dura
Ubera in Alpinis cautibus ursa dedit.
Nec culpanda tua est mora, nam praecepta Deorum
Non fas, nec tutum est spernere velle homini.
Esse tamen fertur clementia tanta Leonis,
Ut facili humanas audiat aure preces.
Tu modo et illius numen veneratus adora,
Pronaque Sacratis oscula da pedibus:
Cumque tua attuleris supplex vota, adjice nostra,
Atque meo largas nomine funde preces.
Aut jubeat te Jam properare ad moenia Mantus,
Aut me Romanas tecum habitare domos.
Namque ego sum sine te veluti spoliata magistro
Cymba, procellosi quam rapit unda maris
Et data quum tibi sim utroque orba puella parente,
Solus tu mihi vir, solus uterque parens.
Nunc nimis ingrata est vita haec mihi, namque ego tantum
Tecum vivere amem, tecum obeamqe libens,
Praestabit veniam mitis Deus ille roganti,
Auspiciisque bonis et bene, dicet, eas.
Ocius huec celeres mannos conscende viator,
Atqe moras omnes rumpe, viamque vora!
Te laeta excipiet festisque ornata coronis,
Et domini adventum sentiet ipsa domus

Vo-

Vota ego persolvam templo, inscrilamque tabellae,
Hippolyte salvi conjugis ob reditum.

Dit staaltje zal wel strekken tot verdere aanprijzing. Het is waar, niet alle de hier bijgebragte voorbeelden kunnen de vergelijking hiermede doorstaan, ook vindt men er welligt hier of daar een onder, waarvoor men liever een ander geplaatst had gezien, bijzonder om den inhoud voor de studerende jeugd; maar, behalve dat een ieder zijnen smaak heeft, kunnen wij verzekeren, dat over het algemeen de verzameling zoodanig is ingerigt, dat dezelve den verzamelaar tot eere verstrekt, ter bereiking van het oogmerk dienen kan en naar het vervolg verlangend doet uitzien.

THEMATA of Opstellen ter vertaling in het Latijn. Voor eerstbeginnenden naar de regels der Grammatica, en ter verdere beoefening derzelve ingerigt door Mr. A. J. J. BAKE, *Phil. Theor. Mag. Lit. Hum. et Jur. Utr. Doctor, Rector van het Gymnasium te* Leeuwarden. *Te* Leeuwarden, *bij* H. C. Schetsberg, 1838. *XLIV en* 328 *Bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 1,80.

Onder de goede, doelmatig ingerigte leerboeken ten dienste der Latijnsche scholen, verdient dit Themaboek eene goede plaats.

» Daar ik," zegt de Rector, » steeds in de

overtuiging verkeerd heb, dat het zoogenaamde maken van Themata het eenigste middel is om den leerling de taalregels goed te doen verstaan, en alzoo ook den grondslag moet leggen tot het goed Latijn schrijven en spreken, zoo heb ik mij dit, ook bij het vervaardigen van deze Opstellen, voor oogen gehouden."

» Ik heb dus in de eerste plaats gemeend, niets aan het behaaglijke van den vorm of van den zakelijken inhoud te moeten opofferen. Voor verder gevorderden vind ik het niet kwaad, ja zelfs hoogst nuttig, om b. v. een of ander gedeelte der Geschiedenis in eene reeks van Opstellen te behandelen, of wel (gelijk ik zulks veelal gewoon ben, vooral ook met een der behandelde stukken uit Latijnsche schrijvers) in onze moedertaal te dicteren, en datzelfde door de leerlingen *dadelijk* in het Latijn te doen opschrijven; eene oefening die gemakkelijkheid en vaardigheid in het Latijn schrijven ten uiterste bevordert. Doch bij de zoodanigen moet men reeds eene tamelijke geoefendheid en gemeenzaamheid met de regels, woorden en spreekwijzen kunnen vooronderstellen. Voor eerstbeginnenden, en die welke deze gemeenzaamheid nog niet genoeg verkregen hebben, moet de *taal* de hoofdzaak zijn, en vóór dat hierin eenige vastheid verkregen is, kan men aan geene eigenlijk gezegde sierlijkheid of keurigheid van stijl en vaardigheid in het schrijven denken. Het is het muur- en bindwerk, dat eerst moet staan en zich bevestigen, vóór dat men aan het

het behangen, verwen, meubelen en wonen denken kan."

» Ten anderen heb ik getracht dezelve naar zoodanig eene volgorde in te rigten, dat zij, die slechts met de Declinatiën en derzelver regels bekend zijn, terstond de handen aan het werk kunnen slaan, al is het dan ook maar ten einde zich te oefenen, om dezelfde woorden van een Thema eerst in den Nominativus, en dan in de overige Casus te zetten. Verder voortgaande, heb ik er de regels der Syntaxis bijgevoegd in die orde, die mij de geschiktste voorkwam, om van het gemakkelijke tot het moeijelijkere, van het eenvoudige of het meest begrijpelijke, tot het minder gewone op te klimmen. Dit heb ik op die wijze gedaan, niet dat ik in één, twee of meer Themata een' regel afhandelde, om daarna dadelijk op een anderen over te gaan, zonder mij verder om de vorige meer te bekreunen, maar telkens, zoo veel dit slechts immer geschieden kon, met herhaling van hetgeen of onmiddelijk of vroeger voorafgegaan was."

» Het geheel heb ik in twee Afdeelingen gesplitst, waarvan de eerste, in de gezegde volgorde, eene toepassing behelst, van genoegzaam alle de regels der Syntaxis, zoo als die in mijne Rudimenta voorkomen. De tweede bevat, op een paar uitzonderingen na, waarin nog een en ander moeijelijkere regel word voorgesteld, eene verzameling van gemengde voorbeelden van verschillenden schrijfstijl, waarin de vroeger behandelde door elkander voorkomen."

 » Om

»Om te maken dat de leerling in alles te minder werktuigelijk te werk ga, en zich te meer eene *copia verborum* verschaffe, heb ik mij de moeite gegeven om de woorden, die in de Themata voorkomen, in eene Woordenlijst te verzamelen. Slechts in weinige gevallen heb ik de keus uit meerdere aan hem overgelaten, enkele andere daarentegen heb ik onder den tekst geplaatst. Vooral heb ik dit ook gedaan in de onderstelling, dat de leerling de eenmaal gemaakte en verbeterde Themata van tijd tot tijd herhalen, en alsdan voor de vuist vertalen zal, iets, wat ik bij verreweg de meeste voor volstrekt noodzakelijk houde, zal men er het voorgestelde doel mede bereiken, en wat mij ook bij eigen ondervinding in deze zelfde Opstellen zeer aanbevelenswaard is voorgekomen. Immers er is bijna geen regel, waarvan de toepassing niet meestal eene veelvuldige en telkens weder vernieuwde herhaling vordert, eer de leerling er mede gemeenzaam, en, zoo als men zegt, er vast op geworden is. Aan deze behoefte nu, door het vermenigvuldigen der Opstellen zelve te willen voldoen, zou het bestek van een boekje als dit te buiten gaan, en hetzelve tot een *moles libri* doen aangroeijen."

»Beter en van meer belang heb ik het geacht, er een Narigt bij te voegen, dienende tot opheldering of nadere verklaring van zekere Regels, en van deze en gene eigenaardige uitdrukkingen en spreekmanieren, welke in beide talen voorkomen; om alzoo den ongeoefenden leerling, die veelal in het

het denkbeeld verkeert, dat hij *woorden* met *woorden* moet *overzetten*, hier en daar de noodige wenken te geven, dat zulks *niet* doorgaat, en dat, al kon hij de Syntaxis van VOSSIUS, of van welke andere Rudimenta ook, van voor tot achteren prompt opzeggen, het hem tot zijne praktische taalkennis niets baten zal, zoo lang hij niet *denkt*, en niet overtuigd is, dat hij *gedachten*, geene woorden, in eene andere taal moeten overbrengen."

Wij kunnen het gebruik van dit Thema-boek met gerustheid aanprijzen en wenschen, dat het goede oogmerk des naauwkeurigen Schrijvers zal worden bereikt.

De ZEE, hare Bewoners en Wonderen. Door W. T. A. W. ZIMMERMANN. *Uit het Hoogduitsch vrij vertaald door* G. A. HOSDEYKER, *Onderwijzer in de Zeevaartkunde. Derde Stuk. Met Afbeeldingen. Te* Amsterdam, *bij* Gebroeders Diederichs, 1838. 368 *Bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,50.

De inhoud van dit derde Deel is:

»De IJs- of Poolzee. Groenland. Groenlandsche IJsbergen. De Groenlanders of Eskimo's. Geaardheid dezer Volksstammen. Kleederdragt der Eskimo's. Robbevangst. De Zeebeer, Zeeleeuw en de Walrus. Lapland. De Maalstroom. Spitsbergen. De IJsbeer. Andere Pooldieren. Kraak en Zeeslang. De Walvisch.

visch. De Walvischvangst. De Narwal of Eenhoorn. Eigenaardige verschijnselen der IJszee. Gedaante van het IJs. Poolnevel. Vorstdamp of Vorstrook. Luchtspiegeling. Het Noorderlicht. Bijzonnen. Temperatuur. Pogingen om tot de pool door te dringen. De witte Zee. De Noorder Oceaan. De Noordzee. De Haring en Haringvisscherij. Matrozen pressen. Zuidelijke kusten der Noordzee. Het Kattegat en de beide Belten. De Oostzee. IJsbedekking der Oostzee. Noorwegen. IJsland. Het vangen der Eidergans. Atlantische Oceaan. Atlantis. Schijnbare overblijfselen van Atlantis drijvende graslanden. Het bevaren van den Atlantischen Oceaan. Ontdekking van Amerika. Columbus. «

Hier komt dus zeer veel merkwaardigs voor, en men begrijpt gemakkelijk, dat hier overvloedig voedsel gegeven wordt aan de weetgierigheid, van den liefhebber om de natuur gade te slaan, en de schepselen Gods te leeren kennen. Eene lange uitweiding treft men hier onder anderen aan, over de *Kraak*, of reuzenpolyp, de Zeeslang, de Kazilot en andere Zeemonsters, of fabelachtige schepsels; bij de mededeeling der onderscheidene verhalen en berigten van vroegeren en lateren tijd, omtrent welke, behalve de aanmerkingen van den Schrijver zelve, ook de aanteekening van den kundigen Overzetter wel mag in aanmerking genomen worden. Men hoore:

» Dit is nagenoeg alles, wat ons van de wonderbare kraak, en de tot hetzelfde geslacht behoorende reuzen- en andere polypen bekend is, en het

het schijnt bijna volkomen zeker te zijn, dat zoodanige verbazende schepselen werkelijk bestaan, daar men hier geene andere tegenwerpingen maken kan, dan de onizaggelijke grootte; — doch wat is voor den mijl diepen en duizenden van mijlen uitgebreiden oceaan te groot?"

» De vertaler vermeent hier nog opmerkzaam te moeten maken op eene eigenschap, waardoor de polypen in het algemeen zich zoo bijzonder onderscheiden. Deze watergedrogten namelijk, bezitten in een' hoogen graad het vermogen om zich uit te zetten en in te krimpen; wanneer nu een zoodanig op zich zelf reeds reusachtig zeemonster zich op een oogenblik aan de oppervlakte vertoonde, waarop het deszelfs ligchaam tot de grootste uitgebreidheid had uitgezet, dan zou deze omstandigheid zeker wel aanleiding gegeven kunnen hebben, om die schepselen in het algemeen eene zoo verbazende uitgebreidheid toe te schrijven. Voor het overige is onze kennis van het grondelooze diep nog veel te gering, om over het mogelijke of onmogelijke te kunnen beslissen."

Men verheugt zich, na al dat vreemde te hebben opgemerkt, tot het meer bekende omtrent de *Walvisch* met den Schrijver te kunnen overgaan.

Niet altijd is het hem even goed gelukt, uit de regte bronnen te putten. Zoo heeft hij b. v. omtrent *Zaandam*, zich laten diets maken: » tegenwoordig *is de* haven van dit vlek naauwelijks in staat een paar kleine vaartuigen of *haringbuizen* in

te

te laten!!" Zulke verkeerde berigten ontsieren niet alleen een werk, maar geven ook maar al te zeer aanleiding, om schroomvallig te worden ten aanzien van andere mededeelingen, als uit even onzuivere bronnen geschept. Hoe gemakkelijk ware dit voorgekomen, althans had de Vertaler hier den Heer ZIMMERMANN, zonder veel moeite en omslag, kunnen en behooren teregt te wijzen.

De berigten omtrent COLUMBUS, zijne belangrijke togten en lotgevallen, kemen ons, hoe naauwkeurig ook en gewigtig in zich zelve, wel wat breedvoerig voor, in een werk als dit is.

Overigens verklaren wij, dat ook dit Deel, wegens den inhoud, wel waardig was overgezet te worden. Van het volgende IVde Stuk, hopen wij eerlang ook eenig berigt te geven.

Vrouwelijk Leven. Door J. DE WAL. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1838. *De prijs is* 50 *Cents.*

Het kind, het meisje, de moeder en de grootmoeder, zijn de opschriften van deze vier kleine dichtstukjes, hier door den Heer DE WAL geleverd, ten einde een penningske bij te dragen ter leniging van den nood der hulpbehoevenden te *Groningen*. Werden ze bij de voorlezing met goedwilligheid aangehoord, wij hopen dat ze ook met christelijke liefde gekocht en gelezen zullen worden. De vlugt is niet hoog, de toon zacht en de inhoud stichtelijk.

De

SELARIJ en de Jezuitisch-
Propaganda. Geschiedkundige
Door G. FRIEDERICH, Theol. etc.
Pred. te St. Catharina binnen
len Main, Gew. en Honor. Lid
en geleerde Genootschappen.

ne Société, qui ne travaille qu'à faire
cer, fructifier toutes sortes de ver-
ans mes Etats, peut toujours compter
na protection. C'est la glorieuse tâ-
de tout bon Souverain, et je ne dis-
inuerai jamais de la remplir.

Fred. le Gr. sur la Maçonnerie.

gduitsch. Te Amsterdam, bij
derichs, 1839. XVI en 129
8vo. De prijs is ƒ 1,25.

rin wij thans leven, en waarin de
op nieuw zoo vele onbeschaamde
, om den kop weder op te ste-
kje als het bovenstaande aan alle
heid niet dan ten hoogste welkom
n duisternis, waarheid en logen,
egen elkander overgesteld zijnde,
et lang dralen, om naar het eerste
de stem der goddelijke geregtig-
maal weder doen hooren: » Gij
r te ligt bevonden."
de redenen haasten wij ons dit
digen en wenschen het in ve-
ler

ler handen, zoowel om het doel als om de waarheid, die er in doorstraalt, en die ieder zal tegenblinken, ook alleen uit de volgende korte beschouwing van den inhoud.

Uit de Voorrede blijkt, dat de Schrijver zelf erkent en er roem op draagt, tot de Broederschap der Vrije Metselaren te behooren, en dat hij, op aandrang van onderscheiden zijden, zoowel als door eigene overtuiging, besloot, de twee onverzoenlijkste vijanden, op den titel genoemd, elk in het ware daglicht te stellen, en dus zoo mogelijk aan velen de oogen te openen. Voorts ontwikkelt hij zijn voornemen, om zijne gezegden met krachtige en duidelijke bewijzen te staven, en zijne toevlugt niet te nemen tot schelden en liegen, als zijnde alleen het wapen van hem, die eene slechte zaak te verdedigen tracht. — Als een klein bewijs van het krediet, hetwelk de Jezuiten in *Rome* zelve hebben, nemen wij de volgende regelen over:

»Toen de Fransche gezant SILLERY," zoo verhaalt men, »op zekeren dag met den Venetiaanschen gezant voorbij het Jezuiten-Collegie binnen *Rome* wandelde, zeide de eerste: »»het is toch zonderling, dat het hier altijd waait."" — »Weet gij daar de reden niet van?" hernam de Venetiaan. — »Volgens een oud vertelseltje, gingen eens de duivel en de wind in *Rome* met elkander wandelen; toen zij nu voor het huis der Jezuiten waren gekomen, zeide de eerste tot den laatsten: wacht mij hier af; ik heb daar binnen iets te doen. Hij ging

er

er in, en is er nooit weêr uit gekomen; nu wacht de wind hem nog altijd aan de deur af."

Het werkje is in twee hoofdafdeelingen gesplitst. In het eerste beschouwt de Schrijver: *Het genootschap der Vrije Metselaren in deszelfs doel en wezen, deszelfs middelen en gansche werkzaamheid.*

Aan zijn voornemen getrouw, wijst FRIEDERICH hier op geschiedkundige daadzaken, die voor aller oogen bloot liggen, vermeldt voorbeelden uit vroegeren en lateren tijd, en eindigt op deze wijze:

» Geenerlei inrigting, geen opvoedings-gesticht in eenigen Staat of Kerkgenootschap stelt het zich *zoo zeer* ten hoofdregel, als het genootschap der vrije metselaren praktisch beoefent hetgeen ik niet beter, dan met de woorden van een' ongenoemden schrijver, weet uit te drukken: » Het hoofddoel" — dus lezen wij daar, — » van alle beschaving en onderrigt der jeugd behoort te zijn, *den mensch*, dat is, de edelere natuur der menschen, met al hare krachten en vermogens te vormen. Heden ten dage is, echter, dikwerf het eenigste en hoogste doel der menigte, volkomene vorming tot burgerlijke en gezellige zamenleving. Een aantal lieden bedenkt eerst laat, of slechts zelden, welke eischen *hunne waarde als mensch* op hen heeft; en gaat de wereld op die wijze voort, dan zullen wij wel eene schare van voortreffelijke geleerden, kunstenaars en werklieden krijgen, doch slechts zeer weinig *waarlijk groote en voortreffelijke menschen* kunnen tellen."

 » Voor

» Voor dit laatste te zorgen, is en blijft echter de grootsche taak der Vrijmetselarij; daarheen strekt het gansche doel van hare zamenstelling, het verkrijgen harer verschillende graden; gelijk de zoo veel mogelijk volkomene volvoering derzelve bij hare jongere Leden de kroon harer werkzaamheid in het inwendige van haar genootschap uitmaakt. Daar, waar alle andere instellingen de vorming en opvoeding der menschen voor gesloten en voltooid verklaren, begint de hoogere opkweeking der Vrijmetselarij." —

Men zal hieruit den geest van het geheel leeren kennen, en ware het niet, dat wij nog met een woord van de tweede afdeeling te spreken hadden, wij zouden gelooven reeds genoeg tot aanprijzing vermeld te hebben.

De *Jezuitisch-Hiërarchische Propaganda* is het onderwerp, dat nu behandeld wordt.

Duidelijk en krachtig, maar vreesselijk is het tafereel, dat door den geachten Schrijver hier wordt opgehangen van eene orde, welker gruwelen vele zijn, en waarvan de minste voorzeker niet is die, van zich te noemen naar den grooten heiligen Zoon des Vaders, die zachtmoedig en goedertieren was, en wiens voorbeeld zij voorgaven te volgen, maar wiens heilige naam voorzeker nimmer dieper onteerd en verlaagd werd, dan toen men dien gebruikte als zinspreuk voor eene broederschap, die vervreemd is van al wat goed en edel, en verbonden aan al wat slecht en gruwelijk is.

Het

[v]eiligt de middelen, ziedaar het rigtsnoer
[.] van eenen Jezuit, — bijgeloof en dom-
[.]r de middelen door hem aangewend,
[.]l te bereiken, terwijl priesterlist en
[.]trekken, om het ongeluk te voltooijen
[.] diep genoeg gevallen is, om zich door
[.]en blinddoeken en met open oogen in
[.] te laten leiden. Maar waartoe meer-
[v]erwijzen met den Schrijver, naar twee
[.]s, namelijk: *Les Jesuites mis sur*
[.]pour plusieurs crimes capitaux par eux
[.]7, geschreven door een voormaligen
Reverendi in Criste Patris Jacobi
[So]ciete Jes. Amores; recensent moet
[d]at hij die deze historisch waar zijnde
[o]nder ijzing naslaat, of een onverbeter-
[.]rd, of zelf een Jezuit zijn moet.
[.]oord, onder anderen eene sprekende
[.]n laatsten tijd behelzende, besluit het
[.] aankondiging wij hier gedaan hebben.
[.]n ons nu ten slotte ons gevoelen, dan
[.] het in weinige woorden zamenvatten:
[.]en Schrijver en Vertaler beiden, voor
[.]en arbeid, eer voor de doorstralende
[.]de. Het is inderdaad een boek over-
[a]ller handen te komen, en welks lezing
[.]oordeelde weldenkende menschen ge-
[.] en moet werken. Moge dan dit werk
[.]den komen en onder Gods zegen nut-
[.] — en dit zal het ook gelooven en hopen
N 2 wij,

wij, — dan zal de bede van zoo menig Godsdienstl
en opregt Christen vervuld worden, dat de tij
spoedig moge komen, waarin de laatste vijand d
Christendoms zal zijn te niet gedaan; — die laats
vijand is het *Jezuitismus.*

GRONDBEGINSELEN der bijzondere Na tuurkunde van den Mensch, ten dienste va de Clinische Scholen en toekomstige Platt Lands-Heelmeesters, door A. A. SEBASTIAN *Hoogleeraar in de Geneeskunde te* Groningen *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1839. *VIII en* 378 *Bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 3,60

Heeft de Hoogleeraar SEBASTIAN, voor zijne kwee kelingen en andere studenten vooral, de *Element Physiologiae specialis corporis humani* in het lich gegeven, niet minder voorzeker verpligt hij d leerlingen van de Clinische scholen en toekomstig en ook werkelijk reeds fungerende plattelands Heel meesters door deze Nederduitsche uitgave.

» Daar de mensch," zoo kort en zakelijk luid de inleiding, » zorg moet dragen, zoowel voor d instandhouding van zijn eigen ligchaam, als voo die van het menschelijk geslacht, zoo kan men a de verrigtingen, welke in deszelfs ligchaam plaat hebben, en door hetzelve te weeg gebragt worden in twee klassen verdeelen, en in de eene klasse a die verrigtingen rangschikken, welke het behoud

van

h ten doel hebben, en in de andere
tot de voortteling behooren, en dus
ling van het menschelijk geslacht

ngen, welke de instandhouding van
aam ten doel hebben, kunnen we-
worden: 1) in de zoodanige, welke
n en bij de planten waarneemt, en
r bewerktuigde ligchamen genoemd
diegene, welke men alleen in de
en aantreft, en derhalve den naam
rigtingen verkregen hebben."
taat dus uit twee *boeken*, waarvan
de verrigtingen handelt, door welke
am *behouden*, en het tweede over
et voortgeplant wordt.
Boek worden, in het *eerste* deel,
overwogen, welke men verrigtingen
e ligchamen noemen kan en in het
ierlijke verrigtingen beschouwd.
eel heeft XII Hoofdstukken, han-

ver den honger en den dorst. H. II.
en dranken. Hoofdst. III. Over het
speeksel. H. IV. Over het slikken.
eiding van de spijspap. H. VI. Over
en de vorming der drekstoffen —
n de gal, de milt, de alvleeschklier
gen der darmen. H. VII. Over de
iding en de opslorping. H. VIII.

N 3 Over

Over den bloedsomloop. H. IX. Over de adem-
ling. H. X. Over de uitlozingen — over de u
zing, door de huid, de pis-afscheiding — de
uitlozing, de slijm-uitlozing, de bijnieren e
borstklier. H. XI. Over de voeding. H. XII.
de afscheidingen in het algemeen, over de w
over het vet.

In het tweede deel wordt gehandeld:

Hoofdst. I. Over de verrigtingen van het
zenuwstelsel, over de ontleedkundige gesteldheid
hersenen — het ruggemerg, de zenuwen, d
nuwknoopen, de drievoudige werking van he
nuwstelsel — onderscheidene wijze van we
der zenuwen — de krachten der zenuwen va
ruggemerg, de hersenzenuwen — de noodzak
heid van beide krachten der zenuwen, d. i.
de beweegkracht en de gevoelskracht — de
schillende betrekking, in welke de twee so
van zenuwen tot de hersenen staan — de
schijnselen, welke verklaard worden uit het
van eene onderlinge vereeniging der zenuwdrad
de betrekking bestaande tusschen de hersene
ziel en de zenuwen — de wijze, op welke d
voels-zenuwen aanleiding geven, kunnen to
ontstaan van bewegingen — der zenuwachtig
sem, die volgens sommigen de zenuwen als
het omringt — de medelijdende zenuw, de
nisch scheikundige krachten der zenuwen
verrigting van het ruggemerg, van het ver
merg, van de kleine en groote hersenen

tusschenpoozende zenuwwerking —
den oorsprong van de zenuwkracht.
e spierbeweging. H. III. Over de
Over de uitwendige zinnen in het
t gevoel en het tastvermogen, den
k, het gehoor en het gezigt. H. V.
dige zinnen, het verstand — de
arwordingen — het begeervermo-
chten der ziel in het algemeen en
n.

Boek, dat natuurlijk veel korter is
schouwt de propagatie en handelt
errigtingen in het menschelijk lig-
standhouding van het menschelijk
heeft XI Hoofdstukken waarvan het
is: over *het Kind*.

heeft zich der kort- en duidelijkheid
en zich van aphorimatische in zeer vele
aragraphen doorgaans bediend, waarin
gt voorkomt, of ook beschrijvingen,
g van verschil van gevoelens, terwijl
ere en latere, het waarschijnlijkste is
De Hoogleeraar leert b. v. § 143:
le oude Geneesheeren stelden dat de
eral, zelfs die van de chijl, slechts door
de aderen plaats had; zoo is men na-
n het opslorpend vermogen der water-
elkvaten bewezen was, in een ander
allen, door aan de aderen het vermo-
lorping geheel en al te ontzeggen, en

N 4 dit

dit vermogen slechts aan de watervaten toe te schrijven."

§ 144.

» Maar wij kunnen thans voor bewezen houden, dat en de aderen en de watervaten het vermogen van opslorping bezitten. Immers wij kunnen in de eerste plaats niet twijfelen, dat de chijl door de melkvaten word opgeslorpt, vermits wij die va'en met chijl zien opgevuld. Maar dat ook de andere watervaten opslorpen, is eveneens zeker, aangezien ook zij meerendeels opgevuld met vocht worden aangetroffen, en zelfs in ziekten somwijlen andere vochten, b. v. gal in dezelve ontdekt is, terwijl het eindelijk door proefnemingen en waarnemingen bewezen is, dat ook door de aderen eene opslorping plaats heeft."

§ 145.

» Maar ofschoon het zeker is, dat en de aderen en de watervaten opslorpen, zoo schijnen evenwel sommige stoffen door de aderen, andere door de watervaten opgeslorpt te worden. De chijl schijnt slechts door de melkvaten opgenomen te worden, terwijl men het er voor houden kan, dat van de zelfstandigheden, welke in de maag gebragt worden, vooral de kleurstoffen, reukstoffen, de metaalachtige en zoutachtige door middel van de aderen worden opgestopt."

§ 146.

» Het is niet onwaarschijnlijk, dat een dergelijk ver-

verschil ook in de ledematen en op de anderen plaatsen van het ligchaam bestaat."

Men zie ook de wijze, op welke de *ademhaling* hier verklaard is, als naar zijn oordeel meer dan elke andere, met de tot dus verre bestaande waarnemingen en proeven te strooken; betuigende de Hoogleeraar in § 290 zich noch met de leer der ouden in deze te kunnen vereenigen, noch met de nieuwste leerstellingen van HERMANN of van TIEDEMANN en GMELIN enz.

Hetgeen waarvan het *non liquet* geldt, en het nog *onbekende*, wordt ook behoorlijk aangewezen, en het *videtur* gebezigd, waar men niet stellig bepalen kan.

Men ziet, bijzonder ook bij de meer uitvoerige behandeling van de zenuwen en hersenen, dat SEBASTIAN de verschillende gevoelens en gedachten der Geleerden in hun vak gewoon is oordeelkundig en met zorgvuldigheid te onderzoeken, als van den Londenschen Hoogleeraar C. BELL en den Berlijnschen Hoogleeraar J. MÜLLER, hier met name genoemd en geroemd, als aan welker verdienstelijke pogingen men, bijzonder ook in de leer der zenuwen, zeer veel verschuldigd is. Het zal voor den lezer, vertrouwen wij, niet ongevallig zijn, dat wij de 544ste § hier mededeelen: »Wij gelooven, ten opzigte van de krachten van het zenuwgestel, ten eerste: dat de ziel in hetzelve haren zetel heeft en dat de ziel de hersenen als haar werktuig gebruikt. Maar er moet daarenboven nog iets anders

 aan-

aanwezig zijn, hetwelk door al de deelen van het zenuwstelsel vloeit, hetzij die ter beweging dienen, hetzij voor het gevoel, hetzij voor de organisch-scheikundige verrigtingen."

Niet ontijdig voorzeker, maar juist en gepast is, in het laatste Boek, deze 947ste § gesteld: » Bij den mensch moet die wilde gloed gematigd worden door liefde, godsdienst en het gevoel van de menschelijke waarde."

Van de schrikbarende gevolgen, welke het misbruik der geslachtsdrift veroorzaakt, had ook nog wel met eene vingerwijzing mogen gewaagd zijn, ter waarschuwing.

Wij verklaren voorts, dat wij dit leerboek met genoegen gelezen hebben, dat het beantwoordt aan het doel, alle aanprijzing waardig is en naar ons oordeel bijzonder geschikt voor de jonge lieden, op den titel gemeld. Ook zij, die geene heel- of geneeskundigen zijn of verlangen te worden, zullen zich voordeel kunnen doen, met den Hoogleeraar SEBASTIAN hier van tijd tot tijd eens te raadplegen.

Eerste beginselen der PLANTKUNDE, *door* H. C. VAN HALL, *Hoogleeraar te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens. *VIII en* 121 *Bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1,25.

» Dezelfde redenen," zegt de Hoogleeraar VAN HALL, » welke mij vóór twee jaren bewogen hebben,

hem, om een Latijnsch Handboek ten gebruike bij mijne Botanische lessen uit te geven, hebben mij thans ook doen besluiten, om een diergelijk, ofschoon naar mijn tegenwoordig oogmerk veel beknopter, overzigt van de *eerste Beginselen der Plantkunde* in het licht te geven. Reeds sedert eenige jaren namelijk heb ik de gewoonte om, behalve de gewone Latijnsche lessen, ten behoeve vooral der Studenten in de Geneeskunde aan deze Hoogeschool ingerigt, jaarlijks over hetzelfde onderwerp ook in de Nederduitsche taal te handelen, doch dan op eene minder breede schaal en voor toehoorders, die geene leden onzer Hoogeschool zijn. Deze laatste lessen, waarmede ik gewoonlijk in de maanden Maart of April aanvang en, gedurende het schoone jaargetijde, voor zoo veel de Akademische inrigtingen hiertoe tijd overlaten, geregeld voortga, hebben al ras aanleiding gegeven, dat ik mijne hoorders, ten einde zij van het voorgedragene eenige blijvende herinnering zouden hebben, de hoofdpunten van het onderwijs deed opteekenen. Daar dit echter jaarlijks veel tijd wegnam en er bij sommigen nog vele fouten in het geschrevene overbleven, heb ik het nuttiger gerekend, die hoofdpunten te doen drukken en bij de genoemde lessen te gebruiken."

» Men beschouwe dus, hetgeen in de volgende bladen voorkomt, eenvoudig als een hulpmiddel voor mijne Plantkundige lessen. Men verschoone de kortheid en schijnbare onvolledigheid van het hier

hier voorgedragene, daar dit met opzet alzoo gedeeld is, ten einde de gelegenheid over te laten, om mondeling, zoo veel als noodig geöordeeld wordt, bij het hier medegedeelde bij te voegen en het gezegde door voorbeelden uit de levende Plantenwereld op te helderen. — Dit laatste zal vooral eene behoefte zijn ten aanzien van het *Vierde* Deel dezer lessen, waarin de meest noodzakelijke of althans het meest algemeen bij de Plantkunde in gebruik zijnde *Kunstwoorden* vermeld worden. Ik heb het beter geoordeeld de kunstwoorden, ten minste die, welke op meer dan één deel der plant toepasselijk zijn, alle bijëen te houden, dan die, zoo als dit in vele Handboeken geschiedt, bij elk orgaan op nieuw te vermelden, omdat ik in dit laatste geval hetzelfde woord meer dan eenmaal zoude moeten verklaren en de in elk Leerboek steeds zoo wenschelijke kortheid hierdoor schade zoude lijden. Daar deze kunstwoorden echter op het einde dezer lessen en dus in een jaargetijde behandeld worden, in hetwelk een overvloed van planten voorhanden is, maak ik van deze gelegenheid doorgaans gebruik, om de ter opheldering te nemen voorbeelden zoo te kiezen, dat ik als in het voorbijgaan eenige, door hun nut of nadeel bijzonder merwaardige, gewassen aan mijne hoorders leer kennen, en zoo het anders eentoonige van deze beschouwing der kunstwoorden zooveel mogelijk tracht weg te nemen."

Deze Handleiding, waarin het *physiologisch* met het *plantbeschrijvend* gedeelte vereenigd wordt, vangt

vangt aan met eene korte inleiding, welke ter zake dient en den leerling met eenige bronnen, verdeelingen en kunstwoorden zakelijk bekend maakt, heeft deze (vier) deelen en hoofdstukken:

Deel I. Over de plant in het algemeen.

Hoofdst. I. Inleidende beschouwing. H. II. Het leven. H. III. Prikkels der levenskracht. H. IV. *Bewegingen* der planten, uit de leer der prikkels inzonderheid verklaarbaar. H. V. Inwendige vorming der plant. H. VI. Uitwendige bekleeding.

Deel II. Beschouwing der verschillende werktuigen *of organen*, welke de plant zamenstellen, voeden en vermenigvuldigen.

H. I. De wortel. H. II. De stam. H. III. De knoppen. H. IV. De bladen. H. V. Aanhangsels van den stam, als: steunblaadjes, klawieren, doornen, stekels, enz. H. VI. De bloem. H. VII. De vrucht. H. VIII. Voeding en vermenigvuldiging der gewassen.

Deel III. *Rangschikking* der gewassen, met eene tabel, of sleutel der klassen, van het (*verbeterd*) stelsel van LINNAEUS, en aanwijzing, hoe men van het geheele rangschikkend gedeelte der plantkunde een werkdadig (*practisch*) gebruik maken moet.

Deel IV. eindelijk, de kunstspraak, of terminologie. Hier worden die kunstwoorden kortelijk vermeld, welke vroeger nog niet waren voorgekomen, waarvan de plantkundigen zich bedienen, om kortelijk en zonder omschrijvingen, alle de uitwendige kenteekenen der planten aan te duiden.

Dit

Dit compendium prijst zich door beknoptheid en naauwkeurigheid aan, en kan bij de wetenschappelijke, kenmerkende behandeling der plantkunde van wezenlijke dienst zijn.

Wij oordeelen, het slot, ter verdere aanprijzing, hier te moeten laten volgen:

» Men vergeve het ons, dat wij zoo lang bij de beschouwing der in de Plantkunde gebruikelijke Kunstwoorden zijn blijven staan. Dit was in deze behandeling van de *eerste* beginselen onzer Wetenschap onvermijdelijk. De leerling moest een woordenboek hebben, waardoor hij alle de, in de botanische kunstspraak geschrevene, boeken zoude kunnen verstaan en, bij verdere vorderingen, de door hem gevondene planten eenmaal in diezelfde taal zoude kunnen beschrijven. Hij blijve dan ook bij deze beginselen niet staan. Hij trachte de Natuur zelve in hare onvergelijkelijke schoonheid en verscheidenheid met naauwkeurigheid gade te slaan; toetse, hetgeen hij geleerd heeft, aan de voorwerpen zelve, en verlevendige het soms drooge der Wetenschap, door de beschouwing van het steeds even levendig en afwisselend tafereel, hetwelk deze schoone Aarde hem aanbiedt. Hij bepale zich niet tot het onthouden der *námen* van de Gewassen, maar trachte tot de kennis van derzelver groei, vermenigvuldiging en inwendige zamenstelling door te dringen; hij beschouwe het Plantenrijk in verband met het Rijk der Dieren en der Delfstoffen, doe eene poging, om de voorwerpen der Natuur in een zoo-

zoovest mogelijk algemeen overzigt zamen te vatten, en opene zich daardoor eene bron van de reinste en verhevenste genoegens. Hij passe eindelijk zijne kennis der Natuur op de Geneeskunde, op den Landbouw en op andere takken van Kunst en Wetenschap toe, en doe alzoo zijne eigene kundigheden meer en meer ook tot nut van zijnen medemensch verstrekken!"

MEN-

MENGELWERK.

JEZUS VERDIENSTE IN HET VERLIGTEN VAN DE VREEZE DES DOODS.

DOOR

J. H. SONSTRAL.

Stof zijt gij, en tot stof zult gij wederkeeren.

Dit is de keerzijde der schepping, het is het opschrift door Gods vingeren op den uitgang van het Paradijs geplaatst. Wij weten wat het beteekent, en zoo dikwerf als wij er aan denken, huiveren wij voor de vervulling er van aan ons bestaan. De gedachte des doods baart huivering, en stoort niet zelden onze rust. Zij plaatst zich tusschen ons en onze genoegens, en staat daar als eene donderwolk tusschen de aarde en de zon. Die gedachte wast met ons op, gaat mede naar het echtaltaar, gevraagd of ongevraagd, zij brengt eene stem uit op het bruiloftsfeest, en wij huiveren bij den grafdronk. Zij werpt een' nevel op het voorhoofd des mans, die het eerst als vader het dankbaar oog naar boven wendt. Hij heeft een sterveling tot kind gekregen. De dood heeft zijne regten op zijn geslacht vermeerderd, en zoo hij op eeni-

eenige gunst durft rekenen, het is, dat deszelfs werking niet te vroeg beginne.

Verdrijf de naargeestige gewaarwording, welke de dood den levende aanjaagt, spot in luchtige kringen met dien achtbaren koning der verschrikking; in den eenzamen nacht wreekt de natuur zich op uwe vermetelheid, en de stilte des grafs wordt levende, om u te doen gevoelen dat gij sterven zult.

Het bevreemde u niet, dat de vreeze voor den dood allen gemeen is; want, zonder nog te spreken, hoe afzigtelijk het aanschouwen van half verteerde lijken is, hebben wij eene ingeschapen neiging om te zijn, om voort te duren, en wat die neiging verdringt en kwetst, moet ons gevoel grieven en kwellen. Hij mag derhalve gerekend worden een verdienstelijk werk te verrigten, welke deze vrees zoo al niet geheel wegneemt, dan toch weet te temperen en onschadelijk te maken. Wie echter is hij, die daaromtrent zoo hooge verdienste heeft, als onze Heer? en uit dien hoofde kan het niet dan vruchtbaar voor onze aandacht zijn, als wij u trachten voor te stellen, in hoe verre onze Heer JEZUS CHRISTUS de vreeze des doods verligt heeft. Hij heeft dat gedaan, dewijl Hij

I. door Zijne leer de onverderfelijkheid heeft aan het licht gebragt;

II. door Zijnen dood het verontrustend uitzigt in de eeuwigheid weggenomen;

III. door Zijne opstanding de mogelijkheid des her-

herlevens aanschouwelijk in het oog heeft *doen* vallen; en

IV. door Zijne hemelvaart de zekerheid daarvan gewaarborgd.

I. Allerwege en door alle tijden heen hebben wijze menschenvrienden er zich op toegelegd, om het leven geruster te maken door de vreeze voor den dood te verdrijven of te onderdrukken. Vandaar dat men lijken verborg en graven versierde; vandaar dat men het huiveringwekkende denkbeeld des doods door verzachtende en verbloemende benamingen en met fraaije schilderingen, zocht te temperen.

De heidensche wijzen schitteren met eenen rijkdom van treffende uitdrukkingen, welke de angst voor het sterven op zijde pogen te stellen. Zoo noemde reeds de oudste hunner dichteren *den slaap en den dood tweeling-broeders.* Die mannen beschouwden het ligchaam, als eenen kerker, waaruit de ziel, der godheid aanverwant, bij het sterven ontslagen wordt. Somtijds stelden zij het sterven voor, *als een heengaan tot het gezelschap aller wijzen en braven uit het voorgeslacht.* Blikt met huivering op de bewaarplaats der beenderen, siddert bij de gedachte: Zoo als dit doodshoofd, dat daar ligt, met mos bedekt, en door vertering uitgetand, zal ik eens worden: mijn boezem, thans zoo ontgloeid voor het geluk der mijnen, zal, ten spot der vereende poging van kunst en liefde, een prooi der maden zijn, — en mijn vermolmd overschot

… het gieren van den stormwind
… zon gevoelen, als bemerken,
… bij deszelfs aanblik, eene rilling
…: en hoort dan den Persischen
… uit het Oude Verbond kennen,
… wanneer hij de aarde begroet, als
… *schoot, die alles leven geeft,*
… *de mensch tegen zorg en on-*
… *worden*, en de woning der doo-
… afschuwelijk zijn.

… M. H.! dat de schriften des
… weijen van balsemende verzekerin-
… tegen de ure van scheiden een
… hart steken? Werkzame man! die
… tot diep in den nacht u rust noch
… wat zwoegt gij? waarheen streeft
… nt de dood uw venster in en velt
… Neen, belijder van JEZUS naam!
… t, de dood bereidt u een rustbed
… schoot der aarde, waar de stem des
… is; want een engel van den he-
… nen balling mede vertroost: *Zalig*
… *die in den Heere sterven; want*
… *kunnen arbeid en hunne werken*
… Jongeling! wat verheft gij u op
… de fierheid van uwen geest en
… wat treedt gij daarheen, als Gods
… aarde, voor wiens voeten zij hare
…, om uwe meerderheid met hare
… betalen, wiens hand wonden sloopt,

 zoeën

zeeën beperkt, en rotsen en bosschen in paleizen herschept? die hand zal verstijven, de voet bezwijken, het oog, dat den afstand van starren mat, met duisternis overgoten worden, en uwe tong, die menschen verlustigde en God verheerlijkte, zal zwijgen in het stof. Gij beeft en siddert, o jongeling! want sterven zult gij en in den doodskamp bezwijken. Wees kalm, als gij den naam van CHRISTUS belijdt en zijne woorden houdt, want zijn woord overtuigt u, dat het sterven niets anders is dan de aflegging eener aardsche hut, waarna gij eene betere betrekt, welke eeuwig is. Ga dan welgemoed den dood te gemoet, zijne prikkel is hem ontnomen, hij zal u geleiden naar het onvergankelijk huis in de hemelen. Begint gij vroeg voor uwen Heer te leven, het sterven zal u gewin zijn, en na langen weg, zult gij leeren verlangen om bij CHRISTUS te zijn. — Moeders! die diep bedrukt de verlaten wieg aanstaart en uwe lieve *kleinen* beweent; verontrust u niet over hun lot. Zij slapen op hunne legersteden, zij krijten niet meer van smart, welke uwe geprangde liefde niet stillen kon, zij omzweven den troon hunnes hemelschen Vaders, waarom zoudt gij ze weren? laat uwe kindertjes tot JEZUS komen, als hij ze roept, want derzulken is het rijk Gods. — Wij hoorden zoo even, hoe koning CYRUS zich met het denkbeeld der stoffelijke ontbinding bevredigde, door het graf zich voor te stellen, als den alvoedenden moederschoot. Ach! hoe arm en schraal is die troost, bij de ver-

verkwikking, welke PAULUS in het hart stort, wanneer hij zijnen *Corinthiers* het graf voorstelt *als eenen akker, alwaar uit ons gebeente een verheerlijkt, onvergankelijk en geestelijk ligchaam zal opwassen.*

Worden wij gewoon dood en graf van zulk eene zijde te beschouwen, dan verliest de vrees er voor niet weinig van haar gewigt. Het komt er nu maar op aan, of die verzachtende uitdrukkingen op wezenlijken grond steunen, dan of wij ze moeten beschouwen als schoonklinkende, doch zinlooze uitdrukking der dichterlijke verbeelding, waarmede de sterke geest den zwakken broeder uit medelijden paait. En waarlijk, M. H.! bij het lezen van de schriften der ouden, zou men meer dan eens in het vermoeden kunnen vallen, dat zij meer welsprekend over de eeuwigheid gesproken hebben, dan van de zaak zelve vastelijk overtuigd waren. Altijd schiet mij de eerlijke betuiging, welke een regtschapen Heiden openbaar afleide, te binnen: »Meermalen," zegt hij, »heb ik het werk van PLATO over de ziel gelezen, en hecht er, ik weet niet hoe het komt, mijne volle overtuiging aan, zoo lang ik met het lezen bezig ben; maar zoodra heb ik het boek niet weggelegd, en ga bij mij zelv' aan 't nadenken over de onsterfelijkheid der ziel, of ziedaar mijne gansche toestemming vervliegt."

Ik voer dit opzettelijk aan, om u in te scherpen, hoe onvermogend menschelijke wijsheid is, om onze dringende behoeften te bevredigen. De mensch,

O 3 kon

kon uit de beschouwing der dingen, uit de innerlijke bewustheid zijner bestemming en uit de eischen van zijn hart, wel verlangen naar onsterfelijkheid; maar daaruit alleen haar bestaan niet bewijzen of verheffen boven tegenspraak. De mensch, door God onderwezen en aan zijne hand geleid, wist vroeger, dat hij onsterfelijk dan dat hij sterfelijk was, en zoo lang hij niemand had zien sterven, was de gedachte daaraan hem meer vreemd, dan later de bewustheid van voortduring na den dood. Maar toen de mensch gezondigd had, woelde het pestgif, de prikkel des doods in zijnen boezem, en botste tegen den aanleg voor onvergankelijkheid. Hij zwierf uit het Oosten over de aarde, naar alle windstreken heen. De grondbegrippen van God en eeuwigheid nam hij mede, maar deze werden van lieverlede vermengd met — en verdrongen door monsterachtige voorstellingen, welke hij in den vreemden met verbazing opnam, en er was eene nieuwe openbaring noodig, om het gezonken en verbasterd geloof aan onsterfelijkheid uit den afgrond des grafs op te beuren, en den prikkel des doods te verstompen.

Die taak heeft onze Heer op de vereerendste wijze volbragt. Niet, dat wij zelfs van verre twijfelen aan het bestaan der hope op beter leven onder de Godsmannen, die JEHOVA onder de herdertenten, of in Sions tempel vereerden; maar wij kennen JEZUS de verdienste toe, van de leer der onsterfelijkheid op den voorgrond gebragt te hebben.

hem. Hij weefde haar in door alle waarheden, welke hij bekend maakte, en bezigde haar tevens als prikkel tot heiliging des harten en tot Godzaligheid. Hij sprak er alzoo van, dat men het aan hem zien en hooren kon, dat hij zelf burger was van dit gewest; en als hij zijn karakter handhaafde en in zijne werken zijnen Goddelijken lastbrief openleide, was de zekerheid van haar bestaan buiten het bereik der twijfeling. Hij leerde ons God zijnen Vader kennen, als een God der levenden en niet der dooden. Zich zelven noemde hij de *opstanding en het leven*, even als het licht der wereld. Onbewimpeld kondigde hij aan, dat, wie zijne woorden hield, den dood niet zien zou tot in eeuwigheid, en hij verzekerde, dat er eene opstanding zal plaats hebben, beide der regtvaardigen en onregtvaardigen, en dat hij zelf zal komen om te oordeelen, om aller lot voor eeuwig te beslissen.

Noemt mij den mensch, die zoo sprak of spreken kon: trouwens niemand had ooit God gezien, maar de eengeboren Zoon, die in den schoot des Vaders was, die kon het ons verklaren. Nu het Evangelie ons geopenbaard is, mogen wij met kalmte denken aan de ure van ons afscheiden; want ontslagen van arbeid en zwoegen, van kommer en teleurstellingen, van zonde en verleiding, zullen wij heengaan naar beter land. Het geeft altijd moeite en zorg zich reisvaardig te maken; ja zelfs een togt van genoegelijke uitspanning brengt drokte en beweging mede; maar zoodra de eerste zweepslag

 het

het edel ros prikkelt, wordt alles vervangen door zoet genot. Ziet daar het sterven en gestorven zijn!

Nu hooren wij met geopende ooren en met verlangende harten den bemoedigende troost van CHRISTUS Evangelium; en kan een ter dood gedoemde SOCRATES, met zijne vrienden redenerende, ons met het sterven bevredigen, JEZUS CHRISTUS, in den laatsten nacht zijns aardschen levens het onvergetelijk Avondmaal instellende, en met zijne jongeren sprekende, voert ons op naar den hemel. Leest zijne afscheidsrede, en zijn hart aangrijpend gebed; welk eene zielerust gepaard met de bewustheid van onsterfelijk te zijn. Hij kende immers zijn lot, en het gevaar, dat hem bedreigde. Het was hem niet onbekend, dat zijne beulen reeds in aantogt waren; hij wist, dat hij zou gehoond, belasterd, gefolterd worden en den schand-dood eens misdadigers sterven. Wij weten het, hij was niet van een verhard gestel, de man, die Gods onbegrensde menschenliefde in den boezem droeg; integendeel zijn gevoel was teeder en fijn, en desniettemin verheft hij zich boven het lijden, hetwelk hem boven het hoofd hangt. Hij noemt zijn sterven niet maar onbepaald een heengaan, maar een bestemd heengaan *tot den Vader*. Hij treurt niet over zijn lot als eene beklagenswaardige ramp, maar roemt het als een verheerlijken van God, als eene uitkomst, die zijnen vrienden zal voordeelig zijn, en eene bron worden van algemeen menschengeluk, en is zoo stellig overtuigd van de waarheid zijner woorden,

dat

dat hij tot zijne ontroerde jongeren zeggen kan: *uw hart verschrikke niet. Geloof gij in God, zoo geloof ook evenzeer in mij, in mijns Vaders huis zijn vele woningen; indien het zoo niet was, ik zou het u zeggen. Ik ga heen om u de plaats te bereiden. En schoon ik heenga om u de plaats te bereiden, zal ik echter wederkomen, en u tot mij nemen, opdat gij zijn moogt waar ik ben.*

Gelukkig ieder van ons, die deze woorden als tot zich gesproken mag aanmerken. Het is ons wel zoo zeker niet, als het den Heiland was, dat wij *binnen* vierentwintig uren zullen sterven; maar het is toch even onzeker, of wij over vierentwintig uren zullen leven. Deze onzekerheid kan ons wel tot hoogen ernst opvoeren; maar het Evangelie heeft haar het vermogen ontrukt van ons met angst en wanhoop te vervullen. Want, op de verzekering van onzen Heer weten wij, dat wij iets blijvends bij ons omdragen, dat het zand der graven niet bedekken kan. Hij leeft, onze Heer, en hij, die niet dan waarheid sprak, in wien alle beloften ja en amen zijn, Hij heeft het gezegd: ik leef en gij zult ook leven. Dank, eeuwige Vorst des levens! dat gij ons de volle waarheid hebt geopenbaard! duizendmaal dank tevens, dat gij, door uw verzoenend sterven, ons het bange uitzigt in de eeuwigheid ontnomen en den prikkel des doods verstompt hebt!

II. Wanneer ons gezegd wordt: gij zult leven aan de andere zijde van het graf! dan vragen wij

dadelijk: hoedanig zal er onze bestemming, wat zal er ons lot zijn? Zullen wij beroofd van herinnering eenen werkkring binnen treden, welke met hetgeen hier is gedaan, in geenerlei aanraking komt; of zal welligt onze geest voor altijd met het ligchaam hereend, voortzetten wat op aarde is begonnen? Zal het tegenwoordige ook op de toekomst invloed uitoefenen? Wie geeft ons oplossing? Menschelijke wijsheid en rede? Zij zuft, als zij beslissen moet, wat het zijn zal, dat den ontwaakten mensch in de eeuwigheid verbeidt. Raadpleegt de grafsteden: staart op praalteekenen, met zwaard, helmet en kroon bedekt, en leest op het marmer, wat de man heeft gedaan: maar vraagt hem, die daar slaapt, wat zijne geest nu doet? — Ach! de doode hoort u niet en staat u niet te woord uit de gewesten, waar allen heengaan, doch van waar niemand terug keert.

Jezus alleen heeft het ons bekend gemaakt: daar zullen wij den engelen Gods of den satan gelijk zijn. Eeuwige vreugde, of even langdurige smart, ziet daar, als ik het woord gebruiken mag, het alternatief van gene wereld. Regtschapenheid en geloof ontvangen de kroon der geregtigheid; moedwillig ongeloof en goddeloosheid oogsten wroeging in en naberouw. Hier is de oefenschool, ginds de werkplaats voor volleerden. Wij zullen rekenschap geven van gedachten, woorden en werken, dat is, van beginsel, uitdrukking en bedrijf, en loon naar werken ontvangen, inzamelende wat wij gezaaid hebben, hetzij dan tarwe of onkruid.

Maar,

Maar, groote God! wie onzer deinst niet terug bij de gedachte: zoo zal dan de Vlekkelooze met mij armen zondaar in het gerigt treden. Moet ik de eeuwigheid ingaan, zoo als ik mij thans bevind, en wanneer zal het beter zijn? wordt mij dan niet de gedachte der onsterfelijkheid een dolk, die ongeneeslijke wonden slaat? Durft de braafste op aarde de eeuwigheid zonder angst te gemoet zien? Waar ter wereld is de mensch, die zich niet eindeloos meer te wijten heeft, dan hij verantwoorden kan? Zelfs dengenen, die den naam van regtschapenen Christenen verdienen, durf ik vragen: zoudt gij wel wenschen, dat de wereld wist, welke verboden togten uwen boezem doorkruisen, hoe dikwerf ge u zelven vergeet, hoe veel gij nalaat dat gij kondet en moest doen, en hoe vaak gij u bezondigt tegen den Heere uwen God? En de Alwetende ziet immers dit alles, en zal u afvragen: waarom alzoo gehandeld? Regtvaardige Regter van alle vleesch! hoe zullen wij voor u verschijnen, beladen met het pak der zonde! wij denken wel menigmaal ligtzinnig over onze schulden; maar zij worden er niet te minder door. Bij het uur van sterven krijgen wij eene juiste inzage in den staat van ons zedelijk te goed en te kort. God zij ons genadig!

Heil ons Christenen! daarop mogen wij hopen, en dit hebben wij aan onzen Zaligmaker te danken; want door zijnen dood heeft hij ons de vreeze des doods ontnomen, en wij mogen juichen: dood! waar

waar is uw prikkel? doodenrijk! waar uwe buit? de prikkel des doods is de zonde en de kracht der zonde is de wet. Doch Gode zij dank, die ons de overwinning heeft gegeven door JEZUS CHRISTUS onzen Heer! Immers zijn dood is de verzoening onzer zonden. Nu is genade, vergiffenis, leven en zaligheid voor den berouwhebbenden zondaar weggelegd. De bliksem der Goddelijke regtvaardigheid is afgeleid op het kruis. Het donkere der eeuwigheid is opgetrokken voor het oog des geloofs en de zon der genade zal voor het heilbegeerig hart niet weder betrokken worden; want het verderf is verslonden door de overwinning, en wij zeggen het den Apostel na: zoo is er dan nu niets verdoemelijks aan degenen, die in CHRISTUS JEZUS zijn, die niet naar het vleesch wandelen, maar naar den geest; want de wet des geestes, die levende maakt in CHRISTUS JEZUS, heeft mij vrij gemaakt van de wet der zonde en des doods.

Gij bemerkt ongetwijfeld, M. G.! dat ik spreek van menschen, die keus en zin hebben, om te leven voor hunnen God, en de woorden hunnes Zaligmakers houden. Ik neem hem thans in mijne gedachte niet op, die met geloof, bekeering en heiligmaking den spot drijft, en het woord des Heeren veracht. Neen, die onzinnige heeft geen deel aan den segen van het kruis, hij zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem. Zoo gij, Christenen! met den Apostel verlangt bij uwen Heer te zijn, en hem te zien zoo als hij is, dan moet

moet het kruis, dat eens het verzoenend offer uwer zonde droeg, u welkom zijn, voor u uitgaan als een banier in den geestelijken strijd, dan moet de liefde van CHRISTUS u dringen om zoo te leven, dat uw Verlosser u eenmaal voor den Vader, als de zijnen belijden kan en u opnemen in zijne eeuwige heerlijkheid.

Langs dien weg wordt gij ontslagen van huiverig opzien tegen het eeuwig gerigt. Moet gij zwijgen, genade zal antwoorden op de vragen des regters. Hier reeds doortrokken met de kracht eener betere wereld, zal de aandrift tot het kwade bij u onderdrukt worden, zult gij niet bezwijken in den strijd tusschen geest en vleesch. Moet gij nu en dan terug deinzen, het geschiedt om krachten te herzamelen, en als gij in het geloof, dat van God is en de wereld overwint, aan het einde van uwe loopbaan komt, zal de troost van het Evangelie uw hart verruimen, en gij moogt welgemoed uw hoofd nederleggen op den rotsteen des geloofs, en met den stervenden Middelaar uwen geest bevelen in de handen van uwen hemelschen Vader.

Gaan wij nu over tot de beschouwing, hoe JEZUS, door zijne opstanding, de mogelijkheid des herlevens aanschouwelijk in het oog heeft doen vallen.

III. Stelt eens M. V.! de mogelijkheid, dat hier iemand plaats genomen had, welke de geschiedenis van JEZUS niet verder kende dan tot aan zijne begrafenis. Mij dunkt, ik hoor hem in het midden brengen: uwe Leeraar heeft eene taal gevoerd,

zoo

zoo als niemand voor hem gesproken heeft, en niemand het hem zal nadoen. Wie toch durfde zich zelven de opstanding en het leven noemen? Wie dreef de stoutheid zoo ver van te betuigen, dat hij zelf de dooden zal opwekken en dat de Almagt aan hem het oordeel over allen heeft afgestaan? Die persoon moet meer dan mensch, meer dan eindig schepsel zijn, of hij maakte zich aan ongehoorde aanmatiging schuldig en verdiende den dood eens godslasteraars te sterven. En zietdaar, in den bloei zijner jaren, nog lang voor dat zijn invloed is gevestigd, valt hij in regterlijke handen, en sneeft, zoo als een bedrieger en volksverleider sterft, — op een schavot. Waar is nu de regter van levenden en dooden, die het leven geeft in zijnen naam? Slaapt hij in het stof, wat beteekenen dan zijne stoute verzekeringen?

Ja, G.! wij erkennen het volgaarne, ware JEZUS in het graf gebleven, de nakomeling mogt hem voor zijnen moed, om vooroordeel onder de oogen te zien, en voor zijne standvastige kracht, met welke hij der ondeugd het hoofd bood, een praalgraf gesticht hebben, maar het ware toch een bittere spot op de hope onzes herlevens, als er dit opschrift op gebeiteld stond: *hier ligt de opstanding en het leven!* Wat er van zij, wij zouden hem ten minste niet mogen gelooven, als hij zegt: wie mijne woorden houdt, zal den dood niet zien tot in eeuwigheid, en wij hadden weinig stof, om in den toon des triomfs, den dood naar zijnen prik-

prikkel, het doodenrijk naar deszelfs buit te vragen. Hoe genegen tot bewimpelen; omdat, bij het beeld van persoonlijke braafheid, aan willekeurig bedrog niet te denken valt; wij zouden desniettemin zijne beloften voor vervoeringen van dichterlijke luim moeten houden, en zijne leer voor poëzij, waarin hij zich zelf tot held verheven had, en in het einde zijne opgewonden verbeelding beklagen, welke hem tot uitsporig overdrijven vervoerde. Maar neen! de dood kon hem niet grendelen achter de sloten van het graf; hij verloor zijne kracht op hem, die stervende eenen stervenden den hemel ontsloot. De Heer is opgestaan. Hij leeft van eeuwigheid tot eeuwigheid.

Nu keert het blad om, M. V.! Nu hebben wij een aanschouwelijk en overtuigend bewijs op de stelling. Kruis en Golgotha staan zijne woorden en beloften niet meer in den weg. Integendeel, wij gelooven, dat zijne leerbediening en zijn sterven die uitkomst moest opleveren, welke hij er aan toekende. JEZUS CHRISTUS, uit de banden des doods geslaakt, in triomf aan zijne vrienden verschijnende, en hun toonende, dat de CHRISTUS zulks lijden moest, om tot zijne heerlijkheid in te gaan, heeft het zegel gedrukt op zijne leer der onverderfelijkheid, en in zijn eigen persoon er een bewijs van geleverd, dat nog luider en krachtiger spreekt, dan zijne taal aan de lijkbaar en op LAZARUS graf: *ik zeg u: sta op!* Kinderen Gods! heeft dan niet voor den laatsten worstelstrijd der natuur,

JE-

JEZUS leeft die het leven geeft en; zijt gij hem nagevolgd in alle goede werken, dan treft ook u gelijke verheerlijking.

Wie u tafereelen ophange uit betere wereld, wie het u verzekere, dat het graf uwe persoonlijkheid niet verdelgen zal, gij hebt regt van te vragen: van waar weet gij dit? waar is uw bewijs? Onze Heer staat daar als de zegevierende Godsheld, met den lauwer der onsterfelijkheid bekroond. Hij zegt tot u in de volheid zijner majesteit: ik was dood en ben weder levend geworden. Ik leef van eeuwigheid tot eeuwigheid en draag de sleutelen van dood en graf, als Heer van dood en leven. Nu vervalt twijfel en onzekerheid, en wij, die ons leven lang door de vreeze des doods zouden gekweld worden, juichen door hem in de hoop op herleven. Nu is het geloof eene gave Gods en verdient de heiligmaking nagejaagd te worden, want zonder haar zal niemand den Heere zien.

De dood boezemt geen schrik meer in, maar wel een zondig leven. Teregt mogt daarom de Apostel tot de *Romeinen* zeggen: *Zijn wij nu met* CHRISTUS *gestorven, zoo gelooven wij, dat wij ook met hem leven zullen; wetende, dat* CHRISTUS *uit de dooden opgewekt, niet meer sterft; de dood zal niet meer over hem heerschen. Want dat hij gestorven is, dat is hij der zonde gestorven, eenmaal; maar dat hij leeft, dat leeft hij Gode. Alzoo ook gij houdt het daarvoor, dat gij der zonde gestorven zijt en Gode leeft in* JEZUS CHRIS-

TUS

tus onzen Heer! zoo laat nu niet meer de zonde heerschen in uwe sterfelijke ligchamen, om haar gehoorzaam te zijn in de lusten derzelven. Geeft ook uwe leden niet der zonde tot wapenen der ongeregtigheid, maar geeft u zelven Gode, als uit den dooden levende geworden zijnde, en uwe leden Gode tot wapenen der geregtigheid, want de zonde zal niet heerschen over u, ... naardemaal gij onder de genade zijt.

B. en Z.! Die vermaning ga niet te vergeefs tot ons. Of zal ons eeuwig lot niet in overeenstemming worden gebragt met ons geloof en met onze gehoorzaamheid? Wij dienen niet eenen Heer, wiens stem ons slechts toeklinkt uit het graf. Waar twee of drie in zijnen naam vergaderd zijn, is hij in het midden. Hij kent ons en onze beginselen. Hij klopt aan, en zoo wij hem open doen, keert hij met zijne weldaden binnen; want daartoe is hij verheven aan 's Vaders regterhand, om zijne getrouwen reeds hier op aarde uit 's levens stroomen te drenken. Zijt gij naar zijnen naam genoemd, wordt of blijft levende tempelen van zijnen heiligen Geest. Laat u door hem bekwamen tot al wat goed is en wel luidt. Die God prijst en tegelijk den Mammon zijne hulde brengt, moge eene Godsdienst, zoo zij dien naam verdiene, bezitten, welke hem een slaapdrank toedient, maar afgrijselijk zal het ontwaken zijn uit de bedwelming der zonde. Wij houden ons aan de uitspraak van den mond der waarheid. Alleen zij, die den wil des Va-

Vaders gedaan hebben, zullen het hemelrijk beërven. Begeert gij dus ontslagen te worden van de vreeze des doods, vereenigt u met JEZUS, wordt zijnen vriend; uw wandel zij voor den hemel, matig, eerbaar en godzalig. De wereld vergaat met hare lusten; maar wie des Heeren woord bewaart, zal den dood niet zien in eeuwigheid. Hij mag in den geloofsroem deelen en met den Apostel juichen: dood! waar is uw prikkel? doodenrijk! waar uw buit? Gode zij dank, die ons de overwinning heeft gegeven door JEZUS CHRISTUS onzen Heer!

IV. Vergunt mij thans nog een oogenblik uwe aandacht, opdat ik u, zij het slechts met weinige woorden, voordrage, hoe onze Heiland de vreeze des doods heeft weggenomen, door ons, in zijne hemelvaart, de zekerheid onzes herlevens te waarborgen.

Dat wij zullen herleven en eeuwig zalig zijn, mits wij het geloof behouden, den loop volenden, en den goeden strijd doorkampen, waarborgt ons de rang, waartoe JEZUS, als middelaar, na zijne hemelvaart is verheven; de magt, met welke hij is toegerust, en de heerlijkheid, welke hem is te beurt gevallen.

Beeft dan niet voor den dood, getrouwe Christenen! die met hoofd en hart, in handel en wandel u gedraagt naar het woord des Heeren; want uwe Helper zit aan 's Vaders regterhand en bidt voor u. Hij is in den hemel niet wedergekeerd tot eenen werkeloozen staat, hij zorgt er niet voor

zich

zich zelven alleen, als rustte hij op zijne lauweren. Hij is onze plaatsbekleeder en voorspraak bij den Vader. Nog meer, T.! de man, die op aarde als spotmessias doornen droeg, is verheven tot koning, tot hoofd van al het geschapene. Het lam, voor de zonde der wereld geslagt, is waardig bevonden het boek der eeuwige raadsbesluiten in handen te nemen, deszelfs zegelen te breken en Gods wil ten uitvoer te leggen. Zoo hoog is de rang van hem, die, met den geest der onsterfelijkheid doortrokken, ons heeft beloofd: Wie in mij gelooft, die heeft het eeuwige leven. Ik zal hem uit den dood-slaap wekken en niemand zal hem uit mijne handen rukken.

Twijfelt niet, of hij daartoe wel magts genoeg bezit. Of heeft hij zelf niet verklaard, dat de Vader hem gegeven heeft alle magt in hemel en op aarde? En hij, die over hemel en aarde gebiedt, kan ook zijnen bezielenden adem over het stof der graven laten gaan en uit de puinen van ons ligchaam een nieuw gebouw oprigten. Hij moet heerschen, tot dat hij alle zijne vijanden onder zijne voeten zal gelegd hebben. Maar de laatste vijand, die te niet gedaan wordt, is de dood. O gij die de wereld lief hebt en de geneugten der zinnen boven alles stelt, durft gij hopend naar den hemel blikken? Vindt gij daar den goeden Heiland, dien gij roekeloos uit het hart verstoot? B. en Z.! wat wilt gij liever, dat JEZUS de overwinning op u, of voor u behale? Wilt gij liever eenmaal als buit

 voor

voor zijne voeten liggen, of deelen in den luister van zijn volkomen triomf op dood en graf? Loopt uwe keuze ten goede, leeft dan voor JEZUS; zoo gij voor JEZUS leeft, behoeft gij voor den dood niet te beven; want de Christen gaat slapen, maar sterft niet.

De heerlijkheid, welke JEZUS, na zijnen intogt in de gewesten der zaligheid, is te beurt gevallen, waarborgt ons niet minder een heugelijk lot en verzoet de bittere ure des doods. Wat toch is zijne verheerlijking anders, dan het inoogsten van de vruchten der verzoening, dan dat hij door millioenen dankbaren omringd wordt, die zonder hem hadden moeten verloren gaan en nu volzalig hem huldigen als hunnen Heer en God. Zou dit mogelijk zijn, als zijne verlosten, bij het sterven, vernietigd werden? Neen! zij moeten leven om hem te loven; zij moeten bewustheid hebben om zich gelukzalig te gevoelen. Dit ondervinden *zij*, die bereids hunne kroonen hebben nedergelegd voor den troon van het Lam.

Verheft het oog des geloofs tot die Gemeente, zonder vlek of rimpel, zonder rouw of leed, zoo als zij zegeviert over alles, wat op aarde is geleden en doorgestaan. In haar midden is uw Middelaar, ze weidende en leidende tot de levende waterfonteinen. Ziet hem aan 's Vaders regterhand op zijnen troon gezeten, omgeven door de vaderen, die *op* zijn heil hopende, de eeuwigheid intraden, om zich in zijnen dag te verheugen; omringd door

zij-

zijne eerstelingen, die juichende in droefenis zijnen naam gedragen hebben voor koningen en regters, en blijmoedig hunne aardsche hut verlieten, om bij hunnen Heer te zijn; omstuwd door die tien duizendtallen der gekochten uit alle natieën, geslachten en tongen, die door het geloof de wereld overwonnen en hem dienden dag en nacht. Ziet die tallooze schaar uit het Oosten en Westen, uit het Noorden en Zuiden. Zij knielen voor het lam, voor de zonde der wereld geslagt, zonder wien geen leven in het leven, geen heil in onsterfelijkheid is. Hoort ze zingen — ja wie vat het lied der hemellingen, dat den lof des verheerlijkten JEZUS waardig is? Welke sterfelijke lippen zijn in staat te vermelden, wat op aarde niet verstaan kan worden?

Maar eens zullen wij mede instemmen in dat lied, zoo wij ons zelven den toegang tot dien tempel der zaligheid niet afgesneden hebben. Zouden wij dan beven voor den dood, die ons in dien jubelkring zal binnen leiden! Hij kome vrij, zoodra de almagt hem ons toezendt. Hij is ons welkom, wij reiken hem vriendelijk de hand en gaan in de hoop mede. Heer JEZUS! reik ons ook uwe hand toe, en wij zullen u niet los laten voor dat gij ons gezegend hebt, en wij zullen medestemmen in uwen lof, waarvan het heelal weergalmt! Amen.

HET DORSCHEN IN HET OOSTEN.

Het is bekend, uit de Bijbelschriften en van

 el-

elders, hoe men in het Oosten dorscht. Doch het blijft altijd eene aangename bevestiging van hetgeen de Heilige Schrift daaromtrent mededeelt, wanneer men verneemt, dat dit werk aldaar nog op dezelfde wijze, als te voren plaats grijpt. EWALD verhaalt daarvan het volgende in *seinem reise von Tunis nach Tripolis und wieder zuruck im Jahre* 1835. S. 73. ff.

»Het is thans oogsttijd. De garst en rogge worden te gelijker tijd rijp. Ieder inwoner brengt zijne garven voor de deur, waar eene groote vrije plaats tot dat einde bestemd is, en kiest daar een voor zijn koorn geschikte plek gronds, waar hij zijne garven op een stapelt, zoo als zij van het veld komen. Is dit geschied, en zijn al de garven bijeengebragt en op een gestapeld, dan verschijnt de Kadi der stad en waardeert de hoopen, zeggende: deze bevat 100 maten, en die 500 enz. Tegen deze schatting durft niemand iets inbrengen. Het is de grondslag van de tiende voor den Landsheer. Daarna begint door al de inwoners het dorschen met den dorschwagen der ouden. Deze wagen is voor de garst laag, met vier wielen, in elk van welke zes tot acht ijzeren schijven zijn. De ossen worden voorgespannen en de drijver plaatst zich op den wagen. Men heeft vooraf de garven in een cirkel gelegd, en rijdt over dezelve rond, tot alles kort en klein gemaakt is. Voor de rogge bedient men zich van een dik bord, 4 voeten lang en 2 voeten breed. Onder hetzelve zijn stukken ijzer

ijzer en vuursteenen ingeslagen. De os of ezel wordt aangespannen, en de drijver op het bord staande, begint zijn toer, tot dat alles verbroken is. Op deze wijze wordt in weinig tijds veel gedorscht. Om het koorn van het kaf te zuiveren, zijn eenige lieden bezig met groote schoppen, om het gedurig uit een te spreiden; de wind voert het kaf weg en het koorn valt op den grond. Het zaad wordt daarop in zakken gedaan, op kameelen gelegd, en naar de bewaarplaatsen, die gewoonlijk onder den grond zijn, gebragt. Het geheel kort gesneden *stroo* wordt even eens zorgvuldig verzameld en de nuttige kameel brengt alles ter plaats zijner bestemming. Op deze wijze loopt de oogst en het dorschen in minder dan 10 dagen ten einde. Uit deze wijze van handelen ontvangen de volgende plaatsen veel licht: *Amos* I:3. *Micha* IV:13. *Hos.* X:11. (*Jes.* XXVIII:27, 28. *Matth.* III:12. *Luk.* XII:18. enz.)

»Toen ik den arbeiders verhaalde, op welke wijze men in *Europa* dorscht, verwonderden zij zich zeer, en meenden, dat de Europeërs weinig koorn bouwen moesten, omdat zij zulk eene ongemakkelijke wijze van dorschen hadden."

JODEN EN JODINNEN TE *TUNIS*, *TRIPOLI* EN *ALGIERS*.

De Joden te *Tunis*, *Tripoli* en *Algiers*, onderscheiden zich door hun hoofddeksel. Die te

Algiers binden een zwart zijden doek om het hoofd, die te *Tunis* dragen een zwarten Turban, en die te *Tripoli* één bonten van zijde gemaakt.

De Jodinnen te *Tripoli* dragen om het hoofd een band, aan welken goudstukken hangen, welker menigte en grootte afhangt van de welvaart harer mannen, en dikwijls draagt alzoo de vrouw de geheele bezitting van haren man aan het hoofd. (EWALD a. a. o. s. 75.)

SCORPIOENEN.

Meer dan de hitte zijn in het Oosten de scorpioenen te vreezen. Derzelver steek is in Julij en Augustus het gevaarlijkste. Slapende menschen vallen zij niet aan, wanneer zij zonder beweging blijven liggen, maar zoodra die zich bewegen, steken zij. Het beste middel is de wond oogenblikkelijk met een scheermes uit te snijden, en dezelve daarna eenigen tijd lang met olie in te wrijven. De smart zal in dat geval niet langer dan een etmaal aanhouden. (EWALD a. a. o. s. 77.)

Men kan deze opmërking bezigen, ter opheldering van *Deut.* VIII: 15. 1 *Kon.* XII: 11, 14. *Ezech.* II: 6. *Luk.* X: 19. XI: 12. *Openb.* IX: 3, 5, 10.

DE BUIKSPREKER.

In een Spaansch Journaal leest men het volgend voor-

in de maand Januarij te *Sevilla* had
Een inwoner van die stad, welke
stammen even buiten de Ierezpoort
zond eenen knecht derwaarts, om
tot huisselijk gebruik te zagen en te
welijks had deze een houw in den
, toen zich een jammerlijk weekla-
elven hooren liet. Verwonderd keek
daar hij niemand in den omtrek zag,
er, die op eenigen afstand een' sigaar
ken, dacht hij door eenig verwijderd
rogen te zijn geworden. Hij deed
den houw, maar nu liet zich gelijk-
nmerlijk hulpgeschrei hooren, en te
n, die demoedig om medelijden bad.
cht was door schrik bijna onmagtig
ndien hij niet door voorbijgangers,
geval met halve woorden verhaalde,
geworden. Deze lachten om de
nkenschap van den man, maar plot-
h de vroegere stem weder hooren.
m een genegen gehoor. De stem
der weenen en zuchten, dat hij de
een Licenciaat te *Salamanca*, en
60 jaren, ten gevolge van een twist,
venaar in den boom was gesloten, en
m er honderd jaren in te moeten blij-
hij demoedig bad, dat men den boom
n wilde sparen. Naarmate de stem in
ortvoer, verwijderden zich de be-

vreesde toehoorders al verder en verder, en verhaalden alras het ontroerend voorval overal in de stad. Hier steeg de vrees zoo hoog, dat niemand dien avond een voet buiten de Ierezpoort durfde zetten, en elk den mond er van vol had. Zelfs was de Raad der stad van zins er den volgenden dag eene vergadering om te beleggen, doch op eens werd alle vrees verdreven, toen men den volgenden dag de volgende aankondiging overal zag aangeplakt: — De beroemde Fransche Buikspreker Mr. FAUGIER, die gisteren middag even buiten de Ierezpoort een klein bewijs zijner talenten gaf, zal de eer hebben heden middag in de zaal van den schouwburg eene voorstelling te geven.

QUIA EN QUATENUS.

Een bejaard Evangeliedienaar, bij zijne Ringbroeders zoowel als bij zijne Gemeente bemind, onlangs zijne meer dan vijftigjarige dienst bij zijne Gemeente eindigende, en bij zijne afscheidsrede onder anderen zijne Ringbroeders uit een vriendbroederlijk hart aansprekende, gaf daarbij den verstandigen wensch te kennen, dat men op het *quia* niet al te zeer drukken mogt, en het *quatenus* niet al te zeer overdrijven. Eer hebbe de achtingwaardige Grijsaard, die alzoo den veiligen middenweg ten einde toe heeft bewandeld!

DE GOUDSBLOEM EN AARDBEZIE-PLANT.

(Eene Fabel.)

De Goudsbloem.

» Kruip mij toch niet te na; gij zoudt mij ganech verdringen,
Onsierlijk laag gewas met uwe doodskleur bloem;
Uw ranken dreigen mij al ras geheel te omringen
Gij, wien ik kruiper noem,
En wien 'k als kruiper doem.
Ligt zou uw klein gebroed zich aan mijn stengel hechten,
Mijn' fraaije bloem of blaân bezoed'len met hun slijk,
Mij trekkend met zich voort mijn lot, mijn val beslegten,
Daar 'k nu zoo sierlijk prijk, —
Weg, lage aard'ling! wijk."

De Aardbezie-plant.

» 'k Zoek niet noch wil uw val, de tuinman zal wel zorgen,
Kruipt mijner spruitental te na bij uwen voet,
Dat hij hen elders leidt, (hij was nog hier deez' morgen
Oplettend is zijn oog, en niets blijft hem verborgen;)
Daar komt hij, ligt dat hij het heden nog wel doet.
'k Erken uw' bloem is schoon, uw stengel regt, verheven,
De mijne laag; ik kruip, maar zet mijn telgen voort;
Mijn bloem is bleek, schoon rein, doch zult ge als ik ook geven
Na bloemen d' ed'le vrucht, die oog en smaak bekoort?"
De goudsbloem was beschaamd en sprak geen enkel woord.

Zoo ziet, vaak smadend, ook zoo menig klein verstand
(Ganech nutt'loos soms voor 't samenleven
Gedoscht in kleeder pracht,) tot zijne eigen schand',
Trotsch

Trotsch uit zijn' hoogte neêr op hen, die nimmer streven
Naar hoogheid, doch veel nut doend' aan hun volk of land,
Vroom, nedrig, wijs en stil in hunne kringen leven
En vormende hun kroost, — dat leiden bij de hand. —

O.

ZOET EN ZUUR.

Zegt niet, dat de mensch, op aard,
Niets dan enkel rozen gaart,
Dat slechts heil en zegeningen
Ons op 't levenspad omringen; —
Neen het *zoet* is kort van duur,
't Gist wel eens en wordt dan *zuur*.

Denkt ook niet, dat op uw' baan
Altijd scherpe dorens staan,
Dat er nimmer rozen bloeijen,
Maar slechts wrange vruchten groeijen;
Neen, in 's levens voorraadschuur,
Zijn niet alle vruchten *zuur*.

Neen! in onzen levenskelk
Is in *honig*, en in *melk*,
Gal, *azijn* en *roet* gemengeld,
Zijde in ruwe *wol* gestrengeld,
Water staat er bij het *vuur*,
En het *zoet* is naast het *zuur*.

Want, ware alles enkel *zoet*,
't Gaf ontsteking in het bloed,
En het maakte slechte magen — — —
Wie zou altijd *zuur* verdragen?
Dat gaf kramppijn op den duur; —
Daarom is er *zoet* in 't *zuur*.

Zoet

Zoet is 't spel der dart'le jeugd,
Die in onschuld zich verheugt; —
Maar het spel, dat ouden spelen,
(Bank- en faroespel) komt velen
Duur te staan, ja, schriklijk duur,
En het *zoet* wordt wrang en *zuur*.

Zoet is 't kusje van de min:
't Stroomt den boezem leven in; —
Maar als wellust liefde ontheiligt,
En zich onder 't mom beveiligt
Van het reinste liefdevuur,
O! dan smaakt dat kusje *zuur*.

Zoet is 't, met een schoone maagd,
Die onze arm om 't middel draagt,
In de rijen om te zwieren; —
Maar dat zwijmelende gieren
In galop en wals — dat uur
Dat bekomt ons dikwerf *zuur*.

Zoet is fluit, en spel, en zang,
Als de toonen, vol en lang,
In het luist'rend oor ons trillen; —
Maar daaraan *een tijd* te spillen,
Die ons kostbaar is en duur,
Maakt in 't eind dat *zoet* wel *zuur*.

Zoet en heerlijk is 't, en schoon,
Als laurier- en burgerkroon
Zich om onze slapen slingeren; —
Maar, wanneer de nijd zijn vingeren
In de blaad'ren slaat — en vuur
In ons hart werpt — zijn ze *zuur*.

Zoet

Zoet is 't als, na de arrebeid,
De avond zachte rust verspreidt,
Badend zich in 't stargeflonker; —
Maar den booswicht giet dat donker
Olie in zijn boezemvuur;
Hem is 't nachtlijk donker *zuur.*

Zoet is 't, als weêr de ochtend daagt,
En den somb'ren nacht verjaagt; —
Maar voor hen, wien elke morgen
Oproept tot vernieuwde zorgen,
Ach! voor hen is 't morgenuur,
Als de nachtdroom zwijmelt — *zuur.*

Zoet is 't, als de warme haard
Oud en jong rondom zich schaart,
En zij schertsen, lagchen, kouten,
Bij de vlam der eikenhouten; —
Maar voor d' arme is 't koud en guur,
En de winter is hem *zuur.*

Zoet is 't, als de lente lonkt,
En de ontheisterde aard verjongt,
't Doodkleed van haar heupen beurend; —
Maar als 't ijs — de dijken scheurend,
Toont de krachten der natuur,
O! dan valt die lente *zuur.*

Zoet is het, als jok of boert,
Stout haar zijden roede voert,
Goud verwekt uit glans'looze ertsen; —
Maar als jok wordt bijtend schertsen,
't Hart vervult met gramschapsvuur,
Dan is boert en jokken *zuur.*

Zoet

Zoet en schoon is de oudernaam,
Vrij van hoon, en spot, en blaam,
Vol van hoop en zaal'ge droomen; —
Maar, wanneer de zorgen komen,
En de nood wordt naaste buur,
Dan valt soms die naam ons *zuur*.

Zoet is 't, op de levensboot,
Naar de haven van den dood,
Over 't stille meer te varen; —
Maar bij 't bruisen van de baren
Als de wind is koud en guur,
O! dan valt dat varen *zuur*.

Laat ons dan, als enkel *zoet*
Ons op 't levenspad ontmoet,
Dat met matigheid genieten,
Laat het *zure* ons niet verdrieten;
Heeft het noodlot soms een kuur,
't ZOET volgt altijd op het ZUUR.

's Gravenhage, P. J. ANDRIESSEN.
1839.

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

UTRECHT.

Onze Hoogeschool lijdt een zwaar verlies, door het afsterven van den wijd beroemden Hoogleeraar in de bespiegelende Wijsbegeerte, Geschiedenis en Grieksche Letteren, PHILIP WILLEM VAN HEUSDE, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, *Philos. theoret. Magister, Juris utriusque et Liter. hum. Doctor*, Bibliothecarius van onze akademische Boekerij, Curator der Latijnsche Scholen dezer Stad, Medebestuurder van het Utrechtsche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, Lid der Derde Klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut en van vele Uit- en Inlandsche geleerde Genootschappen. Sedert den 26sten Januarij 1804 was hij een steun en sieraad onzer Hoogeschool: niets slechts, door zijne uitgebreide geleerdheid, kieschen smaak en innemende leerwijze; maar ook, door de goedheid van zijn hart, de reinheid zijner Godsdienstige beginselen en het voorbeeld van zijnen vromen wandel, ingerigt naar het Evangelie van JEZUS CHRISTUS, wien hij als zijnen Zaligmaker en Heer beleed. Door belangrijke schriften, deels in de Latijnsche, deels in de Nederduitsche taal uitgegeven, werkte hij bestendig, aan de bevordering van het ware schoone en goede, voor zijn Vaderland en de beschaafde wereld. Nog meerdere vruchten wachten wij van zijnen onvermoeid werkzamen geest. Doch hij is ons, door Gods alwijs bestel, onverwachts ontnomen. Met zijne Echtgenoot, drie Zonen en twee Dochteren, buiten 's lands reizende, werd hij te *Geneve* door eene pleurisziekte aangetast, die hem, op den 28sten Ju-

Julij dezes jaars, zijne aardsche loopbaan deed eindigen, in den ouderdom van 61 jaren, zijnde geboren te *Rotterdam*, den 16den Junij 1778.

SERIES LECTIONUM,

IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA, INDE A DIE IX M. SEPTEMBRIS ANNI CIƆIƆCCCXXXIX, USQUE AD FERIAS AESTIVAS ANNI CIƆIƆCCCXL.

A PROFESSORIBUS ET LECTORIBUS HABENDARUM,

RECTORE

HENRICO EGBERTO VINKE.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

Encyclopaediae theologicae partem posteriorem tradet H. BOUMAN, diebus iovis, horâ X.

In *Theologiam naturalem* cum commilitonibus inquiret H. BOUMAN, diebus iovis et veneris, hora IX.

Historiam Ecclesiae et doctrinae Christianae recentiorem tradet H. I. ROYAARDS, diebus lunae et martis, horâ XII. et mercurii, horâ II.

Juris Ecclesiastici Belgici selecta (duce Compendio suo: *Nederlandsch Kerkregt bij de Hervormden*, *Utrecht* 1834. 1837. II. Vol.) explicabit H. I. ROYAARDS, die iovis, horis XII. et I.

Disquisitionibus de Hist. Eccl. Christ., probationi academicae praeviis, vacabit H. I. ROYAARDS, die iovis, horâ II.

Hermeneuticae sacrae partem generaliorem exponet H. BOUMAN, diebus lunae et martis, horâ X.

V. F. carmina selecta aliaque loca difficiliora interpretabitur H. BOUMAN, diebus veneris, horâ X.

Catholicas N. F. epistolas explicare perget H. BOUMAN, diebus lunae et martis, horâ IX.

Theologiam dogmaticam docebit H. E. VINKE, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ XI.

Colloqutionibus de *Theologia populari* vacabit H. E. VINKE, die veneris, horâ XII—II.

Ethicam Christianam, maxime *doctrinam officiorum et Asceticam*, docebit H. I. ROYAARDS, diebus lunae, martis et mercurii, horâ I.

Praecepta *homiletica* tradet H. E. VINKE, diebus lunae, mercurii et saturni, horâ VIII.

Officia doctorum et antistitum in Ecclesia Christiana exponet I. HERINGA, E. F. diebus martis, iovis et veneris, horâ VIII.

Puerorum, doctrinae Christianae initiis *erudiendorum*, exercitationem instituet H. E. VINKE, die veneris, horâ XI.

Commilitonibus, *orationes* habentibus *sacras*, praesides aderunt I. HERINGA, E. F. die martis, horâ I. H. BOUMAN, die lunae, horâ I. H. I. ROYAARDS, die veneris, horâ I. et H. E. VINKE, die iovis, horâ I.

Publicis *disputandi* exercitationibus praeërunt alternatim, die mercurii, horâ I. I. HERINGA, E. F. H. BOUMAN, H. I. ROYAARDS, et H. E. VINKE.

IN FACULTATE IURIDICA.

Pandectas, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ X docebit H. ARNTZENIUS; qui, propter aetatem honorifice rude donatus, suam operam et consilia commilitonibus offert.

Jus hodiernum civile I. R. DE BRUEYS, diebus lunae, martis, iovis et veneris, horâ I.

Elementa methodi procedendi in causis civilibus I. R. DE BRUEYS, diebus mercurii et saturni, horâ I.

Encyclopaediam iuris I. R. DE BRUEYS, diebus lunae, horâ X, mercurii et veneris, horâ XI.

Ele-

Elementa Oeconomiae politicae I. R. DE BRUYN, diebus lunae, martis et iovis, horâ XI.

Institutiones Iustiniani A. C. HOLTIUS, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ X.

Historiam Iuris Romani privati ad Constantinum, secundum sua *Lineamenta*, (quae prostant apud Academiae Typographum) A. C. HOLTIUS, diebus martis, mercurii et iovis, horâ I.

Exegeticas lectiones habebit A. C. HOLTIUS, diebus martis et veneris, horâ XII.

Historiam gentium recentiorum politicam tradet I. ACKERSDYCK, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ XII.

Selecta quaedam Oeconomiae politicae capita explicabit I. ACKERSDYCK, diebus martis, iovis et saturni, horâ X.

Statisticam universalem I. ACKERSDYCK, iisdem diebus, horâ XII.

Ius Naturale I. F. M. BIRNBAUM, diebus lunae, veneris et saturni, horâ I.

Ius Publicum et Gentium I. F. M. BIRNBAUM, diebus lunae et saturni, horâ X., die veneris, horâ IX.

Ius Criminale I. F. M. BIRNBAUM, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et saturni, hora IX.

Disputandi exercitationibus, alternis hebdomadibus, praeërunt Professores in facultate Iuridica.

IN FACULTATE MEDICA.

Anatomiam docebit I. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK, quater per dierum hebdomadem, horâ IV.

Physiologiam I. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK, diebus lunae, martis et iovis, horâ VIII. matutinâ, die mercurii, horâ IX.

Anatomiam Pathologicam, bis per dierum hebdomadem, I. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK horâ auditoribus commodâ.

Dissectionibus cadaverum Anatomicis, opportuno anni tempore instituendis, praeërit quotidie I. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK.

Pathologiam exponet B. F. SUERMAN, ter per dierum hebdomadem, horâ IX.

Therapiam generalem et apparatum medicaminum exponet A. C. G. SUERMAN, quater per dierum hebdomadem horâ I.

Pharmaciam, vernaculo sermone, N. C. DE FREMERY, diebus lunae et martis, horâ II.

Nosologiam et Therapiam specialem A. C. G. SUERMAN, quater per dierum hebdomadem horâ XII.

Examen aegrotantium et Semioticam, A. C. G. SUERMAN, in Nosocomio Academico, horâ X.

Institutionibus clinicis morborum internorum vacabit A. C. G. SUERMAN, singulis diebus, in Nosocomio Academico.

Theoriam disciplinae chirurgicae tradet B. F. SUERMAN, quater per dierum hebdomadem, horâ VIII.

Operationes chirurgicas, demonstrabit B. F. SUERMAN, tempore hyemali, quater per dierum hebdomadem, horâ V.

Institutionibus in arte chirurgica, quovis die, vacabit B. F. SUERMAN.

Theoriam artis obstetriciae A. C. G. SUERMAN exponet die martis et iovis, horâ IX, veneris, horâ XII.

Institutionibus obstetriciis, *in primis practicis*, in Nosocomio habendis, vacabit A. C. G. SUERMAN.

Medicinam Forensem tradet N. C. DE FREMERY, diebus mercurii et saturni, horâ VIII.

Disputandi exercitationibus, alternis hebdomadibus, Professores in Facultate Medica praeërunt.

I. I. WOLTERBEEK, Med. Professor, quamvis munere suo defunctus, tamen civibus Academicis officia humanitatis praestare, praesertim Medicinae stu-

studiosis qualibet opportunitate prodesse, haud recusabit.

F. S. ALEXANDER, *Profr. honorarius*, institutionibus clinicis in Nosocomio militari, diebus et horâ deinceps indicandis vacabit.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

Logicam, atque *Anthropologiam* docebit I. F. L. SCHRÖDER, diebus lunae atque saturni, horâ IX.

Philosophiam theoreticam I. F. L. SCHRÖDER, diebus, iovis et veneris, horâ II.

Literas Latinas A. VAN GOUDOEVER, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XI. interpretando cum Livii *Hist.* I. XXI., tum selecta loca ex Horatii *Sermonibus*.

Antiquitatem Romanam A. VAN GOUDOEVER, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ X.

Exercitationes Paedagogicas moderabitur A. VAN GOUDOEVER, die saturni, horâ XII. et I.

Literas Graecas tradet PH. G. VAN HEUSDE, interpretandâ Plutarchi *Vita Bruti*, adiunctis quaestionibus Plutarcheis et exercitationibus scribendi et disputandi, diebus lunae, martis, iovis et veneris, horâ I.

Literas Hebraicas I. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD, cum interpretanda *Grammatica*, tum *eius*, ut et *Syntaxeos* usu in legendis quibusdam V. F. capitibus historicis monstrando, diebus lunae, martis, iovis et veneris, horâ II.

Literas, cum *Aramaeas*, tum *Arabicas*, I. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD, diebus mercurii, horâ VIII. et veneris, horâ I.

Antiquitatem Hebraicam I. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD, diebus lunae, martis, iovis et veneris, horâ VIII.

Caeterum provectiorum commilitonum desideriis, quoad poterit, satisfaciet libentissime I. C. SWIGHUISEN GROENEWOUD.

Historiam gentium, praesertim *Orientalium*, *Graecorum* et *Romanorum* tradet PH. G. VAN HEUSDE, diebus lunae, martis, iovis et veneris, horâ XII.

Historiam Eloquentiae, PH. G. VAN HEUSDE, diebus mercurii, horâ XII. et saturni, horâ XI.

Literas Belgicas et literarum Belgicarum Historiam L. G. VISSCHER, diebus lunae, martis, veneris et saturni, horâ X.

Praecepta styli bene Belgici L. G. VISSCHER, diebus martis, iovis et saturni, horâ I.

Historiam Patriae L. G. VISSCHER, diebus lunae et martis, horâ XI., iovis, horâ X, et saturni, horâ XI.

Antiquitatem Germanicam exponere perget L. G. VISSCHER, diebus martis et mercurii, horâ IV.

Disputandi exercitationibus praeërunt, alternis hebdomadibus, die saturni horâ I., alternatim PH. G. VAN HEUSDE et A. VAN GOUDOEVER.

G. DORN SEIFFEN, *Lit. Human. Lector*, *Historiam conversionis rerum publicarum in Europa ab Anno MDCCLXXXIX. usque ad A. MDCCCXV.* patrio sermone tradere perget, diebus mercurii, horâ I. *Latine loquendi exercitia instituet*, diebus veneris, horâ IX., aliave magis commoda.

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

Elementa Matheseos docebit I. F. L. SCHRÖDER, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ IX.

Stereometriam, *Trigonometriam Sphaericam*, *adhibitam ad Astronomiam Sphaericam et Geographiam Mathematicam* I. F. L. SCHRÖDER, die veneris atque saturni, horâ VIII.

Collocutionibus de ratione docendi disciplinas

Ma-

Mathematicas vocabit I. F. L. SCHRÖDER, die lunae, horâ IV.

Calculum differentialem et integralem tradet I. F. L. SCHRÖDER, diebus lunae et martis, horâ X.

Physicam experimentalem R. VAN REES, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ I.

Astronomiae primas notitias R. VAN REES, diebus lunae et martis, horâ IX.

Astronomiam theoreticam et practicam R. VAN REES, diebus mercurii, iovis et veneris, horâ IX.

Chemiam generalem et applicatam N. C. DE FREMERY, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ XII.

Elementa Chemiae Regni organici, P. J. I. DE FREMERY, diebus veneris et saturni, horâ IX.

Chemiam, artibus adhibitam, P. J. I. DE FREMERY, die martis, horâ pomeridianâ VI—VIII.

Iis, qui instituendis operationibus chemicis operam dare cupiunt, praeërit P. J. I. DE FREMERY, die saturni, horâ X. ad XII.

Botanices et physiologiae plantarum elementa exponet C. A. BERGSMA, diebus lunae, martis et mercurii, horâ XI.

Oeconomiam ruralem C. A. BERGSMA, diebus et horis, auditoribus commodis.

Excursionibus botanicis singulis hebdomadibus praeërit C. A. BERGSMA.

Botanicam et Physiologiam plantarum tradet I. KOPS, licet propter aetatem rude donatus, diebus et horis, auditoribus commodis.

Zoölogiam TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE, diebus lunae, martis et mercurii, horâ XI.

Anatomiam comparatam TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE, die saturni, horâ I.

Mineralogiam et Geologiam N. C. DE FREMERY, diebus iovis et veneris, horâ XI.

Oeconomiam ruralem I. KOPS, diebus et horis auditoribus commodis, in Museo regio instrumentorum ruralium.

I. H. KOCH, *Linguae Germanicae grammaticam et historiam literariam* interpretabitur, horâ auditoribus commodâ.

Literas Francicas tradet G. C. VERRNET, diebus lunae et iovis, horâ V.

L. DE FRANCE, *Academicus gladiatoriae artis Magister*, quotidie aptum et elegantem gladii usum docebit.

Bibliotheca Academica, diebus lunae, martis, iovis et veneris, ab horâ I. in II; diebus mercurii et saturni ab horâ I. in IV; et feriarum tempore, singulis diebus iovis, ab horâ I. in II. unicuique patebit. Museum quoque zoölogicum, tam huius Academiae, quam privatim in aedibus Professoris Historiae Naturalis, cuique roganti patebit.

SCHOOL-NIEUWS.

KAMPEN.

Den 24 Junij. Nadat l. l. Donderdag het gewone Zomer-Examen van de Leerlingen der Latijnsche scholen alhier was afgenomen, had op heden, in de voormalige Waalsche Kerk, de jaarlijksche promotie en prijsuitdeeling plaats. De Conrector van het Gymnasium, de Heer D. H. P. ABBING, onlangs door de stedelijke Regering tot Rector be-

pende deze plegligheid en aanvaardde
net het houden eener redevoering: *in*
iri doctissimi, *Roelandi van Wijk*,
Gymnasii Campensis Rectoris. Daarna
zijnen nieuw benoemden ambtgenoot
len Wel Ed. zeer Gel. Heer D. J. VAN
'hil. Theor. Mag. Lit. Hum. et Jur.
et zijne nieuwe betrekking geluk. Deze
o het spreekgestoelte en hield eenen
ad di' ipulos de literarum studii fine
ito.

s werden vier verdienstelijke jongelin-
UGHTEN, H. BROESE, D. G. KORTENBOUT
IJS en J. A. MANUEL, tot de Akademi-
bevorderd, en namen zij van de scho-
door te spreken, de eerste: *de Hec-*
ndromaches ὁμιλίᾳ; de tweede: *de*
de derde: *de Lycurgo Spartanorum*
de laatste: *de Cyri*, *Persarum regis*,
dolescentia. Deze jongelingen werden
t prijzen voor de *Oude Talen*, terwijl
ORTENBOUT VAN DER SLUIJS nog daaren-
js der *Aardrijkskunde* en een getuig-
de *Geschiedenis*, aan J. A. MANUEL de
eschiedenis en een getuigschrift voor
kunde, en aan de beide eerstgenoem-
de *Oude Talen* eene gelijke vlijt be-
, getuigschriften voor de *Geschiedenis*
kunde werden uitgereikt.

eede naar de eerste klasse werden met
de *Oude Talen* en een getuigschrift
rdrijkskunde bevorderd: F. F. L. U.
. BONDAM.

erde naar de derde klasse gingen over:
. J. A. RUIJS, W. G. TOP en J. A. I.
. Van deze ontving de eerste eenen

prijs voor de *Oude Talen* en *Mythologie*; de tweede: voor de *Oude Talen* en *Wiskunde*; de derde: getuigschriften voor de *Oude Talen* en *Wiskunde*; de vierde: een getuigschrift voor de *Oude Talen*.

Van de vijfde naar de vierde klasse werden verhoogd: J. A. VAN DEN AKKER en A. B. DÉZENTJE, beide met prijzen voor de *Oude Talen* begiftigd, terwijl aan eerstgenoemden nog daarenboven een getuigschrift voor de *Mythologie* werd toegewezen.

De Rector zijne hoorders opmerkzaam makende op het voorregt der jongelingschap, welke, na door de opeenvolgende vacaturen langen tijd slechts aan éénen onderwijzer te zijn toevertrouwd geweest, thans weder het noodige onderrigt konden genieten, sloot daarna deze plegtigheid, welke door eene vrij aanzienlijke schare hoorders was bijgewoond, en door de toonen der muzijk afgewisseld.

HAARLEM.

Den 25 Junij 1839. Heden werd alhier de gewone halfjarige Promotie der Leerlingen van het Gymnasium en uitdeeling van Prijzen aan boven hunne medeleerlingen uitmuntende jongelingen gehouden. De Rector opende deze plegtigheid, door het houden van eene redevoering: *de Opinionibus praejudicatis, earumque damno*; dat is: *over de vooroordeelen en derzelver schadelijke uitwerkingen.* Hierna werden, uit de tweede orde van de eerste klasse, naar de eerste bevorderd: J. L. DE BRUIJN KOPS, met een prijs en H. D. GILDEMEESTER BUSE. Van de derde orde, gingen over naar de tweede: J. J. DE GRAAFF, met een prijs, J. VAN WESTERKAPPEL en W. A. CORLEN. Van de vierde orde naar de derde werden bevorderd: P. W. MEELBOOM, met een prijs, W. N. KOENE en A. V. TEDING VAN BERKHOUT. Van de tweede orde van de tweede klasse, wer-

werden naar de eerste orde bevorderd: T. KLIPPINK, met een prijs, D. J. C. VAN LENNEP en A. C. G. SCHOLTEN VAN ASCHAT. Van de eerste orde van de derde klasse, werden bevorderd naar de tweede orde van de tweede klasse: C. KOKER MEELBOOM, met een prijs en A. J. GUICHERIT. Van de tweede orde, gingen over naar de eerste: F. T. J. D. CORNEN, met een prijs en B. G. A. VOS. Van de eerste orde van de vierde klasse, werden bevorderd naar de tweede orde van de derde klasse: S. SYBRANDI, met een prijs, N. DE WAARD, C. W. G. MOL en A. N. GOZELING. Van de tweede orde, naar de eerste: L. F. GOTELING, met een prijs, J. C. VAN BEMMELEN, A. G. BOOM en J. SANDER. Van de derde orde naar de tweede, werden bevorderd: J. LOOSJES, met een prijs, E. A. A. VAN STRALEN, J. J. VAN VARELEN, W. BROOS en N. A. JILLISSE. Op het aan de Latijnsche Scholen verbonden Instituut van Fraaije Wetenschappen enz., ontving in de eerste orde: J. L. DE BRUIN KOPS, een prijs in de *Talen* en in de *Wetenschappen*, D. J. C. VAN LENNEP, een prijs in de *Mathesis*, H. D. GILDEMEESTER BUSE, een prijs in de *Talen*, in de *Mathesis* en een vereerend getuigschrift in de *Wetenschappen*, J. VAN WESTERKAPPEL, een vereerend getuigschrift in de *Talen* en in de *Mathesis* en een prijs in de *Wetenschappen*. Van de tweede orde, werd S. SYBRANDI bevorderd naar de eerste orde, en ontving een prijs in de *Talen*, S. J. DE GRAAFF, ontving een vereerend getuigschrift in de *Wetenschappen*, bij het lot in plaats van een prijs, waarop hij gelijke aanspraak had, als zijn mededinger J. VAN WESTERKAPPEL, wien die ten deel viel. Van de derde orde, gingen over naar de tweede: J. H. GUICHERIT, met een prijs in de *Talen* en L. F. GOTELING, met een prijs in de *Mathesis*. In dezelfde orde ontving E. A. A. VAN STRA-

STRALEN een prijs in de *Wetenschappen* en H. DE WAARD een prijs in de *Wetenschappen*. Van de vierde orde werden naar de derde bevorderd: B. G. A. VOS, met een prijs in de *Talen*, in de *Mathesis* en een vereerend getuigschrift in de *Wetenschappen*, en F. T. J. D. COELEN, met een vereerend getuigschrift in de *Mathesis* en in de *Wetenschappen*. Van de vijfde orde, ging over naar de vierde: J. LOOSJES, met een prijs in de *Talen*, in de *Mathesis* en in de *Wetenschappen*. Van de zesde orde, werd naar de vijfde bevorderd: C. W. G. MOL, met een prijs in de *Talen*. Ieder der begiftigden met een Latijnschen prijs, betuigde daarvoor, naar gewoonte, zijnen dank in Latijnsche dichtregels, terwijl voor de uitgedeelde prijzen op het Instituut, uit aller naam, dankzegging geschiedde in de Fransche taal, door J. L. DE BRUYN KOPS, en in de Engelsche, door H. D. GILDEMEESTER BUSE.

AL-

ALGEMEENE SYNODE DER HERVORMDE KERK IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

1839.

Uit kracht van het algemeen reglement voor het bestuur der Hervormde Kerk in het Koningrijk der *Nederlanden*, art. 20, en ingevolge eener dispositie van Zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., dd. 6 Junij ll. N°. 1, is deze hooge Kerkvergadering op den 3 Julij in het lokaal, voor hare zittingen bestemd, zamengekomen.

Tot *Leden* dezer Synodale Vergadering waren, volgens art. 17 van het algemeen reglement, door de natemelden provinciale Kerkbesturen, benoemd, de navolgende Hoog Eerw. Heeren:

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, de Heer H. H. DONKER CURTIUS, Theol. Doct. en Predikant te *Arnhem*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, de Heer A. C. ROËLL, Pred. te *Goedereede*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, de Heer J. VAN SLOGTEREN, Theol. Doct. en Pred. te *Hoorn*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, de Heer C. DE VISSER, Pred. te *Tholen*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, de Heer H. A. VAN DER VEN, Pred. te *Driebergen*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, de Heer O. VAN DER TUUK, Pred. te *Berlicum*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, de Heer J. S. WOH, Pred. te *Zwolle*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, de Heer T. F. UILKENS, Pred. te *Loppersum*.

Uit

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, de Heer C. W. PAPE, Pred. te *Heusden*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, de Heer H. VAN HEIJNINGEN, Pred. te *Meppel*.

Uit de Commissie tot de Huishoudelijke Zaken der Waalsche Kerken, de Heer H. A. VAN DER MARK, Pred. te *Utrecht*.

Uit de Commissie tot de Zaken der Protestantsche Kerken in *Nederlands Oost-* en *West-Indië*, de Heer A. LENS, Pred. te *'s Gravenhage*.

En als Onderling uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, de Heer F. W. DE VIRIEU, Onderling te *Bommel*.

Deze waren allen tegenwoordig, benevens den Secretaris der Synode, I. J. DERMOUT, Hofprediker van Z. M. den Koning der *Nederlanden*, en Pred. te *'s Gravenhage*, met deszelfs Secundus, den Heer J. J. ROOZEBOOM, Pred. te *'s Gravenhage*, ten einde den Secretaris in de waarneming zijner functiën de noodige hulp te bewijzen, en ingeval van noodzakelijke afwezigheid, zijne plaats, met regt van stemming, te vervullen. Ook was de Quaestor-Generaal, de Heer J. H. SCHOLTEN, Ouderling te *Amsterdam*, ter Vergadering tegenwoordig.

Tot præadviserende Leden waren door de Godgeleerde faculteiten der drie Hoogescholen afgevaardigd:

Door de Godgeleerde faculteit te *Leiden*, de Hoogleeraar N. C. KIST.

Door de Godgeleerde faculteit te *Utrecht*, de Hoogleeraar H. BOUMAN.

Door de Godgeleerde faculteit te *Groningen*, de Hoogleeraar P. HOFSTEDE DE GROOT.

Volgens kennisgeving van Zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., dd.

6 Junij ll. N°. 1, bleek het, dat door Zijne Majesteit, bij Hoogstdezelfs besluit van den 31 Mei bevorens N°. 111, benoemd waren:

Tot President dezer Synodale Vergadering, de Heer Dr. H. H. DONKER CURTIUS, Secretaris van het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland* en Pred. te *Arnhem;* tot Vice-President de Heer G. VAN DER TUUK, Pred. te *Berlicum*, en tot deszelfs Secundus de Heer A. LENS, Pred. te *'s Gravenhage* en Secretaris van de Commissie tot de Zaken der Protestantsche Kerken in *Nederlands Oost-* en *West-Indië.*

De Leden gezeten zijnde, verscheen in de Vergadering Zijne Excellentie de *Baron* VAN PALLANDT VAN KEPPEL, Minister van Staat, belast met de *Generale* Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., vergezeld door den Wel Ed. Gestr. Heer Secretaris en Adviseur.

De President opende de Vergadering met het gebed, waarop Zijne Excellentie de Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., met eene daartoe ingerigte aanspraak, deze *vier en twintigste* bijeenkomst van de Algemeene Synode der Hervormde Kerk, in naam van Zijne Majesteit den Koning voor geopend verklaarde.

Nadat de President de aanspraak van Zijne Excellentie op gepaste wijze had beantwoord, rigtte Zijn Hoog Eerw. het woord tot de Leden dezer Kerkvergadering, om hen tot de gewigtige werkzaamheden, waartoe zij waren zamengekomen, in te leiden.

Den 17 daaraanvolgende zijn de werkzaamheden dezer hooge Kerkvergadering ten einde gebragt, en met gebeden en dankzeggingen gesloten.

KERK-

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

ARNHEM. Op den 12den Mei werd onze, van *Weesp*, tot ons overgekomen Leeraar, F. H. G. VAN ITERSON onder ons bevestigd, door Ds. DE MEIJIER, met 1 *Cor.* IV: 4*b*. *Die mij oordeelt is de Heer!* — Den avond van dien dag deed de Bevestigde zijne intrede met *Openb.* I: 5, 6. *En van Jezus Christus, die de getrouwe getuige is, de eerstgeborene uit de dooden, en de overste van de koningen der aarde. Hem die ons heeft lief gehad en ons van onze zonden gewasschen heeft in zijn bloed. En die ons gemaakt heeft tot Koningen en Priesters Gode en zijnen Vader; Hem (zeg ik) zij de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid! Amen!*

ARNHEM. Hoewel van den Correspondent, tot groote verwondering der Redactie, nog geen berigt daarvan is ingekomen, kan zij echter berigten, dat, door het treurig afsterven van den Wel Eerw. Heer DONKER CURTIUS, te *Arnhem* eene predikantsplaats vakant is.

NIJMEGEN.

OOY EN PERSINGEN. Aldaar is, op den 10den dezer, door Ds. A. VAN MAURIK, Pred. te *Ruurlo*, in de H. Dienst bevestigd, de Wel Eerw. Heer

G. H. BRAND, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, waarvan echter nog geen legaal berigt is ingekomen.

BEEK staat vakant te worden. Zie Mei 1839.

ZUTPHEN.

BREDEVOORT. Uit eene nominatie door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz. den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren, de Heeren:

D. M. PARÉ, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel* en Hulpprediker te *Bredevoort*. F. U. VAN HESSEL, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*. H. HARSEBROEK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*. J. D. MAALDRINK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*.

Is de Heer D. M. PARÉ benoemd als Predikant te *Bredevoort*, en zal aldaar naar kerkorde worden beroepen.

AALTEN, den 21 Julij 1839. Heden voordenmiddag had onze Gemeente het genoegen van, met onzen geachten jongsten Leeraar, Ds. H. VAN STEEDEN, gedachtenis te mogen vieren van deszelfs volbragte 25 jarige Evangeliedienst, zoo hier als elders door zijn Eerw. waargenomen. Nadat de hieromtrent voorgenomene plegtigheid in de voorafspraak aangekondigd, en het voorgebed in dien geest gestemd was, werd ten tekst genomen 1 *Sam*. XII: 23 het laatste gedeelte; waarvan de, naar het tegenwoordige doel ingerigte behandeling en toepassing, met gepaste aanspraken werd besloten. Allezins deelnemende in deze, voor onzen met dat voorregt beweldadigden Leeraar en zijne geliefde betrekkingen bijzonder heugelijke ge-

beurtenis, vereenigen wij ons met dezelfs hartelijke beden, ook voor onzen ouderen Leeraar (die in het nagebed van de namiddag Godsdienst daaraan met bijzondere deelneming beantwoordde) ten hemel opgezonden. God verhoore dezelve alle, naar den rijkdom zijner goedertierenheid in JEZUS CHRISTUS, ter bevordering van het eeuwig heil onzer Leeraars en van de Gemeente zelve, vooral in derzelve wederzijdsche betrekking!

WINTERSWIJK. Zie Julij 1839.

HUMMELO. Zie Julij 1839.

BOMMEL.

BRAKEL, 14 Julij 1839. Onze Leeraar, A. J. BUIJS BALLOT, gaf heden voormiddag, in deszelfs voorafspraak, aan de Gemeente kennis, dat er op gisteren een fraai geschenk, bestaande in een groote en twee kleinere zilveren schotels, ten gebruike voor het H. Avondmaal, ontvangen was, bij gelegenheid der 25 jarige echtvereeniging van twee elders wonende, doch bestendig op deze plaats en Gemeente betrekking gevoelende Christenen. Zijn Eerw. wekte ons vervolgens op tot dankbaarheid jegens deze milde gevers en bij vernieuwing ook tot prijsstelling op de viering des H. Avondmaals; waarna hij overging, om met ons Gods beste zegeningen over hen vuriglijk af te smeeken en bijzonder over de verlenging van hun huwelijks-geluk, waarop wij, na eene korte rede door hem gehouden, hetzij aanzittende, hetzij aanschouwende, het feest vierden van JEZUS dood, met dankbare harten, voor alle de weldaden ons heden te beurt gevallen.

NEDER-HEMERT, den 11 Augustus. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. J. L. J. HALLO, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, onder ons in de H. Dienst bevestigd door Ds. C. F. KAAKEBEEN, Pred. te *Hoornaar*, aan wien

de

de Consulent, Ds. H. T. VOS UITTERLIMMIGE, Theol. Doct. en Pred. te *Well* c. a., het werk der bevestiging op verzoek had afgestaan. De Bevestiger had tot tekst 1 *Tim.* IV: 16. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Heeren H. J. NOUHUIS, Emer. Pred. van *Bladel* c. a., B. VAN VEEN, Pred. te *Aalburg* c. a., W. DE RAPPER, Pred. te *Hedel*, J. VAN SCHAICK, Pred. te *Bruchem* c. a., J. LEIDS, Pred. te *Babiloniënbroek* c. a., D. N. PIERROT, Pred. te *Meeteren*, J. A. C. NONHEBEL, Pred. te *Est*. C. F. VAN SETTEN, Pred. te *Doveren* c. a. en C. F. J. PAPE, Pred. te *Heusden*.

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Nehem.* II; 20 mid. ged. *God van den hemel, die zal 't ons doen gelukken.*

HURWENEN vakant. Zie Julij 1839.

HARDERWIJK.

GARDEREN vakant. Zie Maart 1839.

ZUID-HOLLAND.

'sGRAVENHAGE.

'sGRAVENHAGE. Van hier is nog niet gemeld, dat op den 5 Junij, onze tweede Leeraar C. L. VAN DEN BROEK, gedachtenis vierde van zijne op dien dag juist vervulde 25 jarige Evangeliedienst bij deze Gemeente; terwijl het nagenoeg een derde eener eeuw geleden was, dat hij de H. Bediening aanvaardde, in de Gemeente van *Berkenwoude*, met 1 *Cor.* III: 6—9*a*. *Ik heb geplant, Apollos heeft nat gemaakt; maar God heeft den wasdom gegeven. Zóo is dan noch hij die plant iets noch*

hij die nat maakt, maar God die den wasdom geeft. En die plant en die nat maakt zijn één, maar een iegelijk zal zijn loon ontvangen naar zijnen arbeid; want wij zijn Gods medearbeiders: welke woorden ook thans tot handleiding zijner Leerrede dienden. Groot was zijne dankstof en feestvreugde, de laatste echter getemperd door het onverwacht overlijden, op den vorigen avond, van zijnen waardigen Ambtgenoot DE CHAUFEPIE, die met hem op denzelfden dag te *'s Gravenhage* was bevestigd, in zijne ambtsbediening bij de Waalsche Gemeente, en ook gehoopt had daarvan gedachtenis te vieren.

ZOETERMEER EN ZEGWAART vakant. Zie Jan. 1839.

NAALDWIJK. Zie Julij 1839.

DE LIER staat vakant te worden. Zie Julij 1839.

ROTTERDAM.

MAASSLUIS, 9 Junij 1839. Onze Leeraren gaven ons heden berigt, omtrent het droevig afsterven van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer WERNER WILLEM VAN BEUZEKOM, en bepaalden ons tevens in hunne Leerredenen bij onderwerpen, hierop toepasselijk. De nagedachtenis van zijne getrouwe Evangeliebediening, van zijn stichtelijk verkeer en van zijnen voorbeeldigen wandel alhier, gedurende een tijdsverloop van acht jaren, zal steeds bij ons in zegening zijn; terwijl wij aan zijne zwaar beproefde Weduwe de vertroostingen Gods in ruime mate toebidden.

MAASSLUIS, 29 Junij. Heden werden wij verblijd door het berigt, dat onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. W. VOLLENHOVEN VAN DAALEN, de op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping aangenomen had, onder inwachting der vereischte approbatiën.

ROT-

I, 23 Junij. Heden avond had de
erv. Gemeente alhier het voorregt,
t met haren geliefden Leeraar,
AN, dankbare gedachtenis te vieren
rws., op den 19den dezer, onder
25 jarige Evangeliedienst. Zijn
ten grondslag van zijne toespraak
1, *Ps.* CXLIII: 2*a*. *Ga niet in*
uwen knecht!
raar verder gesterkt en zijn dienst
ge gezegend worden, en de genade
tendig met de Gemeente en hare

, den 30sten Junij 1839. Heden
Leeraar, Ds. C. OSKAMP, A. L. M.
oor Z. M. onzen geëerbiedigden
us verklaard, *salvo honore et sti-*
orens van zijne betrekking op de
an *Rotterdam* en deze Gemeente
, een afscheid van ons genomen,
VII: 15, 16, en 17. *Toen sprak*
Heere, zeggende: dat de Heer,
esten van alle vleesch, eenen man
vergadering, die voor haar aan-
ende die voor haar aangezigte
haar uitleide, ende die haar in-
e vergadering des Heeren niet
n, die geenen herder en hebben;
eiding ontleend, om, schoon ons
erlaten, over zijne onverminderde
urende betrekking op ons, tot ons
onze belangen den Heere der Ge-
evelen.
rust, welke hem nu, na eenen
l van bijna 40 jaren, verleend is,
g lang door hem genoten, en een-

 maal

staal verwisseld tegen die rust, die er voor het volk van God in den hemel overblijft, en daar ook eeuwig genoten zal worden.

CAPPELLE OP D' IJSSEL, 7 Julij 1839. Heden maakte onze Leeraar, C. A. VAN SCHAGEN, ons bekend, dat op den 29 Junij l. l. te *Dordrecht* in den ouderdom van ruim 74 jaren overleden was, Vrouwe CORNELIA BONGERS, Echtgenoote van den Hoog Wel Geb. Heer Jonkheer J. C. JANTZON VAN ERFFRENTIEN VAN CAPPELLE, Heer van de Heerlijkheid *het Slot van Cappelle*, in deze Gemeente gelegen. De Overledene was door allen, die haar gekend hebben, om hare stille deugd en Godsvrucht, geacht, en wij werden op haar voorbeeld ter navolging gewezen. Echtgenoot en kroost treuren om haar gemis, hoewel haar naögende in de hoop op een zalig wederzien, terwijl de Hoog Wel Geb. Heer JANTZON, als eene hulde aan de nagedachtenis zijner onvergetelijke Gade, aan de Armen der Hervormde Gemeente alhier, de aanzienlijke gift van *f* 500 heeft doen toekomen, welk edel voorbeeld bij anderen navolging moge vinden!

BERGSCHENHOEK, den 14 Julij 1839. Met dankbaarheid herinnerde zich heden onze Leeraar, J. DE WEERDT, zijner 25 jarige Evangeliebediening.

ROTTERDAM, (Presbyteriaansche Gemeente) vakant. Zie Sept. 1838.

BERKEL EN RODENRIJS. Zie Julij 1839.

ROTTERDAM, (Schotsche Gemeente) vakant. Zie Julij 1839.

LEIDEN.

KATWIJK AAN DEN RIJN EN HET ZAND vakant. Zie Oct. 1837.

DORD-

DORDRECHT.

IOORD, den 11 Augustus 1839. Onze
le Wel Eerw. Heer J. C. HENTZEPETER,
an zijne betrekking op de Klassis van
en deze Gemeente ontslagen, door den
erde van het Klassikaal Bestuur, den
Heer J. KNOTTENBELT, Pred. te *Mijns-*
van Moerkerken, ten overstaan van
n Consulent, den Wel Eerw. Heer J. M.
EN VAN DUIVENBODE, Pred. te *West-*
heden van ons afscheid, naar aanlei-
Hand. XX: 32. *En nu broeders*, enz.
E LINDT staat vakant te worden. Zie

GOUDA.

IWOUDE e. a., den 4 Aug. 1839.
Leeraar, Ds. A. H. C. VAN SENUS, ons
j had bekend gemaakt, dat hij eene be-
ır de Gemeente van *Kralingen* ontvan-
berigtte hij ons heden, dat hij, na
, onder inwachting der noodige appro-
elve had aangenomen.

Kandidaten, die geen antwoord op hunne
vangen, gelieven het daarvoor te houden,
n besten wil, aan hun verzoek door den
niet kan voldaan worden.

S TOL vakant. Zie Julij 1839.

BRIELLE.

E TONGE, 21 Julij. Ds. J. J. LE FE-
TIGNY, Pred. te *Kwadijk*, heeft de be-
r deze Gemeente, onder inwachting der
goedkeuringen aangenomen.

NOORD-HOLLAND.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, heeft, in de Vergadering van Augustus, de Heeren H. VAN VOORST, W. H. LINSE en A. J. MOLENAAR, Kandidaten der Leidsche Hoogeschool, geëxamineerd, en tot de openbare Predikdienst toegelaten.

AMSTERDAM.

MUIDERBERG, 28 Julij 1839. Heden, in onze gewone Voormiddag-Godsdienstoefening, maakte onze Leeraar, Ds. B. H. CARP, ons het overlijden bekend, van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. H. DONKER CURTIUS, Theol. Doct. en Pred. *te Arnhem*. Van April 1801 tot Julij 1802 vervulde hij met ijver en getrouwheid de Evangeliebediening onder ons en werd van hier naar *Arnhem* beroepen. Bij allen, die den waardigen man gekend hadden, was hij, wegens zijne voortreffelijke en beminnelijke hoedanigheden, steeds in levendig en dankbaar aandenken. Zeer trof ons alzoo het berigt van zijnen nog onverwachten dood, en steeds zal zijne nagedachtenis bij ons in zegening blijven.

BLARICUM EN LAREN, den 11 Aug. 1839. Heden werd door onzen Leeraar bekend gemaakt, naar aanleiding eener rede over *Joh.* IX:4, het overlijden van den Hoog Eerw. Hoog Gel. Heer H. H. DONKER CURTIUS, Theol. Doct., Pred. te *Arnhem*. Voor omstreeks 40 jaren betrad hij aan deze plaats de thans door hem afgelegde roemvolle kerkelijke loopbaan. Wij mogten slechts korten tijd ons in zijn licht verheugen, ofschoon hij steeds de belangen onzer Gemeente bleef behartigen. Eere zij hem, die ons alzoo ten goede gedacht! Zalig hij, die in den Heer stierf, wiens spreuk hij in

zijn

zijn binnenste had weggelegd: *Ik moet werken zoo lang het dag is, de nacht komt, wanneer niemand werken kan.* En, gelijk hij zich aan deze Gemeente verbond met de woorden zijnes Meesters: *Ik heb u gesteld, dat gij zoudt henengaan en vrucht dragen*, zoo blijve zijne vrucht als van een' boom, geplant aan waterbeeken, in den tijd, maar ook in de eeuwigheid, alwaar hij nu rusten mag van zijnen arbeid!

BUSSUM, den 4den Aug. 1839. Vernamen wij heden, in onze maandelijksche Godsdienstoefening, het afsterven van den Hoog Eerw. Hoog Gel. Heer H. H. DONKER CURTIUS; eene hulde van dankbare herinnering kome dien Geleerde openlijk toe, nademaal wij aan zijnen vermogenden invloed en christelijken ijver, ons kerkelijk bestaan sedert negen jaren, te danken hebben. Mogten wij hem tegenwoordig zien, bij de inwijding des Tempels, als getuige van de vrucht zijnes arbeids, om eene nieuwe Gemeente voor zijnen Heer te stichten, hij blijve ook bij onze nazaten in gedachtenis, als degeen, *wiens leven Christus, wiens sterven gewin was*; het onderwerp, waarbij wij Godsdienstig bepaald werden.

WEESP, 11 Aug. 1839. Heden hadden wij het genoegen de vakature alhier, ontstaan door het vertrek van Ds. F. H. G. VAN ITERSON, naar *Arnhem*, vervuld te zien, door de komst van deszelfs opvolger, Ds. P. A. ROMIJN, van *Blokzijl*. Zijn Wel Eerw. werd bij de Voormiddag-Godsdienst door zijnen Ambtgenoot, Ds. J. J. PRINS, onder ons bevestigd, met 2 *Cor.* VIII:23*b*. *Eene eer van Christus;* en deed daarop des namiddags zijne intrede met 2 *Sam.* XII:7*a*. *Gij zijt die man.*

Aan Ds. ROMIJN is Akte van Lidmaatschap der Klassis toegezonden.

OUDERKERK AAN DEN AMSTEL vakant. Zie Maart 1839.

HAARLEM.

HAARLEM. Zie Junij 1839.

ALKMAAR.

HARINGCARSPEL EN DIRKSHORN, 7 Julij. In de morgen Godsdienstoefening van heden, werd ons, door onzen tegenwoordigen Leeraar, Ds. P. F. WIELANDT, bekend gemaakt het overlijden van een' onzer voormalige Leeraren, Ds. J. H. HOLENGRAAF, laatst rustend Predikant en overleden te *Breda*. Zijn Eerw. is als Evangeliedienaar in onze Gemeente werkzaam geweest, in. de jaren 1797 en 1798.

Dit berigt werd met belangstelling vernomen, inzonderheid door de ouden van dagen, die zich 's mans verblijf in deze Gemeente nog wisten te herinneren. God doe dezen ontslapenen Leeraar thans het zalige loon van een wel volbragt dienstwerk genieten, en sterke zijne achtergeblevene Weduwe en Kinderen op den weg hunnes aardschen levens!

BURG OP TEXEL. Zie Julij 1839.

HOORN.

WESTWOUD c. a., den 11 Augustus 1839. Op heden werd onze beroepen Leeraar, de Eerw. Heer J. SNOEK, Kandidaat tot de H. Dienst, in zijne H. bediening bevestigd, bij afstand van den Consulent, Ds. D. HUPKENS, Pred. te *Hoogkarspel*, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. HERDERSCHÊE, Pred. te *Hoorn*, met eene Leerrede over *Ezech.* XXXIII : 11. *Zeg tot hen : zoo waarachtig als ik leve enz.* De handoplegging geschiedde, behalve door den Bevestiger en tweeden Consulent, Ds. J. WILLEMS, Pred. te *Hem*, mede door de Heeren J. L. ADRIANI, G. C. S. REGEMANN, J. A. KOK-

KOENEN en K. BOON, respective Predd. te *Luijebroek*, *Venhuizen*, *Hoorn* en *Berkhout*.

De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijne bediening met *Openb.* I: 17 en 18. *Vrees niet; ik ben de eerste en de laatste enz.*

E D A M.

KWADIJK, 21 Julij. Heden maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. J. LE FEVRE DE MONTIGNY, ons bekend, de beroeping naar de Gemeente van *Nieuwe Tonge*, onder inwachting der noodige approbatiën, aangenomen te hebben.

WARDER, 11 Aug. 1839. Deze dag was voor deze Gemeente een zeer plegtige en aangename dag. Onze nieuwe Leeraar, de Eerw. Heer C. CLANT, JRZ., Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, werd in de Heilige Bediening ingezegend, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. BRAVE, Pred. bij de Hervormde Gemeente te *Amsterdam*, bij vriendelijken afstand van den Consulent dezer Gemeente, Ds. A. DE KOO, Pred. te *Middelie*. De Bevestiger sprak, naar aanleiding van *Hand.* XVIII: 9*b*, 10*a*. *Zijt niet bevreesd, maar spreek en zwijg niet: want ik ben met u.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent voornoemd, door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren: J. C. BUIJN, L. VAN DER HORST, N. PLUIM GREIDANUS en P. SPECHT GRIJP, respective Predd. te *Beets*, *Oosthuizen*, *Etersheim* c. a., en *Tiel*.

Des namiddags aanvaardde onze nieuwe Leeraar zijn dienstwerk onder ons, met 1 *Cor.* I: 23*a*. *Wij prediken Christus den gekruisten.*

NIEUWENDAM vakant. Zie Mei 1839.

MONNIKENDAM staat vakant te worden. Zie Julij 1839.

ZEE-

ZEELAND.

Op den 7den Aug. zijn door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland* geëxamineerd en tot de H. Dienst toegelaten, de Heeren: A. A. VAN DE KASTEELE, H. J. R. G. THEESING en P. K. ZIJDERS, PIETER JOH. ZOON, Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid te *Leiden*.

MIDDELBURG.

ZOUTELANDE vakant. Zie Junij 1839.
ARNEMUIDEN. Zie Julij 1839.

GOES.

GOES vakant. Zie Julij 1839.
BORSELEN. Zie Julij 1839.

IJZENDIJKE.

DEN HOEK, 4 Aug. Heden hadden wij het voorregt, om onzen nieuwen Leeraar, den Wel Eerw. Heer B. TERWOGT, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, onder ons te zien bevestigen. De bevestiging geschiedde, door onzen Consulent, den Wel Eerw. Heer J. P. HOFMAN, Pred. te *Neuzen*, en de oplegging der handen, behalve door den Consulent, ook door den Wel Eerw. Heer N. BORSBOOM, Pred. te *Axel*. De Bevestiger had tot tekst, 2 *Tim.* II:7*b*. *De Heere geve* enz. De Bevestigde begon zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over *Hand.* VIII: 5, 6*a*. *En Philippus* enz.

UTRECHT.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht* zijn, den 7, 8 en 9 Augustus, tot de predikdienst geadmitteerd, de Heeren: JOHAN FREDERIK GERRIT BRUMUND, PIETER CORNELIS FABRET, HENDRIK PIETER

SCHU-

KERK-NIEUWS.

SCHUURING, RUDOLF ABRAHAM ENGELBERT S' EN HERMAN ANTOON GEORG BRUMUND en PHILIPPU HAJENIUS.

AMERSFOORT.

AMEZSFOORT. Zie Junij 1839.

WIJK.

RHENEN, den 11 Aug. 1839. Heden in de Voormiddag-Godsdienstoefening, deelde onze jongste Leeraar, D. POSTHUMUS MEYJES, ons het berigt mede, eener ontvangene beroeping naar de Hervormde Gemeente van *Sneek*, welke zijn Eerw. in ernstige overweging zoude nemen.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

OUDEGA, NIJEGA EN OPENDE vakant. Zie Oct. 1838.

HARLINGEN.

SCHRAARD, den 26 Mei 1839. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer HOBBO LENKE, vrijwillig afstand gedaan hebbende van zijne dienst, heeft, na behoorlijk losgemaakt te zijn van zijne betrekking op Klassis en Gemeente, afscheid van ons genomen, naar aanleiding van *Openb.* III:3. *Gedenkt dan, hoe gij het ontvangen en gehoord hebt, en bewaart het*, enz.

WOMMELS EN HIJDAARD, den 15 Julij 1839. Heden is alhier, ten overstaan van Consulenten, DD. P. J. DETHMERS en A. J. HINGST, Predd. te *Kubaard* c. a., en *Oosterend*, door Hervormde Floreenpligtigen, met algemeene stemmen, tot Pred. in deze Gemeente benoemd en door den Kerkeraad beroepen, de Wel Eerw. Heer GELJUS FLIERINGA, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerk-

Kerkbestuur van *Utrecht*, welke, onder inwachting der kerkelijke en koninklijke approbatiën, deze beroeping heeft aangenomen.

SIXBIERUM vakant. Zie April 1839.

SCHINGEN EN SLAPPETERP vakant. Zie Julij 1839.

S N E E K.

SNEEK, 7 Augustus. Nadat Ds. L. VAN HAAFTEN, Pred. te *Deil*, voor de op hem uitgebragte beroeping bedankt heeft, werd heden het bestaand drietal van Predikanten met Ds. R. POSTHUMUS MEYJES aangevuld, zoodat het nu was: R. POSTHUMUS MEYJES, P. DE GOEJE en W. C. VAN DER ZWAAG, respective Predikanten te *Rhenen*, *Dronrijp* en *Zwaag Westeinde*; en werd daaruit terstond beroepen, de Wel Eerw. Heer R. POSTHUMUS MEYJES, Pred. te *Rhenen*.

SYBRANDABUREN EN TERSOOL, 7 Aug. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van onzen Leeraar, Ds. T. WASSENAAR, is alhier op heden, onder het bestuur der Consulenten, Ds. J. HINGST, Pred. te *Goinga*, en Ds. L. ZOLCAMA, Pred. te *Deerzum*, door Floreenpligtigen, tot Herder en Leeraar benoemd en door den Kerkenraad, ten gevolge dier benoeming, kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. HINGST, Pred. te *Goinga*.

GOINGA, GAUW EN OFFINGAWIER, 11 Aug. Aan de tafel des H. Avondmaals vernamen wij heden van onzen Leeraar, Ds. J. HINGST, dat zijn Eerw. in den loop der vorige week, tot Pred. was benoemd in de naburige Gemeente van *Sybrandaburen* c. a., terwijl zijn Eerw. na acht dagen, ons van zijne keuze in dezen kennis zou geven.

D O K K U M.

EE, den 11 Aug. 1839. Den 18 Julij j. l. is, ten overstaan van DD. P. SIJTSEMA en J. G. SIMMER-

MERMAN, Pred. te *Oostrum* en *Engwierum*, als Consulenten, tot Pred. in deze Gemeente, door Hervormde Floreenpligtigen, met algemeene stemmen benoemd en daarop door den Kerkeraad beroepen, de Wel Eerw. Heer A. V. BUNING, Pred. te *Oostermeer* c. a. Heden ontvingen wij berigt, dat zijn Wel Eerw. voor deze beroeping, na rijp beraad, bedankt had. Dus blijft als nog

EE vakant.

WANSWERD EN JISLUM vakant. Zie Junij 1839.

HEERENVEEN.

APPELSCHA, den 28 Julij 1839. Uit het zestal Kandidaten, van wege Z. M. den Koning opgegeven, en reeds gemeld in de *Boekzaal* voor Mei, is den 6 Julij l. l. door de daartoe geregtigden, tot Pred. dezer Gemeente verkozen, en ingevolge die verkiezing kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. Heer C. MEIJER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, en Hulpprediker te *Pietersburen*, Provincie *Groningen*. Zijn Eerw. heeft deze beroeping, in afwachting der vereischte approbatiën, aangenomen.

HEERENVEEN, den 31 Julij 1839. Ter voorziening in de vakature, ontstaan door het Emeritaat van den Wel Eerw. Heer D. F. VAN GIFFEN, heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, na verkregene handopening, op heden, onder voorzitting van den Consulent, eene nominatie van Predikanten gemaakt, bestaande in het navolgend twaalf- en zestal, alphabetisch gesteld.

Twaalftal:

DD. G. A. VAN DRUTEN, te *Lippenhuizen*. L. VAN GIFFEN, te *Wijckel*. P. DE GOEJE, te *Dronrijp*. J. HEEREN, te *Haskerhorne*. J. T. H. HUGUENIN, te *Tjalleberd*. H. TER LET, te *Nijehorne*. K. J. DIEST LOR-

KORGION, Th. Dr. te *Hallum*. J. J. METZLAR, te *Eelde*. A. T. REITSMA, te *Roordahuizum*. J. REENEMAN, te *Knijpe*. S. C. THODEN VAN VELZEN, Th. Dr. te *Wolvega*. W. C. VAN DER ZWAAG, te *Zwaag-Westeinde*.

Zestal:

DD. O. A. VAN DRUTEN, P. DE GORJE, J. HEEREN, A. T. REITSMA, S. C. THODEN VAN VELZEN, W. C. VAN DER ZWAAG.

HEERENVEEN, den 10 Aug. 1839. Eergisteren, den 8 dezer, werd door den Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent, uit het reeds gemaakte en boven opgegeven zestal van Predikanten, geformeerd dit drietal, alphabetisch gesteld:

DD. P. DE GORJE, te *Dronrijp*. A. T. REITSMA, te *Roordahuizum*. W. C. VAN DER ZWAAG, te *Zwaag-Westeinde*.

En is daaruit tot Predikant in deze Gemeente beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. DE GORJE, Predikant te *Dronrijp*. Zijn Wel Eerw. heeft deze beroeping veertien dagen in beraad genomen.

NOORDWOLDE c. a. vakant. Zie Julij 1839.

OVER-IJSSEL.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel* zijn, in deszelfs vergadering van den 7den en 8sten Augustus, tot de predikdienst toegelaten, de Kandidaten in de Godgeleerdheid te *Utrecht*: KAREL HENDRIK KRAAMWINKEL, FRANCISCUS MARINUS CASPERS en NICOLAAS OSTI.

ZWOLLE.

WIERDEN, den 27 Julij 1839. Op vertoonde Ak-

Akte van Collatie van den Hoog Geb. Heer A. F. L. GRAVE VAN RECHTEREN EN LIMBURG, Heer van *Almelo* en *Vriezenveen*, als Collator dezer Gemeente, is op den 30 dezer kerkelijk beroepen, de Eerw. Heer E. HAGEDOORN, Kandidaat tot de H. Dienst.

DEVENTER.

ALMELO, 29 Junij 1839. De Wel Eerw. Heer E. H. CATS, Pred. te *Lier*, heeft de beroeping naar deze Gemeente aangenomen.

ALMELO, 5 Julij 1839. Heden ontving de Kerkeraad, van Mevrouw A. M. G. COCK, Weduwe B. H. TEN CATE, een geschenk van een fraai bewerkte zilveren schotel, benevens twee dergelijke borden en bekers, bestemd voor de bediening van het H. Avondmaal.

Moge de waardige geefster nog lange gespaard blijven, in de achting en liefde der Gemeente eene rijke belooning vinden voor hare liefdadigheid en in ruivere mate den zegen genieten, welke aan eene hartelijke belangstelling in de dienst van onzen Heer is verbonden!

HENGELO, 14 Julij 1839. Wij hadden heden het onuitsprekelijk genoegen, de eerste Godsdienstoefening in ons nieuw gebouwd Bedehuis te mogen houden. Hoe dringender de behoefte aan eene ruimere en geschiktere vergaderplaats geweest was, hoe langer men dezen dag reikhalzend te gemoet had gezien, zooveel te meer verblijdden wij ons, eindelijk onze vurige wenschen vervuld te mogen zien. Onze voormalige Leeraar, Ds. J. F. VAN HOOGSTRATEN, thans Pred. te *Utrecht*, die daartoe door den Eerw. Kerkenraad was uitgenoodigd, heeft de eerste Leerrede uitgesproken, en wel naar aanleiding van *Ps.* C:2*a*. Aan allen, die door hunne bijdragen, raadgevingen of gebeden, hunne be-

belangstelling in onze openbare eeredienst hadden betoond, werd openlijk dankbaarheid betuigd, maar Gode de lof toegebragt, die Hem alleen toekomt. Eene talrijke schare was uit alle omliggende plaatsen te zamen gevloeid, om in onze vreugde te deelen, en de plegtigheid liep tot aller stichting af.

ENSCHEDÉ vakant. Zie Mei 1839.

KAMPEN.

BLOKZIJL, 4 Aug. 1839. Op heden nam onze jongste Leeraar, P. A. ROMIJN, afscheid van ons, predikende over *Deut.* XXX:19. Zijn Wel Eerw. was bevorens losgemaakt van zijne betrekking op deze Gemeente en de Klassis van *Kampen*, door Ds. WILBRINK, Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Kampen*. Alzoo is

BLOKZIJL jongste Leeraarsplaats vakant.

Heeren Kandidaten, welke geen antwoord op hunne brieven ontvangen hebben, worden verzocht zulks aan te merken als bewijs, dat zij niet in aanmerking hebben kunnen komen.

GRONINGEN.

Op den 7 Augustus, zijn door het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen* tot de predikdienst toegelaten, de Heeren: ERNESTUS FRONICUS JOHANNES JONGSMA en SIJTZE NICOLAI, Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te *Groningen*.

GRONINGEN.

GRONINGEN vakant. Zie April 1839.

WIN-

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

SCHEEMDA vakant. Zie Julij 1839.

NIEUW SCHEEMDA vakant. Zie Julij 1839.

APPINGADAM.

LEERMENS, den 16 Mei. Op vertoonde Akte van Collatie, is, door het Klassikaal Bestuur van *Appingadam* (in dezen de functieën des Kerkeraads vervullende) tot Predikant alhier beroepen, de Wel Eerw. Heer S. R. SLOTHOUWER, thans Predikant te *Burg*, op het eiland *Texel*, die deze beroeping, na beraad en onder inwachting van de vereischte approbatieën, heeft aangenomen.

OOSTERWYTWERD EN EENUM vakant. Zie Sept. 1838.

MIDDELSTUM.

HORNHUIZEN vakant. Zie Mei 1839.

NOORD-BRABAND.

'sHERTOGENBOSCH.

MIL. VARENBEEK, 4 Aug. 1839. Heden hadden wij het genoegen onzen beroepen Leeraar, Ds. J. J. SPRENGER VAN EIJK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, (bij afstand van den Consulent, Ds. G. J. MOLENGRAAFF, Pred. te *Tilburg*) in de H. Dienst ingezegend en onder ons bevestigd te zien, door deszelfs vader, Ds. J. P. SPRENGER VAN EIJK, Pred. te *Rotterdam*. De Bevestiger predikte over *Joan.* IV: 35*b* en 36. *Heft uwe oogen op en aanschouwt de landen, want — die zaait en die maait.* De handoplegging geschiedde, behalve door den Bevestiger en Con-

Consulent, door de Heeren: J. VAN HEUSDEN, Emer. Pred. van *Hilvarenbeek*, R. A. VAN HEUSDEN, Pred. te *Oisterwijk*, G. J. DUIJZER, Pred. te *Helvoirt* en A. LOSGERT, Pred. te *Grave*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over *Phil.* I: 27*a*. *Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus.*

Namens het Klassikaal Bestuur van *'s Hertogenbosch*, is Akte van Lidmaatschap dezer Klassis aan den Wel Eerw. Heer J. J. SPRENGER VAN EIJK afgegeven.

BREDA.

BREDA, 30 Junij 1839. Heden had onze oudste Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. TER VEER, het voorregt, den dag te beleven van zijne 40 jarige Evangeliedienst, in onderscheidene Gemeenten. In de voormiddag Godsdienstoefening voor ons opgetreden, mogt hij Gode het offer zijner dankbaarheid ootmoedig toebrengen. Gaarne vereenigde zich de Gemeente met zijne dankzegging. De Heer, die hem tot dusverre in alles geleid en geholpen heeft, zij met hem op zijnen overigen levensweg; sterke hem bij het klimmen zijner jaren, naar ligchaam en geest, bijzonder ook, gelijk wij hopen, ter voortzetting van zijnen arbeid onder ons, en make dien nog rijk in goede vruchten, zoo voor hem zelven en zijne betrekkingen, als voor onze Gemeente, in welker midden hij ruim twintig jaren werkzaam was.

EINDHOVEN.

ST. OEDENRODE. Zie Febr. 1839.

DREN-

DRENTHE.

ASSEN.

ANNERVEEN, c. a. Zie April 1839.

MEPPEL.

HOOGEVEEN, den 29 Julij 1839. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. J. H. REDDINGIUS naar *Franeker*, zijn na verkregene handopening, alhier, de volgende twaalf-, zes- en tweetallen Predikanten geformeerd.

Twaalftal:

DD. VERLOREN, ENDTZ, METZLAR, SIJPKENS, HUGENHOLTZ, HOORREES, DE RONDE BRESSER, VAN DER ZWAAG, HINGST, TEN BRINK, VAN DEN BROEK en DIEST LORGION, respective Predd. te *Dalfsen*, *Helmond*, *Eelde*, *Elspeet*, *Nienhuis*, *Wijk* bij *Heusden*, *Oudelande*, *Zwaag-Westeinde*, *Goinga* c. a., *Peperga* c. a., *Zwartsluis* en *Hallum*.

Zestal:

DD. VERLOREN, ENDTZ, TEN BRINK, DE RONDE BRESSER, VAN DEN BROEK en HUGENHOLTZ.

Tweetal:

DD. HUGENHOLTZ en VAN DEN BROEK.

Van welke, na vertoonde Akte van Electie van HH. Hoofd- en Mededirecteuren der Algemeene Compagnie van 5000 morgen veen, goedgekeurd door de Hoog Wel Geb. Mevrouwe A. G. Douairière VAN HOLTHE TOT ECHTEN, op heden tot Leeraar alhier kerkelijk beroepen is, de Wel Eerw. Heer J. B. TH. HUGENHOLTZ, Pred. te *Nienhuis*, in het Graafschap *Bentheim*.

KOEVERDEN.

SLEEN vakant. Zie Dec. 1838.

SCHOONEBEEK. Zie Julij 1839.

LIMBURG, enz.

MEERSSEN vakant. Zie Mei 1839.

WAALSCHE KERK.

's GRAVENHAGE vakant. Zie Julij 1839.
VOORBURG vakant.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, 17 Februarij. Heden nam onze geachte oudste Leeraar, de Hoog Gel. Heer C. H. EBERSBACH, zijn kerkelijk afscheid van deze Gemeente, alwaar zijn Hoog Eerw., gedurende 42 jaren, als Hoogduitsch Predikant zegenrijk arbeidde, — eene verdubbelde plegtigheid was deze afscheidsrede voor den waardigen Leeraar, dewijl hij tevens gedacht aan zijne 50 jarige Ambtsbediening, naar aanleiding van 1 *Thess.* III: 8, 9, 12, 13.

AMSTERDAM, 19 Mei. Treffend was deze dag voor onzen waardigen oudsten Leeraar, den Hoog Gel. Heer G. F. SARTORIUS, die in de gewone Avond-Godsdienstoefening in onze Nieuwe Kerk, op den algemeenen feestdag der Christenen, dank-

baar

haar mogt gedenken aan zijne 25jarige predikdienst in ons midden, naar aanleiding van *Hand.* I: 6—8. Verblijde onze Gemeente zich nog menig jaar in het ongestoord bezit van haren oudsten Voorganger!

SCHIEDAM, den 1 Julij 1839. Heden heeft de Kerkeraad, uit het vroeger vermelde drietal van de Eerw. Heeren: P. J. V. DUSSEAU, Pred. te *Winschoten*, J. C. KINDERMAN, te *Edam*, en J. C. KOCH, te *Groede*, met meerderheid van stemmen tot Leeraar der Gemeente beroepen, den Wel Eerw. Zeer Gel. Heer P. J. V. DUSSEAU, Pred. te *Winschoten*. Zijn Eerw. heeft deze beroeping, na beraad, aangenomen, onder inwachting der vereischte goedkeuringen.

WINSCHOTEN, 4 Julij 1839. Heden ontvingen wij van onzen Leeraar, P. J. V. DUSSEAU, het berigt, dat zijn Eerw. eene beroeping naar *Schiedam* had ontvangen, en dezelve in beraad genomen hebbende, later zijn besluit daaromtrent zoude mededeelen. Veertien dagen daarna gaf zijn Eerw. ons te kennen, dat hij zich verpligt had gevonden, deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatieën, aan te nemen; zoodat de Leeraarsplaats alhier eerlang staat vakant te worden.

AMSTERDAM, 2 Aug. 1839. Door het aan onzen oudsten Leeraar, den Hoog Gel. Heer C. H. KRESSBACH, verleend Emeritaat, eene vakature van een Hoogduitsch Predikant in onze Gemeente ontstaan zijnde, is door de generale kerkelijke Vergadering een gros van vier Hoogduitsche Predikanten vastgesteld, om tot het houden van liefdebeurten uitgenoodigd te worden, te weten de Wel Eerw. Heeren: HULSMAN, te *Elberfeld*, L. C. LENTZ, te *Emden*, C. C. W. SCHMEDERS, te *Jever* en F. A. SEMSTIUS, te *Winnigen*, bij *Coblentz*. De eerstgenoemde voor de uitnoodiging bedankt hebbende,

zijn door de overige Predikanten, in de maanden Mei en Junij ll. de verzochte liefdebeurten vervuld. En is op den 4 Julij ll., na verkregen handopening, uit bovengemeld gros, eene nominatie geformeerd, bestaande uit de Wel Eerw. Heeren: L. C. LENTZ, van *Emden* en C. C. W. SCHMEDES, van *Jever*, waaruit beroepen is, de Wel Eerw. Heer L. C. LENTZ, te *Emden*, die dit beroep, onder inwachting der vereischte goedkeuringen, heeft aangenomen.

KUILENBURG. Zie Julij 1839.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, 7 Aug. 1839. Op heden werd de vierde algemeene kerkelijke Vergadering der Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk in het Koningrijk der Nederlanden alhier gehouden. De Wel Ed. Gestr. Heer JANSSEN, Secretaris en Adviseur bij het Departement voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., door Zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., bij besluit van 3 Augustus gecommitteerd om bij de Vergadering deszelfs plaats te bekleeden, opende dezelve, na het gebed van den Voorzitter, *in den naam des Konings.* Tegenwoordig waren de Hoog Eerw. Heeren: J. A. HELPER SESBRUGGER, Pred. te *Amsterdam* President, D. R. UCKERMAN, Pred. te *Amsterdam* Secretaris, A. EBELING, Lid van den Raad der Stad *Amsterdam*, C. L. ENGELBERTS, G. H. RUEVER, Jr., F. G. BEERMAN, J. H. MASCHHAUPT, J. H. HUMPEROW, T. C. C. EVERTS, Pred.

te

te *Enkhuizen* Vice-President, J. G. CLANT, Pred. te *Medemblik*, H. KERKHOFF, Pred. te *Gorinchem*, H. GROENEWEGEN, Pred. te *Harlingen*, W. H. THORBECKE, Pred. te *Zwolle*, J. H. SONSTRAL, Pred. aan *den Helder*, J. H. C. F. EEKHARDT, Lid van den Kerkeraad aan *den Helder* en A. UILHAM, Ouderling te *Enkhuizen*.

De veelvuldige werkzaamheden werden in onderscheidene zittingen onvermoeid voortgezet en volbragt op Zaturdag den 10den Augustus, wanneer de Vergadering, na dankgebed van den Voorzitter, weder *in den naam des Konings* voor geëindigd verklaard werd. Het behage den Heer der Kerk, alle genomene besluiten met zijnen dierbaren zegen te doen achtervolgen, opdat dezelve strekken ter bevordering van den wezenlijken bloei van het Kerkgenootschap en ter aankweeking en vermeerdering van Godsdienstzin, Geloof, en christelijke Deugd!

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

WEENER vakant. Zie Maart 1837.
JEMGUM vakant. Zie Junij 1839.

GRAAFSCHAP TEKLENBURG.

GRONAU vakant. Zie Junij 1839.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant. Zie Jan. 1831.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

CORRESPONDENTIE.

De ingezonden' vraag: of het niet tegen de bestemming van een *Bedehuis* strijdt, hetzelve te bezigen tot eene plaats *van verlustiging?* geven wij bij dezen, op verzoek des Inzenders, ter beantwoording aan alle, die het bestuur over de Kerken in handen hebben, terwijl wij den inzender raden, om zich met zijne bezwaren bescheidenlijk te wenden tot de Kerkmeesters zijner Gemeente.

Het stuk getiteld: *de opvoeding*, bevat wel eenige goede wenken, maar is niet zoo bewerkt, dat het aan het *lezend* publiek kan aangeboden worden.

Aan het opstel van J. D... *de gevolgen* enz., zullen wij gaarne eene plaats inruimen.

Wij hebben *twee* stukken ontvangen aangaande *Millingen*, welke eene eenigzins strijdige strekking hebben, doch van welke wij aan onze Lezers gaarne mededeeling doen zullen.

Aan de *gedachten bij het ter aarde bestellen* enz., alsmede aan het ingezondene door V. D. H. zal eene plaats worden ingeruimd.

Van de dichtstukjes *naar het Fransch*, zullen wij het *puntdicht* overnemen.

De inzender van het *naamdicht*, *Rijke en vrije genade* en op *'s Konings geboortedag*, zal zelf wel begrepen hebben, dat dezelve nooit onder de oogen van het publiek kunnen gebragt worden.

BE-

BERIGTEN.

Bij het Ministerie der Hervormde Gemeente te *Hoorn*, zijn tot zoo veel mogelijken herbouw der Groote Kerk, ingekomen de navolgende bijdragen: door

Ds. van der Zee,	te Andijk.	*f* 19,00
» *Oort*, te Rotterdam.	voor Goeree.	» 10,20
	» Geervliet.	» 20,00
	» Ouderkerk aan den IJssel.	» 12,00
» *Waller*,	te Middelburg, nog	» 20,00
	voor Aardenburg.	» 5,60
	» St. Kruis.	» 1,00
» *van Griethuizen*,	te Wageningen.	» 32,25
» *van der Sloot*,	» Waspik.	» 4,11
	voor Waalwijk.	» 21,00
	» Bezoijen.	» 4,95
	» Loon op 't Zand.	» 5,50
	» 's Grevelduin Capelle.	» 6,16
» *Nieasen*,	te Streefkerk.	» 5,50
» *Hendriks*,	uit het Klassikaal ressort van Groningen.	» 17,71
» *Wilbrink*,	te Steenwijk.	» 4,51
» *Geerts*,	» Oudendijk.	» 25,35

Een Kandidaat tot de H. Dienst, bij de Hervormde Kerk in *Nederland*, zeer begeerig zijnde in zijne kerkelijke betrekking meer bepaald werkzaam te worden, biedt zich aan, om, op geringe voorwaarden, voor een bejaard of ziekelijk Predikant, de geheele of gedeeltelijke Dienst waar te nemen. Wie hierop het oog mogt vestigen, adressere zich aan de Wed. L. KARSENBERG, Boekh. te *Deventer*, onder de letters S. M. G.

LE-

LEVENSBERIGTEN.

(*Vervolg van de vorige Maand.*)

ZUID-HOLLAND.

Mogt immer in de Hervormde Kerk een geslacht op den eernaam van oud-priesterlijk aanspraak maken, dan is het voorzeker dat van GEORGE SAMUEL DE CHAUFEPIÉ; daar van het tijdstip af, dat zijne voorouders zich in *Frankrijk* vestigden, in het begin der zestiende eeuw, en een derzelven, JOHAN DE CHAUFEPIÉ, de Hervormde leer omhelsde, aan denzelven reeds de bediening van Gods heilig woord werd opgedragen, gelijk hij in die betrekking van wegens de Provincie *Xaintange* in 1578 bij het Nationale Synode te *Sainte-Foi* afgevaardigd werd. Van dien tijd af is eene nimmer afgebrokene reeks Predikanten van dien naam, zoo in *Frankrijk*, als hier te lande, in de verkondiging van de leer der zaligheid onvermoeid werkzaam geweest. Zijn Overgrootvader ontvlugtte, in 1685, met deszelfs Broeder, het vervolgzieke *Frankrijk*, bij de noodlottige herroeping van het Edikt van *Nantes;* en beiden zetteden zich in ons herbergzaam Vaderland, te *Balk*, in *Vriesland*, neder. Ofschoon de familie de DOMPIERRE DE JONQUIÈRES, van welke hij van Moeders zijde afstamde, meer in de krijgsdienst dan op den kansel het Vaderland van nut was, zal het genoegzaam zijn, deszelfs Bed-Oud-Overgrootvader, den grooten en alom bekenden PIERRE DU BOSC te noemen; om te doen zien, dat ook deze zijne betrekkingen aan de geschiedenis der Hervormde Kerk niet vreemd kunnen genoemd worden.

On-

Onze DE CHAUFEPIÉ werd te *Amsterdam*, den 26sten Julij 1773, geboren, alwaar zijn Vader, SAMUEL DE CHAUFEPIÉ, als geacht Predikant bij de Waalsche Gemeente, in 1807, overleden is.

Onder de bijzonderheden, rakende de opvoeding, die hij bij zijne brave Ouders genoot, verdient aangeteekend te worden, dat hij nimmer op eenige school, ook niet op de Latijnsche, eenig onderwijs heeft ontvangen. Zijn Vader alleen was zijn onderwijzer, daartoe vooral ook de gelegenheid van het dagelijksch verkeer te baat nemende, bijzonder onder de wandelingen, als gewoon zijnde met hem in het Latijn het gesprek te voeren, waardoor hij zeer spoedig die taal leerde verstaan, en zich in dezelve uitdrukken, ofschoon hij zich wel eens in het vervolg beklaagde, dat hierdoor de eerste schoolregels der Grammatica en syntaxis hem minder ordelijk in het geheugen lagen.

In 1787 begon DE CHAUFEPIÉ eenige Collegieën der Amsterdamsche Professoren bij te wonen, en bijzonder van het privaat onderwijs van den beroemden VAN SWINDEN gebruik te maken, wiens goedheid en zorg, vooral in die eerste jaren zijner studieën, hij zich gedurende zijn geheel leven zoo gaarne, en met een zoo dankbaar gevoel bleef herinneren. Hij bezocht geene van 's lands Hooge Scholen, daar zulks destijds voor de Waalsche Kerken geen volstrekt vereischte was; doch in zijne geboortestad en onder de nuttige leiding van zijnen achtingwaardigen Vader, van den meergemelden VAN SWINDEN, van WYTTENBACH, WALRAVEN en CRAS (voor het jus naturae) en bovenal van den onvermoeiden VAN NUIS KLINKENBERG, werd hij, ook door eigene oefening in staat gesteld, om in 1793 bij de Synode van *Rotterdam*, onder de Proponenten der Waalsche Kerk te worden aangenomen, in

in welke betrekking hij zich het volgende jaar, te *Rotterdam* met de toen ter tijd aldaar bestaande Proponentsplaats begiftigd zag. Terwijl hij dien post bekleedde, werd hem het eenparig beroep van den Kerkeraad van *Heusden* aangeboden; maar zich vastelijk voorgesteld hebbende, nimmer eene Predikantsplaats te aanvaarden, die door remotie wegens politieke gevoelens was vakant geworden, sloeg hij deze beroeping beleefdelijk af. In 1797 daarentegen nam hij volvaardig het beroep naar *Breda* aan, alwaar hij, na loffelijk doorgestaan peremptoir examen, bij de Synode van *Veere*, in Julij daaraanvolgende, door zijn meergemelden Vader, met oplegging der handen, in de Heilige Dienst ingezegend en bevestigd werd. Vijf regt genoegelijke jaren mogt DE CHAUFEPIÉ te *Breda*, onder eene Gemeente, die hem steeds bijzonder dierbaar bleef, nuttig doorbrengen, waarna hij in 1802 te *Delft* beroepen, en wederom door zijnen Vader aldaar bevestigd werd. In de 12 jaren, die hij alhier, op nieuw, onder het genot van vele zegeningen, mogt doorbrengen, viel hem in 1808 de alleszins vereerende en eenparige beroeping te *Leyden* te beurt, voor dewelke hij echter, door eenen zamenloop van omstandigheden, zich genoodzaakt zag te bedanken; en, na het gelukkig herstel van zijn Vaderland in 1814, werd hij te *'s Gravenhage* beroepen, en door zijn Ambtgenoot LISTON op den 5den Junij bevestigd. — Ofschoon hij deze Kerk tot aan zijnen dood toe bleef bedienen, was het echter met dezelve niet alleen, dat hij in betrekking stond. De Fransche Kerk te *Voorburg*, had sedert 1813, bij het overlijden van Ds. MENKUS, opgehouden een eigen Predikant te bezitten, en de Gemeente was inderdaad zoodanig verminderd, dat er geene noodzakelijkheid bestond, om

om de plaats te vervullen; doch, op verzoek van den plaatselijken Kerkenraad, belastte DE CHAUFEPIÉ zich met eenige beurten aldaar, vooral gedurende de zomermaanden, waar te nemen, waardoor deze Kerk dan ook nog 23 jaren in stand bleef. Maar vooral beijverde hij zich onvermoeid, om tot het nut der Waalsche Kerken in het algemeen mede te werken, in zijne betrekking als Secretaris der Commissie door Z. M. met derzelver belangen meer bijzonder belast, welke post hem, terstond na de invoering van het algemeen reglement voor de Hervormde Kerk, in 1816, werd opgedragen, en waarvan hij de pligten met ijver en onvermoeide werkzaamheid vervulde, zoodat hij door eene langdurige ondervinding en dagelijksche oefening, zich het genoegen mogt verschaffen, veel malen de onderscheidene Gemeenten tot gids, en zijnen jongeren medebroederen tot raadsman te verstrekken.

Ook buiten den kring zijner kerkelijke bediening bleef DE CHAUFEPIÉ niet onbekend. Om van zijne beweerene diensten in het bestuur der Delftsche en Haagsche Gemeenten niet te spreken, in de plaatselijke School-Commissiën van beide deze steden, zag hij in 1806 eene verhandeling, door hem over den Pythagorischen wijsgeer APOLLONIUS VAN TYANA, vervaardigd, bij het Zeeuwsche Genootschap met den zilveren medaille bekroond, en als het 3e stuk van het tweede deel der nieuwe verhandeliugen van gemeld genootschap uitgegeven, zijnde hij vervolgens tot lid van hetzelve, alsmede daarna van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te *Haarlem* gekozen; en in 1825 werd hij door den Senaat der Groningsche Hoogeschool met den hoogstvereerenden graad van *Phil. Theor. Mag. et Litt. Hum. Doctor*, op de meest verpligtende wijze verrast.

In 1801 was zijn Wel Eerw. te *Breda* in den echt

echt getreden met Mejufvrouw MARIA JOHANNA SEVENBERGEN, uit welk huwelijk acht kinderen geboren werden, waarvan er slechts drie in het leven zijn overgebleven, zijnde de oudste dezer de tegenwoordige Predikant J. H. DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ te *Haarlem*. Met zijne brave Echtgenoote mogt hij het voorregt genieten, meer dan een derde van eene eeuw, onder den Goddelijken zegen, het zoet en het zuur dezes levens te smaken, en, na het overlijden van deze deugdzame huisvrouw, op den 31sten Januarij 1835 voorgevallen, is ook zijn leven slechts een langdurig kwijnen geweest, hetwelk door eenen herhaalden aanval van beroerte, op den 4den Junij l. l. des avonds omstreeks half tien ure, in den dood overging, met de nederige en ootmoedige op CHRISTUS verdiensten gegronde hoop van eene zalige opstanding.

Slechts twee afzonderlijke Leerredenen van zijn Wel Eerw. hebben het licht gezien: als eene over *Exod.* XIV:31, bij de heuchelijke verlossing van 1813, en eene tweede over *Klaagl.* III:26, in 1831, bij het ontstaan der vreesselijke ziekte, die toen alle de gemoederen met angst en schrik vervulde.

De Voorzitter der Commissie voor de Waalsche Kerken, heeft, den 9den Junij, in de avondbeurt te *Amsterdam*, hulde gedaan aan de gedachtenis van zijnen waardigen Medebroeder en Vriend, en daarbij de beroemde Voorvaders van diens geslacht niet vergeten; maar vooral de Gemeente bepaald, bij het stichtelijk voorbeeld door geloof, leer en voorgang achtergelaten door eenen Leeraar, door geboorte en opvoeding aan dezelve Wale Gemeente zoo naauw verwant.

GRO-

GRONINGEN.

Onder de Nederlandsche Kerk-Leeraren, die door hunne verdiensten in zegenend aandenken blijven, mag ook de Wel Eerw. zeer Gel. Heer EVERHARDUS STRATINGH genoemd worden.

Na een kort berigt van zijnen dood in dit Tijdschrift gegeven te hebben, vertrouwen wij, dat het volgende levensberigt niet overtollig mag gerekend worden.

EVERHARDUS STRATINGH, den 6 Mei 1754 te *Groningen* geboren, was een zoon van SIJBRANDUS STRATINGH, Apothecar te *Groningen*, en van AFIJN BOS, dochter van den *Gezworenen* LOUWERENS BOS. Te *Groningen* de Latijnsche Scholen doorgeloopen, en het Akademisch Onderwijs aldaar genoten hebbende, werd hij het eerst te *Oterdum* beroepen, alwaar hij ten jare 1778 het Leeraarsambt aanvaardde. Nadat hij hier twee jaren in de Heilige Bediening was werkzaam geweest, is hij naar *Adorp* beroepen, en in die Gemeente bevestigd geworden in het jaar 1780.

Het was te dezer plaats, dat zijn Eerw. op den 8 Sept. 1782 in den echt trad met MARGJEN CLEVERINGA, dochter van BRONNO FREDERICUS CLEVERINGA, in leven Burgemeester te *Appingedam*, en van JOHANNA QUINTINA PABUS. Hij mogt zijn huwelijk gezegend zien met *dertien* kinderen, van welke *elf* den Grijsaard overleefden; alle in eenen minder of meerder goeden, zelfs aanzienlijken stand geplaatst. Onder deze 11 kinderen, is een van de jongsten, de Eerw. Heer A. H. STRATINGH, thans Predikant te *Adorp*, opvolger van zijnen Vader; en een van de oudsten, de Hoog Geleerde Heer S. STRATINGH, met roem bekend als Hoog-

 leer-

leeraar in de Natuur- en Wiskunde aan 's *Lands* Hoogeschool te *Groningen*. Deze 13 kinderen van den Overledene met derzelver Echtgenooten, Kinderen en Kleinkinderen, zijn thans reeds vermeerderd tot een aantal van 50. — De Echtgenoote van den Ontslapene was hem reeds voorgegaan; zij overleed te *Adorp* den 27 Junij 1828.

Het verdient melding, dat EVERHARDUS STRATINGH, met de eerste oprigting van de Commissie van Landbouw, in de Provincie *Groningen*, in 1805 Lid van dezelve is geworden, en in die betrekking, niet zonder nut en lof werkzaam was. Werkzaamheid en orde beminnende, naauwgezet in al zijne verrigtingen, en met eene algemeene kennis van zaken begaafd, deelde hij in veler achting. Bij het genot van eene bestendige gezondheid, mogt hij eenen hoogen ouderdom bereiken. Te *Adorp* vierde hij zijne vijftigjarige predikdienst. In deze Gemeente alleen heeft hij bijna eene halve eeuw lang de Evangeliebediening waargenomen, tot dat hij op den 1 Januarij 1830 van zijne Gemeente afscheid nam, en, volgens eene gunstige beschikking van Zijne Majesteit, onzen geëerbiedigden Koning, Emeritus werd. Hoewel hij in zijne laatste levensjaren het edel zintuig des gezigts moest missen, had hij toch het voorregt, dat hij, na eene zoo lang voortgezette Evangeliebediening, eene vreedzame rust van ruim negen jaren smaken mogt.

De achtergeblevene betrekkingen van den waardigen man, mogen zich troosten met de heilbeloften van CHRISTUS, wien hij verkondigd heeft, terwijl zij hopen, dat de hun dierbare Afgestorvene, thans de zalige rust geniet van zijnen arbeid!

HORN-

IZEN. Den 1sten Mei dezes jaars be-
aan de gevolgen van eene langdurige on-
nze zeer geachte Leeraar JACOBUS CRANS-
, in den ouderdom van 74 jaren, na
en in deze Gemeente van *Hornhuizen*
uren het Evangelie der zaligheid ver-
ebben.

aarde was een afstammeling van het
t der THEMMENS, die in deze Provincie
sedert het jaar 1688, als Bedienaars
s met roem bekend zijn. De Over-groot
n Overledene was CORNELIUS THEMMEN,
Weiwerd, wiens zoon was THEMMO
het jaar 1720 Predikant te *Gronin-*
n van dezen laatstgemelde, CORNELIUS
edikant te *Sappemeer*, vader van onzen
eraar, is gehuwd geweest met Me-
OMINA UDEN, uit welk huwelijk, be-
kinderen, onze J. C. THEMMEN af-

t eerste levenslicht te *Sappemeer* den
765. Na eene behoorlijke opleiding,
EMMEN Student te *Groningen*, alwaar
geleerde Studieën gelukkig aanving en
nder de beroemde Hoogleeraren CHE-
AESCH, KUIJPERS en LUBBERS. In het
rd hij met lof bevorderd tot Proponent
nst: en, daar zijn vader reeds zwak
bediening van het Evangelie van het
r tot 1787 aan den zoon opgedragen.
ontving hij eene beroeping tot Predi-
Hervormde Gemeenten van *Wierum*
d, en vond zich verpligt dezelve aan
Hij deed aldaar dan ook zijne intrede
Leeraar, den 30 Sept. 1787.
dikte hij het Evangelie des vredes ruim

29 jaren: en ofschoon hij onderscheidene aanzoeken had, om naar elders te vertrekken, kon hij daartoe niet eerder besluiten, dan toen hem, ten jare 1816, het beroep werd aangeboden bij de Hervormde Gemeente van *Hornhuizen* en *Kloosterburen*, alwaar hij den 27 April 1817 zijne bediening aanvaardde met *Psalm* C: 1—4.

In de laatste jaren werd zijn Eerw. door zwakheid verhinderd, om zijn werk naar behooren te verrigten, weshalve zijne Ringbroeders hem eerst eenigen tijd ondersteunden, en daarna de Heer H. SYTSMA, Kandidaat in de H. Godgeleerdheid, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*; terwijl laatstgemelde vervolgens door het Ministerie van Eeredienst als Hulpprediker hem is toegevoegd; zijnde deze Hulpprediker de zusters zoon van onzen Overledene.

Twee malen trad de Overledene in het huwelijk, den 17 Febr. 1802 met Mejufvrouw ANNA MARGARETHA MEIJER, dochter van den Eerw. Heer MEIJER, in leven Pred. te *Ham* en *Fransum*, en Mejufvrouw TRIJNTJE VAN DUINEN. Uit dit huwelijk werden vier kinderen geboren, van welke nog twee in leven zijn Een zoon CORNELIS THEMMEN, Advokaat, gehuwd met Mevrouw L. VAN OLDENBARNEVELD, genaamd TULLING, en eene dochter CATHARINA JACOMINA, gehuwd aan den Eerw. Heer J. L. TONCKENS, Pred. te *Peize*, in de Provincie *Drenthe*.

Den 29 Junij 1810 werd hem deze zijne dierbare Echtgenoote door den dood ontrukt. Andermaal trad hij in het huwelijk, in het jaar 1812, met Mejufvrouw ADRIANA MARIA VAN PEER, (dochter van wijlen den Wel Ed. Gestr. Heer Mr H. L. A. VAN PEER en Mevrouw KENNA DE JONGE, toen Wed. van wijlen den Wel Eerw. Heer H. BOUMAN, Pred. te *Tolbert*,) eene vrouw, die hem ten zegen en zijne kinderen tot eene zorgdragende moeder verstrekte.

Zoo

Zoo eindigde onze Leeraar, na 52 jaren de Heilige Bediening des Evangelies bekleed te hebben, zijn nuttig leven, betreurd door Gade en Kroost, betreurd door zijne Gemeente en Ambtgenooten, in welker vergaderingen de Overledene een kundig verstandig en werkzaam Lid was; ja betreurd door allen, die hem van nabij in zijn vredelievend en christelijk bestaan gekend hebben.

Den 12 Mei, na den dood van onzen getrouwen vriend en Leeraar, werd door den Consulent dezer Gemeente, den Eerw. Heer M. SMITH, Pred. te *Leens*, de eerste Predikbeurt in ons midden waargenomen, naar aanleiding van *Hebr*. XIII: 7*a*.

Waardige hulde werd hierdoor toegebragt aan de nagedachtenis van den man, die als Leeraar, Burger en Christen zich zoo loffelijk onderscheidde, door voorbeeldigen dienstijver en warme christelijke liefde, en wij werden ernstig opgewekt, om te gedenken aan Gods woord, dat hij tot ons gesproken, aan het uitnemend voorbeeld, dat hij nagelaten heeft in zijnen christelijken wandel en aan zijn zalig einde. God sterke de bedrukte Weduwe! en stelle het aandenken aan den Ontslapene ten zegen voor zijne kinderen! en geve ons, op zijnen tijd een waardigen opvolger van den zoo waardigen en nu zaligen voorganger.

(Het vervolg der Levensberigten in de volgende maand.)

LETTER-NIEUWS.

Bij den Boekhandelaar S. J. Prins, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen:

Verhalen uit het leven van misdadigers. Prijs 60 Cents.

Daar *inhoud* en *strekking* dit werkje evenzeer aanbevelen, zal het ongetwijfeld bij alle lezers een gunstig onthaal vinden.

Dezelve is mede door aankoop eigenaar geworden, van:

Opstanding en onsterfelijkheid, zeven Leerredenen over 1 *Cor.* XV, door Ds. R. W. van Rossum. Prijs *f* 2,00. En neemt deze gelegenheid waar, dezen bundel, waarvan nog slechts een klein getal exemplaren overig is, op nieuw aan alle beminnaars van godsdienstige lectuur aan te bevelen.

Bij den Boekhandelaar A. Kloots; te *'s Gravenhage*, wordt uitgegeven en is alom verkrijgbaar gesteld:

I. *Bijbelsch Dagschrift*, ter bevordering van huisselijk geluk, of aanleiding tot Godsdienstige overdenkingen op iederen dag des jaars 1839. In twaalf afleveringen, met platen. *f* 0,40.

II. *Karakterspiegel, of de handelende mensch.* Tooneelen uit de menschelijke bedrijven. In gr. 8vo, met titelvignet. *f* 2,40.

III. *Aangename verpoozingen, of verhalen uit het menschelijke leven*; verzameld door H. van der Sprong, in gr. 8vo, met titelvignet. *f* 2,40.

IV. Henry Percy, *Graaf van Northumberland. Uit de geschiedenis van Engeland in de XVI eeuw.* Naar het Fransch van Mevrouw de Prinses *van Craon*. In twee deelen, gr. 8vo, met titelvignetten. *f* 4,80.

V. *Bijdragen tot de geschiedenis van de Bouwkunde der middeleeuwen*, of handleiding tot de geschiedenis der Gothische bouworde, door W. C. Timmerman, in gr. 8vo, met platen. *f* 2,40.

VI. Jakob Simonsz. de Rijk. *een voorbeeld van ware vaderlandsliefde*, door W. Ploeker, in kl. 8vo, met platen. *f* 1,20.

VII. *Merkwaardige voorbeelden van wijsheid, kinderliefde, krijgs- en burgerdeugden bij de Grieken*, door T. van Spall, in kl. 8vo. *f* 1,30.

VIII. *L'ami des petits enfans, ou choix des contes et Historiettes de* Berquin, Campe et Blanchard, orné de jolies figures, in 12mo. *f* 0,90.

G. Portielje, Boekhandelaar te *Amsterdam*, heeft met p°. Augustus en September uitgegeven en alom door zijne Correspondenten aan HH. Inteekenaren afgeleverd:

De eerste en tweede aflevering van het Oude en Nieuwe Testament van het *Bijbelsch Magazijn, voor alle Standen, ter verspreiding en bevordering van kennis der Heilige Schrift*. Een geheel oorspronkelijk werk, zamengesteld door eenige vaderlandsche Leeraren. Hiervan zullen de vervolgen geregeld maandelijks worden verzonden.

Het steeds toenemend verlangen, om dit werk te bezitten (*de beste waarborg van goedkeuring, waarmede de eerste afleveringen ontvangen zijn*) heeft den Uitgever doen besluiten, om de inteekening hierop nog eenigen tijd open te stellen.

De prijs van 52 *Bijbelsche Tafereelen*, dat is 26 Tafereelen uit het *Oude*, en 26 uit het *Nieuwe Testament*, beslaande ruim 200 bladzijden, met 52 fraaije staalplaten versierd, is slechts *f* 4,25.

Deze zoo *buitengewoon gering gestelde prijs* stelt de mindere zoowel als de middel- en aanzienlijke standen in de gelegenheid, zich ook dit werk te kunnen aanschaffen, — daar men voor slechts even 8 *Centen per week*, een fraai tafereel en plaat ontvangt.

Men kan zich, naar verkiezing, provisioneel voor *één Deel* van 26 vellen of voor het *complete* werk verbinden. Wanneer men voor het *complete* werk inteekent, zullen fraai op staal gegraveerde *vignetten* en *titels*, alsmede *omslagen*, om *elk Deel* behoorlijk te kunnen inbinden, *kosteloos* aan HH. inteekenaren af-

afgeleverd worden; doch aan inteekenaren, welke zich slechts voor *één Deel* en telkens bij vernieuwing altijd maar voor *één Deel* gelieven te verbinden, zullen de titels en omslagen boven den bepaalden prijs van *elk Deel* berekend worden, alsmede voor den zeer geringen prijs van 15 Centen voor *elken titel en omslag.*

Nog zullen, wanneer het Werk geheel compleet zal zijn, algemeene titels, om de Tafereelen van het Oude en Nieuwe Verbond behoorlijk tot matige Deelen te kunnen afscheiden en inbinden, den Inteekenaren, die zich voor het complete werk verbonden hebben, mede kosteloos worden afgeleverd.

De inteekening kan hierop geschieden bij alle Boekhandelaren in dit Rijk.

Nog is bij bovengemelde Uitgever van de pers gekomen en alom verzonden:

I. *Het Leven en Bedrijf van* Dr. M. Luther, bewerkt door B. T. Lublink Weddik, Predikant bij de Evangelisch-Luthersche Gemeente te *Amsterdam*, tweede en laatste Deel, met titel en vignet, gr. 8vo., velin papier, bij inteekening. . . . . *f* 3,70.
Idem idem, ordinair papier, buiten inteekening. *»* 4,10.
Idem idem, in twee Deelen compleet. . . . . *»* 8,60.

Dit hoogst belangrijk werk bevat eene onderhoudende en tevens beknopte levensbeschrijving van den Hervormer M. Luther, *hetwelk niet alleen voor Geleerden, maar meer algemeen verstaanbaar en dus ook voor den ongeleerde (volksmatig) geschreven is.*

II. Henry Masterton, Historisch-Romantisch Tafereel uit de tijden van Karel I. Naar het Engelsch van G. P. R. James, Esq., Schrijver van *Maria van Bourgondië, Eene onder Duizend, de Roover*, enz. enz., door Steenbergen van Goor. Met gegrav. titels en vignetten, drie deelen compleet. à *f* 8,70.

Nieuwe en onfeilbare Geneeswijze van de Jicht en het Rheumatismus; benevens eene aanwijzing van de vereischte en noodzakelijke leefregelen, welke bij deze ziekten gevorderd worden. Bepaaldelijk voorgesteld aan hen, die aan dezelve lijden, door Archibald Francis Gordon, Ridder, Professor en Doctor in de Geneeskunde, Lid van alle voorname, zoo Binnen- als Buitenlandsche Geleerde Genootschappen, enz. enz. Uit het Engelsch, naar de *vijftiende uitgave.*

Dit

Dit werkje is van eene onschatbare waarde voor hen, die aan Jicht *of* Rheumatismus *lijden, daar zij door hetzelve eene heilzame geneeswijze leeren kennen, waarvan de Vertaler door eigene ondervinding de overtuigendste bewijzen bezit — »daar ik (zegt hij) het herkrijgen mijner gezondheid hieraan te danken heb.''*

Bij den Boekhandelaar J. H. E. Meijer, te *Amsterdam*, komt van de pers en is door hem alom verzonden:

I. *Warleigh of Engeland in* 1647, uit het Engelsch, door Mrs. Bray, Schrijfster van *de Protestant*, *Ines de Castro*, enz. 2 deelen kompleet, met fraai gegraveerden titel en vignet, gr. 8vo. *f* 6,50.

II. *De Courier van Simbirsk.* Een verhaal uit het Hoogduitsch van G. von Heeringen, met gegraveerden titel en vignet, gr. 8vo. *f* 3,00.

Bij de Boekhandelaars Blussé en van Braam, te *Dordrecht*, is van de pers verschenen en alom verzonden:

J. C. de Wilde, *Hoogduitsche Spraakkunst*, bewerkt ten dienste der Nederlandsche Jeugd, en voorzien met toepasselijke Opstellen, in groot 8°. *f* 2,40.

Bij R. J. Schierbeek, Junior, te *Groningen*, zijn uitgegeven:

Twintig gesteendrukte Platen, voor het aanschouwelijk onderwijs; bijzonder geschikt voor de Lagere en Kleine Kinderscholen, met de noodige aanwijzing, nopens het gebruik, door B. Brugsma, à *f* 2,25, en gekleurd à *f* 3,75.

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MEN-

INHOUD.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor SEPTEMBER 1839.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXXXIX.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Het GEBED der Godvruchtigen, ons ten voorbeelde bewaard in de boeken des Ouden Verbonds. Door C. E. VAN KOETSVELD, *Predikant te* Schoonhoven. *Naar aanleiding van:* J. PINCSON, *the Achievements of prayer*, London 1828, (*derde druk*). *Eerste Deel. Te* Amsterdam, *bij* J. F. Schleijer, 1839. *VIII en* 245 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,40.

Aangezocht tot de vertaling van het op den titel vermeld Engelsch werk, veranderde de Eerw. VAN KOETSVELD van plan bij de lezing, en begreep zich van de kluisters eener vertaling los te moeten maken.

»Ingenomen met het heerlijk onderwerp, bewerkte ik," zegt hij in de Voorrede, »in mijne gedachten dien ruimen voorraad van bouwstoffen. De geschiedenis der gebedsverhooring naar den Bijbel, hoe belangrijk ook, hield daarbij mijnen geest minder uitsluitend bezig, daar zij in zoo menige wél geschrevene Bijbelsche geschiedenis te vinden is. De gebeden zelve trokken vooral mijne aandacht. Want de wegen van het Godsbestuur, gelijk die in den Bijbel beschreven zijn, hebben reeds menige pen bestuurd. Maar een tegenhanger daarvan, *eene geschiedenis der aanbidding van God, gelijk die in den Bijbel voorkomt*, is mij

V 2 niet

niet bekend. En toch kwam zij mij bij uitnemend-heid belangrijk voor. Ik wenschte dan daartoe, door het verzamelen en behandelen der Bijbelsche gebeden, eene bijdrage te leveren."

»Ik had eerst gemeend, die gebeden in twee boekdeelen van kleinen omvang te kunnen verzamelen. Maar, hoewel ik mij op beknoptheid van stijl en behandeling heb toegelegd, heeft de rijke Bijbelschat mij langer, dan mijne eerste bedoeling was, bezig gehouden. Daarom wilde ik uitgever en lezer evenmin als mij zelven, meer dan noodig was, verbinden; en heb vooreerst de gebeden, die in het Oude Verbond voorkomen, afzonderlijk behandeld. Door verschillende bezigheden, ook die aan verandering van standplaats verknocht zijn, opgehouden, besloot ik, hetgeen daarvan in gereedheid lag en ten deele reeds afgedrukt was, afzonderlijk uit te geven; ik hoop, indien God mij kracht en lust geeft, nog in den loop van het jaar een tweedé deel te doen volgen, waarmede dit werk volledig zijn zal. Volgaarne zou ik later de gebeden, in de boeken des Nieuwen Verbonds voorkomende, op dezelfde wijze bewerken, en dien arbeid door eene inleiding over de apocryphe boeken des Bijbels doen voorafgaan."

»De geheele aanleg van mijn werk is geschiedkundig: ik heb dan ook zoo veel mogelijk onder geschikte afdeelingen zoeken bijeen te brengen, alles, wat ik in den Bijbel aangaande het gebed vond opgeteekend; zoo wel de enkele aanwijzingen

van

van datgeen, wat niet uitvoerig beschreven is, en de leiding en opwekking tot bidden, als de afzonderlijke gebeden zelve. De laatste heb ik niet altijd in hun geheel medegedeeld, veel min naar de naauwkeurigheid eens uitleggers verklaard. Het was vooral de geest des gebeds, dien ik zocht, en ik wilde de plaats besparen voor die gebeden, die ons de verhevenste en schoonste voorbeelden opleveren."

»Hetzelfde doel zal ook, nadat wij jaren en eeuwen met weinige woorden zijn voorbij gegaan, onze schreden weerhouden bij de ontmoeting van die *enkele* mannen, wier geest veel nader bij God was, dan die hunner tijdgenooten. Geve God, dat wij in den goeden geest hunner gebeden bidden mogen!"

Na, in de inleiding, zijne gedachten in het gemeen over het bidden, in den ruimsten zin genomen (*), te hebben opgegeven, beschouwt VAN KOETSVELD kortelijk, in het eerste Hoofdstuk, hetgeen de Heilige oorkonden des Bijbels ons mededeelen van de oude wereld, te weten van ADAM tot ABRAHAM, en gaat daarop, in het tweede Hoofdstuk, over tot de Aartsvaderen. Over het schoone Bijbelboek *Job*, handelt VAN KOETSVELD in het derde Hoofdstuk, en wijst aan, wat daarin voor zijn onderwerp vervat is, en daaruit valt op te merken. Hij heeft verkozen doorgaans, wanneer zijne overtuiging daar-

(*) Vergel. b. v. *Neh.* IX:3. *Joh.* IV:24.

daarmede niet streed, de vertaling van zijn
roemden Meester VAN DER PALM te volge
dezelve met veel smaak en gevoel de een
verhevenheid der Bijbelsche gebeden uitdru
juist is hier de gegronde aanmerking te
bragt: — dat de Bijbel zijne eigene verd
indien dit noodig ware, met zich brengt;
indien wij de zwakke zijde der Bijbelsche
navolgen, wij ons althans niet beroemen
den Bijbel gevolgd te hebben. Wij mogen
wel uitroepen: *hoort*, *hoort!*

De geschiedenis van MOZES wordt uit dit
in het vierde Hoofdstuk, doorgeloopen, wier
heid meest in zijne daden zich vertoont, g
van JOB in zijn lijden, en met wiens n
nieuw, allerbelangrijkst tijdvak in de gesc
der Godsdienst op aarde aanvangt.

VAN KOETSVELD bepaalt hier de aandacht
danige Mozaische verordeningen, die in st
trekking schijnen te staan tot de geschied
gebeds, en spreekt ook b. v. over de bede:
uwe *heerlijkheid* (*Exod.* XXIII: 18.). He
voorgekomen, dat VAN KOETSVELD dit wo
letterlijk genomen heeft. Onzes achtens d
beter, met hiermede te vergelijken vs.
wij uw wegen weg weten. MOZES name
bezwaard, ten aanzien van het Israëlitis
dat zich zoo gedurig en zoo zwaar bezond
verlangde te weten, hoe God in het ver
hetzelve zoude handelen en welke de a

blijkt uit den zamenhang duidelijk en
iet deze bede verklaard worden, welke
d getuigt van MOZES hartelijke belang-
die natie, waarvoor hij zoo veel gedaan
elfde naamwoord komt ook voor *Ps.*
elke bede hierbij mag vergeleken worden.
is bijzonder belangrijk en geschikt om
leeren, dat wij in onze tegenwoordige
eden alleen van achteren, d. i. in de
eenigzins Gods heerlijkheid, het groote
wijze van zijnen raad kunnen beseffen
eren. Wij hebben te gelooven, en te
moeten niet vooruitloopen.
ijfde Hoofdstuk wordt de Bijbelsche ge-
onderzocht, van het Israëlitische volk
en de Rigteren. Bij deze gelegenheid
iets over de *geloften* gezegd, en nog iets
ed, waarover ook te voren reeds met een
roken was. Wordt de laatste aanbevolen,
en, merkt VAN KOETSVELD te regt aan, dat
che wetgeving nergens op het doen, maar
vervulling van dezelve is aangedrongen.
schiedenis van SAMUËL bepaalt Hoofdstuk
dacht. In hetzelve wordt dan ook van
scholen eenige melding gemaakt, die,
ordeel, eene broederschap, geene inrig-
taat of Kerk uitmaakten, omdat dezelve
odsdienstige verordeningen van DAVID
volgers niet genoemd worden. Recen-
ich echter hiermede niet geheel vereeni-
V 4 gen;

gen; men raadplege wat hiervan door ande
vroegeren en lateren tijd met grond is opge

In de geschiedenis van DAVID, waartoe in
wordt overgegaan, is veel meer stof voo
verzamelaar.

»In het volgen van deze geschiedenis,"
VAN KOETSVELD, »wenschte ik mij weder t
te stellen, om alleen dan hare bijzonderh
schetsen, als die met DAVIDS gebeden in
staan. Niemand zal immers hier eene
levensbeschrijving verwachten? — Van de P
zoo belangrijk ook als bijlagen tot zijne gesch
wil ik die alleen in DAVIDS lotgevallen invlecht
een beslist historisch karakter hebben, en d
opschrift of andere stellige kenteekenen, aan
paalden levenstijd van den dichter verbonde
terwijl ik op de overige nader hoop terug te k

Wie vereenigt zich niet gaarne met de
merking aan het slot:

»Ofschoon dan ook in DAVIDS gebeden n
evenzeer onze navolging uitlokke; ofschoo
betrekking als Gods gunstgenoot de onze n
en de sterke betuigingen zijner deugd, zoo
de vervloeking zijner vijanden in Christelijke
geene geschikte plaats vinden; — blijven o
die gebeden een heerlijk voorbeeld van het le
God, en is de veelzijdige behoefte aan het geb
mer krachtiger in éénen man uitgedrukt:
zijn hooggestemd gevoel ons onwillekeurig m
voor den troon van den hoorder der gebede

Volgens zijn opgegeven plan, komt VAN KOETSVELD in Hoofdst. VIII. terug op de *Psalmen*, bij welke gelegenheid hij *eerst* in het algemeen opzettelijk spreekt over dezen schoonen bundel van Heilige Liederen, en herinnert hetgeen daarover door de kenners en beoefenaars van eene gezonde uitlegkunde der H. Schriften van het O. V. op overtuigende gronden, is aangemerkt, vervolgens zijne wijze van behandeling opgeeft en daarop zijne bloemlezing van gebeden uit de zangen van Israël mededeelt, naar de beste vertaling doorgaans, die hij ons bekend is. Boven de verschillende gedichten of gedeelten derzelven, heeft hij opschriften geplaatst, minder om het bepaalde doel, dan wel om het overzigt zich gemakkelijker te maken. Een en ander daarvan zal bijzonder de aandacht trekken, als: *uitzigten over het graf en klagt van den lijdenden Messias. Ps.* XXII. Het aanhangsel over de zoogenaamde vloekpsalmen is van dien aard, dat wij wenschen dat velen het zullen lezen en ter harte nemen, welke nog in eene zoodanige stemming verkeeren, dat het door JEZUS eens aan JACOBUS en JOANNES toegevoegde op hun past: *Gij weet niet van hoedanigen geest gij zijt.* (*Luk.* IX: 55.)

Hier komt dus veel goeds voor, de Eerw. Schrijver blijkt zijn stuk *con amore* bewerkt te hebben en geeft vele aangename blijken van zijn wel geoefend oordeel en goeden smaak.

Wij verlangen naar het tweede Deel.

 Ver-

Verdediging des CHRISTENDOMS, of betoog van deszelfs Waarheid en Goddelijkheid, in brieven voor beschaafde Lezers. Eene bekroonde Prijsverhandeling door C. H. STIRM, *Konінkl. Würtemb. Opper-Consistoriaalraad en Hofkapellaan. Uit het Hoogduitsch vertaald door* J. BAKKER EN P. FEENSTRA, PZ., *Predikanten bij de Hervormde en Doopsgezinde Gemeenten te* Sappemeer. *Tweede Deel. Te* Groningen, *bij* J. B. Wolters, 1839. 344 *blads. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 5,90.

Dit tweede Deel levert de vijf laatste Hoofdstukken der Prijsverhandeling van STIRM, waarvan wij in dit Tijdschrift voor December 1838, over het algemeen loffelijke melding gemaakt hebben.

In den hier eerst (in orde de 9de) voorkomenden brief, heeft STIRM mannelijk aangewezen, met duchtige wederlegging van verschillende tegenwerpingen, dat het Christendom reeds als een wereld-geschiedkundig verschijnsel zulke doordringende en hoogst weldadige uitwerkingen in Godsdienst, zeden, wetten en in het huisselijke en burgerlijke leven voortgebragt heeft, als geene andere inrigting in de geheele wereld, en dat men het als eene onloochenbare daadzaak moet erkennen, dat de christelijke volken de meest gevormde, beschaafde en de magtigste der aarde zijn.

Te

Te regt evenwel heeft de geoefende Schrijver vervolgens ook opgemerkt, dat men zeer onregtvaardig tegen het Christendom, aan den anderen kant zijn zoude, wanneer men deszelfs kracht *alleen* naar zijne geschiedkundige uitwerking wilde beoordeelen. De waarheid en waardij eener Godsdienst moet, ook zonder te letten op hare geschiedkundige uitwerkselen, beoordeeld worden naar hare innerlijke gesteldheid en gepastheid voor de menschelijke natuur. Daarom gaat hij in den volgenden brief zeer gepast over, om, met terugwijzing ook op het reeds te voren gezegde, te doen zien: dat het Christendom alleen berekend is, om het heil van den afzonderlijken mensch zoowel als van het geheele menschdom te bevorderen en deszelfs diepste behoeften op de volkomenste wijze te bevredigen. Hoewel hij zelf wil, dat zijne teekening voor niet meer dan eene schets zal gehouden worden, welke hij, die het Christendom kent en beoefent, tot een volledig en levend beeld kan uitwerken, zal toch ieder, die dezen brief met behoorlijke aandacht leest, gaarne met ons toestemmen, dat hij, met vermelding en wederlegging ook van de tegenbedenkingen van verschillenden aard, uitnemend heeft aangetoond, dat de christelijke Godsdienst, boven alle andere verre de voorkeur verdient, daar zij, zoowel door haren inhoud als door haren vorm en plegtigheden, de diepste en geheel algemeene behoeften des menschdoms bevredigt, het verborgene zieleleven op de natuurlijkste wijze opwekt, de sterkste drif-

driften heiligt en veredelt, voor de meest verschillende graden van beschaving geschikt is en door hare kracht elk onbevooroordeeld en voor de waarheid geopend hart voor zich inneemt, en geschikt is en bestemd, om eene algemeene Godsdienst, een gemeenschappelijk goed van het gansche menschdom te worden.

De Christen-lezer moge hier of daar zich niet geheel met den Schrijver kunnen vereenigen, b. v. in de zoogenoemde *figuurlijke* verklaring van de verzoeking van JEZUS in de woestijn (*Matth.* IV. vermeld) waaromtrent hij betuigt: dat 't meest overeenkomstig met de waarheid wel deze verklaring zal zijn, dat, door hetgene JEZUS in verzoeking bragt, verstaan moet worden het onder het Joodsche volk heerschende *valsche* Messias-idée, hetwelk zich aan den Verlosser bij het aanvaarden zijner openlijke bediening opdrong; hetwelk Hij in gedachten overwoog, zonder zich nogtans daardoor in het minst te laten beheerschen, daar Hij hetzelve onmiddelijk afwees, als met zijne Goddelijke bewustheid strijdig. — Men moge aan de bepaalde uitdrukkingen van den Heere JEZUS en zijne Apostelen (b. v. 1 *Cor.* XV) omtrent de aanstaande opstanding der dooden, eene meer letterlijke en gewone beteekenis willen gegeven hebben, dan hier geschied is, waar zij bepaald wordt, door de hereeniging van de ziel met *een orgaan;* — men zou kunnen aanmerken, dat eene enkele reis het R. Catholicismus hier wat te veel eer ontvangt, door

als

als naast het Protestantismus gerangschikt of altheps genoemd te worden, of iets anders nog hebben in het midden te brengen; — maar over het geheel zal men moeten erkennen, dat de Schrijver zijn betoog overtuigend ingerigt en als apologeet zijn werk uitmemend verrigt heeft.

Na in den XIden (hier 3den) brief, bij wege van inleiding, met een woord gesproken te hebben in het algemeen over de verschillende *niet* Christelijke Godsdiensten, gaat STIRM over, om eerst die Godsdienstvormen te beschouwen, welke begrepen zijn onder den algemeenen naam van *Heidendom* en *natuurlijke Godsdienst*, en vangt aan met op die der *Chinezen*, in het oostelijk gedeelte van *Azië*, een blik te werpen, (*) gaat dan over om te spreken over het nog in zijne kracht bestaande, merkwaardigste Godsdienststelsel der Indianen, hetwelk gerekend wordt vele millioenen (meer dan vier honderd) belijders te tellen, en zich in twee, gedeeltelijk zeer verschillende, takken, het *Bramaïsmus* namelijk en *Buddhaïsmus*, waarover dus afzonderlijk gehandeld wordt, verdeeld heeft.

Na over het eerste gesproken te hebben, eindigt STIRM met deze aanhaling:

» Dit zonderling mengsel van waarheid en dwaling geeft aan een' grondigen kenner der Indische let-

(*) Waarover ZIMMERMANNS *Taschenbuch der Reisen*, IXde Jahrgang, wel verdient nagezien te worden.
De Red.

letterkunde. (FR. VON SCHLEGEL, *über Sprache und Weisheit der Indier*, S. 103.) aanleiding tot eene oordeelvelling, welke ik niet kan nalaten, ten besluite hier bij te voegen: » Wij kunnen den ouden Indiërs de kennis van den waren God niet wel ontzeggen, daar al hunne oude schriften vol zijn van spreuken en uitdrukkingen, welke zoo waardig, klaar en verheven, zoo diepzinnig, oordeelkundig en veel beteekenend zijn, als men in menschelijke taal immer in 't algemeen van God spreken kan. Hoe kan nu zulk eene verhevene wijsheid gepaard gaan met zoo grove dwalingen? — En wat nog meer onze verwondering moet opwekken, dan de zuiverste begrippen aangaande de Godheid, welke in de oudste stelsels van het bijgeloof gevonden worden, is het daarmede naauw zamenhangend geloof aan de onsterfelijkheid der ziel; welke niet als slechts waarschijnlijk aangenomen, door langdurig nadenken van lieverlede gevonden, of eene bekoorlijke verdichting was van eene onzekere schimmenwereld, maar eene vaste en heldere overtuiging bij hen, zoodat de gedachte aan het andere leven al hunne handelingen in dezen steeds bezielde en bepaalde. — De oudste dwaling, welke uit het misbruik van het goddelijk geschenk, uit de verdonkering en de verkeerde opvatting van de goddelijke wijsheid, ontstond, vinden wij in de Indische oorkonden. 't Is het eerste stelsel, hetwelk in de plaats trad van de waarheid; wilde verdichtingen en grove dwaling komen er in voor; maar ook overal nog sporen der

der goddelijke waarheid, en de uitdrukkingen van die ontsteltenis en droefheid, welke de eerste afval van God ten gevolge moest hebben."

Van het *Budhaismus*, dat over het Noordelijk *Indië*, over *Ceilon*, *Siam*, *Japan*, *China*, *Tibet*, *Tartarije* en *Mongolië* zich verspreid heeft, gewagende, merkt STIRM onder andere aan: Wat het *Bramaismus* met eene scheppende verbeelding opvat, is hier meer voorstelling van het koele verstand; dáár heeft alles eene meer *idealistische*, hier eene meer *materialistische* rigting; God wordt daarin ook het *niets* genaamd.

» Aan het hoofd van al het bestaande is eene licht-ruimte, de zetel van den Al-geest, waaruit bij afwisseling de schepping uitvloeit en waartoe zij terugkeert. Elke wereld-wording geschiedt door een onvermijdelijk noodlot, en het is eene trapswijze afdaling van het hooge licht-wezen, tot aan de grofste bestanddeelen der stof toe. Na de laatste verwoesting verdwijnt ook het gewest des lichts, en al wat was, verzinkt voor eeuwig in het niet. De zielen der dieren, der menschen en der hoogere wezens zijn in dén grond van dezelfde natuur: van hier hare verhuizingen in verschillende ligchamen. De hoogste wijsheid bestaat in de kennis, dat al het aanwezige ijdel is. Daardoor verheft zich de mensch tot Buddha, en gaat over tot het eeuwige niet. Om deze wijsheid op aarde te verkrijgen, dalen er van tijd tot tijd Buddha's (zielen van afgestorvene heilige menschen) neder, en nemen lig-

cha-

chamen aan, zelfs dierlijke. Zoodanige heiligen moesten goddelijk vereerd worden, buiten deze bestaan er geene Goden. Het hoogste doel is, om tot stille rust in zich zelven, tot hartstogteloosheid, en daardoor tot het niet te geraken. Noch om deugd, noch om ondeugd, noch om belooning, noch om straf, noch om eene voorzienigheid, noch om onsterfelijkheid der ziel behoeft men zich te bekommeren. Heilig is hij, die ophoudt te bestaan, om zich met het niet te vermengen. De deugd en de gelukzaligheid bestaan in eene volstrekte ongevoeligheid en werkeloosheid, in opheffing van ligchamelijke beweging en vernietiging van alle vermogens der ziel."

Hierop bepaalt de Schrijver de aandacht bij de oude *Perzische*, de Godsdienst des *lichts* genoemd, de reinste onder alle natuurlijke Godsdiensten, welke van de vermenging met de afgodendienst het meest vrij gebleven, zonder beelden, tempels en altaren is en naar haar wezen, onder alle Godsdiensten, met het Christendom de meeste overeenkomst zal gehad hebben, later bezweken voor het *Islamismus.* Overgaande tot de Egyptische, maakt STIRM de voorbereidende aanmerking: hoe verder wij naar het Westen voortgaan, des te stoffelijker wordt de Godsdienst, des te veelvormiger hare *Symboliek.* Ook aan de *Chaldeërs* en *Feniciërs* wordt even gedacht, en daarop de oude *Grieksche* Godsdienst kortelijk, schoon een weinig uitvoeriger, vermeld, die als twee elementen, het oud Oostersche en het zui-

meer Grieksche in zich vereenigt, welke laatste de heerschende Volks-godsdienst uitmaakte.

Na eindelijk ook van de oude Romeinsche Godsdienst zeer kort iets te hebben herinnerd, terwijl de *Noordsche* (*Scandinavische*) met stilzwijgen wordt voorbijgegaan, als te weinig eenheid hebbende en welker oorkonden gebrekkig zijn, besluit STIRM deze met vlijt en zorgvuldigheid bewerkte beschouwing, met nog een' algemeenen juisten blik te werpen op de hiertoe overwogene meer gevormde Godsdienststelsels, welke het Heidendom heeft voortgebragt, en stapt dan over tot de overweging van *de Mahomedaansche*, een mengsel van Christelijke, Joodsche en Arabische bestanddeelen, door LUTHER zelf genoemd, een bedelaarsmantel, zamengesteld uit sprenken van de Wet en van het Evangelie.

Om zijne vergelijkende beschouwing volledig te maken, handelt STIRM daarna over de Joodsche Godsdienst, met behoorlijke onderscheiding, en besluit op deze kenmerkende wijze (als resultaat opgegeven):

»Zoo is dan, wanneer wij de verschillende trappen van Godsdienstige ontwikkeling als in een beeld ons voorstellen, het Heidendom gelijk aan den door sterren verlichten nacht, het Islamismus en het Jodendom gelijk aan den door het helderder maanlicht beschenen' nacht, en het Christendom gelijk aan het volle heldere licht van den dag, waarvoor sterren, maan en morgenrood verbleeken. De in de overige Godsdiensten hier en daar verstrooid

 lig-

liggende gedeelten der Goddelijke waarheid hebb
eerst in het Christendom hunne éénheid en vol
menheid verkregen. Het Christendom, om nie
spreken van deszelfs leerstellingen en zedekundi
inhoud, verheft zich boven de overige Godsdiens
bijzonder nog door het daarin liggende beginsel
leven en beweging, terwijl al de andere Godsdi
sten onbewegelijk stilstaan en de kiem des doods
zich dragen, en dit beginsel van beweging op
baarde zich voornamelijk in de vorige eeuw, gel
het zich ook nog steeds in onze dagen vertoont.

De wijze waarop eindelijk de ongenoegzaaml
van de Godsdienst der rede beredeneerd wordt,
het slot van dezen brief, verdient allen lof en
behartiging van allen, die soms uit onbedrevenh
door de fraai klinkende en verleidelijk voorged
gene redenen van overdrevene, hoogmoedige ra
nalisten, aan het wankelen mogten kunnen gebr
worden.

Had STIRN hier en daar reeds wenken gege
in het voorgaande, hoe de Christelijke Godsdien
inrigting, voornamelijk in hare betrekking tot
wereldgeschiedenis, als een bijzonder uitkom
bewijs van de Goddelijke Voorzienigheid moet
schouwd worden; in den XIIden brief (of IVden
dit Deel) licht hij dezelve verder toe en beantwo
meer opzettelijk en ontwikkelt de vraag: *in
ver het Christendom als een bijzonder werk
God, als eene Goddelijke Openbaring in den
genlijken en volkomensten zin moet worden*

[ee]n onderzoek, dat, ofschoon het menigwerf
[v]oldingend in verschillende talen en op
[ee]ne manieren behandeld is, evenwel
[ge]mist kan worden en nog voor velen
[zij]n kan, daar de tegenwerpingen ook
[herha]ald worden. Te regt schrijft ook

[H]oe levendiger wij van de inwendige
[waarh]eid des Christendoms overtuigd zijn,
[te meer] zullen wij niet alleen geneigd wezen,
[in de gro]ndvesting van hetzelve het bestuur van
[... te erke]nnen; maar des te sterker zal ook onze
[...] naar eene grondige overtuiging van
[dezelve]n' oorsprong. 't Is ten minste eene
[onve]rschilligheid, wanneer men zoo dikwijls
[hoort:] » het Christendom moge afkomstig zijn
[van wa]t wil, ja, al ware 't ook niet meer
[dan eene m]enschelijke uitvinding, — dit bepaalt
[deszelfs waar]de niet, het bezit desniettemin eene
[uitstekende] waarheid en voortreffelijkheid."
[Veel edel]er is het streven, om ook van de hist[orische grondslagen],
[...] waarop de Christelijke waarheid berust,
[...] hooger dan bloot menschelijk gezag,
[...] aanspraak maakt, zich te verzekeren!
[... z]eggen, dat het geloof aan haar godde[lijkheid, zo]o wel op de zekerheid der kennis, als
[... ve]rtroosting en heiliging des menschen een'
[...]d hoogst gewigtigen invloed heeft."
[Zal] men ook, in dit hier geleverd betoog,
[het een] of andere zal aantreffen, waarop men

 ge-

gegronde bedenking maken kan, b. v. de gegeven verklaring van *Joan.* III: 11—13, op bladz. 231, waarmede men echter vergelijken moet, hetgeen verder voorkomt, — alhoewel men hier geene nieuwe gronden en bewijzen vinden zal; zal evenwel geen bevoegd beoordeelaar ontkennen, dat de Schrijver hier uitmuntend geredeneerd en de groote zaak voldingend betoogd heeft. Er komen ook verscheiden schoone plaatsen hier voor, en eere heeft de Schrijver vooral, dat hij aan het bekende een waas van nieuwheid gegeven, en met kortheid bondigheid niet alleen, maar ook eene hartelijkheid vereenigd heeft, welke het genoegen en het nut beide der lezing zeer bevorderen.

» Ik heb" zegt hij, » er mij in dezen gANSchen brief op toegelegd, om, door eene geregelde en trapswijze voortgaande ontwikkeling van de voornaamste gronden, de waarheid, — dat het Christendom eene geheel bijzondere openbaring van God is, — ook voor het verstand duidelijk en overtuigend te maken. Mogt het mij niet gelukt zijn, zoo bid ik u, dit, niet aan het Christendom zelf, maar alleen aan het gebrekkige *mijner* bewijsvoering toe te schrijven. Want het geloof zelf is daarom nog niet onzeker en ongegrond, omdat men het verstand van deszelfs waarheid niet op eene boven elke tegenspraak verhevene wijze overtuigen kan. Hoe vele duizenden zijn onbekwaam, om de wetenschappelijke gronden en sluitreden, waarop de goddelijkheid van het Christendom gebouwd wordt, te begrij-

grijpen en juist te beoordeelen, en toch gevoelen zij het Christelijk geloof aan hunne harten als eene kracht van God tot zaligheid. Het komt daarom bovenal hierop aan, dat zich eene inwendige gelijkmaking aan, eene geestelijke verwantschap met het Christendom ontwikkele en dat deszelfs wezen in het binnenste gevoeld worde. Want *hij alleen, die uit God is, hoort de woorden van God* (Joh. VIII:47.). — Ja, het behoort juist met der daad tot de geestelijke en naar vrijwerkende wezens berekende natuur van het Christendom, dat het zich niet met zulk eene onweêrstaanbare duidelijkheid, waarbij in 't geheel geene keus of uitvlugt meer overblijft, en waardoor alle twijfelingen op eenmaal wegvallen, als eene Goddelijke openbaring aankondigt. Bezat hetzelve zulk eene dwingende kracht, zoo zou het niet meer een opwekkend opvoedings- en vormings-middel, maar een onderdrukkend schrikmiddel zijn, en het Christelijk geloof ware geene deugd meer. Maar het wil door het *zoekende* hart en het *navorschende* verstand als eene Goddelijke kracht erkend zijn, en alleen voor den redelijk zoekende zijne verborgene schatten ontsluiten. Dit zij genoeg tot teregtbuiging van mogelijke twijfelingen en bedenkingen, welke nog bij u mogten opkomen."

In den laatsten brief begint STIER met de herinnering aan den strijd, welke er, nog in onzen tijd, niet zelden met hevigheid, op nieuws gevoerd wordt, niet slechts tusschen Godgeleerden, maar

zelfs tusschen Leeken, over openbarings- en redegeloof, of supranaturalismus en rationalismus, en aan de aanmatigingen (pro more) der nieuwste wijsgeerte, en met de verklaring dat hij daarom nu zal opgeven, wat hij door openbaring eigenlijk verstaat, hoe hij dit begrip verdedigt en waarschijnlijk zoekt te maken en op welke wijze hij zich de betrekking der wijsgeerte in 't algemeen en in het bijzonder der nieuwste, tot het Christendom, voorstelt. Als iets kenmerkends, waaruit men verder des Schrijvers gevoelen opmerken kan, teekenen wij hier deze zijne bepaling van de *rede* aan:

» Zij is een vermogen, eene kracht, een aanleg, om het ware in menschelijke en goddelijke dingen te kunnen kennen, welke nogtans, gelijk elke kracht, deels ontwikkeling, vorming en opvoeding behoeft, deels in hare rigting aan velerlei afdwalingen onderworpen is. Zij heeft zich, schoon ook naar haren aanleg en haar wezen altijd en overal dezelfde, toch in hare resultaten, blijkens de geschiedenis, zeer verschillend geopenbaard. Zij toont met der daad slechts eene zekere som aan van op bepaalde tijden voor waar erkende denkbeelden, 't welk echter altijd iets zeer betrekkelijks is. De rede der Grieken b. v. vond het niet strijdig met de rede, om aan de Olympische Goden te gelooven. En vóór Copernicus werd het denkbeeld, dat de zon zich om de aarde wentelt, niet beschouwd als in tegenspraak met de rede. Zij is voorts eene kracht, welker meerdere of mindere volkomenheid af-

van het verband, waarin de overige geest-
s tot elkander staan, vermits ook in het
s geestes de stelling geldt: zoo één lid
1 lijden alle leden. Het is eene op de
ing gegronde daadzaak, dat de magt der
k het zedelijk gevoel, het oordeel over de
waarde der daden, over het onderscheid
regt en onregt verontreinigt. En wan-
hart (naar eene uitdrukking van JEAN PAUL)
is van den bloesemknop, zoo besmet ook
rf des herten op zekere wijze het kenver-
— wel niet zoodanig, dat het de wetten
enkvermogen vernietigt, of de kennis der
1 dingen vervalscht; maar met opzigt tot
dere kennis, welke tot het zedelijk gods-
vezen des menschen in de naauwste be-
staat; zoodat bij den bedorven' mensch
eid, de zuiverheid en volkomenheid van
der Godsdienstige waarheid, welke bij
s en onbezoedelde rede gevonden zou
erloren gaan."

De rede is en blijft de edelste gave der
Zonder haar is de openbaring of een
at, of zij wordt zelfs een fakkel voor
en fanatismus, hetgeen in de bladen der
s met bloedige trekken staat opgeteekend.
ar zou men de openbaring volstrekt niet
nnen verstaan of aannemen; zonder een
ig nadenken en onderzoeken, zonder
tzaam acht geven op den zamenhang,

zonder eene beoordeelende onderscheiding van het figuurlijke en het eigenlijke van het tijdelijke en eeuwig blijvende, kunnen thans nog de christelijke oorkonden niet verstaan worden. Zonder behulp van eene zekere beschaving en wetenschappelijke kennis, kon het Christendom zijne heerlijkste vruchten niet ten toon spreiden. — De rede is, nevens de inwendige ervaring, de laatste instantie, namelijk zoodanig, dat zij zich door zich zelve van het Goddelijk gezag des Christendoms overtuigt, maar zich dan ook vertrouwelijk aan hetzelve overgeeft. Terwijl de Christen aan de openbaring gelooft, gelooft hij tevens aan de stem zijns inwendigen bewustzijns; en hoe meer beide elkander weerkeerig doordringen, des te levendiger gevoelt men de waarheid des Christendoms.

Overgegaan tot de beschouwing der wijsgeerte, geeft de Schrijver eene korte schets van de geschiedenis der voornaamste tijdperken derzelve en geeft het kenmerkende op, maar houdt zich ten laatsten voornamelijk bezig, met het laatste, dat een aanvang maakt met SCHELLING en waarin vooral HEGEL zich onderscheidt. Het is dus bijzonder zijne philosophie die hier in vergelijking gebragt wordt met het Christendom en wel zoodanig, dat men duidelijk ziet, dat en waarin dit stelsel met het Christendom in tegenspraak is. Het slot is dit:

» Hoe groot daarom ook de wetenschappelijke waarde dezer wijsgeerte zijn moge; zoo moet men toch billijk zwarigheid maken, om het bewijs der

waar-

waarheid en de noodzakelijkheid des Christendoms van haar te ontleenen, en het Christelijk geloof door haar in het regte licht te plaatsen. Ja, bedenkt men, hoe volgens deze wijsbegeerte het ware Christelijke wezen eerst op de puinhoopen van de tijdelijke en uitwendige vormen des Christendoms door een volstrekt zuiver denken verkregen wordt, en hoe het alleen voor de kennis der *groote menigte* behoefte is, dat de eeuwige waarheden in een zinnelijk kleed, in de geschiedenis van een' individu voorgesteld worden; overweegt men, dat de *verzoening* alleen bestaat in de eeuwige daad der zelfbeweging van God, waarnaar Hij zich uit in de tegenstelling, maar deze weder opheft en tot éénheid met zich zelven terugkeert; — dat door de *opstanding* en de *hemelvaart* aangeduid wordt de opheffing van den individuëlen vorm der eindige geesten, en de terugkeer derzelve tot het absolute denken; dan moet dit eene onverschilligheid omtrent de geschiedkundige waarheid des Christendoms ten gevolge hebben, waardoor een mythische Christus even veel waarde verkrijgt als een historische, en eene twijfelarij invoeren, welke alles, wat strijdt met de beginselen dezer wijsgeerte, veroordeelt, zoo als zij in het » kritisch bewerkte Leben JESU" door Dr. STRAUSS voorkomt en tot het uiterste gedreven wordt. Intusschen hebben zich de jongste speculative bemoeijingen bereids ook boven het gebrekkige van dit stelsel verheven, en zelfstandige denkers, (zoo als de jonge FICHTE, WEISSE, BRANISS)

WISS) hebben erkend, dat de wezenlijk Christelijke denkbeelden van een' goddelijken persoon in de boven-zinnelijke wereld, van eene vrije schepping en openbaring van God, van eene werkelijke individualiteit van den eindigen geest en van eene eigenlijke onsterfelijkheid de besturende denkbeelden, ook voor de bespiegeling zijn moeten; en het is verblijdend op te merken, hoe juist in den nieuwsten tijd, in zoo vele bemoeijingen van de hoogere wetenschappen, het streven naar eene naauwere aansluiting aan het Christendom zich openbaart. Eens zal derhalve het gezegde van een' grooten denker (BACO): » een kleine teug uit den beker der wijsgeerte leidt van God af, een volle brengt tot Hem," ook van de Christelijke leer bewaarheid worden."

» Welke gedaanten intusschen ook de wijsgeerige stelsels mogen aannemen; de Christelijke waarheid kan hare gedaante-veranderingen rustig aanschouwen. 't Is wenschenswaardig, dat ze met elkander overeenstemmen en steeds inniger elkander doordringen mogen. Doch het Christelijk geloof behoeft zijne zekerheid niet daarvan afhankelijk te maken, noch datgene, wat niet wijsgeerig ontwikkeld kan worden, daarom op te geven. Het heeft zijne zekerheid en vastheid in zich zelf. Vaststaan zal, gelijk tot nu toe, zoo ook in de toekomst, het fundament dat gelegd is, JEZUS CHRISTUS (1 *Cor.* III : 11). In hoe vele tijdelijke vormen en gedaanten de geest des Christendoms zich ook nog in-

klee-

kleeden mogo, — uit de verbrokene vormen zal dezelve altijd weder, gelijk de feniks, eeuwig verjongd en frisch te voorschijn treden. De Goddelijke kiem zal zich ontwikkelen en opgroeijen tot een' de wereld overschaduwenden boom, die, hoe meer van zijne benedenste, door den tijd hem toegevoegde bladeren afvallen, des te grootscher en heerlijker, gelijk de hoog opgroeijende palmboom, zijne kruin zal verheffen."

In de belangrijkheid van het onderwerp vooral, zal men wel eene voldoende rede vinden, dat wij er wat langer bij hebben stil gestaan. Wij vertrouwen, door het aangevoerde, den lust tot lezing te zullen hebben opgewekt en twijfelen er ook niet aan, of velen zullen er zich met genoegen en nut mede bezig houden. De vertaling is zeer wel uitgevallen en de aanmerkingen welke men hier en daar met grond maken kan, zijn aan den geoefenden lezer zelven overgelaten.

***BEDENKINGEN** over het Godsdienstig schoolonderwijs, naar aanleiding van het werkje: de Christelijke Opleiding op de lagere scholen in ons Vaderland.*

Niemand bedriege zich zelven.

Te Rotterdam, *bij* de Wed. Ph. Tuinzing en Zoon, 1838. 34 *bladz.* *In gr.* 8vo. *De prijs is* 40 *Cents.*

De ongenoemde Schrijver van dit stukje neemt het

het voor den Heer GROEN VAN PRINSTERER op, tegen den schrijver van de *Christelijke Opleiding op de lagere scholen in ons Vaderland*, die oordeelt, dat hij te ongunstig geoordeeld had, over het Godsdienstig onderwijs in onze scholen, en beweert, gelijk hij met daadzaken zoekt aan te toonen, dat juist deze, schoon blijkbaar bekend met den staat van zaken, niet onpartijdig is te werk gegaan. Het is niet te ontkennen, dat onze Anonymus, bijzonder ook in het aangemerkte omtrent het vroegere Nederlandsche schoolwezen, waarbij hij zich onder andere ook beroept op het werkje van den Heer P. DE RAADT: *De Wetten op het lager onderwijs in het Koningrijk der Nederlanden geschiedkundig beschouwd als een eigendom der Noord-Nederlanders*, enz., *Rotterdam* 1830, iets waars gezegd heeft, maar evenzeer moet men erkennen, dat hij ook niet in alles van partijdigheid kan worden vrij gepleit. Te sterk is b. v. de uitdrukking waarmede hij de noot onder bladz. 6 eindigt. Met hem evenwel deelen wij in de overtuiging, dat het Godsdienstig onderwijs in de scholen, op den Bijbel gegrond, te zeer verwaarloosd wordt, en houden het daarvoor, dat men de goede bedoelingen van de nieuwe verordeningen, uit schroomvalligheid, of, wij vrezen het althans, ook uit onkunde en door het gemis van den waren Godsdienstigen zin, uit het oog verliest of misduidt, en verkeerdelijk toepast.

Wij gelooven echter niet dat zulk naamloos twisten,

ten, het regte middel is ter verbetering. Mogt het tegen het slot hier aangemerkte van een gewenscht gevolg zijn! Het is dit:

»Ik blijf nog de meening koesteren, reeds in het begin van dit opstel geuit, dat het wenschelijk is, inzonderheid voor den aankomenden onderwijzer, eens opzettelijk aan te wijzen, hoedanig het Godsdienstig onderrigt op onze scholen behoort te worden ingerigt. De voorschriften daaromtrent zijn zoo algemeen, en daardoor zoo onbepaald, dat zij voor velerlei uitlegging vatbaar zijn. Men wil onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis; onderwijs in de grondwaarheden, in die waarheden, waaromtrent alle gezindheden eenstemmig denken, met vermijding van alle leerstellig onderrigt; doch welke zijn de waarheden, die allen belijden? Is het waar, dat de grondwaarheden van het Evangelie door alle Kerkgenootschappen worden erkend? Zijn het slechts bijkomende zaken, die b. v. den Protestant van den Roomschgezinde onderscheiden? Hoe te handelen met het onderwijs in die punten der geschiedenis, waaromtrent men niet eenstemmig denkt, of die leerstellig zijn? Deze en meer dergelijke vragen weet ik niet, dat door de wet, of door een' van hare uitleggers zijn beantwoord, en kunnen toch ligtelijk bij de onderwijzers oprijzen."

DIS-

DISPUTATIO Critica de Ezrae libro Apocrypho vulgo quarto dicto, quem ... pro gradu doctoratus summisque in Theologia honoribus ac privilegiis in Academia Lugduno-Batava rite ac legitime consequendis, publico ac solemni examini submittet CHRISTIAAN JACOBUS VAN DER VLIS, *ultrajectinus. Ad diem XXVIII Junii* CIƆIƆCCCXXXIX *in auditorio majori. Amstelodami apud* J. Muller, CIƆIƆCCCXXXIX. *pag.* 193. *Form. 8vae. maj.*

De jonge Geleerde heeft, — daar hij zich, in Maart 1838, aan de dienst van het Bijbelgenootschap verbonden had, met belofte van zich naar zijne beste krachten en vermogens te zullen voorbereiden tot de taak der Bijbelvertaling in het *Javaansch*, waartoe hij van het onderwijs en de leiding van den Heer GERICKE ijverig hoopte gebruik te maken, bij deszelfs overkomst in het Vaderland, om zich vervolgens, op den later door het Hoofdbestuur te bepalen tijd, naar de *Oost-Indië* te begeven, — deze zijne wel bewerkte Dissertatie opgedragen aan Z. E. den Heer Voorzitter A. VAN GENNEP en aan de andere leden van het Hoofdbestuur des Nederlandschen Bijbelgenootschaps, en zulks gedaan op eene wijze, die hem eere aandoet en de zoo wel gegronde verwachting bevestigt, dat het Hoofdbestuur voornoemd, eene gelukkige keus zal blijken gedaan te hebben.

De

genwerping, dat dit Apokryfe boek van te
waarde is om er zich zoo veel moeite op
, heeft de Schrijver in den beginne reeds
e beantwoorden, door aan te merken, dat
gachting vooral veroorzaakt zal zijn door
te Latijnsche vertaling, uit welke men te
t boek alleen kende, en te verwijzen naar
s in Cod. Apocryph. V. T. vol. II. p.
92. en LUCKE, *Versuch einer vollständ.
ung in die offenbar. Johannis*, (Bonn 1832)
, annot. 1. Later echter, in 1820, is in
nd eene oude *Aethiopische* vertaling, den-
t de IVde eeuw, in het licht gekomen, die
s voorkeur boven de *Latijnsche* verdient,
voortreffelijk hulpmiddel oplevert, om de
van dit boek te leeren schatten. Er moet
eene derde, en wel eene Arabische bestaan,
eene Engelsche overzetting voorkomt in
e Deel van het werk van WHISTON, *Pri-
Christianity revived* (London 1711) maar
VLIS heeft, welke moeite hij zich daartoe
niet mogen slagen om dezelve te verkrijgen
rgelijken.

nu de oorspronkelijke tekst of verloren is
of hier of daar nog schuilt, en hem ge-
, dat de ἀποκάλυψις Εσδρᾶμ een geheel
ekje is, hetwelk met dit vierde boek *Ezra*
geleken kan worden, heeft VAN DER VLIS
e Latijnsche en Aethiopische vertalingen
gebruiken, en deze orde van behandeling
zich

zich verstandig voorgeschreven, welke wij met zijne eigene woorden hier doen kennen: Sed ut accurate cognoscatur, ante omnia opus est, ut utramque versionem critice consideres, vitiis enim scatet. Quum autem nobis propositum esset, de libro hocce disputationem conscribere, initium fecimus in critica desquisitione de utraque illa versione; ut sic demum de ipso libro certius ferre possemus Judicium. Sponte igitur sua disputatio nostra in tria capita divisa est, in quorum Imo versionem *Latinam* critice consideravimus, et similiter versionem *Aethiopicam* in Cap. II: quo fit, ut in IIIto tandem de libri argumento, auctore et aetate, sententiam proferamus.

In het eerste Hoofdstuk toont VAN DER VLIS overtuigend aan, dat de *Latijnsche* vertaling uit eene Grieksche bron is voortgevloeid, wat ook eenigen gedacht mogen hebben van eenen b. v. *Hebreeuwschen* grondtekst, en doet verder opmerken, dat de vergelijking van de voor handen zijnde overzettingen den opmerkzamen beschouwer duidelijk doet zien, dat de twee eerste en de beide laatste (XV en XVI) hoofdstukken als onecht moeten verworpen worden; gelijk dezelve trouwens ook innerlijke bewijzen opleveren van eenen lateren oorsprong en eenen Christenschrijver verraden, die, door dit toevoegsel, het boek zelve, hetwelk in zijnen tijd hoog scheen geacht te zijn, voor zijne geloofsgenooten aldus, sua fraude, meer bruikbaar schijnt te hebben willen maken. Na nog met een

woord

woord over de uitlatingen in de Latijnsche overzetting voorkomende, over de editio *Sabbatieriana* en de *Fabriciana* gesproken en hulde gedaan te hebben aan de Bijbelvertaling van Prof. VAN DER PALM, wiens overzetting van dit boek hoog door hem geroemd is; loopt hij de XII Hoofdstukken, van III tot XIV door, en stipt het een en andere vrijmoedig, vernuftig en oordeelkundig aan, om den lezer uit een aantal proeven te doen opmerken, hoe men over de Latijnsche overzetting denken moet, hoe groot het verschil is en hoeveel hier te verbeteren valt. Het heeft ons eenigzins verwonderd, van de overzetting door wijlen den Hoogleeraar VAN HAMELSVELD hier geheel geene melding gemaakt te vinden. VAN DER VLIS had b. v. Hoofdst. VI: 21 aldus ook zijne opvatting bevestigd kunnen vinden. Hij vergelijke ook eens Hoofdst. XIII: 13.

Na alzoo, in dit eerste Hoofdst. ruim 50 bladzijden gevuld te hebben, ter bevestiging van zijn ongunstig oordeel over de *Latijnsche* vertaling, en tevens ter verklaring van het een en andere, houdt hij den geleerden lezer nog een derde langer bezig met de *Aethiopische* overzetting, welke insgelijks uit het Grieksch gemaakt is. Zeer goed zal men hem gelooven, wanneer hij gist, dat de verwaarloosing der Aethiopische taal de voorname reden zal zijn, dat dezelve zoo lang onbekend en ongebruikt gebleven is. Wij willen het oordeel van VAN DER VLIS over deze vertaling den lezer hier, met zijne woorden, weder doen kennen: Vertendi ra-

ratio, quam interpres Aethiops secutus est, non tam servilis literisque inhaerens fuisse videtur, quam apud Latinum observavimus. Nec tamen ille nimis aberrasse a textu Graeco, neque tam libera vertendi ratione usus fuisse videtur, quam Arabem, apparet, quantum nempe ex iis, quae de Arabica versione retulit *Fabricius* in *Cod. Pseud. V. T.* II. p. 202—293. modo laud. et quae inveniuntur in Laurencii ed. versionis Aethiopicae p. 169—197 passim. Aethiopica versio Latinae versioni insuper praestat, quia plurimi loci in illa multo melius quam in hac sunt redditi, prouti ex iis, quae de singulis utriusque versionis locis diximus, satis patet; quamvis Aethiops subinde Graecorum verborum sensum non ceperit vide v. c. V:33. et VI:57. Versionem Aethiopicam cum Latina Comparanti, mox constabit, illam hac multo integriorem ad nos pervenisse. Libera enim est ab interpolationibus spuriisque capitibus, christianum auctorem referentibus, quae in versione Latina adsunt. Supra vero demonstrare Conati sumus haec probabiliter Jam affuisse in Cod. Graeco, quo usus sit Latinus; inde igitur consequi videtur, Codicem Graecum, quo usus est Aethiops, multo minus fuisse depravatum, quam eum quem Latinus reddiderit. Vitia autem, quae in vers. Aeth. observantur longe pleraque originem duxerunt e scribarum incuria: haec ergo saepissime solummodo sunt emendanda, nihilo porro addito; nam quisque, linguae Aeth. vel paullulum peritus conti-

tinuo harum emendationum veritatem agnoscet. Ex hacce incuria procul dubio repetenda est creberrima literarum ejus organi inter se commutatio. Ea tamen de re nihil monebimus, quandoquidem orthographiae leges in lingua Aethiopica nondum satis certo constitutae sunt, quod cuique dilucidius fiet, si conferat quoque vocabula Aethiopica, quae HOFFMANNUS in annotationibus ad *librum Henochi* e cod. Rupellii adscripsit, eum iisdem in LUDOLFI Lex. Aethiop. occurrentibus. Ingens etiam est vocabulorum numerus, quorum vocales diferunt ab iis, quibus Ludolfus in *Gramm.* et *Lex. Aeth.* eadem haec vocabula insignivit. Hoc tamen discrimen non unice scriborum neglegentiae adscribendum est, sed in ipsa lingua fundamentum habet, ita ut ipse LUDOLFUS, peritissimus Grammatices Aethiopicae auctor, hancce vocalium inter se commutationem in epistolis, quas scripsit Aethiopicis imitatus sit. In versione Aethiopica libri Esrae insuper creberrima occurrit enallage generis (*).

Over hetgeen men hier dus verder verwachten moet, heeft hij zelf zich op deze wijze uitgedrukt: Versionem Aethiopicam emendare conabimur ope versionis La-

(*) Op dit aan de Aethiopische taal eigene had ook C. OTHO, vestigiis pressus, ut dicit, Magnifici Domini Ludolphi tanquam hujus literaturae unici Apollinis, in zijne *synopsis Institutionum samaritanarum, Rabbinicorum, Arabicarum, Aethiopicarum et Persicarum*, den leerling reeds opmerkzaam gemaakt, sect II de Nomine et Particulis in L. Aethiop. p. 70. *De Reo.*

Latinae interdum et Arabicae; — plur
sidia critica nobis desunt, quare cogemu
loca e sola conjectura emendare. O
Mss. cl. HAMAKERI, in Biblioth. Lei
vatae (Mss orient. N°. 1422, in catalo
HAMAKER, p. 114 inter autographa N°.
utilitatis attulerunt. Vir enim summ
tantummodo fecit observationum in vers
Ezrae conscribendarum, nec ultra v
II^{di} progressus est, corruptos locos pos
relinquens; sed quominus hancce vers.
accuratius et sagacissime, pro more su
ret, mors atra impedivit. Summae v
fuerunt observationes Mss. carissimi
weijersii, quae in locis valde obscuri
mihi lucem accenderunt, et cujus
textus Aethiopici consideratio impedivi
plurima vitia intacta relinquerem.

Ten aanzien ook van deze behandel
wij opmerken, dat de jeugdige Schrij
kunde en naauwkeurigheid ook hier ve
bewijzen gegeven, van de hem ten di
hulpmiddelen een verstandig gebruik
zijne taak in deze zoo wel over het al
bragt heeft, dat wij er te meer door
geworden, in de hoop dat hij, naar
rijke bestemming, onder de leiding
zoo achtenswaardigen als kundigen e
Heer GERIKE, met een allergewensch
arbeiden, om den Javaan met Gods w

eigene taal bekend te maken en alzoo het gezegend Christendom in het Oosten uit te breiden. Het is bij ons niet onopgemerkt gebleven, dat hij, ofschoon aan de Aeth. vertaling doorgaans en te regt de voorkeur gevende boven de Latijnsche, evenwel ook daar, waar de laatste boven de eerste hem beter gelukt voorkwam, zulks heeft aangewezen, en dat hij het cuique suum zedig en waarheidlievend in acht heeft genomen. Onze ruimte en de geaardheid van dit tijdschrift, verbieden ons, bij dit hoofdstuk langer stil te staan, ofschoon hier anders overvloedige aanleiding voorkomt tot eene breedvoerige beschouwing, bijzonder voor taalkundigen. Alleen meenen wij nog deze gissing van onzen criticus te moeten mededeelen: ad vs. 40 capitis V[ti] (vel VII: 35) in versione Lat. recte legitur, *non dominabuntur.* Graece sine dubio fuit *κυριεύσει*, vel, uti Latinus interpres legisse videtur, *κυριεύσουσι*, nisi in Codd. Lat. legendum sit et *injustitia non dominabitur.* Pro *κυριεύσει* autem Aethiops invenisse videtur *καθευδήσει*, eandemque lectionem ante oculos habuisse videtur Interpres Latinus, cujus versio servata est in Ms. Sangerm. in hoc enim similiter legitur: *et injustitiae non dormibunt.* Haecce convenientia Ms. Sangerm. cum versione Aeth. in loco, in quo vers. Lat. edita valde discrepat a vers. Aeth. suspicionem mihi movet, versionem Lat. quae in Ms. sangerm. servata est, non ab eodem illo Interprete esse con-
 fec-

factam, a quo versio Latina, quae edita
ginem suam duxit.

Na deze critische behandeling volgt n
derde Hoofdstuk, eerst eene beknopte o
den inhoud des boeks, met aanwijzing b
deeling van de Hoofdstukken, volgens d
pische en tevens van de Latijnsche overzett
welk geenszins overtollig te noemen is,
strekt ter bevordering van het gemak
lezer. In die opgave heeft VAN DER VLIS
vattingen doen doorstralen, waartoe de l
de twee eerste hoofdstukken was voorber
keuren dit geheel niet af, maar hadden
echter liever gezien, dat hij eene geheele o
gegeven had, met aanwijzing of herinneri
waar hij voor zich zelve nog in het onzek
keerde. Evenwel begrijpen wij zeer goed
wat meerdere ruimte vereischt hebben en
weinig moeijelijker zoude gevallen zijn. V
gaat hij over tot het onderzoek naar den S
door wien en naar den tijd wanneer dit
schreven zal zijn? Na eerst meer in het
gesproken te hebben over de verschillende
hieromtrent, bepaalt hij vervolgens bijz
aandacht bij die van LAURENTIUS, LUCKE
RER, overweegt met naauwkeurigheid het
tegen, en eindigt daarop, met zijne geda
diglijk en kort mede te deelen. Te regt
aan met te verklaren, dat het wel niet tw
kan genoemd worden, dat de Schrijver

met de meeste waarschijnlijkheid iemand e, welke in *Egypte* geleefd heeft, vooral de hier voorkomende tijdrekening. Met tot den tijd wanneer? (*) heeft VAN DER geredeneerd uit den inhoud van Hoofdst. I en besluit aldus: Consequitur itaque m nostrum paulo post Caesaris necem fuisse. Duarum enim subalarium regexile et turbationis plenum et his exnum Romanum casurum erat. Auctor antequam hae subalares (nempe ANTONIUS interisent et post capitis dextri (id est edem. Annus autem accurate definiri neest, probabilem libri hujus aetatem sig-Probabilem dico, quia certum judicium quaestione tam obscura, audacius mihi am aptius. Visionem Aquilae explicare n, secundum id, quod mihi veri seidetur; si alia inveniatur interpretatio, semilior, lubentissime eam amplectar. redenering hierover leest, zal zeker met en, dat VAN DER VLIS ook hier geenszins ervlakkig te werk is gegaan, en zijnen en.-

lden gehoopt, toen wij deze Disputatie en namen, hier ook het een en andere aantreffen, over de meerdere of mindere n dit boekje, naar *Ezra* genoemd; daar

VAN

torem Paulo ante aerae christ. initium in xisse videtur. Zie de eerste thesis.

VAN DER VLIS zeer goed weet, blijkens ook
inleiding, met welk eene geringachting het
gaans beschouwd werd en voor hoe nietig h
nog doorgaans gehouden wordt. (*)

Wisten wij niet, met hoeveel belangrijker
de wakkere VAN DER VLIS zich moet bezig h
om de gewigtige zaak door hem op zich gen
wel te volvoeren, wij moedigden hem zeke
om in het vervolg eene vertaling van dit b
geven en er een opzettelijk onderzoek bij te
over de strekking en de waarde van hetzelve
der de verdedigde stellingen komt ook deze
Haud pauca in N. F. de expiatoria christi
traduntur, quae non commode aliter explica
sunt, quam de morte vere vicaria.

Wij eindigen deze onze beschouwing, m
vurigen wensch, dat de Eerw. VAN DER VLI
uitmuntende talenten verder gelukkig ontwik
Gods zegen op zijn gewigtig werk ondervin
met een heugelijk gevolg in de *Oost-Indië*
zaam zal zijn, ter bevordering van de h
zaak; terwijl ons niets aangenamer zal zij

(*) F. VAN SPANHEIM b. v. verklaarde in zijn
Eccl. Vet. Testamenti kort af: Ezrae Apocry
siones et somnia recentioris Judaei Hellenistae
censeri debent. En de Hoogleeraar VAN HAMELSVEL
geheele voorkomen van den Schrijver, zijne
houding, is die van eenen dweeper, geestdr
visionaris. Hoewel dat magtspreuken kunnen g
worden, kan men er toch aanleiding uit nee
een nader onderzoek.

De R

ervolg van tijd tot tijd, door de verslagen der
ppij van het Nederlandsch Bijbelgenootschap,
gewenschte berigten te mogen ontvangen.

N MARNIX, *Heer van* St. Aldegonde, *bij-*
aan de hand van WILLEM I; *ter inlei-*
MARGARETHA VAN PARMA *en* KATHARINA DE
S, WILLEM I *en* HENDRIK IV. *In twee*
. *Door* WILHELM BROES, *Rustend Leeraar*
Nederlandsche Hervormde Kerk. Eerste
Te Amsterdam, *bij* Johannes van der
n Zoon, 1838. *XLIV en* 365 *bladz.*
8*vo*. *De prijs is f* 3,90.

rk van den Eerw. BROES levert een schoon
, dat hij den tijd zijner ruste niet onge-
t voorbijgaan, maar met eenen voorbeel-
r voortgaat, om met zijn zoo wel geoefend
fijn vernuft en vlugge pen, nut te stich-
het Publiek. Wie op den titel behoorlijk
t, en met de lectuur slechts even gevor-
zal ook gemakkelijk inzien, dat het schrij-
itgeven van een werk als dit is, in doel,
niet te zeer verwijderd is van zijne voor-
vangeliebediening.

ar wensch kunnende slagen in het schrij-
r Voorrede, viel het hem in, dat zeker
voren door hem gemaakt (*) over een
zeer

rlezing over den brief van WILLEM I aan
eder JAN VAN NASSAU, na het sneuvelen van
en HENDRIK VAN NASSAU, op de *Mokerheide*.

zeer belangrijken brief van WILLEM I, nev
brief zelven, niet onvoegzaam daartoe zou
nen dienen; eensdeels omdat niet het mi
van zijn schrijven is, eene verzameling v
brieven, welke onlangs begonnen is aan
te komen, (*) den ongeleerde, die echter
minnaar is van onze Vaderlandsche Gesc
te leeren kennen en aan te prijzen, — a
om uit den hoogen luister van het vooruit
schrift — den brief van Oranje — voor
volgend boek eenigen gereeden en gunst
gang te vinden. De Eerw. Schrijver
vorm van *voorlezingen* verkozen, waarva
eerste dit eerste Deel uitmaken, terwijl d
dere vervolgens, bij leven en welzijn, z
leverd worden. De inhoud van dit eerst
dus: Eerste voorlezing: MARGARETHA VAN
KATHARINA DE MEDICIS, met aanteekeninge
lagen en een aanhangsel, EGMOND met EG
effend, ten opzigte zijner zending naar F
tweede voorlezing: WILLEM I en HENDRIK
geleken ten aanzien van derzelver geloofsv
met aanteekeningen en bijlagen, benev
aanhangsels, het eerste: HENDRIK IV, i
van zijne gebreken, naar HOOFTS gesc
HENDRIK *de Goede* en *Groote;* en het
STRADA'S *voor Oranje ongunstige gesc*

(*) Archives, ou correspondance inédite d
son d' Orange Nassau. Recueil publié, av
sation de S. M. le Roi, par Mr. GROEN VAN P

aangeprezen om het gunstige oordeel te bevestigen en het overgunstige te regt te wijzen.

Bij wijze van inleiding, schetst BROES 1.) MARGARETHA VAN PARMA aan de zijde van KATHARINA DE MEDICIS, en 2.) WILLEM I naast HENDRIK IV, en gaat daarop, na alzoo den weg gebaand te hebben door de noodige herinnering aan hunne eeuw, over, om FILIP VAN MARNIX naast DU PLESSIS te beschouwen, bepaaldelijk met opzigt tot hun bedrijf omtrent de Kerkhervorming, welke, in de XVIde eeuw geheel *Europa*, en niet het minst de *Nederlanden* en *Frankrijk*, geweldig geschokt heeft. *Al* aanstonds, na aangemerkt te hebben, dat hij beider handel betrekkelijk de Kerkhervorming naar tijdorde beschrijven en vervolgens de eene tegen de andere, overeenkomstig de hoofdtrekken, schatten wil, geeft hij zijne wel gewikte meening op, dat MARGARETHA wel niet zeer prijsselijk, maar evenwel veel minder laakbaar dan KATHARINA zal voorkomen, en dit wordt vervolgens met krachtige redenen bevestigd, ja aanschouwelijk gemaakt. De aanteekeningen en bijlagen hierop staven dit nog nader, terwijl zij ook menigen oordeelkundigen wenk behelzen, die getuigt van des Schrijvers schranderen bezadigdheid.

In het aanhangsel beproeft BROES een paar duistere punten der geschiedenis op te helderen, te weten: 1.) EGMONDS groote tevredenheid, bij zijne terugkomst uit *Spanje*, vergeleken met de ongunstige uitkomst zijner zending, en 2.) zijn hoog misnoegen over die te leur stellende uitkomst, ver-

vergeleken met zijne kort vooruitgegane tevredenheid; waarbij het oogmerk doorstraalt, om het karakter van den Graaf nader te doen opmerken, wien medegaan en volgen, maar weinig zelfstandigs eigen was. Aan het tooneelstuk van GÖTHE is hier ter regter snede herinnerd.

In de vergelijking van WILLEM I en HENDRIK IV, de stof van de tweede voorlezing, ten aanzien van derzelver geloofswisseling, blijkt de Eerw. BROES niet minder naauwkeurig nagevorscht en overwogen te hebben, wat hier in aanmerking moet en kan genomen worden, om naar waarheid en billijkheid uitspraak te doen. Bij gelegenheid der herinnering, dat van *plegtigen* overgang uit de oude tot de nieuwe Godsdienst in de geschiedenis van WILLEM I geene melding gemaakt wordt, verklaart BROES te gelooven, niet alleen dat zulke *plegtigheid* ook geene plaats heeft gehad, maar ook, dat zulks noch noodig, noch in de gegeven omstandigheden nuttig zoude geweest zijn. Evenwel is niet vergeten opgemerkt te worden, dat de Vorst in 1572 zich voor de Hervormde Kerk verklaarde en wel met zekere plegtigheid door deelneming aan het H. Avondmaal, in het volgende jaar te *Delft*. Bij de vergelijkende beoordeeling van de handelwijze en het karakter dezer beide Vorsten, ten aanzien van hunne Godsdienstige belijdenis, waarbij de Politiek erkend wordt eene aanmerkelijke rol gespeeld te hebben, heeft BROES al het mogelijke ter verschooning en verzachting, of ook tot hunnen lof met veel beleid en voorzigtigheid bijgebragt, en doen zien, dat de schaal

schaal zeer ten voordeele van WILLEM I overslaat, bij wien HENDRIK IV verre, verre achter staat en wel in meer dan een opzigt, wien hij echter ook alle regt laat wedervaren, terwijl hij niet verzuimt vooral ook op het *Edict van Nantes* te wijzen, met reden hier een rijk geschenk genoemd, dat de *Navarrer* aan zijne oude vrienden toedeelde en wel in het aangezigt hunner vijanden en in weerwil van alle tegenwoelingen.

In het hierop volgende eerste aanhangsel zegt BROES, die eerder vermoedde, dat HOOFT te zeer tot verzachten en plooijen vervallen ware: »De taak die ik onderneem, is tweeledig: eerst om aan te wijzen, wat, hoeveel of hoe weinig er in HOOFTS geschiedenis voorkomt van HENDRIKS zedelijke gebreken; vervolgens, om dien geschiedschrijver, aangeklaagd dat hij die te weinig vermeld en te veel verschoond heeft, daaromtrent te verdedigen." Veel doorzigt en vernuft stralen hier door en de beoordeeling wordt gemakkelijk gemaakt, door de zeker niet ongevallige mededeeling aan het slot, van den zakelijken inhoud eener redewisseling tusschen den Schrijver en eenen zijner Geletterde vrienden gehouden, aan wien hij zijne verdediging van HOOFTS HENDRIK *de Groote* gezonden had, om zijne hooggeschatte kritiek.

Niet ongepast voor den inhoud, is ook het tweede aanhangsel, waarmede dit boekdeel gesloten is. Had BROES, CAPEFIGUE tegen over HOOFT beschouwd, ten aanzien van HENDRIK IV; FAMIANUS STRADA, een Italiaan, lid der Jezuiten-orde en vurig Spaanschge-

gezind schrijver, is het hier betrekkelijk
LEM I.

»Drieledig," zegt hij, »zal mijn verslag
Vooreerst: STRADA's geschiedenis van den N
landsch- Spaanschen oorlog is doorgaans a
naam en bevallig geschreven. Ten andere:
ongunstig ook die schrijver in zijne geschi
over ORANJE oordeelt, wordt echter de Nederl
door het lezen derzelve, ten aanzien zijner
gestelde gunstige meening, veeleer bevestig
omgezet. Ten derde: dezelfde schrijver is van
dan ééne zijde uitnemend geschikt om voo
oordeel over den Vader des Vaderlands, e
al te gunstig oordeel, tot toets te dienen."

Deze uitstap of uitweiding is waarlijk zoo
mend ingerigt, dat dezelve geene verdedigi
hoeft. Wij danken er den geëerden en gel
schrijver voor, bevelen de lezing ten sterksten
houden ons overtuigd, dat velen er met ons ee
langrijke bijdrage in zullen vinden, vooral ook,
wijlen den Edelen Vorst zeer hoog te doen
schatten. Wij willen er het volgende uit afschr

»Het is waarlijk niet noodig meer proev
te geven, bij welke de groote partijdighei
STRADA's geschiedenis tegen onzen WILLEM a
licht komt. Zij vielen mij bij het lezen t
onder het oog; en alzoo door een wélgepast
trouwen jegens den beschuldiger behoed, heeft
hooge vereering van den Vader des Vaderland
oogenblik gewankeld. Vrij leze men den Kett
het zij mij op mijn standpunt geoorloofd s

oemen — met zijn vijandig vooroordeel
nmiskenbaar uitkomende, zal hij geen'
riend van de waarheid aftrekken."
nag tevreden zijn, zoo een jong mensch,
eilig geloof aan Kettersche boeken waagde,
zeerd geloof daaruit terugkomt: en hoe
niet ontevreden zijn, ingeval zulke lec-
in zijne overtuiging van de waarheid
bevestigd en bekrachtigd hebben! Die
cht van het Kettersche boek is echter niet
emd. Want, is ergens een gewigtig stuk
ienstleer in het schrift eens ongeloovigen
rs toegestemd, ontleent niet de toestem-
hoog gezag uit deszelfs ongeloof of twij-
De waarheid staat dan in ons oog te vas-
zij zelfs over den ongeneigde, ja weêr-
eeft gezegepraald. Zoo is het mij aller-
egaan bij het lezen van STRADA's Ketter-
edenis van den Belgischen krijg. Mijne
ering van den Vader des Vaderlands vond
t einde, daardoor werkelijk bevestigd."
j nu aan de beschouwing van het eerste
dit Historisch kritisch werk een einde
aken, merken wij alleen nog aan, dat
meer dan een opzigt zeer lezenswaardig
stichten kan. Wij hopen dat het den
n oordeelkundigen Schrijver gelukken zal,
in het licht te geven, gelijk wij spoedig
weede Deel eerste Stuk, reeds door ons
aan onzen lezer wenschen te berigten.

DE.

DE NEDERLANDSCHE WETBOEKEN;
BEVATTENDE:

1°. *Wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie.* . . . . . . à *f* 0.30.
2°. *Wet op den overgang van de vroegere tot de nieuwe wetgeving.* . . . . . . - » 0.15.
3°. *Wet, houdende algemeene bepalingen der wetgeving van het Koningrijk.* - » 0.05.
4°. *Burgerlijk Wetboek.* . . . . - » 2.40.
5°. *Wetboek van Koophandel.* . . . . - » 1.40.
6°. *Wetboek van burgerl. regtsvordering.* - » 1.40.
7°. *Wetboek van strafvordering.* . . . . - » 0.80.

Allen met aanduiding van de overeenstemmende bepalingen in de Nederlandsche Wetboeken, en aanwijzing van die der Fransche Wetgeving. Te zamen in half Eng. linnen band gebonden. f 6,80. *Te* Deventer, *bij* A. TER GUNNE, 1839.

Bij den lof, die door verschillende regtsgeleerde tijdschriften (als *de Themis, regtsgeleerd Weekblad* enz.) reeds aan deze uitgave der Nederlandsche Wetboeken is toegekend, hebben wij niets te voegen, noch iets er van af te dingen. Zoo ver ons gebleken is, hebben wij den tekst ook zeer accuraat en de aanteekeningen allezins doelmatig en gemakkelijk bevonden, zoodat wij allen, die hierbij belang hebben (dat eigenlijk, in eene meerdere of mindere mate, alle Nederlanders zijn), deze uitgave met vertrouwen durven aanbevelen. De druk, hoewel compres, is echter zeer duidelijk, terwijl de prijs, in aanmerking van den arbeid hieraan besteed, allezins matig is gesteld.

MEN-

MENGELWERK.

BEGRAFENIS-PLEGTIGHEDEN

DER

AARTSVADEREN.

Ten allen tijde werden de begrafenissen met de grootste plegtigheid verrigt, en gevoelde de mensch zich als door eene onzigtbare hand heengetrokken naar het stoffelijk overschot eens afgestorvenen, om aan hetzelve eene eer te bewijzen, welke men aan het nog levend ligchaam somtijds weigeren zou.

Reeds in de dagen der Aartsvaderen, werd het ontzield ligchaam *aan de aarde* toevertrouwd, welk gebruik van begraven zijnen grond schijnt gehad te hebben in de uitspraak van Jehova: » *Stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeeren.*" Na eenen langen tijdverloop geraakte eerst het *verbranden* der lijken in gebruik (*). Lieden van aanzien en uitstekende verdiensten, gelijk JOZEF, werden, na gebalsemd en in doeken gewonden te zijn, in eene *kist* nedergelegd, om daarna in dooden kamers te worden bijgezet. Deze kisten werden vervaardigd van *steen* en *wilde-vijgenboomenhout*, ook werden zij gemaakt van eene soort van *karton*, zamen-

(*) Cf. MICHAËLIS, *de combustione et humanatione mortuorum apud Hebraeos.*

mengesteld van dikwijls toegevoegd en aan een gepl
doek, net gepleisterd, met beeldschrift beschild

Het *balsemen* der lijken was het werk des
dicijnmeesters (*Gen.* L: 2.) en geschiedde op
wijze: de hersenen en ingewanden werden er
genomen, doch het hart en de nieren bleven
in. Vervolgens werd het onderlijf met palmwijn
andere welriekende wateren gewasschen, met m
rhe, cassia en andere specerijen opgevuld, en
opening weder toegenaaid zijnde, dertig of vee
dagen met ceder-olie gezalfd, of ook zeventig
gen in salpeter gelegd. Daarna werd het geb
ligchaam andermaal gewasschen, alle deelen
doeken van fijn lijnwaad omwonden en met
bestreken. Dus bleef het ligchaam onverande
zelfs gingen de haren der wenkbraauwen en o
leden niet verloren, ook bleven de wezenstrek
kennelijk. Sommigen echter werden in de g
steden gezet, zonder gebalsemd te zijn, of
zulk eene geringe balseming, dat er niets van
lijken overig bleef, behalve verrotte beenderen.

Gewoonlijk werden in het Oosten de doo
buiten de steden begraven, en waar eene uitz
dering op deze algemeene gewoonte plaats von
was dit, om den overledenen eene bijzondere
aan te doen, welke eer ook DAVID genoot, w
halve de gewijde schrijver van hem gewaagt: »
hij ontsliep met zijne vaderen en begraven w
in de stad Davids, 1 Kon. II: 10. Inzonderh
achtte men het een groot voorregt te zijn,

het stof der Ouderen te worden bijgezet, dewijl zij den toestand, waarin zij zich na den dood dachten te zullen bevinden, als een verblijf aanmerkten, waarin zij zich wederom bij hunne afgestorvene, doch naar de ziel levende vaderen zouden bevinden, waarom zij het sterven uitdrukten door de spreekwijzen: *verzameld te worden tot zijne vaderen*, of, *tot zijne volkeren*. Vorsten en aanzienlijken, die in vreemde landen stierven, werden daarom gewoonlijk naar hun Vaderland gevoerd, om bij hunne Vaderen begraven te worden. Dat dit reeds in de tijden der Aartsvaderen gebruikelijk was, is hieruit gemakkelijk op te maken, daar JAKOB zijne zonen bij herhaling beval: hem na zijnen dood naar *Kanaän* terug te brengen en dáár te begraven. Zelfs onder het gemeene volk, was zulks niet ongewoon, wanneer zij op hunne reizen in vreemde landen stierven. Een zoon zou al zijne eer verliezen, bijaldien hij het lijk zijns vaders niet in het graf zijner voorvaderen bestelde; men zou zijnen naam niet in de eerezaal des Overledenen aanteekenen. Vervoerde men zulk een afgestorvene van het eene landschap naar het andere, dan mogt het lijk niet zonder uitdrukkelijk verlof, door de steden gebragt worden, maar moest men hetzelve over het land vervoeren. Hoe groot nogtans bij de Hebreën de achting voor de dooden was en welk eenen hoogen prijs zij ook stelden op het begraven worden bij hunne Vaderen, niet minder groot was daarentegen de schande van het *onbegraven* blijven en

 ver-

verachtelijk henenwerpen der lijken op straten wegen. Aan Godslasteraars en boosdoeners we het daarom niet gegund te rusten, waar de vro en nederige Israëller den doodslaap lag te sluim ren, maar zij werden door de honden verscheurd opgegeten door de vogelen des hemels. Zoodan schandelijke begrafenis, waarvoor elk gruwde, he men eene *ezels-begrafenis*, Jer. XXII:18, waarbij de geleerde SCHROEDER opmerkt: »*Sep tura asini dicitur pro nulla, quod asini non leant sepeliri. Phrasis est proverbialis, q notat summum abjecti cadaveris contemtum.*"

Tot begraafplaatsen, welke onder den voornam stand *erfelijk* waren (*Gen.* L:13.) en op we *gedenkteekenen* werden opgerigt, (*Gen.* XXXV:2 werden bij voorkeur *rotsen* gekozen, waarin gr ven gehouwen waren, welk hol gewelfd zijn eeuwen konde verduren. Met een plegtig gez bragt men de dooden ten grave. Daartoe hadd zij zoogenaamde *klaagwijven*, zekere vrouwe met *handpauken*, die er zich op verhuurden onder het geluid van dit instrument, *klaagliede* te zingen, terwijl zij zich als bezetenen aanstelde De droefheid des gemoeds openbaarde men voor door zich van alle uitwendige sieraden te ontdo en alle tooisels des ligchaams af te leggen. lange opperkleed werd van één gescheurd en da voor een linnen zak om de lendenen gegord; geene welriekende olie zalfde men het hoofd; va de gewone spijs werd afstand gedaan; gebakt gin

me

…rhenen, terwijl men door kastijdingen het … eene wangestalte trachtte te geven. Dit … men weldra tot een uiterste, zoodat het …odzakelijk werd, geene snijding om een …haam in het vleesch te maken, noch schrift …drukten teekens in hetzelve, *Lev.* XIX: 28.
… aanverwanten of andere vrienden namen …ikelijke diensten omtrent het lijk waar, … het gebroken oog te sluiten; hetzelve in …nk mede helpen bijzetten, welke eigenaar…ndelwijze zelfs nog in de dagen van den … in zwang was. Immers zullen mijne lezers …inneren, dat het een *raadsheer* was, die … PILATUS wendde, met verzoek, aan hem …aam van JEZUS af te staan, niettegenstaande …zegd had, dat hij die een doode, eenig …chaam van een mensch, aanroerde, zeven …rein zijn zoude, *Num.* XIX: 11.
… de plegtigheid eener begrafenis geeindigd …rd een maaltijd aangerigt, bestaande uit … wijn, met het oogmerk, den treurenden …n, en alzoo met den *troostbeker* het ver…art moed in te spreken en op te beuren. …verd ook dan nog wederom een treurlied …n, ontboezemd ter eere van den Over… terwijl daarop de menigte de tenten of … verliet, waaruit een dierbaar pand was …gen.

…… Y.
…ij 1839.

IETS NADERS OVER *MILLINGEN.* (*)

In de *Boekzaal* voor Maart 1839 vindt
een' *ernstigen wensch voor de Protestantsche*
meente te Millingen, die zonder twijfel eene
ziging noodzakelijk maakt, daar het den sch
van dezen wensch behaagd heeft eenige bijzo
omstandigheden, wier kennis van wezenlijk b
is, over het hoofd te zien. Hij heeft nameli
echt Nederlandsch schilder wel een naauwk
tafereel opgehangen van een voor de golve
overstrooming beschut Hollandsch dorpje,
huizen alle op heuvels liggen, een tafereel
zijnen landgenooten niet onbekend zal zijn;
hij schildert niet met dezelfde waarheid en
Nederlandsche opregtheid den toestand der
meente, wier woordvoerder hij zijn wil, en da
hebben wij het nuttig geoordeeld in hetzelfde
ook iets over dien toestand te zeggen, reken
op de toegevende vriendelijkheid der Nederla
tegen een' uitlander, die hunne taal wel waard
maar niet kunstmatig en zuiver weet te schr
Deze Gemeente bestaat — en dit verzwijgt de s
ver — met uitzondering van eenen over hee

(*) De Redactie deelt dit en het volgende stuk
delijk, zoo als zij die ontvangen heeft, mede
einde men over de belangen van *Millingen*, beho
oordeelen kunne.

weiden aangestelde waardsman, enkel uit grensambtenaren, waarvan er vele tegenwoordig bij toeval Protestantsch zijn en veel kinderen hebben, waardoor men een getal van zestig zielen zou kunnen rekenen. — Maar zulke ambtenaren zijn altijd aan veranderingen onderworpen en blijven dikwijls weinige maanden op dezelfde plaats gestationeerd, en als men de mogelijkheid eener verandering der grenskantoren bedenkt, dat ziet men wel, dat de bovengemelde waardsman in dat geval de eenige Protestantsche inwoner zou kunnen blijven. — Nu vragen wij, zijn er dan in Nederland geene onder de Roomsche verstrooide Protestanten, die meer vooruitzigt ter vorming eener vast bestaande Gemeente opleveren? Zal er met groote kosten een gebouw begonnen worden, zonder dat men vooraf die kosten berekent? — Wijders vragen wij, zijn dan de Protestantsche inwoners van *Millingen* zónder geestelijk opzigt en Protestantsche Godsdienst? Geenszins! Worden zij niet best bediend door eenen getrouwen Herder, die hen, toen zij zonder Herder waren, opgezocht heeft? Men hoore en oordeele!

De Protestantsche Predikant te *Keeken*, een Pruisisch grensdorp, dat maar een klein uurtje van *Millingen* gelegen is, D. WEYDTMANN, die te *Utrecht* gestudeerd heeft en dus in *Nederland* geen vreemdeling is, heeft sedert 't begin van zijn ambt, 1824, voor de Protestantsche inwoners van *Millingen*, zijne naburen, vriendelijke zorg

gedragen: hij heeft hen bezocht, in de Christelijke leer naar den Heidelbergschen Catechismus onderwezen en zelfs eenige oude lieden aangenomen en tot het Heilige Avondmaal toegelaten, die nog nooit aan den disch van hunnen Heer en Heiland verschenen waren. Deze getrouwe aan naburen betoonde hulp, heeft dan ook twee jaren later de aandacht van het Nederlandsche Kerkbestuur tot zich getrokken, D. WEYDTMANN werd door de Nijmeegsche Klassis tot Predikant te *Millingen* benoemd en de Gemeente *Millingen* met goedkeuring van het Nederlandsche Gouvernement met de Gemeente *Keeken* vereenigd; aan den Predikant WEYDTMANN werd door hetzelfde Gouvernement een traktement verleend en door Z. M. den Koning der *Nederlanden* een aanzienlijk geschenk tot den opbouw der *Keekensche* Kerk bewilligd; zoodat wij niet begrijpen, wat den schrijver van dat artikel heeft bewogen, om den toestand der Protestantsche inwoners van *Millingen* met zulke zwarte kleuren te schilderen. — De inwoners van *Millingen* zijn medeleden van eene Protestantsche Gemeente en *een van de twee Ouderlingen der Gemeente Keeken is uit Millingen;* de Armen te *Millingen* worden door de *Keekensche* Diaconie bedeeld, de kerkweg is korter dan vroeger, toen de Protestanten te *Millingen* tot de Kerk van *Schenkenschans* behoorden, die een half uur, verder dan *Keeken*, van *Millingen* ligt, de huis- en kranken bezoeken als ook het christelijke onderwijs

der

der jeugd worden in de Hollandsche taal gehouden, de inwoners van *Millingen* gebruiken in de Kerk de Hollandsche overzetting van de Gezangen der Hervormde Kerken der landen *Gulik*, *Cleef*, *Berg* en *Mark*, en beide Gemeenten zijn zoo klein, dat de Predikant zijn ambt getrouwelijk waarnemen kan en ook wezenlijk waarneemt, zoo als het de Protestanten te *Millingen* zelve getuigen zullen. Het eenigste voordeel voor de Gemeente te *Millingen* zoude zijn, wanneer de predikatie in de Hollandsche taal geschiedde. Maar zou het wel voor de grensbewoners eene zoo moeijelijke zaak zijn, om eene Leerrede in eene naverwante taal te verstaan, wanneer zij steeds gelegenheid hebben om zich dat, wat zij niet regt verstaan hebben, te laten verklaren?

Waarlijk, het komt ons voor, als of de schrijver van dat artikel er eene bijzondere oorzaak toe heeft, om met verzwijging der omstandigheden, waardoor het zigtbaar wordt, dat het Nederlandsche Gouvernement en het Kerkbestuur niets verzuimd hebben, om in de behoefte der Protestantsche Gemeente te *Millingen* te voorzien, en dat de Predikant WEYDEMANN geen oogenblik nagelaten heeft aan zijne verpligting aangaande de Gemeente *Millingen* te voldoen, eene oproeping te doen, die geen ander deel hebben kan, dan met groote en noodelooze kosten eene vereeniging te scheiden, die liefde en nabuurschap en op het woord Gods gegronde christelijke vriendschap heeft gestiebt. Daarom geven

 wij

wij hem in overweging dat er geschreven staat: *W*
God heeft te zaam gevoegd, dat zal de mens
niet scheiden.

Kleef Professor Dr. W. HOFMEESA
in Hooimaand 1839.

ANTWOORD OP HET IETS OVER *MILLINGEN*

VAN V. R.

Boekzaal Maart 1839.

DOOR

O. G. HELDRING.

De reden waarom ik de pen opvat, om den
eerden schrijver van het stukje: nog iets o
Millingen, in de *Boekzaal Julij* 1839 te a
woorden, ligt daarin, dat de ernstige wensch
voor de Protestantsche Gemeente te *Millingen*,
Boekzaal Maart 1839, van mij afstammen,
ontleend zijn aan mijne oudheidkundige wandelin
door de *Over-Betuwe*.

Hij, die deze wenschen daaruit in de *Boekz*
overplaatste, hebbe er mijnen dank voor, en
kerlijk, wat meer wil zeggen, ook dien der G
meente te *Millingen!* Mij zij het geoorloofd, d
het eerste stukje van mij afstamt, thans daar
opgeroepen door den geachten Schrijver van
nog iets enz., verder de geschiedenis van *Mil*

beschrijven en door een eenvoudig relaas
geen ik heb kunnen opsporen, aangaande
gere en latere lotgevallen dezer Gemeente,
ak aan de Protestantsche Nederlandsche
ı hare individu's aan te bevelen, opdat de
wensch hier eene eigene Gemeente te stich-
e nu reeds zoo veel belangstelling inboe-
erlang haar beslag moge bekomen.
ede, waardoor ik de zaak der Protestanten
lingen op mij genomen heb, ligt eenvoudig
dat ten gevolge mijner oudheidkundige wan-
ı door dit zeer afgelegen dorp, de Protes-
aldaar, die toenmaals juist ijverig bezig
nijn werkje tegen de jenever te lezen, be-
dat ik misschien niet ongeschikt en onge-
oude zijn, om hunne zaken ter harte te
Zij zonden derhalve tot mij en, na eene
zamenkomst met de beide voornaamste
ntsche ingezetenen te *Millingen* ten mijnen
en eene algemeene toestemming van alle
ntsche leden der Gemeente, is men over-
om een rekest aan Zijne Majesteit den Ko-
te dienen, waarin twee vragen gedaan zijn:
rijheid om eene collecte te doen voor de
te van *Millingen*, tot vestiging van eene
Kerk, Pastorij enz., welke collecte dan na-
door het Klassikaal Bestuur als de wettige
aad der Gemeente *Millingen* konde opge-
en tot het bestemde doel gebezigd worden.
ene bijdrage van 's lands wege in het te kort.
Op

Op dit rekest is nog geen antwoord ingekom
Ook niet één bezwaar is er door de daarop gehoo
burgerlijke autoriteiten ingebragt. Allen hebben
veel ten gunste der Gemeente van *Millingen*
sproken. Desgelijks ook het Klassikaal Best
van *Nijmegen*.

Wat nu de bedenkingen van den Heer A
betreft, zij zijn wel reeds aanstonds daardoor
gelost, dat, en wereldsche en geestelijke best
den wensch der Gemeente te *Millingen*, ho
gegrond en alleraanbevelingswaardig gevonden h
ben; edoch het zij ons vergund er nog iets,
de zaak duidelijk maakt, bij te voegen.

Als de Heer BACHIENE opgeeft: *Millingen* gec
bineerd met *Herwen* en *Aardt*, dan is dit z
nog vroeger geweest, dan eene latere combin
met *Schenkenschans*, waarvan oude papieren
wag maken. De Rhijnstroom en de Waal is
zoo dikwijls van loop veranderd in den tijd
eene eeuw, dat dorpen, die nu aan deze zijde
een dezer liggen, te voren aan de overzijde la
Zoo is misschien deze Gemeente vroeger om
reden gecombineerd geweest met *Herwen*, later
Schenkenschans, terwijl *Pannerden*, thans
als *Millingen*, door de Roomschen van eene eig
Kerk en Pastorij enz. beroofd is. Van welke
weldadige handelwijze der Roomschen mijn V
Predikant te *Zevenaar* mij dikwijls verhaald h
die half met levensgevaar, *Herwen* en *Aardt*
het Protestantisme behouden heeft; maar te

lks ook getracht heeft te *Pannerden* te

Klassikaal Bestuur zorgt wel degelijk voor
n, door namelijk den braven Predikant
ken, voor zijne trouwe diensten aan *Millin-*
ne toelage van *f* 150 te bezorgen. Doch
is Pruisisch en de Predikant is een Duit-
n woont een uur ver van *Millingen*, ter-
meeste Protestanten ook niet een enkel
Hoogduitsch verstaan. Daarbij valt het toch,
mij, hard, om in eene vreemde liturgie
moeten schikken, en terwijl men het Gods-
zoekt, niet eens zijn eenvoudig gebed voor
en Vaderland te kunnen opzenden.
rkelijke kaart dwaalt grovelijk, als zij eene
de Kerk te *Millingen* plaatst. Zoo verre
egende heb kunnen nasporen is, *en* Pro-
ne Kerk, *en* Pastorij, *en* Kosterij met de
kste inkomsten van nog bestaande tienden
pennestreek in 1795 of 1796 aan eenen
en man gegeven, die den Franschen groote
in het verraad onzes Vaderlands bewezen
alhier woonachtig, voor deze diensten dit
een geschenk aan de Roomsche-Kerk als
goeding eischte. Dat dan ook door de
n zonder eenigen vorm van regt toege-

ordt niet weinig bevestigd door eene reeks
sten uit dien tijd afstammende, en door
gezinden gedaan, met de antwoorden op
de-

dezelve door de Geldersche Synode, waar deze, onder vele klagten over geweldadige ontrooving van wettig Protestantsch eigendom aangaande *Millingen*, het volgende woordelijk opgeven.

§ 69.

Millingen.

» Onder de requesten, die in onze handen gesteld zijn, is er een van den Custos van *Millingen*, door de landschap reeds te voren gesteld geweest in handen van het Provintiaal Collegie van Politie enz. om te dienen van consideratiën en advis.

Dirk klijneveld, Koster te *Millingen*, een arm man met één been, door de Roomschgezinden van zijne bediening ontzet, en beroofd van een perceel lands, tot zijne Kosterij behoorende, zonder dat hij daartoe eenigen reden gegeven heeft, dan dat de man Gereformeerd is, heeft U. L. protectie geïmploreerd Sedert het inleveren van zijn request heeft men te *Millingen*, in weerwil van eene publicatie van het Provinciaal Collegie van Politie enz. tot maintiën van den Predikant en den Custos, het huis van den laatsten publiek verhuurd, zoodat de ongelukkige mensch genoodzaakt is geweest om zijne ambtwoning voor *f* 10 te pachten.

Wij meenen regt te hebben om te verzoeken, dat die man in possessie van zijn ambt en deszelfs inkomsten gemaintineerd worde, ten ware voor zijn bevoegden Rechter blijken mogt, dat hij zich zulks had onwaardig gemaakt, zo als dat behoort

plaats

plaats te hebben in een land daar regt en geregtigheid gehandhaafd word. Nopens de verdere zaken te *Millingen* meenen wij geinformeerd te wezen, dat aan het Provintiaal Collegie van Politie enz. de klagten van bezwaren zijn ingezonden, waaraan men zich moet refereren."

Deze klagt schijnt vergeefs geweest te zijn, zoo als ook die over de ontrooving van Kerk en Pastorij. Dieper nog trof het mij, dat ik in hetzelfde boek, uit denzelfden tijd, uit *Hemmen* zelf een rekest moest aantreffen, van vier Roomsche huisvaders, die, ofschoon zij slechts een kwartier van de Roomsche Kerk te *Indoornik* verwijderd zijn, evenwel een rekest mede onderteekenden, waarin zij met ronde woorden zeggen: » dat zij de slaafsche ketenen, waaraan zij genoegzaam twee eeuwen gehecht en gekluisterd geweest zijn, aan de volksvertegenwoordigers te kennen geven zullen," hetwelk ons een voldoend bewijs oplevert, dewijl zij hier het wettig eigendom van eenen Heer eener Heerlijkheid aanranden, dat er toen, wel geene wegen slecht genoeg waren om den Protestanten van hun eigen regt en bezitting te berooven. Zoo zijn de bloeijende Gemeenten allengskens verminderd en afgenomen; sommige hebben geheel opgehouden te bestaan. Maar als door een wonder is ook de Gemeente te *Millingen* wederom toegenomen en groot genoeg geworden om zelfstandig te kunnen staan. Daarom koestert zij, en dat wil veel zeggen, in haren eigen' schoot, reeds lang het stil-

stille warme verlangen naar eenen eigenen Lee
naar eene eigene Kerk. Zij is te arm om iets
zich zelve te kunnen doen, maar het ware te
schen, dat in ons land, in iedere stad, zich
Commissie vereenigde, om gelden te verza
tot het schoone oogmerk, om hier eene nieuwe Pr
tantsche Kerk te vestigen, welker bloei, zoo
ons Vaderland zijne tegenwoordige grenzen beh
wel boven allen twijfel verheven is. Immer
hier konden dan de ingezetenen des dorps
de beambten ter bewaking der grenzen, da
plaatst op 's Rijks uitlegger en de scheepsvar
die juist bij de scheiding van *Waal* en *R*
vaak den Zondag doorbrengen moeten, i
Godshuis zich vereenigen en dankbaar erke
dat ook in onze dagen de liefde der broe
nog niet ganschelijk uitgewischt is.

DE TON VAN DIOGENES.

EEN VERHAAL VAN ANTON WALL.

Het Hoogduitsch vrij gevolgd.

DOOR

H. W. HASELHOFF.

(*Diogenes verhaalt.*)

Ik was op reis naar *Corinthe*, volgde den

die zich voor mijne voeten uitbreidde, besteeg hier een' heuvel, daalde dáár neder in eene vallei en miste spoedig den gebaanden weg. Onbezorgd wendde ik mij naar den kant der zee, hare kusten moesten mij toch ten laatste naar *Corinthe* voeren. Ik vond overal aan boomen en struiken mijne tafel gedekt, eene visschershut was mijn nachtleger of ook wel een rots. Eindelijk had mij mijn zorgeloos omdwalen in eene woeste landstreek gebragt. Allerwegs hooge scherpe klippen, nergens een voetspoor, hier en daar een koel dal vol eiken, wilde rozen en braambeziën-struiken, waardoor zich een murmelend beekje kronkelde, — in de verte het geklots der baren, die zich tegen den rotsachtigen oever braken. Zulk een dal ingetreden zijnde, vleide ik mij op eenige graszoden neêr en sliep weldra in. Op eenmaal stormde de wind op de rotsen, donderend was het gedruisch van het koken der zee in de verte. Ik rees over eind, klom, bij het langzaam bedaren des storms, van rots tot rots, doorkruiste vallei bij vallei, en toen ik eindelijk de laatste klippen aan zee beklanterd had, was het stil geworden. De baren wiegden zich kalm en rustig in de baai, en in liefelijken zonneschijn lag, ter zijde van mij, een klein, niet onbevallig dal, van alle zijden door rotsen omzoomd. Ik doorvloog het met mijne blikken, en zag, in de schaduw van een bekoorlijk boschje, eene vrouw zitten met een kind op haren schoot. — Nergens een menschelijk verblijf, nergens een spoor zelfs

 eener

eener hut, en toch — eene vrouw. Eene ongelukkige, dacht ik, en daalde langzaam naar beneden, om haar aan te bieden, wat het mijne was, haar te helpen, waarmeê ik kon. Terwijl ik naderde, had ik tijd, om haar meer van nabij gade te slaan, want zij bemerkte mij niet. Zij was jong, schoon, — bevallig, zelfs eenigzins kostbaar gekleed. Zij had haren zuigeling in den linker arm, en drukte dien van tijd tot tijd met vervoering aan het hart. Met de regterhand at zij beziën en vijgen, die ze telkens met hare tranen bedauwde. Eindelijk hoorde zij mijne schreden, zag verschrikt rondom zich, sprong op, sidderde, ontdekte mij, drong mij als in de verte met de hand terug, terwijl haar onrustig zoekend oog naar alle zijden heen blikte, waarschijnlijk, om een' weg te ontdekken, ten einde mij te ontvlugten. Ik bleef staan, ik zeide haar met oog en mond en gebaren eenige woorden, om haar vertrouwen in te boezemen. Zij antwoordde niet, maar hare tranen vloeiden sterker. Ik bood haar mijne hulp aan, om haar uit den woesten oord over de rotsen weder onder de menschen te voeren. — » Menschen," zuchtte ze en drukte het knaapje aan haren boezem. Ik bleef haar intusschen nog eenige geruststellende woorden toefluisteren, en zag dat zij aan geen vlugten meer dacht. Nu stond ik voor haar en de eerste stap van toenadering was gedaan. Zij verhaalde mij snel en kort, dat zij aan deze kust schipbreuk geleden had en met haar zoon op den oever gewor-

pen

pen was. Dat echter die ramp de bron harer ellende niet was, bespeurde ik duidelijk. Zij sprak met eene soort van triomf van de schipbreuk, ten minsten op eenen toon, die kennelijk verried, dat dat ongeluk haar ongeluk niet was. Ik beklaagde haar noodlot en bood haar nogmaals mijnen bijstand aan. Zij schudde het hoofd, zag mij met wantrouwende blikken aan en liet mij niet onduidelijk merken, dat ze mij vreesde, meer vreesde, dan de wildernis. — Intusschen was de zon ondergegaan. Wat zou ik? Haar aanstonds verlaten? dat was mij niet mogelijk; ik stelde daartoe reeds te veel belang in de schoone ongelukkige. Zacht, smeekend bijna, zeide ik: zoo ongaarne gij mij hier ziet, moet gij mij nogtans veroorloven, eenen nacht in uwe eenzaamheid door te brengen. Of wilt gij, dat ik tusschen de rotsen omdwale en alle oogenblikken gevaar loope, om van deze of gene steilte naar beneden te storten? Zij wierp, als mat zij de hoogte, als berekende zij 't gevaar, een blik op de rotsen, bragt de hand aan haar voorhoofd en zeide langzaam: »ik ben zoo ongelukkig!" Groote Goden! riep ik geheel onwillekeurig uit, hoeveel boosheid moet er toe behooren, om deze reine ergelooze ziel zoo wantrouwend te maken! — »Ik ben een mensch," met deze woorden wendde ik mij tot haar; »ik eer de Goden en der Goden vrienden — de ongelukkigen. Ik bid om uw vertrouwen." — Waarlijk, ik was buitengewoon bewogen, toen ik dit zeide, en mijne oogen zwommen in tranen.

 Luid

Luid begon zij te weenen, en reikte mij de hand. Ons verbond was gesloten. Ik zocht mij een leger uit tusschen de rotsen en zij verdween aan de andere zijde.

's Morgens kwamen wij weder in het dal te zamen. Ik vroeg haar, hoe zij 't met haar kind in den nacht gehad had, nam haar te gelijk bij de hand en sprak: » Hoe beklaag ik u, zonder hulp, zonder huisvesting, prijs gegeven aan al de ongemakken des weders." Zij lachte, en haar lagchen was gelijk aan het schijnsel der maan, wanneer het van achter den bewolkten hemel voor een enkel oogenblik op het onverwachtst door eene kleine opening zigtbaar wordt. » Ik heb eene hut," lispelde zij. » Ach, zij past zoo geheel bij mijne ellende!" voegde zij er bijna binnen 's monds bij. — Zij voerde mij door eene naauwe kloof achter een der hoogste rotsen. Daar lag eene ton, door den storm aan den oever geworpen, een der grootste watervaten. — » Dat is mijne woning en mijn nachtleger," sprak zij. Het leger bestond uit klipmos en boombladeren. Met donkeren blik staarde ik op 't een en ander, en begon luid te klagen over het bitter lot, dat de Goden en de boosheid der menschen haar hadden bereid. » En toch," zeide zij, onder eenen nieuwen vloed van tranen, ik geloof zelfs, dankbare tranen, » toch ben ik hier gelukkiger, dan ik ergens zijn kan." Dringender dan ik tot hier toe gedaan had, bad ik haar wederom met mij te gaan en de wildernis voor een vrien-

vriendelijker, gezelliger oord te verruilen. Zachtkens het hoofd schuddende, sprak zij: » Mijn onge-» luk heeft mij te zwak gemaakt, om de rotsen te » kunnen overklimmen. Laat mij hier de weinige » dagen, die ik nog leven kan, in ruste slijten." —

Nu zag ik eerst, wat ik nog tot hiertoe niet opgemerkt had, dat hare blaauwe oogen mat en dof, de frissche kleur harer wangen verbleekt waren. — Ik zag met schrik het zacht kwijnend gelaat, dat den dood tegen lachte, — hoorde met schrik die flaauwe, matte stem, die, als haar zwanenzang, het naderend einde aankondigde.

Onze kennismaking, die ik niet overhaasten wilde, ging nu spoedig in de innigste vriendschap over. Zij werd van dag tot dag vertrouwelijker. Thans zat zij reeds een half uur nevens mij, en lenigde haren kommer, door mij van hare liefde en zorg voor haar kind te verhalen.

Op eenen schoonen avond hield zij mij tot diep in den nacht bezig, met de mededeeling harer jammervolle geschiedenis. Het kleine Eiland *Andos* was hare geboorteplaats, CHARIKLEA haar naam. In haar 15de jaar huwde zij met den schoonen KALLIAS. Bij de beschrijving van de gelukkige dagen der eerste liefde, in den zaligsten echt gesleten, vergat zij eene kleine poos haar tegenwoordig lijden. — Het bleeke rood, dat hare wangen verwde, de heldere tint, die in hare oogen gloeide, de volle boezem, die onder het luchtig gewaad golfde, de heldere blikken, die ze om hoog sloeg, de ver-

rukking, waarmede zij van vroegere dagen sprak
alles getuigde, hoe zij van het voorleden droo
met het voorleden dweepte, als of het nog tegenw
dig was. Máár als dan wéer die kortstondige
voering terug trad bij de gedachte aan de w
lijkheid harer ellende, dan doofde het vuur
oogen uit in nieuwe tranen-beken, en zij
weer bleek als de dood, zwijgend als het gr
Bij korte tusschenpoozen bekwam ik nogtan
volgende geheel.

In de armen der onschuld, der jeugd, de
de, was zij een jaar lang onuitsprekelijk gel
Een rijk inwoner van *Corinthe*, MELON, d
Andos een landgoed heeft, ziet haar op een
CHARIKLEA's schoonheid ontvonkt den wellus
Hij biedt goud, paarlen, edelgesteenten en w
meer kostbaars heeft, om hare liefde te koop
wordt met verachting afgewezen. Op zekere
poogt hij haar weg te voeren. KALLIAS achte
hem, drijft de slaven uit elkanderen, werp
lagen wellusteling onder de voeten en voert
gade terug. MELON laat niets van zich hoore
donderbui schijnt afgedreven, de zon des
staat weer in onbenevelden glans aan den sch
echtelijken hemel. Daar wordt KALLIAS onver
voor de tien mannen gedaagd. Men leest acte
beschuldiging, hoort getuigen, haalt de sch
op, betreurt zijn ongelukkig lot, wijst hem
Goden en laat hem als MELON's slaaf wegv
MELON rukt CHARIKLEA, die haren echtgenoot

klemd houdt, uit zijne armen. KALLIAS wordt gekluisterd en naar *Corinthe* in de bergwerken gebragt. Ontrouw jegens haren man is de prijs, waarvoor zij hem bevrijden kan. Hare onschuld en kuischheid hebben met hare liefde een heeten, pijnelijken strijd. Ach, zij kan zonder den aangebeden' man niet leven. Zij wankelt. Zij werpt zich voor MELON's voeten. Hij lacht en herhaalt zijnen eisch. Zij stemt toe onder beding van KALLIAS inwilliging. Zij schrijft hem. Een getrouwe slaaf brengt den brief naar *Corinthe* in de bergwerken. De man leest, verbleekt, slaat den blik vertwijfelend om hoog en antwoordt: » Neen CHA» RIKLEA! Ik ken u. Uw' daad zal mij redden, » maar uw dierbaar leven zelve wegknagen. Neen! » leef voor uw en mijn kind, het pand onzer lief» de. Aan den stroom der vergetelheid zie ik u » weder en zonder schande. — Vaarwel, eeuwig, » eeuwig beminde CHARIKLEA! ik sterf voor u." Hij geeft den slaaf den brief, stort zich van eene steile hoogte in den afgrond neer, en ligt dood verpletterd in de diepte.

De slaaf komt terug, verhaalt weenend wat hij gezien heeft, en geeft de ongelukkige het schrift. — Zij zinkt vertwijfeld op den grond. Doch daar rijst zij op, vliegt naar de markt, woedt, schreit, jammert, roept om wraak en geregtigheid. Het volk trekt zich de ongelukkige aan. MELON vlugt naar *Corinthe*. De ongelukkige wil hem na en den booswicht aan de schim hares mans opofferen.

Zij scheept zich met haren zoon in. De vertwijfeling alleen, de smart alleen houden hare krachten boven. Een storm werpt het schip tusschen de klippen. Zij alleen ontgaat met haar kind den algemeenen ondergang. De ton, die de storm tusschen de rotsen slingerde, wordt hare woning. Zoo leeft zij eenige weken van vruchten, ziet haren zoon bij haar sterven, den hongerdood prijs gegeven, vertwijfelt, hoopt, bidt, tot ik eindelijk verschijne. Dit is in 't kort CHARIKLEA's geschiedenis.

Wij leefden nu in het dal voort, als of de Hemel er ons heen gebannen had. Geene gedachte, om het te verlaten, kwam in mij op. Ik had de wereld rondom mij vergeten, en mij geheel der belangrijke ongelukkige gewijd. Maar deze zag ik — langzaam wegsterven. Ieder' morgen kwam zij bleeker en matter uit hare ton ten voorschijn, maar ook stiller, bedaarder, kalmer, vroomer. Dikwijls stond ik daar en wrong de handen van toorn en smart, als ik haar daar zitten zag, zoo zacht lagchende, zoo in zich zelve gekeerd, als of zij den dood beluisterde, die in hare borst aan haar leven knaagde, — als ik haar in hare stille mijmeringen de matte hand zag opheffen, of die weer op den boezem drukken, als wilde ze den zetel harer smarte aanwijzen, — of als ik haar, de sporen dier smarte door eenen zachten glimlach uitdelgende, den bleeken mond op de lippen des geliefden kinds drukkende, lispelen hoorde: » Wees » gelukkig, gelukkiger dan uwe moeder."

On-

Onder deze aandoenlijke mij onvergetelijke tooneelen, was er eene maand verloopen. Toen verliet zij haar leger niet meer. Ik zat nevens de ton, het kind op mijne knieën, zag haar van minuut tot minuut sterven, zag, hoorde, wilde niets dan haren dood. Duizendmaal stierf ik met haar. Eindelijk, gelijk eene lamp dikwijls nog eenmaal, eer ze uitgaat, helder opvlamt, zoo speelde ook nog eenmaal een bekoorlijk lachje om haren mond, bloeide een roosje op hare bleeke koonen, glinsterden hare oogen voor het laatst. Zij reikte mij de hand, blikte naar boven, op haar kind, op mij, ademhaalde diep en — was niet meer. Overstelpt door de smart, was mijn haat jegens de menschen op dat oogenblik onbegrensd.

Ik nam bezit van de ton, CHARIKLEA's nalatenschap. Ik zwoer, de ton zou mijne woning zijn. Nimmer vleide ik mij er in neer, of ik deed de stille gelofte, zoo geduldig, zoo zacht, zoo menschelijk te zijn, zoo onschuldig, als zij. — Ik wilde te midden der ruwe kunstelooze natuur ook een kind der natuur zijn. Met de holle hand schepte ik water uit de beek, aan boom en struik en plant vond ik steeds mijn' disch bereid. O, met hoe weinig is de natuur te vreden! Langzamerhand werd mijne smart zachter, verdween mijn menschenhaat. Ik overleide, wat ik met den knaap zou aanvangen, dien de Goden mij gegeven hadden, en die mij zoo dierbaar was. Ik gevoelde, dat eene ledige eenzaamheid geenszins de bestemming des menschen

 is,

is, wanneer de rampen des levens als een stroom op hen aanbruischen. — Geduld zult gij leeren, knaap! riep ik, en drukte hem aan mijne borst. Maar onder menschen zult gij — het erfdeel eener moeder — hare ton — zal u leeren, een man te zijn en te handelen en te verdragen, wat gij niet veranderen kunt. Dat riep ik op luiden toon uit, en ten zelfden oogenblik hoorde ik menschenstemmen aan den oever. Eene boot naderde. Ik ijlde er naar toe, en LAOMEDON, een vriend mijner jeugd, lag in mijne armen. Hij stond verbaasd over mijn verblijf in de wildernis. » Wilt gij meê » naar *Corinthe?*" vroeg hij. Ik wil, antwoordde ik, maar de ton ginds doet de reis meê, liet ik er op volgen. Hij lachte en vroeg: » wat wilt gij » met die ton?" zij is mijne woning, hernam ik, en de sterfelijke zal zijn huis niet verlaten. » Die oude DIOGENES!" riep LAOMEDON, » welk een inval!"

Men bragt de ton aan boord. Ik wierp mij nog eenmaal neder op het graf van CHARIKLEA, en — spoedig waren wij voor *Corinthe*. Men loste het schip en zette mij met mijn knaap en ton aan den oever. Een aantal nieuwsgierigen omringde ons. Op eens trad de gedachte aan MELON, den moordenaar van des knaaps ouders, mij levendig voor den geest. — Een plan, CHARIKLEA aan den booswicht te wreken, voer mij, snel als de bliksem, door de ziel. Ik rolde mijne ton ter zijde in de schaduwe eeniger olmboomen, zette den knaap op den grond en mij nevens hem. — Toen het

stond

avond werd, strekte ik mij met den jongen in de ton neder en sluimerde, regt te vreden met mijne plannen voor de toekomst, spoedig in. 's Morgens bij mijn ontwaken, stond eene groote menigte nieuwsgierigen rondom de ton, begaapte mij en — lachte. Ik stond op, baadde mij, baadde den knaap, verzamelde eenige vruchten, en — leerde het kind gaan. — Mijn doen maakte gerucht; dat was het juist, wat ik bedoelde. — Eerst kwam het gemeen en bespottede mij. Vervolgens kwamen ook de voornameren, gingen van alle zijden om mijne ton, bleven staan, fluisterden, lachten, kwamen nader en vroegen. Ik antwoordde, gelijk ik gewoon was, niet meer, dan ik zeggen wilde. — Ik vroeg naar ieders naam. MELON was niet onder hen. Eindelijk kwam ook hij. MELON, heet gij, vroeg ik, want ik moest zeker zijn, — MELON, LYSIAS ZOON? Hij knikte. Ik zag hem sterk aan. Hij schertste met mijne ton. Goede vriend! zeide ik ernstig, deze ton gaat u van nader bij aan, dan gij welligt denkt. Gij zoudt uw marmeren paleis er voor geven, wanneer gij een nacht zoo rustig in deze ton doorbrengen kondt, als ik nu reeds eene maand er in woon. Mensch! zoo voerde ik hem hevig te gemoet, wanneer de furiën des afgronds u overvallen, zullen zij zich van uit deze ton op u storten. Ik zag, hij werd onrustig en had den moed reeds verloren, om te spotten. Wilt gij meer van deze ton weten, beet ik hem fluisterend, geheimzinnig, veel beteekenend in 't oor, kom

heen-dan dezen nacht weder, ik zal er u van verhalen, en — hij ging langzaam en nadenkend heen. 's Nachts kwam hij terug. Ik wil het hart dezes ouden deugniets verpletteren, zei ik bij mij zelven. Ik zettede mij met hem bij de ton neer, waarin de knaap reeds lag te slapen. De volle maan stond schuins boven ons. De nachtkoelte lispelde nu en dan in de olmen en de schaduw van twijg en blad teekende allerlei spookachtige gedaanten op de ton. — Ik kon MELONS gelaat zeer naauwkeurig bespieden. Ik vertelde hem de droevige lotgevallen van CHARIKLEA, zonder haren naam te noemen. Hij werd hand over hand opmerkzamer, onrustiger. Hij viel mij niet eenmaal in de rede. Ik zag intusschen aan zijne dikwijls afwisselende gelaatstrekken, dat hij moeite deed, om onverschillig te schijnen, hoe ver hij er ook van af was, het te zijn. — Ik beschreef de namelooze ellende der ongelukkige, toen zij den dood vernam dès gadeloos beminden echtgenoots. De oogen stonden MELON hol en dof in 't hoofd, zijn blik was strak en duister. Een diepe hoorbare zucht ontwrong zich aan zijn borst, dien hij, zonder dat het hem mogt gelukken, gepoogd had te onderdrukken. — Ik kwam op hare laatste dagen, op haren dood. Hij sidderde, hij wendde het hoofd zijdwaarts van mij af, en, de hand aan het gezigt brengende, was het, of hij het angstzweet afdroogde. Hier in deze ton, voer ik voort, stierf de ongelukkige. Hij wierp een' blik, dien ik niet be-

beschrijven kan, op de ton; 't was, of hij voor een dreigende spookgestalte terug schrikte. Zie daarin, zeide ik, deze staven hebben hare tranen, de tranen hares eindeloozen kommers gedronken, zijn de stomme getuigen geweest van haar hartverscheurend zuchten en klagen. Verlaten van de wereld, alleen, hulpeloos, krank, vertwijfelend, met haar kind den verschrikkelijken hongerdood prijs gegeven, heeft zij duizendmaal deze planken omvat, die, haar graf zijn zouden. Daar, zie er in, MELON! Van uit deze ton, waar gij gisteren mede schertste, klonk het doods-gerogchel der vrouwe, die gij vermoord hebt. Hier zweeg ik. — MELON wierp een blik op de ton en sprong angstig op, als of hij het gesteen eens stervenden hoorde. »Hoort gij?" riep hij met eene gesmoorde stem. Zie mensch! zeide ik, gevoelt gij nu, dat gij een geweten hebt. De rustige ademhaling des zoons klinkt u als het rogchelen der vermoorde moeder. Vlied waar gij wilt, overal zullen de wraakgodinnen u achterhalen; en u in ieder uwer eigene ademtogten het rogchelen der vermoorde laten hooren. Verpletterd stond hij daar en sidderend. Ik trad op hem toe, vattede hem bij den arm en voerde hem met geweld naar de ton. Mensch! zeide ik, ik zwoer KALLIAS gade wraak. Hoor uw vonnis! — Hier, voor *Corinthe*, wil ik wonen in deze voor u verschrikkelijke ton. Ik wil de furie zijn, die u vervolgt, u, ellendige moordenaar! Vier nu uwe feesten, verdoof uw geweten door wellust, muzijk en wijn. Mijne ton wil ik voor de

de deur van uw paleis rollen. Lagchend zullen uwe gasten zeggen: »dat is DIOGENES!" en zich met den ouden zonderling en zijne ton vrolijk maken, maar gij zult in 't midden uwer vrienden verstommen en wegkrimpen van angst. — MELON scheen mijne laatste woorden niet te hooren, hij wierp zich bij de ton neder, omvattede ze met beide armen en jammerde luid. Toen rees hij overeind en vlood als een opgejaagd hert van daar.

Ik geloofde CHARIKLEA's schim gewroken te hebben, en ik had meer gedaan. Ik had het hart eens booswichts tot in deszelfs binnenste geschokt, tot menschelijkheid en deugd teruggebragt. Een paar dagen daarna werd ik des nachts uit den slaap opgewekt. MELON stond voor mij. Met eene gebrokene stem sprak hij: »DIOGENES! gij hebt mijn »hart verbeterd." Hij boog zich bij deze woorden over den knaap heen, bedauwde hem met tranen en zeide, meer fluisterend dan luid: »gaven »de Goden, dat ik het leven uwer ouders voor »mijn bloed kon terugkoopen. Maar wat ik kan, wil ik." Gij — en nu werd zijn toon vast en plegtig — »Gij zult mijn zoon zijn." — Hij reikte mij een papier over, waarin hij den knaap de helft zijner goederen verzekerde en hem tot zijn' erfgenaam verklaarde. Dat verraste mij. — Wat zou ik? Den knaap in zijne handen geven? Ik durfde hem niet op eens mijn vol vertrouwen schenken, welke verzekeringen hij mij ook van zijne liefde jegens het kind gaf.

Intusschen begon MELON zich van stonden aan

wel

met vast besloten wil aan den draaikolk van allerlei tot hiertoe blindelings ingewilligde zinnelijke lusten te ontrukken, zeide zijne zondige levenswijze vaarwel, en ving aan zoo opregt en zonder alle gerucht goed te doen, dat ik hem knaap en ton kon toevertrouwen. Ik ging met hem naar zijne woning. MELON bragt de ton in het meest verborgen deel van zijnen lusttuin. Hij plantte er een priëel van cypressen om heen, en hier sleet hij, als in zijn heiligdom, het grootste gedeelte van den dag. Ik verliet hem na eenige maanden, zeker van zijne verbetering.

Na eenige jaren bezocht ik hem weer. Zijne smart was verzacht geworden en overgegaan in stillen ernst. De zielrust en geestkalmte, die uit zijne oogen spraken, zeiden mij, dat hij een edel mensch was geworden. CHARIKLEA's zoon beminde hem onuitsprekelijk. Ik viel in MELON's armen. » O," zeide hij, » DIOGENES! welk een dierbaar ge» schenk is uwe ton. Ieder storm der driften, » ieder terugkeerende zinnelijke lust zwijgt, wan» neer ik ze omvat. Het is of er in die ton eene » geheime tooverkracht zit, die mij dwingt, alle » zonde te haten en deugdzaam te worden, gelijk » hare vroegere bewoonster was."

Nu zijn het reeds vijftien jaren en nog staat de ton in MELON's tuin. Zoo dikwijls ik te *Corinthe* kom, breng ik een nacht in dezelve door en beter en wijzer ontwaak ik in het enge verblijf der vertwijfeling en der deugd.

GEDACHTEN BIJ HET TER AARDE BESTELLEN VAN ONZEN GELIEFDEN OUDSTEN LEERAAR, DEN WEL EERW. ZEER GEL. HEER H. H. DONKER CURTIUS, OVERLEDEN DEN 25 JULIJ 1839.

Rust zacht! — Rust zacht, geliefde doode!
 Rust nu van al Uw zorgen uit!
God zelf bewaakt het stof der graven,
 Tot zijne stem elk graf ontsluit.

Ja! rust hier zacht op 's Heeren akker!
 Rust zacht tot 's levens morgenstond!
De Heer vervult den wensch Uws harten:
 Thans rust Uw stof in *Arnhems* grond.

Hier rust gij uit van moeite en lijden,
 Van smart, van kommer en verdriet;
En — hoeveel we in U ook verliezen,
 Die rust misgunnen wij U niet.

In U heeft *Neêrland* veel verloren,
 En — dees' Gemeente wel het meest, —
O! nimmer zullen wij vergeten,
 Wat gij voor *Arnhem* zijt geweest. —

Schoon diep bedroefd door Uw verscheiden, —
 Schoon diep gebukt door rouw en smart, —
Toch treuren wij niet zonder hope; —
 Die hoop alleen vertroost ons hart.

Wij zien U na, naar die gewesten,
 Waar thans Uw geest bij JEZUS leeft
Met hen, wien reine hemelvreugde,
 Voor eeuwig stof tot juichen geeft.

Dáár zullen wij U wedervinden,
 Met allen, die ons dierbaar zijn!
Daar zullen wij nooit weder scheiden,
 Maar eeuwig zaam vereenigd zijn.

Geloofd zij God! met deze hope
 Staan wij gelaten aan dit graf!
Geloofd! geloofd zij JEZUS CHRISTUS,
 Die daarvoor eens zijn leven gaf!

Arnhem, L. VAN DER BOR.
den 29 Julij 1839.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

BERGEN OP ZOOM.

Den 26 Junij 1839. Heden had hier, in de Luthersche Kerk, de bevordering en Prijsuitdeeling der Leerlingen aan de Latijnsche Scholen, na de gewone examina, plaats. — De Rector opende deze plegtigheid met een Latijnsch, door hem vervaardigd dichtstuk: *Musa Borealis Batava:* Over het voorregt en genot van den winter, vooral voor de letteroefeningen. Daarna droeg de verdienstelijke jongeling H. STEENBERG, van *Sint Annaland*, als eene voorbereidende oefening, een door hem bewerkt opstel voor: *de litteratura politica:* over staatkundige letterkunde, en werd daarbij met den eersten prijs bevorderd tot de eerste klasse. Vervolgens zijn met prijzen verhoogd: TH. HOLSMAN, tot de hoogere orde der tweede klasse; J. AUGUSTIJN, tot de vierde; T. VAN OPDORP, tot de lagere orde der vijfde; L. DE ROOCK, tot de hoogere orde der zesde klasse; J. SMELTZER en CH. DIRKS uit het tirocinium tot de zesde. Nadat deze hunne dankzeggingen op eene bevallige wijze hadden geuit, droeg de Rector zijne *Noordelijke Muse* in Hollandsche dichtmaat voor, en werd dit feest, dat door orgelmuzijk afgewisseld was, ook daarmede besloten.

ALMELO.

Den 1 Julij 1839. Na voorafgegaan Examen, had heden voor de Leerlingen van de Latijnsche School en van die voor het middelbaar onderwijs, in de Kerk der Doopsgezinde Gemeente, de Promotie en Prijsuitdeeling plaats; wordende door den Rector, den Heer B. MULDER, geopend, met eene re-

redevoering in de Nederduitsche taal, over *Joachim Fortius Ringelberg*, waarna de verdienstelijke leerlingen der tweede klasse: H. W. B. WAALKENS en O. H. SWAM, wegens gemaakte vorderingen in de Grieksche en Latijnsche talen, met welverdiende prijzen begiftigd en tot de eerste klasse bevorderd zijnde, mede door hen zelven in het Latijn opgestelde redevoeringen hebben uitgesproken; de eerste over *sommige merkwaardige bijzonderheden uit het leven van Alexander den Grooten*: de andere over *Pelopidas*. Voorts werden ook, J. KEIZER VLIELANDER en H. C. VLIELANDER, met een boekgeschenk tot hoogere klassen bevorderd.

Op de school voor het middelbaar onderwijs werden prijzen uitgereikt, in de eerste klasse: aan B. HAGEDOORN, H. SALOMONSON en P. SCHOLTEN, op de tweede klasse eerste afdeeling: aan J. SCHOLTEN, tweede klasse tweede afdeeling: aan M. SALOMONSON en A. H. CLIGNETT, derde klasse eerste afdeeling: aan A. WILMES en D. L. BARTELINK, en in de derde klasse tweede afdeeling: aan E. C. GOLDMAN, wordende tevens J. SCHOLTEN, A. WILMES, D. L. BARTELINK, A. SCHOLTEN en F. W. LOS, in hoogere klassen verplaatst.

Van wege den Heer Rector werden aan de leerlingen van zijn instituut nog afzonderlijke prijzen gegeven: aan J. J. A. H. CLIGNETT en F. W. LOS, voor gemaakte vorderingen in de Nederduitsche taal, aan J. TH. GOLDMAN, voor vordering in het schrijven en voor eene gelukkige beoefening der Teekenkunst aan J. H. CLIGNETT, F. W. LOS en E. C. GOLDMAN, waarna deze plegtigheid door den Rector onder gepaste aanspraken werd gesloten.

DOKKUM.

Den 3 Julij 1839. Heden had alhier, in de Kerk der Hervormden, de gewone jaarlijksche Promo-

motie en Prijsuitdeeling van de Leerlingen der Latijnsche School plaats. Twee uitmuntende jongelingen werden *met grooten lof* tot de Akademische lessen bevorderd. — De eerste, A. H. VAN KUYK, die ook den Griekschen prijs behaald had, hield eene Latijnsche redevoering *de bellorum Sacrorum in Europae conditionem effectibus.* De tweede F. J. VAN HOOTEN, over de spreuk: *laetus sorte tua vives sapienter*, naar aanleiding van de eerste satyre van HORATIUS. Vervolgens ontving L. H. BAKKER, die nog te kort op de School geweest was om naar den prijs te kunnen mededingen, een vereerend getuigschrift en P. C. ROMER een prijs, voor welken hij in Latijnsche dichtregelen bedankte. De Rector J. H. WARREN, die de plegtigheid met eene Latijnsche aanspraak geopend had, sloot die met een Nederduitsch vers, in hetwelk hij zijne naar de Akademie vertrekkende Leerlingen op eene ernstige hartelijke wijze vaarwel zeide.

WINSCHOTEN.

Den 6 Julij. Op den 27 Junij j. l. had hier het Examen plaats aan ons Instituut. De leerlingen, die in den laatsten cursus 45 hebben geteld, waaronder 15 pensionnaires, bewezen dat de ernstige eischen der school hunne krachten niet te boven gingen; behalve hunne in het oog vallende vorderingen in het Latijn, Grieksch, Fransch en Engelsch, boezemde ook het Examen in de Wiskunde, het Duitsch, Geographie en Historie, de talrijke toehoorders een zeer gunstig denkbeeld in van den inwendigen bloei der school.

Des avonds had de Promotie en Prijsuitdeeling plaats. Eene verdienstelijke klasse van zes leerlingen was reeds, na het doorloopen van den *geheelen* Cursus, aan de Akademie geëxamineerd, en moest nu door de gebruikelijke oratiunculae afscheid nemen

men van de school. Dit deed dan J. L. SPECKMAN, van *Vlagtwedde*, in 't Latijn, met eene schets van *Horatius leven en betrekkingen;* J. MEDER, van *Winschoten*, schetste in 't Fransch den *Ajax van Sophocles;* H. BLAAUW, van *Groningen*, droeg in het Hollandsch eene *vergelijking voor tusschen Hectors afscheid bij Homerus en dat van Ajax bij Sophocles;* H. MUNTINGHE, van *Wildervank*, had tot onderwerp: *het leven van Hippocrates;* F. DE COCK, van *Winschoten*, werd door omstandigheden verhinderd zijn stuk, over *den aard en den invloed der kruistogten*, voor te dragen; en J. H. DE WITH, van *Metzlawier*, tot dezelfde klasse behoord hebbende, was reeds iets vroeger naar de Akademie vertrokken. — Nadat de vier jeugdige sprekers met genoegen waren aangehoord, ontvingen de volgende leerlingen een prijs of accessit voor de *Oude Talen:* H. WIJBELINGH, van *Grijpskerk*, een pr., J. POTS, van *Assen*, een acc., H. LOUWES, van *de Leek*, een pr. en T. MODDERMAN, van *Winschoten*, een acc., J. H. SCHÖNFELD, van *Winschoten*, een pr. Voor de *Nieuwere Talen:* J. POTS, een pr. en T. MODDERMAN een acc., F. JONKER, van *Westerlee*, een pr., A. S. VAN DE MOER, van *Groningen*, een pr. en J. STEERMAN, van *Nieuwwolda*, een acc., A. K. SIPPERUS, van *Winschoterzijl*, een pr., DERK MULDER, van *Winschoten*, een acc., W. VINKE, van *Winschoten*, een pr. en E. GROENEVELD, ook van *Winschoten*, een pr., terwijl H. WIJBELINGH, als primus der nog blijvende leerlingen voor de *Oude Talen*, en J. POTS evenèens voor de *Nieuwere*, uit naam hunner medeleerlingen, HH. Curatoren bedankten. — Daarop ontvingen U. E. POST, van *Winschoten*, die mede naar de Akademie vertrok, en A. G. OCHTERROP, ook van *Winschoten*, die ook de school voor eene

an-

andere betrekking verliet, ieder een aandenken, terwijl de Instituteur aan A. E. STEEKMAN, van *Winschoten*, ter belooning van uitstekenden vlijt, een atlas aanbood. — Na afloop der Promotiën, en na nog van gemelde eerste klasse een hartelijk afscheid genomen te hebben, hetwelk even hartelijk werd beantwoord door T. DE COCK, voorn., besloot de Instituteur de plegtigheid, met eene korte toespraak aan HH. Curatoren en verdere talrijke toehoorders.

De berigtgevers hebben zich deze keer meer bij gemelde eerste klasse bepaald, omdat zij bewees, dat de school, door vrijwillige bijdragen opgerigt en in stand gehouden, aan de wenschen der oprigters en aan de vorderingen en behoeften van onzen tijd beantwoordt, en, na geheel volbragten Cursus, leerlingen levert, voor de Akademie of andere betrekkingen wel voorbereid.

ALKMAAR.

Den 8 Julij 1839. Heden had alhier de plegtige bevordering van en prijsuitdeeling aan de Leerlingen onzer Latijnsche Scholen plaats. De Rector opende de plegtigheid met eene prolusio: *de scholarum fatis.* Daarop beklom een tweetal veelbeloovende jongelingen achtereenvolgens het spreekgestoelte en hield, naar de gebruikelijke wijze, eene redevoering: de eerste, E. J. DE LANGE, over een gezegde van HORATIUS: *Nil admirari una res est Numice, soloque quae possit facere et servare beatos.* De tweede, T. H. WENTHOLT, *de Platonis Alcibia de priori.* Welke beide jongelingen vervolgens *summa cum laude* tot de Akademische lessen werden bevorderd. Vervolgens werden, benevens hen, met schoone boekgeschenken begiftigd en tot hoogere klassen bevorderd W. A. SCHUT, P. VAN WAAS en J. VAN LEEUWEN, welke hunnen dank voor de geno-

tene onderscheiding naar Vaderlandsche wijze betuigden. Hierop ging men over, om belooningen uit te reiken voor de wetenschappelijke vakken en viel de prijs, voor de *Algemeene Geschiedenis*, te beurt aan K. I. DE LANGE, die voor *Oudheidkunde* en *Aardrijkskunde* aan T. H. WENTHOLT, en eindelijk die voor *Oude Geschiedenis* aan V. SCHUT. Na den afloop van een en ander, beklom de Rector nogmaals het spreekgestoelte en hield eene redevoering in de Hollandsche taal: *over de ondersteuning, welke in het algemeen alle Onderwijzers en in het bijzonder de Leeraars aan de Vaderlandsche gymnasiën behoeven.* Hij maakte in zijne redevoering de talrijk vergaderde menigte opmerkzaam, op het gebrek, dat in dezen van den kant van ouders en voogden bestaat; bestreed vervolgens het, helaas! bijna algemeen vooroordeel tegen den stand van Onderwijzers in het algemeen; bepaalde zich vervolgens in het bijzonder bij het hooger onderwijs en sprak over de ondersteuning, welke, in onderscheiding van alle andere Onderwijzers, de Leeraars aan de gymnasiën behoeven. Waarop hij met doeltreffende aanspraken aan de ouders der bevorderde Leerlingen en hen zelven besloot. De plegtigheid werd met orgelmuzijk afgewisseld en liet gewis vele goede indrukken na.

OLDENZAAL.

Nadat op gisteren het gewone Halfjarig Examen der Latijnsche schooljeugd had plaats gehad, werd heden voormiddag, den 12 Julij, in de Gereformeerde Kerk alhier de jaarlijksche Promotie en Prijsuitdeeling gehouden. Deze plegtigheid werd geopend door den Conrector T. DE VOOGT, dit jaar bij beurtwisseling met den Rector J. WEELING optredende, met eene redevoering: *de praestantia et utilitate litterarum humaniorum*, waarbij de redenaar tevens

vens van den staat der scholen, in het afgeloopene schooljaar gewaagde. Tot de Promotie zelve overgegaan zijnde, werd tot de Akademische lessen bevorderd: de jongeling G. A. H. KIRCH, die, na den prijs der eerste klasse, uit handen van HH. Curatoren, te hebben ontvangen, den predikstoel beklom en eene Latijnsche rede hield, over de spreuk: *Medus est optimus*, welke rede hij tot genoegen van alle aanwezigen uitvoerde. — Daarna werden nog de navolgende bevorderingen en uitdeelingen gedaan. In de tweede klasse ontving eenen prijs: H. TER GATE HOEDEMAKER, uit *Hengelo*; van de vierde tot de derde klasse werd bevorderd met eenen prijs: H. A. K. KIRCH; van de vijfde tot de vierde met eenen prijs: H. J. HELDERMAN; van de zesde tot de vijfde: H. J. WILLEMSEN, S. J. J. NIEUWENHUIS, T. H. WEELING en E. A. REIMERINK, van welken de eerste de prijs dezer klasse ontving, terwijl aan den tweeden, wegens bijzonder betoonden vlijt, een vereerend getuigschrift werd uitgereikt. — Al de bekroonde jongelingen volvoerden met bevalligheid hunne *gratiarum actiones* aan HH. Curatoren, waarna de Conrector, onder gepaste aanspraken en dankbetuigingen, deze plegtigheid besloot, welke overigens onder afwisselend orgelmuzijk tot genoegen van alle aanwezigen ten einde liep.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

ARNHEM: vakant. Zie Aug. 1839.

NIJMEGEN.

OOY EN PERSINGEN, 4 Aug. Bij afstand van den Consulent, Ds. HINLOPEN, Pred. te *Beek*, c. a., is de Wel Eerw. Heer G. H. BRAND, als Leeraar alhier bevestigd, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. VAN MAURIK, Pred. te *Ruurlo.* De tekst van den Bevestiger was, *Marc.* XVI: 15*b*., die van den Bevestigde, *Matth.* XXVIII: 20. De oplegging der handen is geschied, behalve door den Bevestiger en den Consulent, door DD. SICKENS BOELENS, J. VAN SCHEVICHAVEN, A. RUTGERS en P. M. LAMPING, Predd. te *Nijmegen*, *Heumen*, *Lent* en *Lobith*.

BEEK EN UBBERGEN, den 28 Aug. 1839. Ter vervulling der vakature, door het aanstaand vertrek van Ds. HINLOPEN, is heden, door den Kerkenraad, het navolgende twaalftal gemaakt, waarop alphabetisch geplaatst zijn:

DD. CLAASSEN, te *Heijkoop*. COENEN, te *Gent*. VAN GULPEN, te *Barendrecht*. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK, Th. Dr., te *Noordwijkerhout*. KIERS, te *Gietkoorn*. LAGERWEIJ, te *Hoevelaken*. VAN LEEUWEN, te *St. Antoniepolder*. VAN DER MARK, te *Beuningen*. VAN MAURIK, te *Ruurlo*. VAN SCHEVICHAVEN, te *Heumen*, C. A. WEIJERS, te *Spijk*. ZIEPPRECHT, Veldprediker.

ZUT-

ZUTPHEN.

WINTERSWIJK. Daar Ds. P. W. VAN DOORN, Jr., Pred. te *Hall*, door Zijne Majesteit, om belangrijke redenen, is ontslagen van het aannemen der beroeping tot Predikant alhier, is op nieuws door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, den Koning aangeboden eene nominatie, waarop geplaatst waren, de Heeren:

G. VAN BORK, Pred. te *Grootebroek*. G. H. HUISKES, Pred. te *Groenlo*. J. W. BOUWWEESTER, Pred. te *Borne*.

En is, dien ten gevolge, door Zijne Majesteit benoemd, de Heer G. VAN BORK, als Pred. te *Winterswijk*, die aldaar, naar Kerkorde, zal worden beroepen.

BREEDEVOORT, den 1 Sept. Nadat onze vorige Leeraar, Ds. P. BLOK ENTINK, door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, bij besluit van 15 April j. l., eervol was ontslagen, is zijn Wel Eerw. op den 23 Junij behoorlijk losgemaakt van zijne betrekking op deze Gemeente en op de Klassis van *Zutphen*. Den 14 Julij werd, ingevolge Akte van Collatie van Zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de zaken van de Hervormde Eerdienst, alhier kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. M. PARÉ, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*. Daar de Consulent, J. V. T. DE BRUIJN, Pred. te *Winterswijk*, het werk der bevestiging wel had willen afstaan, werd de beroepene heden morgen plegtig ingezegend, door zijnen Broeder, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. PARÉ, Pred. te *Wehl*, onder deze Klassis, naar aanleiding van *Joh.* VII: 12*b*. *Sommigen zeiden: Hij is goed: en andere zeiden, Neen: maar Hij verleidt de*

schare. De Bevestigde maakte dezen namiddag eenen aanvang van zijn dienstwerk onder ons, daartoe ten tekst nemende, *Matth*. XVII: 5c. *Hoort Hem*. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, ook door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren: H. VAN STEEDEN en H. BUTTINCK, Predd. te *Aalten* en te *Gennep*.

De Heer der Gemeente stelle het ons nu reeds zoo verblijdend werk van dezen dag tot eenen bestendigen zegen.

HUMMELO. Zie Julij 1839.

B O M M E L.

HURWENEN, den 4 Sept. Op vertoonde Akte van Collatie van den Hoog Wel Geb. Heer G. A. S. VAN RANDWIJCK, heeft de Kerkeraad, in tegenwoordigheid van Ds. J. VAN SCHAICK, Pred. te *Bruchem* en *Kerkwijk*, als Consulent der Gemeente, op heden tot Pred. alhier beroepen, Ds. N. NAEFF, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*.

H A R D E R W IJ K.

GARDEREN vakant. Zie Maart 1839.

Z U I D - H O L L A N D.

'S GRAVENHAGE.

ZOETERMEER EN ZEGWAART vakant. Zie Jan. 1839.

NAALDWIJK. Zie Julij 1839.

DE LIER staat vakant te worden. Zie Julij 1839.

R O T T E R D A M.

ROTTERDAM, 18 Aug. 1839. (Engelsche Presbyteriaansche Gemeente). Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer EBENEZER MILLER, be-

bevorens Predikant te *Londen*, laatst aan het hoofd van een Instituut te *Leacoats* en waarnemend Predikant te *Wardfield*, na gunstig ontvangene approbatie, in zijn dienstwerk bevestigd, door den Wel Eerw. Heer WILLIAM MACPHAIL, Pred. bij de Schotsche Gemeente alhier, als daartoe door het Klassikaal Bestuur benoemd, sprekende over 1 *Cor.* IV: 1, 2. *Alzoo houde ons een ieder mensch als dienaars van Christus en uitdeelers der verborgenheden Gods. En voorts wordt in de uitdeelers vereischt, dat elk getrouw bevonden worde.* Des avonds aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk onder ons, als onze Herder en Leeraar, met *Rom.* XIV: 7a. *Want niemand van ons leeft zich zelven.*

BERKEL EN RODENRIJS, den 18 Augustus. Heden werd onze, van *Heinenoord*, tot ons overgekomen Leeraar, Ds. J. C. BENTZEPETER, in de H. Bediening onder ons bevestigd, door onzen vorigen Leeraar, Ds. C. E. VAN KOETSVELD, Pred. te *Schoonhoven*, aan wien de Consulent deze predikbeurt had afgestaan. De tekst van den Bevestiger was, *Joh* IV: 37, en van den Bevestigde, *Rom.* I: 15.

OVERSCHIE, den 30 Aug. Na eene langdurige ongesteldheid, overleed heden, in den ouderdom van ruim 76 jaren, onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer DIRK TJEENK. Zijn Eerw. was den 19 Julij 1763 te *'t Waal*, kerkelijk met *Houtwijk* vereenigd, in de Provincie *Utrecht* gelegen, geboren, waar zijn Vader JUSTUS TJEENK, als toen Predikant was. Daar deze echter niet lang daarna te *Vlissingen*, tot Pred. in de Engelsche taal beroepen werd, verliet hij, reeds in zijne vroegste jeugd, deze zijne geboorteplaats. Zijne neiging tot het Predikambt, bij het opwassen te kennen gevende, ontving de Overledene in deze stad, onder het opzigt van zijnen geleerden Vader, die oplei-

ding,

ding, welke hem in staat stelde om, in 1781 naar de Hoogeschool te *Utrecht* vertrekkende, aldaar het Akademisch onderrigt met vrucht te genieten. Zich hier met ijver op het verzamelen van noodzakelijke kundigheden, onder de beroemde Hoogleeraren van dien tijd, toeleggende, waren het echter inzonderheid de lessen van den voortreffelijken BONNET, welke hij op hoogen prijs stelde en zich tot aan zijnen dood herinnerde. In 1787 met lof tot Proponent aangenomen zijnde, bleef hij echter zijne studiën aan de Hoogeschool te *Utrecht* nog voortzetten, tot dat zijn Eerw. in 1788, te *Rijswijk*, onder de Klassis van *Heusden*, tot Predikant beroepen werd. In deze Gemeente den tijd van 6 jaren de Evangeliebediening vervullende, werd hij, in 1794. naar de Gemeente van *Puttershoek*, onder de Klassis van *Dordrecht* beroepen, alwaar hij, met groot genoegen, gedurende den tijd van twee jaren, werkzaam was; daar hij in 1796 eene beroeping naar deze Gemeente ontvangen hebbende. van daar tot ons overkwam. Den 11 Sept. 1796 tot Pred. alhier bevestigd, was hij, gedurende bijna 43 jaren in ons midden werkzaam. Een man zijnde van een gezond en sterk ligchaamsgestel; genoot hij het voorregt, van zijn dienstwerk vrij onafgebroken te kunnen verrigten, en vierde zijn Eerw. in de maand Mei des verleden jaars, dankbaar gedachtenis van zijne 50 jaren vervulde Evangeliedienst, daarbij zijn voornemen betuigende om daarin, zoo lang zijne krachten dit zouden toelaten, voort te gaan. Niet lang daarna echter begon die meer zigtbare ligchaamsverzwakking, welke hem zijn dienstwerk allengskens moeijelijker maakte, doch hij ging hierin voort tot in Maart dezes jaars; als wanneer hij zich gedwongen zag de hulp zijner Ringbroeders in te roepen, welke hem bereid-

wil-

-villig bewezen werd. De verzwakking des ligchaams intusschen meer en meer de overhand nemende, verwisselde hij, in den morgenstond van den 30 Augustus, het tijdelijke met het eeuwige. De Consulent dezer Gemeente, Ds. A. R. BERGHEGE, Pred. te *Hillegondsberg*, gedacht aan dit afsterven den 8 Sept. opzettelijk, in eene Leerrede over 1 *Petr.* I: 24, 25.

Zijn Eerw. huwde op zijne eerste standplaats, in 1788, met Mejufvrouw CHRISTINA DEN DEKKER, bij welke hij 9 kinderen verwekte, waarvan nog 6 in leven zijn. Den 27 Sept. 1819 ontviel hem deze zijne Echtgenoot, gelijk hij ook drie zijner kinderen voor zich zag henengaan, waarvan twee Zonen, welke hij gehoopt had eenmaal als Evangeliedienaars in de Vaderlandsche Kerk te zullen zien optreden. De wil des Allerhoogsten intusschen was anders, daar beiden zich reeds aan de Hoogeschool te *Leiden*, in de Wetenschappen oefenende, door den dood werden weggenomen. Nog lang zal het aandenken aan dezen onzen overleden Leeraar in ons midden levendig zijn, en velen zullen zich met dankbaarheid het onderwijs herinneren, van zijn Eerw. zoo vele jaren genoten. De Overledene van breede levensberigten in dit Tijdschrift afkeerig zijnde, voldoen wij, door deze korte opgave, aan den wil des Afgestorvenen, biddende, dat de Heer der Gemeente, het geleden verlies weldra door eenen anderen Herder en Leeraar in ons midden vergoede, waartoe reeds handopening verzocht is.

ROTTERDAM, (Schotsche Gemeente) vakant. Zie Julij 1839.

MAASSLUIS. Zie Aug. 1839.

KRALINGEN vakant. Zie Aug. 1839.

L E I D E N.

KATWIJK AAN DEN RIJN EN HET ZAND vakant. Zie Oct. 1837.

DORD-

DORDRECHT.

GROOTE LINDT EN HEER-OUDELANDS-AMBACHT, den 25 Aug. Heden nam onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer S. S. VAN DEINSE, beroepen naar *Naaldwijk*, van ons een liefderijk afscheid, met *Filipp.* I: 27. *Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus;* zijnde zijn Wel Eerw. in eene Kerkeraads Vergadering, ten overstaan van den Consulent der Gemeente, den Wel Eerw. Heer H. MAANDAG, Pred. te *Dubbeldam*, van wege het Klassikaal Bestuur van *Dordrecht*, behoorlijk losgemaakt.

HEINENOORD, den 3 Sept. Heden heeft de Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent, uit de Kandidaten, die alhier gepredikt hebben, gemaakt het volgende zestal van Kandidaten bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen, als:

A. M. BERKHOUT, G. H. WOLVEKAMP, G. J. DE KLERK, J. J. VAN SITTERT, M. VAN STAVEREN, Th. Dr., N. BEETS, Th. Dr.

De drie eersten wierden op het drietal gebragt, en daaruit met eenparige stemmen beroepen, de Wel Eerw. Heer A. M. BERKHOUT, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, die deze beroeping, onder inwachting der noodige approbatiën, heeft aangenomen.

HOORNAAR, den 7 Sept. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. P. KAAKEBEEN, eene beroeping naar *de Lier* ontvangen hebbende, heeft dezelve in ernstige overweging genomen.

PUTTERSHOEK, 8 Sept. 1839. Van het afsterven des Wel Eerw. zeer Gel. Heere D. TIJKEN, laatst Pred. te *Overschie*, op den 30 Aug. l. l., werd ons door onzen Leeraar, N. VAN DE HOEVEN, heden, bij eene Voormiddag-Godsdienstoefening, het berigt medegedeeld. Gedurende ruim twee ja-

jaren, van 1794—1796, is zijn Wel Eerw. bij ons ijverig werkzaam geweest, in het verkondigen van het Evangelie der zaligheid. Terwijl er in liefde aan zijn Wel Eerw. gedacht werd, werden wij allen vermaand tot een zegenend aandenken aan dien vroegeren voorganger, in de prediking en belijdenis van CHRISTUS, *de hope der heerlijkheid.*

Door allen, bijzonder door de oudste toehoorders, die vroeger van zijne prediking en omgang gebruik hadden mogen maken, werd dit berigt en die opwekking met aandoening en toegenegenheid ontvangen. Gedachten des doods en des zaligen levens, door die toespraak in ons verwekt, stemden ons tot aanhooring *eener ernstige aanprijzing van het regtmatig en gegrond verlangend uitzien, naar de laatste en heerlijke toekomst van Jezus Christus;* volgens 2 *Tim.* IV:8*b*. *Maar ook allen, die zijne verschijning lief gehad hebben.*

GOUDA.

AMMERS-TOL, den 10 Sept. 1839. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. BATTINCK, en na verleende handopening door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie, voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., zijn den 29 Aug. j. l. door den Kerkenraad alhier genomineerd, de Wel Eerw. Heeren:

N. A. KUIPERI, T. BUSSINGH DE VRIES, H. HIEBINK, D. G. VAN DER HORST, F. V. VAN HENGEL, J. C. RÖNER, D. PZ. KNUTTEL, A. TEN BOSCH, V. J. W. ROLDANUS, C. J. KRAFT, W. POLLEN, J. A. BARBAS, K. C. GROENEVELD, P. N. VAN DER STOK, S. W. LA LAU, J. B. NIJHOFF, J. A. TIMMERMAN, G. H. WOLVEKAMP, H. INDEWEIJ en V. M. D. ROMBACH, Kandidaten tot de H. Dienst bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen.

En

En is van dezelve tot Pred. bij deze Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Heer D. PH. KNUTTEL, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, welke deze beroeping, geagreëerd door den Hoog Wel Geb. Heer VAN HARDENBROEK, als Ambachtsheer van *Ammers-Tol*, onder afwachting van de kerkelijke en koninklijke approbatiën, heeft aangenomen.

BERKENWOUDE. Zie Aug. 1839.

BRIELLE.

NIEUWE TONGE. Zie Aug. 1839.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

OUDERKERK AAN DEN AMSTEL, 30 Aug. 1839. Na verkregene handopening en dispensatie van het Ministerie van Eeredienst, was de Kerkeraad heden werkzaam, in tegenwoordigheid van den Consulent M. P. VAN DEN HAMMEN, Pred. te *Diemen*, tot het uitbrengen eener beroeping, ter vervulling van de bestaande vakature, veroorzaakt door het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer JAN DANIEL RUIJS.

Op het twaalftal werden geplaatst:

A. L. KIERS, te *Giethoorn*. J. RUIJS, te *Wormer*. J. D. BLOEMEN, te *Oirschot*. B. G. CLEMENT, te *Helder*. J. H. BRANDES, te *Kudelstaart*. H. J. DE HAAN HUGENHOLTZ, Theol. Doct. te *Ophemert*. M. C. VAN HOUTEN, te *Bergeik*. D. MIDDELKOOP, te *Oudewetering*. G. J. BRINKMAN, te *Graftdijk*. D. VAN WIJNGAARDEN, te *Waarder*. J. VAN DER VEN, te *Odijk*. P. EPPES TONKES, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*.

Op

Op het zestal:

KIERS, BLOEMEN, RUIJS, CLEMENT, BRANDES, TONKES.

Op het drietal:

KIERS, BLOEMEN, TONKES.

Waaruit met eenparige stemmen beroepen werd, P. EPPES TONKES, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, die deze beroeping aangenomen heeft.

HAARLEM.

HAARLEM. Zie Junij 1839.

ALKMAAR.

BURG OP TEXEL, den 25 Aug. 1839. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer S. RIENSTRA SLOTHOUWER, na van zijne betrekking op Klassis en Gemeente te zijn losgemaakt, door den Wel Eerw. Heer H. L. STEINFORT, Pred. te *Oosterend*, als zijnde daartoe door het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar* gecommitteerd, en in tegenwoordigheid van den Consulent, den Wel Eerw. Heer C. C. G. OFFERHAUS, Pred. aan den *Hoorn op Texel*, nam heden van ons afscheid, naar aanleiding van 1 *Petr.* I:25.

BURG OP TEXEL, den 9 Sept. 1839. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. S. RIENSTRA SLOTHOUWER, naar *Leermens*, Provincie *Groningen*, heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, na verkregene handopening, onder bestuur van den Consulent, Ds. C. C. G. OFFERHAUS, Pred. aan *den Hoorn*, deze nominatie van Predikanten gemaakt. Twaalftal, alphabetisch gesteld:

DD. A. BEGEMANN, Predd. te *Waal* en *Koog* op *Texel*. H. C. VAN HOUTEN, te *Bergeik*. B. A. VAN KETEL, te *Valkoog* en *St. Maarten*. S. C. KLINKHAMER, te *Wijngaarden*. L. V. MEDEBOER, te *Kolhorn*.

horn. C. T. LUBBERS, te *Ulrum.* C. C. G. OFFERHAUS, te *Hoorn* op *Texel.* J. C. P. OTTO, te *Westerschelling.* P. J. TER PLEGT, te *Urk.* H. C. STEINFORT, te *Oosterend* op *Texel.* J. H. TERSTEEG, te *Schoorl, Groet* en *Kamp.* C. VREEDENBERG, te *Oude Schild* op *Texel.*

Zestal:

DD. B. A. VAN KETEL, L. V. LEDEBOER, J. C. P. OTTO, P. J. TER PLEGT, J. H. TERSTEEG, C. VREEDENBERG.

Drietal:

J. C. P. OTTO, J. H. TERSTEEG, C. VREEDENBERG.

Waaruit met meerderheid van stemmen beroepen werd, de Wel Eerw. Heer C. VREEDENBERG, Pred. te *Oude Schild* op *Texel.*

VALKOOG, 11 Aug. 1839. Droeg ons Bedehuis sedert vele jaren de kenmerken van verval en verouding, zoodat er aan eene belangrijke herstelling van hetzelve dringende behoefte was; thans mogten wij die behoefte vervuld zien, en in hetzelve, na negen maanden stilstand, weder vergaderen ter uitoefening der openbare Godsdienst, bij gelegenheid van welke onze Leeraar, B. A. VAN KETEL, Jr., de eerste Leerrede heeft uitgesproken, naar aanleiding van *Ps.* LXXXIV: 2. Aan allen, die tot den opbouw van hetzelve hebben medegewerkt, als ook aan H. H. Kerkvoogden, onder wier opzigt hetzelve is tot stand gebragt, werd de verschuldigde dank op eene hartelijke wijze toegebragt. Eene talrijke schaar, ook van elders opgekomen, verhoogde de plegtigheid van het inwijdingsfeest, hetwelk tot aller genoegen is afgeloopen.

HOORN.

HOORN. Aan Ds. SNOEK, bevestigd Pred. te *Westwoud*, e. a., is Akte van Lidmaatschap der Klassis uitgereikt.

WIJ-

WIJDENESSE *en* OOSTERLEEK, den 7 Julij 1839. Heden ontvingen wij van onzen Leeraar, Ds. D. SCHOEN, het berigt van het afsterven van onzen voormaligen Herder en Leeraar, Ds. J. H. HOLKENGRAAFF, die onder ons van het jaar 1798 tot in 1817 werkzaam was. Met aandoening vernamen wij alzoo het verscheiden van eenen man, die ons wel eer, door woord en voorbeeld, ijverig en getrouw stichtte, en voorging op den weg, welks eindpaal hij nu bereikt heeft. Wij gedachten aan zijne lotgevallen, en herinnerden ons zijne vermaningen, en al den arbeid, dien hij aan ons besteed heeft, en getuigen, dat hij waardig is, dat wij hem nooit vergeten. — Hij geniete thans de zalige rust, en zijne bedroefde Weduwe met hare betrekkingen smake de beste vertroostingen, en mogten ook wij hier en namaals de gezegende vruchten van zijnen arbeid inoogsten!

GROOTEBROEK, 18 Aug. 1839. Nadat onze Leeraar, Ds. G. VAN DEN BORK, voor veertien dagen, der Gemeente had medegedeeld, dat hij door Z. M. benoemd was geworden tot Pred. te *Winterswijk*, en deze benoeming twee dagen later door de kerkelijke beroeping werd achtervolgd, maakte hij heden aan de Gemeente bekend, dat hij geene vrijheid had gevonden, die beroeping af te slaan. Zoodat

GROOTEBROEK vakant staat te worden. Intusschen wordt aan Heeren Kandidaten berigt, dat de Kerkeraad alhier voornemens is, tot vervulling der aanstaande vakature, eenen Predikant te beroepen.

HEM, den 8 Sept. 1839. Onze Leeraar, Ds. J. WILLEMS, maakte ons, in de Voormiddag-Godsdienstoefening van heden, bekend, met het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer JOHAN PETRUS

 ESCHER,

ESCHER, sedert 1833 rustend Pred. van *Birdaard* en *Janum*. — Zijn Eerw. heeft alhier het Evangelie der waarheid van 1793—1797 met ijver en getrouwheid verkondigd. — Met belangstelling en aandoening werd dit berigt door ons vernomen, vooral ook door die weinigen, welke zich zijne prediking, en zijne lessen der wijsheid nog konden herinneren. — God sterke de bedroefde Weduwe en Kinderen!

ENKHUIZEN, den 9 Sep. 1839. Als een bewijs van hoogachting voor de eerbiedwaardige plegtigheden van het Christendom, en ter aanmoediging voor anderen, mag men van hier melden, dat deze Gemeente onlangs, door een achtingswaardig lid derzelve, HENDRIK VAN DER LINDE, werd begiftigd met twee fraai bewerkte zilveren bekkens, waarvan het eene is bestemd tot een Doopbekken, en het andere om bij de bediening des Avondmaals gebruikt te worden. God sterke den edelen gever op zijne vergevorderde jaren! Zijn voorbeeld vinde hier en elders vele navolging!

EDAM.

PURMERLAND, 8 Sept. Heden genoten wij de vervulling van eenen onzer vurigste wenschen. Wij traden voor het eerst ons nieuw Kerkgebouw binnen, dat, wat deszelfs eenvoudige schoonheid betreft, niets te wenschen overig laat. Onze Leeraar en Vriend, J. H. CARPENTIER ALTING, stelde ons bij deze gelegenheid, naar aanleiding van *Psalm* XXVII: 4, het begeerlijke der openbare Godsdienstoefeningen voor. Werden wij daardoor op nieuw overtuigd, welk een groot voorregt het bezit van dit Kerkgebouw voor ons is, wij gevoelden ook daarbij te meer, welk eene dure verpligting wij aan allen hebben, die ons in de bevordering onzer beste belangen zijn behulpzaam geweest.

De

De Hoog Eerw. Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk schonk ons, uit het Fonds van Noodlijdende Kerken en Personen, de som van ƒ 1700. Op hare voordragt ontvingen wij eene gelijke som van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning; terwijl wij van hun Ed. Gr. Achtb. de Gedeputeerden Staten dezer Provincie, met de som van ƒ 2000 waren begiftigd geworden. Hoe aanzienlijk deze bijdragen ook zijn, zoo waren zij toch niet toereikende om in alle onze behoeften te voorzien. De Gemeente gaf wel vrijwillig wat zij kon, maar de Wel Ed. Geb. Heer DE GRAAFF, Heer van *Purmerland*, *Ilpendam* en *Zuid-Polsbroek*, heeft toch de Gemeente duurzaam aan zich verpligt. Zijn Wel Ed. Geb. verfraaide namelijk niet alleen ons Kerkgebouw met eenen schoonen Predikstoel, maar was ook onvermoeid werkzaam, om, door het inzamelen van liefdegaven, ons te ondersteunen. En voegen wij bij dit alles de bijdragen ons uit naburige Gemeenten, vooral uit *de Beemster*, van *Ilpendam*, van *Landsmeer* en van *Zaandijk* aangeboden, dan moeten ook wij erkennen, dat de christelijke barmhartigheid nog ruim beoefend wordt, en wij gevoelen het, wat wij aan den Vader van alle barmhartigheid te danken hebben.

Dank zij des niet te min ook toegebragt aan allen, die ons in de vervulling onzer wenschen zijn behulpzaam geweest. Zij hebben onze vreugde op het inwijdingsfeest van ons Bedehuis verhoogd, en God geve, dat wij en velen na ons van dezen nieuw gestichten Tempel, een getrouw gebruik zullen kunnen en mogen maken, *om Zijne liefelijkheden te aanschouwen en te onderzoeken!*

NIEUWENDAM vakant. Zie Mei 1839.

MONNIKENDAM staat vakant te worden. Zie Julij 1839.

KWADIJK staat vakant te worden. Zie Aug. 1839.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

ZOUTELANDE, den 4 Sept. 1839. Na verkregene handopening van het Departement voor de kerkelijke zaken, is de Kerkeraad, in vereeniging met Heeren Gecommitteerden, uit Burgemeester en Schepenen der stad *Vlissingen*, als administrerende de Ambachtsheerlijkheid dezer Gemeente, wettig vergaderd, in tegenwoordigheid van den Consulent, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. H. VAN HULSTEIJN, Pred. te *Biggekerke* en *Krommenhoeke*. En is, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het ontzet van Ds. P. HAGOORT uit deszelfs dienst, het volgende twaalftal geformeerd:

Ds. J. P. H. VAN HULSTEIJN, Pred. te *Biggekerke* en *Krommenhoeke*. Ds. J. PLEIJTE, Pred te *Nieuwenhoorn*. Ds. J. DE WAAL, Pred. te *Kleverskerke*, benevens de Heeren: A. NIERMEIJER, J. J. SIX DIJKSTRA, J. A. CLINGE LIEBERT, H. J. PIJNENBURG, D. SLOTHOUWER, H. E. A. GUITTELING, C. J. KRAFFT, A. J. MOLENAAR en P. N. ZIJNEN, Pl., Kandidaten tot de H. Dienst bij de onderscheidene Provinciale Kerkbesturen.

Terstond daarna werd op gelijke wijze het volgende zestal gemaakt:

Ds. J. P. H. VAN HULSTEIJN, Ds. J. DE WAAL, Ds J. PLEIJTE, alsmede de Heeren Kandidaten: A. J. MOLENAAR, A. NIERMEIJER en P. N. ZIJNEN, Pl.

Navolgens zijn op het drietal geplaatst:

A. J. MOLENAAR, A. NIERMEIJER en P. N. ZIJNEN, P.l.

En

En is terstond hieruit, met meerderheid van stemmen, beroepen, de Wel Eerw. Heer A. J. MOLENAAR, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, die deze beroeping, onder afwachting der kerkelijke en koninklijke approbatiën, heeft aangenomen.

Dit strekke tevens tot antwoord aan de Heeren Kandidaten, die om eene predikbeurt verzocht, maar geen berigt daarop ontvangen hebben.

ARNEMUIDEN. Zie Julij 1839.

ZIERIKZEE.

OUD VOSSEMEER, den 28 Julij 1839. Heden avond vierde onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. GILTAY, onder ons plegtige gedachtenis van zijne volbragte 25 jarige Evangeliedienst, zoo hier als te *Kattendijke* waargenomen, naar aanleiding van *Ps.* XXXVI:8.

GOES.

GOES vakant. Zie Julij 1839.

BORSELEN. Zie Julij 1839.

UTRECHT.

UTRECHT.

TER AA, 23 Junij. Nadat onze Leeraar, Ds. W. H. MOORREES, ons voor acht dagen berigt had, dat hij van den Hoog Wel Geb. Heer A. W. C. W. Baron VAN PALLANDT VAN KEPPEL, de aanbieding had ontvangen der Collatie van *Hummelo*, deelde hij ons heden mede, dat hij genoemde Collatie ontvangen, en zich verpligt had gevonden, die aan te nemen.

TER AA zal alzoo vakant worden.

Aan HH. Kandidaten wordt van wege den Hoog

Wel Geb. Heer J. F. C. Baron VAN REEDE VAN *ter Aa*, Collator Unicus dezer Gemeente, berigt, dat zich reeds een genoegzaam getal heeft aangemeld, en dat die Heeren, welke geen antwoord op hun verzoek ontvangen, dit als een bewijs gelieven aan te merken, dat aan hun verzoek niet is kunnen voldaan worden.

TER AA, den 5 Sept. 1839. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer W. H. MOORREES, beroepen te *Hummelo*, onder de Klassis van *Zutphen*, werd heden van zijne betrekking op de Klassis van *Utrecht* en deze Gemeente ontslagen, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, den Wel Eerw. Heer L. DIBBETZ, Pred. te *Utrecht*, ten overstaan van den Consulent, G. J. VAN DER KUIJP, Pred. te *Breukelen*, en nam daarop, den 8 Sept., van ons een hartelijk en liefderijk afscheid, naar aanleiding van *Hand.* XX: 32*a*. *En nu, Broeders! ik bevele u Gode en den woorde zijner genade.*

WAVERVEEN EN WAVEREN. In den nacht tusschen den eersten en 2den Julij, heeft alhier een allertreurigst ongeluk plaats gehad. De pastorie der Hervormde Gemeente is door een fellen brand geheel vernield; de brand is in de keuken begonnen, en heeft zich zeer snel zoo naar achter aan de schuur, als naar voren aan het woonhuis medegedeeld. Indien niet iemand zich op dien tijd, tusschen 12 en 1 uur op weg bevonden en gerucht gemaakt had, zoude de Predikant A. SJOERDSMA en deszelfs Echtgenoote, welligt of door den rook, welke reeds in hunne slaapkamer was doorgedrongen, verstikt; of door den brand, daar de vlam reeds voor de glazen was, ellendig zijn omgekomen. Bij gemis van brandspuit was aan geen blusschen te denken; hetgeen beneden in het huis was,

was, is voor het grootste gedeelte, doch zeer beschadigd, gered; maar alles wat in de schuur, de keuken en op den zolder was, benevens alles op de studeerkamer, is een prooi der vlammen geworden, en daaronder de geheele bibliotheek, bedden, kleederen enz. — De pastorie was niet verwaarborgd, hetwelk, om het onvermogen der Gemeente tot wederopbouw, de ramp te ongelukkiger maakte. Dan dank aan onzen menschlievenden, braven en achtingwaardigen Ambachtsheer, den Hoog Ed. Geb. Heer ABEL van *Waverveen*, die reeds door zoo vele liefdadigheden deze Gemeente aan zich verpligt heeft, en onder wiens leiding en bestuur, met aanbieding van eene aanzienlijke bijdrage van zijne zijde a *f* 300 een adres van Kerkvoogden en Notabelen aan de Synode ingezonden zijnde, door de Synode eene aanzienlijke som a *f* 1700 tot wederopbouw is toegezegd, gelijk ook mede dank aan de H. H. Gedeputeerden Staten van *Utrecht*, door wien, op voordragt van het Collegie van toezigt en van de Wel Eerw. Heeren HERENS, FRANKEN en anderen, ter herbouwing onzer Pastorie, geaccordeerd is een som van *f* 400, maar ook dank aan de welwillendheid van alle Godsdienstvrienden, die van het hunne hebben bijgedragen, tot in het bezit stellen van eene Pastorie, welke, al is zij niet zoo groot als de verbrande, echter ons verblijden zal.

A M E R S F O O R T.

AMERSFOORT vakant. Zie Junij 1839.

W IJ K.

RHENEN, den 18 Aug. 1839. Heden werd ons berigt gegeven, dat onze jongste Leeraar R. POSTHUMUS MEIJES, zich verpligt had gevonden, de beroeping naar *Sneek*, onder inwachting der vereischte approbatiën aan te nemen. Zoodat

RHENEN staat vakant te worden.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

OUDEGA, NIEGA EN OPENDE vakant. Zie Oct. 1838.

HARLINGEN.

DRONRIJP, den 11 Aug. 1839. Onze vorige Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. KONING, die van 1810 tot 1835 het Evangelie onder ons bediende, en sedert Emeritus was, is den 3den dezer te *Cornjum* overleden, in den ouderdom van 58 jaren. Met innige deelneming en ontroering zulks vroeger vernomen hebbende, werden wij heden morgen in de Godsdienstoefening, ter viering van het H. Avondmaal, bij dit overlijden bepaald; en in onze droefheid over den dood van den waardigen man getroost, daar wij gewezen werden op CHRISTUS, die, door lijden geheiligd, eene oorzaak der eeuwige zaligheid was geworden voor degenen, die hem gehoorzaam zijn, naar aanleiding van *Hebr.* V: 8, 9. Veelvuldig was het lijden, dat hij hier op aarde te torschen had, en zijn uiteinde alleraandoenlijkst; dat hij door lijden geheiligd thans een deelgenoot zij dier eeuwige gelukzaligheid, is de hope, waarin wij ons verblijden; terwijl wij hartelijk wenschen en bidden, dat de Algoede voor zijne nagelatene diepbedroefde kinderen zorg drage.

WOMMELS, den 18 Aug. 1839. Bij gelegenheid, dat de Wel Eerw. Heer D. G. BORGSTEIN, Pred. te *Bolsward*, alhier in de vakature de predikdienst waarnam, maakte zijn Eerw. ons het overlijden bekend van den Wel Eerw. Heer PIBO KONING, die in deze Gemeente, van het jaar 1804 tot 1810, als een waardig Evangeliedienaar verkeerd heeft en wiens gedachtenis nog bij velen in zegenende aandenking is.

DRON-

DRONRIJP, den 25 Aug. 1839. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. DE GORJE, die voor veertien dagen bekend maakte, eene beroeping te hebben ontvangen naar de Gemeente van *Heerenveen*, verklaarde ons heden, die beroeping, onder inwachting der noodige approbatieën te hebben aangenomen.

SIXBIERUM vakant. Zie April 1839.

SCHINGEN EN SLAPPETERP vakant. Zie Julij 1839.

SCHRAARD vakant. Zie Aug. 1839.

WOMMELS EN HIJDAARD. Zie Aug. 1839.

SNEEK.

SNEEK. Op den 18 Aug. werd de Gemeente verblijd door het berigt, dat Ds. R. POSTHUMUS MEIJES, van *Rhenen*, het beroep herwaart aangenomen had, in afwachting van de vereischte kerkelijke en koninklijke goedkeuringen. Reeds is de eerste verleend en zien wij alzoo onzen derden Leeraar tegen November te gemoet.

GOINGA, GOUW EN OFFENGAWIER, 18 Aug. Heden moesten wij van onzen Leeraar, Ds. J. HINGST, vernemen, dat zijn Eerw. de roeping naar het naburig *Sijbrandaburen* c. a. zou opvolgen en ons verlaten. Daar reeds een overvloedig getal van Kandidaten, ter vervulling eener Predikbeurt zich heeft aangegeven, en dat aantal meer dan voldoende is, om daaruit, ingeval men tot de beroeping van een Kandidaat mogt besluiten, eene keuze te doen, wenscht de Kerkenraad van verdere aanvragen in dit opzigt verschoond te blijven.

SIJBRANDABUREN EN TERZOOL. Bij den Kerkenraad dezer Gemeente, is op den 16 Aug. berigt ingekomen van het aannemen der beroeping herwaarts door Ds. J. HINGST, Pred. te *Goinga*, c. a.

Ook

Ook deze beroeping heeft reeds de kerkelijke goedkeuring verworven en is mede ter verkrijging der koninklijke approbatie opgezonden.

DOKKUM.

BIRDAARD, den 18 Aug. 1839. Heden maakte onze Leeraar, Ds. G. LANDWEER, ons bekend, dat de Wel Eerw. zeer Gel. Heer JOHAN PETRUS ESCHER, sedert het jaar 1833 rustend Pred. van *Birdaard* en *Janum*, woonachtig te *Dokkum*, in den ouderdom van ruim 78 jaren overleden was. Zijn Wel Eerw. had alhier den geruimen tijd van 19 jaren het Evangelie der zaligheid verkondigd en was daarin met ernst, ijver en belangstelling werkzaam, door leer en voorbeeld gaarn getrouw wenschende te zijn aan zijne bediening. Op Zondag avond, den 25 Aug. daaraanvolgende, werden wij door onzen Leeraar nader opzettelijk bij dit sterfgeval bepaald in eene Lijkrede, naar aanleiding van *Hebr.* XIII:7, volgens welke wij wierden opgewekt, zoo tot eene zegenende gedachtenis des Ontslapenen, als ook ter navolging tot eene vruchtbare beantwoording aan het onder ons verrigte dienstwerk van dezen onzen waardigen Voorganger. Mogten daartoe de tijdige en gepaste herinneringen, waarschuwingen en vermaningen, ons bij deze gelegenheid toegediend, door Gods genade van de nuttigste en gezegendste strekking zijn.

Zacht ruste onder ons het gebeente des Ontslapenen! Zijne gedachtenis zal bij ons in zegening blijven.

NES EN WIERUM, den 25 Aug. Heden maakte onze Leeraar, S. VAN KLEFFENS, ons bekend met het bij den Kerkeraad dezer Gemeente ontvangen berigt, van het overlijden van den Wel Eerw. Heer

JOHAN PETRUS ESCHER, die in het jaar 1784 in deze Gemeente zijne eerste standplaats bekwam en hier ongeveer een zestal jaren in de Heilige Bediening met ijver en trouw werkzaam was, en wekte ons op tot getrouwe behartiging des Evangeliums; hetwelk de Overledene ook onder ons verkondigde.

BURUM EN MUNNEKEZIJL, den 25 Augustus. Heden maakte onze Leeraar, Ds. HEINECKEN, ons voormiddags te *Burum* en namiddags te *Munnekezijl*, bekend, dat een onzer vroegere Leeraren, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer JOHAN PETRUS ESCHER, te *Dokkum* overleden was. Zijn Wel Eerw. had hier, van 1796—1803, het Evangelie met zulk eenen ijver en zoodanig eene getrouwheid verkondigd, dat hij te regt de achting en de liefde dezer Gemeente verwierf. Velen, die door zijne prediking waarlijk gesticht waren, anderen, in welker harten het uitgestrooide zaad vruchten voortgebragt heeft, leefden nog en hoorden met aandoening die tijding. Wij werden tevens opgewekt, om den verdienstelijken man in gedachtenis te houden, ons zijne lessen en vermaningen in geloof en liefde te herinneren, ten einde wij, ook na zijn scheiden, voordeel uit dezelve mogten trekken en wij alzoo gegronde hoop konden koesteren, om hem eenmaal, in betere gewesten, weder te vinden.

PAESENS, den 1 Sept. Heden vierde onze Leeraar, Ds. T. C. KOCK BEILANUS, gedachtenis van zijne 50 jarige Evangeliedienst, met eene Leerrede over *Ps.* XXIII: 1*a*. *De Heer is mijn Herder.*

De lof, met welken de waardige man voor ruim 50 jaren zijne studiën volbragt — zijne, boven die van velen uitmuntende kennis en heldere Evangelische denkwijze — en ook zijne bijzondere bekwaamheid en verdiensten in het verbeterd onderwijs der jeugd (waarvan enkele proeven het licht zien,) mog-

mogten vroeger doen verwachten, dat hij eens in meer aanzienlijken en uitgebreiden werkkring zou geplaatst worden; maar, schoon het niet ontbroken heeft aan aanbiedingen, ter verwisseling van standplaats, en hij ook werkelijk een en andermaal naar elders beroepen is — heeft hij echter de 50 jaren zijner Evangeliebediening in ons midden doorgebragt — en niettegenstaande zoo weinige aanmoediging en zelfs miskenning bij velen, is hij hier nog steeds werkzaam op eene wijze, die hem doet hoogachten bij allen, die prijs stellen op de verkondiging van het Evangelie. De hoogachting bleek ook bij deze gelegenheid. De plegtigheid van dezen dag werd vereerd door de tegenwoordigheid van den Hoog Ed. Achtb. Heer Grietman van *Oost-Dongeradeel*, Mr. D. DE BLOCQ VAN HAERSMA DE WITH, en bijgewoond door onderscheidene naburige Predikanten en eene talrijke van elders toegevloeide schare, die met blijkbare belangstelling en groot genoegen de eenvoudig schoone en hartelijke Leerrede hoorden. Na het einde dier Leerrede, beklom de oudste der Predikanten in deze Grietenij, Ds. P. T. VAN KLEFFENS, Pred te *Morra*, c. a., en Praetor van den Ring *Holwerd*, den predikstoel en deed eene treffende aanspraak aan zijnen nabuur en vriend, die vóór hem onderscheidene jaren den post van Praetor bekleedde; gelijk mede aan de aanwezige Predikanten en eindelijk aan de Gemeente, die hij bepaalde bij hare verpligting tot dankbaarheid en om den arbeid van zulken waardigen voorganger op prijs te stellen. Later werd de feestvierende Grijsaard, namens het Klassikaal Bestuur van *Dokkum*, van hetwelk hij vroeger een geacht lid was, begroet, door deszelfs Scriba, Ds. P. A. C. HUGENHOLTZ; terwijl ook genoemde Heer Grietman hem wel deszelfs hoogachting en belangstelling wilde betui-

tuigen. Inzonderheid roerend en haftelijk was de aanspraak, met welke de Kandidaat TH. C. KOCK BEILANUS VAN ASSEN, kinderlijken dank toebragt en hartelijke zegenbeden uitstortte over den geliefden Oom,, die, bij gemis van eigen kroost, hem reeds in zijne vroegste jeugd als kind aannam, opvoedde, en in staat stelde zich tot de H. Dienst voor te bereiden, in welke hij thans zijnen weldoener als Hulpprediker mag bijstaan. — Mogen de laatste dagen van den waardigen man, die zoo veel droefheid ondervond, dit jaar nog het verlies van eene geliefde Echtgenoot, met welke hij bijna 50 jaren verbonden was, veraangenaamd worden door de plaatsing van dezen zijnen Neef in de H. Bediening, en hij daardoor in staat gesteld worden, eene zoo wel verdiende ruste van zijnen arbeid te zoeken.

Als opmerkelijke bijzonderheden mogen hier vermeld worden, dat Ds. BEILANUS voor ruim 50 jaren in de Klassis van *Dokkum*, onder het getal der Vriesche Kandidaten werd opgenomen, te gelijk met Ds. J. P. B. RIEDEL, die voor twee maanden gedachtenis vierde van zijne 50 jarige predikdienst in de Gemeente van *Kollum*, en dat de beide vorige Predikanten van *Paesens* mede nog in de H. Bediening werkzaam zijn, namelijk Ds. MACKAIJ, te *Emden*, en Ds. VAN DER LINDEN VAN SPRANKHUIZEN, te *Kantens*.

EE, den 10 Sept. Heden is tot Pred. in deze Gemeente door Hervormde Floreenpligtigen benoemd en daarop door den Kerkeraad beroepen, Ds. A. BUNING, Pred. te *Garijp*, e. a.

WANSWERD EN JISLUM vakant. Zie Junij 1839.

HEERENVEEN.

HEERENVEEN, den 23 Aug. 1839. Heden ontvingen wij het voor ons aangenaam berigt, dat

on-

onze eenparige beroeping, uitgebragt op den Wel Eerw. Heer P. DE GORJE, Pred. te *Dronrijp*, door zijn Wel Eerw., onder inwachting der vereischte goedkeuringen, bereidvaardig aangenomen werd. De kerkelijke goedkeuring is reeds aan deze beroeping gegeven, en het verzoek om de goedkeuring van Z. M. den Koning naar '*s Hage* verzonden.

NOORDWOLDE EN BEUIL, den 3 Sept. 1839. Na verkregen handopening van het Departement voor de Zaken der Hervormde Kerk, is, ter vervulling der vakature, ontstaan door het Emeritaat van den Wel Eerw. Heer H. KUYPER, ingevolge de stemming van Floreenpligtigen, tot Predikant dezer Gemeente beroepen, de Heer H. W. H. DANNENBARGH, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*.

APPELSCHA. Zie Aug. 1839.

O V E R - IJ S S E L.

Z W O L L E.

WIERDEN. Zie Aug. 1839.

D E V E N T E R.

DEVENTER, den 22 Aug. Op Zondag den 18 II. had alhier in de Groote Kerk de plegtige inwijding van een nieuw Orgel plaats. Reeds voor eenige jaren kwamen sommige leden der Gemeente op het denkbeeld, om het oude, dat niet meer aan de behoefte voldeed, door een ander te doen vervangen, en de pogingen, daartoe aangewend, werden door vrijwillige inschrijvingen met zulk eenen gelukkigen uitslag bekroond, dat de daartoe uit Kerkvoogden en Kerkeraad benoemde Commissie met hare bemoeijingen konde voortgaan. Het werk werd aangenomen door den

den Heer JOHANN HEINRICH HOLTGRÄVE, Orgelmaker hier ter stede, wiens ijverige pogingen een speeltuig daarstelden, dat de goedkeuring van de daartoe verzochte Examinatoren volkomen mogt wegdragen, blijkens het daarvan afgegevene attest, luidende als volgt:

»De ondergeteekenden door Wel Ed. Heeren »Kerkvoogden der Hervormde Gemeente te *De-»venter*, benoemd tot Examinators van het nieuw »gemaakte Orgel in de Groote Kerk aldaar door »den Heer JOHANN HEINRICH HOLTGRÄVE, hebben, »na gedaan naauwkeurig en onpartijdig onderzoek, »bevonden, dat gezegd Orgel, in alle deszelfs dee-»len zoo wel als in zijn geheel, aan het doel en »bestek beantwoordt, en dat dit werk onder de »fraaiste Orgels in ons land mag genoemd worden; »dat bij het onderzoek is gebleken, dat, in aan-»merking genomen de som waarvoor zulk een werk »geleverd is, niet winzucht, maar ambitie den »kunstenaar in zijn werk bestuurd heeft."

»Hem kunnen den ondergeteekenden niet anders »dan den meesten lof toezwaaijen, zoo wel wegens »het uitmuntende van dit zijn eerste werk van »dezen aard, als wegens de onbekrompenheid, »waarmede het bearbeid is, en terwijl zij Wel Ed. »Heeren Kerkvoogden geluk wenschen met de vol-»tooijing van dit sieraad der Kerk en der Stad, »achten zij den maker allerwege de ruimste aan-»beveling waardig.

Deventer, den 14 Augustus 1839.

(was get.) S. A. HEMPENIUS, *Organist en Stads Muzijkdirecteur te Zwolle.*

W. G. HAUFF, *Organist aan de Groote Kerk te Groningen.*

De inwijding had voor eenen verbazenden toevloed van menschen plaats. De Pred. P. C. MOLHUIJSEN

 sprak

sprak bij deze gelegenheid treffend en overeenkomstig den aard der plegtigheid, naar aanleiding van 1 *Kon.* VIII: 18. *Gij hebt welgedaan*, enz. Het Orgel werd tot algemeene goedkeuring bespeeld door den Heer J. VAN TRIGHT Jr., Organist der Kerk, en den Heer W. G. HAUFF, een' der Eximinatoren en Organist in de Groote Kerk te *Groningen*. Den volgenden avond werd een Orgelconcert gegeven ten voordeele der Gereformeerde armen, hetwelk eene som van ƒ462,00 opbragt, en waarbij de beide Heeren Examinatoren van hunne bekwaamheden de overtuigendste bewijzen en aan de talrijke schaar het genoegen gaven, om het Orgel in deszelfs volle kracht en liefelijkheid te hooren.

Het bestek van dit Orgel, zijnde een zestien voets werk, is gemaakt door de Heeren Bärz en Comp. te *Utrecht*, bevat vijf en veertig sprekende stemmen, drie handklavieren en een vrij pedaal, en beveelt zich, ook door zijn uiterlijk voorkomen aan als een sieraad van het Kerkgebouw. —

ENSCHEDÉ vakant. Zie Mei 1839.

ALMELO. Zie Aug. 1839.

K A M P E N.

BLOKZIJL. Jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Aug. 1839.

G R O N I N G E N.

G R O N I N G E N.

GRONINGEN vakant. Zie April 1839.

W I N S C H O T E N.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

SCHEEMDA vakant. Zie Julij 1839.

NIEUW SCHEEMDA vakant. Zie Julij 1839.

AP-

APPINGADAM.

GODLINZE, den 1 Sept. 1839. Gaf onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. P. GOUDSCHAAL, ons den 18den Aug. ll. kennis, dat hij eene beroeping naar *Scheemda* ontvangen had, heden moesten wij vernemen, dat zijn Eerw. zich verpligt had gevonden, om die beroeping, onder inwachting der benoodigde approbatieën aan te nemen.

OOSTERWYTWERD EN EENUM vakant. Zie Sept. 1838.

LEERMENS. Zie Aug. 1839.

MIDDELSTUM.

HORNHUIZEN vakant. Zie Mei 1839.

NOORD-BRABAND.

's HERTOGENBOSCH.

's HERTOGENBOSCH, den 12 Aug. 1839. De Eerw. Heer C. LANGEWEG, Kandidaat tot de H. Dienst, na langdurige kwijning, in den nacht tusschen Zaturdag en Zondag jl., het tijdelijke met het eeuwige verwisseld hebbende; zoo moge daarvan langs dezen kerkelijken weg worden kennis gegeven van wege de Nederduitsche Hervormde Predikanten te dezer stede, als die voor zich en vóór hunne Gemeente dankbaar hebben te erkennen de veelvuldige diensten, door den Overledenen, zoo lang gezondheid en krachten dit eenigermate gedoogden, tijdens zijn verblijf in ons midden, steeds hulpvaardig en edelmoedig bewezen, terwijl 's mans stille wandel en lijdzaamheid almede moest stichten.

HEUSDEN.

SLEEUWIJK, den 7 Julij 1839. Heden werden

den wij door onzen Leeraar, in de voorafspraak, bij gelegenheid der Avondmaalsviering, bepaald bij het overlijden van den Wel Eerw. en zeer Gel. Heer JOHANNES HENRICUS MOLENGRAAFF. De Overledene had alhier het Evangelie verkondigd van het jaar 1790—1797. Allen, die hem gekend hebben, herinnerden zijnen ernst en ijver, welke hij betoond had gedurende zijn verblijf alhier. Wij hopen dat de opwekking van onzen Leeraar, om de goede woorden van Godvruchtigen Leeraars gehoord, menigmaalen te herinneren, niet te vergeefs zal zijn.

EINDHOVEN.

St. OEDENRODE, 11 Aug. 1839. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Kandidaat J. BUDDINGH, in de H. Dienst bevestigd. Dit werk door den Consulent H. POTHOLT VAN DORP, Pred. te *Veghel* afgestaan zijnde, werd verrigt door den Wel Eerw. Heer C. SIMONS, Pred. te *Dordrecht*, met eene Leerrede over 2 *Cor.* X: 4: *Want de wapenen onzes krijgs zijn niet vleeschelijk, maar krachtig door God, tot nederwerping der sterkten.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, mede door de Heeren D. VALKENBURG, Pred. te *Deurne*, W. L. BERGMANN, Pred. te *Nunen* en D. T. VAN WOELDEREN, Pred. te *Eindhoven*. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk met eene Leerrede over 1 *Cor.* II: 2. *Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus en dien gekruist.*

DRENTHE.

ASSEN.

ANNERVEEN, c. a. Zie April 1839.

MEP-

MEPPEL.

HOOGEVEEN, den 8 Sept. 1839. De Wel Eerw. Heer HUGENHOLTZ, voor de van hier op zijn Eerw. uitgebragte beroeping bedankt hebbende, zoo is door den Kerkeraad en de Commissie uit de Gemeente het volgend zestal gemaakt van de Wel Eerw. Heeren:

DD. FIJNEBUIK, Pred. te *Vlissingen*. KNAP, te *Aarlanderveen*. SLOTHOUBER, te *Huizen*. HOOGERZEIL, te *Fijnaard*. LEDEBOER, te *Benthuizen* en CALLENBACH, te *Nijkerk*.

Van dit zestal zijn vervolgens op het tweetal geplaatst, de Wel Eerw. Heeren:

DD. B. FIJNEBUIK, Pred. te *Vlissingen* en J. J. KNAP, te *Aarlanderveen*.

KOEVERDEN.

SLEEN vakant. Zie Dec. 1838.

SCHOONEBEEK. Zie Julij 1839.

LIMBURG, *enz.*

MEERSSEN vakant. Zie Mei 1839.

WAALSCHE KERK.

GRONINGEN. De jaarlijksche Vergadering der afgevaardigden der Waalsche Kerken werd dit jaar alhier gehouden, en den 1 Augustus geopend door Ds. P. J. J. MOUNIER, Pred. te *Amsterdam*, met het houden eener plegtige Leerrede over 2 *Tim.* I:6—12.

Door de afwezigheid van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. TEISSÈDRE L'ANGE, Pred. te *Amster-dam*,

dam, en President der Waalsche Commissie, bestuurde de Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. MOUNIER, Pred. te *Rotterdam*, de beraadslagingen der Vergadering: bij het openen derzelve, bragt hij eene hulde van erkentenis en hoogachting aan de nagedachtenis van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. S. DE CHAUFEPIÉ, in leven Secretaris der Waalsche Commissie, welke, sinds het jaar 1816, op ééne uitzondering na, bij al de vergaderingen der afgevaardigden der Waalsche Kerken het Secretariaat had waargenomen, en wiens gemis ook in deze betrekking door allen diep gevoeld en hartelijk betreurd werd. Ds. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIE, Pred. te *Haarlem*, aan wien voorloopig de betrekking van Secretaris der Waalsche Commissie was opgedragen, nam dezelve ook thans waar.

De vergadering was zamengesteld uit de volgende leden:

De tegenwoordig zijnde leden der Commissie tot de Huishoudelijke Zaken der Waalsche Kerken, of hunne Secundi, als:

Ds. P. MOUNIER, Pred. te *Rotterdam*.

Ds. M. A. V. D. BANK, Pred. te *Utrecht*.

Ds. P. J. MARCUS, Pred. te *Delft*.

Ds. C. G. MERKUS, Pred. te *Amsterdam*, Secundus van Ds. J. TEISSÈDRE L'ANGE, Pred. te *Amsterdam*.

Ds. J. H. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIE, Pred. te *Haarlem*, welke, als lid der Commissie, Ds. G. S. DE CHAUFEPIÉ, Pred. te *'s Gravenhage*, vervangen had.

Benevens den Heer Mr. J. G. A. CLANT, Ouderling te *'s Gravenhage*.

En de afgevaardigden der Waalsche Kerken van *Groningen*, Ds. G. J. L. D. POITEVIN. Ouderling Mr. J. TER BRINK, Diaken. G. L. H. KOSTER BÄNKE.

Am-

Amsterdam, Ds. P. J. J. MOUNIER. Ouderling J. PASSAVANT.

Rotterdam, Ds. D. T. HUET. Diaken Mr. A. S. HILDERS.

's *Hage*, Ds. J. D. REVEL. Ouderling Mr. J. H. HUIJGENS.

Utrecht, Ds. H. A. V. D. BANK. Ouderling Mr. J. S. VERNÈDE.

Leiden, Ds. J. B. MOQUETTE. Ouderling Mr. J. C. BUCAILLE.

Delft, Ds. P. J. MARCUS. Ouderling J. P. V. D. COLFF.

Dordrecht, Ds. D. SERRURIER. Ouderling J. S. J. VRIESENDORP.

Nijmegen, Ds. E. A. ZUBLI.

Zwolle, Ds. P. H. O. DEELEMAN.

Haarlem, Ds. J. H. DE BOSPIERRE DE CHAUFEPIÉ. Diaken Z. A. EEKHOUT.

Arnhem, Ds. J. F. C. KRONENBERG.

Middelburg, Ds. J. A. VAN HAMEL.

Leeuwarden, Ds. F. C. J. VAN GOENS. Diaken A. M. DE SWART.

En wegens de Commissiën voor de verbetering der tractementen en voor de Studenten-beursen, de Heer Mr. BUCAILLE, Ouderling te *Leiden*.

Na de openingsrede werden de gewone werkzaamheden voortgezet: de rekeningen der financieële Commissiën werden opgenomen, en derzelver voordragten overwogen; aan den Heer A. DIEMONT, Student in de Godgeleerdheid te *Groningen*, werd na een vergelijkend Examen, eene der beursen toegewezen, terwijl de Kandidaat in de Godgeleerdheid, L. P. FRANTMANN, door het houden eener korte rede in tegenwoordigheid der Vergadering, aan de wet omtrent de Studenten-beursen voldeed. Verder werden de zestallen, voor de aftredende leden der

Waalsche Commissie in gereedheid gebragt: de giften voor de Waldensen en andere weldadige doeleinden werden ingezameld, als ook de penningen van onderscheidene Gemeenten, door collecten en giften bijeengebragt, voor het fonds ten behoeve van Noodlijdende Kerken en Personen, ten bedrage van *f* 1943,77[5].

Des Zondags werd de predikdienst des voormiddags waargenomen, door Ds. D. T. HUET, Pred. te *Rotterdam*, en des avonds door Ds. M. A. V. D. BANK, Pred. te *Utrecht*, en den 6 Augustus werd de Vergadering onder hartelijke dankzegging en zegenbede voor Koning en Vaderland, door den Voorzitter gesloten.

De volgende bijeenkomst zal in 1840 te *Amsterdam*, of bij verhindering te *Leiden* plaats hebben. Tot de opening derzelve is benoemd, Ds. J. F. C. KRONENBERG, Pred. te *Arnhem*, en als Secundus, Ds. A. A. T. MOUNIER, Pred. te *'s Hertogenbosch*.

'sGRAVENHAGE, 20 Aug. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van Ds. G. S. DE CHAUFEPIÉ, oudsten Pred. dezer Gemeente, werd heden, na verkregene handopening, het volgende drietal gemaakt:

DD. J. H. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Pred. te *Haarlem*. J. H. VAN HAMEL, Pred. te *Middelburg*. F. C. J. VAN GOENS, Th. Dr. Pred. te *Leeuwarden*.

Uit welk drietal den volgenden dag tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen werd, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. H. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Pred. te *Haarlem*. Na eenige dagen beraads, heeft zijn Wel Eerw. deze beroeping aangenomen.

HAARLEM, 1 Sept. Heden maakte onze Leeraar, J. H. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, ons bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had naar de Waalsche Ge-

Gemeente te 's Gravenhage, en dat hij dezelve in ernstig beraad had genomen.

VOORBURG vakant.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

WINSCHOTEN, den 1 Sept. 1839. Heden nam onze, naar *Schiedam* beroepen, Leeraar, Ds. F. J. V. DUSSEAU, van de Gemeente een plegtig afscheid, sprekende over 2 *Cor.* XIII: 11. Eene talrijke en aanzienlijke schare, bestaande uit allerlei christelijke gezindheden, woonde de Godsdienstoefening bij, en toonde op eene ondubbelzinnige wijze hare hartelijke deelneming in deze kerkelijke plegtigheid. De herinnering aan de verplaatsing der Gemeente van *Winschoterzijl* naar *Winschoten*, en aan de stichting van ons nieuwe Kerkgebouw, tijdens zijn Eerw. verblijf alhier tot stand gebragt, verhoogde onze Godsdienstige stemming, en maakte den dag des afscheids tot een merkwaardig aandenken. Onze beste zegenwenschen vergezellen den Leeraar naar zijne nieuwe Gemeente, terwijl wij de vakature, door zijn Eerws. vertrek ontstaan, spoedig en naar genoegen hopen vervuld te zien.

SCHIEDAM, 8 Sept. Heden hadden wij het genoegen, onzen, van *Winschoten* herwaarts beroepen,

pen, Leeraar, P. J. V. DUSSEAU, bevestigd te zien, door zijnen voorganger alhier, Ds. K. H. KEPPEN, thans Pred. te *'s Gravenhage*, die als Consulent deze taak bereidwillig had op zich genomen. De Bevestiger had tot tekst gekozen, 1 *Thess.* V: 12*a.*, terwijl de Bevestigde des avonds, naar aanleiding van 2 *Thess.* III: 4, 5, zijne Intree-rede hield. Bij die gelegenheid bragt de nieuwe Leeraar, namens den Kerkeraad, den dank der Gemeente aan den Proponent WILMS, voor de allezins loffelijke wijze, waarop deze, gedurende de vakature, alhier werkzaam geweest is. Beide de Godsdienstoefeningen werden door eene talrijke schare bijgewoond, die van belangstelling getuigde in den arbeid der Leeraren en den bloei der Gemeente.

KUILENBURG. Zie Julij 1839.
AMSTERDAM. Zie Aug. 1839.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

WEENER vakant. Zie Maart 1837.
JEMGUM vakant. Zie Junij 1839.

GRAAFSCHAP TEKLENBURG.

GRONAU vakant. Zie Junij 1839.

GRAAF-

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

NIEUWENHUIS, den 4 Aug. 1839. Heden maakte onze jongste Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. B. T. HUGENHOLTZ, ons bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had naar de Gemeente te *Hoogeveen*, in de Provincie *Drenthe*. Den 11 Aug. hoorden wij met blijdschap, dat hij voor dezelve bedankt had. Den 18 des middags verbond hij zich op nieuw aan ons, met eene Leerrede over *Phil.* I:25, 26, sprekende over het doel van den Evangeliedienaar, bij zijnen voortgezetten arbeid in de Gemeente Gods en zijne verwachting, om hetzelve te bereiken.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant. Zie Jan. 1831.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

CORRESPONDENTIE.

Het Dichtstukje; *bij het overlijden mijner Echtgenoote*, heeft te weinig belangwekkends voor het publiek, om aan hetzelve aangeboden te worden.

Het ingezondene door T., uit *E.*, zal in de volgende maand geplaatst worden.

Van de *Fragmenten* zal mogelijk nu of dan gebruik worden gemaakt.

Het beklag over het gemis van eene behoorlijke Kerk te *Hoogland*, bij *Amersfoort*, kan, zoo als het ingezonden is, niet geplaatst worden.

Het

Het stukje: *Jezus dienaar*, is te vol herhalingen van hetzelfde denkbeeld met andere woorden, dan dat het, als dichtstukje, zou kunnen bevallen.

BERIGTEN.

De Ondergeteekende heeft het genoegen te berigten, in naam van den Kerkeraad der Hervormde Gemeente van *Rio Essequebo* en *Demerary*, dat de Heer D. HOOLHUIZEN, PZ., van wiens inzegening tot Predikant aldaar in de *Boekzaal* van Aug. 1838, bl. 246, berigt is, aldaar zijne dienst in Mei l. l. tot algemeen genoegen heeft aanvaard.

IS. PRINS.

De Quaestor der Klassikale Weduwenbeurs van *'s Hertogenbosch*, herinnert den contribuerende binnen- en buitenleden, welke hunne contributiën nog niet voldaan hebben, Art. 7 van Hoofdst. II van het huishoudelijk reglement en noodigt mitsdien meergemelde Leden uit om als nog het verschuldigde te willen bezorgen bij de Heer J. P. VAN BEUSEKOM, op de breeden haven te *'s Hertogenbosch*, franco.

Te koop vijf groote koperen Kerkkroonen, waarvan vier voorzien zijn van twee en een van drie rijen armen met blakers, wegende te zamen omstreeks duizend Nederlandsche ponden, voorts 26 stuks koperen blakers, voorzien van houten blokjes om op lessenaars geplaatst te kunnen worden. Nader onderrigt is te bekomen, onder vrachtvrije brieven, bij den Heer Mr. J. H. QUINTUS, Administrerend Kerkmeester van *Martinikerk* te *Groningen*, Oosterstraat letter S. N°. 137.

LE-

LEVENSBERIGT.

(Vervolg van de vorige Maand.)

NOORD-BRABAND.

ZEVENBERGEN. Indien het als een bewijs van nederigheid moet gelden, zoo als men gedurig in dit Tijdschrift te lezen krijgt, dat er geen nader levensberigt van een' overleden Evangeliedienaar zal worden medegedeeld, dan zou het zeker niet gehandeld zijn in den geest des mans, wiens levensberigt hier wordt medegedeeld, zich zoodanig eene mededeeling te veroorloven. Elk, die REINIER VAN DEN BROEK gekend heeft, weet, hoe ten eenenmale afkeerig hij was van al wat naar vertooning en pralerij zweemde. Of indien de mededeeling van zoodanig een levensberigt enkel gepast en voegzaam mogt gerekend worden, ingeval het iemand betrof, die door buitengewone geleerdheid, schitterende predikgaven, of ongemeene lotgevallen zich onderscheiden, en grooten roem in de Nederlandsche Kerk verworven had, ook dan ware dit berigt beter achterwege gebleven; want het genoemde geval bestaat al weder niet met onzen wel met lof bekenden, maar geenszins alom beroemden VAN DEN BROEK.

Maar mag men het daarvoor houden, dat zulk een, meer of min uitvoerig, onopgesmukt levensberigt van elken dienaar van CHRISTUS, die, in kleineren of grooteren werkkring, waarin de Heer hem geplaatst had, met nut en zegen heeft mogen arbeiden, tot dat hij met eere is ten grave gedaald, zoowel door de Gemeenten, tot welke hij heeft in betrekking gestaan, als door vroegere en latere vrienden en leerlingen, met genoegen zal worden ge-

gelezen; — mag men er bijvoegen, dat de berigten en bijzonderheden, welke daarbij gewoonlijk vermeld worden, nog in latere tijden, voor Familie-, Gemeente- of Kerkgeschiedenis, niet onbelangrijke bijdragen kunnen opleveren; dan zou men het billijk mogen verlangen, dat dergelijke levensberigten van kerkelijke personen niet onder de zeldzame verschijnselen in dit Tijdschrift behoorden, en het zou niet langer onder de vroome wenschen behoeven geteld te worden, dat onze *Boekzaal*, ten minste in dit opzigt, tot een kerkelijk repertorium werd verheven.

Doch, hoe men ook over het een en ander denken moge, wij vertrouwen, dat niemand den man, van wiens leven en ambtsbediening wij een eenvoudig berigt wenschen mede te deelen, die onderscheiding zal onwaardig keuren, maar dat hetzelve velen zijner ambtsbroeders, vrienden en betrekkingen tot eene aangename gedachtenis verstrekken zal.

Reinier van den Broek zag het eerste levenslicht op den 1 Sept. 1769, in het, nabij zijne vaderstad *Breda*, gelegen *Prinsenhage*. Zijn Vader, Cornelius van den Broek, was aldaar Predikant, een man, ook door zijne geschriften, als een bekwaam Leeraar bekend, en tevens om zijne braafheid en Godsvrucht hoog geacht. Met geheel zijn hart aan de Evangeliebediening verbonden, was het 's mans vurige wensch, dat zijne vijf Zonen zich mede aan dezelve zouden toewijden, hetwelk hij alleen van dezen zijnen oudsten Zoon heeft mogen beleven. Nadat deze, onder zijn oog en aan de Latijnsche school te *Breda*, zich voor de Akademie behoorlijk had voorbereid, had hij hem en zijne volgende Zonen gaarne aan het onderwijs van zijnen hoog geschatten Leermeester Bonnet toevertrouwd.

trouwd. Doch in dezen wensch zag hij zich teleurgesteld, door de onrustige bewegingen, die, in den zomer van 1786, te *Utrecht* ontstonden. Hierdoor veranderde hij zijn voornemen en werd veroorzaakt, dat de vijf Gebroeders VAN DEN BROEK, achtervolgelijk, de Leidsche Hoogeschool bezochten. Na aldaar, gedurende vijf jaren, met vrucht het onderwijs te hebben genoten van RUHNKENIUS, D. VAN DE WIJNPERSSE, H. A. SCHULTENS, BOERS, TE WATER BROES, RAU en anderen, werd onze VAN DEN BROEK, op den tweeden Kersdag des jaars 1792, door zijnen Vader in de Heilige Bediening ingehuldigd te *Ginneke*, met welks Collatie hij, door Z. D. H. den Prins van Oranje, Heer en Baron van *Breda*, was begunstigd. Toen in het volgende jaar, zijn Vader door den dood werd weggerukt, zag hij zich weldra in zijne geboorteplaats *Prinsenhage*, weder door Collatie van evengemelde D. H., tot zijns Vaders opvolger benoemd. Door de onrust en beroering dier dagen werd zijne bevestiging aldaar een' geruimen tijd vertraagd, en vervolgens zijn verblijf zeer bemoeijelijkt en verbitterd. Vooral had hij aldaar eenen verdrietigen strijd te voeren met de Roomschgezinden; en met welk een' moed en volharding hij zich, zoo lang mogelijk, en dikwijls niet zonder lijfsgevaar tegen hunne aanmatigingen mogt verzetten, zoo kon hij niet verhinderen, dat hij, met zijne Gemeente, zich eindelijk van Kerk en Pastorij zag berooven, en in eene gehuurde Predikantswoning zich voor de Godsdienstoefening met eene kamer moest behelpen. Zulke kommervolle omstandigheden veroorzaakten, dat hij, hoezeer anders ongaarne van deze standplaats en Gemeente scheidende, zich verblijdde over zijne beroeping naar de Gemeente van *Beusijen*. Hij vertrok derwaarts, na, op den 14

No-

November 1802, zijne Gemeente te hebben vaarwel gezegd met eene rede, voor welke, naar omstandigheden zeer eigenaardig, tot tekst was gekozen *Hand.* XXVIII: 30 en 31. *En Paulus bleef twee geheele jaren in zijne eigen gehuurde woning, en ontving allen, die tot hem kwamen, predikende het Koningrijk Gods, en leerende van den Heer J. C., met alle vrijmoedigheid, onverhinderd.* Door zijnen Broeder, CORNELIUS ADRIANUS, (toen nog Predikant te *Sprang*, maar reeds beroepen naar *Oud-Beijerland*, en later, in 1812, overleden, als Predikant te *Rotterdam*) in zijne nieuwe Gemeente bevestigd, bragt hij daar bijna zestien jaren door. In ruime mate deelde hij ook daar in den druk der tijden, en zag zich vooral onder de Fransche overheersching, met velen zijner ambtgenooten, in den kommerlijksten toestand gedompeld. Doch de Heer gaf uitkomst uit dien nood, toen zooveel leed van ons Vaderland werd opgeheven, door den val des dwingelands, die het veroorzaakt had. Sedert dien tijd lichtten ook voor hem voorspoediger dagen aan, en vooral mogt hij zich later verheugen in zijne bevordering naar de talrijker Gemeente van *Zevenbergen*, in gevolge de Collatie, waarmede het Z. M. onzen Koning behaagde hem te vereeren. Op den 8 November 1818, werd hij aldaar bevestigd door zijnen Broeder CHRISTIANUS LEONARDUS, Predikant te *'s Gravenhage*. Hij was hier met lust en ijver werkzaam, gedurende ruim twintig jaren, tot dat de Heer hem, in den avond van den 4 December 1838, na bijna 46 jarige dienst, te midden van bezigheden, die tot zijne ambtsbetrekking behoorden, door eene hem overvallende beroerte, binnen drie uren tijds, tot hooger aanzijn riep.

In alle Gemeenten, onder welke hij gearbeid heeft,

heeft, en door allen, die hem kenden, werd hij geacht en bemind als een verstandig en regtschapen man en als een verlicht en waardig Leeraar, die niet slechts door zijne prediking, maar ook door zijn voorbeeld leerde en stichtte. — Weinig hechtte hij aan menschelijk gezag in de Godsdienstleer en vele Godgeleerde stellingen daarop gebouwd; maar zoo veel te meer hield hij vast aan het Goddelijk gezag des Bijbels en de karakteristieke leerstukken van het Evangelie. Hij was gewoon geen' grooten toestel van boeken te bezigen; maar vlijtig bestudeerde hij zijnen Bijbel en kwam daarmede tot resultaten, die evenzeer van zijnen opmerkzamen en schranderen geest, als van zijne onbevangene denkwijze getuigden. In onderscheidene Godgeleerde Tijdschriften werden van hem opstellen en verhandelingen gaarne opgenomen, die hij, bijna altijd zonder vermelding, of met eene weinig kennelijke aanduiding van zijnen naam, liet plaatsen. Vooral in het *Magazijn voor den openlijken Godsdienst* en in *de nieuwe Bijdragen ter bevordering van enz.*, uitgegeven door Ds. H. W. C. A. VISSER, zijn vele stukken van zijne hand opgenomen, deels zonder, deels met de letterteekeningen (P), (S), (EQW), (VDB), (B), (E), (M), (RB). — Bijzonder ijverig was hij in het naauwkeurig bewerken en meermalen overwerken zijner Leerredenen, waartoe hij vooral werd gedreven door eene altijd in hem levende zucht, om ze daardoor nuttiger te maken voor zijne hoorders. — Groote naauwkeurigheid en zorgvuldige behartiging was hem eigen in administratiën en werkzaamheden, die hem, in onderscheidene betrekkingen, meermalen, met al dat vertrouwen, dat hij zoo zeer waardig was, werden opgedragen. — Ook in kerkelijke Vergaderingen betoonde hij steeds eenen geest van orde, ge-

gematigdheid en vredelievendheid: en, gelijk hij zich reeds, onder de vroegere Kerkordening, meer dan eens de Commissie tot de Synode zag opdragen, zoo bekleedde hij ook onder het tegenwoordig Kerkbestuur, eerst onder de Klassis van *Heusden*, en laatst onder die van *Breda*, den post van Assessor; terwijl zijne Ringbroeders hem steeds gaarne als Praetor, hunne Vergaderingen met zijne gewone naauwkeurigheid en minzaamheid zagen leiden en besturen.

Voorts wie hem kende, kan van zijne opregtheid, rondborstigheid en waarheidsliefde, gelijk ook van zijne nederigheid, menschlievendheid en hartelijke Godsvrucht getuigen, als van de hoofdtrekken van zijn karakter en de kenmerken van zijnen wandel. Zijne wel eens ligt opvliegende drift was altijd spoedig geweken; en over het geheel was hij eer zachtmoedig en toegevend, dan hevig en gestreng, en nimmer haatdragend. Zijn liefderijk hart was altoos genegen, om van anderen het beste te denken, te gelooven of te hopen; en wie daarvan misbruik wilde maken, kon hem ligtelijk misleiden. Waar hij ook vijandschap en tweedragt bespeurde, was hem dit eene bittere grieve; en wanneer het hem gelukte, dien weg te nemen, of hij ook, buiten zijn toedoen, partijen zag verzoend, las men op zijn gelaat de vreugde zijns harte. — Met een oog van stille opmerkzaamheid sloeg zijn veelal tot ernstig nadenken gestemde geest de groote gebeurtenissen van zijnen leeftijd gade. Gaarne sprak hij over h
gene hij reeds had beleefd, en ging voort, om z
van alles, wat hij in Kerk en Staat zag plaats he
ben, onder de leiding van het hooge Godsbestu
veel goeds te beloven voor menschheid en Christe
dom. Ook was hij een opregt vriend en ijver
voorstander van den Koning, wiens verdiensten

hoo

hooggeschatte, en van het Vaderland, dat hem van jongs af dierbaar was. Voor zijne betrekkingen, vrienden en bekenden was hij altijd vol belangstelling. Hij zocht gaarne hunnen omgang, was gewoonlijk opgeruimd in hun gezelschap, vooral wanneer hij over iets degelijks met hen kon spreken, en deelde steeds hartelijk in hunne vreugde en smart. Naauw gevoelde hij zich inzonderheid aan zijne broeders verbonden. De oudste van deze, weinig jonger dan hij, was in het ouderlijk huis met hem opgevoed, had voor het grootste gedeelte gelijktijdig met hem zijn verblijf aan Leidens Hoogeschool, en woonde daar met hem zamen, in ongestoorde broederlijke eensgezindheid en liefde. Na het overlijden hunner ouders, deelde hij met dezen broeder de ouderlijke zorg voor de drie jongere broeders, voor wie hij als een tweede vader was. Zelf hun zijnde voorgegaan, zag hij zijne broeders achtereenvolgens met roem in de Evangeliebediening optreden; en was hij, als oudste Zoon, door zijnen Vader in dezelve bevestigd; het mag hier wel als eene bijzonderheid worden opgemerkt, dat hij op zijne beurt dit werk aan elk zijner vier broederen heeft mogen verrigten, als aan den eerst op hem volgenden, G. A. VAN DEN BROEK, eerst in *het Woud*, in 1795; daarna ook te *Sprang*, in 1797, aan zijnen tweeden broeder L. BOOM VAN DEN BROEK, mede te *Sprang*, in 1803, (die aldaar, kort na zijne bevestiging, in nog zeer jeugdigen leeftijd overleden is), aan zijnen derden broeder C. L. VAN DEN BROEK, te *Berkenwoude*, in 1806, en aan zijnen jongsten broeder, P. W. VAN DEN BROEK, te *Waardenburg*, in 1811 (thans Predikant te *Rotterdam*). Zeer verheugde hij zich in het geluk zijner broederen en in hunne spoedige bevordering tot de aanzienlijkste Gemeenten. De twee eerstgenoemde zag hij met diep gevoelde

smart vroegtijdig ten grave dalen; den beiden jongsten ging hij nu voor in de eeuwigheid. Gedurende ruim 42 jaren leefde hij in eenen gelukkigen echt, met Mejufvrouw JOHANNA MARIA BRANDT, die hij om hem weenende achterliet, gelijk ook twee Zonen en twee Dochters, voor welke hij altijd een liefderijk zorgend en teederhartig Vader was. Zijn Zijn oudsten Zoon, C. J. M. VAN DEN BROEK, leidde hij zelf op voor het Akademisch onderwijs, en na volbragte studie, was het geene geringe vreugde voor zijn vaderhart, dat hij ook dezen, als Evangeliedienaar, eerst te *Etten en de Hoeven*, daarna te *Geertruidenberg*, mogt bevestigen en gedurende meer dan 15 jaren, in zijne nabuurschap, en laatstelijk te *Breda*, in die bediening mogt werkzaam zien. Onder de voorregten, die hem ten deel vielen, en door hem met dankbaarheid erkend werden, telde hij een sterk ligchaamsgestel en eene, van zijne jeugd af aan gelukkige, bijna onafgebrokene, of slechts door ras voorbijgaande ongesteldheden nu en dan gestoorde gezondheid. Mogt hij wel eens wat veel opzien tegen, of gedrukt worden door moeijelijkheden, bezwaren of onaangenaamheden aan zijne Bediening of aan dit leven verbonden, al te groote bezorgdheid en neerslagtigheid wist hij echter ter zijde te stellen en eene doorgaande tevredenheid zijns gemoeds te bewaren; en waar hij ook overigens, naar het gewone lot der stervelingen, door grievend leed werd getroffen, ook wel eens zwaarder, dan hem zoo was aan te zien, daar trachtte hij zulks met Christelijke onderwerping en gelatenheid te verdragen.

Zoo heeft hij geleefd hier op aarde, en hoe plotseling hij ook werd weggerukt, in den nog niet hoog geklommen ouderdom van ruim 69 jaren, zoo konden zijne achtergeblevene betrekkingen en vrienden,

aan

aan welken hij dierbaar was, zich troosten met de bewustheid, dat hij sedert lang gewoon was veel aan zijnen dood te denken en zich bereid te houden voor deszelfs komst. Hunne tranen mogen vloeijen, bij het smartelijk gemis des Ontslapenen, die tot hen niet zal wederkeeren, maar zij misgunnen hem zijne zalige ruste niet, en verblijden zich in de hope, dat, wanneer ook zij zullen henengaan van de aarde, zij hem voor eeuwig zullen wederzien.

LETTER-NIEUWS.

HERFST-LEKTUUR:

Als zoodanig beveelt zich zelve aan de door den zaligen J. v. d. Roest. gehoudene Leerrede, ter herinnering van 's menschen broosheid en vergankelijkheid, naar aanleiding van *Jesaja* XLIV: 6*b*. *En wij allen vallen af als een blad en onze misdaden voeren ons henen weg als een wind.* Waarbij gevoegd is eene tweede Leerrede ter opwekking tot eene Christelijke opvoeding van kinderen, naar *Gen.* XVIII: 19. Dit voortreffelijk werkje mag met regt gehouden worden, als de zwanenzang van dien Christen, wiens Godsdienstige werken bij voortduring door vele worden gelezen, en van welke reeds de tweede drukken derzelve bijna zijn uitverkocht, de prijs van deze tweetal Leerredenen is *ƒ* 0,55.

De genoegens van de Godsdienst . . . . . *ƒ* 3,30.
Bijbelsche tafereelen van leerzame sterfgevallen. *ƒ* 3,00.
Nagelatene Leerredenen, 2 deelen. . . . . *ƒ* 3,20.
Bevestigings Leerrede. . . . . *ƒ* 0,40.
Brief aan eene vriendin over I *Joh.* III: 2. . *ƒ* 0,35.

Alle te bekomen bij W. Willems, Boekhandelaar te *Amsterdam*.

Bij M. Smit te *Groningen*, is gedrukt, te *Amsterdam* bij W. Brave en alom te bekomen:

I. J. J. Swiers, *Kleine Catechismus over de Bijbelsche Geschiedenissen*, à 10 Cents.

II. ——— *Bijbelsche Geschiedenissen*, een leer- en leesboek, à 30 Cents.

Nog zijn bij denzelve gedrukt de volgende werkjes ten dienste van het Godsdienstig Onderwijs.

I. C. H. van Herwerden Cbz., *Christelijke Geloofsbelijdenis* voor hen, die begeeren Lidmaten der Gemeente te worden, a 12½ Cents. II. J. J. Swiers, *Kleine Catechismus*, over den weg der zaligheid, 2de druk, a 7½ Cents. III. ——— *Catechismus* over den weg der zaligheid. IV. ——— *Eenvoudig Onderwijs in*

de

de leer der zaligheid. Bijzonderlijk tot een handleiding bij den *Kleine Catechismus* over den weg der zaligheid à 75 Cents. V. *Vraagboekje over de Christelijke Godsdienstleer*, ten dienste mijner Leerlingen, à 10 Cts.

Bij den Boekhandelaar S. E. van Nooten, te *Schoonhoven*, is op heden van de pers gekomen en verzonden:

Eenvoudige Verklaring der XII Geloofsartikelen, de Tien Geboden en het Onze Vader; om onkundigen en bejaarden te onderrigten tot het doen hunner belijdenis, à 25 Cents.

Hetzelve verkort, vooral ten dienste van hen, die niet lezen kunnen, à 10 Cents.

Tevens zijn bij bovengenoemden nog eenige weinige Exemplaren voorhanden van het belangrijk werk:

Zedige Gedachten over eenige *Volksbegrippen* in de *Gereformeerde Kerk*; derzelver Bronnen en Geneesmiddelen, gr. 8vo, 276 bladz., à ƒ 1,25.

J. H. den Ouden en van der Meer en Verbruggen, Boekhandelaars te *Amsterdam* en *Rotterdam*, hebben aan H. H. inteekenaren verzonden:

J. Milner, *Geschiedenis der Kerk van Christus.* Uit het Engelsch vertaald, door Mr. J. Chevalier. Zevende deel ƒ 3,50. Op velin papier ƒ 4,20. Het achtste deel is ter perse en zal spoedig volgen.

Bij H. Höveker, te *Amsterdam*, komt heden van de pers en is alom verzonden:

Dernière Momens d'une dame Chretienne, décédée chez Mr. le Pasteur J. H. Merle d'Aubigné.

I. *Droefheid en Vertroosting*, of het Evangelie gepredikt onder het Kruis. Door J. H. Grandpierre, Bedienaar des Evangelies en Bestuurder der Evangelische

Zendingen te *Parijs*. Uit het Fransch vertaald door M. J. CHEVALLIER. *f* 1,80.

De gunstige ontvangst, welke dit werkje in het oorspronkelijke heeft mogen genieten, heeft in weinige maanden eenen herdruk noodzakelijk gemaakt.

II. *Elisa*, door Dr. F. W. KRUMMACHER, Pred. te *Elberfeld*. Uit het Hoogduitsch vertaald. Eerste Aflevering. 60 Cents.

Iedere Aflevering bevat vier Leerredenen. In acht Afleveringen zal waarschijnlijk dit werk compleet zijn. De inteekening is gesloten bij de uitgave der vijfde Aflevering.

Dit werk is onder anderen in *Engeland* zoo gunstig ontvangen, dat eene oplage van 10,000 Exemplaren van het eerste deel binnen korten tijd is uitverkocht.

IV. *Leerredenen* van JOHN NEWTON, in leven Predikant te *Londen*. Nieuwe uitgave, in negen Afleveringen. *f* 6,00.

Van deze verzameling van bij de zestig Leerredenen zijn bereids acht Afleveringen verschenen.

V. *Verhalen voor Kinderen*, bewerkt naar het Hoogduitsch van CHRISTOPH HÖHNLE. In 12°., met gegraveerden titel en vignet. *f* 1,25. In carton *f* 1,50.

Dit voortreffelijke kinderwerkje bevat eene Christelijke Lectuur voor de Jeugd, in onderhoudenden trant geschreven.

VI. N. ROUSSEL, Schrijver van: *het Heidensche Rome. Waarom verbiedt uw Pastoor u den Bijbel te lezen?* 5 Cents. De 25 stuks *f* 1,00.

Bij den Boekdrukker en Boekverkooper A. Wijnands, te *Rotterdam*, is heden van de pers gekomen en alom verzonden:

Bladeren en Bloemen; Poëzy van J. J. L. TEN KATE, met een' gelithographeerden titel, in eartonnen band. Prijs *f* 2,40.

De Reis naar Java. Dichtstuk, door L. VAN DEN BROEK. Opgedragen aan de Directie der Nederlandsche Handel-Maatschappij, in cartonnen band, kwarto formaat. Prijs *f* 1,80.

Dit Dichtstuk, hetwelk reeds door Zijne Majesteit den

den Koning goedgunstig is aangenomen, alsmede door de Directie der Nederlandsche Handel-Maatschappij, wordt niet *algemeen* in *commissie* verzonden, maar moet *voor rekening* worden ontboden.

Nog wordt bij genoemde Uitgever met goed succes gedebiteerd:

III. *Babylon verwoest, of de geschiedenis van het Assyrische Rijk.* Uit de beste Schrijvers zamengetrokken, door de Schrijfster van *Pierre en zijn Huisgezin.* Uit het Engelsch vertaald, door C. A. van Schagen, Predikant te *Cappelle op d'Yssel.* ƒ 2,60.

IV. *Ernst en Luim.* Poëtische Verscheidenheden, door L. van den Broek, ingenaaid. ƒ 1,30.
dito dito in carton. ƒ 1,50.

V. *De ondergang van Jeruzalem.* Dichtstuk, door denzelfden. ƒ 0,60.

VI. *De Gids of de Verrassing van Bergen op Zoom* in Maart 1814. Eene oorspronkelijke bijdrage tot de Geschiedenis van dien tijd, uit echte bronnen opgemaakt, door H. Baronier. ƒ 2,60.

VII. *Het Ongeluk des Rijken en Geluk des Armen*, *&c.* Naar Casimir Bonjour en J. N. Bouilly. ƒ 2,10.

VIII. *Pierre en zijn Huisgezin.* Een familie-tafereel uit de geschiedenis der Waldensen, door Ms. Grierson. Naar den vierden druk uit het Engelsch. Tweede uitgave. ƒ 1,80.

IX. *Inleiding tot de Taal- en Redeneerkunde*, ten dienste van aankomende Schoolonderwijzers, door G. van Zeel. ƒ 1,25.

X. *Jeruzalem verwoest, of de geschiedenis van het beleg dier stad door* Titus. Verkort naar Flavius Josephus, door de Schrijfster van *Pierre en zijn Huisgezin.* Uit het Engelsch vertaald, door C. A. van Schagen, Predikant te *Cappelle op d'Yssel.* ƒ 2,20.

XI. *Episoden uit het eerste Regeringsjaar van Graaf* Willem den Eerste. Een oorspronkelijk Verhaal uit den ouden tijd. ƒ 3,00.

XII. Gedichten van H. Baronier. ƒ 2,60.

XIII. Rotterdamsch Jaarboekje voor den jare 1839. ƒ 1,25.

Bij den Boekhandelaar J. M. E. Meijer, te *Amsterdam*, komt van de pers en is alom verzonden:

J. van den Hage, *het Slot Loevestein in* 1570. Geschiedkundig verhaal uit den tachtigjarigen oorlog; met fraai gegraveerde titels en vignetten. Twee deelen gr. 8vo. Tweede druk *f* 7,20.

Bovengenoemden debiteert met succes van denzelfden Schrijver:

De Schaapherder. Een verhaal uit den Utrechtschen Oorlog. 1481—1483. Met fraai op staal gegraveerde titels en vignetten. Vier deelen compleet, gr. 8vo. *f* 16,80.

Bij den Boekhandelaar en Boekdrukker J. C. van Kesteren, op het Rokin, N°. 157, te *Amsterdam*, is op heden van de Pers gekomen en alom verkrijgbaar gesteld:

I. L. Rellstab, *de Artilleristen*; eene belangrijke Episode uit den Zevenjarigen Oorlog; één deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet. *f* 2,40.

II. A. R. Sloos, *Victor*, of de gevolgen van Godsdiensthaat en Familietrots; een Romantisch Tafereel uit de zeventiende eeuw; één deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet. *f* 2,40.

III. C. von Glumer, geb. Spohr, *de Waldensen in Bohemen.* Historische Roman; één deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet. *f* 3,00.

Bij wien tevens eene Inteekening is opengesteld op een hoogst belangrijk Werk, getiteld:

Bijdragen tot de Geschiedenis der Nederlandsche Financiën, sedert 1795 *tot op den tegenwoordigen tijd;* door Mr. P. Simons, waarvan het berigt van Inteekening bij alle Boekhandelaren *gratis* te bekomen is.

MET BUITENGEWOON SUCCES WORDEN GEDEBITEERD:

De Spraakkunst der Spraakkunsten, of *algemeen leerstelsel* voor de grondige en volledige kennis der Europesche talen; 1 Deel: Fransche taal: 576 bladz. Prijs *f* 5,00. Door G. J. Dekker, Professeur in Talen,

ken, Leliegracht N°. 60, hoek Heerengracht. Deze leerwijze bevat alles, wat tot het juist en sierlijk spreken en schrijven der Fransche taal wordt vereischt. Door den spoedigen aftrek van dit werk, berigt de Schrijver aan belanghebbenden, dat er alleen nog weinige Exemplaren bij de Erven Wed. F. G. Onder de Linden, Bijbel-Magazijn N°. 320, Singel bij de Blaauwburgwal, alhier te verkrijgen zijn.

De Practicale uitspraak der Fransche taal, waardoor men in korten tijd de uitspraak van alle woorden, in toepassing op het lezen, schrijven en redevoeren grondig kan leeren. Tweede druk. Prijs ƒ 1,00.

Woordenboek voor het geslacht van 18,880 Zelfstandige Naamwoorden der Fransche taal, waarbij hetzelve door éénen enkelen regel ontwikkeld, in weinige uren te leeren is. Tweede, volledige druk. Prijs 60 Cents.

Tabellarisch Onderwijs. Door middel van 20 zeer groote tabellen, die men op verren afstand lezen kan, wordt men in staat gesteld alle regelen of gronden der Fransche taal in ééne les van twee uren te kunnen onderwijzen. Prijs ƒ 30,00.

In kort zullen het licht zien:

Beredeneerd Woordenboek der Fransche en Hollandsche talen, nagenoeg 2500 bladz. Ook door dit veel omvattend werk tracht de Schrijver eene algemeene verbetering daar te stellen.

Woordenboek ter vervoeging van alle (ten getale van bijna 6000) in de Fransche taal voorkomende Werkwoorden, naar een geheel nieuw ontwerp; benevens eene verhandeling over de *Deelwoorden*, door *éénen regel*; over de *Bijvoegelijke Naamwoorden*, en alle *onveranderlijke Woorden*.

FRANSCHE, ENGELSCHE EN DUITSCHE TALEN.

Eenige kostleerlingen niet beneden de 12 of 14 jaar en ook tot 20 en ouder, kunnen geplaatst worden. De drie talen kunnen in twee jaren, de Fransche taal in minder dan één jaar volkomen aangeleerd worden. Een Engelschman en een Duitscher zijn aan het Instituut verbonden.

IK-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

De

INHOUD.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor october 1839.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXXXIX.

De prijs is 30 *Cents.*

BOEKBESCHOUWING.

LEERREDE ter herinnering aan den tiendaagschen veldtogt, door K. VAN RINTELN, *Pred. te* Veenhuizen. (*Uitgegeven ten voordeele van het fonds van de gewapende dienst in ons Vaderland.*) *Te* Groningen, *bij* C. M. van Bolhuis Hoitsema, 1839. 31 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 30 *Cents.*

Of het onderwerp, zoo als het hier is opgenomen, wel bijzonder geschikt is voor eene christelijke Leerrede, is eene vraag, welke wel niet door allen op dezelfde wijze zal beantwoord worden. De Eerw. VAN RINTELN heeft zijne redenen gehad, om er, na acht jaren, opzettelijk zijne Gemeente mede bezig houden, en tot tekst gekozen, *Ps.* XVIII:28—43. Hij heeft eerst de aandacht bepaald bij den inhoud van dit lied in het algemeen, en vooral bij het tot tekst gekozen gedeelte in het bijzonder, en er vervolgens meer bepaaldelijk gebruik van gemaakt, naar zijn bijzonder oogmerk, vooral met opzigt tot den roemrijken tiendaagschen veldtogt. De geheele rede ademt een vaderlandminnend Godsdienstig gevoel, en dient bijzonder, om tot dankbaarheid aan en een redelijk vertrouwen op God op te wekken. Moge de uitgave dit goede oogmerk bevorderen en ten voordeele verstrekken van het fonds voor de gewapende dienst in ons Vaderland!

LEERREDE over Openb. XIV: 13; *tot gedachtenis van wijlen den Wel-Eerw. zeer Gel. Heer* HENDRIK HERMAN DONKER CURTIUS, *Theol. Doctor, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Predikant te* Arnhem, *op den* 4 *Augustus* 1839 *uitgesproken, door deszelfs ambtgenoot* W. OVERDUYN. *Te* Arnhem, *bij* I. A. Nijhof, 1839. 28 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is* 40 *Cents.*

»De dood," dus spreekt de Eerw. OVERDUYN in het Voorberigt, »van den in zoo vele opzigten voortreffelijken en eerwaardigen H. H. DONKER CURTIUS heeft de Gemeente van *Arnhem*, en geheel de Vaderlandsche Kerk, met eenen diepen rouw vervuld, die zich nog lang zal doen gevoelen."

»Toen mijne overige hooggeschatte Ambtgenooten, die, gelijk ik, zijn verlies met innige droefheid betreuren, mij de taak opdroegen, openlijk een woord tot zijne gedachtenis te spreken, mogt en wilde ik, die sedert bijna dertig jaren zijn ambtgenoot en vriend was, mij daaraan niet onttrekken, hoezeer ik, om meer dan ééne reden, tegen de uitvoering van die aandoenlijke taak moest opzien."

»Ik heb getracht, zulks, zoo goed mij mogelijk was, te doen in deze Leerrede, opgesteld met een gemoed, geschokt door de levendige aandoeningen eener diepgaande, soms hartstogtelijke droefheid,

we-

welke de dood van den onvergetelijken Leeraar en Vriend, algemeen, en vooral in deze Gemeente, verwekt heeft."

»Die Leerrede eenmaal in het licht te geven, kwam volstrekt niet bij mij op. Ik was veel meer, bij het eerste aanzoek daartoe, voor dat ik ze nog had uitgesproken, tot het tegendeel, onveranderlijk, zoo als ik meende, besloten; wel wetende, hoeveel, voor het Publiek, buiten af, bij de bloote lezing, van derzelver waarde moest verloren gaan, die men, haar hoerende, met een reeds vooraf tot treurige deelneming gestemd gemoed, gereed was, haar toe te kennen."

»Toen evenwel, na het volbrengen mijner aandoenlijke taak, het aanzoek van velen uit de Arnhemsche Gemeente zoo dringend werd, om in deze Leerrede een blijvend aandenken aan den ontslapenen Leeraar en Vriend te mogen bezitten, en toen nu ook de naaste betrekkingen van den Overledene zich met dat uitgedrukt verlangen vereenigden; toen meende ik eindelijk aan zulk een' aandrang, bij zulk eene gelegenheid, te moeten toegeven, indien ik den schijn van onverzettelijke stijfhoofdigheid of van overdrevene angstvalligheid niet op mij wilde laden."

»In afwachting dus, dat eerlang eene bekwame hand eene volledige levensbeschrijving van den uitstekend begaafden en in zoo vele opzigten verdienstelijken man geven zal, moge de uitgave dezer Leerrede strekken, tot eene blijvende herinnering, wie

wie en hoedanig hij was in Arnhems Gemeente, die hij, gedurende zeven en dertig jaren, met zijne uitstekende gaven en met alle zijne krachten gediend heeft."

Na iets ter toelichting en ontwikkeling van de gekozene tekstwoorden te hebben aangemerkt, heeft OVERDUYN daaruit aanleiding genomen, om 1) met de Gemeente te herdenken, wie en hoedanig de Overledene was, en 2) te doen opmerken, welke de heerlijke vertroosting is, waarmede zijne Gemeente, vrienden en betrekkingen, die over zijnen dood treuren, zich mogen opbeuren, en 3) een weinig stil te staan bij de nadrukkelijke aanwijzing en krachtige opwekking, welke de tekst oplevert, ten aanzien van hetgeen, waarnaar wij allen voor alle dingen hebben te streven.

Verstandig heeft OVERDUYN zich hier in het eerste deel bepaald, tot de herinnering aan hetgeen de Ontslapene, gedurende een tijdvak van 37 jaren, in het midden der Arnhemsche Gemeente geweest is en gedaan heeft, en kortelijk voorgesteld, hoe hij hem gekend heeft in zijn leven, gevoelen en handelen als Leeraar en opziener der Gemeente, als mensch en als Christen. In het tweede deel heeft hij den tekst zeer juist gebezigd, om den troost te doen kennen, waarmede zijne weenende betrekkingen en vrienden zich mogen opbeuren bij het zwaar verlies door hen geleden; terwijl de hartelijke toespraak in het derde aanwijst, hoe de nagedachtenis van den onvergetelijken Ontslapene nuttig kan en behoort te werken.

Men

Men zal deze korte, hartelijke en stichtelijke Leerrede met genoegen lezen en den Eerw. OVERDUYN danken, dat hij eene zoo regtmatige hulde aan wijlen den regtschapenen, onvermoeid werkzamen en met hoogen roem bekenden Leeraar van het Christendom, met eene ongekunstelde hartelijkheid hier heeft toegebragt.

»Staan wij," aldus heeft OVERDUYN geeindigd, »in dat gevoelen, Gel.? heeft het onderwijs, de vermaning en het voorbeeld van onzen ontslapenen Vriend mogen strekken, om het, onder den Goddelijken zegen, bij ons te bevorderen? — Erkennen wij dat, met dankzegging, als de uitnemendste weldaad, welke ons de Goddelijke barmhartigheid, door zijne Evangelieprediking, kon deelachtig maken; en staan wij er naar, dat wij, wakende en biddende, standvastig, onbewegelijk en overvloedig zijn mogen in het werk des Heeren, als die weten, dat onze arbeid in den Heere niet ijdel zijn zal!"

»Zoo mege onzer aller sterven eens een sterven zijn in den Heer, in wien wij geloofd, wien wij lief gehad, en wien wij gehoorzaamd en nagevolgd hebben! Zoo mogen ook wij, stervende, rusten van onzen arbeid; zoo mogen ook ons, wanneer wij van hier scheiden, onze werken volgen, dáár, waar wij, met al de dierbaren, die ons zijn voorgegaan, ook hem zullen wedervinden, van wien wij nog lang zullen spreken, en wien wij nooit vergeten."

TOESPRAAK ter Godsdienstige viering van 's Konings Verjaardag, den 24 Augustus 1839, *in de Martini Kerk, te* Groningen; *door* JACOB BOON, *Predikant aldaar. Te* Groningen, *bij* R. J. Schierbeek, Jr., 1839. 25 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 30 *Cents.*

» Onze Koning is een geschenk van God! Dit u te ontvouwen," zegt de Eerw. BOON, » is mijn toeleg in het eerste deel mijner tegenwoordige toespraak, en daarna wensch ik met u te bedenken, hoe wij aan God, voor deze weldaad, onzen dank behooren te vergelden." Zeer eigenaardig koos hij daartoe *Ps.* LXXXIX: 19, tot tekst, dien hij, even als de Hoogleeraar VAN DER PALM, regt doet verstaan, terwijl hij, in het eerste deel, den Koning doet kennen, als eene voor ons weldadige gift des Hemels, om zijne *waardigheid*, zijne *deugd* en zijn *lang leven*; en in het tweede opwekt, 1) *tot eene* opmerkzame en gevoelige erkentenis van *dat* geschenk, 2) tot eene gepaste gezindheid jegens onzen Koning, en 3) om met hem, tot belooning van Vaderlandsliefde, mede te werken.

Deze gelegenheids-rede voegt zeer goed voor de aangename gelegenheid, is doelmatig ingerigt en stemt volkomen in met den geest van alle weldenkende Nederlanders, die hunnen Koning naar waarde weten te schatten, terwijl zij tot betamelijke gevoelens opwekt of dezelve overtuigend bevestigt.

Het

Het LEVEN en Bedrijf van Dr. M. LUTHER. *Bewerkt door* B. T. LUBLINK WEDDIK, *Predikant bij de Evangelisch-Luthersche Gemeente te* Amsterdam. *Tweede Deel. Te* Amsterdam, *bij* G. Portielje, 1839. 382 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 8,60.

De Eerw. LUBLINK WEDDIK vervolgt hier zijnen begonnen arbeid (*) en wel in dezer voege:

Afd. I. LUTHER en zijne vrienden. ECK komt weder te voorschijn. LUTHER aan den Duitschen Adel en aan den Keizer. LUTHER's schriften verbrand, en door hem die van anderen aan het vuur gewijd. Voorbereiding tot de algemeene Kerkvergadering. De tweede Banbrief tegen LUTHER. De Rijksvergadering wordt eindelijk bepaald en geopend. LUTHER te *Worms* en in den Ban. (1520 en 1521.)

Afd. II. LUTHER op den *Wartburg* en zijn leven en werkzaamheid aldaar. Hij is weder te *Wittenberg*. KARLSTADT niet meer naast, maar tegenover den Hervormer. LUTHER en HENDRIK VIII. Hij treedt uit den Monnikenstand. Zijn huwelijk met KATHARINA VAN BORA. Zijn huisselijk leven. Meer uitvoerige karakterschets. (1521—1525.)

Afd. III. De Boerenkrijg. LUTHER's verhouding tot

(*) Zie de beoordeeling van het eerste Deel in dit Tijdschrift, voor Februarij 1839.

De Red.

tot denzelven. Zijne verdienste wegens school en onderwijs. LUTHER en ZWINGLI. Het Marburger gesprek. De vrome Zoon aan den kranken Vader. (1524, 1525—1530.)

Afd. IV. LUTHER's verhouding tot den Rijksdag te *Augsburg*. Zijn verblijf op de vesting *Koburg*. Laatste levensjaren. Zijn testament. Laatste reis naar *Eisleben*. Zijn dood en uitvaart. (1530—1546.)

Uit deze opschriften ziet de lezer, hoe de Eerw. Schrijver zijn werk in dit Deel voortgezet en geeindigd heeft; bij de lezing zelve zal hij echter ontdekken, dat niet alles, wat in deze Hoofdstukken behandeld voorkomt, hiermede is uitgedrukt. Ook moeten wij er bijvoegen, dat in de achter elke afdeeling gevoegde aanteekeningen en in de aan het slot geplaatste bijlage, ook nog het een en andere voorkomt, dat of ter toelichting, of tot bevestiging, of tot meerdere uitbreiding dient, en dat LUBLINK WEDDIK in de laatste, ter vermeerdering en verbetering van zijne aanteekening 2, op het eerste Hoofdstuk, D. I. bl. 97, eene zoo veel mogelijk naauwkeurige en volledige stamtafel geleverd heeft van LUTHER's geslacht, in de Erfurtsche lijn met ophelderingen.

Zonder den schijn aan te nemen, als wilde hij eene geschiedenis der hervorming geven, heeft LUBLINK WEDDIK echter naar behooren die geschiedenis herinnerd, zoo veel als hem noodig voorkwam, om over de woorden, daden en lotgevallen van den Grooten Hervormer te doen oordeelen.

Hoe

Hoe zeer verklarende, dat zijn doel met deze levensbeschrijving geheel vreemd is aan geschiedkundige en kritische nasporing, en ook menigwerf de beslissing of verdere beoordeeling aan den geoefenden lezer overlatende, heeft hij echter niet verzuimd, de vermelde bijzonderheden in zulk een daglicht te plaatsen, dat men er zijn gevoelen in bemerken kan, maar ook niet zelden zijn oordeel met redenen omkleed er bijgevoegd.

Gedurig heeft hij LUTHER zelven laten spreken, en meermalen zulks ook bij herhaling uitdrukkelijk verklaard, van oordeel zijnde: dat het de pligt is van den geschiedschrijver om zijnen held *door* en *uit* zich zelven voor te stellen en het oordeel van goed- of afkeuring aan den lezer over te laten, indien deze daartoe in staat, en niet gewoon is om vergroot- of verklein-glazen te bezigen. Men ergere zich dan niet, om LUTHER zelven hier zoo dikwerf te hooren spreken. Wie zou zulks afkeuren, wanneer dit geschiedt daar vooral, waar de beoordeeling en beslissing op 's mans woorden aankomt?

Met lof verdient vooral vermeld te worden, dat LUBLINK WEDDIK, ten einde de meest mogelijke onpartijdigheid in acht te nemen en de waarheid te doen kennen, ook de zwakheden en gebreken van wijlen den beroemden Kerkhervormer niet onopgemerkt gelaten en over dezelve zoodanig geschreven heeft, dat men er nuttige wenken in aantreft. Hij heeft LUTHER trachten te doen kennen,

nen, gelijk hij waarlijk was, en een aantal bijzonderheden uit zijne levensgeschiedenis medegedeeld, welke vooral in aanmerking moeten genomen worden, om hem naar waarheid en waarde te beoordeelen, waaronder ook eenige die minder bekend waren.

Het hier voorkomende over LUTHER's betrekkingen, bemoeijingen en invloed, zal men vooral belangrijk vinden, waaronder wel niet als het geringste in het oog zal vallen, dat over zijne betrekking tot MELANCHTON, CARLSTADT, ERASMUS en ZWINGLI, en over zijne Bijbelvertaling enz.

Zijne niet zelden gemaakte aanmerkingen getuigen meest alle (*) van de moeite en zorgvuldigheid door den Schrijver aan dit werk besteed, van zijn gezond en verlicht oordeel, van zijnen goeden smaak en van zijne edele regt christelijke denkwijze. Waar dit nuttig scheen en hij alzoo oordeelde zijne meening te duidelijker te doen kennen of te bevestigen, heeft LUBLINK WEDDIK ook wel eens het van anderen gezegde overgenomen. Wij rekenen het niet ongepast, het volgende ter bevestiging over te schrijven:

» Verschillend is het gedrag en de denkwijze van onzen grooten Hervormer bij deze gelegenheid (het *Mar-*

(*) Hieronder verzoeken wij echter niet de noot onder pag. 282 te rangschikken, welke in ons oog hier al zeer weinig te pas komt.

De Rec.

Marburgsche gesprek) beoordeeld. Een der latere Schrijvers over de Hervorming, ook gunstig, en te regt, in *Nederland* bekend, maakt deze aanmerking bij de boven door ons aangehaalde bijzonderheid, dat LUTHER de woorden der instelling bij het Avondmaal voor zich nederschreef: »Hij had zijne ziel in deze letters, even als in een banformulier, gevangen gezet, uit hetwelk hij niet meer los kon." Hooren wij dezen zelfden Schrijver verder: Men beroofde LUTHER van het dierbaarste, dat hij bezat; men doodde hem te gelijk vrouw en kind, men schond hem zijn' oogappel, zoodra men het Geloof aantastte. Dat gevoelen is schoon; hij dwaalde slechts daarin, waarin zoo dikwerf de strenggeloovigen dwalen, dat zij andersdenkenden liefdeloos beoordeelen, dat zij het *Geloof* met de *Geloofsmeening*, met het *wetenschappelijk gevoelen* over het *Geloof*, de *Godsdienst* met de *Dogmatiek*, verwisselden. Het Christendom kent voorzeker geene andere liefde, dan die uit het Geloof voortspruit, uit de innige Godsdienstige overtuiging en stemming des gemoeds. Doch dit levendigmakend Geloof, dat in de liefde werkzaam is, en zich zoo schoon en krachtig bij LUTHER openbaarde, is niet aan eene letter gebonden, maar heerscht, als eene door de Hemelsche genade geschonkene kracht Gods, in het gemoed, en *dit* Geloof was even zoo krachtig bij ZWINGLIUS en OECOLAMPADIUS, als bij LUTHER en MELANCHTHON. Dan, zoo gaat het niet zelden: hun, wier gevoelens

lens en meeningen in den grond veel minder uiteenloopen, dan zij meenen, staat de Dogmatiek, als eene onoverklimbare schutting met doornheggen en spitse punten, in den weg. En zoo was het ook hier; wel reikten zij elkander eindelijk, over de schutting heen, in zooverre de hand, dat zij vermeenden geene vijanden te zijn, voor zooverre hun geweten dit veroorloofde; doch tot vriendschappelijke hartelijke omarming kwam het niet: men scheidde koel en onbevredigd."

»Wij hebben deze beoordeeling van den Bazelschen Hoogleeraar hier ingelascht om derzelver eenvoudige waarheid; ook in het belangrijk gesprek te *Marburg* leerden wij den Hervormer kennen: misschien hadden sommige lezers meer toegevendheid van hem geëischt en verwacht, en gehoopt, dat hij, zoo niet door de bewijsgronden zijner tegenstrevers overtuigd, door de tranen van ZWINGLI zoude geroerd worden; maar, gelijk ook dit meermalen bleek, LUTHER was geenszins de man, om gemakkelijk *overtuigd*, veel minder om *geroerd* te worden. Wij zouden den ganschen omvang, den geheelen onderlingen innigen zamenhang zijner Geloofsbegrippen als aanschouwelijk voor ons moeten zien, om de vraag te kunnen beantwoorden: waarom is hij niet van zijne overtuiging afgeweken? Het is zoo moeijelijk, om over 's menschen Geloof een oordeel te vellen; wij zien de vrucht, maar de wortels liggen voor ons verborgen: naar mijn oordeel kon de Hervormer zijne gevestigde overtui-

tuiging niet prijs geven, ten zij men hem op de duidelijkste gronden zijne dwaling aanduidde; dit meenden de tegenstrevers, dat zij deden. LUTHER meende dit in geenen deele, en alzoo was er geene mogelijkheid, om eene toenadering te bewerkstelligen. Te regt (gelijk de verdienstelijke HAGENBACH aanmerkt) stond hier »de onoverklimbare schutting met doornheggen en spitse punten:" de Dogmatiek; men heeft zich steeds aan dezelve de handen bezeerd, zelfs bloedig opgereten, en de pogingen, om deze doornheg weg te nemen, bleken en blijken onvoldoende te zijn, dewijl de werklieden, die dat werk ondernemen, straks om en bij de oude heg weder eene nieuwe planten, die ook doornen en punten heeft: als men het werk zoo ver kon brengen, om er een' eenvoudigen muur van te maken, met poorten en deuren, waardoor men tot elkander kon gaan, en elkander over en weer toespreken, dit ware beter dan over de schutting alleen de hand te reiken; mogelijk komt men nog eens zoo ver, om den muur meer en meer af te breken; zoodat men eindelijk het lage muurtje kon bezigen als den heiligen drempel voor den algemeenen Tempel der Christelijke liefde en verdraagzaamheid. Laat ons het beste verwachten! Voor velen staat hier mogelijk niet ongepast de gedachte van eenen hedendaagschen Duitschen Geleerde: »De Dogmatiek is even als het modekleed, in hetwelk zich het Christendom, bij de verschillende wetenschappelijke eischen der eeuwen, moet kleeden;
maar

maar steeds heeft dit laatste (het Christendom) de proef kunnen doorstaan, al veranderde ook het kleed."

Gelijk hij zijnen held in zijne prijzenswaardige hoedanigheden en voortreffelijke verrigtingen vooral als Hervormer naar verdiensten doet kennen, zoo vergeet hij ook niet anderen den verschuldigden lof bij voorkomende aanleiding toe te zwaaijen, b. v. aan UL. ZWINGLI. Met betrekking tot wien hij deze noot geplaatst heeft:

» In het door mij aangehaalde geschiedkundige en populaire werk van HAGENBACH vindt de lezer die berigten aangaande den grooten Zwitserschen Hervormer, welke ik hier niet wil inlasschen. Hij staat in eigenaardige grootheid en kracht *naast*, meest *tegenover* LUTHER. In eenen kalmen, maar warmen, overtuigenden toon, zijn zijne strijdschriften vervat, en zeer uitvoerig, wat het ons bekende leerstellige geschilpunt betreft. Men erkent eene bezadigde kracht van argumenteren in zijne Schriften tegen LUTHER, wien hij somtijds op de ernstigste wijze zijne hevigheid onder het oog brengt. Liefelijk en verkwikkend is de geest zijner Godgeleerdheid, welke gunstig gewerkt heeft en nog werkt op het praktisch gedeelte der Godgeleerdheid. Op den 10[den] October, 1531, werd hij, in den slag bij *Kappel*, alwaar de Evangelischen en Katholijken handgemeen werden, door eenen steen aan het hoofd gewond, en eindigde zijn leven op eene ellendige wijze. Welk een verschillend uiteinde, vergeleken met dat van LUTHER!"

Zij-

»Zijne verschillende werken zijn, weinig jaren geleden, op nieuws, gelijk de meest belangrijke uit het tijdvak der Hervorming, herdrukt, en te regt. Het is voor de Godgeleerden van onzen tijd van meer belang, om *dergelijke Klassiekers* uit de 16de eeuw te leeren kennen, dan zich gemakshalve te bepalen tot een *Compendium der Dogmatiek*, of een zamengedrongen *overzigt* der Kerkelijke Geschiedenis. Wie niet tot de bronnen zelve teruggaat, misduide het ons niet, als wij zijn oordeel over de Kerkhervorming voor zeer nietig houden. Het napraten en *naoordeelen*, is een der droevige kenmerken van onze negentiende eeuw en van onze heele, halve en zestiende Geleerden."

Waarna hij loffelijke melding maakt van en wijst op de Dissert. Hist. Theol. van den Eerw. (thans Leidschen Predikant) J. TICHLER, de *Indole Sacrorum Emendationis a Zwinglio institutae, rite dijudicanda*, Traj. ad Rhenum 1827.

Na het zoo hartelijk als wel voegend slot, leest men ook met genoegen de hier achter geplaatste bijlage, omtrent het *Martijns-Stift* te *Erfurt*.

Wij eindigen deze beschouwing met den Eerw. Schrijver geluk te wenschen, met zijne zoo ijverig ondernomen en met zoo veel lust volbragte taak, niet twijfelende of velen zullen dit zijn werk met genoegen lezen, en in de hoop, dat hij zijn doel, om hiermede wezenlijk nut te stichten, bereiken zal.

De Familie van ANDOUSE, een Geschiedkundig Verhaal uit de tijden der Dragonnades, onder de Regering van LODEWIJK XIV, *in* Frankrijk. *Door* A. RADIJS, *Predikant te* Doesborgh. *Te* Doesborgh, *bij* Kets *en* Lambrechts, 1838. *Tweede Deel IV en* 367 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is ƒ* 6,60.

Gelijk van het eerste, (*) zoo kunnen wij ook van dit tweede Deel, over het algemeen, een loffelijk getuigenis geven. Het is toch als vervolg op dezelfde wijze ingerigt, vol treffende tooneelen, eenen onderhoudenden trant en niet slechts doorvlochten met een aantal bijzonderheden, welke de aandacht trekken, maar ook met aanmerkingen en redeneringen in eenen goeden geest gesteld en geschikt, om ware Godsdienstigheid te bevorderen. Eenige karakters zijn regt levendig geteekend en beminnelijk geschetst. Hier en daar kwam ons echter het verhaal wel wat gerekt voor, eenige bijzonderheden schenen ons te veel fictie te verraden en soms zijn ook de uitweidingen ons te breedvoerig voorgekomen.

Of dit nu de schuld is van den oorsprong of van den navolger, kunnen wij, buiten de gelegenheid om

(*) In dit Tijdschrift voor Februarij dezes Jaars, pag. 142.

om te vergelijken, niet zeggen. Hoe dit zijn moge, wij houden ons overtuigd, dat deze *Familie van Andouse* velen aangenaam zijn zal en met nut gebruikt kan worden. Gaarne vereenigen wij ons met den wensch van den Eerw. RADIJS:

»Moge dit werk het nut, door mij bedoeld, rijkelijk daarstellen! Zij ook de herinnering, die men hier ontvangt, vooral dienstig, om op den geest, die de Roomsche Kerk bezielt, opmerkzaam te maken. Menig verschijnsel onzer dagen geeft stof tot bezorgdheid; zelfs op den vaderlandschen bodem wint die Kerk veld, althans voor het uiterlijke. Hare tempels nemen in luister en aantal toe; zij vindt ruime en rijke ondersteuning — en wij Protestanten — staan wij in dezen gelijk? Mogt toch de geest van onverschilligheid, die zich achter het masker van verdraagzaamheid verbergt, eenmaal ophouden, en waakzaamheid, ernstige waakzaamheid, ons meer bezielen!"

FILIP VAN MARNIX, *Heer van* St. Aldegonde, *bijzonder aan de hand van* WILLEM I. *In twee Deelen. Door* WILHELM BROES, *Rustend Leeraar bij de Nederlandsche Hervormde Kerk. Tweede Deel, eerste Stuk. Te* Amsterdam, *bij* Johannes van der Hey en Zoon, 1839. *XXXII en* 216 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 6,60.

De Eerw. BROES geeft hier slechts één Stuk van het

het tweede Deel zijnes werks, omdat hij ten dienste van het vervolg gaarne den voortgang afwachtte der meermalen aangehaalde *Archives*. Tot voorrede dient weder een merkwaardige brief van den Prins van Oranje aan den Graaf JAN VAN NASSAU, get. *Middelburg* 6 Febr. 1577, gevolgd door eenen anderen aan dien Vorst, van zijne Dochter MARIA, Gravinne van Nassau aan haren Vader, (get. *Otweiler* en *Wetterick*, 15 Oct. 1576.) waaruit des Vorsten zin voor huisselijkheid en huwelijksliefde vooral duidelijk doorstralen en door BROES opzettelijk daarenboven aangewezen en beredeneerd worden, terwijl de eigenaardige verdediging van den Prins, ten opzigte van zijn herhaald huwen, hier besloten is met een gedeelte eenes briefs van zijne hand, uit *Dordrecht*, den 7 Julij 1575, aan zijnen broeder JAN geschreven.

Na nog eenige verbeteringen en bijvoegsels den Schrijver door eene en andere vriendelijke hand aangewezen, te hebben medegedeeld, vervolgt BROES met de derde voorlezing, voorstellende VAN MARNIX AAN WILLEMS- en MORNAY DU PLESSIS AAN HENDRIKSzijde.

De groote gelijkheid tusschen VAN MARNIX en DU PLESSIS vooraf willende in 't oog doen vallen, bepaalt BROES 1.) de aandacht bij de *uitwendige*, ten aanzien van stand en levenslot, en 2.) bij de *inwendige*, met opzigt tot loffelijke hoedanigheden, verstandsbegaafdheden en deugden. Tot het voornaamste, het tweede punt, gevorderd zijnde, zegt

BROES:

BROES: » Twee regels heb ik mij hier voorgeschreven. De *eene* is, dat ik, mij niet gestreng houdende aan den titel van mijn vertoog, mijne proeven neem ook buiten den tijd, wanneer VAN MARNIX aan WILLEMS- en DU PLESSIS aan HENDRIKS zijde stond. De *andere*, dat ik de veelvuldige, in hen *te prijzen* deugden zoo rangschik, dat in de breede rij telkens die naast elkander staan, van welke deze aan gene, zal zij niet in eene ondeugd ontaarden, ter wijziging en besturing moet strekken."

In de tweede afdeeling beschouwt BROES eerst ieder hunner, als raadsman en vriend, aan de zijde van zijnen hooggeschatten Vorst, vervolgens DU PLESSIS na HENDRIKS en VAN MARNIX na WILLEMS afsterven. De godsvrucht, geleerdheid en goede smaak van beide, worden hier ook overtuigend geroemd. Aan het slot heeft de Eerw. Schrijver zich zoodanig verklaard, dat ieder weldenkende er mede te vreden zal zijn. Het volgende bewijze zulks:

» Na dezen gang der Hervorming beschouwd te hebben, zal het ons duidelijk zijn, dat, nevens vromen zin voor de Evangelische waarheid, rijke kennis der oude letteren voor DU PLESSIS en VAN MARNIX bij uitnemendheid wél voegde. Zij waren, achter de eerste strijders voor de nieuwe zuivere kerk, hare uitgelezene voorstanders en helden, ieder op een, tot dezelve behoorend, wijd grondgebied. Het is dan de sieraad der voorgangers, welke de twee moedige navolgers sierde; wat gene

 door-

doorgaans in den weg van gematigdheid en humaniteit geleid had, leidde ook hen; wat LUTHER, ZWINGLI en hunne medearbeiders behoed had tegen eene soort van mystiekerij, welke strekt om alle gezonde uitlegging en alle kritiek, tot de matige toe, betrekkelijk de Heilige Schriftuur te verloochenen, dat behoedde hen mede. De letterschat van ERASMUS had aan de Kerkhervorming, in hare geboorte, bij den geleerden en beschaafden stand eere en aanprijzing gegeven; DU PLESSIS en VAN MARNIX handhaafden die eer in hunne schriften en in hun bedrijf."

»Moge onze eeuw van hun spoor niet uitwijken; moge zij het onverstand mijden, hetwelk, alles verwarrende, in het boek *Genesis den Brief aan de Romeinen* en in SALOMO's *Hooglied* de brieven van den geliefden Discipel des Heeren leest; in de Heilige Schrift, omdat zij Heilige Schrift is, overal alles vindt, wat zij zou kunnen zeggen; in de *Staten Overzetting*, als het eigen werk des Geestes geroemd, de Roomsch-Katholijke *Vulgata* terugroept: moge zij den zelfbehagenden eigendunk schuwen, welke niet uit het Woord van God *ontleent* en *afleidt*, maar de eigene meening uit het gevoel in het Woord van God *indringt*; moge zij de waarheid voorstaan nevens gematigdheid en gematigdheid nevens de waarheid, de onfeilbare uitspraak der Godheid in geen leerpunt wegwerpen, maar ook het Woord van God redelijk onderzoeken, en, naar des Apostels vermaan, wél snijden;

het

het gezag van bloot menschelijk leer-formulier overal achter de Heilige Schrift stellen, maar ook de baarblijkelijke en schier eenparig in de Gemeente erkende en geëerbiedigde hoofdleer der Heilige Schrift, albans ten opzigte van den Leeraar, dienaar der Gemeente, door Kerkformulier handhaven!"

Achteraan zijn weder twee aanhangsels gevoegd, het eerste de Psalmenberijming van DATHEEN overstellende tegen die van VAN MARNIX, en het *tweede* handelende over het *Wilhelmuslied*.

In het eerste heeft BROES tot voorbeelden gekozen, *Ps.* XXXVIII en XCI, en vooraf de vertaling van den Hoogleeraar VAN DER PALM laten gaan. Alzoo is duidelijk de meerdere voortreffelijkheid in het licht gesteld der berijming van zijnen held, boven die van de meer bekende van P. DATHEEN; terwijl ook eene en andere aanmerking tot toelichting en verdere staving dienen kan, niet alleen van dat voor VAN MARNIX gunstiger oordeel, maar ook van de kerkelijke geschiedenis van dien tijd en later.

In het laatste geeft BROES 1.) de redenen oordeelkundig op, welke hem met eenigen doet vermoeden, dat VAN MARNIX en niet COORNHERT voor den maker van het zoo vermaarde volksgezang moet gehouden worden, en gaat vervolgens over, om de groote dienst te doen opmerken, welke VAN MARNIX, door zijn *Wilhelmus*, aan Vorst en Vaderland zal hebben bewezen. Met bevestigden nadruk mogt BROES uitroepen aan het einde:

»Mag ik herhalen: VAN MARNIX, als hij, in kunstelooze eenvoudigheid, het *Wilhelmus-lied* zamenstelde, deed een groot werk; groot, ver boven zijn doelen en vermoeden, was daarmede, onder het Godsbestuur, zijne bewezene dienst aan ORANJE en het Vaderland. En aangenaam mag ons de gedachte zijn, opwekkende moet zij wezen om al wat onze hand vindt goeds te doen, met kracht te doen: *dat het kleine zaadje wel eens, God boven alle verwachten den wasdom gevende, over jaren en eeuwen zijne heilzame vrucht laat inoogsten.*"

Eene bedenking hier gemaakt, of niet DE LA NOUE ten minsten even goed als DU PLESSIS in vergelijking had kunnen gebragt worden met VAN MARNIX? heeft BROES aanleiding gegeven, om in het *Naschrift* daarop ontkennend te antwoorden, en wel zoodanig, dat wij niet kunnen gelooven, dat iemand daartegen met grond iets wezenlijks zoude kunnen inbrengen. Van de ongezochte hiertoe gegeven aanleiding, heeft BROES eindelijk gebruik gemaakt, om de zeker niet onbelangrijke vraag te beschouwen: *of het wel voor eene begeerlijke zaak te houden zij, zoo heel wél* (als b. v. DE LA NOUE) *te staan bij de tegenpartij?* De be-ant-

(*) Zie AMIRAULT, *La vie de François Seigneur DE LA NOUE, dit Bras de Fer, à Leyde, chez.* JEAN ELSEVIER, 1661, hier ook benevens THUANUS aangehaald.
De Red.

antwoording van welke hier te geschikter voorkomt, daar er in het voorgaande zoo veel weifelends en staatkundigs voor de aandacht gebragt moest worden, gedeeltelijk meer, gedeeltelijk minder, maar gedeeltelijk ook niet te verschoonen. Het stelsel van schikken en plooijen, zou het niet ook nog in onzen tijd wel eens te verre gedreven worden, ten koste der waarheid? Eene gepaste waarschuwing daar tegen kan dan ook nu niet ongepast voorkomen.

De ZEE, hare Bewoners en Wonderen. Door W. F. A. W. ZIMMERMANN. *Uit het Hoogduitsch vrij vertaald door* G. A. HONDEYKER, *Onderwijzer in de Zeevaartkunde. Vierde en laatste Stuk. Met Afbeeldingen. Te* Amsterdam, *bij* Gebroeders Diederichs, 1839. *Van* 371—690 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 8,80.

De inhoud van dit vervolg is:

Flibustiers. De Antilles. Newfoundland. De Kabeljaauwvangst. De Azorische Eilanden. De Kanarische Eilanden. De Kaapverdische Eilanden, Ascension, St. Helena en Tristan d'Acunha. Handel op den Atlantischen Oceaan. Middellandsche en Zwarte Zee. Het ontstaan der Middellandsche Zee. Grenzen der Middellandsche Zee. Bogten en Straten van de Middellandsche Zee. Gibraltar. Toulon. Koraal-Visscherij. De Koraal-Polyp. Napels. Meerminnen. Faro di Messina. De Adria-

tische Zee. Venetië. Fata Morgana. Volkanische verschijnselen der Middellandsche Zee. De Dardanellen en de Bosphorus. De Zwarte Zee. De Indische Zee. Uitgestrektheid en Grenzen. Zeeroovers. De Parel-Visscherij. Brand op Zee. Hongersnood en watergebrek op Zee. De Eilanden. Batavia. De stille Oceaan. Grenzen der Zuid Zee. Ontdekkingen in de Zuid Zee. Eilanden-groepen der Zuid Zee.

De geschiedenis van de Zeerooverij, in de eerste afdeeling geschetst, doet de haren te bergen rijzen, waartegen ZIMMERMANN te regt, naar ons gevoel, deze aanmerking gemaakt heeft:

» Om de wrange vruchten der Zeerooverij geheel en al uit te roeijen, moesten de Zeemogendheden alle vereenigde inspanning in het werk stellen. Hierbij echter is het niet genoeg om de Zeeroovers slechts te vervolgen, maar ook moesten allen, die den dus geroofden buit ontvingen of opkochten op dezelfde wijze gestraft worden. De grootste schrede om dit doel te bereiken, zou inderdaad gedaan zijn, wanneer men in oorlogstijden geene kaperbrieven of vrijheden om te kapen verleende, want de kaapvaart is als de kweekschool voor de zeerooverij te beschouwen. Eene zoodanige afschaffing van den bijzonderen oorlog ter Zee, zou eene buitengewoon groote weldaad voor het algemeen zijn. Nogtans is eene toereikende wapening het zekerste middel en hetwelk de koopvaardijvaarders zelve, hoewel niet dan met grootere kos-

kosten, kunnen in het werk stellen; daar zij dan ten minste niet steeds dadelijk ten buit strekken voor ieder klein rooversvaartuig; hoe beter de koopvaardijschepen in staat gesteld worden om zich te verdedigen, des te grooter en natuurlijk zoo veel te sterker moeten de rooverschepen ook bemand zijn, terwijl het dan ook te moeijelijker voor de zeeschuimers is, om een zoodanig vaartuig behoorlijk uit te rusten. Minder echter voor de overmagt van wapenen, dan wel voor die van volk moeten de koopvaardijschepen bevreesd zijn, daar voor betrekkelijk geringe kosten de eerste kunnen worden aangeschaft, terwijl de beperkte ruimte en de meerdere maandgelden geene sterke bemanning toelaten. Veeltijds ook hebben om die reden de kleine en laag op het water liggende schepen veel van de kustbewoners, in de *Middellandsche Zee*, te lijden."

Merkwaardig is het dat, gelijk hier berigt wordt, de geheele visscherij op de bank van *Terre Neuve* mogelijk een kapitaal van 30 millioen guldens in omloop zet, waarvan twee derde gedeelten gewonnen worden.

Treffend is de schets van de vreesselijke onheilen, door aardbevingen en waterschuddingen meermalen veroorzaakt.

Als eene de aandacht zeer trekkende bijzonderheid, uit de Natuurlijke historie, hier aangehaald, deelen wij den lezer mede:

» Bij gelegenheid, dat wij van dit eiland melding

ding maken, zullen wij een merkwaardig voorbeeld mededeelen van het sterke instinkt (de natuurdrift) van een gewoonlijk als zeer dom beschouwd dier, en hetwelk wij ontleenen uit GLADBINE's *Natural History*, 3 *and last serie*. Een schip, hetwelk bij de te huis reize naar *Engeland* aan het eiland *Ascension* aanlegde, kreeg daar eenige groote schildpadden aan boord, waaronder zich eene bevond, die slechts drie pooten had, daar haar een der voorste, waarschijnlijk bij een gevecht met een of ander zeedier, was afgescheurd. Schertsender wijze werd dit dier door de matrozen *Lord Nelson* genoemd, welke zeevoogd, zoo als bekend is, insgelijks eenen arm verloren had. Deze schildpadden werden op dezelfde wijze gemerkt, als men gewoon is de vaten en kuipen te merken: dat is, men brandde door middel van een heet ijzer, hetwelk met die merken voorzien was, eenige letters en getallen, waardoor het vaartuig, tot hetwelk de goederen behooren, aangeduid worden, op het onderste gedeelte der schaal van het groote dier. Deze teekens blijven zoo lang zigtbaar als er nog een stuk van het schild overig is, zij zijn in zekeren zin onuitwischbaar en vergroeijen nimmer."

» De schildpadden werden van tijd tot tijd in het haar zoo ongewone element, zonder de verfrisschende kracht van het zeewater, ziek en stierven de eene na de andere, en ook werd *Nelson* met den dood bedreigd, toen men het *Engelsche* ka-

kanaal binnenliep. Hier wierpen de matrozen het schepsel in zee, om zoo mogelijk deszelfs leven te redden. In dezen haren natuurlijken toestand verplaatst zijnde, kreeg het dier op nieuw kracht, en na verloop van twee jaren werd de driebeenige *Lord Nelson*, die door de scheepsmerken dadelijk te herkennen was, ten tweeden male bij *Ascension* gevangen. Deze schildpad moest derhalve den verbazenden weg, van *Engeland* langs geheel *Europa* en *Afrika*, tot aan dit bijna onmerkbare punt in den *Oceaan*, terug hebben gevonden; waardoor toch werd zij op *dezen* ongebaanden weg geleid?"

Bij de vermelding der onderscheidene verhalen omtrent de Meerminnen, waaromtrent de Vertaler ook zijne stem teregt heeft doen hooren, verwonderde ons wel het meest, dat BALLENSTEDT inderdaad een geleerde genoemd wordt, *die zeer vrij van eenig vooroordeel is!!!* Wij voor ons zouden althans dat getuigenis niet gaarne onderschrijven.

Bij de plaatselijke beschrijvingen wordt ook gedacht aan de fabels en dichterlijke beschrijvingen der ouden, b. v. op het art. FARO DI MESSINA, van de SCYLLA en CHARYBDIS.

De toelichting van het door de bijgeloovige Italianen zoo bevreemdend beschouwde en wonderlijk voorgestelde natuurverschijnsel, de zoogenaamde FATA MORGANA, is natuurkundig en verdient opgemerkt te worden.

Zoo roerend als eenvoudig is de beschrijving van

van het verbranden in November van het jaar 1619, in de Indische Zee, van het schip van WILLEM IJSBRANDSZ. BONTEKOE (niet te verwarren met CORNELIS DEKKER, dien men naar het uithangbord van zijnen Vader, ook gewoon was BONTEKOE te noemen) (*) en zijne wonderbare redding, met eenige der zijnen die overgebleven waren. Zulke episoden leveren eene veraangenamende afwisseling voor den lezer op.

Onder de lezing der beschrijving van *Java*, gevoelt men zich aan den Vertaler verpligt, die den geëerden Duitscher hier te regt heeft gewezen. Aan het slot had de Overzetter de *Godsd. natuurk. redev.* van Prof. UILKENS tot staving wel mogen aanhalen.

Bij de beschouwing van de zoogenaamde *Stille Oceaan* (waarop het echter ook wel stormt en hetwelk in zeker opzigt onder het gevaarlijkst vaarwater mag gerangschikt worden) worden TASMAN, SCHOUTEN, LE MAIRE, COOK, LA PEYROUSE, DILLON, DUMOND D'URVILLE enz. behoorlijk gedacht.

Wij hadden wel gewenscht, dat de Heer overzetter, bij gelegenheid van het zoo ongunstig oordeel, over de Zendelingen te *Otaheite* enz., hier uitgebragt, den tekst verbeterd of liever het verkeerde, onwaarachtige en partijdige daarvan voor den

(*) Men vergelijke echter hiermede eens de aanteekeningen van den Hoornschen Rector ABBING, op bladz. 15 van zijn' met een weldadig doel geschrevene korte *Geschiedenis van Hoorn en van de aldaar verbrande Kerk.*

De Bes.

den lezer aangewezen had. Het eene is hier toch veel te gunstig geschetst en het andere te zwart geteekend. Zoodanig iets heeft teregtwijzing noodig en ontsiert het werk.

Met de herinnering aan de muiterij, in April 1789, op het vaartuig *Bounty*, onder bevel van Kapt. BLIGH uitgevaren, en de zonderbare gevolgen daarvan, eindigt dit boekdeel, hetwelk zeer veel merkwaardigs bevat, blijkens ook het door ons medegedeelde en verdient gelezen te worden; ofschoon dan ook met die bedachtzaamheid, welke men onder de lezing van dergelijke werken doorgaans wel behoort in acht te nemen.

De Heer HONDEYKER verdient, hoezeer wij gaarne hier en daar iets meer aangemerkt gevonden hadden, evenwel den lof, dat hij met deze overzetting zich bij het Nederlandsche Publiek verdienstelijk heeft gemaakt. De platen of afbeeldingen zien er al te treurig uit. Men had daar meer kosten aan moeten besteden.

PALESTINA, of het Heilige Land, van de vroegste tot op den tegenwoordigen tijd. Op geschiedkundige waarheid, volgens de meest geloofwaardige Reizigers gegrond; benevens een beknopt overzigt van de Aardrijkskunde, Land- en Plaatsbeschrijving; alsmede van de geschiedenis des Joodschen volks, de Kruistogten en van de Letterkunde en Godsdienst der oude Hebreeën, van Dr. M. RUSSEL; *naar het Hoogduitsch van* Dr. A. DIEZMANN. *Met Platen. Tweede Deel. Te* Amsterdam, *bij* G. Portielje. 1838. 229 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2,70.

Dit deel (*) wordt aangevangen, met eene beschrijving van het Land ten zuiden en ten oosten van *Jeruzalem.* Men treft hier al aanstonds onder andere meer wetenswaardige zaken, weder eene vermelding van een aantal bijzonderheden aan, uit de groote doos van overleveringen, waarop geen geoefend lezer zich ligtelijk verlaten zal, die echter door de ligtgeloovige voorstanders van het bijgeloof met zekeren eerbied steeds vernomen worden.

Het tweede Hoofdstuk behelst eene beschrijving van het land ten noorden van *Jeruzalem.* Men leest hier onder andere deze gelegenheids aanmerking en berigten:

» Men

(*) Zie onze beschouwing van het eerste Deel, in dit Tijdschrift voor April l. l. bladz. 423 en verv.

» Men heeft met betrekking op de Jakobsfontein, waar de Heer het gesprek met de Samaritaansche vrouw had, opgemerkt, dat geen Christen geleerde ooit het vierde Hoofdstuk van het Evangelie van JOHANNES gelezen heeft, zonder door de talrijke inwendige waarheidsbewijzen, die terstond het gemoed doordringen, getroffen te worden. Het is onmogelijk, in een ander geschrift zóó veel stof tot nadenken, in zulk een klein bestek, te vinden. Behalve het gewigt hiervan als theologische oorkonde, bevat het zóó veel leering, dat men een geheel boek, met deszelfs ophelderingen over de Joodsche geschiedenis en de aardrijkskunde van het Land, zou kunnen vol maken. Alles, wat men hierover in JOSEPHUS vindt, schijnt slechts eene uitbreiding van dit Hoofdstuk te zijn. De reize van onzen Heer van *Judea* naar *Galilea;* de oorzaak van dezelve; Zijn togt naar *Samaria;* Zijn naderen tot de hoofdstad van dit Land; de naam van dezelve; Zijne aankomst op het veld der Amorieten, hetwelk een einde maakt aan het naauwe dal van *Sichem;* het oude gebruik bij eenen put stil te houden; het waterputten door de vrouwen; de zending der Discipelen naar de stad om levensmiddelen, waarbij de ligging van den put en van de stad in aanmerking komt; de vraag der Samaritaansche vrouw over de bestaande vooroordeelen, welke de Joden van de Samaritanen afscheidden; de diepte van den put; de Oostersche gelijkenis in de woorden: » levend water;" de geschiedenis van den

den put zelven, en de daardoor opgehelderde gebruiken; de Godsvereering op den berg *Gerizim*: — dit alles komt in weinige verzen voor, en is eene soort van bewijs voor de waarheid van het verhaal, waarin men dit alles vindt."

»Het oude *Samaria* zelf doet zich thans aan den reiziger voor, onder den naam van *Sebaste*, of de eerwaardige, eene benaming, welke haar HERODES ter eere van zijnen weldoener AUGUSTUS gaf. De Joodsche geschiedschrijver geeft eene naauwkeurige beschrijving van die gebouwen, welke de Idumeesche vorst oprigtte, in het bijzonder eene citadel en eenen prachtigen tempel, welke hij wilde bouwen, om den toekomstigen geslachten een bewijs van zijnen goeden smaak en van zijne zucht tot pracht te geven. Hij voegt er bij, dat de stad derdehalve Engelsche mijl in den omtrek had, en eene dagreis van *Jeruzalem* lag. Latere reizigers hebben dezen afstand op meer dan veertig Engelsche mijlen begroot. Hare ligging is bij uitstek schoon, gelijk zij van natuur vast is, daar zij de kruin van een' berg beslaat, welke van alle kanten door een diep dal omgeven is, en derhalve gemakkelijk en volkomen bevestigd kan worden. Maar de schitterende stad van HERODES is thans tot een klein en armoedig dorp, dat slechts de overblijfselen van zijne vroegere grootheid bezit, afgedaald. Op eene plaats vindt men, volgens Dr. RICHARDSON, zestig Jonische zuilen in eene enkele rij, en zij moeten de ligging van het een of ander prachtig gebouw,

het-

hetwelk de Leenman van AUGUSTUS liet oprigten, aanduiden. BUCKINGHAM telde drie en tachtig zulke zuilen en maakt melding van eene overlevering onder de ingeborenen, volgens welke men zegt, dat zij een deel van HERODES eigen paleis hebben uitgemaakt. Dit kan het geboren zijn, waarvan JOSEPHUS spreekt, als hij zegt, dat de zoo even gemelde koning eene heilige plaats van 1½ Engelsche mijl in den omtrek heeft gebouwd, en met allerlei opschik versierd, en daarin eenen tempel heeft opgerigt, die zoowel door deszelfs grootte als schoonheid uitmuntte."

» Volgens MAUNDRELL was op dien tijd de plaats, waar eenmaal de stad gestaan heeft, geheel en al in een' tuin veranderd, en al het nog overige, hetwelk aantoont dat hier zoodanig eene stad geweest is, was alleen een met zuilen omgeven vierkant plein en eenige armoedige puinhoopen eener Kerk, welke men zegt, dat door Keizerin HELENA op die plek gebouwd werd, waar JOHANNES de Dooper gevangen zat en onthoofd werd. In het schip van dezen tempel gaat men eenen trap naar den kerker, waar het heilige bloed vergoten is, af. De Turken achten deze gevangenis hoog en hebben daar boven eene kleine moskée gebouwd; doch voor een weinig geld krijgt men verlof om naar beneden te gaan, ten einde zijne nieuwsgierigheid te bevredigen."

» Honderd dertig jaren, benevens de verwoestende gewoonten der Turken, schijnen eene groote ver-

verandering aan de overblijfselen van *Sebaste* te weeg gebragt te hebben; want toen Dr. CLARKE dezelve bezocht, kon hij er niets meer van ontdekken, en was om die reden geneigd, het bestaan der prachtige ruïnen, waarvan MAUNDRELL melding maakt en die RICHARDSON en BUCKINGHAM uitvoerig beschrijven, in twijfel te trekken. Hij wil het oude *Samarië* dáárhenen verleggen, waar het kasteel *Santorri* staat; maar zijne gronden zijn niet van dien aard, dat zij ook zelfs den ligtgeloovigsten lezer zouden kunnen bevredigen."

Wij hadden wel gewenscht, dat de Heer RUSSEL een weinig minder aan de overleveringen gehoor gegeven en meer zich toegelegd had op het wezenlijk belangrijke. Zeker soort van lezers zullen er zich mogelijk echter mede gediend achten, maar de meesten zullen zeker liever echte berigten ontvangen, waarop men zich verlaten kan. Zoo heeft ons daarom ook het derde Hoofdstuk beter behaagd, waarin RUSSEL de geschiedenis van *Palestina* voor den lezer schetst, van den val van *Jeruzalem*, door JOZEFUS levendig voorgesteld, tot aan den tegenwoordigen tijd. Tot eene proeve van zijne bijzondere denkwijze, schrijven wij hier zijn gevoelen af, omtrent de beruchte kruistogten:

» Wij zijn overtuigd, dat bij den eigenlijken toestand der Christenwereld, toen PETER de kluizenaar te wapen riep, een vereenigde oorlog tegen de Mahomedaansche Staten van *Syrië* door de gezondste staatkunde beheerscht werd. De onderdanen

van

van OMAR hadden reeds in *Sicilië* en *Spanje* voet gezet en beproefden *Frankrijk* onder het juk te brengen. Zij streefden naar de alleenheerschappij in het Westen, gelijk in het Oosten; zij hoopten het zegevieren van de halve maan in *Europa*, gelijk in *Azië* te zien, en den aanhangers van CHRISTUS aan de afgelegene oevers der *Atlantische Zee* eene schatting op te leggen, of hen tot de verzaking van hun geloof te kunnen noodzaken. Wie dus in de kruisvaarders slechts eene schaar gewapende pelgrims ziet, die een graf in *Palestina* wilden veroveren, heeft een zeer beperkt overzigt over de Geschiedenis. Het was niet alleen om het terugkrijgen van dit heilig gebouw uit de handen der ongeloovigen te doen; maar veeleer om de beslissing, wie van de beide Rijken, het Christelijke of Mahomedaansche, op de aarde het overwigt moest hebben: dat, wat de beschaving tegenstreeft, en slechts onwetendheid, heerschzucht en slavernij voorstaat; of dat, hetwelk de menschelijke ontwikkeling, de geleerdheid en vrijheid in alle standen des levens ondersteunt."

Dat de Voorzienigheid uit het kwaad weldadig het goede doet voortspruiten, zou hier met grond hebben kunnen zijn opgemerkt.

Het verhaal van de kruistogten is, voor het doel, ten minsten naar ons oordeel, al te lang gerekt. Een vierde van de ruimte, hieraan nu toegewijd, ware voldoende geweest. Dit Hoofdstuk eindigt met eene zeer korte herinnering aan den tegen-

woordigen toestand van het Heilige Land en aan de opgaven betreffende het getal, den toestand en het karakter der Joden, die thans nog zoo talrijk zullen zijn, als ten tijde van DAVIDS regering over de XII stammen.

Het vierde Hoofdstuk eindelijk is toegewijd, aan de natuurlijke geschiedenis van *Palestina*.

Kortelijk is hierover het een en andere aangestipt en aangemerkt, met het oogmerk vooral, om eenige Bijbelplaatsen nader toe te lichten.

Aan het slot van deze onze beschouwing, waarin wij den lezer met den inhoud en wijze van behandeling een weinig nader bekend hebben willen maken, merken wij aan, dat schoon dan al dit werk op verre na niet in alles is, wat wij gewenscht hadden, hetzelve echter vele goede mededeelingen en toelichtingen bevat, en met oordeel gebruikt zijnde, nuttig werken kan. De plaatjes zijn net uitgevoerd.

BIJ-

BIJDRAGEN tot bekendmaking van de voornaamste zaken van den Handel der Nederlanden *en van dien van* Hamburg; *opgehelderd door de berekening der meeste artikelen, welke van* Amsterdam *naar* Hamburg *en van* Hamburg *naar* Amsterdam *gezonden worden; ook door den Effecten-Handel en de Wissel-Arbitrage over beide plaatsen. Met opgave der Logarithmen, om, volgens de grondslagen, die iedere rekening aanbiedt, bij elke verandering op eene gemakkelijke wijze de pari der beide markten te leeren kennen, en vele belangrijke aanmerkingen enz. Te* Utrecht, *bij* N. van der Monde, 1837. *XXII en* 286 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 3,80.

De titel geeft den inhoud van dit werkje duidelijk te kennen. Het is opgedragen aan den Heer W. DE CLERCQ, Directeur der Nederlandsche Handelmaatschappij en heeft de strekking, om aan den zoo belangrijken Handelstand van het dierbaar Vaderland nuttig te zijn, door de meer en meer ontsluijerde wetenschap van den handel niet als een gewaagd *spel*, maar als een noodzakelijk en voordeelig bedrijf tot zijn onderhoud te leeren kennen en te doen beoefenen.

» Bij het verlaten," zegt de ongenoemde Schrijver, » van eene loopbaan, meer dan twintig jaren aan den handel in het algemeen gewijd, konde ik het

het niet van mij verkrijgen, de verkregen ondervinding, en de meer dan gewoonlijk aan mij bekend gewordene bijzonderheden tot dit vak betrekkelijk, in de vergetelheid te laten wegzinken."

» Ik gevoelde mij tot het openbaar maken derzelve te meer verpligt, door de overtuiging, welke mij die ervaring heeft opgeleverd, dat er eene wezenlijke behoefte bestaat aan eene handleiding voor minkundigen, en voor de zoodanigen, welke met den geheelen omvang des handels niet bekend zijn. Voortdurend toch heerscht onder sommige kooplieden een stelsel, om vele zaken geheim te houden, waarvan de openbaarmaking, (bij het algemeen bekend worden der meeste zaken,) een wezenlijk voordeel aanbrengt."

» Om iets tot staving hiervan op te noemen, wijzen wij op *de Verkoop-conditie van de goederen in de Nederlanden*. In *Hamburg* zijn dezelve door den druk algemeen bekend gemaakt; in vele andere plaatsen en landen vordert hunne eenvoudigheid weinig wetenschap; maar bij ons, waar, ondanks de bemoeijingen tot afschaffing van zoo veel omslagtigs, nog slechts weinig veranderd is, wordt daarbij niet zelden eene zekere willekeur gepleegd, die door zamenspanning van makelaar en kooper, tot knevelarij van den vertrouwelijken verkooper overhelt; of omgekeerd den kooper misleidt. En zoo zijn er meer dan andere nadeelige gevolgen uit onbekendheid geboren, waaraan een nog onbedreven handelaar dagelijks is blootgesteld."

» Ten

» Ten einde in het bestaand gebrek te voorzien, worden aan het handeldrijvend plubliek deze bijdragen aangeboden, en tot proeve van de wijze, hoedanig de bekendmakingen met den binnen- en buitenlandschen handel zullen voorgesteld worden, thans de eerste aflevering. De voornaamste onderwerpen en zaken, die niet slechts van *Amsterdam*, in betrekking tot den handel met *Hamburg*, maar ook ten aanzien van de *Nederlanden* in het algemeen, geweten moeten worden, zal men duidelijk daarin aangewezen vinden. Onder de geleverde berekeningen hebben wij ons bevlijtigd zulke artikelen te kiezen, die het meeste in den te zamen-handel voorkomen, en daar het grootste gedeelte bij herhaling bewaarheid zijn, kan men op de juistheid derzelven rekenen."

Ofschoon bepaaldelijk den handel met *Hamburg* hier ten onderwerp gekozen hebbende, houdt de Schrijver echter de aandacht met den algemeenen omvang des handels bezig en verzuimt dus ook niet te spreken van den Effecten- en Wisselhandel. De inhoud der hier voorkomende mededeelingen is vooraan, in 10 bladzijden, zoo naauwkeurig opgegeven, dat men er geschiktelijk gebruik van kan maken, om te zien waar of men, hetgeen men verlangt na te slaan, hier vinden kan.

Wij achten dat deze Handleiding, voor hen die zich aan den handel wijden, van groot nut zijn kan, en dat ook de werkelijke beoefenaar er zich voordeel mede kan doen. Het nieuwe Wetboek

van Koophandel nog aanhangig zijnde, kon de Schrijver nog niet het daarbij in te voeren Wisselregt als handleiding mededeelen, en heeft dus, in de zamenvatting der verpligtingen van den houder van eenen Wisselbrief, alleen opgegeven wat deswegens als nog gebruikelijk is en vereischt wordt.

Ter vermijding van een register, heeft de Schrijver de opgaven der berekeningen van alle soorten van goederen, verre de grootste helft uitmakende van de eerste aflevering, alphabetisch laten volgen en wel in deze afdeelingen:

» Coloniaal waren, of Oost- en West-Indische voortbrengselen: Rijst, en verdere Kruidenierswaren: Granen en Zaden, met bemerkingen. *NB. bij de Zaden ook de Zaad-Oliën.* Tabak *in deszelfs geheelen omvang*, en voorts Metalen, Fabriek-voortbrengselen, Visch en alle andere goederen enz. enz."

» Iedere afdeeling is vervolgens weder naar de orde van het Alphabeth geplaatst. Eindelijk komen als bijvoegsel, de calculatien der verschillende effecten."

Wij wenschen, dat de bejaarde kundige Schrijver zijn oogmerk gelukkig bereiken en genoegzame aanmoediging erlangen zal, tot de voortzetting van dit werk, niet uit het oog verliezende, dat eene goede orde en de vereeniging van kort- en klaarheid het gebruik ook van een zoodanig werk zeer bevorderen kunnen.

EENE

ÉÉNE onder DUIZEND. Een geschiedkundige Roman uit de tijden van HENDRIK III *en* HENDRIK IV, *uit het Engelsch van* GEORGE PAINE RAINSFORD JAMES, ESQ., *Schrijver van Maria van Bourgondië of het oproer te Gend, door* STRENBERGEN VAN GOOR, *drie Deelen. Te* Amsterdam, *bij* G. Portielje, 1838. *Eerste Deel XVI en* 244, *tweede Deel* 243 *en derde Deel* 243 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs der drie Deelen is f* 7,80.

Onder de menigvuldige voortbrengselen, die zoo ruimschoots van vreemden grond op onzen bodem worden overgeplant, bekleedt voorzeker de roman, dien wij thans voor ons hebben, geene onaanzienlijke plaats. De Schrijver door vroeger werk reeds bij het lezend publiek gunstig bekend, levert hier een verhaal uit de laatste helft der XVIe eeuw, en verplaatst in het Voorberigt den lezer op het punt, waar zijn verhaal aanvangt, door een kort overzigt der voorafgegane gebeurtenissen, welke het toen rampzalige *Frankrijk*, door Godsdienstige verdeeldheden geschokt, zoo zeer verscheurden. De karakterschetsen van de hier voorkomende geschiedkundige hoofdpersonen zijn naar onderscheidene bronnen naauwkeurig opgemaakt en fiksch geschetst. HENDRIK III en HENDRIK IV, eerst vijanden, daarna verbondenen en vrienden en de laatste eindelijk opvolger van den eerste, als toen nog tegenover zijn te-

tegenpartijder, den Hertog van *Maijenne*, hoofdman der Ligue, zijn allen waarlijk goed op hunne plaats gesteld, en de geschiedkundige daadzaken niet uit het oog verloren.

De verder ten tooneele gevoerde personen zijn mede verdienstelijk voorgesteld en ten einde toe zeer goed volgehouden, de verschillende werking van onderscheidene magtige hartstogten, speelt hier eene groote rol, en brengt, even als altijd, gelijk de sterke raderen van het groote uurwerk, alles in beweging. Ook de vertaler verdient allen lof voor zijne overzetting, te meer, daar hij verscheidene synonymen en herhalingen, die in het oorspronkelijk wel eens stuiten, heeft omgewerkt en achtergelaten, waardoor natuurlijkerwijze de lezing niet onaangenamer wordt.

Van ganscher harte vereenigen wij onzen wensch met dien des Vertalers: »dat dit boek niet in den »vloed der gewone romans bedolven worde, maar »bij den lezer van smaak eene gunstige onderschei»ding genieten en nevens de beste voortbrengselen »van deze soort gerangschikt moge worden, waarop »het nog al eenige aanspraak heeft.

De **COURIER** *van* Simbirsk. *Een verhaal van* G. VON HEERINGEN. *Uit het Hoogduitsch. Te* Amsterdam, *bij* J. M. E. Meijer, 1839. 330 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,00.

Gaat het den lezer als ons, dan staat hij aan het

het slot verbaasd en vraagt zich zelve, hoe kan een schrijver zich zetten, om zulk eene opeenstapeling van onwaarschijnlijkheden in één verhaal te vereenigen, ten einde dezelve te laten drukken en als eene geschiedenis aan het Publiek te bieden?!

Het is waar, het tooneel verplaatst den lezer in *Rusland* en aan het Hof, en wel ten tijde van de regering der vermaarde Keizerin KATHARINA II, waarvan zulk een groot aantal vertellingen bestaan, en de Schrijver heeft, door dit zijn verhaal, eenige daarvan willen hernieuwen of verlevendigen, om zijn onthaal voor zeker slag van lezers te veraangenamen. De Keizerin komt hier in een verschillend licht voor, en wel zoo als men veel van haar gewoon was te spreken, als eene wellustige namelijk en tevens als eene ook voor de deugd en edele beginselen gansch niet ongevoelige vrouw, die soms ook van hare wijduitgestrekte magt een menschlievend gebruik wist te maken. De *Courier* is en blijft de hoofdpersoon, en het ontbreekt hier niet aan een groot aantal andere personaadjes, van verschillende sexe, welke of meer of minder ten tooneele gevoerd, of ook op den voorgrond soms korter of langer geplaatst worden. Maar men moet zich vooral verwonderen, ten ware dat men de voorzigtigheid of liever de sluwheid van den verhaler hierin wil hebben opgemerkt als de oorzaak, dat hij den lezer geheel onzeker heeft gelaten, omtrent de wijze waarop de zonderlinge, voorbeeldelooze, standvastige, lieve DUNIA, dochter van PU-

GAT-

GASPCHEW, een geweldig oproermaker, die zich voor PETER III uitgaf, de vurige beminnares van den Courier, met haren Vader op het schavot komt, terwijl het hoofd van haren Vader valt, weggebragt en zij vereenigd wordt, naar de genadige verordening der Keizerin met den, ja, in ongenade gevallen, maar achter zeer hoog beweldadigden Minnaar, den uitverkorene der Russische Gebiedster.

Edoch men dwaalt hier geheel in eene Romaneske wereld rond en men dient dus niet veel te denken en te vragen, wanneer men zich vermaken wil.

Behalve een veel al te zinnelijk en levendig versierd tooneel, is het verhaal over 't algemeen van onzedelijkheid niet zoo erg te beschuldigen, als sommige andere, die men hoogst schadelijk voor de Jeugd noemen moet.

Het KASTEEL *van* LOVEL, *of de duistere wegen der Voorzienigheid. Een verhaal door* J. P. M. *Te* Amsterdam, *bij* J. C. van Kesteren, 1839. *IV en* 306 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 3,00.

Dit verhaal is blijkbaar met een goed oogmerk verzonnen, houdt de nieuwsgierigheid goed gaande en is, ook wegens den stijl, niet onaangenaam om te lezen. » De voornaamste reden," zegt de Schrijver, » welke mij bewoog, om hetzelve, getrokken uit een oud Engelsch handschrift, uit te geven,

was,

was, om, zonder de heerschende vooroordeelen en het bijgeloof der tijden, waarin de gebeurtenis plaats had, in aanmerking te doen komen, mijnen Landgenooten toch weder een duidelijk bewijs te geven van (waarom niet liever: als in eene proef aanschouwelijk te maken?) het bestaan eener Voorzienigheid, in verband met Gods regtvaardigheid, en hoe vaak reeds op dit ondermaansche, de deugd beloond en de ondeugd gestraft wordt."

Men moet maar altoos voor oogen houden, dat men eene opgesierde geschiedenis leest, waarin meer eene denkbeeldige dan wezenlijke wereld voorkomt; zonder dat echter de mogelijkheid veronachtzaamd is.

De snoodste onregtvaardigheid en verfoeijelijkste boosheid wordt ontdekt, ten toon gesteld en ontmaskerd, maar ook gestraft in den wederregtelijken bezitter van het genoemde kasteel; terwijl de waarlijk edele, maar zeer ongelukkige RICHARD, die van zijne hooge afkomst niets wist, *per varios casus* eindelijk in hooge achting gekomen, zeer hoog genoemd, hersteld en in het regtvaardig bezit geplaatst wordt van het kasteel en daarenboven gelukkig huwt met de jonge, schoone, adelijke, regt beminnelijke EMMA, met welke hij reeds in den staat van zijnen druk bekend was geworden en die den voortreffelijken jongeling, om zijne uitmuntende hoedanigheden, zeer hoog had leeren waarderen.

Wij zouden ons bedriegen, indien dit weinige niet tot de lezing uitlokte, en hopen, dat daardoor het goede zal worden bevorderd.

MEN-

MENGELWERK.

GEDACHTEN

VAN

J. BORGERHOUDT,
Rustend Predikant te *Stavenisse*,

OVER

MATTH. XX: 1—16.

In het voorgaande Hoofdstuk van het 16e vers en vervolgens, wordt ons verhaald, hoe JEZUS aan een zeker jongeling, als een middel om volmaakt te worden, voordroeg, *het volgen van Hem*, ook in zich bevattende, het bestendig verblijven van hem in zijn bijzijn; om hetwelk geheel zonder hinder te kunnen doen, Hij hem ook naar tijdsgelegenheid aanbeval te verkoopen wat hij had, en hetgeen er van kwam, den armen te geven. Dit viel hem, die veel goed had, zwaar, deze opoffering was hem te groot; ten bewijze dat zijne pligtsbetrachtingen, waarop hij zich beroemde, niet waren voortgevloeid uit het zuivere beginsel, liefde tot God boven al; dat zijne begeerte naar eeuwig leven, onafscheidelijk verbonden met zedelijke volkomenheid, niet ontstond uit zuivere liefde tot deze. Dan toch had hij al zijn aardsche goed, had hij anders geloof in JEZUS gekoesterd, op diens vordering daar gewillig voor gegeven: neen, nu

na toonde hij, dat het meest eigenbaat was, hetwelk hem bezielde, hem tot zijne pligtsbetrachting en JEZUS onderwijs drong. Geen wonder dan ook, dat hij, die van zijn reeds verkregen groot goed meer heil dan van het volgen van JEZUS verwachtte, op dit beding bedroefd henen ging. Naar aanleiding van dit voorval wierden er toen nog eenige woorden tusschen JEZUS en zijne jongeren gewisseld over de mogelijkheid om zalig te worden. PETRUS, wien het hart op de tong lag, en die vóór zijnen val niet weinig met zich zelven ingenomen was, zeide met zijne gewone vrijmoedigheid en openhartigheid, volgens het 27ste vers: *Ziet wij hebben alles verlaten en zijn u gevolgd, wat zal ons dan geworden!* waarop JEZUS naar de drie laatste versen van het vorige Hoofdstuk, zulk een antwoord gaf, hetwelk aan de eene zijde ja tot bemoediging voor zijne nog zwakke jongeren, maar aan den anderen kant niet minder diende, om hun het ware doel van het *verlaten* van hun goed, van het volgen van Hem, zou het heil aanbrengen, nogmaals onder het oog te brengen, en tevens te doen zien, dat zij hierin slechts met allen andere, die iets om JEZUS verlaten, gelijk staan; ja dat het mogelijk was, dat zij nog door velen, die na hen zouden komen, in voortreffelijkheid en heerlijkheid zouden overtroffen worden. Hetwelk onze Zaligmaker hun treffend onder het oog brengt, door het veel beteekenend woord op het laatst van het vorige Hoofdstuk: *Vele eersten zullen de laatsten en vele laatsten de eer-*

eersten zijn! — Het is niet onwaarschijnlijk, dat JEZUS Apostelen meer of min bezield waren met den ongelukkigen waan, dat zij, daar zij de eersten waren, die JEZUS gevolgd hadden, ook wel de eerste, de beste plaatsen in zijn Koningrijk souden bekleeden. Om dit schadelijk begrip te bestrijden, en ook om ons te doen zien, dat de hoegrootheid van loon juist niet bepaald wordt, door eerder of later, zelfs niet door lengte, maar door voortreffelijkheid van dienst Gods in hart en wandel, is uitnemend geschikt het Goddelijk voorstel van JEZUS in den tekst, bij welks beschouwing ik

I. eenige opmerkingen tot regt begrip wil mededeelen;

II. eenige karaktertrekken van de onderscheiden arbeiders zal opzamelen;

III. het gedrag van den Heer overwegen: welk een en ander ons het Goddelijke van JEZUS ook als Leeraar zal doen zien, en gewigtige lessen aan de hand geven.

I. Mijne *eerste* aanmerking betrekkelijk de woorden ziet op het begin — *het koningrijk der hemelen is gelijk* enz. De beteekenis van deze in-een getrokken en door JEZUS bij zijne gelijkenissen gewoonlijk gebezigde zegswijze zal geene andere zijn dan deze: *de manier van doen*, welke God volgt in zijn zedelijk rijk, Hemelrijk of Koningrijk der Hemelen genaamd, omdat het in de eerste plaats niet de ligchamelijke, maar de geestelijke belangen des menschen betreft; omdat dat bewind Hemellingen vormt, menschen

voor

voor den Hemel kweekt. Nu dat bewind, Gods manier van doen daarin, is gelijk aan het bedrijf van een zeker Heer in omstandigheden, gelijk verder de tekst zegt: tot opheldering waarvan ik u

In de *tweede* plaats de gewone dagverdeeling der Joden te dien tijde moet herinneren.

Daarin onderwezen door de Natuur in dien oord, deelden zij een etmaal in twee helften; den dag gaven zij 12, den nacht even veel uren; die tijd, waarop wij het 's ochtends 6 ure noemen was ongeveer het begin van hunnen dag, en om onze 6de ure des avonds het einde; dus valt hunne derde ure, daar wij in den tekst van lezen, bij ons, 's ochtends ten 9, hunne 6de 's middags ten 12, hunne 9de 's namiddags ten 3, hunne elfde 's avonds ten 5 ure. Die arbeiders dus, die ten elf ure aangenomen werden, hadden, volgens die tijdsbenaming, op dien dag, nog maar *één* uur te werken, voorhande

Ten derde: die Heer des wijngaards vond de arbeider ledig staande *op de markt*, een zeker open plein nabij eene of andere poort, waar oudtijds de vierschaar gespannen en regtspleging gehouden werd; dit was de verzamelplaats der lediggangers, ook derzulke, die gaarne werken wilden, maar geen werk hadden; die zich juist met geen laag oogmerk, om den tijd in nietigheen te slijten, daar lieten vinden; zij wisten dat men hier de werkeloozen zocht, om des te eerder door den een of den ander, die arbeiders behoefde, aangenomen te worden;

Ten

Ten *vierde: een penning daags*, dien de arbeiders tot hun dagloon bedongen, was toenmaals het gewone dagloon in dat land; indien het een Romeinsche was, zou hij 37½ van onze Centen bedragen hebben. Dan hoe dit ook zij, daar het stuk van munten en maten van den ouden tijd zeer in het duister ligt, al ware het dan nog minder geweest, wij zien, dat de arbeiders, met welke deze Heer te voren afspraak maakte, genoegen in dat loon namen, *dat de Heer*, gelijk wij lezen in het 2de vers, *het met die arbeiders ééns wierd, voor zij begonnen.*

Ten *vijfde: ik zal u geven wat regt is*, gelijk wij jegens anderen in het 4de en 7de vers gezegd vinden, geeft juist niet te kennen, zoo veel gij van regtswege vorderen kunt; neen, dan hadden zij zoo veel niet kunnen eischen, als nu de uitkomst leert, dat zij ontvingen: deze spreekwijs geeft zoo veel te kennen, als *gij zult u over geen onregt te beklagen hebben;* al maakt gij geen beding, al doe ik geene belofte, gij zult reden hebben om te vreden te zijn.

Mijne *zesde* aanmerking ter verklaring is, over de vraag: *of is uw oog boos, omdat ik goed ben?* Dat toonden zij, die afgunstigen! Daar zij, volgens het 11de en 12 vers, murmureerden tegen den Heere des huizes niet, omdat hij hun niet meer gaf; trouwens dat konden zij niet verwachten, omdat zij te voren afspraak gemaakt hadden, en juist zoo veel ontvingen, als zij bedongen hadden: neen, daarom

niet

niet, maar omdat hij dengenen, die maar één uur gearbeid hadden, zoo veel gaf, als hun, die het den ganschen dag gedaan hadden, hetwelk hem immers volmaakt vrij stond, *of mogt hij met het zijne niet doen wat hij wilde*, niet zoo veel geven als hem behaagde? moest hij daar aan arbeiders, die, wanneer zij alles gedaan hadden waartoe zij gehuurd waren, niets meer dan hun bedongen loon konden vorderen, rekenschap van geven: het was dus lage nijd, hatelijke afgunst, die uit hunnen mond sprak: *zij waren boos, omdat hij goed was.*

Eindelijk, alzoo zullen de laatste de eersten zijn en de eerste de laatsten; want velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.

1. Dit zien wij is eene opmerking, die niet de Heer van dien wijngaard, over dit geval tegen die arbeiders, maar die JEZUS over hetzelve maakt; een gevolg, hetwelk Hij er uittrekt tot leering zijner Discipelen en van allen, die het vernemen. Dit toont het geheele oogpunt, waarin die Heer in de gelijkenis voorkomt, niet als zedelijk onderwijzer of Leeraar, maar slechts als bezorger zijner belangen. Neen, het was JEZUS die deze schoone gelijkenis voorstelt, om ons de groote waarheid, die Hij in het 30ste vers van het vorige Hoofdstuk voor het eerst geleerd had, en die Hij in het 16de, onmiddelijk op de gelijkenis, toont in dezelve begrepen te zijn, regt begrijpelijk en heilzaam te maken.

2. Deze spreuk uit het Koningrijk der Hemelen,

alzoo zullen de laatste de eersten en de eerste de laatsten zijn, is hoofdzakelijk dezelfde, met die, welke wij vinden in het naast voorgaande 30ste vers. Trouwens tot verklaring van deze, bragt JEZUS geheel de gelijkenis bij. Ik zeg *hoofdzakelijk*, omdat deze in den tekst nog eenigzins onderscheiden is van die voorgaande, namelijk in zoo verre dat die ons leert, dat er onder de laatsten, die uitmunten zullen boven de eersten, *vele* zullen zijn; en dat er onder de eerste, die het van de laatsten verliezen zullen, ook *velen* zullen zijn, hetgeen JEZUS als daar reeds geleerd, hier onnoodig vond te *herhalen*. Voorts is deze spreuk rijk in beteekenis.

a. Zij beteekent, dat onder de laatste menschen, die lang nadat JEZUS op aarde wandelde, geboren zullen worden en in Hem gelooven, vele zullen zijn, die het van de eersten, zelfs van de tijdgenooten van JEZUS, in voortreffelijkheid van verstand en van hart, in kennis, geloof en liefde zullen winnen; ja vele dier eerste Christenen achter vele dier nakomelingen zullen staan in het oordeel Gods, en alzoo in heerlijkheid en zaligheid: hetgeen voornamelijk uit het meer geestelijke van het geloof der later komende, dat is, uit het minder op zinnelijke gronden steunende van dezer geloof, en uit hunne ook daaruit geborene edelmoedigheid moet worden afgeleid.

b. Deze spreuk beteekent verder, dat velen, die hier op aarde achteraan komen, door hunne medemenschen niet geteld, geacht of geëerd worden, bij

ij God den voorrang hebben, door Hem in de toe-
omstige eeuwen der vergelding, in de opstanding
er regtvaardigen, boven aan, nog vóór hen, aan
elke op aarde door menschen de eerste plaats
erd gegeven, gesteld zullen worden, mits bezit-
ende die hoedanigheden, die JEZUS ons hier in de
atsten toekent.

c. Eindelijk deze spreuk: *velen laatsten* enz., be-
eekent, dat de waarde des menschen in de oogen
Gods niet evenredig is, noch afhangt van zijnen
uderdom, noch van de lengte van den tijd zijnes
liensles; neen, maar van geheel iets anders, het-
een JEZUS ons leert in het laatste lid van den tekst:
want vele zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.

3. Wat mag de meening van JEZUS met deze
ijne spreuk zijn? het woord door *want* overgezet,
lient ook hier genomen te worden in den zin van:
voorwaar, in de daad, gelijk het bij deze zelfde
spreuk, *Matth.* XXII: 14, ontwijfelbaar voorkomt,
n meermalen in de Heilige Schrift, b. v. *Hand.*
XVI:37, daar het gebezigd wordt, om de vol-
lagen ongezindheid van PAULUS, om in de stilte
uit te gaan, uit te drukken. Zoo kan het ook
hier niet als redegevend aangemerkt worden, om-
dat dit, *vele zijn geroepen, maar weinigen uitver-
koren*, wel ten betooge kon zijn, dat er minder
uitmuntende dan geroepenen zijn, maar niet, dat
lit klein aantal juist onder de laatsten zal wezen.
Vat daarom het tweede lid van het 16de vers ook
op, als of er stond: *in de daad, waarlijk er zijn*

vele geroepene, maar weinig uitverkorenen! wanneer het niet voorkomt, als redden, waarom vele laatste de eersten zullen zijn, die er in de daad niet in gelegen is; maar wel als eene hartelijke bevestiging der waarheid, die in de gelijkenis geleerd wordt, en op dezelve bijzonder slaat, en past. Immers het aantal dergenen, die ter elfde ure hadden beginnen te arbeiden en evenwel eenen penning ontvingen, die dus als uitmuntende behandeld, met boven al uitstekende achting en toegenegenheid verwaardigd werden, was zeker veel kleinder, dan dat van te 1, ten 3, ten 6, en ten 9 ure te zamen. Maar wat zal nu de beteekenis dezer, nog eenmaal, en wel *Matth.* XXII: 14, voorkomende, woorden van JEZUS zijn? Zoo hier als daar geeft het verband en oogmerk des sprekers dezelve zoo klaar op, dat het waarlijk te verwonderen en een sterk bewijs van de kracht der vooroordeelen is, dat zij menigwerf zoo verkeerd bijgebragt zijn. Menigwerf, weten wij, heeft men deze woorden gebruikt, om er door te bewijzen, dat God van eeuwigheid, maar weinige dergenen, die uitwendig door het Evangelium tot het geloof in CHRISTUS en de zaligheid door Hem geroepen worden, bestemd en verkoren heeft, om zalig te worden: maar wie, die zijn redelijk verstand gebruikt, kan schijn of schaduw van bewijs vinden voor deze gedachte, meer dan in den blooten klank dezer woorden, hetzij in den tegenwoordigen tekst, hetzij in *Matth.* XXII: 14, de eenige plaatsen, waar deze spreuk in

in den Bijbel voorkomt? In beide die plaatsen hecht JEZUS dit getuigenis: *indedaad vele zijn geroepene, maar weinige uitverkorene* aan leer- en zinnebeelden, waarin niets op eenige bepaling, maar alles op het groot aantal geroepene, op het klein aantal voortreffelijke, uitmuntenden wijst; hetgeen op te merken van veel belang is, niet om alzoo het leerstuk der voorverordinering (hetgeen ik, wel begrepen, met mijn gansche hart omhelze) te bestrijden; maar om de meening van JEZUS ook hier wel te vatten; hetgeen, zoo ergens, hier van belang is, om uit zijne leer; in plaats van aanleiding tot zondige werkeloosheid, integendeel die tot ware bekeering te nemen; waartoe de verdere ontwikkeling van dit Goddelijk voorstel van JEZUS zal toonen, dat hetzelve, gelijk ook bij *Matth.* XXII, uitnemend dienstig is. In den tekst leert JEZUS zijnen Discipelen en ons zinnebeeldig, dat de hoegrootheid van het loon in het Godsrijk niet van vroeger of later, eerder of volgend werk, in hetzelve afhangt; maar wel van de voortreffelijkheid van het hart en den wandel, waarvan Hij ons verscheidene lieve trekken in de laatst gehuurde, op de nederigste wijze teekent, zoo als ons nader blijken zal; en tevens hoe laag en hatelijk het is, als iemand, omdat hij juist eerder in de dienst van den Hemelkoning geweest is, misnoegd, afgunstig is op zijne evenzeer beloonde, ofschoon later gekomene, of korter gediend hebbende mede dienstknechten; ja Hij leert tevens ter fnuiking van hoogmoed en ijdelen waan, bij zijne

daarvan nu nog niet verstokene Apostelen, dat er juist onder de laatst aankomenden wezen zullen, die het diepst in de achting en vriendschap van den Hemelkoning zullen deelen, als hangende dat niet af van den tijd, waarin men geroepen, en ook blijkens den tekst gekomen is, maar van de gesteldheid des harten: vele zijn er ter eerste, derde, zesde en negende ure geroepen, die echter even zoo veel loon ontvingen, als die het eerst geroepen, gekomen en het langst gewerkt hadden. Om dat nu met regtvaardigheid, veel meer met billijkheid te vereffenen, valt velen *zoo bezwaarlijk*, dat zij maar aanstonds tot Gods vrijmagt, (souvereiniteit) tot zijn onafhankelijk besluit de toevlugt nemen, en in navolging van CHRISTUS, maar zoo dwaas als Hij wijs, Gode de woorden in den mond leggen: *kan ik met het mijne niet doen, wat ik wil?* — zonder te bedenken

1. dat men Gods vrijmagt en onafhankelijke souvereiniteit de grootste *oneer* aandoet, indien men er de reden, de billijkheid en regtvaardigheid van afneemt. Wat zegt uw hart van een monarch, wien eene volkomene souvereiniteit is opgedragen, maar die, in het gebruik daarvan, naar reden noch billijkheid ziet? En van wien komt dat aan allen gemeen zedelijk gevoel, in dit geval van verontwaardiging? immers van de hoogste volmaaktheid, die het ons gegeven heeft! hoe moet die dan in Hem zelven zijn! —

2. moest men toch bedenken, dat *niemand zonder*

den heiligmaking den Heere zien zal; dat de mensch maaijen zal, naar dat hij zaaide; des het loon in het koningrijk der Hemelen volkomen evenredig zal zijn aan de reinheid des harte en deugdzaamheid des wandels

3. en ten derde zien dezulken dat alles over het hoofd, hetwelk JEZUS juist in dit zijn Goddelijk voorstel laat zien van de voortreffelijkheid des harten van de *later*, vooral van *de laatst geroepenen*; daar men deze trekken intusschen degelijk behoort op te merken; daar JEZUS, die toch wel geen woord te veel, noch te weinig zeide, ze ons geeft, om ons te doen zien, dat de Heer in den hemel, ofschoon vrijmagtig, toch niet redeloos, ik laat staan onbillijk of onregtvaardig handelt.

(*Het vervolg in de volgende maand.*)

OVER DE BEGRAFENIS-PLEGTIGHEDEN DER GRIEKEN EN ROMEINEN.

Hebben wij onzen lezeren eene beschouwing medegedeeld nopens de begrafenis-plegtigheid der Aartsvaderen, thans wenschen wij dit niet onbelangrijk onderwerp te vervolgen; aantoonende, op welk eene wijze zij bij hunne nakomelingen, de Grieken en Romeinen, plaats had. Wel is waar, in sommige opzigten mogen wij hier eenige overeenkomst aantreffen, die ons bijna de tusschenruimte van vele eeuwen zoude doen vergeten, nogtans is het niet

dan

dan eene overeenkomst, gelijk er ten allen tijde onder alle volkeren bestaan heeft, waarvan ons het volgende genoegzaam zal overtuigen.

Groot was de eerbied, dien de Grieken en Romeinen gevoelden omtrent eenen afgestorvenen en daarom niet minder groot de plegtigheid, waarmede onder hen het lijk op de plaats der ruste werd bijgezet. De liefde aan iemand betoond, toen hij nog vrolijk daar henen wandelde, ging niet verloren, als hij, den laatsten ademtogt had uitgeblazen. Immers konde geen vader zijnen zoon, geenen vriend zijnen medeburger zien sterven, zonder hem nog eens te omarmen en eenen tederen kus op zijne veege lippen te hebben gegeven. Hiermede hem den laatsten afscheidsgroet en het voor eeuwig vaarwel! hebbende toegeroepen, werden zijne oogleden toegedrukt en de ring van zijnen vinger genomen. Daarna werd het geheele lijk met *heet* water gewasschen en gereinigd, dewijl men zulks noodzakelijk achtte, voor en aleer de slaven van den lijkbezorger over gingen hetzelve te balsemen. Het *doodsgewaad* bestond in een kleed, dat even als de kleederen der rouwdragenden, *wit* was, en eene waarde had, overeenkomstig den stand des afgestorvenen. Hem, die zich door dapperheid boven anderen had gekweten, werd nog daarenboven eene kroon van *palmen* op het hoofd gezet. Hiermede de laatste pligten aan den afgestorvenen vervuld zijnde, werd het lijk in het *voorhuis* op het dood- of praalbed nedergelegd, alwaar

het-

hetzelve eenige dagen bleef rusten en onder de Grieken eenig geld, ter waarde van eenen *Obolus* (*), in den mond gegeven, dienende voor den Charonjer schipper, ten einde over den stijx (†) te worden gebragt. Gedurende dezen tijd, werd dikwijls een luid geween gehoord, gepaard met een groót rouwmisbaar en teekenen van droefheid. Waren het kinderen of jongelingen, zoo werden deze des nachts bij fakkellicht zonder gevolg, — maar waren het volwassenen of mannen van den Staat, wier gemis men had te betreuren, dan werden deze daarentegen des daags, aan den schoot der aarde toevertrouwd, met eene plegtigheid, geëvenredigd naar den stand, dien zij bekleedden.

Reeds van de vroegste tijden af, had bij de Grieken en Romeinen het *begraven* zoowel als het *verbranden* der lijken plaats. De plegtigheid der lijkstaatsie bestond voornamelijk hierin: bevorens de schare zich op weg begaf, werd zulks door eenen zoogenoemden *uitroeper* aangekondigd. Voor aangingen zij, die lijkzangen en treurtoonen aanhieven; vervolgens zij, die de beelden der toekomst droegen en die door de banden des bloeds met den Overledene waren vereenigd geweest; achter welke bloedverwanten, het lijk werd gedragen door *vrijgelatenen* des afgestorvenen of ook wel door de *oud-*

(*) Een *Obolus*: het zesde gedeelte van een Drachma of 10½ penning.

(†) Een onderaardsche stroom.

oudsten en aanzienlijksten des volks, terwijl eindelijk de trein gesloten werd door eene talrijke menigte van beide kunne.

Werden armen en geringen als in stilte naar de plaats der rust gebragt, plegtig daarentegen was de optogt bij eenen voornamen des Rijks. Geen anderen weg ging men met den zoodanigen, dan over de *Marktplaats*, alwaar het lijk werd nedergezet en eene lijkrede gehouden, door eenen bekwamen Redenaar. Niet dan *buiten de stad* mogt het lijk *verbrand* of *begraven* worden, alwaar alsdan de *brandstapel* reeds was toebereid, met eene hoogte, naar gelang van het vermogen des Ontslapenen. Het lijk op denzelve nedergelegd zijnde, werd hetzelve met specerijen of welriekende olie begoten, waarna het vuur, door den naasten bloedverwant, met een fakkel werd ontstoken. Ook de *wapenen*, *kleedingstukken* en *werktuigen* den afgestorvene toebehoorende, werden der vlammen ten prooi gegeven, alsmede *geschenken*, den doode gewijd.

Wanneer alzoo alles verbrand was geworden, werd de *asch* met *wijn* gebluscht, het *gebeente* verzameld en in eene *urn* nedergelegd, bestaande uit *steen*, *marmer* of *metaal*, terwijl in de urn, behalve het stoffelijk overschot, meermalen een *fleschje* bewaard werd, hetwelk tranen bevatte, bij deze gelegenheid gestort; waarna de urn zorgvuldig werd toegemaakt en in de aarde begraven.

Zeer algemeen was ook bij de Grieken en Romeinen het oprigten van *gedenkteekenen*, hoewel de-

deze niet altijd op de begraafplaats zelve gevonden werden. Op deze grafsteenen stond de naam des overledenen uitgedrukt, benevens deze of soortgelijke heilwensch: *Sit illi terra levis!* d. i.: ligt zij hem de aarde!

Hebben wij hiermede beknopt ook de begrafenisplegtigheid der Grieken en Romeinen beschouwd en opgemerkt, met welk eene liefdevolle vlijt zij hunne afgestorvenen ter aarde bestelden, Lezers! dat zij ons, Christenen, hierin niet beschamen, die in elken mensch, den broeder hebben te erkennen, bestemd voor de eeuwigheid! De tijd moge ons het hulsel onzer dierbaren in een oogenblik ontnemen, om het aan maden als voedsel toe te dienen, hetgeen de Griek of Romein nog voor zijnen laten naneef mogt behouden, — dat nogtans onze harten immer gloeijen voor de deugden onzer vrome vaderen! Zóó zullen ook deze blijven voort leven op aarde, óók dan nog, als de duizendjarige *mummie* reeds lang tot stof is wedergekeerd. —

Æ., den 2 *Sept.* 1839.

Y.

DE GEVOLGEN DER UITHUIZIGHEID.

Het is niet te ontkennen, dat het aantal derzulken meer en meer toeneemt, die onvoldaan met de stille genoegens, welke het huiselijke leven aanbiedt, nimmer tevreden zijn, dan wanneer zij zich

in

in verstrooijende gezelschappen bevinden; — van menschen, die overal te huis zijn, behalve in hunne eigene woning; — die zich overal meenen te kunnen vermaken, uitgezonderd in den kleinen beperkten kring hunner huisgenooten. Aan deze zucht tot uithuizigheid, wordt niet slechts toegegeven, door degenen, wier middelen het toelaten, eene onbekrompene leefwijze te voeren, noch ook door hen, die buiten bezwaar van eenig gezin leven, maar ook door dezulken, die naauwelijks zooveel kunnen verdienen, als tot hun dagelijksch onderhoud benoodigd is; — door huisvaders en huismoeders, die één of meer kinderen voor hunne rekening hebben, doch die alleen, om aan den trek tot verstrooijing te voldoen, hunne huisselijke pligten verwaarloozen, en hunne kinderen vaak overlaten aan de zorg en het toezigt van dienstboden, omtrent wier zedelijkheid zij dikwijls niet eens genoegzaam overtuigd zijn. — Veilig rangschikke men deze toenemende gewoonte onder de heerschende gebreken van onzen leeftijd; daar er niet weinige huisgezinnen worden gevonden, die, in den achteruitgang hunner zaken, of wel in het beklagelijk lot hunner kinderen, de gevolgen betreuren, van het onmatig worden eener zoo verderfelijke gewoonte. Onder deze kan men ook dat rekenen van den Heer e......., hetwelk ik in dezen eenigzins van naderbij wil leeren kennen, ten einde, als in eene proeve, de rampzalige gevolgen der uithuizigheid voor te stellen.

De

De familie van G....... behoorde in den aanvang tot de gelukkigste onder den middenstand. Zijne betrekking van Graanhandelaar bragt hem doorgaans zoo vele winsten aan, als genoegzaam waren, om zijne huishouding, die door zijne vrouw, met inachtneming eener wijze spaarzaamheid, bestuurd werd, op eenen deftig burgerlijken voet te kunnen onderhouden. Behoort het tot de bijzondere zegeningen des Hemels, door den echt verbonden te zijn aan eene verstandige deugdzame wederhelft, dan waarlijk genoot G....... dat voorregt in eene *ruime* mate; zij toch muntte als vrouw niet slechts uit, in eene getrouwe behartiging harer huisselijke pligten, maar was ook daarenboven geheel moeder voor hare kinderen, en bezat het zeldzaam vermogen, haren echtgenoot met wijsheid te besturen en te leiden. Gelijk ieder ander, zoo ook had deze zijne gebreken, waaronder wel het voornaamste was, dat hij eene heerschende zucht liet blijken, om den tijd, die hem van zijne bezigheden overschoot, op het voetspoor van anderen, in gezelschappen buiten 's huis door te brengen, waartoe zijn levendige gezellige aard bij hem den grond scheen te leggen. Zijne vrouw daarvan het verkeerde inziende, ging zulks op eene allezins verstandige wijze bij hem tegen. Niet dat zij hem deswegens met norschheid haar ongenoegen toonde, of hem daarover bitse verwijtingen deed: zij was er te zeer van overtuigd, dat zulke middelen zelden doel treffen en meestal eene tegenovergestelde uitwerking

te weeg brengen. Zij zocht hem, door liefde, van zijne verkeerde gewoonte terug te brengen, en trachtte hem door minzame voorkomendheid, en over het algemeen, door hem, waar zij slechts konde, genoegen te geven, aan eigen huisselijken kring dermate te verbinden, dat het hem voortaan geringe moeite kostte, den trek tot uithuizigheid te overwinnen, getuigende hij meermalen, in gezelschap van echtgenoote en kinderen het meeste vermaak te genieten. — Dit geluk duurde ruim 12 jaren dus voort, en scheen eene blijde toekomst te voorspellen, toen de allerontzettendste ramp op eenmaal daarin eene verandering te weeg bragt, waarvan de jammerlijkste gevolgen zich tot op heden doen ondervinden. G....... verloor door den dood zijne brave gade, en hij bleef met twee kinderen, een zoon en eene dochter, die nog te jong waren, om het verlies van zulk eene zorgvuldige moeder, in al hare zwaarte, te beseffen, troosteloos achter. Het genot en de vreugde des levens scheen voor altijd verloren, en ieder gevoelde het hartelijkst medelijden met den zwaar beproefden man en diens moederloos kroost, terwijl men op alle middelen bedacht was, om zijne droefheid te matigen, of, ware het mogelijk, die te verdrijven. Gelijk dat maar al te dikwijls plaats vindt, zoo ook sloeg men hier daartoe den verkeerden weg in; men raadde verstrooijing aan, zonder te begrijpen, dat deze bij den droefgeestige datgene uitwerkt, wat slaapmiddelen bij den door pijn afgematten lijder doen.

doen. Zij mogen voor eenigen tijd gevoelloosheid en verdooving te weeg brengen, de oorzaak wordt daardoor niet weggenomen. De ongelukkige GERARD liet zich dien raad welgevallen, zocht weder zijne vroegere gezelschappen op, zonder dat hij genoegzaam inzag, dat daardoor in hem eene sluimerende drift werd opgewekt, welker onderdrukking hem voorheen moeijelijke opofferingen gekost had.

Zijne levenswijze onderging nu eene geheele verandering. Gedurende den dag hielden de werkzaamheden van zijn beroep hem onafgebroken bezig, terwijl drie avonden van de week, door hem in eene societeit, waarvan hij, op sterken aandrang zijner zoogenaamde vrienden, lid geworden was, en de overige vier in bijzondere gezelschapskringen werden doorgebragt. Dat dit gedurig van huis zijn eenen ongunstigen invloed op den staat zijner huisselijke inrigting uitoefende, laat zich gemakkelijk begrijpen; alles stond nu onder het beheer eener vrouwelijke dienstbare, en de kinderen, die, met den dood hunner moeder, ook te gelijk konden gezegd worden vaderloos te zijn geworden, verkregen, buiten het onderwijs, dat zij op de school genoten, geene andere opleiding, dan die hun te huis werd gegeven, door eene wel goede, echter diep onkundige dienstbode, wier handelingen ten duidelijkste bewezen, dat het haar in jeugdigen leeftijd ten eenenmale aan eene verstandige opvoeding ontbroken had.

Door gewoonte echter, werd men langzamerhand

 met

met deze manier van leven verzoend. De meid betoonde zich eerlijk, maakte van het gedurig afwezen haars meesters geen misbruik, en droeg den kinderen eene ongeveinsde genegenheid toe. Na dat dit vijf jaren dus had voortgeduurd, besloot e....... tot een tweede huwelijk, en verbond zich aan iemand, die het, hoezeer ontbloot van middelen, niet ontbrak aan eene groote mate van hoogmoed, welke haar den toon deed aannemen, als of zij in alles tot de groote wereld behoorde; zij was geheel het tegengestelde zijner vroegere echtgenoote, en maakte er meer werk van, om in de zoogenaamde fatsoenlijke kringen te schitteren, dan wel om zich met het bestuur van de huishouding en de opvoeding der kinderen in te laten. Naauwelijks waren zij gehuwd, of het huisselijke werd op eenen hoogeren voet ingerigt, terwijl de meid, tot loon van hare getrouwe diensten, op eene zeer in het oog vallende wijze van al hare vroegere regten ontzet, en zoo veel immer mogelijk vernederd werd. Deze dit niet kunnende verdragen, verliet de dienst, en werd opgevolgd door eene andere, op wier gedrag (zoo als de uitkomst dat leerde) vrij wat viel aan te merken. Nu werd het weldra voor ieder merkbaar, dat in die huishouding orde ontbrak. Vader en moeder schier alle avonden, zoo zij geen gezelschap hadden af te wachten, van huis, zagen de kinderen, die zich nu reeds onder de jonge lieden telden, en alzoo een meer dan gewoon toezigt vorderden, zich geheel aan zich zelven over-

overgelaten, gingen naar welgevallen, buiten toestemming hunner Ouderen, uit, of noodigden deze en gene hunner kennissen bij zich. De meid, die zekere verbindtenis met een jong ligtzinnig ambachtsgezel scheen te hebben aangeknoopt, en dezen gedurig bij haar kreeg, meende alles in het werk te moeten stellen, om de jonge lieden aan haar te verbinden, liet hun de meest mogelijke vrijheid, en bood hun, waar zij slechts konde, de behulpzame hand; op die wijze kon zij zich best verzekerd houden, dat er van hetgeen in huis omging, hoegenaamd niets zou worden oververteld. De een had zich dus hier voor den andere niet te ontzien, hetwelk maakte, dat men ongestoord doen konde, *wat*, en zoo als men dat wilde.

Johan, zoo was de naam van den jongen Heer, een vlugge geestige knaap, die bijna geen ander werk had, dan voor zijnen Vader het boek te houden, waartoe niet meer dan 3 à 4 uren daags gevorderd werden, geraakte toevallig in kennis met iemand van zijne jaren; een lediggangér die al zijnen tijd in het koffijhuis doorbragt, alwaar hij aan de biljard en speeltafel een onmisbaar persoon scheen te wezen. Door dezen aangezocht, ging hij weldra met hem mede, kwam alzoo in gezelschap met een aantal losbollen, die zich daar ter plaatse geregeld iederen avond vinden lieten, vond bijzonderen smaak in hunne zoutelooze aardigheden, en, door hun voorbeeld aangemoedigd, ook weldra in het spel, hoezeer zijne mindere bedrevenheid in hetzelve (die

hij echter door gestadige oefening wel dacht te overwinnen) maakte, dat hij steeds aan de verliezende partij bleef. Dit kon dus niet lang goed gaan, daar het aanhoudend verliezen meer geld vorderde, dan waarover hij beschikken kon. Men verleende hem wel uitstel van betaling, doch dit geschiedde alleen, om hem geenen tegenzin in het spelen te doen verkrijgen, en was op verre na nog geene kwijtschelding. In schuld zijnde, moesten er middelen worden uitgedacht om aan geld te geraken, in het opsporen van welke, zijne zoogenaamde vrienden niet achterlijk bleven, hem met raad te dienen. Eindelijk komt hij op den noodlottigen inval, om zich op eene behendige wijze meester te maken van eenen sleutel, die hem den toegang verleende tot eene secretaire, de bergplaats van gereede penningen, waaruit hij zich eene aanmerkelijke som toeeigende. Het duurde zeer kort, of dit feit werd ontdekt, schoon men omtrent den dader in het duistere verkeerde en alleen losse gissingen maken kon. De eerste verdenking viel op de meid, en men beraamde reeds, in bijwezen van JOHAN, het plan, om haar op staanden voet de dienst te doen verlaten. Bij JOHAN, die inderdaad geen gewetenloos booswicht was, ontwaakte de diepste afkeer van zulk een snood onregt, dit gevoel geraakte in strijd met zijne eerzucht; — de ouderlijke woning werd hem te eng, en tot het uiterste van vrees gedreven, verliet hij dezelve op het onverwachtst, eenen brief achterlatende, waarin hij zich

zich zelven als den bedrijver van den diefstal kenbaar maakte, terwijl men, in weerwil van alle nasporing, tot op heden niets meer van hem heeft vernomen, zoodat men steeds in de pijnlijkste onzekerheid blijft verkeeren, of hij dood, dan of hij nog in leven is. Dat jonge lieden vooral, uit dit voorbeeld, ter hunne waarschuwing leeren, welke de vrucht der zonde zij, en hoe de eerste stap op den weg der ondeugd weldra door verdere gevolgd wordt, tot dat er, buiten hoogere tusschenkomst, geen terugkeeren meer mogelijk is. — Nog vond het onheil hier zijne grenzen niet: ook de zuster van JOHAN moest het deerniswaardig slagtoffer worden van dengenen, die hem door verleiding tot zulk eenen beklagelijken val gebragt had. Door kennismaking met den meergenoemden JOHAN, had hij meermalen diens huis bezocht, geraakte dáár met dat argeloos ligtzinnig meisje in eenige aanraking, wist haar voor zich in te nemen en de gelegenheid waar te nemen, om in haren onbewaakten boezem eene vlam te ontsteken, die het hem gemakkelijk maakte, haar tot zijnen wil over te halen. Zij althans bezweek voor de kracht der verzoeking en viel. Zoodra werd dit niet ontdekt, of men was beducht voor openbare schande, besteedde haar, zoo het heette, tot herstel harer wankelende gezondheid, bij eenen bloedverwant in de Geldersche streken, en het is dáár, dat zij, met de vrucht harer onbezonnenheid, den stap beweent, waartoe zij zich heeft laten vervoeren, en die haar

welligt voor geheel haar volgend leven ongelukkig maakt.

En waar zal men hier de bron, waaruit zulk een heir van rampen opwelt, moeten zoeken? In niets anders dan in het onverantwoordelijk gedrag der Ouderen. Hadden deze zich overeenkomstig hunnen pligt, aan hunne kinderen laten gelegen leggen, die door leer en voorbeeld op het pad der deugd voorgegaan, en hunne gangen gadegeslagen; hoogstwaarschijnlijk waren zij zoo diep niet gevallen, en mogt dit al eens hebben plaats gevonden, zij (de Ouders namelijk) zouden zich toch gewis dat gevoel van knagend zelfverwijt bespaard hebben, dat hun nu alle levensgenot vergalt, en tot aan den rand des grafs zal blijven folteren.

Mogten zij, die door de Voorzienigheid met kinderen gezegend zijn, toch begrijpen, dat het niet genoeg is, dezen in het middelijke een aanwezen te hebben geschonken, maar dat zij ook moeten worden opgevoed; dat die opvoeding niet slechts bestaat, in hen van het noodige levensonderhoud te voorzien, — hen door anderen te laten onderwijzen, maar ook, en wel bovenal, dat zij door het ouderlijk gezag geleid, — door eigen voorbeeld in het goede voorgegaan, en langs dien weg tot nuttige leden der maatschappij en goede Christenen gevormd moeten worden. Leven Ouders zoo vóór en ten nutte hunner kinderen, dan kunnen zij daarvan in de toekomst iets goeds verwachten, en al worden zij dan ook (hetgeen God ver-

verhoede) in deze hunne verwachting teleurgesteld, dit, o ja, wondt hun de ziele, maar veroorzaakt hun toch niet die smart, welke ontstaat uit het diep grievend verwijt eens beschuldigenden gewetens, dat, als de stem van Gods geregtigheid, den zulken gedurig in de ooren klinkt en toeroept: Dat uwe kinderen ongelukkig zijn, daarvan draagt gij de schuld; — gij hadt als ouders daarvoor kunnen en ook moeten waken.

Haarlem, J. D......
15 Julij 1839.

DE VALSCHE MUNTER DOOR DEN DIEF ONTDEKT.

Onlangs gelukte het te *Berlijn*, eenen dief, uit een koffijhuis eenen blaauwlakenschen mantel te stelen. Zich echter met dat kleedingstuk niet in het openbaar durvende vertoonen, begeeft hij zich naar eenen kleedermaker, met verzoek om den mantel te veranderen, ten einde dien, zoo hij hoopte, voor deszelfs vorigen eigenaar onkenbaar te maken. De kleedermaker belooft zulks, doch vindt, bij het opentornen van den kraag, eene menigte papieren-geld, aanwijzingen op de Pruissische Staats-kas, onder denzelven verborgen. Daar hem zulks verdacht voorkwam, gaf hij de politie hiervan kennis, die weldra het gevondene voor valsch papier erkent, en den eigenaar van den mantel als valschen munter laat arresteren. Te vergeefs zijn

zijne verzekeringen, dat hij den mantel gestolen heeft, en dat hij geen valsche munter, maar slechts een eerlijke dief is. Eindelijk echter geeft men zijne beden gehoor en laat hem met den, in deszelfs ouden staat teruggebragten mantel, en gevolgd door een paar verkleede politie-dienaars, de stad en de voornaamste koffijhuizen doorwandelen. Na eenige dagen gelukt eindelijk de list. Een goed gekleed Heer beschouwt den mantel naauwkeurig, gaat eindelijk op deszelfs bezitter toe en vraagt hem, hoe hij aan denzelven komt. Deze stelt zich verrast en verlegen aan, en stamelt een onvoldoend antwoord. Weldra naderen meer menschen, en ook de twee politie-dienaars, en voor dezen somt de bestolene alle zijne bewijzen van eigendom op den mantel op, en eindigt met den mantel den anderen, die nog steeds verlegen er bij staat, van de schouders te rukken, en te verzoeken, dat men den dief in hechtenis neme. Doch, in plaats van dat, wordt hij zelf door de politie-dienaars gegrepen en weggeleid, en daar hij de sterkste getuige tegen zich zelven was, later als valsche munter naar verdienste gestraft.

DE BEDROGENE GIERIGAARD.

De vrouw van eenen rijken koopman te *Bristol*, gaf eenen armen daglooner, die in het veld van haren man een klein loon verdiende, eene flesch appelwijn. Haar gemaal over hare verkwisting gebelgd,

belgd, hield de waarde van de flesch appelwijn van het loon des armen mans af. Toen beden en tranen van den armen hem niet konden bewegen, ging deze naar het geregt, en beschuldigde den koopman, dat hij appelwijn verkocht, zonder daartoe verlof te hebben, waarop deze tot eene, volgens de Engelsche wetten, zeer zware geldboete verwezen werd.

ZOO IS HET LEVEN.

Gelijk aan het vallen van eene star,
Of aan de vlugt van den adelaar,
Of aan de prachtige kleur van een frissche beek,
Of aan de zilveren droppen der morgendaauw,
Of aan den wind, die den vloed opjaagt,
Of aan de veelkleurige waterbellen,
Is de man, wiens geleend licht
Onverwacht ingevorderd wordt en in duisternis
verkeert.

De wind gaat voorbij, de waterbel verdwijnt,
De beek verdroogt in het voorjaar,
De daauw droogt op, de star is verschoten,
De adelaar vliegt henen — en de mensch is vergeten.

HENRY KING, † 1669.

TER GELEGENHEID VAN DE 25 JARIGE EVANGELIEBEDIENING VAN DEN WEL EERW. HEER C. GILTAY, PREDIKANT TE OUD-VOSSEMEER.

Gelijk een stroom, die van de bergen nederstort,
En in zijn felle vaart door niets weerhouden wordt,
Zoo

Zoo rollen ook gestaâg de vlugge levensjaren;
De tijd drijft alles voort, gelijk de wind het kaf,
Wij gaan, 't zij vroeg of laat, den zelfden weg naar 't graf,
Dat ook ons stof eens bij der vadren stof zal garen.

Gelukkig hij, voor wien de levensroos nog bloeit,
Wiens hulkje, op den stroom des tijds, nog voorwaarts roeit,
Al is dan ook zijn vaart niet altijd kalm en effen.
Maar, zoo dat leven hem nog wáár genoegen biedt,
Hij, met een dankbaar hart, op 't vlug verleden ziet,
Hij kan de waarde van het heden regt beseffen.

Dàt kunt gij, waarde Vriend! op dezen blijden stond.
Als Dienaar van Gods woord en zijn gena-verbond,
Viert gij uw Leeraarswerk, van vijf en twintig jaren;
Een vierde van een eeuw mogt gij, als Bijbeltolk,
Zoo hier als elders, aan het zaamvergaarde volk
In 't heilig kerkgebouw Gods wil en woord verklaren.

Met ijver hebt gij al uw predikwerk verrigt,
Gij hebt de Christenschaar vermaand, geleerd, gesticht,
En aangespoord, om toch het zondenkwaad te vlieden;
Gij hebt het vaak gezegd, dat, wie als Christen sterft,
Ook in een hooger sfeer de zaligheid beërft,
Die CHRISTUS, door zijn' kruis, ons, zondaars aan wil bieden.

Gij hebt naar 't heilig blad de Christenschaar geleerd,
Dat hij verloren gaat, die 't kwade dient en eert,
Maar dat de gunst van God meer geldt dan eer en schatten;
Dat voor den boozen niets dan rampspoed is bereid,
Maar voor den braven, die zijn hart aan JEZUS wijdt,
Een vreugde is weggelegd, die niemand kan bevatten.

Tot

Tot al dat werk ontvingt gij hulp en kracht van God,
Bij al dat heil geniet gij, in uw huwlijkslot,
Door ouders, vrouw en kroost, nog dubblen aardschen zegen:
Lang blijv' dat deel u bij, en al uw verdre tijd,
Blijv' aan de Godsdienst en uw roepingswerk gewijd,
En God behoede u lang voor ramp en tegenheden!

Hij, die een vierde eeuw uw leven heeft behoed,
Die u begiftigd heeft met kennis, kracht en moed,
Hij wil nog menig jaar uw nuttig leven sparen;
Als dan voor u ook eens het uur van scheiden slaat,
Dan zij der Godsdienst troost uw heil en toeverlaat,
Dan word' dat heil uw deel, waar Christ'nen hier op staren.

Oud-Vossemeer, V. D. H.
4 Aug. 1839.

GEDACHTEN BIJ HET GRAF VAN H. H. DONKER CURTIUS.

Geen eerzuil zij voor hem gesticht,
Noch blink' den vreemd'ling in 't gezigt,
Wiens naam met onuitwischbaar schrift
In 't hart van velen is gegrift;
Geloovig ziet zijn droeve ga,
Den braven Echtvriend weenend na.
Zijn kind'ren voelen diep 't gemis,
Van 't geen een liefdrijk vader is.
En elk regtschapen landgenoot,
Betreurt met *Arnhem* DONKERS dood.
Een trouwe vriend is heengegaan,
Om voor God als zijn vriend te staan.

R. H. GRAADT JONCKERS.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

SCHIEDAM.

Den 15 Julij 1839. Heden is alhier de Promotie der Leerlingen van de Latijnsche Scholen gevierd, en met orgelmuzijk begonnen, afgewisseld en geeindigd.

Na eene korte voorafspraak van den Rector, beklommen twee verdienstelijke jongelingen: J. HAZEU en A. CARLEBUR, het spreekgestoelte. De eerste sprak: *de Ciceronis oratione in Catilinam*; de tweede: *de Theocrito Poeta*. Vervolgens zijn beiben tot de Akademische lessen bevorderd, met prijzen en getuigschriften voor de *Geschiedenis* en *Mathesis*. Daarna zijn met prijzen bevorderd: tot de tweede klasse extra ordinem, G. J. LOHCQ, met een getuigschrift voor de *Geschiedenis*, en een prijs voor de *Mathesis*, door het lot tegen de beiden eersten. Tot de derde klasse extra ordinem: B. A. OVERMAN, met een getuigschrift voor de *Geschiedenis* en *Mathesis*, G. OVERMAN, met een getuigschrift voor de *Geschiedenis*, en C. H. A. VAN BIJLEVELT, met een getuigschrift voor *Geschiedenis* en *Mathesis*. Tot de eerste orde der vierde klasse: JAC. VISSER; tot de vierde klasse: S. C. KNAPPERT, en tot de eerste orde der vijfde klasse: D. POST UITERWEER, met een getuigschrift voor de *Geschiedenis* en *Mathesis*, A. G. VERBOOM, P. A. MAAS en J. VAN DER SCHALK, met een getuigschrift voor de *Geschiedenis*. Alle deze jongelingen hebben Heeren Curatoren bedankt, uitgezonderd H C. J. VAN BIJLEVELT, die door ongesteldheid daarin verhinderd werd.

MEP-

MEPPEL.

Den 15 Julij 1839. Na het afgeloopen Examen des morgens, werd des namiddags de Promotie gehouden; bij welke gelegenheid, na eene vooraf-rede van den Rector, twee verdienstelijke jongelingen: H. VAN DER TUUK en L. CARSTEN, hunne eigen bewerkte redevoeringen hielden, de eerste: *de ratione, qua tirones, liberalibus artibus operam daturi, plurimum in doctrinis proficere valeant, si humaniores disciplinas publice profitentes magistros audiant;* de tweede: *de Linguae Graecae cognitione, Jctis necessaria;* waarmede zij van deze school afscheid namen, en, met aanzienlijke prijzen begiftigd, naar de Hoogeschool bevorderd werden.

Vervolgens werden nog met prijzen beschonken, de verdienstelijke jongelingen: H. BROUWER, W. L. WETSELS, H. UITERWIJK TUIN en H. CRULL, die hunne dankbetuigingen daarvoor met gepaste vrijmoedigheid uitspraken.

Eindelijk zijn tot hoogere klassen bevorderd: H. BROUWER, W L. SCHIFFER en J. L. TONCKENS, van den eersten rang tweede klasse, tot den tweeden rang eerste klasse; W. L. WETSELS, J. BUISMAN SMIT en J. ALINGH PRINS, van den tweeden rang tweede klasse, tot den eersten rang dierzelfde klasse; H. UITERWIJK TUIN, W. H. VAN HEIJNINGEN, C. BOLT, J. R. WIGERI VAN EDEMA en S. JOUSTRA, van den eersten rang derde klasse, tot den tweeden rang tweede klasse; H. CRULL, van den tweeden rang derde klasse, tot den eersten rang dierzelfde klasse.

FRANEKER.

Den 17 Julij had, op de gewone wijze, het Examen en Prijsuitdeeling plaats, van de Leerlingen aan het Gymnasium binnen deze stad. In den morgen van dezen dag werden de Leerlingen ten aan-

aanzien hunner vorderingen in de Grieksche en Latijnsche letterkunde, naauwkeurig onderzocht, en gaven niet slechts aan H. H. Curatoren, maar ook aan vele daarbij tegenwoordig zijnde toehoorders, doorslaande bewijzen van hunne vlijt en grondige beoefening der *Oude Talen*. Nadat zulks tot algemeen genoegen was afgeloopen, werd des namiddags de Promotie en Prijsuitdeeling geopend door den Rector dezer Scholen, die, na het houden eener Prolusio, den verdienstelijken leerling J. W. PETRAEUS opriep tot het houden zijner afscheidsrede: *de Hectore Homerico*. Gemelde leerling zich met lof van zijne taak gekweten hebbende, werd hierop met een prijs begiftigd, en, onder gelukwenschingen van den Rector, uit de eerste klasse tot het Akademisch onderwijs bevorderd. — Vervolgens ontvingen prijzen in de tweede klasse: H. OVERBEEK; in de derde: J. DE GRIENT DREUX; in de vijfde: J. BOGTSTRA; in de zesde: K. BANGA; terwijl bovendien, in de tweede klasse, aan J. HEPPENER, en in de derde aan R. C. VAN CAMMINGHA, getuigschriften werden uitgereikt voor hunne bijzondere naarstigheid in het beoefenen van het *Grieksch* en *Latijn*. Nog werden in de onderscheidene vakken van het *Wetenschappelijk Onderwijs*, testimonia aan verschillende leerlingen uitgereikt. Nadat de met prijzen begiftigde leerlingen op eene gepaste en vrijmoedige wijze hunne *gratiarum actiones* aan H. H. Curatoren hadden opgezegd, liep dit feest ten genoegen van allen af.

BOLSWARD.

Den 29 Julij 1839. Nadat, op den 26 dezer, het gewoon halfjarig Examen op de Latijnsche School had plaats gehad, en de leerlingen bij die gelegenheid voldoende blijken hunner vorderingen hadden gegeven, had heden nademiddag de openlij-

lijke bevordering der leerlingen en de uitdeeling der prijzen in de Kerk der Doopsgezinden plaats, alwaar de Rector eene redevoering hield: *Over het betamelijke en pligtmatige eener wetenschappelijke beschaving des verstands en den invloed van de beoefening der Oude Letterkunde op dezelve.* Vervolgens werden tot hoogere klassen bevorderd, de navolgende leerlingen: van de eerste orde der vijfde klasse, tot de vierde klasse: T. KUIPER en L. HALBERSMA, en van de eerste orde der zesde klasse, tot de vijfde klasse: J. JAKLES. Prijzen werden uitgereikt aan T. HANEGRAAF, W. SCHULTZE, T. KUIPER, L. HALBERSMA en J. JAKLES, en ontvingen geluigschriften voor de *Geschiedenis:* HALBERSMA; KUIPER en JAKLES; voor de *Fabelleer:* HALBERSMA, KUIPER en HANEGRAAF, alle welke jongelingen daarvoor in bevallige *gratiarum actiones* hunnen dank aan H. H. Curatoren betuigden.

Vervolgens werd deze plegtigheid, door orgelmuzijk afgewisseld, door den Rector met eene gepaste toespraak aan zijne leerlingen gesloten.

CULENBORG.

Den 3 Julij 1839. Nadat door de Leerlingen der Latijnsche School alhier, op den 14 Junij, aan H. H. Curatoren de voldoendste blijken hunner vorderingen gegeven waren had op heden de plegtigheid der Promotie en Prijsuitdeeling plaats, in de Kerk der Oud-Roomschen, welke, daar de herbouw der Evangelisch Luthersche Kerk verhinderde, om, als naar gewoonte, van dezelve gebruik te maken, door den Eerw. Heer Pastoor der gemeente tot dat einde welwillend was afgestaan.

Na eene korte voorafspraak van den Rector, Dr. D. BALFOORT, werden de beide verdienstelijke jongelingen: H. BEGRAM (van *Gorinchem*) en J. H. DROOGLEEVER (van *Leerdam*), elk met eenen prijs

 naar

[illegible] bevorderd. De eerste [illegible]; de tweede: [illegible].

[illegible] met prijzen begiftigd en tot hoo-gere [illegible]. van de tweede tot de eerste: [illegible] van [illegible]: terwijl op die [illegible] extraordi-[illegible] uitgereikt aan [illegible] van [illegible] van de vierde naar de derde: [illegible] van [illegible], en eindelijk van [illegible]. — De [illegible], [illegible] het [illegible] gewoonen [illegible].

[illegible] opgehelderde [illegible], [illegible] begonnen, af-[illegible] en [illegible].

SNEEK.

Den 25 Julij [illegible]. Na het gewoon halfjarig Examen, [illegible] openbare Promotie en Prijsuitdeeling [illegible], in tegenwoordigheid van de Ed. Achtb. Heeren Burgemeesteren en Vroedschappen dezer stad. De Rector [illegible] gehouden en de leerlingen [illegible] toegesproken hebbende, werden twee [illegible]: W. S. VELDS [illegible] en A. E. [illegible], de eerste [illegible], en de tweede [illegible], tot het hooger onderwijs bevorderd. W. S. [illegible] hield eene oratio de Q. [illegible] en ontving eenen [illegible] en [illegible] prijs: de oratio van A. E. [illegible] had ten onderwerp: de Regibus Urbis Romanae, en ook hij ontving eenen [illegible] prijs.

Voorts werden A. [illegible], P. E. [illegible], G. S. [illegible], A. E. [illegible], G. TEN CATE en A. A. [illegible], met prijzen begiftigd, en mathematische prijzen uitgereikt aan A. [illegible], J. E. [illegible]-[illegible]

DENAAN en G. TEN CATE, waarvoor alle deze met gepaste vrijmoedigheid hunne *gratiarum actiones* deden. De Rector besloot met dankzegging aan de toehoorders, die deze plegtigheid met hunne tegenwoordigheid vereerd en daaraan luister bijgezet hadden.

HARDERWIJK.

Den 12 Aug. 1839. Heden had de gewoonlijke Promotie en Prijsuitdeeling aan het Nassau-Veluwsch Gymnasium te dezer stede plaats. De plegtigheid werd door den Rector geopend, met eene Prolusio *de extrema Apologiae, quam Plato fingit a Socrate habitam, particula.* Hierna beklom de met den hoogsten lof tot de Akademie bevorderde en met eenen prijs voor het *Latijn* en *Grieksch* begiftigde leerling, L. TH. A. HAYUNGA, het spreekgestoelte, en hield eene door hem zelven bewerkte redevoering: *de Oedipi Tyranni persona, quae insignem Sophoclis in humanis affectibus ad naturam depingendis artem ostendat.* Hem verving de verdienstelijke leerling W. C. VOSMAER, die eene insgelijks door hem zelven opgestelde declamatie uitsprak: *de antiquissima medicinae apud Graecos conditione ex Homero cognoscenda;* waarop hij met eenen Latijnschen en Griekschen prijs werd begiftigd en tot de hoogste orde bevorderd. Van de tweede klasse naar de onderste orde der eerste, ging over: L. S. MEIJBET. Van de derde klasse, naar de onderste orde der tweede: W. ZEGERS, die een testimonium voor het *Griesch* verwierf, P. VAN MEURS, naar de hoogste orde dier klasse bevorderd en met eenen prijs voor het *Latijn* en *Grieksch*, benevens een testimonium voor de *Algebra*, de *Historie* en *Mythologie* beschonken, betuigde daarvoor H. H. Curatoren zijnen dank, waarin hij gevolgd werd door H. VERBEEK, naar de onderste or-

orde der derde klasse bevorderd met eenen prijs voor het *Latijn* en *Grieksch*, en een testimonium voor de *Rekenkunst* en *Aardrijkskunde*.

IJ L S T.

Den 22 Aug. 1839. Heden had alhier, ten drie ure na den middag, in het Kerkgebouw der Hervormden, de Promotie der Latijnsche school plaats. Nadat de Rector de plegtigheid met eene korte rede: *over de verbeterde leerwijze, zoowel op de hoogere, als op de lagere scholen, naar de behoefte van den tegenwoordigen tijdgeest*, geopend had, hield de naarstige jongeling, J. VAN BERKUM, welke, na alvorens het gewoon halfjarig Schoolexamen ondergaan te hebben, tot de Akademische lessen bevorderd werd, zijne redevoering: *de sententiâ Ovidii: ingenuas didicisse fideliter artes, emollit mores, nec sinit esse feros.* Vervolgens deed de Heer Praeses Curatorum eene doelmatige aanspraak, in dewelke hij den bovengenoemden jongeling, die thans met eenen prijs begiftigd werd, met alle kracht, tot voortdurenden ijver aanspoorde, en hem, de gelukkige gevolgen van eene aanhoudende vlijt voor de toekomst, op eene waardige wijze voordroeg. Eindelijk ontboezemde Ds. H. VAN BERKUM, Pred. te *Wolsum*, e. a., bij deze gelegenheid eenige gepaste dichtregelen.

Deze plegtigheid werd door het bijzijn van deze en gene letterminnaren opgeluisterd, en met orgelmuzijk begonnen, afgewisseld en besloten.

Z A L T - B O M M E L.

Den 23 Aug. 1839. Nadat de leerlingen van het Gymnasium dezer stad, den 28sten Junij ll. voldoende bewijzen hadden afgelegd, van hunne gemaakte vorderingen in de studie der *Oude Talen*, werd heden de Promotie op de gebruikelijke wijze gevierd.

Na-

Nadat de Rector deze plegtigheid met eene voorafspraak geopend had, beklom J. F. MAURITZ GANDERHEIJDEN, van *'s Hertogenbosch*, het spreekgestoelte, en sprak zijne Oratiuncula uit, *de M. Porcio Catone Censorio.* Vervolgens werd hij, met een prijs en een testimonium voor gemaakte vorderingen in de *Mythologie* begiftigd, tot hooger onderwijs bevorderd. In de derde klasse ontving L. P. OUWERSLOOT, van *Amsterdam*, den eersten prijs, J. G. THOOFT, den tweeden, door het lot tegen A. G. VAN ANROOY en J. VAN GALEN, van *Bergeik*, en T. MIJSBERG, den derden, met het lot tegen A. G. VAN DE GARDE en A. H. BLOM, van *Gorinchem*. Hün, welke het lot ongunstig was geweest, werd een testimonium praemii loco overhandigd. Al deze jonge lieden werden tot de tweede klasse bevorderd. Van de vierde naar de derde klasse werd bevorderd: A. PHILIPS, met een prijs voor zijne vorderingen in het *Grieksch* en *Latijn*, een getuigschrift voor zijne besteede vlijt aan de *Geschiedenis* en een praemium assiduitatis J. SCHOENMAKERS, van *Nieuwveen*, ging van de zesde tot de vijfde klasse over, een prijs ter aanmoediging ontvangende. Voor vorderingen in de *Mythologie* gemaakt, ontving; L. P. OUWERSLOOT, een testimonium, met het lot tegen J. G. THOOFT en A. PHILIPS. Voor de *Geographie*, viel dit aan A. G. VAN ANROOY ten deel, met het lot tegen L. P. OUWERSLOOT, J. VAN GALEN, J. G. THOOFT en T. MIJSBERG; en voor de *Geschiedenis*: T. MIJSBERG, met het lot tegen A. G. VAN ANROOY en J. VAN GALEN. Zij, welke prijzen ontvangen hadden, spraken hunne *gratiarum actiones* met eene gepaste vrijmoedigheid uit. De plegtigheid werd met muzijk begonnen, afgewisseld en besloten.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

Tot heden toe is bij den Correspondent het berigt, van het overlijden van Ds. DONKER CURTIUS, te *Arnhem*, niet ingekomen.

Door het Klassikaal Bestuur van *Arnhem*, is, op den 26 Junij l. l., na afgelegd Examen, toegelaten tot het geven van Godsdienstig onderwijs, en te staan naar den post van Catechiseermeester, PETER KARMAN, van *Beekbergen*.

RENKUM EN HEELSUM, den 13 Oct. 1839. Heden vierde onze Leeraar, J. A. SMITS, in de Voormiddag-Godsdienstoefening, te *Renkum*, met dankbaarheid aan God, gedachtenis van zijne 25 jarige Evangeliebediening, zoo in onze Gemeente als in de Gemeente van *Neerbosch*, met 2 *Cor.* XII:9. *Mijne genade is u genoeg; want mijne kracht wordt volbragt in zwakheid.* Zeer talrijk was de opkomst, algemeen de deelneming zijner Gemeente, groot de vreugde zijner betrekkingen en hartelijk de gelukwenschingen zijner Broederen in het werk der bediening, die uit de naburige Gemeenten tot deze feestviering waren opgekomen. God doe bij voortduring zijne zegeningen dezen onzen geachten Leeraar ondervinden, en verder deszelfs dienstwerk tot nut der Gemeente strekken.

ARNHEM vakant. Zie Aug. 1839.

NIJ-

NIJMEGEN.

BEEK, 22 Sept. Nadat Ds. F. O. HIMLOPEN van zijne betrekking op de Klassis van *Nijmegen*, den Kerkeraad en de Gemeente van *Beek* en *Ubbergen*, eervol ontslagen is, heeft zijn Wel Eerw. heden afscheid van ons genomen, naar aanleiding van 2 *Cor.* XIII:13. Dat Gods beste zegeningen den waardigen, door ons zoo hartelijk geliefden Evangeliedienaar, in de Gemeente van *Haarlem* en alom vergezellen!

BEEK, 9 Oct. Uit het gemaakte zestal, bestaande uit DD. H. CLAASSEN, J. LAGERWEIJ, P. T. M. VAN LEEUWEN, A. VAN MAURIK, J. VAN SCHEVICHAVEN (met het lot tegen DD. M. CORNER en ZIEPPRECHT) en F. W. VAN ANDEL WEIJERS, Predd. te *Heicop*, *Hoevelaken*, *St. Anthoniepolder*, *Ruurlo*, *Heumen*, en *Spijk*, is heden geformeerd het volgend drietal:

DD. H. CLAASSEN, P. T. M. VAN LEEUWEN en F. W. VAN ANDEL WEIJERS.

En dadelijk daaruit met algemeene stemmen beroepen, Ds. P. T. M. VAN LEEUWEN.

ZUTPHEN.

WEHL, 29 Sept. 1839. Onze Gemeente werd, den 21sten dezer, in rouw gedompeld, door het afsterven van haren veel geliefden Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer CHRISTIAAN PARÉ, sedert Augustus 1830 Pred. der Hervormde Gemeente alhier. Na eene ziekte van weinige dagen, stierf hij, den ouderdom van 34 jaren bereikt hebbende, in het geloof aan dien Heer, wien hij met zooveel getrouwheid in ons midden heeft gepredikt. De Consulent, Ds. D. J. GULDEN, Pred. te *Didam*, sprak tot ons, daags na het overlijden van onzen waardigen Vriend, over *Matth.* XXV:13: *Zoo waakt dan* enz.; terwijl wij, treurende over zijn ver-

verscheiden, heden, naar aanleiding van *Joh.* XIV: 1—3, door zijn Eerw. werden vertroost. Zijne nagedachtenis zal bij ons en bij velen in zegening blijven, en bij de herdenking aan den arbeid der liefde, dien hij aan ons besteedde, zal hij nog tot ons spreken, nadat hij gestorven is. Onze Gemeente is alzoo vakant. Reeds een genoegzaam aantal Kandidaten heeft zich bij ons aangemeld, om uit dezelve eene keuze te kunnen doen, weshalve wij van verdere aanvragen verzoeken verschoond te mogen blijven.

HUMMELO. Zie Julij 1839.

WINTERSWIJK. Zie Sept. 1839.

BOMMEL.

HURWENEN. Zie Sept. 1839.

HARDERWIJK.

GARDEREN vakant. Zie Maart 1839.

ZUID-HOLLAND.

'sGRAVENHAGE.

DE LIER, Julij 1839. Van hier kan nog gemeld worden, dat voor eenigen tijd, bij testamentaire dispositie, is gelegateerd, eene som van *f* 500 voor de Diakonie-Armen, en *f* 500 ten behoeve van het Kerkefonds, beide door ELSJE PIETERS POOT, Weduwe van J. ZUIDGEEST, tot welks aanvaarding Z. M. onze geëerbiedigde Koning, Hoogstdeszelfs toestemming goedgunstig heeft verleend.

Haar voorbeeld vinde hier, zoowel als elders, vele navolging in die christelijke weldadigheid, welke aanspraak maakt op de dankbare nagedachtenis der Overledene.

DE LIER, 6 Sept. 1839. Ter vervulling der aan-

aanstaande vakature, veroorzaakt door het op handen zijnde vertrek van Ds. E. H. CATS, naar *Almelo*, heeft de Kerkeraad, na verkregene handopening en dispensatie van Art. 35 van het Reglement op de vakaturen, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. C. N. DE GRAAFF, Th. Dr. en Pred. in *'t Woud*, heden gemaakt het navolgende twaalftal:

DD. C. P. KAAKEBEEN, te *Hoornaar*. W. L. BEGEMANN, te *Nuenen*. W. BEZEMER, te *Berlikum* en *Rosmalen*. C. N. DE GRAAFF, Th. Dr. in *'t Woud*. W. LEEMAN DE LEHNSFELD, te *Domburg*. C. O. VOGET, te *Oostwolde*. J. WOUTERS, te *Oostvlieland*. D. MIDDELKOOP, te *Oude en Nieuwe Wetering*. P. T, M. VAN LEEUWEN, te *St. Anthoniepolder*. H. R. ROOKMAKER, te *Poortugaal*. J. W. VAN HILLE, te *Maasbommel*, en L. BLONK, te *Hekelingen*. De beide laatsten met het lot tegen H. M. VAN LOON, te *Korendijk*, N. J. VAN DER MANDELE, te *Egmond aan Zee*, W. H. HAVERKORN VAN RIJSEWIJCK, Th. Dr. te *Noordwijkerhout*, en J. F. VAN BINSBERGEN, te *Schore en Vlake*.

Waaruit dadelijk dit zestal:

DD. KAAKEBEEN, DE GRAAFF, WOUTERS, VAN LEEUWEN, MIDDELKOOP en VOGET.

En dit drietal:

DD. KAAKEBEEN, DE GRAAF en VAN LEEUWEN. De laatste met het lot tegen VOGET en WOUTERS.

Terwijl met algemeene stemmen is beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. P. KAAKEBEEN, Dan. Matth. fil. Pred. te *Hoornaar*, die deze beroeping voor eenen onbepaalden tijd in overweging heeft genomen.

NAALDWIJK, 8 Sept. 1839. De vakature, in Februarij des voorgaanden jaars alhier ontstaan, door het overlijden van den Wel Eerw. Heer J. J.

[illegible] VAN DER GON, werd heden tot onze vreugde vervuld. De nieuwe Leeraar, Ds. H. S. VAN DEINSE, van *Groote Lindt* tot ons overgekomen, werd dés voormiddags, door zijnen Oom, Ds. A. VAN DEINSE, rustend Pred. van *Ostende* en *Nieuwpoort*, bij afstand van den Consulent, Ds. J. H. SOLL, van *'s Gravezande*; tot deze Gemeente ingeleid, met eene Leerrede over *Hebr.* XIII: 17. *Zijt uwen voorgangeren gehoorzaam, en zijt hun onderdanig; want zij waken voor uwe zielen, als die rekenschap geven zullen; opdat zij dat doen mogen met vreugde, en niet al zuchtende; want dat is u niet nuttig.* En des namiddags aanvaardde zijn Wel Eerw. zijn H. Dienstwerk onder ons, predikende over 2 *Tim.* IV: 2. *Predik het woord: houd aan tijdiglijk, ontijdiglijk, wederleg, bestraf, vermaan, in alle lankmoedigheid en leere.*

ZOETERMEER EN ZEGWAART vakant. Zie Jan. 1839.

ROTTERDAM.

ROTTERDAM, (Schotsche Gemeente) vakant. Zie Julij 1839.

MAASSLUIS. Zie Aug. 1839.

KRALINGEN vakant. Zie Aug. 1839.

OVERSCHIE vakant. Zie Sept. 1839.

LEIDEN.

ALPHEN, 6 Oct. 1839. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. W. VAN ROSSUM, vierde heden plegtig gedachtenis van zijne vervulde vijf en twintig jarige Evangeliedienst. In het jaar 1814 bevestigd te *Oudenhoorn*, in de Klassis van *Brielle*, vertrok hij van daar in 1817 naar *Leimuiden* en *Kalslagen*, onder de Klassis van *Leiden*, en van daar in 1824 naar *Nieuwenhoorn*, onder de Klassis van *Brielle*; bedankte ten jare 1829 voor de beroeping naar *Pijnacker*, en arbeidde onder ons ge-

sedert Aug. 1834. De tekst van zijne Feestrede was, 1 *Timoth.* 1: 12. *Ik dank Hem, die mij bekrachtigd heeft, (namelijk) Christus Jezus onzen Heer, dat hij mij getrouw geacht heeft, mij in de bediening gesteld hebbende.* Onderscheiden naburige Predikanten woonden deze plegtigheid bij; eene talrijke schare vervulde ons Heiligdom, de Leeraar mogt zich over de belangstelling der Gemeente verblijden, en ontving de hartelijkste wenschen, dat de Heer zijne dagen lang sparen en zijne dienst in deze aanzienlijke en talrijke Gemeente bij voortduring zegenen moge.

KATWIJK AAN DEN RIJN EN HET ZAND vakant. Zie Oct. 1837.

D O R D R E C H T.

HOORNAAR, den 8 Oct. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. P. KAAKEBEEN, heeft de beroeping naar *de Lier*, onder de vereischt wordende goedkeuringen, aangenomen.

De Kerkeraad besloten hebbende, in de aanstaande vakature eenen Predikant te beroepen, wordt hiervan aan Heeren Kandidaten, die eene predikbeurt verzocht hebben, kennis gegeven tot berigt, waarom aan hun verzoek niet kan voldaan worden.

GROOTE LINDT EN HEER-OUDELANDS-AMBACHT vakant. Zie Sept. 1839.

HEINENOORD. Zie Sept. 1839.

G O U D A.

BERKENWOUDE staat vakant te worden. Zie Aug. 1839.

AMMERS-TOL. Zie Sept. 1839.

B R I E L L E.

NIEUWE TONGE. Zie Aug. 1839.

NOORD-

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

MUIDEN. Van hier had reeds vroeger moeten gemeld zijn, dat onze geliefde Leeraar B. J. BYLEWIJN, het voorregt had, op den 2den Junij l. l. in ons midden gedachtenis te vieren van zijne volbragte vijf en twintig jarige Evangeliedienst, eerst te *Loenen* op de *Veluwe*, daarna te *Beets*, en sedert 1824 onder ons. Zijne toen gehouden Leerrede over *Ps.* CXVI: 12. *Wat zal ik den Heere vergelden (voor) alle zijne weldaden aan mij (bewezen)?* getuigde van zijn dankbaar gevoel en stemde ons tot hartelijke deelneming in zijne regtmatige genoegens. Een fraai geschenk tot aandenken aan deze gebeurtenis zijn Eerw. aangeboden, bevestigde den band van liefde, die onze Gemeente aan haren Leeraar hecht. Mogten onze wenschen vervuld worden, en zijne dienst nog vele jaren ons ten zegen zijn!

OUDERKERK AAN DEN AMSTEL. Zie Sept. 1839.

HAARLEM.

HEEMSTEDE, 15 Sept. Heden onderging deze Gemeente een droevig verlies. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. HOPKENS, gedurende een en dertig jaren haar Herder en Leeraar, werd haar door den dood ontnomen. Na op den vorigen rustdag nog tweemalen, eens voor een afwezig Ambtsbroeder, gepredikt te hebben, gevoelde hij zich in den loop dezer week ongesteld, en heeft eene zenuw-zinking ziekte zoo zijne krachten uitgeput, dat hij aan den avond van dezen dag het aardsche met het eeuwige verwisselde. Met aandoening hoorden wij dit berigt aan, vooral

toen

toen de Wel Eerw. Heer W. C. VAN CAMPEN, Predikant te *Spaarndam*, en secundus Consulent, op Zondag 22 Sept. ons bepaalde bij het afsterven onzes Leeraars, naar aanleiding van 1 *Pet.* I:24, 25 en opwekte, om te wandelen waardig dat woord, hetwelk door den Ontslapenen aan ons zulk eene reeks van jaren gepredikt is. — Daar wij onzen Leeraar en vriend hoogachtten en beminden; staren wij, met zijne treurende betrekkingen, met weemoedige blikken hem na. Rijp voor hoogere bestemming, ruste hij zacht, op de verzamelplaats onzer dooden, onder zijne kinderen aldaar, die hem voor gingen, en onder zijne kweekelingen in CHRISTUS, tot dat de laatste morgenstond ons met hem vereenige. En daar onze Ontslapene, reeds ruim een jaar geleden aan zijnen Zoon, den Predikant te *Hoogkarspel*, zijne begeerte heeft te kennen gegeven, van na zijn dood geen afzonderlijk levensberigt in de *Boekzaal* te doen plaatsen, verwachte de lezer van dit Tijdschrift niets meer over den Ontslapene.

HEEMSTEDE is dus vakant, maar door den Ring van *Haarlem*, zal voor de Weduwe het *annus gratiae* worden waargenomen.

HAARLEM, 18 Sept. 1839. In de avond-Godsdienstoefening van dezen dag, vierde een onzer Leeraars, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. HACKE, gedachtenis van zijne, juist op dien dag, vervulde vijf en twintig jarige Evangeliedienst in deze Gemeente. Zijn Eerw. legde tot grondslag zijner rede 2 *Cor.* I: 12. Voor alle de zegeningen, gedurende alle die jaren in ons midden genoten, bragt zijn Eerw. met een getroffen hart Gode het offer zijner erkentelijkheid, met wiens dankzeggingen de Gemeente zich hartelijk vereenigde; vurig biddende tevens, dat het den Heer der Kerke beha-

hage, dezen zijnen Dienaar nog eenen zeer geruimen tijd in ons midden te sparen, en naar het ligchaam en den geest in staat te stellen, om werkzaam te zijn tot bevordering onder ons, met zijne overige Ambtsbroeders, van Evangelische kennis en Godsvrucht.

HAARLEM, 6 Oct. 1839. Ds. J. VAN DER ZANDT, Emeritus verklaard, *salvo honore et stipendio*, ingaande 1 Julij dezes jaars, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Haarlem*, Ds. J. S. VAN STAVEREN, Pred. alhier, daags daarna, in eene Kerkeraads-vergadering, van zijne betrekking op Klassis en Gemeente losgemaakt zijnde, werd de in zijn Eerw. plaats beroepene Leeraar, Ds. F. C. HINLOPEN, heden alhier bevestigd, in eene Voormiddag-Godsdienstoefening, door deszelfs jongsten Ambtgenoot T. KLIPPINK, welke bij die gelegenheid sprak, over de pligten van en omtrent Evangeliedienaren, naar *Hebr.* XIII: 17; terwijl de nieuwe Leeraar aan den avond van dezen dag, aanvang maakte met zijn dienstwerk onder ons, met de verder volgende betaiging uit vers 18. *Bidt voor ons.*

A L K M A A R.

BURG OP TEXEL, den 20 Sept. 1839. Heden hadden wij het genoegen te vernemen, dat de beroeping, op Ds. C. VRENDENBERG, Pred. te *Oude Schilt*, alhier uitgebragt, door zijn Eerw. is aangenomen.

OUDE SCHILT OP TEXEL, 22 Sept. 1839. Nadat onze Leeraar, Ds. C. VRENDENBERG, ons onlangs had bekend gemaakt, dat hij eene beroeping naar de Gemeente aan den *Burg* ontvangen had, zoo berigtte hij ons heden, dat hij, na rijp beraad, onder inwachting der noodige approbatiën, zich gedrongen had gevoeld dezelve aan te nemen.

Hee-

Heeren Kandidaten, die geen antwoord op hunne etteren ontvangen, gelieven het daarvoor te houden, at, met den besten wil, aan hun verzoek door en Kerkeraad niet kan voldaan worden.

WARMENHUIZEN, den 22 Sept. 1839. Onze Leeraar, J. C. MOHR, maakte ons heden bij de Voormiddag-Godsdienstoefening bekend, het afsterven van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer DIONYSIUS UPKESS, Pred. te *Heemstede*, na eene kortstondige doch hevige ongesteldheid, op den avond van en 15den dezer, in den ouderdom van 68 jaren, n het 46ste zijner Evangeliebediening, aldaar overeden. De waardige man heeft vroeger, te weten an 11 Augustus 1793, tot 12 October 1800 ook lhier het Evangelie des zaligen Gods verkondigd; n die weinige, welke zijn Wel Eerw. hier geend, zijn onderwijs genoten en zijne vruchtbare Evangelieprediking bijgewoond hebben, vernamen it berigt met deelneming en eeren zijne nagedachenis. Uit dit voor de Gemeente van *Heemstede*, naar vooral voor deszelfs Echtgenoote, eenigsten Zoon en Behuwd-Dochter droevig sterfgeval, nam onze Predikant aanleiding, om, naar aanleiding van 1 *Cor.* XV:55—57, onze aandacht op eene zeer stichtelijke wijze te bepalen, bij het bemoedigend en vertroostend oogpunt, waarin het Evangelie ons dood en graf voorstelt.

HOORN.

AVENHORN, 28 Julij 1839. De dag van heden was voor deze Gemeente een blijde en gedenkwaardige dag, daar zij Godsdienstig mogt bijeenkomen in haar zoo zeer verbeterd Kerkgebouw. Buiten staat om hetzelve uit eigene fondsen te kunnen herstellen, heeft zij daartoe de aanzienlijke bijdrage van *f* 2600 verkregen, namelijk, van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning uit 's Rijks kas *f* 800; van

van de Hoog Eerw. Synode uit het Fonds voor Noodlijdende Kerken, eene gelijke som, en van Heeren Gedeputeerde Staten van *Noord-Holland* uit de Provinciale Fondsen *f* 1000, waarbij de Gemeente, zoo uit eigene middelen als vrijwillige bijdragen, eene som van *f* 500 heeft gevoegd.

Onze Leeraar, H. P. VAN DER HAAR, bragt bij deze gelegenheid openlijk de dankbare hulde toe aan Z. M. onzen geliefden Koning, aan de Hoog Eerw. Synode, en aan Heeren Gedeputeerde Staten dezer Provincie, voor de hulp en ondersteuning in dezen aan ons verleend, en wekte ons, naar aanleiding van *Luk.* I:28. tevens op, om de verkondiging van Gods woord, in dit ons zoo geheel verbeterd Kerkgebouw, getrouw bij te wonen, en het gehoorde woord steeds ijverig te betrachten.

OOST- EN WESTBLOKKER, den 22 Sept. Bij de viering van des Heeren H. Avondmaal op heden, deelde onze Leeraar, Ds. C. STEENHAUER, het berigt mede, van het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. HUPKENS, laatst Predikant te *Heemstede*, als die van den jaren 1800 tot 1808 alhier het Evangelie der zaligheid verkondigde. Met weemoedige dankerkentenis aan God, herinnerden zich nog velen dezen waardigen Voorganger in zijne zoo ijverige als getrouwe Evangelieprediking, en vereenigde zich de Gemeente volgaarne met de Apostolische opwekking, haar voorgehouden, om den thans van zijnen arbeid in den Heere rustenden Leeraar, in zegenend aandenken te houden niet slechts, maar tevens om de onzekerheid van het stervensuur aan die gedachtenis te verbinden, tot aankweeking van geloof, godzaligheid en eenen hemelschen wandel.

GROOTEBROEK staat vakant te worden. *Zie* Sept. 1839.

EDAM.

EDAM.

MONNIKENDAM, 3 Sept. 1839. Heden is de Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, na verleende handopening, tot het doen eener beroeping, in de plaats van haren Leeraar, H. W. VOLLENHOVEN VAN DAALEN, die eerlang naar *Maassluis* zal vertrekken, bijeengekomen, en heeft een twaalftal van Predikanten geformeerd, waarop geplaatst zijn geworden de Wel Eerw. Heeren:

RIBBECK, Predd. te *Leusden*. KAAKEBEEN, te *Hoornaar*. PAREAU, te *Zuilen*. BROEDELET, te *Durgerdam*. NIEMEIJER, te *Moerdijk*. DIEPERINK, te *Ransdorp*. RUIJS, te *Wprmer*. VAN DEN STEEN, te *Cillaarshoek*. KONING, te *Limmen*. BITTER, te *Broek in Waterland*. SAFFRIE, te *Rijp*. VAN DUIJL, te *Nieuwland*.

Hieruit dit zestal:

RIBBECK, KAAKEBEEN, PAREAU, RUIJS, SAFFRIE, BITTER.

MONNIKENDAM, 22 Sept. 1839. Heden nam onze jongste Leeraar, H. W. VOLLENHOVEN VAN DAALEN, na door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, den Wel Eerw. Heer J. H. DUMANS, op den 18den te zijn losgemaakt van Gemeente en Klassis, afscheid van ons, predikende bij deze gelegenheid over 1 *Joh*. I: 18*a*. *Het is de laatste ure*.

MONNIKENDAM, 12 Oct. 1839. Den 1sten Oct. formeerde de Kerkeraad, uit het gemelde zestal van Predikanten, een drietal, waarop geplaatst werden:

DD. RUIJS, PAREAU en RIBBECK.

En werd daaruit terstond beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. H. PAREAU, Pred. te *Zuilen*, die ons heden met het berigt verblijdde, onze beroeping te hebben aangenomen.

NIEUWENDAM vakant. Zie Mei 1839.

KWADIJK staat vakant te worden. Zie Aug. 1839.

ZEELAND.

Op den 3 October zijn, door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, tot de Predikdienst toegelaten, de Heeren: PIETER HOFMAN, BERNARDUS BENIER, PIETER LEONARD DE GAAIJ FORTMAN, en JAN WILLEM HAVERKAMP BEGEMANN, Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid.

MIDDELBURG.

ARNEMUIDEN, 29 Sept. 1839. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer R. HOOGEZAND, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, werd heden onder ons bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. I. DE WAAL, Pred. te *Kleverskerke*, die bij deze gelegenheid sprak, naar aanleiding van *Tit.* II:14, 15*a*. *Die zich zelven voor ons gegeven heeft, opdat hij ons zoude verlossen van alle ongeregtigheid, en zich zelven een eigen volk zoude reinigen, ijverig in goede werken; spreek dit.* De handoplegging geschiedde, nevens den Consulent, door de Wel Eerw. Heeren: L. JUTTING, Pred. te *Nieuwland*, J. H. CALKOEN, te *St. Laurens*, en J. KALDENBACH, te *Vere*. Des namiddags begon de Bevestigde zijne Evangelieverkondiging in ons midden, met eene Leerrede over 1 *Cor.* I:23*a*. *Wij prediken Christus den gekruisten.*

ZOUTELANDE. Zie Sept. 1839.

GOES.

GOES vakant. Zie Julij 1839.

BORSELEN. Zie Julij 1839.

UTRECHT.

UTRECHT.

Op den 2 October is door het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht* tot de Predikdienst geadmitteerd, de Heer JOHANNES JACOBUS VAN OOSTERZEE.

UTRECHT.

TER AA, den 25 Sept. 1839. Op vertoonde Akte van Collatie van den Hoog Welgeb. Heer Baron VAN REEDE van *ter Aa* en *Aastein*, als Collator dezer Gemeente; is heden, door den Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent, G. J. VAN DER KUIJP, Pred. te *Breukelen*, kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. Heer TAKO HAJO HOOLA VAN NOOTEN, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*.

AMERSFOORT.

AMERSFOORT vakant. Zie Junij 1839.

WIJK.

BUNNIK, 22 Sept. Deze dag was voor onze Gemeente een feestdag; dewijl zij op denzelven, voor het eerst, haar Kerkgezang hoorde begeleiden, door de toonen van het vernieuwde en tot meerder sieraad der Kerk verplaatste Orgel. De herstelling geschiedde uit vrijwillige bijdragen. Onze Leeraar B. L. MULLER, wekte ons op tot dankbare vreugde in God, en toonde aan, dat die vreugde, door gemeenschappelijk wel geregeld gezang, aangekweekt en bevorderd wordt, naar aanleiding van *Ps.* C:2. *Dient den Heere met blijdschap, komt voor zijn aanschijn met vrolijk gezang.* Deze rede werd, door doelmatig gekozen Gezangen en Psalmen afgewisseld, en gesloten met hartelijke dankzeggingen aan den Allerhoogsten voor onze Godsdienstige voorregten, en met vurige beden, dat wij allen van dezelve een bestendig heilzaam gebruik

 mo-

mogen maken. God vervulle genadiglijk de wenschen van onzen Leeraar over ons, en de Gemeente van onzen Heer neme overal in bloei, in werkzaam geloof en onderlinge liefde toe!

RHENEN staat vakant te worden. Zie Sept. 1839.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

OUDEGA, den 1 Sept. Heden had hier de bevestiging en intrede plaats van onzen beroepen Leeraar, den Wel Eerw. Heer A. J. LIEUWEIS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*. Bij afstand van den Consulent, Ds. T. PIJTTERSEN, Pred. te *Rottevalle*, werd de Bevestigings-Leerrede gehouden door den Wel Eerw. Heer J. DOLL, Pred. te *Grouw*, over *Hebr.* XII: 25*a*. De inzegening geschiedde door den Consulent en de oplegging der handen, behalve door genoemden Predikant, ook door de Wel Eerw. Heeren LIEUWEIS, HOLWERDA en OOSTERBEEK, respective Predd. te *Idaard*, *Dragten* en *Suawoude*, terwijl de eerstgenoemde, de Wel Eerw. Heer H. A. LIEUWEIS, Vader van den bevestigden Leeraar, door ongesteldheid verhinderd om het bevestigingswerk op zich te nemen, bij die gelegenheid, op eene roerende wijze, zijnen vaderlijken zegen over zijnen beminden Zoon uitsprak. Des namiddags aanvaardde de bevestigde Leeraar zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 24.

GARIJP, SUAMEER EN EERNEWOUDE, den 29 Sept. 1839. Maakte onze Leeraar, Ds. A. BUNING, ons voor 14 dagen bekend, dat hij eene beroeping had ontvangen naar de Gemeente van

Ee;

Ee; heden berigtte hij ons, dat hij, na ernstig beraad, zich verpligt had gevonden, die beroeping aan te nemen.

HARLINGEN.

PIETERSBIERUM, den 18 Julij 1839. Door het spaarzaam en naauwkeurig beheer onzer Kerkvoogden, A. T. R. SIXMA Baron VAN HEEMSTRA, P. S. GERBRANDA en G. F. JONGSMA, over onze Kerkefondsen, werd uit dezelve ons Bedehuis verfraaid en versierd met een nieuw krachtvol Orgel. Deszelfs uiterlijk aanzien en inwendige waarde verdienen vollen lof. Het is een dubbeld werk. De registers in hetzelve zijn aangenaam en regt geschikt voor Kerk-muzijk. De Heer VAN GRUISEN, van *Leeuwarden*, die hetzelve vervaardigde, heeft door hetzelve zijn onbekrompen geest en kennis der kunst op de meest voldoende wijze doen kennen. Heden hoorden wij het Orgel het eerst bespelen. Onze Leeraar, J. BRUINING, die deze plegtigheid leidde, droeg hetzelve op aan de verheerlijking van God, door een plegtstatig gebed. Na dit gebed stemde hij ons tot meer dankbare vreugde over het bezit van dit Orgel, door ons te laten hooren, hoe het Orgel uitnemend geschikt was, om onze Godsdienstige gevoelens en gezindheden te verhoogen en te versterken. Voortreffelijk en roerend was deze muzijk, die uitgevoerd werd door den Wel Ed. Heer DE BOER, Ontvanger van 's Rijks Belastingen te *Makkum*. Lang zal ons deze dag heugen, die door het aangename weder en de talrijke schare, ook van elders zamengekomen, regt feestelijk gevierd werd.

SCHRAARD, den 23 Aug. 1839. Ingevolge stemming van Floreenpligtigen, werd alhier heden beroepen, de Wel Eerw. Heer G. VAN DER FLIER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van

Overijssel, die deze beroeping, onder inwachting van de noodige approbatiën, heeft aangenomen.

PIETERSBIERUM, den 1 Sept. 1839. Heden gaf onze Leeraar ons berigt van het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. ESCHER, Emeritus Predikant, laatst van *Birdaard* en *Janum*. Van 1790 tot 1791 was hij Predikant bij onze Gemeente. Enkelden onder ons, konden zich den waardigen man herinneren. Bij deze gelegenheid predikte onze Leeraar over *Jac.* IV: 14*b*.

SCHINGEN EN SLAPPETERP, den 25 Sept. 1839. Heden werd alhier door Hervormde Floreenpligtigen benoemd en vervolgens naar Kerkenorde beroepen, de Wel Eerw. Heer H. CANNEGIETER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, die deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

SIXBIERUM vakant. Zie April 1839.

WOMMELS EN HIJDAARD. Zie Aug. 1839.

DRONRIJP staat vakant te worden. Zie Sept. 1839.

SNEEK.

SNEEK. Zie Sept. 1839.

GOINGA, GOUW EN OFFENGAWIER staat vakant te worden. Zie Sept. 1839.

SIJBRANDABUREN EN TERZOOL. Zie Sept. 1839.

DOKKUM.

WANSWERD EN JISLUM vakant. Zie Junij 1839.

EE. Zie Sept. 1839.

HEERENVEEN.

APPELSCHA. Zie Aug. 1839.

HEERENVEEN. Zie Sept. 1839.

NOORDWOLDE EN BEUIL. Zie Sept. 1839.

OVER-

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

NIEUWLEUSEN, den 9 Junij. Heden had onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. J. WOLTERINK, het voorregt, plegtige gedachtenis te mogen vieren, van zijne den 5 dezer onder ons vervulde vijf en twintig jarige Evangeliedienst, naar aanleiding van *Hand.* II: 42. *En zij waren volhardende in de leer.*

Geluk zij den Leeraar. Zijn dienst en werk zij verder gezegend en voorspoedig in deze Gemeente. Nimmer schame hij zich die leer, welke hij predikt, hoe velen zich daarvan afkeerig betoonen, en de onderlinge bijeenkomsten vlieden!

WIERDEN. Zie Aug. 1839.

DEVENTER.

ENSCHEDÉ vakant. Zie Mei 1839.

ALMELO. Zie Aug. 1839.

KAMPEN.

BLOKZIJL. Jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Aug. 1839.

GRONINGEN.

Op den 2 Oct., zijn door het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, tot de Predikdienst toegelaten, de Heeren: JACOBUS MARTINUS DOORENBOS HZ., JOHANNES PETRUS BRUINEWOLD RIEDEL, WIJBE LOLCAMA en WILLEM FREDERIK PAEHLIG, Kandidaten in de Letteren en de Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te *Groningen.*

GRONINGEN.

GRONINGEN vakant. Zie April 1839.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

SCHEEMDA vakant. Zie Julij 1839.

NIEUW SCHEEMDA vakant. Zie Julij 1839.

APPINGADAM.

LEERMENS, den 8 Sept. Onze nieuwe Leeraar, de Wel Eerw. Heer S. R. SLOTHOUWER, van *Burg* op het Eiland *Texel*, herwaarts beroepen, deed heden zijne intrede onder ons, predikende naar aanleiding van *Hand.* IV: 12. *Over de onschatbare waarde der openbaring dat Jezus Christus de zaligmaker is van zondaren.* Des morgens werd het werk der bevestiging waargenomen door den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer J. A. UILKENS, Pred. te *'t Zandt*, ten tekst hebbende 2 *Tim.* I: 7.

OOSTERWYTWERD EN EENUM vakant. Zie Sept. 1838.

GODLINZE staat vakant te worden. Zie Sept. 1839.

MIDDELSTUM.

HORNHUIZEN vakant. Zie Mei 1839.

NOORD-BRABAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, werd in de zitting van den 2den Oct. jl. geëxamineerd en tot de Predikdienst toegelaten, de Heer ADOLF FREDERIK VAN DER SCHEER, Kandidaat in de Letteren en H. Godgeleerdheid te *Leiden*.

'sHERTOGENBOSCH.

LITH, den 29 Sept. 1839. Dubbel aangenaam was ons deze dag. Wij zagen onzen geachten Leeraar, den Wel Eerw. Heer L. KROL, uit ziekte hersteld, weder voor ons optreden, en hoorden

hem,

hem, dankbaar en blijde, gedachtenis vieren van zijne 25 jarige Evangeliedienst. Zijn Eerw. werd den 6 Sept. 1814, te *Chaam* c. a. bevestigd en was sedert Junij 1818, voor de Gemeente van *Lith*, *Litthoyen* en *Kessel*, waarbij ten jare 1819 ook *Alem* en *Maren* gevoegd werden, een getrouw Evangelieprediker, voorganger en vriend. Zijn Eerw. sprak bij deze gelegenheid, naar 1 *Cor.* I: 31*a. Over den waren roem voor Christen-leeraar en Gemeente.*

God spare den waardigen man tot in den gezegendsten ouderdom, zoo voor zijn talrijk huisgezin, als voor de Gemeente, en stelle hem tot eenen ruimen zegen, in de bediening des Evangelies onder ons.

B R E D A.

DINTELOORD EN PRINSLAND Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. H. HASSELBACH, is den 1 Sept. dezes jaars alhier overleden, na den tijd van 40 jaren, in de Gemeente van *Drumpt*, *Haaften* en te dezer plaatse, in de dienst van het Evangelie gearbeid te hebben. Onze Consulent, de Wel Eerw. Heer W. B BARENDS, Pred. te *Willemstad*, heeft op den 8sten dier maand, naar aanleiding van *Spreuk.* X: 7. *De gedachtenis des regtvaardigen zal tot zegening zijn*, 's mans nagedachtenis gehuldigd, en deszelfs betrekkingen en de Gemeente een woord van vertroosting toegesproken.

H E U S D E N.

RIJSWIJK, den 8 Sept. 1839. Heden maakte onze Leeraar E C. SPOOR ons bekend, het overlijden van den Wel Eerw. Heer D. TJEENK, laatstelijk Pred. te *Overschie.* Zijn Eerw. had zijne Evangeliebediening onder ons aanvaard in 1788, en was tot het jaar 1794 een getrouw en geacht Herder en Leeraar der Gemeente geweest. De wei-

nigen, welke zich zijne werkzaamheid nog konden herinneren, vernamen dit berigt met deelneming, en hoorden met belangstelling de opwekkingen aan, om zich de leeringen en vermaningen van hunnen vroegeren Leeraar ten nutte te maken.

Bij den Correspondent is nog geen berigt ingekomen, van het overlijden van den Wel Eerw. Heer GUTTELING, Pred. te *'s Greveldun* en *Vrijhoeven Kapelle.*

DRENTHE.

ASSEN.

ANNERVEEN, e. a. Zie April 1839.

MEPPEL.

HOOGEVEEN, den 10 Oct. 1839. Alhier is, uit het bevorens gemelde tweetal, tot Pred. beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. FIJNEBUIK, die deze beroeping voor eenen onbepaalden tijd in beraad heeft genomen.

KOEVERDEN.

SLEEN. Om de vakature, veroorzaakt door het overlijden van den Wel Eerw. Heer ABRAHAM VAN LAAR DINCKGREVE, te vervullen, werd in eene vergadering van Stemgeregtigden tot het benoemen van een Predikant alhier, op den 24 Julij, door den Kerkeraad overhandigd eene lijst van Predikanten en en Kandidaten, met verzoek aan de Stemgeregtigden, om tot die personen hunne keus te bepalen.

Uit die lijst is toen een twaalftal geformeerd, waarop geplaatst waren:

P. R. BEGEMANN, Pred. te *Niezijl*, en de Kandidaten: J. A. VIËTOR, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe.* F. MEERSPINK, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe.* J. H. WESTINCK, bij het Pro-

Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*. H. M. MULDER, Hulpprediker te *Rolde*. L. J. VAN DER VEEN, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*. G. HOLWERDA, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*. H. WERNDLY, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*. P. P. MULDER, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*. P. A. KOPPIUS, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*. P. POST, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*. H. M. M. CAPPENBERG, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*.

Uit dat twaalftal vervolgens een zestal, waarop geplaatst waren:

J. A. VIËTOR, J. H. WENTINCK, F. H. HEERSPINK, L. J. VAN DER VEEN, P. A. KOPPIUS, P. P. MULDER.

Toen een drietal:

J. A. VIËTOR, F. H. HEERSPINK, J. H. WENTINCK, welke Heeren verzocht zijn nog eens, en wel alle drie, op den 11 Aug. j. l. te *Sleen* te komen prediken.

Daarop is den 21 Aug. met meerderheid van stemmen benoemd, en den 28 Aug. door den Kerkeraad beroepen, J. A. VIËTOR, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, en te gelijk het verzoek aan Z. M. den Koning om de agreatie voor den beroepenen overgezonden aan het Departement voor de zaken der Hervormde Kerk. De Beroepene heeft, onder inwachting der noodige kerkelijke en koninklijke goedkeuringen, dit beroep aangenomen.

SCHOONBEEK, den 8 Sept. Op heden hadden wij het genoegen onzen nieuwen Herder en Leeraar, P. C. FROON, S. S. Min Cand. en sedert 1 Oct. des vorigen jaars Hulpprediker bij deze Gemeente, door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, op ons verzoek ons toegevoegd, in ons midden te zien bevestigen, door den Wel Eerw. Heer H. VAN INGEN, Pred,

Pred. te *Dalen*, Consulent dezer Gemeente, met eene Leerrede over *Hebr.* XII:2a. *Ziende op den oversten Leidsman.* De oplegging der handen geschiedde, door den Bevestiger en door de Wel Eerw. Heeren: G. GROOT en E. AB H. CAPPENBERG, Predd. te *Emmelenkamp.* Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne betrekking met *Spreuk.* XVI:9. *Het hart des menschen overdenkt zijnen weg, maar de Heer bestuurt zijnen gang.*

LIMBURG, *enz.*

MEERSSEN vakant. Zie Mei 1839.

WAALSCHE KERK.

HAARLEM, 15 Sept. Onze Leeraar, J. H. DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, berigtte ons heden, dat hij, in den loop der vorige week, zich verpligt had gevoeld, de benoeming, door de Waalsche Gemeente te *'s Gravenhage* op hem uitgebragt, onder afwachting der kerkelijke en koninklijke approbatiën, aan te nemen. Zoodat
HAARLEM vakant zal worden.
's GRAVENHAGE. Zie Sept. 1839.
VOORBURG vakant.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.

EVAN-

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, 2 Oct. 1839. Door de Evangelische Luthersche Synodale Commissie, zijn op heden geëxamineerd en tot Proponenten aangenomen de Heeren: JOHAN FRIEDRICH HAMMEL en JAN BENJAMIN ROLL.

UTRECHT, 29 Sept. 1839. De Eerw. Heer J. E. INCKEL, Proponent bij het Evangelisch Luthersch Kerkgenootschap, beroepen zijnde tot Predikant in de Gemeente te *Culenburg*, werd heden bij de Voormiddag-Godsdienstoefening alhier, van wege de Hoog Eerw. Synodale Commissie der Evangelisch Luthersche Kerk in het Koningrijk der *Nederlanden*, plegtig tot de H. Dienst ingezegend. De Inzegeningsrede werd gehouden door den Hoog Eerw. Heer J. DECKER ZIMMERMAN, President der voorn. Synodale Commissie, en oudste Predikant in deze Gemeente, daarbij tot tekst hebbende genomen: 2 *Tim.* IV: 5*b*. *Doe het werk eens Evangelischen Predikers; verrigt uw ambt getrouwelijk.* In de oplegging der handen werd zijn Hoog Eerw. bijgestaan door zijnen Ambtgenoot, den Wel Eerw. Heer F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, jongsten Predikant in deze Gemeente.

KUILENBURG, 6 Oct. 1839. Heden werd onze herwaarts beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. E. INCKEL, aan de Gemeente plegtig voorgesteld en in zijne dienst bevestigd, bij vriendelijken afstand van den Consulent, Ds. F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, door zijnen Behuwd-Broeder, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. A. HOLLINGHAUSEN, Pred. te *Rotterdam*, welke bij deze gelegenheid sprak naar *Spreuk.* XXIX: 18*a*.; terwijl de Bevestigde des namiddags zijne Intree-rede hield over

2

2 *Tim.* IV: 2. De plegtigheid had plaats in het Kerkgebouw onzer Hervormde Broeders, die hetzelve daartoe bereidwillig hadden afgestaan, dewijl ons nieuw Kerkgebouw nog niet voltooid is. Openlijk betuigen wij hun dank voor hunne broederlijke liefde, uit grond des harten wenschende, dat voortdurende eensgezindheid tusschen de beide Zuster-Gemeenten moge blijven bestaan.

AMSTERDAM. Zie Aug. 1839.

WINSCHOTEN. Zie Sept. 1839.

PROTESTANTSCHE KERKEN IN *NEÊRLANDS* OOST- EN WEST-INDIEN.

'S GRAVENHAGE, den 7 Junij 1839. De Commissie tot de zaken der Protestantsche Kerken in Neêrlands *Oost- en West-Indiën*, heeft heden, om bijzondere redenen, doch zonder daarin voor het vervolg te treden, op hun verzoek, tot het Examen toegelaten, de Heeren: JOHN DAVID PALM, geboortig van *Ceylon*, en PIETER KUYPER ALBERTIJN, geboren aan *de Kaap de Goede Hoop*, en Studenten in de Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te *Utrecht*, aan welke, na afgelegd Examen, admissie is verleend tot de predikdienst in voornoemde Buitenlandsche Koloniën.

BATAVIA, 12 Mei 1839. De vakature te *Macasser*, ontstaan door het vertrek van den Predikant HARDY, naar *Ambon*, staat weldra vervuld te worden, door den Theol. Doct. en Pred. TOE WATER, onlangs uit *Nederland* aangekomen, die de reis naar zijne standplaats reeds heeft aanvaard.

'S GRAVENHAGE, den 23 Junij 1839. Heden had alhier, des voormiddags, in de Nieuwe Kerk, eene

eene buitengewone plegtigheid plaats. Vijf Evangeliedienaren, bestemd, om de Evangeliebediening in Overzeesche gewesten te vervullen, werden daartoe te gelijkertijd ingezegend, te weten: de beide broeders, J. SCHEUER en J. J. SCHEUER, Kandidaten tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, de Heer J. G. G. BIERHAUS, Pred. te *Hummelo*, benevens de Heeren J. D. PALM en P. KUIJPER ALBERTIJN, onlangs door de Indische Commissie tot de Predikdienst, in eene Buitenlandsche Kolonie, toegelaten; zijnde de twee eersten bij besluit van Z. M. d.d. 6 April l. l., N°. 77, en de derde, bij Z. M. besluit van 17 Mei l. l., N°. 91, benoemd tot Predikanten bij de Hervormde Gemeente in *Oost-Indië*, terwijl de vierde bestemd was, om op *Ceylon*, en de laatste, om aan de *Kaap de Goede Hoop*, het Evangelie te verkondigen. Nadat de Commissie zich had overtuigd, dat de Heer J. G. G. BIERHAUS van zijne betrekking tot de Gemeente van *Hummelo* en tot de Klassis van *Zutphen* behoorlijk was losgemaakt, en de koninklijke benoeming kerkelijk was gemaakt, werd het werk der bevestiging, namens de Commissie tot de zaken der Protestantsche Kerken in Neêrlands *Oost-* en *West-Indiën*, verrigt, door den Hoog Eerw. Heer I. J. DERMOUT, President der Commissie en Pred. te *'s Gravenhage*. Eene opzettelijke, allertreffendste Leerrede ging de inhuldiging vooraf, welke, nadat de vragen van het Bevestigings-formulier door de Beroepenen openlijk en plegtig waren beantwoord, onder eerbiedige oplegging der handen, door den Bevestiger en de tegenwoordig zijnde Leden der Commissie, met het uitspreken van hartelijke zegenwenschen en roerende gebeden, geschiedde, en door de gansche Gemeente met zigtbare deelneming en stichting werd bijgewoond. De Heer der

Ge-

Gemeente, wien de lof en de dankzegging toekomt, voor deze vernieuwde proeve zijner zorg voor het heil van zondaren, trekke met deze zijne Gezanten mede, geleide, bescherme, sterke, verlichte en heilige hen, om aan hen, die verre zijn, de boodschap des vredes in zijnen geest te brengen; en aan de overzijde der zee, het rijk van waarheid, geregtigheid en liefde, gebouwd op den eenigen grondslag van zijn onfeilbaar woord, te bevestigen en uit te breiden!

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, 3 Sept. Heden, in de gewone zitting van den Oostvrieschen Coetus, verschenen de Heeren Studenten, die zich, benevens den Heer L. L. WIJCHGRAM, te voren daartoe hadden aangegeven: HENNE BOELMAN, van *Wijmier*, en FOKKE DIDDENS, van *Stapelmoer*, en werden beide, door den Hoog Eerw. Heer Praeses, pro Licentia Concionandi, geëxamineerd in alle vakken, daartoe behoorende, in het Hebreeuwsch naar *Ps.* VIII, in het Grieksch naar *Col.* I. en na gepredikt te hebben, de eerste over *Col.* I:19, en de tweede over *Rom.* V:1, onder het getal der Oostvriesche Kandidaten aangenomen.

EMDEN, den 17 Sept. In deze buitengewone vergadering van den Oostvrieschen Coetus, werd insgelijks geëxamineerd, de Heer LUCAS LEENDERT WIJCHGRAM, van *Emden*; en behalve over de ande-

dere vereischte vakken, in het Hebreeuwsch over *Ps.* II, en Grieksch 2 *Cor.* V. Na ook over 2 *Cor.* V: 19*a* gepredikt te hebben, is zijn Eerw. tot Kandidaat aangenomen. De drie bovenstaande waren het laatst van de Groninger Hoogeschool gekomen.

WEENER vakant. Zie Maart 1837.

JEMGUM vakant. Zie Junij 1839.

OLDERSUMMER-GASTE vakant.

GRAAFSCHAP TEKLENBURG.

GRONAU vakant. Zie Junij 1839.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant. Zie Jan. 1831.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

B E L G I E.

BRUSSEL, den 15 Sept. Heden had alhier de plegtigheid plaats der inzegening van den Heer ZE-VENT, geroepen tot Hulpprediker zijns Vaders in de Fransche taal. Behalve de Heer SPORLEIN, Pred. te *Antwerpen*, door onpasselijkheid verhinderd, woonden alle Predikanten uit *België*, gesalarieerd door de schatkist, deze plegtigheid bij. De Heer RICHARDS, Pred. te *Luik*, opende de plegtigheid door een gebed, uitgesproken aan de Avondmaalstafel. De Heer ROLDIGER, Pred. te *Verviers*, sprak eene Leerrede uit, over *Joh.* XXI: 15?

waarna de inzegening en vragen, onder den predikstoel, geschiedde door den Heer VENT, Vader, en de handoplegging door al de tegenwoordig zijnde Predikanten, uitgenomen den Heer JENKINS, Pred. der Engelsche vastgestelde Kerk, welke de dienst in dezelfde Kapel verrigt. Na deze plegtigheid, beklom de Heer DU FAYE, Pred. te *Doornik*, den predikstoel, en sprak over hetgene de Leeraar van het Evangelie voornamelijk voor te dragen heeft, en welken indruk de plegtigheid op ieder der aanwezenden hebben moest. Alles werd afgewisseld door het zingen van het 62ste Cantique, waarvan vijf verzen, telkens één, werden gezongen, terwijl na de Godsdienstoefening een choor zangers op het orgel, een toepasselijk gezang aanhieven, waarop de *Acte der Consecratie* door den Heer RICHARD werd gelezen, die door allen geteekend werd.

CORRESPONDENTIE.

Noch het *bijvoegsel tot het levensberigt*, noch dat over het *plaatsen van bussen in de Kerken, in plaats van de inzameling*, zijn ons belangrijk genoeg voorgekomen, om te worden gedrukt.

Het *iets over de vermenigvuldiging der visschen*, — het *wederzien*, — *des Christens vaderland* en *gedachten bij het graf ens.* zullen geplaatst worden.

Het opstel, getiteld: *wie moest de pijlen van den laster niet verduren*, heeft, onzes inziens, te weinig doelmatigs, en blijft te veel bij algemeene en bekende herinneringen.

De mensch vergeleken met de sneeuw, is een denkbeeld, belangrijk genoeg, om beter, dan in het ons toegezonden dichtstukje geschiedt, te worden ontwikkeld.

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw'. geëxamineerd zijn.

GELDERLAND.

C. A. Moot.
P. N. Ham.
J. Rijsdijk Takens Lambrechts.
J. Troste.
A. van Zuuk Wagenaar.
J. A. Timmerman.
J. A. Six Dijkstra.
D. Scheltema.
B. W. J. Kronenberg.
J. C. Römer.
B. A. Plemper van Balen.
A. Dekkers.
J. A. van Krieken.
J. A. Diehl.
H. de Vries.
J. Hoek.
J. W. A. Boers.
J. H. A. C. Hanewinckel.
B. E. H. Römer.
A. Brouwer.

ZUID-HOLLAND.

G. J. C. Harmsen.
P. Wijnsouw.
A. W. Vermeij, Hulpprediker te *Amsterdam*.
D. C. van Leeuwen Boomkamp.
A. C. Hanegraaf.
A. J. C. van Blokhuizen.
IJ. Loots, J. Z.
H. Hiebink.
A. ten Bosch, Czn.
W. C. Knottenbelt, Th. Dr.

D. Bijdendijk.
N. T. van Meurs.
C. J. Krafft.
A. M. Oliphant.
B. Elferink.
A. H. Blom.
P. Haesebroek.
J. Veltman.
H. H. Sluiter.
J. P. Huijgens.
U. J. W. Roldanus.

NOORD-HOLLAND.

J. H. Chrisstoffels.
D. Uittenbogaart, tijdelijk Hulpprediker te *Zevenbergen*.
A. R. Hoetink.
A. Piper.
J. J. du Sart.
J. C. Smissaert.
H. Haesebroeck.
M. Hoogvliet, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
A. J. Clinge Liebert.
N. Jannink.
H. Marnstra.
D. G. van der Horst, Th. Dr.
G. Drost.
B. Gewin.
H. S. J. van Rijsoort.
J. P. van der Meer de Wijs, Th. Dr.
G. H. Dwars.
A. F. Gerlach.
J. M. van Griethuijsen.
G. J. de Klerk.
H. van Voorst.
W. H. Linse.

ZEE-

ZEELAND.

H. W. C. Ilcken.
G. J. Brandt Wijsmuller, Adjunct-Prediker te *Amersfoort.*
A. van Simmeren.
D. van Leeuwen.
C. E. Stollé, Adjunct te *Maastricht.*
A. Meursinge, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden.*
D. van den Berg.
E. C. Groeneveld.
H. Z. A. Gutteling.
L. van der Plas.
P. H. Pottum.
G. H. Wolvekamp.
A. C. Bredius.
P. E. van Driest.
J. B. Nijhoff.
N. Beets, Th. Dr.
C. van Heusden.
A. Niermeijer.
S. W. la Lau.
T. H. van den Honert, Th. Dr.
A. A. van de Kasteele.
H. J. R. G. Theesing.
P. N. Zijnen, P. J. Z.
P. Hofman.
B. Renier.
P. L. de Gaaij Fortman.
J. W. Haverkamp Begemann.

UTRECHT.

J. J. Lepping.
H. D. Bonebakker.
A. C. Stucki.
J. Post, Gz.
A. van den Ham van Heijst.

Z. M. van Kuijk.
A. G. van Moock.
J. van Kesteren.
J. Boele.
F. van der Vliet.
C. H. van Dam.
A. de Nooij, Hulpprediker te *Dordrecht*.
N. A. Kuiperi.
T. Bussingh de Vries.
W. H. Houël.
A. Pitlo.
D. Slothouwer.
A. W. Kamp.
R. A. Soetbrood Piccardt.
H. Ruijs.
S. Zandstra.
S. A. J. de Ruever Groneman, Th. Dr.
H. H. M. Horst.
P. N. van der Stok.
D. C. Pleijte.
H. van Strien C. Z.
D. J. van Haeften.
J. F. G. Brumund.
P. C. Farret.
H. P. Schuuring.
R. A. E. Snethlage.
H. A. G. Brumund.
P. A. Hajenius.
J. J. van Oosterzee.

VRIESLAND.

H. van der Helm.
K. H. B. Haselhoff Roelfsema, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zevenaar*.
J. Kremer.
S. G. H. Hulsken.
J. ter Horst.

H. Beekhuis.
P. Post.
J. Niemeijer.
H. M. Metelerkamp Cappenberg.
G. de Bruin.
A. R. Holwerda, Hulpprediker te *Stitswerd*.
P. A. Koppius, Phil. Th. Mag. Litt. Hum. Doct.
M. van Staveren, Th. Dr.
R. Ens.
P. H. B. Romer.
J. C. Fischer.
J. Koning.
J. J. E. Wilmers.

O V E R - IJ S S E L.

J. van Soelen.
H. N. Mulder, tijdelijk Hulpprediker te *Rolde*.
C. Ribbius.
J. Buijs.
R. Jentink, Hulpprediker te *Sixbierum*.
J. A. Barbas.
J. E. G. Landré.
A. L. van Woerden.
J. C. van der Veur.
J. D. Maaldrink.
P. H. J. Roos Schregardus.
J. H. Wentink.
L. J. van der Veen.
L. J. W. ten Bokkel.
V. M. D. Rombach.
M. D. de Bruyn.
H. J. Zilvergieter Hoogstad.
P. de Grient Dreux, Hulpprediker te *St. Johannisga*.
H. Indeweij, Dirksz.
J. F. L. Abresch.
J. A. ten Bokkel Huinink.

J. Douwes.
H. Schogt.
J. C. Verloren.
J. M. Verhoesen.
H. J. Janssen.
K. H. Kraamwinkel.
F. M. Caspers.
N. Osti.

GRONINGEN.

F. J. Stroman de Grave.
G. Holwerda.
B. F. Janssonius.
E. H. Groenman.
Th. C. Cock Beilanus van Assen.
H. Beekhuis.
J. Corstius.
M. Werndly.
H. Dijkema.
S. Kruisinga.
P. P. Mulder.
G. Kim.
W. A. Becking.
J. Doorenbos.
H. Braak, Jr.
A. A. van Riesen Scholtens.
C. J. Abresch.
E. van der Pers.
R. J. Enuma.
E. P. J. Jongsma.
S. Nicolai.
J. M. Doorenbos, H. Z.
J. P. Bruinewold Riedel.
W. Lolcama.
W. F. Paehlig.

NOORD-BRABAND.

H. C. van Doorn.

J.

J. J. Boele.
J. H. Coenraadts.
J. B. Hoon.
E. C. van der Zaag.
W. G. Brill, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Lector in de Hoogd. taal aan de Hooge School te *Leiden*.
D. C. Thomkins.
G. P. Wijnmalen.
F. H. Fynje.
R. R. Hirschig.
W. A. Hirschig.
E. Enklaar.
J. Wassenaar.
G. C. Prillevitz.
J. J. van Sittert.
F. U. van Hengel.
W. L. F. Moltzer.
O. Schultz.
K. H. ter Winkel.
H. van Dorsser.
W. Pollen.
J. W. Lem.
H. J. Fijnebuik.
J. Wigeri François.
A. F. van der Scheer.

DRENTHE.

G. Okken Dreesman.
A. Okken Dreesman.
W. Wijbenga.
J. de Vries.
A. Leemhuis, H. G. fil. Herm. et Ger. fr.
P. Buisman, D. fil. H. K. fr.
T. Römeling.
C. H. Sijtsma, tijdelijk Hulpprediker te *Hornhuizen*.
B. J. Cramer van Baumgarten, G. J. F. fil.

J. Eemten.
S. Coolhaas van der Woude, Adjunct-Prediker te *Annerveen*, c. a.
A. J. Schey, Petr. fil. P. G. Fr.
E. P. Alderhoff, J. Fr.
G. Heeres.
H. van Gesseler.
A. A. ten Oever.
A. Brouwer.
C. Tjassens Keiser.
J. van der Werff, L. fil. H. fr.
A. Maagh Meijer, Joh. fil.
Æ. W. Begemann, S. H. A. fil.
J. F. Koentz.
R. Bennink Janssonius.
J. G. Borgesius Hemmes, J. H. fil.
T. W. van Sonsbeeck.
L. S. P. Meyboom.
F. H. Heerspink, J. H. fil. J. B. fr.
J. W. L. Scholtz, J. fil.
A. Boon, Corn. Fr. Th. Dr.

Naamlijst der DD. Kandidaten, onder het ressort der Waalsche Commissie.

N. J. Franchimont.
J. A. Hoorn.
P. H. E. Schusler.
J. A. Stoop.
F. C. van der Meer van Kuffeler.
M. Spruit.
J. H. Gerlach, Abr. fil.
J. J. P. Valeton.

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in het derde vierde deel van het Jaar 1839, *tot Predikanten beroepen of overleden zijn.*

G. LANGEWEG, Overleden.

B.

D. H. PARÉ, te *Bredevoort.*
G. FEKKRINGA, te *Wommels*, c. a.
C. MEIJER, te *Appelscha.*
B. HAAGEDOORN, te *Wierden.*
N. HARFF, te *Hurwenen.*
A. M. BERKHOUT, te *Heinenoord.*
T. H. HOOLA VAN NOOTEN, te *ter Aa.*
D. PZ. KNUTTEL, te *Ammerstol.*
P. EPPES TONKES, te *Ouderkerk aan den Amstel.*
A. J. MOLENAAR, te *Zoutelande.*
H. W. H. DANNENBARGH, te *Noordwolde* en *Bouil.*
G. VAN DER FLIER, te *Schraard.*
A. J. LIEUWENS, te *Oudega*, c. a.
H. CANNEGIETER, te *Schingen*, c. a.
J. A. VIËTOR, te *Sleen.*

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Evangelische Luthersche Kerk.

A. G. A. Gebing.
C. M. Moes.
W. D. Statius Muller.
D. C. Rademaker.
J. H. M. Zimmerman.
A. H. Broens.
W. F. Barbiers.
A. J. K. Meijer.
J. Wilms.
J. F. Mammel.
J. B. Roll.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Herstelde Evangelische Luthersche Kerk.

H. Joosten.
P. J. Helwig.

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsche) bij de Hervormde Kerk, met-aanwijzing, onder welke Klasse hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

OOST-VRIESLAND.

G. O. Dreesman.
H. H. Coster.
P. Buisman.
.. Pleines.
J. Hemkes.
A. W. Driemeijer.
G. J. Wiarda.
H. Sissing.
M. Boelman.
F. Diddens.
L. L. Wijchgram.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

M. J. Iken.
G. W. Dreeß.

NB. *Zoo er, in deze Naamlijst der DD. Kandidaten, iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te doen, bij de Uitgevers dezes.*

BERIGTEN.

De Hervormde Gemeente te *Asch* (in *Gelderland*) was sedert 1820 vernietigd. Het heeft Z. M. bij Hoogstderzelver besluit van 28 Junij ll. N°. 113 behaagd te bepalen, dat: » zoodra de Hervormden » aldaar, het Kerkgebouw, waarin zij voorheen hunne » openbare Godsdienst hebben uitgeoefend, zoodanig » zullen hebben hersteld, dat hetzelve wederom op » eene

» eene voegzame wijze daarin kan plaats hebben,
» het aan hen zal worden toegelaten, eene Gemeente
» op zich-zelve uit te maken, en aan hun het bezit
» van eenen afzonderlijken Leeraar zal worden toe-
» gestaan."

Al hetgeen tot de uitoefening van de openbare Godsdienst nöodig is, ontbreekt. Het Kerkgebouw staat daar geheel ledig, de glasramen moeten vernieuwd worden, het dak vereischt zeer aanmerkelijke verbeteringen. De pastorie is gesloopt.

Hoewel er niet meer dan *acht* leden zijn, die iets van belang kunnen bijdragen, heeft men reeds een begin gemaakt met het vervallene te herstellen. Met de meeste bereidvaardigheid wil men zich de grootste opofferingen getroosten, om zoo spoedig mogelijk weder te komen in het genot van voorregten, sedert 19 jaren aldaar niet gekend. Voor eene woning voor den te beroepenen Leeraar heeft men naar omstandigheden, provisioneel gezorgd. Bij de vereenigde inspanning van alle krachten, vestigt men het oog vertrouwelijk op de Christelijke liefde in het Vaderland, waarvan zoo menige Gemeente de ondervinding hebben mogt.

De ondergeteekende hiertoe verzocht, heeft de taak op zich genomen, om in het hersteld Kerkgebouw de eerste Leerrede te doen. De opbrengst van de uitgave dezer Leerrede, wenscht hij geheel te doen strekken tot eene zooveel mogelijke tegemoetkoming in de groote onkosten, die de Gemeente voor hare dierbaarste belangen reeds doet, en nog verder zal moeten doen. Mogten nu velen zich door deze openlijke bekendmaking laten opwekken, om door het afzonderen van eene kleinigheid, eene bedoeling te helpen bevorderen, boven welke er geen heiliger kan gevonden worden. Met dankbaarheid wordt elke liefdegift aangenomen.

Men

Men gelieve zoo mogelijk *franko* en vóór den eersten December eerstkomende, het benoodigd aantal Exemplaren der á 50 Centen uit te gevene Leerrede op te geven, aan den Heer A. VAN LOON, Boekhandelaar te *Tiel*, of aan de Uitgevers dezes.

7 October 1839.

J. VAN SCHAÏCK,
voorheen Pred. te *Asch*, thans
te *Bruchem* en *Kerkwijk*.

Bij het Ministerie der Hervormde Gemeente te *Hoorn*, zijn tot zoo veel mogelijken herbouw der Groote Kerk, ingekomen de navolgende bijdragen: door

Ds. *Nahuijs*,	te Haarlem, nog	ƒ13,00
» *Verwijs*	» Deventer, voor N.N.	» 2,00
» *Heringa*,	» Blaauwkapel.	» 5,37½
» *Hofman*,	» ter Neuzen.	» 13,60
idem.	voor den Hoek.	» 8,92
» *Bouten*,	te Oude Niedorp.	» 44,27
» *Becking*,	» Bahr en Lathum.	» 18,28
» *Kist*,	» Zeist, nog	» 12,37
» *Buijs*,	» Nisse.	» 7,60
» *Blaauwbeen*, te Goes, voor Oudelande.		» 4,30
De Commissie	te Amsterdam, nog	» 44,41
De Redactie der *Boekzaal*,		» 20,00

Aan de Leden der Weduwenbeurs van de voormalige Klassis van *Hoorn*, wordt berigt, dat, wegens het vertrek van Ds. J. DIJK, uit het Klassikaal ressort, tot Quaestor van voornoemde beurs, nevens den Hoog Eerw. Heer J. VAN MOGTEREN, Pred. te *Hoorn*, benoemd is de Ondergeteekende, die zich belast heeft met de ontvangst der contributiën, en de uitdeeling aan de Weduwen.

Hoorn,
24 Sept. 1839.

J. A. DE HOLLANDER.
Pred. te *Zwaag*.

[Uit-

Uithoofde men wegens de menigvuldige bijzondere ondernemingen der Heeren Boekhandelaren, gedurig met onnoodig briefport wordt belast, gelieven gemelde Heeren er op bedacht te zijn, zich met hunne brieven, ter aanbeveling hunner ondernemingen, niet aan elk der Predikanten van den Ring *Bergum* afzonderlijk, maar alleen aan deszelfs Scriba, zijnde Ds. H. NIEUBUUR FEBR, te *Bergum* te wenden.

LETTER-NIEUWS.

ALGEMEEN CHRISTELIJK ZONDAGS-BOEK, OF STICHTELIJKE OVERDENKINGEN OP DE *ZON- EN FEESTDAGEN DES JAARS.*

EEN HUIS- EN HANDBOEK VOOR DE HUISGEZINNEN DER CHRISTENEN.

VOOR HET JAAR 1840.

Voorwaarden van Inteekening.

1°. Elk vertoog zal ongeveer beslaan acht bladzijden in groot octavo formaat, met eene goede duidelijke letter gedrukt, op velin papier, zoodat het geheele werk 56 à 58 vellen druks, of ongeveer 460 bladzijden zal bevatten.

2°.

2°. Vier of meer vertoogen, voor zoo vele Zon- of Feestdagen als elke maand bevatten zal, zullen op den eersten van elke maand aan de Inteekenaren *franco* worden toegezonden, zoodat elk vertoog reeds in hun bezit is, wanneer de Zon- of Feestdag aanbreekt.

3°. Bij het einde van elken Jaargang wordt een gegraveerde titel en net gedrukt omslag aan de Inteekenaren *gratis* afgeleverd.

4°. Ten einde dit boek in aller handen te brengen, is de prijs bepaald op slechts *f* 3,00 voor het geheele jaar.

5°. Daar dit belangrijk werk reeds vijf jaren heeft bestaan, biedt de tegenwoordige Uitgever *aan de nieuwe Inteekenaren, de reeds uitgegevene vijf Jaargangen kompleet aan voor den geringen prijs van f* 8,00, of, iederen Jaargang afzonderlijk voor *f* 2,00; daar elke Jaargang op zich zelve *één geheel*, en alzoo een zeer stichtelijk Huisboek voor Christenen is.

Men kan inteekenen, doch niet minder dan voor den geheelen Jaargang, bij alle solide Boekhandelaren en bij den Uitgever C. L. Schleijer, Warmoesstraat, N°. 155, te *Amsterdam*.

GOEDKOOP AANBOD

van drie belangrijke werken, waarvan nog zeer weinige Exemplaren voorhanden zijn, als:

I. H. Stilling, *het Heimwee*, behelzende eens *Christens Reizen* naar de zalige Eeuwigheid, naar het Vaderland der Christenen, met portret des Schrijvers, in 4 zware boekdeelen kompleet, waarvan de prijs bij de uitgave was *f* 19,60. en nu voor *f* 12,00.

II. H. Stilling, *Kindschheid*, *Jongelingsjaren*, *Vreemdelingschap*, *Huisselijk leven*, *Leerjaren*, *Ouderdom* en *Dood*. Tweede verbeterde uitgave, met het portret des Schrijvers en de afbeelding van zijn *Doodbed*, in 2 deelen kompleet voor *f* 4,80, in plaats van *f* 6,60.

III. Y. van Hamelsveld, *Aardrijkskunde des Bijbels*, met kaarten, in 6 deelen kompleet voor *f* 7,50, in plaats van *f* 18.

De aflevering van bovenstaande geschiedt bij den Boekhandelaar S. de Grebber, te *Amsterdam*.

Ge-

Gemelde is door koop eigenaar geworden van de volgende werken en welke voor de daarbij gestelde prijzen verkrijgbaar zijn:

De Godsdienst van het Hart en deszelfs invloed op het gedrag der Menschen, door HANNAH MORE, naar den twaalfden druk; uit het Engelsch vertaald, in 2 deelen kompleet ƒ 5,50.

Keur van Christelijke Brieven van verschillende Schrijvers, sedert de eerste tijden des Christendoms tot op onze dagen, met vignet ƒ 2,40.

Christelijke Tafereelen voor het Hart. Aan de Geschiedenis ontleend, met vignet ƒ 2,70.

De Boekhandelaar J. B. Wolters, te *Groningen*, heeft uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

I. C. H. STIRM, *Verdediging des Christendoms*; of Betoog van deszelfs Waarheid en Goddelijkheid, in brieven voor beschaafde lezers. *Eene bekroonde Verhandeling.* Uit het Hoogduitsch vertaald door J. BAKKER en P. FEENSTRA, Pz. In 2 deelen gr. 8°. à ƒ 5,90.

II. *Twee Verhandelingen, betrekkelijk de Geschiedenis en Oudheden van Nederland*, nagelaten door EGBERT ROELANTS. Met een portret en fac simile, benevens eenige berigten over den Overledene, uitgegeven tot eene gedachtenis voor zijne vrienden, in gr. 8°. à ƒ 2,50.

III. DIESTERWEG, *Handleiding bij het Onderwijs in de Vormleer*, als middel ter ontwikkeling van het verstand, en ter voorbereiding tot de beoefening der Wiskundige Wetenschappen. Naar den derden druk uit het Hoogduitsch vertaald, door J. BLOUW. Met eene Voorrede van B. BRUGSMA. Met een plaat. In 12mo à ƒ 0,60.

IV. ——— *Aanwijzing tot het gebruik van de Handleiding bij het onderwijs in de Vormleer.* Met 3 platen. In 12mo à ƒ 1,80.

V. WAGNER'S *Bijbelsche Verhalen*, voor Scholen en Huisgezinnen. Tweede druk. In 2 stukjes, kl. 8°. elk à 30 Cent.

Bij den Boekhandelaar S. de Grebber, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

I. *Aanleiding tot Huisselijke Godsdienstoefening*, door Prof. J. Clarisse, 3e deel 2e stuk, prijs *f* 2,60. Waarmede dit hoogst belangrijk werk kompleet is.

Van het komplete werk bestaande uit drie zware boekdeelen en registers, zijn nog weinige exemplaren tegen *f* 12,20 te bekomen.

II. De Geer en Reddingius, *Handleiding tot het wel en vruchtbaar lezen van den Bijbel*, derde uitgave. *f* 1,25.

Voorts zijn bij gemelde nog zeer weinige exemplaren te bekomen van den *derden druk* van het zoo algemeen gezochte werkje, getiteld:

Stichtelijke Gedachten op alle de dagen van het Jaar, meestal getrokken uit de beste Nederlandsche Dichters, met vignet, prijs 90 Cents. Het is bekend dat hetzelve op ieder datum door eene schriftuurplaats en een kort stichtelijk versje, ruime stof oplevert tot zelfs-overdenkingen of leerzaam onderhoud in ieder Godsdienstig en wel geregeld huisgezin.

La Sainte Bible, mise en vers pour la Jeunesse. Prijs 50 Cents.

J. A. Oostkamp, *de merkwaardigste Bijbelsche Land- en Zeereisen*, een leesboek voor de Jeugd, met platen. *f* 1,40.

R. P. van de Kasteele, *over de beste middelen, om inzonderheid onze Jongelingschap waren smaak te doen krijgen in onzen zoo schoonen Christelijken Godsdienst.* 20 Cents.

Bij den Boekhandelaar S. J. Prins, te *Amsterdam*, komt van de pers en is alom verzonden:

Achttal Leerredenen, door W. A. van Hengel, gr. 8°. Prijs *f* 1,90.

Op heden is bij de Boekhandelaars Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, van de pers gekomen en alom verzonden:

I. *Reis in de Vereenigde Staten en Canada* in 1837, door

door L. de Wette, Med. Dr., uit het Hoogduitsch door Ds. van Teutem, 2 deelen kompleet gr. 8vo., met platen. ƒ6,00.

Zij debiteren met succes:

II. Prof. J. M. Braun, *Geschiedkundige Reizen in Griekenland*, uit het Hoogduitsch door Ds. Brandt Maas, 2 deelen kompleet, gr. 8vo., met platen. ƒ6,80.

III. A. E. van Noothoorn, *de Tooverkol*, of Nederland in 1572. Historisch romantisch tafereel, twee deelen kompleet, gr. 8vo. ƒ4,90.

IV. A. E. van Noothoorn, *Aliboron*, of satyre, scherts en ernst, één deel kompleet, gr. 8vo. ƒ2,80.

V. ——————— *Walfoort*, Geldersch romantisch tafereel uit de 14e eeuw, één deel kompleet, gr. 8vo. ƒ2,60.

VI. L. Rellstab, (schrijver van 1812) *Nieuwe sentimenteele Reisen*, 3 deelen kompleet, gr. 8vo. ƒ7,20.

VII. ——————— *Scherts en Ernst*, één deel kompleet, gr. 8vo. ƒ2,60.

VIII. Dr. Bretschneider, *over de Privilegiën van den Roomschen stoel, in betrekking tot de regering van den Staat*, gr. 8vo. ƒ0,70.

Tot het spoedig aanleeren der Hoogduitsche taal, zijn thans bij de Boekverkoopers Blussé en van Braam van de pers verschenen en alom verzonden:

J. C. de Wilde, *Hoogduitsche Spraakkunst*, bewerkt ten dienste der Nederlandsche Jeugd; en met toepasselijke Opstellen voorzien. ƒ2,40.

——————— *Gids voor de Hoogduitsche Taal*, in vier deelen, bevattende: I. Zamenspraken over de meest gebruikelijke Onderwerpen. II. Taalkundige Oefeningen. III. Hoogduitsche Taaleigen. IV. Spreekwoorden. ƒ0,90.

——————— *Samlung ausgewählter Stucke in Prosa und Poesie.* ƒ1,25.

Van denzelfden *Auteur* wordt ook steeds met succes gedebiteerd, zijn *Hoog- en Nederduitsch Zakwoordenboek*, in 2 deelen, in carton. ƒ6,00.

Bij de Boekverkoopers Ten Brink en De Vries, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

I. *Aanwijzing der Oude en Nieuwere Dichters*, door Mr. W. Bilderdijk, overgebragt of nagevolgd met *Aanteekeningen*, en eene *Voorlezing* over de voortreffelijkheid van Bilderdijk, in het navolgen en overbrengen der oude Dichters, bijzonder van Horatius, door Mr. J. Pan, prijs *f* 2,60. Hetzelve werk op best papier in carton, *f* 3,90.

II. Josafat, Zoon eens Konings van *Indië*. Eene geschiedenis der Christelijke oudheid, op nieuw verhaald door C. Schmid, Schrijver van de *Kersavond*. Uit het Hoogduitsch, met een fraai vignet, en portret van den Schrijver, prijs *f* 1.50.

III. *Eustachius of de Zegepraal van het Christendom*, eene geschiedenis der vroegere Christelijke eeuw, door C. Schmid, Schrijver van de *Kersavond*, 2e druk, prijs *f* 1,40.

IV. Maart. Eene geschiedkundige Roman, door Amalia Schöppe, geb. Weise. Uit het Hoogduitsch, met vignet, prijs *f* 2,75.

V. *De jonge Trommelslager*, *of de goede Zoon*, een tafereel uit Napoleons togt naar *Rusland* in 1812, door G. Nieritz. Uit het Hoogd., met platen. *f* 0,90.

VI. *Korte Aardrijkskundige Beschrijving van het Koningrijk der Nederlanden*, *volgens de laatste bepalingen*, met eene *nieuwe kaart*, door J. W. L. F. Ippel. Vierde druk. Prijs 55 Cents.

VII. Michiel Adriaansz. de Ruiter, een leesboek voor de scholen, in dertig lessen, door H. Altena, Onderwijzer aan de Departements-school te *Rotterdam*. Prijs 25 Cents.

Bij den Boekhandelaar en Boekdrukker J. C. van Kesteren, op het Rokin, N°. 157, te *Amsterdam*, is op heden van de pers gekomen en alom verzonden:

I. S. Bosboom, *Barend Pepersteart*, of de Plattelandbewoners; karakterschetsen en tafereelen uit het da-

dagelijksche Leven; één deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet. *f* 3,00.

II. L. Bellstab, *de Venetianen;* een verhaal uit den tijd der Staats-Inquisitie van *Venetië*, benevens: Osraim de Suchäer; eene Oostersche Geschiedenis; één deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet. *f* 2,40.

III. Dr. Joseph-Olivier Josset, *Gewijde Overwegingen voor Vereerders van Rede en Openbaring;* één deeltje kompleet.

IV. G. J. Pool, *het Geschrijf van den Heer* J. van Geuns, Med. Doctor te *Amsterdam*, *wat het is en wat het niet is*, eene Bijdrage tot de Kennis van het ontstaan van Ziekten in Droogmakerijen, in eenen brief; één deeltje kompleet. *f* 0,90.

V. *De verborgen Hartstogt*, of *de Liefde in het Geheim;* Tooneelspel, in drie Bedrijven, naar het Fransch van den Heer Scribe. *f* 0,70.

De Inteekening op het hoogst belangrijke Werk, getiteld: *Bijdragen tot de Geschiedenis der Nederlandsche Financien, sedert* 1795 *tot op den tegenwoordigen tijd*, door Mr. P. Simons, blijft tot ultimo October e. k. opengesteld, ingevolge het berigt van Inteekening, bij alle Boekhandelaren *gratis* te bekomen.

De Boekverkoopers Gebr. Vermande, te *Hoorn*, hebben uitgegeven:

I. Abbing, *Geschiedenis van de stad Hoorn en der groote Kerk.* *f* 2,00. Op best papier. *f* 3,00.

NB. *Dit werk is uitgegeven ten voordeele van het Fonds, tot herbouw van genoemde Kerk.*

II. *Erasmi*, *Laus Stultitiae*, *ed.* Abbing, cum 83 figuris Holbenianis. *f* 3,30.

III. Looman. *Verklaring der in de zamenleving meest gebruikelijke vreemde woorden en verkortingen.* *f* 1,20.

IV. Kuijper, *Rosemunda Clifford*, Treurspel. *f* 1,20.

V. *Pythagoriana*, *Verzameling van Staat-, Zeden- en Huishoudkundige lessen en voorschriften.* *f* 0,90.

Uitnemend geschikt voor Leesgezelschappen zijn:

VI. *Orpheus*, *Bloemlezing uit de Schatkamer van*

een Romandichter, 1e en 2e stuk, à *f* 1,50. Ieder stuk met eene fraaije gravure van Tétar van Elven.

VII. Van Kouthoorn, *Leviathan*, met gegraveerden titel en vignet. *f* 2,60.

Heden wordt door hen verzonden:

VIII. *Leerrede ter gedachtenisviering der vijf en twintig jarige Evangeliebediening bij de Doopsgezinde Gemeente te Hoorn*, door J. Pol.

IX. *Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen, voor het jaar* 1840. *f* 0,60.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

van

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor NOVEMBER 1839.

TE AMSTERDAM, BIJ

DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,

op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXXXIX.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Tweede viertal LEERREDENEN *over verschillende onderwerpen, door* W. TERNOOIJ APÈL, *Predikant te* Vlissingen. *Te* Vlissingen, *bij* N. J. Mestdagh, 1839. 130 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,30.

De Eerw. TERNOOIJ APÈL heeft zich, zeker aangemoedigd door een niet ongunstig onthaal, opgewekt gevoeld, om, op het een paar jaren geleden door hem geleverd viertal van Leerredenen (*), dit tweede te laten volgen.

Uit *Rom.* X:6—10, heeft hij aanleiding, in de eerste Leerrede, genomen, om den waren aard voor te stellen van den weg ter behoudenis van zondaren door God ontsloten, welke in het Evangelie wordt aangewezen; of liever door de verklaring van den tekst duidelijk pogen aan te wijzen, dat en hoe de zondige en dus schuldige mensch, door het geloof in CHRISTUS, alleen en zeker behouden wordt. In de verklaring van vs. 4, het eerste gedeelte, had APÈL op *Gal.* III:24 behooren te wijzen, om den Apostel uit zijne eigene woorden te beter te leeren verstaan. Wij gelooven dat dan zijne explicatie niet zon-

(*) Zie de beschouwing in dit Tijdschrift voor April l. l, bladz. 401 en verv.

zoude geweest zijn: *de wet loopt derhalve van zelfs op Christus uit.*

Het opschrift boven de tweede Leerrede, over *Gen.* XLII:21, is: Het geweten, onder de bittere gevolgen onzer verkeerdheden ontwaakt, een krachtig middel in de hand van God, om onze zonden in derzelver ware gedaante te doen kennen, tot besef van schuld te brengen en tot verootmoediging op te leiden. Dit thema ligt in den tekst, en is dus als opschrift boven denzelven goed geplaatst. TERHOOIJ APÈL heeft, ter bereiking van zijn oogmerk, de orde van behandeling dus opgegeven: In het *eerste* deel dezer rede willen wij ons een regt denkbeeld zoeken te vormen van een ontwaakt geweten en de woorden van den tekst als de taal van hetzelve aan elkanderen leeren kennen. In het *tweede* willen wij aanschouwelijk trachten voor te stellen, dat deze ontwaking des gewetens onder de ervaring der bittere gevolgen van eene vroegere verkeerdheid geschied is, en nu een middel in de hand Gods, om die gezindheden op te wekken, welke alzoo doen spreken, gelijk wij in den tekst hooren. In het *derde* willen wij aan het verhandelde een woord tot waarschuwing, leering, besturing en bemoediging toevoegen.

Ware het eerste deel meer psychologisch behandeld, het zou zeker beter uitgevallen zijn, en dan zou ook in het tweede, — waar APÈL herinnert 1.) hetgeen vroeger door de hier sprekend voorkomende broeders van JOZEF bedreven was, en

2.)

2.) hetgeen hun thans bejegende, — het derde of voornaamste, hetgeen naar zijn doel hier opgegeven is, eene meer doelmatige, op eene verstandige onderscheiding gegronde, nuttige beschouwing hebben opgeleverd. Dat zulks dan ook eenen aanmerkelijken invloed zou hebben uitgeoefend op de toepassing, zullen wij den Eerw. APÉL niet behoeven te doen opmerken.

Naar den inhoud van den tekst, *Matth.* IV: 1—11, heeft APÉL dit thema er boven geplaatst: De verzoeking van JEZUS in de Woestijn, eene geheel bijzondere, maar voor ons geloof in Hem, als onzen Verlosser, hoogst gewigtige gebeurtenis.

Zich, gelijk hij verklaart, niet vermetende om, na zoo vele vruchtelooze proeven van anderen, deze geschiedenis in al hare bijzonderheden te verklaren, beschouwt hij hier *eerst* de verzoeking in haren aard en des Heilands gedrag in dezelve, en tracht *daarna* de verhevene strekking van de verzoeking te doen kennen, om zoo ten laatste, tot een goed gebruik maken van de hier voorkomende wenken aan te sporen. Eene wat mindere omslagtigheid zou de waarde van deze Leerrede verhoogd hebben. In het achteraan geplaatste iets aan den lezer, blijkt APÉL dit zelf gevoeld te hebben.

De laatste hier geleverde Leerrede is gehouden, ter bevestiging van eenen Ambtgenoot in de Heilige Bediening te *Vlissingen*, en, op het dringend verzoek van zeer velen in die Gemeente, hier (woordelijk) zoo gegeven, als APÉL dezelve heeft uitgesproken.

 De

De tekst is *Hand.* XX:27, en het opschrift: PAULUS, in zijne betrekking van Evangeliedienaar, een voorbeeld voor elken tegenwoordigen Leeraar, waarvan de getrouwe navolging voor den Leeraar volstrekt hoogst noodzakelijk is en voor de Gemeente verpligtend.

Met de beschouwing dus van het uitmuntend voorbeeld des Apostels, wordt de aandacht te regt hier het eerst bezig gehouden. APÎL heeft geoordeeld tot dat einde niet alleen bij den inhoud van zijne prediking, maar ook *bij de wijze*, waarop PAULUS als leeraar *handelde*, te moeten wijzen; schoon hij niet verzuimd heeft, zelf ook te verklaren en te doen blijken, dat de Apostel naar den tekst alleen van zijne leer sprak. De verontschuldiging daarvoor is te vinden in het doel, om eene meer volledige bevestigingsrede te leveren, en naar ons oordeel had de Eerw. Bevestiger geene gedrongene redenen ter billijking van deze zijne handelwijze behoeven te berde te brengen. Trouwens op de vraag, *wat* PAULUS deed? kan hier geenszins ongepast gerekend worden, te laten volgen, de beantwoording van eene andere: *hoe* hij het gedaan heeft? Dit laatste nu is hier *zoo gepast* als waarachtig en doelmatig geschied.

In het tweede deel wordt de noodzakelijkheid eener getrouwe navolging van PAULUS uitstekend voorbeeld, beredeneerd, uit den aard der zake, — uit de verantwoording, welke de Leeraar eenmaal van zijn werk en van de wijze, waarop hij hetzelve be-

bearbeid heeft, afleggen moet, en uit de behoefte der Gemeente aan die navolging. De toespraken aan Leeraar en Gemeente zijn hiernaar ingerigt en bewijzen, op welk eene geschikte wijze de Eerw. APÎL van de gelegenheid heeft weten gebruik te maken, om het noodige te zeggen en op het hart te drukken.

Gaarne vereenigen wij ons met dezen wensch van den welmeenenden, hartelijk ijverenden en gemoedelijk getrouwen Evangeliedienaar: *de lezing daarvan, bidde ik, zij tot die stichting (bevorderlijk) welke ik met dankbaarheid vermelden mag, dat door niet weinigen onder het hooren is ondervonden!*

OVERDENKINGEN over het Wederzien in de Eeuwigheid; door K. H. GREEVEN, *Predikant te* Delfshaven. *Uitgegeven ten voordeele van het Kerkelijk Fonds der Gemeente. Te* Utrecht, *bij* Kemink en Zoon, 1839. *VIII en* 90 *blads. In gr.* 8vo. *De prijs is* 80 *Cents.*

Wij achten ons verpligt voor den lezer dit begin van het Voorberigt des Eerw. Schrijvers, get. *Delfshaven* 26 April 1839, hier mede te deelen:

»Het was op den 27 September 1835, dat ik op den eersten jaardag van het ontslapen der onvergetelijke gade, die in den bloei des levens de aarde met den hemel verwisselde, eene Leerrede hield

hield over het *Wederzien in de eeuwigheid*, naar aanleiding van de woorden des Heilands, *Joh.* XVI. *Ik zal U wederom zien.* Vele begeerden deze redevoering te bezitten en dit verlangen stemde te zeer overeen met mijnen eigenen wensch om de nagedachtenis mijner echtgenoote te vereeren, dan dat ik niet gaarne aan hetzelve zou hebben voldaan. Zij werd alzoo geplaatst in het *Letterkundig Magazijn van Wetenschap, Kunst en Smaak* voor 1835, en er werden een aantal exemplaren overgedrukt die, zonder in den boekhandel te komen, aan de talrijke vrienden en vriendinnen der geliefde overledene tot een aandenken werden ter hand gesteld."

» Doch al spoedig werd mij van onderscheidene zijden de wensch te kennen gegeven, om dit opstel algemeen verkrijgbaar te zien. Veel bedenking was hiertegen te maken, maar om te blijven weigeren vond ik geen genoegzamen grond. Ik besloot dus, om bij eenige meerdere uitbreiding, den vorm van Leerrede te laten varen en alles in drie overdenkingen zamen te vatten, gebruik tevens makende van de wenken en opmerkingen mij door sommige vrienden verschaft of door het lezen van later uitgekomene werken bij mij ontstaan."

Van die werken (*) is vervolgens een lijstje geplaatst,

(*) Hier had b. v. de *Elpizon*, in twee Deelen uitgegeven, op het lijstje wel eene plaats verdiend, of over mijne voortduring in den dood.

plaatst, voor hen, die verlangen ook anderen over dit allerbekoorlijkst onderwerp te hooren.

De eerste overdenking beschouwt de vraag: *Heb ik goede gronden, om een gelukkig wederzien in de eeuwigheid te gelooven?*

Als waarheden worden hier vastgesteld en beredeneerd, deze drie:

1.) De godvruchtigen zullen in de eeuwigheid eene volledige herinnering bezitten, niet alleen van hunne daden en lotgevallen, maar ook van de betrekking in welke zij hier op aarde tot hunne vrienden stonden.

2.) De zaligen zullen elkander wederzien en wedervinden, met volkomene onderlinge kennis.

3.) De zaligen zullen door reine hemelsche liefde verbonden zijn, niet slechts met alle de verlosten in het gemeen, maar ook in het bijzonder met diegenen, welke zij op aarde gekend en bemind hebben.

Na dit door bewijzen, ontleend uit de rede op zich zelve en uit den Bijbel, die alhoewel alle op zich zelve niet als voldingende aangemerkt kunnen worden, echter te zamen genomen eene overwegende kracht hebben, en waarbij nog meer had kunnen gevoegd zijn, betoogd te hebben, beantwoordt GREEVEN, in de tweede overdenking, de vraag: *Wat heb ik te denken, van de tegenwerpingen en bezwaren, die tegen mijn welbevestigd gevoelen worden ingebragt?*

Het zijn de volgende tegenwerpingen, die hier beantwoord worden.

 1.) De

1.) De leer van het wederzien en herkennen, wordt nergens in den Bijbel uitdrukkelijk gevonden. Noch JEZUS noch de Apostelen hebben er bepaald over gesproken en zelfs al de teksten daarbij aangehaald, kunnen slechts bij gevolgtrekking dienen en zijn meerendeels vatbaar voor eene geheel andere verklaring.

Deze beantwoording had wel uitvoeriger mogen zijn, en door de betere verklaring van eenige hier te pas komende Bijbelplaatsen behooren bevestigd te worden.

2.) De ligchamen, aan welker onderscheidende kenmerken wij elkander op aarde herkenden, zijn in het graf vergaan, en men kan niet verwachten, dat de nieuwe verheerlijkte ligchamen dezelfde kenmerken zullen bezitten. Ook daalt menig kind ten grave, dat nooit zijne ouders leerde kennen. Hoe is dan in deze beide gevallen, de herkenning en hereeniging mogelijk?

Het verwondert ons, dat de Schrijver hier ook niet gedacht heeft, aan degenen, die leven zullen (volgens 1 *Kor.* XV.) bij de voleinding der wereld.

Hetgeen hier afgeleid wordt uit het gevoel, de ontroering, welke door vele hartelijk beminnende menschen ondervonden wordt, wanneer zij, zonder het te weten, na een langdurig afzijn, in de nabijheid van hunne geliefde betrekkingen kwamen, zal wel aan de minsten kunnen voldoen.

3.) Het wedervinden en de hereeniging met onze aardsche betrekkingen, is geheel strijdig met de

lief-

liefde, die wij aan allen zijn verschuldigd en die in den Hemel volmaakt zal wezen. Wij zullen daar zoo naauw met allen zijn vereenigd, dat er voor bijzondere verbindtenissen en betrekkingen geenerlei aanleiding noch gelegenheid zal zijn.

Goede redenen worden hier kortelijk ter toelichting aangevoerd, welke wel verdienen in overweging genomen te worden.

4.) Er is in den Hemel geen wederzien noch hereeniging te wachten, want dit zou eene betrekking aanduiden, die strijdig ware met de onverdeelde liefde tot God. Alle verlosten zullen zoo geheel in Gods zalige aanschouwing verzonken zijn, dat zij geene onderlinge betrekking meer zullen kennen of wenschen, en dit juist zal hunne zaligheid uitmaken.

Kort maar uitnemend beantwoord.

5.) Aan een blijvend wederzien en hereenigen is niet te denken, omdat dan in de eeuwigheid de persoonlijkheid en het zelfbewustzijn allengs zal afnemen, tot dat dezelve eenmaal geheel zal te niet gaan en alle denkende wezens slechts een enkel alles in zich bevattend wezen zullen uitmaken.

Te regt is opgemerkt, dat aan dit droombeeld alle grond en wezen ontbreekt.

6.) Het wederzien, herkennen en hereenigd te zijn, laat zich niet denken, dewijl rede en Bijbel ons leeren, dat er verschillende trappen van zaligheid zullen wezen, die dan ook verschillende kringen van werkzaamheid en verblijf ten gevolge zul-

zullen hebben. Dit vooronderstelt scheiding en deze kan met wederzien en hereeniging niet bestaan.

Wel beantwoord.

7.) De herinnering is eene onvermijdelijke voorwaarde, zonder welke er geen wederzien, geene hereeniging kan bestaan. Doch deze herinnering van het aardsche leven, kan bij den zalige geen plaats hebben, zonder zijn geluk te verminderen door het aandenken aan zijne eigene tallooze zonden en aan de twisten, die hij met anderen heeft gevoerd, vooral wanneer hij in den Hemel zulken ontmoet, die op aarde zijne vijanden en tegenstanders waren.

Wie zijn gezond verstand, verlicht door de Goddelijke openbaring,! raadpleegt, zal de oplossing zeker voor deugdelijk houden, ook al oordeelde hij, dat dezelve nog beter uit een gezet had kunnen worden.

Is deze bedenking zoo gemakkelijk te beantwoorden, als ze menigwerf herhaald is, GREEVEN heeft dezelve ook door eene voldoende redenering ontzenuwd.

8.) De tijd dooft allengs het smartgevoel, ook over de liefste afgestorvenen. De troostelooze echtgenoot leeft nu eenigen tijd aan de zijde eener andere echtvriendin, als of hij met den rouw ook alle gedachtenis van de overledene had afgelegd. De gevoelige zoon of dochter knoopt andere betrekkingen aan en spreekt weldra met koele bedaardheid over den slag, die eens hun hart verscheurde.

Hand-

Handwringend staat de vader bij het lijk van een geliefd kind, spoedig echter wijdt hij zich geheel aan de overblijvende, en de heengegane lieveling behoudt slechts een flaauw aandenken. Eenzaam en verlaten staat de vriend bij het lijk des vriends, maar eerlang vindt hij een' anderen, en de voormalige vriend is vergeten, althans vervangen. Het aanzijn onzer betrekkingen is dus tot ons geluk niet volstrekt noodzakelijk; en is dit reeds zoo op aarde, hoeveel te minder nog in eene andere wereld, waar ons bestaan geheel anders zijn en al het aardsche te niete gedaan zal worden.

Kan GREEVEN hier gedeeltelijk als een man van ondervinding spreken, (*) het hier door hem aangevoerde is geschikt, om deze bedenking voor ongeldig te verklaren.

9.) De

(*) Hij schreef toch in het Voorberigt: de plaats van haar, aan wier aandenken mijn opstel was toegewijd, is wederom vervuld geworden, en met blijdschap, beminde CATHARINE! zou ik deze gelegenheid waarnemen, om uwe liefdevolle, onvermoeide zorgen voor mijne hoogbejaarde ouders en voor de dierbare kinderen der onvergetelijke ontslapene opzettelijk te erkennen, indien niet uwe nederigheid, uwe zoo gaarne in stilte werkzame Godsvrucht afkeerig ware van elke openlijke vereering. Maar bij het verloop der jaren is het gevoel van mijn hart hetzelfde gebleven en de hope des wederziens in eene betere wereld zal, zoolang de magt des doods op aarde blijft bestaan, voor elke geschikte ziel eene vertroosting uitmaken, in welke zij zich dikwijls en gaarne verlustigt.

9.) De hoop des wederziens en der hereeniging geeft, op de graven der geliefden, geen' troost aan den nadenkenden Christen; omdat zij eene vrucht is der overdrevene zinnelijkheid, die altijd aan de aarde en het aardsche is gehecht en die gaarne alle tegenwoordige genietingen en beschikkingen in een ander leven zou willen overbrengen.

Ook het hier tegen aangevoerde verdient zeer door den twijfelaar ter harte te worden genomen.

Veel minder verdient nog in aanmerking te komen, de

10de bedenking: De ondervinding bevestigt, dat de aardsche betrekking bij den dood vermindert. De stervende wordt meestal zigtbaar losgemaakt en ontboeid van alles wat hem aankleeft en dierbaar was te voren.

Menig zorgvuldig vader, menige teedere moeder, vraagt op het sterfbed, bij het naderen van den dood, weinig naar hare beminde betrekkingen en stelt er, naar allen schijn, minder belang in. Een bewijs dat zij een aanzijn te gemoet gaat, waar die beiden niet meer zullen bestaan.

Dezelve is dan ook gemakkelijk beantwoord geworden.

Van een meer wijsgeerig aanzien is de

11de bedenking: De hoop des wederziens schijnt den Christen minder te betamen. Het moet hem genoeg zijn te berusten in den Goddelijken wil, die zeker altijd wijs en goed is, zonder dat het hem vrijstaat af te dalen tot bijzondere vertroostingen.

gen, als welke altijd te kort doen aan de volstrekte onderwerping, die elk schepsel aan God is verschuldigd.

Zeer juist heeft GREEVEN hier vooral opgemerkt, dat men eene waarheid of pligt niet ten koste van eene andere, welke zich daarmede wel laat vereenigen, behoort te verheffen.

Meer gewigt schijnt gelegen te zijn, in de laatste, 12de tegenwerping, deze: Indien de zaligen elkander zullen herkennen voor diegenen, die zij op aarde geweest zijn, dan kan het niet anders, of zij zullen ook sommigen missen, die hier in naauwe betrekking tot hen gestaan hebben en de bewustheid, dat dezulken eeuwig rampzalig zijn, moet hunne zaligheid eenigermate storen en de schoonste tooneelen der eeuwigheid verbitteren. Dit laat de volmaaktheid des Hemels niet toe, en daarom is er ook geen wederzien noch herkennen te verwachten.

Wij prijzen het in den Schrijver, dat hij hier niet stellig spreekt, maar kunnen het minder goedkeuren, dat hij zoo weifelend zich heeft uitgelaten over een gevoelen, hetwelk hij zelf gevoelt met de leere des Goddelijke openbaring te strijden, en *allergevaarlijkst* te zijn.

Waarom niet liever toegegeven, dat voorzeker het heil, de zaligheid nog grooter b. v. zoude zijn, voor den vader, indien hij alle zijne kinderen met hem daarin zag deelen, dan dat er een aan ontbreekt? Of zou men vreezen moeten, dat daarom de

de zaligheid niet groot, niet heerlijk zoude kunnen zijn? Zou niet de volkomene eenswillendheid met den Heer en het heil daaraan verbonden, eene schoone vergoeding voor zulk eene treurige herinnering wezen? Maar vooral merke men, gelijk ook hier geschied is, op, dat wij niet bevoegd zijn, om alles op te helderen en dat het ons genoeg behoort te zijn, op goede onwrikbare gronden te gelooven, en alzoo in hope zalig te zijn.

Daarenboven kan men aanmerken, dat inderdaad deze bedenking gerigt is, tegen de geheele leere des Bijbels, aangaande het toekomstig leven, en dus geenszins zoo zeer of met uitsluiting, tegen de hier voorgestelde heugelijke waarheid, aangaande het wederzien in de eeuwigheid.

Zou het dan hier niet te pas komen, op te merken: *hetgeen te veel bewijst, bewijst niets?*

Men toetse dan het hier aangestipte, en zegge met GREEVEN:

»Ik vertrouw op de Goddelijke almagt, wijsheid en liefde, bijzonder ook ten aanzien van de geheimen der eeuwigheid. Dat is het beste, ja het eenige middel om rust en vrede des gemoeds te smaken. Dieper onderzoek en nasporing geleidt maar al te veel tot dwaling, want hier zou ik onzekere schreden zetten en gevaar loopen van struikelen en vallen, omdat de Bijbel mij hier begeeft. Laat ik dan de gordijn niet ophalen, die de Heer ook mij ten goede voor de eeuwigheid heeft getrokken. In deze kindschen toestand ben ik niet vatbaar,

baar, om het eeuwige te vernemen; zelfs aan eenen PAULUS was het onmogelijk, om anderen mede te deelen, wat hij gehoord had in het zalige Paradijs."

» En met stil vertrouwen kan en mag ik ook hierin berusten. God heeft, in de onmetelijke diepte der wondervolle eeuwigheid, middelen en wegen genoeg, om alles wel te maken."

De derde overdenking beantwoordt de vraag: welken invloed het geloof aan het wederzien in de eeuwigheid uitoefenen moet, op onze gezindheid en op onzen wandel?

Te regt vangt GREEVEN dit practicaal gedeelte aan met de aanmerking:

» Vele Christenen zijn gewoon de leer van het wederzien en herkennen alleen te beschouwen van hare vertroostende zijde en het waarschuwende voorbij te zien, hetwelk er evenzeer in ligt opgesloten. Dit is naar mijn inzien een gebrek. Deze waarheid geeft mij toch troost in de meest grievende verliezen, maar zij wekt mij evenzeer op tot de meest heilige verpligtingen. Daarom wil ik, uit de waarheid die ik overdacht heb en die ik bevestigd heb gevonden, ook aanleiding nemen om de vreeze des Heeren, die het beginsel van alle ware wijsheid is, bij mij zelven te bevorderen."

Daarom heeft hij dan ook, in dit belangrijk derde stuk, met hoogen ernst doen zien, hoe dit geloof tot waarschuwing en vermaning zoowel werken moet, als het verstrekt tot eenen heerlijken en heugelijken troost voor den ware Christen.

Hetgeen nu door ons van dit werkje gezegd is, zal, des twijfelen wij niet, menig een aansporen, om zich hetzelve aan te schaffen. De Eerw. GRIEVES heeft met deze uitgave iets goeds verrigt. Er is ja hier en daar, gelijk wij ook aangewezen hebben, wel het een en ander aan te merken, ook vordert deze en geene bewijsrede en aanmerking hier aangevoerd een verder nadenken. Men zoeke hier ook niet zoo zeer naar iets nieuws, maar wete, dat de Schrijver het goede door anderen voor hem, vroeger en later op verschillende manieren gezegd, geleerd en bewezen, hier tot zeker geheel gebragt en dat in eenen vloeijenden, voor het onderwerp voegzamen stijl ter neder gesteld heeft, door overgenomen, of vertaalde versjes hier en daar verlevendigd.

Men zal, wanneer men dit boekje met goede bedoelingen leest en naar de bevestiging en toepassing der waarheid verlangt, hetzelve zeker niet ongesticht ter zijde plaatsen. Het worde dan veel gelezen en vooral verzuime men niet, ook de laatste overdenking wel ter harte te nemen!

Be-

Beknopte geschiedenis der WIJSBEGEERTE, sedert de vroegste tijden tot op den tegenwoordigen. Vrij vertaald uit het Hoogduitsch van K. L. KANNEGIESSER, *Professor te* Breslau. *Met bijvoegselen en doorloopende aanmerkingen vermeerderd, door* J. J. LE ROY, *Predikant te* Oude Tonge. *Te* Rotterdam, *bij* van der Meer en Verbruggen, 1838. *X en* 377 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,60.

Het werk van den *Breslauer* Hoogleeraar beviel den Eerw. LE ROY bij de lectuur zoo wel over het algemeen, dat hij niet alleen gereed was, om aan het aanzoek der uitgevers, tot het leveren van eenige aanteekeningen en bijvoegsels op hetzelve, te voldoen, maar ook te rade wierd, om zelf de vertaling op zich te nemen. Ondertusschen vond hij het nuttig en noodig, ter betere bereiking van zijn oogmerk, nu en dan van het oorspronkelijke af te wijken, zijne overzetting op eene meer vrije wijze in te rigten, en ook hier en daar het een of andere, dat hem belangrijk voorkwam, of tot opheldering of tot verbetering dienen kon, in te voegen. Hij heeft de redenen daarvoor in de Voorrede medegedeeld, en er dus rekenschap van gegeven.

Doorgaans is het door hem tusschengevoegde en aangemerkte met een *kleinere* letter ter onderscheiding gedrukt.

Reeds terstond is de Vertaler aangevangen, bij

de inleiding, met eene aanteekening, welke wij, om zijn bijzonder oogmerk te doen kennen, hier meenen te moeten laten volgen:

»Er is geen belangrijker vraag dan naar de waarheid. Om waarheid moet het ons te doen zijn, ook dan als wij naar wetenschap zoeken. Wat is wetenschap, die alleen op inbeelding of eigenwillig aangenomene denkbeelden rust? Men grijpt daarbij naar eene schaduw in plaats van naar het wezen; en men houdt zijne hersenschimmen voor ware, misschien wel voor Goddelijke wijsheid. Het is een misbruik van den edelen naam van Wijsbegeerte, welke niet anders dan een trachten naar de ware wijsheid aanduidt, wanneer men dien op zulke onrijpe vruchten van het menschelijk verstand toepast. Evenwel, gelijk de mensch in alles alleen door vallen en opstaan tot het ware doel van zijne bestemming nadert, zoo is het ook met de Wijsbegeerte gegaan. Alleen door vele omwegen is dezelve tot het doel genaderd; vele vruchtelooze ja verkeerde pogingen zijn tot nasporing der waarheid aangewend. Geen van dezelve waren toch ten eenemaal zonder uitwerking: zij bragten alle iets toe, om het menschelijk verstand trapswijze te ontwikkelen, zelfs door het gebrekkige en verkeerde werd de scherpzinnigheid geoefend, en het ware met meer naauwkeurigheid in deszelfs juiste bijzonderheden in het licht gesteld. En deze gezamenlijke pogingen maken de stof voor de geschiedenis der Wijsbegeerte uit. Zonder dat was aan

gee-

geene geschiedenis te denken. Was alles van den aanvang af aan volkomen en juist ontwikkeld, en in volmaaktheid daargesteld, er waren dan geene bijzondere lotgevallen in het zoeken en ontdekken der waarheid te onderscheiden, welke eigenlijk alleen in hare zamenschakeling eene geschiedenis uitmaken. En het is dan op deze pogingen inzonderheid, dat in eene geschiedenis der Wijsbegeerte te letten staat. Zij is geene geschiedenis der reeds ontdekte, maar eene geschiedenis der nog gezochte en dikwijls mis verstane waarheid; eene geschiedenis van de onderscheidene dikwijls verkeerde wijzen, welke men tot ontdekking der waarheid gebruikt heeft; der omwegen, welke men ten dien einde gemaakt heeft; — maar alles, even als ook de geheele wereldgeschiedenis, staande onder een hooger bestuur en opzigt; en daarhenen bestendig voortgeleid, om het groote doel meer en meer te naderen en eindelijk volkomen te bereiken."

» Dat is het, hetwelk ik gaarne bestendig wilde hebben voor oogen gehouden en opgemerkt, en ter welks aanwijzing ik deze korte schets der wijsgeerige geschiedenis zeer eigenaardig vond ingerigt, mits echter een wegwijzer bij de doorlooping van dezelve medeging, die telkens op dat hoofdpunt het oog vestigde, en dat van het begin tot het einde onafgebroken in het oog deed houden. Daartoe zullen dan ook mijne begeleidende aanmerkingen dienen; en, daar het hier vooral op de regte onderscheiding van de stof en den vorm der Wijsbe-

geerte aankomt, waarop nooit duidelijk en onderscheidenlijk genoeg kan worden acht gegeven, schoon in de laatste tijden daarop toch meer opzettelijk de aandacht is gevestigd, zoo zullen mijne aanmerkingen vooral op de toelichting hiervan betrekking hebben, en zal onze beschouwing vooral langs dien leidraad voortgaan; en zoo hopen wij, dat het aan het einde blijken zal, dat wij in onzen tijd niet ver meer af zijn van het gewenschte doel, mits men niet ondankbaar van de hand wijze, hetgeen de voorarbeid van zoovele eeuwen, inzonderheid van dezen laatsten tijd, ons reeds geleverd heeft."

» Laat ons dan met dat hoofddoel in het oog den schrijver volgen, en nu vooreerst zien, wat hij, in deze inleiding, van de geschiedenis der Wijsbegeerte in het gemeen zegt, ook daar reeds, door onze tusschenbeide komende aanmerkingen, aanvullende hetgeen ons schijnt te ontbreken, en de noodige aanwijzing gevende."

Wat later zegt hij:

» Mijns oordeels is alle ware Wijsbegeerte uit de Godsdienst oorspronkelijk, en moet daarin bij den hoogsten trap van hare ontwikkeling wederom worden opgelost. Zelfs de Wijsbegeerte der Grieken was, zoo als wij in het vervolg toonen zullen, uit eene hoewel vervalschte Godsdienst, gemengd met de overblijfselen van de ware Godsdienst, geboren: doch zij was in zoo verre vrij en van de Godsdienst onafhankelijk, omdat de Grieksche wijsgeeren zich niet volstrektelijk, aan de voorschriften van eenige

be-

bepaalde Godsdienst bonden, maar daarvan aannamen wat hun behaagde, en hunne stelsels naar hunne eigene inzigten schikten; terwijl de Christenen der middeleeuwen en de Arabieren, de onder hen aangenomene Godsdienstige begrippen en stelsels als tot een' regel stelden, van welken zij niet mogten afwijken, schoon zij dezelve toch wel eenigzins naar hunne wijsgeerige begrippen wijzigden; terwijl de Christen-wijsgeeren der latere tijden, ja wel weder meer onafhankelijk daarin te werk gingen, doch echter de Christelijke Godsdienst niet ten eenemaal uit het oog verloren, hetzij dat zij nog altijd, in het eerste gedeelte van dit laatste tijdperk, bij hunne wijsgeerige inzigten de hoofdleeringen van de Christelijke Godsdienst ten grondslag legden, en daarmede hunne wijsgeerige inzigten trachteden te vereenigen; hetzij zij in het laatste gedeelte van dit tijdperk meer vrijheid nemende, de Christelijke Godsdienstleer naar hunne wijsgeerige inzigten misvormden. Intusschen is toch hunnes ondanks misschien de weg geopend, om eene meer grondige vereeniging der Wijsbegeerte met de Christelijke Godsdienst, op eene waarlijk onafhankelijke en met ieders eigendommelijken aard overeenkomstige wijze, te bewerken, en zoo het groote einddoel der Wijsbegeerte nader bij te komen."

Dit laatste zien wij echter nog vooreerst zoo niet te gemoet.

De inleiding van den Schrijver betreft verder de Oostersche volken.

De rubrieken hier behandeld, zijn:

I. Grieksche wijsbegeerte, van het jaar 600 vóór CHRISTUS, tot omtrent 500 na CHRISTUS.

II. Schoolsche wijsbegeerte, van het jaar 800 tot 1500 na CHRISTUS; en

III. Nieuwe wijsbegeerte.

De Grieksche wijsbegeerte wordt beschouwd in drie tijdperken:

In het *eerste*, van THALES tot op SOCRATES, van het jaar 600 tot 400 vóór CHRISTUS, komen voor de *Ioniërs*, *Pythagoristen*, *Eleaten*, *Atomisten* en *Sophisten*.

In het *tweede*, van SOCRATES tot omtrent 200 jaren vóór CHRISTUS geboorte, SOCRATES, de leerlingen en scholen van hem voortgekomen, de *Cyreneërs* — *Cynische wijsgeeren*. *Megerische*, *Elische* en *Eretrische scholen*. PLATO, ARISTOTELES. De *Stoïcijnen* en *Epicurus*.

In het laatste, van omtrent 200 jaren vóór CHRISTUS, tot omtrent 500 jaren na CHRISTUS, de nieuwe Academische en Sceptische wijsgeeren. De Eclectische wijsgeeren en Syncretisten. De nieuwe Platonisten.

Bij deze gelegenheid wordt ook iets van de Romeinen aangemerkt, hier een geheel onwijsgeerig volk genoemd, bij hetwelk echter het Eclecticismus van *Griekenland* zijne voorstanders vond; en van het Oosten, waar het *Syncretismus* meerderen ingang erlangde.

Wij meenen voor den lezer deze volgende niet ongegronde aanmerking van den Schrijver, ook door zij-

zijnen Overzetter aangenomen, schoon nader gewijzigd en ontwikkeld, hier te moeten afschrijven:

» NUMENIUS van *Apamea* in *Syrië*, waarschijnlijk in de laatste helft der tweede eeuw, vergeleek PLATO met MOZES, en beweerde, dat de instellingen der Braminen, der Magi, Egyptenaren en Joden met de Platonische en Pythagorische overeenstemden: en zoo was dus eene volkomene ineensmelting der ongelijksoortigste wijsgeerige elementen, een algemeen Syncretismus tot stand gekomen. En, terwijl dit van den kant der Grieksche Wijsgeeren geschiedde, zochten ook de geleerde Joden tot de Grieken te naderen, b. v. PHILO van *Alexandrië* kort vóór, en FLAVIUS JOSEPHUS kort na CHRISTUS geboorte: terwijl zij het Jodendom, schoon hetzelve wel als volkomene Goddelijke leer voorstellende, echter met Grieksche, bijzonder met Platonische voorstellingen opsierden."

Betrekkelijk hierop heeft LE ROY deze aanteekening gemaakt:

» Wij moeten ook hier het betere niet over het hoofd zien, hetwelk zich ook hier en daar er in mengde uit die zuiverder bron van de Joodsche Godsdienst, welke door de verspreiding der Joden na de Babylonische ballingschap, en door de overwinningen van ALEXANDER, aan wien ook de in hun land herstelde Joden zich onderwierpen, meer bekend werd. Zoo veel te meer moeten wij hierop niet verzuimen acht te geven, omdat de eerste oorspronkelijke Openbaring, waaruit alle die Oos-

 ter-

tersche verbasterde Godsdiensten waren voortgekomen, onder de Joden bewaard werd, en onder dezelven tot meerdere volmaking was gekomen. Dáár vond men dus in waarheid, hetgeen bij de andere Oostersche volken met vele verdichtingen vermengd was; en zoo was het derhalve niet geheel onmogelijk, om, zoo het slechts op de regte wijze werd aangevat, die verdichtselen, welke onder andere Oostersche Volken gevonden werden, tot den regten oorsprong en zin terug te brengen; en, daar zelfs de Grieksche Wijsbegeerte, wat den inhoud betreft, hare eerste beginselen uit het Oosten, en uit de Goddelijke Openbaring ontvangen had, zoo kon ook deze daarmede vereenigd worden; en zoo is dus, naar het mij voorkomt, de vaststelling van NUMENIUS van Apamea zoo niet geheel te verwerpen, die PLATO met MOZES vergeleek, en beweerde, dat de instellingen der Braminen, der Magi, Egyptenáren en Joden, met de Platonische en Pythagorische overeenstemden; of liever, dat alle de overigen de kennis van den waren God, dus al wat zij goeds hadden, niet alleen van de Egyptenaren, maar vooral van de Hebreërs ontvangen hadden."

Hetgeen hier verder van de gemengde *Alexandrijnsche* wijsbegeerte gezegd wordt, is op de geschiedenis gegrond, en als geene ongepaste inleiding op de beschouwing der Nieuwe Platonisten aan te merken.

Heeft de Vertaler in de eerste afdeeling veel aangemerkt, ook bij de tweede, over de *wijsbegeerte*

der

der middeleeuwen, is door hem van de gelegenheid ijverig gebruik gemaakt, om het werk des Schrijvers vollediger en nuttiger te maken. Voor het geheugen en de duidelijkheid, is de hier aangestipte verdeeling in vier tijdperken der schoolsche wijsbegeerte zeker niet te verachten.

Voor het derde Hoofdstuk, of de laatste afdeeling, heeft LE ROY eene inleiding gevoegd, waarin hij onderzoekt: 1.) hoe ver het de wijsgeerte tot hiertoe gebragt had, 2.) wat er nog verder tot derzelver volkomene daarstelling en ontwikkeling te doen stond, en 3.) langs welken weg in het gemeen men daartoe dacht te naderen? Het hier beredeneerd resultaat is geenszins overtollig en het verder overzigt kan met voordeel gebruikt worden, door het bedoelde soort van lezers: alleen is de beantwoording van de tweede vraag wat kort en te algemeen, te onbepaald voor dezulken uitgevallen en daardoor minder duidelijk.

Na deze inleiding laat hij den Schrijver vervolgen, die dit laatste Hoofdstuk verdeeld heeft in twee tijdperken; in het eerste de Franschen, Hollanders en Engelschen beschouwende, die zich in de wijsbegeerte onderscheiden, en naam gemaakt hebben, vooral DESCARTES, SPINOZA en LOCKE.

Bij de beschouwing van het Cartesiaansch stelsel, verwonderde het ons, van zijne *ideas innatae* geene opzettelijke melding gemaakt te vinden.

In het tweede tijdperk wordt de *Duitsche* wijsbegeerte verhaald en van LEIBNITZ, zijne navolgers

en

en tijdgenooten gesproken, en 2.) de *kritische* wijsbegeerte, waarbij natuurlijk KANT aan het hoofd staat. Met de wijsbegeerte van wijlen den beroemden Koningsberger Hoogleeraar bijzonder ingenomen, heeft LE ROY die beschouwing vooraf laten gaan, door deze woorden:

» Wij komen nu met den Schrijver tot de groote en merkwaardige omwenteling, welke vooral ten aanzien van de behandeling der Wijsbegeerte, in het laatste gedeelte der vorige eeuw, is daargesteld, en ook nog niet het groote einddoel volkomen heeft bereikt, omdat zij nog niet volkomen is begrepen, en nog niet tot den laatsten trap van ontwikkeling is gekomen, evenwel den naasten weg daartoe gebaand heeft, en nog maar weinige schreden behoeft voorwaarts te doen, om tot de gewenschte uitkomst te geraken, waartoe zij, ofschoon door schijnbare omwegen, welke voor eenigen tijd haren voortgang gestremd en vertraagd hebben, nog bezig is voort te gaan."

» Ik bedoel de *Kritische Wijsbegeerte*, welke door den te regt beroemden KANT, — ik wil niet zeggen, het eerst is ontdekt, want zij is geene uitvinding van menschen, maar ligt in de natuur van den mensch en in den aard der zaken opgesloten, en van de vroegste tijden af had men daarvan een voorgevoel, en velen gaven daarvan proeven, ofschoon men het niet regt wist te ontwikkelen; — maar echter het allereerst uit hare eigendommelijke gronden is te voorschijn gebragt, in alle hare onder-

der-

derscheidene deelen naauwkeurig is ontwikkeld, en voor allen, die de ware meening, door eene daaraan geëvenredigde ontwikkeling van hun eigen Denkvermogen, wel begrepen hebben, in het helderst licht is geplaatst."

» De Schrijver intusschen doet, door zijne wijze van behandeling, het eigendommelijke en hoogst belangrijke van deze omwenteling niet genoeg te voorschijn komen, en stelt ook deze Wijsbegeerte met degene, die daaruit en daarop gevolgd zijn, en die wijsgeerige stelsels, welke aan dezelve zijn voorafgegaan, te veel in éénen rang; zoodat dezelve ja, ook naar zijne wijs van voorstelling, wel medewerkt, om tot de gewenschte volmaking te naderen, maar daarom toch niet die gewenschte ontwikkeling reeds genoegzaam volkomen in zich begrijpt, mits zij slechts regt verstaan worde, behoorlijk toegepast, en nog maar in een enkel punt een weinig verder uitgebreid worde. Van daar blijkt het, ook bij zijne voorstelling van de Wijsbegeerte van KANT zelve, ofschoon dezelve in zeker opzigt, wat de letterlijke voordragt aanbelangt, vrij naauwkeurig en volledig is, dat hij echter te veel aan de letter is blijven hangen, dezelve alleen voorstellende in die bewoordingen, welke door velen zijn misverstaan, zonder genoegzaam tot den waren geest door te dringen, en de wezenlijke meening in meer gewone en voor misverstand veilige bewoordingen voor te dragen. Het kan echter nuttig zijn, ja is zelfs noodig, om de tegenkanting aan deze Wijsbegeerte geboden,

wel-

welke in loutere misvatting der letterlijke bewoordingen gegrond is, benevens de op denzelfden grond daaruit verkeerdelijk afgeleide stelsels te beter te begrijpen, en te onpartijdiger te beoordeelen, dat men dezelve dus eerst letterlijk kennen leert. Ik zal dus *eerst* eenvoudig de opgave des Schrijvers volgen, alleen hier en daar eenige uitdrukkingen veranderende, welke alleen des schrijvers verklaring en niet de ware meening van KANT bevatten, maar in de gemelde misvatting zijn gegrond, en dan verder eenige nadere opheldering daarvan laten volgen. Ook zal ik mij veroorlooven, de opschriften van de Afdeelingen te veranderen, en dus die afdeelingen eenigzins anders te scheiden, om dus KANT, die eigenlijk geheel op zich zelven eigendommelijk moet beschouwd worden, ook alleen op zich zelven, afgescheiden van degene, die op hem gevolgd zijn, te houden; en dus onder de algemeene rubriek van *Kritische Wijsbegeerte* eerst van KANT, en vervolgens van zijne *Verklaarders*, *Tegenstanders* en *Opvolgers* te spreken."

Onder KANT's verklaarders, tegenstanders en opvolgers, wordt kennis genomen van K. L. REINHOLD, J. S. BECK, J. G. FICHTE, J. F. FRIES, W. T. KRUG, F. H. JACOBI, F. KOPPE, F. BOUTERWECK, G. E. SCHULZE, F. W. J. VON SCHELLING, G. W. F. HEGEL, J. F. HERBART en G. HERMES. Met genoegen zagen wij, dat de ijverige en bekwame Vertaler ook gewezen heeft op en gebruik gemaakt van de bekroonde verhandelingen van de Heeren J. A. BAKKER,

KER, over de *Duitsche wijsbegeerte sedert de laatste vijftig jaren*, en wijlen BORGER, de *Mysticismo*, gelijk ook van SCHRÖDER, *Bijdrage tot de beschouwing van de waarheid der menschelijke kennis*, en ten laatsten van T. ROORDA, ontwikkeling van het begrip der Philosophie *tot inleiding in de Bespiegelende Wijsbegeerte*, welke hem eerst laat ter kennis kwam.

»Tot hiertoe," zegt hij er aan het slot van, »heb ik het gespaard, om van dit geschrift te spreken, hetwelk ik hier dus afzonderlijk doe, uit hoofde van de groote overeenkomst, welke zich in het oogpunt, waaruit zijn Hooggeleerde de geschiedenis der Wijsbegeerte beschouwt en wil behandeld hebben, en in de slotsom, waarop alles eindelijk nederkomt, om ons namelijk naar de Goddelijke Openbaring, zelfs ter gronding en bevestiging van onze wijsgeerige kennis, henen te wijzen, tusschen zijne wijs van denken en beschouwen en de mijne, zoo als ik dezelve in deze mijne bijvoegselen tot het werk van KANNEGIESSER ontwikkeld heb, openbaart."

»Schoon ik mij niet schamen zou, in geval het zóó ware, te erkennen, aan het gemelde geschrift eenige nadere ontwikkeling van mijne inzigten ten dien aanzien, te moeten dank weten, oordeelde ik nu evenwel de aandacht op het belangrijke stuk zooveel te meerder te zullen vestigen, wanneer men zich kon overtuigd houden, dat twee onderscheidene personen op eene wijze van elkander geheel on-

onafhankelijk, tot hetzelfde resultaat gekomen waren, en dat ook wel mede door eene aandachtige en aaneengeschakelde beschouwing van de geschiedenis der Wijsbegeerte."

»Hartelijk wensch ik, dat de nog in de volle kracht zijn's levens verkeerende Hoogleeraar als een middel in Gods hand gebruikt worde, om het ware licht nog meerder te ontsteken, Wijsbegeerte en Openbaring met elkander in hare schoone overeenstemming te doen kennen, en aan de echte Wijsbegeerte hare te zeer miskende waarde bij de studerende jongelingschap terug te geven."

»Welk verschil intusschen, bij onze overeenstemming in denkbeelden, er toch plaats hebbe, zal den bevoegden beoordeelaar van zelve klaar genoeg in het oog vallen. Het onderscheid *vooreerst*, hetwelk ik maak, en door de geheele beschouwing van de geschiedenis der Wijsbegeerte henen in het oog houd, tusschen *vorm* en *inhoud* der Wijsbegeerte, is mij meer bijzonder eigendommelijk, en komt mij voor geen geringe opheldering aan alles te geven: — en dan *ten tweede* hetgeen de Hoogleeraar ROORDA met JACOBI in een zeker bovenzinnelijk gevoel zoekt, zoude ik, met KANT, liever in een zedelijk geloof blijven stellen, of, het één met het andere zamen voegende, althans den grond onzer overtuiging in onze zedelijke natuur zelve zoeken; zoo als ik dat, in het tweede gedeelte mijner laatste Verhandeling bij het *Stolpiaansch Legaat*, nevens de bekroonde van den Heer SCHROEDER

STEINHEIM nu onlangs uitgegeven, meer opzettelijk heb aangetoond. In den grond, wanneer men elkander slechts regt verstaat, zal het één met het ander niet moeijelijk te vereffenen zijn."

Aan het einde van onze beschouwing gekomen, betuigen wij, dat het werk van den Breslauer Hoogleeraar wel verdient gelezen te worden, als een belangrijk overzigt bevattende van de Geschiedenis der Wijsbegeerte, en oordeelkundig en bezadigd geschreven, en dat de Overzetter zich verdienstelijk gemaakt heeft, door zijne vertaling en de menigvuldige aanmerkingen en bijvoegselen. Dezelve behelzen toch vele nuttige wenken, belangrijke toelichtingen en geenszins overtollige toevoegsels, bijzonder ten aanzien van hetgeen de letterkundige geschiedenis van ons Vaderland oplevert. Het werk is daardoor wezenlijk bruikbaarder geworden en heeft er meerdere waarde door verkregen; ofschoon wij meenen dat de veranderingen in den oorspronkelijke tekst meer dan te veel gemaakt, minder te verdedigen zijn.

Dat de Vertaler zijn gevoelen, waarin ook wij met anderen deelen, omtrent de kenmerken, welke men bij de onderscheidene systemaat der Heidensche wijsgeeren niet onduidelijk aantreft, van de overleveringen, voortgesproten uit de heilige oorkonden des Bijbels, hier bij voorkomende gelegenheden heeft doen kennen, keuren wij zoo min af, als dat hij, geheel ingenomen met de Goddelijke schriften en de overtuiging van de volkomenheid der

heilige Evangelieleer (het Goddelijk Christendom) bij herhaling doet gevoelen, dat de gezonde wijsbegeerte daarmede niet alleen nimmer strijden kan, maar ook, dat de waarlijk christelijke wijsgeer alleen, die volkomenheid ook in deze bereiken kan, waarvoor de redelijke stofbewoner hier vatbaar is.

Alhoewel wij dan niet in alles ons met hem vereenigen kunnen, keuren wij echter zijn oogmerk zeer goed en roemen zijnen arbeid, als het werk van een bezadigd, oordeelkundig, welgeoefend en wijsgeerig Schrijver, die verstandig toetst wat er uitkomt, en noodigen hem uit, om de hier gegevene hoop te vervullen, door de uitgave van eene door hem hier genoemde nadere *proefneming*, met betrekking tot de kritische wijsbegeerte; waartoe het hem aan geene aanmoediging en krachten ontbreke!

GEDICHTEN van Mr. W. W. BOOST, *J. U. Dr.* *Te* Leeuwarden, *bij* L. Schierbeek, 1838. 101 *blads.* *In gr.* 8vo. *De prijs is f* 2,50.

»Wie," zegt de Heer BOOST, »die immer de lier hanteerde, wil zijne verzen altijd in zijne portefeuille begraven houden? Zulks zal bij zeer weinigen, die een dichtstuk vervaardigden, het geval zijn; en ziedaar, landgenooten, de eenvoudige reden van de uitgave dezes bundels. Verscheidene verzen, en dit is bijzonder op de vijf eerste toepas-

ge-

zelijk, zijn van mijne vroegste jeugd, die ik naderhand beschaafd heb; schoon de denkbeelden, in dezelve voorkomende, dezelfde gebleven zijn, en voor welke ik dien ten gevolge een minder streng oordeel verzoek. De anderen laat ik gereedelijk aan de welwillende beoordeeling van het publiek over, en wensch, dat, over het geheel genomen, deze bundel gedichten niet ongevallig zal zijn, en eene aangename lectuur verschaffen aan hen, die genoegen vinden om van hunne werkzaamheden eenige oogenblikken aan de zanggodinnen te offeren."

Indien alle meer of minder dichterlijke opstellen tot bundels verzameld moesten uitkomen, zoo zou men er als mede overstroomd worden. Het is niet onnatuurlijk, dat de jeugdige maker vrij hoog over de vruchten van zijnen geest denkt en zich vleit, daardoor zich verdienstelijk gemaakt te hebben en bij de meerdere bekendwording eenen naam te zullen maken. Ondertusschen moet men daaraan niet zoo onbepaald toegeven, om geen gevaar te loopen van juist het tegendeel in te oogsten van hetgeen men verwacht had. Het is allezins aan te raden, dat men alvorens het oordeel van deskundigen vrage, en zich daardoor dan ook late leiden. Bij zekere gelegenheden en onder vrienden en bekenden iets voor te lezen of mede te deelen, verschilt zeer veel van datzelve onder het oog van het Publiek te brengen, hetwelk zich om den maker minder bekommert, en zien moet op hetgeen geleverd wordt; waardoor dus al ligt niet weinig zal worden afge-

dongen van den lof, door vriendschap en betrekking zoo gemakkelijk uitgedrukt. Het lezen van dit Voorberigt drong ons, om dit bij deze gelegenheid eens te herinneren, opdat het voor het vervolg hier of daar eenen heilzamen invloed moge uitoefenen, ter voorkoming en stuiting van een kwaad, waarover men zich maar al te dikwijls beklagen moet en hetwelk eenen zeer ongunstigen indruk veroorzaakt.

De inhoud van het hier geleverde is:

De onafhankelijkheid van den Wijsgeer. Tafereel van eenen Veldslag. Aan de Zon. God in de Natuur. Bespiegeling bij een Doodshoofd. De Tempel der schoone kunsten. Morgenlied. Aan God. De Dichter. De Hemel. Herderszang. Toast aan Z. M. den Koning. Ter gelegenheid van de eerste Verjaarfeestviering van het Genootschap *Constanter*. De Zanggodinnen. KASARSKI, of de Russische Scheepskapitein. De zegepraal van de Godsdienst. Grafschrift. Toast bij het eindigen van het jaar 1831. Hulde aan de nagedachtenis van E. WASSENBERG, Professor te *Franeker*. De Vriendschap. De roem van twintig Eeuwen. De Hoop. De Liefde en het Huwelijk. Amsterdam. De Dichtkunst. De Rede. Godsdienst en Rede. Rust. Treurtoonen bij het overlijden van H. M. de Koningin der *Nederlanden*.

De Heer MOODT doet, bij de behandeling dezer onderwerpen en het gebruik maken van de gelegenheden, opmerken, dat hij de schoone dichtkunst hoog acht en onder hare hartelijke vereerders wenscht

wenscht gerekend te worden. Hij toont ook niet ontbloot te zijn van aanleg en gaarne van de gelegenheden gebruik te willen maken, om iets ter zake in gebonden' rede voort te brengen. De hier geleverde stukjes zijn niet besmet door beelden en uitdrukkingen, welke de zedelijkheid kwetsen en aan loszinnigheid en ongebondenheid voedsel geven. Het blijkt, dat hij Vaderland en Vorst bemint, de vriendschap waardeert, de liefde huldigt, de Godsdienst eerbiedigt en alzoo ook de Voorzienigheid en een ander, zaliger leven gelooft, terwijl hij van het noodlot sprekende, daaraan geenen daarop inbreuk makenden zin wil doen toekennen.

Ondertusschen moeten wij aan den anderen kant ook doen opmerken, dat wij voorzeker tot de uitgave onze stem niet zouden gegeven hebben, wanneer wij daartoe geraadpleegd waren. Het eene der hier geleverde stukjes beviel ons wel beter dan het andere, daar de gebreken van verschillenden aard ons daarin minder hinderden, maar de kunst vordert meer dan hier in acht genomen is, en wij kunnen dus niet verwachten, dat aan den wensch van den Dichter zal worden voldaan.

Zullen wij nu hier eene lijst van aanwijzingen laten volgen, om dit ons gevoelen te staven? Wij achten het beter, den Heer NOODT te verzoeken, om zelf, onder het geleide van een geoefend Dichter, de hier geleverde stukjes eens nader te beschouwen; vermits hij dan zich spoedig overtuigen zal, hoe veel hier nog te beschaven is overig ge-

bleven, naar de regels van taal en dichtkunst vooral.

Onze korte beschouwing willen wij eindigen, met deze *toewijding aan zijne kinderen.*

Mijn kindren! mij meer waard dan 't leven,
Aan u, mij in Gods gunst gegeven,
U wijde ik deez' mijn hartetaal;
Den dichter slechts mag het gelukken
Zijn ziel in zangen uit te drukken,
Hoe arm aan echten glans en praal.

Maar o, zijn zang is niet verloren,
Zoo die zijn kindren kan bekoren,
Zoo die hun heilig, dierbaar is:
Zijn lied moog' dan op d' âm der winden,
In ijdlen galm en lucht verzwinden,
Hun blijft het in gedachtenis!

Moog', tot aan d' avond van uw leven,
U 's werelds heil en vreugde omzweven;
Een God geleide u hier beneên,
En voere u langs bebloemde wegen,
Dit is uws vaders wensch en zegen,
In 't rijk der zaligheên!

De uitvoering is zeer net.

De

De GRAAF *en zijn Raad, of de St. Jansavond. Geschiedkundig tafereel uit de dertiende Eeuw. Door* WILLEM VAN REHBURGH. *In twee Deelen. Te* Amsterdam, *bij* J. M. E. Meijer, 1839. *Eerste Deel VIII en* 263, *tweede Deel* 296 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs der beide Deelen is f* 5,80.

» Het doel," zegt hij zelf, » hetwelk de Schrijver zich in dit Geschiedkundig Tafereel heeft voorgesteld, is het karakter, den gedeeltelijken levensloop, en de oorzaken en drijfveren, benevens de omstandigheden des doods van den ongelukkigen Graaf FLORIS V te beschrijven."

» Om tot dit doel te geraken, moest hij vooreerst zijn onderwerp bestuderen, zich als het ware vermengen met de personen, welke hij ten tooneele voerde; daarbij de verschillende berigten nopens dit tijdvak met elkander vergelijken, de uit elkander loopende kronijken toetsen aan de waarschijnlijkheid, de gezonde rede, het karakter en de gevoelens van de verschillende personen, en den geest van de eeuw, waarin zij leefden, ten einde de waarheid, als bij gevolgtrekking te ontdekken."

» Vele tegenstrijdige gebeurtenissen kwamen hem voor, een aantal geschied- en levensbeschrijvers hebben zich met dit tijdvak bezig gehouden en naar hunne personele gevoelens en partijdige denkbeel-

 den,

den, handelwijzen uitgelegd, gebeurtenissen vermengd en daadzaken verdraaid."

» Het viel hem dus somtijds ten uiterste bezwaarlijk, in al die berigten de wezenlijkheid te onderscheiden, en dikmaals de Schrijvers, wier namen het best gevestigd zijn, van vergissing te moeten beschuldigen. Meer dan eens heeft hij het begonnen werk willen laten varen, omdat hij geen einde aan zijne twijfelingen zag, en hij de taak als te zwaar voor zijne krachten beschouwde; hij heeft echter geen gehoor aan deze inblazingen gegeven... de Lezer oordeele, of hij geslaagd is en zijn doel bereikt heeft."

» Maar is dan de Geschiedenis van dien lang vergeten Graaf, in der daad zoo veel moeiten waardig?"

» In de kleine zaadkorrel zijn de halmen verborgen, welke naderhand met rijpe aren prijken; zonder FLORIS den V waren wij welligt nog niet op dien trap van beschaving en verlichting, welken wij thans bereikt hebben; want zonder zaadkorrel waren er geene rijpe korenaren; zoo ook ontwikkelt zich het eene begrip uit het andere, en gaat het menschdom vooruit."

» Thans meende de Schrijver zijne geschiedkundige personen in een helder daglicht voor hem te zien; nu bleef hem nog overig andere rollen rondom zijnen geschiedkundigen held te schikken, ten einde het karakter van dezen en de bedoelingen van hen, welke hem omringden, duidelijk en sprekende te kun-

kunnen doen uitkomen, waarna hij eene fabel moest vervaardigen, welke zijn onderwerp als het ware tot inkleeding diende, zonder hetzelve te verbergen, eene fabel, welke overeenkwam met de bepaalde karakters, welke zich naar de geschiedkundige gebeurtenissen kon scihkken, zonder deze te verdraaijen, en welke eindelijk niet in tegenstrijdigheid was met de zeden, den geest en de gebruiken van de eeuw, waarin dezelve was geplaatst."

» De Lezer oordeele; doch gelieve steeds in het oog te houden, dat de Schrijver jong en onervaren, van zijne onbekwaamheid en van zijne behoefte aan toegevendheid overtuigd is. Dikwijls is het hem voorgekomen, dat men in de beoordeeling van werken van dezelfde soort als het onderhavige, den Schrijver beschuldigde van waarheid en verdichtsel zoodanig door elkander te hebben gemengd, dat men de Geschiedenis van den Roman niet kon onderscheiden, zelfs den grooten WALTER SCOTT heeft hij van dat verwijt niet hooren vrijspreken."

De jeugdige Schrijver heeft alzoo zijn oogmerk doen kennen en de wijze waarop hij oordeelde hier te werk te moeten gaan, doch ook een gevoelen geopenbaard omtrent een dus door hem genoemd *grondstelsel*, hetwelk zoo algemeen niet behoort te worden aangenomen. Maar hij meende, dat deze aanmerking bijzonder van toepassing was op zijnen held, Graaf FLORIS V, hoog genoeg door hem geprezen.

Hij heeft zijne bronnen genoemd, en wij kunnen hem dan lof geven, dat hij ze ijverig geraadpleegd heeft.

De Geschiedenis uit het laatste vierde gedeelte der XIIIde eeuw heeft hij, zoo goed hem mogelijk was, zich voorgesteld, en daarvan ijverig gebruik gemaakt, om zijn oogmerk te bereiken; maar ook de vrijheid gebezigd, gelijk hij trouwens ook zelf bij herhaling heeft erkend, om het een en andere aan te vullen en te verzinnen, ten einde een zeker geheel te vormen en aan zijne verbeelding bot te vieren, de aandacht van den lezer te meer te boeijen of te vermaken. Ondertusschen zal men bevinden, dat daardoor het tafereel wat al te zeer gerekt is. Men zoeke hier dan ook geene levensbeschrijving van den genoemden Graaf, of eene geschiedenis zoo als die behoort te zijn, met aanmerkingen en toelichtingen, welke bij dit gedeelte zoo zeer te pas komen, noch ook een treurspel van dichterlijke vinding; want het hier geleverde is een *mixtum quid* en heeft ons daarom over het geheel niet kunnen bevallen. Neen, het is niet op deze wijze, dat men de geschiedenis behoort te leeren kennen. Den lof kunnen wij echter den Heer VAN REHBURGH toekennen, dat hij wel weet te schetsen en te beschrijven, en ook op de hartstogten te werken.

Hij heeft de groote gebreken van den Graaf wel niet voorbijgezien en die schandelijke misdrijven, waardoor hij in de geschiedenis gebrandmerkt staat, zelfs wel eens levendig genoeg geschetst; maar hem anders toch hoog geroemd en waarlijk al te gunstig willen doen voorkomen. Het is waar, de geschiede-

denis doet ons daden en verordeningen van den Vorst kennen, waarin hij bijzonder uitgemunt heeft, en die verdienen geroemd te worden, ook moet men daarbij vooral den tijd en de omstandigheden in aanmerking nemen; maar een bezadigd oordeel veroorlooft ons niet, om ons in hem een Vorstenmodel voor te stellen. Te sterk b. v. vinden wij deze vermelding, waarop ten minsten nog al iets valt af te dingen:

»Naauwelijks was de rampzalige FLORIS aan den oever op den harden grond nedergelegd, of hij scheen voor een oogenblik zijn bewustzijn terug te krijgen. Flaauw sloeg hij zijnen uitgedoofden blik ten Hemel; »mijn God!" lispelt hij, met eene naauwelijks hoorbare stem, »wees mijne ziel genadig.... vergeef hun.... gelijk ik het doe...."

»Hij was niet meer. De rampzalige Vorst had den geest gegeven. Wie zou immer in dat verminkte ligchaam, met een en twintig bloedende wonden bedekt, den eenmaal zoo schoonen, bevalligen en nog jeugdigen FLORIS V hebben herkend?"

»Weg waren zijne plannen, zijne ontwerpen tot heil van zijn volk. Leefde hij echter lang in de herinnering zijner dankbare onderdanen....? Werd zijn naam nog lang daarna aangeroepen als die van eenen halven God....? Bleef zijne gedachtenis nog lang gezegend, zijn nadenken gehuldigd, alsof hij nog steeds weldaden kon verspreiden met eene milde hand....?"

»Sprak het volk nog lang met eerbied en vereering van hem, welke voor hun heil, voor hun ge-

geluk was gestorven en dien zij eenmaal *der Kerlen God* noemden, en aanriepen als hunnen redder en vriend....?"

» Deed men bedevaarten naar de Abdij van *Rhijnsburg*, waar zijn ligchaam rustte naast het lijk zijner echtgenoote....?"

» Dit alles had hij immers verdiend, indien men hem begrepen had."

» Thans is zijn naam bijkans verloren gegaan, zijne bedoelingen miskend, zijne handelwijzen verdraaid naar personele gevoelens van partijdige levensbeschrijvers, zijne gedachtenis verdwenen met de dankbaarheid, welke men aan den eersten volksverlichter der duistere middeleeuw in *Holland* was verschuldigd, en zijn graf is met de geheele luisterrijke Abdij verdelgd, zijn beeld uitgewischt in het hart van den nazaat."

» Veel ondankbaarheid had FLORIS van zijne naaste betrekkingen ondervonden; verlaten, of gescheiden van hen, die hem het liefste waren, gaf hij den jongsten snik in de armen van vreemden, en geen vriend drukte hem de oogen toe. Twee vrienden echter, twee opregte en dankbare vrienden, wier liefde ongeveinsd en geheel onvoorwaardelijk was, lagen aan zijne zijde, en treurig waren hunne blikken op hem gevestigd, en angstig huilden zij, terwijl zij huns meesters wonden lekten; het waren 's Graven beide jagthonden, welke hem waren gevolgd op het *Muider* Slot en hem thans ook niet hadden verlaten. En toen het ontzielde ligchaam naar *Alkmaar* werd gevoerd en in de kerk werd

ten

ten toon gesteld, lagen zij naast de baar en verlieten hunne plaats niet noch voor eten, noch voor drinken."

» En toen het lijk naar *Rhijnsburg* werd gebragt, volgden zij den stoet en bleven liggen op de zerk, waaronder FLORIS begraven lag. Noch woorden, noch bedreigingen waren in staat hen van daar te doen gaan; men plaatste melk naast hen, ten einde zij niet van dorst mogten omkomen,.... den volgenden morgen waren beide dood."

» Zouden wij met den ongelukkigen Vorst moeten uitroepen: » Zijn beesten dan edeler dan menschen?"

Verscheidene gelegenheids-aanmerkingen komen hier voor, welke de milde denkwijze des Schrijvers doen kennen, maar men vindt daaronder ook dezulken, die beter achterwege gebleven waren, wegens het misbruik, tot hetwelk zij al te zeer aanleiding geven. In stede van sommige wat sterke schilderijen der werking van de geslachtsdrift, waardoor de Graaf zich allerongunstigst heeft doen kennen, had de Schrijver beter van de gelegenheid gebruik kunnen maken, ter waarschuwing tegen de ligtzinnig- en zedeloosheid.

Zeer zal het ieder weldenkenden bevallen, dat de Schrijver zich bijzonder beijverd heeft, om aan het slot te doen opmerken, hoe de verraders en moordenaars van den Vorst hun verdiende loon ontvangen hebben, volgens de geschiedenis.

De leetuur van deze boekdeelen moge den lust tot het beoefenen der Vaderlandsche Geschiedenis meer opwekken, en mede dienen ter waarschuwing tegen

bij-

bijgeloof, ontrouw, ondankbaarheid, verraad en huichelarij.

ALMANAK voor Hollandsche Blijgeestigen, voor het schrikkeljaar 1840. *Met platen. Tiende Jaar. Te* Hoorn, *bij* Gebroeders Vermande. 198 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is* 60 *Cents.*

Indien wij nog aan voorteekenen geloofden, dan voorzeker zoude het ons als een zeer goed voor het jaar 1840 voorkomen, dat het eerste jaarboekje voor het volgend jaar, hetwelk wij ter beoordeeling ontvangen, de *Almanak voor Blijgeestigen* is. — Waarlijk, men behoeft wel eenige blijgeestigheid, om bij de tegenwoordige omstandigheden, de toekomst niet te donker in te zien en niet te vreezen voor den tijd, waarin men bedrukt zal moeten uitroepen: *Sic transit gloria!* De hierbij aangekondigde Almanak, beantwoordt door deszelfs inhoud op nieuw volkomen aan den titel, men vindt er ruime stof tot uitspanning en verVrolijking, en wij moeten erkennen, dat de meeste stukjes door een zeer goeden geest gekenmerkt zijn, en twijfelen dus niet, of ons Publiek zal met dit boekske zeer tevreden zijn. De plaatjes zijn van eene goede uitvoering en versieren dit jaarboekje zeer.

Wij hopen dat deze Almanak strekken moge om zijnen lezers dat genoegen te verschaffen, hetwelk bij de uitgave bedoeld werd, en wenschen den uitgevers een goed succes op hunne onderneming.

MEN-

MENGELWERK.

GEDACHTEN

VAN

J. BURGERHOUDT,

Rustend Predikant te *Stavenisse*,

OVER

MATTH. XX: 1—16.

(*Vervolg van bladz.* 509.)

II. Ik wil nu *eenige karaktertrekken* der onderscheiden arbeiders en de *handelwijze* des Heeren omtrent hen ontwikkelen, eene beschouwing van des te meer aangelegenheid, omdat het van belang is, den Heere des wijngaards, het beeld van onzen God, ten minste van alle onredelijkheid in zijn koningrijk, te kunnen vrijpleiten.

A. Het verdient, mijns bedunkens, al aanstonds eene opmerking, dat wij alleen van de eersten, die de Heer des huizes in den vroegen morgenstond huurde tot het werk van zijnen wijngaard, lezen, *dat Hij met die arbeiders eens wierd voor éénen penning daags;* met al de volgende daarentegen, ofschoon later beginnende, en dus meer van de edelmoedigheid des huurders afhangende, behoefde hij

hij niet eens afspraak te maken, die behoefde Hij maar te zenden; van die lezen wij in het vierde en vijfde vers, dat zij, zoodra Hij hun maar in het algemeen beloofd had: *wat regt is, zal ik u geven*, aan den arbeid gingen: dit geeft zeker al aanstonds meer geloof, meer vertrouwen op de regtvaardigheid en edelmoedigheid des Heeren, meer gewillige vaardigheid tot het werk te kennen, dan bij hen, die eerst beding moesten maken: — het noodelooze daarvan bij de volgende doet reeds dezer hart meerder eer aan! CHRISTUS heeft alom het waardige, het edele van het vertrouwen op God, op zijne billijkheid en regtvaardigheid gehandhaafd! Van die Hij ter derder, zesder, negender ure aanstelde, lezen wij voorts niets meer tot lof boven de eerste, dan dat *zij zonder bepaald verdrag en zonder uitgedrukte zending aan den arbeid gingen*: maar van de laatsten, die Hij ter elfder ure, en dus maar één uur voor het einde van den dag, huurde, laat Hij ons meer vereerende bijzonderheden zien.

2. Het is waar: in den eersten opslag zou men zeggen: het doet hun weinig eer aan, *dat zij zoo den geheelen dag ledig stonden;* maar het is niet minder waar, dat dit maar schijn is: — een dienstbare, al is hij nog zoo braaf en naarstig, heeft toch van zich zelf geen werk; meer vermogenden, die wat kunnen laten verdienen, moeten het hem geven, of hij heeft het niet: en wat is gewoonlijker bij de kortzigtige oppervlakkig oordeelende wereld, vooral, tijdens JEZUS dit sprak en

nog

nog lang daarna, dan dat de eenvoudigste, de nederigste, de waardigsten het meest miskend worden!
En zegt men: ja maar dit zou men toch van dezen Heer, het beeld van den Alwetenden, niet verwachten! dan moet men bedenken, dat deze Heer kan worden voorgesteld, die beste arbeiders den geheelen dag voorbij gegaan te hebben, om hen zoo in de gelegenheid te brengen, dat het openbaar kon worden, wie of hoedanigen zij waren. — Wij moeten (en is dit ergens duidelijk dan is het hier), eene gelijkenis nooit buiten het doel derzelve nemen. Als men dit hier deed, dan zou men uit dezelve wel aanleiding kunnen nemen te beweren, dat het tijds genoeg is, zoo men op het einde zijnes levens maar in de dienst van God komt. Hetgeen wel geheel verkeerd en ongegrond zou zijn: want zulke, die zóó denken, hebben toch wel op te merken, dat zij dan aannemen, dat deze laatstgehuurden noch vóór, noch na dezen dag gearbeid hebben, waar evenwel schijn noch schaduw van is; en ten anderen, dat zij dan geheel buiten het doel der gelijkenis gaan, hetwelk geen ander is, dan om te toonen, dat hooger of minder loon bij God niet afhangt van eerder of later, voor welken waan JEZUS het niet onnoodig keurde zijne Apostelen te waarschuwen; maar van *beter* of *slechter!* Van welke voortreffelijkheid het van zelf spreekt, en de Bijbel ons overal leert, dat men niet te véel proeven geven kan, hoe meer hoe beter! Van deze voortreffelijkheid dier laatst gehuurden laat JEZUS ons nog meer bijzonderheden zien.

3. Dit, dat zij, ofschoon zij niettegenstaande al hunne braafheid en werklust zoo den geheelen dag, als onwaardigen voorbijgegaan wierden, echter zich den geheelen dag standvastig aan dien onverdienden blaam bloot, en in de gelegenheid bleven stellen, om nog eenig werk te krijgen: dit doet hunne, zich boven 's wereld's oordeel verheffende, grootheid van ziel, hunne standvastige gehechtheid en trouw aan hunnen pligt (zij konden naar de gewoonte des lands zich in de gelegenheid stellen) groote eer aan.

4. Wie ziet hun verstand en waarheidsliefde niet in het antwoord, dat zij den Heer op zijne schijnbaar verachting ademende vraag: *wat staat gij hier den geheelen dag ledig?* geven, in het 7de vers, *omdat ons niemand gehuurd heeft.* Hoe menig onverstandige, de eer bij de wereld te hoog schattende, zou tegen deze vraag opgestoven zijn, of wel, al ware het met onwaarheden, dien schijn van schande, dien onverdienden blaam van zich geweerd hebben! *Zij niet alzoo!* Zij geven eenvoudig de waarheid op; de waarheid, al zou zij bij de kortzigtige menigte hun oneer aandoen. Wij hebben hier den geheelen dag ledig gestaan, eenvoudig, *omdat ons niemand gehuurd heeft:* uit welk beginsel gij dit ook gelieft af te leiden; al meendet gij, dat zulks uit minachting voor ons, uit onwaardigheid of onbekwaamheid aan onze zijde, voortvloeide; gij zoudt u toch daarin kunnen vergissen: en hoe het ook zij, de waarheid moeten wij hul-

di-

digen, het is zoo! *ons heeft niemand gehuurd!* met zekerheid is daar niets ter oneere uit op te maken; gebrek aan werk, gebrek aan kennis van ons, kan daar de oorzaak van zijn; en al gaf het een ongunstig vermoeden nopens ons, de waarheid is ons dierbaar. Wij geven u de eenige ware reden op, en toonen u met een, dat het ons toch waarlijk om werk te doen is; anders toch zouden wij op de plaats, waar men gewoon is werkvolk te zoeken, zoo vervelend en onteerend lang niet vertoeven.

Ziedaar reeds bewijzen voor de bedaarde vredelievendheid, zuivere waarheidsliefde en vaste trouw dezer arbeiders! en nog zijn er meer vereerende trekken voor hen, in het voorstel onzes Heilands.

5. Zij toonen ook goed van vertrouwen te zijn, (een kenmerk van nederigheid, opregtheid en goedwilligheid): immers zij maken ook geen beding, maar gaan aanstonds, (hetwelk van zulken, die zoo lang naar werk stonden te wachten, niet gezegd behoefde te worden, en hetgeen ook uit het loon blijkt, hetwelk zij, benevens de andere arbeiders, trokken,) nadat de Heere gezegd had: *Gaat ook gij henen naar den wijngaard, en zoo wat regt is, zult gij ontvangen*, derwaarts.

6. Eindelijk mogen wij daaruit, dat hunne vroeger gehuurde mededienstknechten weldra wisten, wat loon zij ontvangen hadden, opmaken, dat Jezus ze ons wil voorstellen, als gevoelige dankbare wezens, wier blijdschap en erkentenis over zooveel

 on-

onverwacht, onverdiend loon te groot was, om in hunnen boezem besloten te blijven. Hoe beminnelijk en bijzonder achtenswaardig weet de grootste Leeraar met de grootste eenvoudigheid en nederigheid, als wegschuilend in plaats van pralend, karakters te teekenen! en echter zoo levendig te doen gevoelen, dat deze laatst geroepenen uitmuntend en voortreffelijk waren boven de eerste!

B. Niet alleen, dat de Heer dezen zoo weinig redelijkheid toekende, dat Hij het met hen, ofschoon Hij dat met niemand der later geroepenen noodig oordeelde eerst goede afspraak en overeenstemming te maken: niet alleen dat Hij hun, ofschoon eerst aan het werk geweest zijnde, de achting niet bewees van hen het eerst tot zich te roepen tot de ontvangst van hun bedongen loon, maar hun daarin den laatsten rang gaf: en daarenboven teekent JEZUS hen zóó, dat wij de minachting, waarmede de Heer des wijngaards hen behandelt, niet anders dan billijken kunnen, en klaarlijk voelen, dat zij inderdaad geen uitverkorenen (hetgeen wij zien, dat in den zin van besluit hier in het geheel niet te pas komt) waarlijk geen uitgelezene, uitmuntende in bestaan en gedrag waren: Immers zij, dat lezen wij in het 11de vers, *hunnen penning*, waarvoor zij zich den geheelen dag verbonden hadden, ontvangen hebbende, *murmureerden*, *morden tegen den Heer des huizes*, niet zoo zeer omdat zij niet meer ontvingen, (dat voelden zij wel, konden zij met geen schijn van regt vorderen, daar zij juist hun bedongen loon ontvin-

vingen) als wel, gelijk wij uit hun eigen mond, in het 12de vers, lezen; daarom *dat de Heer die, welke maar één uur gewerkt hadden, hun in loon gelijk stelde, daar zij intusschen den last des daags en de hitte gedragen hadden:* Wat was intusschen onregtvaardiger dan deze klagt! wat hatelijker, liefdeloozer, dan dit ongunstig ontevreden gemor!

2. Hoe bescheiden, vriendelijk en waarachtig brengt de Heer des wijngaards hun dit onder het oog, als Hij tegen een dier misnoegden zegt: *Vriend! ik doe u geen onregt, zijt gij niet met mij eens geworden voor éénen penning?* gij hebt niet meer te vorderen; *neem het uwe, en ga heen; ik wil dezen laatsten geven gelijk als u:* dit staat mij immers vrij; *het is immers mij geoorloofd met het mijne te doen wat ik wil: of is uw oog boos?* zijt gij zoo liefdeloos, dat gij in plaats van verblijd, boos, nijdig zijt, *omdat ik goed ben:* waarlijk, gij hebt maar al te veel reden, om uwe tegenwoordige ontevredenheid aan zulk een laag hatelijk beginsel toe te schrijven!

Zoo zien wij, hoe dat vele laatsten, die of hier op aarde minder geacht, voorbij gegaan, achteraan geplaatst worden, of maar in verder gevorderden leeftijd, of eindelijk na vele jaren en eeuwen, sedert CHRISTUS omwandeling op aarde, tot zijne bijzondere dienst worden overgebragt, nog de eerste kunnen, ja, volgens de leer van JEZUS, beantwoordende aan zijne teekening in den tekst,

zullen zij in zijne hooge achting en bijzonderen gunst: en hoe vele eersten, die hier op het hoogst geëerd, de eerste en beste plaatsen ontvingen, of die reeds lang uitwendig de dienst des Heeren waarnemen of reeds in de eerste tijden van het Christendom, in het bijzijn van JEZUS of zijne Apostelen, tot zijne gemeente geroepen wierden en kwamen, ondertusschen, omdat gelijken zij naar de eersten in den tekst, in het oordeel Gods achteraan geplaatst, met veel minder achting en gunst behandeld zullen worden. Dat toch, zien wij in den tekst, hangt niet af van den tijd der roeping, zelf niet van lengte van uitwendige dienst in het rijk onzes Gods, maar wel van de voortreffelijkheid des harten, die ik in de laatst gehuurden heb aangewezen: — *opregtheid*, *nederigheid*, *trouw*, *goedhartigheid* — *liefde Gods en des naasten*; dat zijn de geestelijke goederen die hunnen gelukkigen bezitter in Gods heilige oogen vereeren: dat zijn de uitverkorenen, die weinig zijn in vergelijking zelfs der tot de dienst van God geroepene, ja ook in eenig opzigt gekomene. Dat zien wij niet alleen in de ronde woorden van den Heiland zelven, maar ook in de gelijkenis. Het spreekt toch van zelf, dat de ter elfder ure geroepenen, die edelen, nadat de Heer er reeds vier maal op dien dag geroepen had tot het werk in zijnen wijngaard, verre de minsten in getal zijn geweest. En dat is door alle geslachten der menschen heen, dat is nog zoo! Het aantal dier genen wier harten met edele gevoelens begaafd zijn, die de waarheid har-

hartelijk boven eer bij de wereld beminnen; die in ootmoed en ware nederigheid voor God en menschen wandelen; die in vertrouwen op en uit liefde tot God standvastig getrouw zijn in hunne betrekkingen, die in alles op den Heere vertrouwen, en uit liefde tot den Schepper zijn schepsel waarlijk liefde toedragen, dat getal was ten allen tijde klein, zeer klein op aarde, vooral in vergelijking dergenen, die uitwendig zijne dienst waarnemen en nog al meer of min getrouw zijn in het werk hunner roepingen; maar die het niet doen uit een rein hart, niet uit liefde Gods, maar doorgaans, gelijk de eerst geroepenen in den tekst, enkel uit eigenbaat. Die zijn dan wel door den Heere des huizes, buiten wiens wil er niets bestaat, geroepen, en ook gekomen tot zijne dienst, maar het zijn geen uitgelezenen; al hadden zij de eerste plaats bij de wereld, zij zullen ze daarom bij God niet hebben! Ach! geliefde Medechristenen! denkt aan dien rijken jongeling, het naaste voorval voor mijnen tekst! Als men de deugd lief heeft en het goede betracht, meest om zijns voordeels wil, dan kan men nog bitter bedroefd worden, ja dat moet men dan nog, om volmaakt te worden: men moet God en dus al het goede liefhebben, om *zijnes zelfs* wil boven al, omdat dit niet alleen het voordeeligst, (want waarom souden wij met eigen liefde geschapenen dit over het hoofd zien) maar ook, omdat dit rein, grootmoedig, lieffelijk en welluidend, in één woord in alles edel en voortreffelijk is! Ach bedenken wij,

de wereld gaat voorbij, en al hare begeerlijkheid, maar die den wille Gods doet blijft in eeuwigheid! Beminnen wij dus het goede niet om eer, niet om voordeel, maar omdat het Godes is, ja dan zullen, dan kunnen wij de eersten bij de wereld niet zijn; maar zulke laatsten zijn de eersten bij God, en al wat Goddelijk is, dat alleen genoeg is!

(Het vervolg en slot in de volgende maand.)

IETS OVER DE VERMENIGVULDIGING DER VISSCHEN.
MEDEGEDEELD DOOR *IZAÄK DE KONING*, M. D.

Dat de vermenigvuldiging der visschen verbazend groot moet zijn, zal bij ieder, die eenige opmerkzaamheid heeft, wel bekend kunnen zijn. Men behoeft slechts de consumtie van deze dieren, door de menschen, in ons Vaderland alleen, een geheel jaar door, eens oppervlakkig na te denken, om daarvan overtuigd te wezen. Maar wanneer wij nu daarbij in aanmerking nemen, dat de visschen, dagelijks, elkander bestendig verslinden, ja dat de ouders hun kroost en de bloedverwanten elkander niet ontzien, en dit, zoowel als de consumtie door de menschen, over den geheelen bekenden aardbol, denken, dan kan men gemakkelijk tot eene alles-overklimmende vermenigvuldiging van dit dierensoort besluiten.

Men heeft opgemerkt, althans ik vinde dit aange-

geteekend, dat eene Haai (*) in staat is om, op eenen dag, meer dan 10,000 visschen te verslinden.

De vruchtbaarheid van onze meeste insecten is mede zeer groot, doch heeft geene vergelijking bij de verbazende vermenigvuldiging der visschen. Men zegt, dat onze genoeg bekende groote blaauwe vlieg, die zoo gaarne hare eijeren op het vleesch legt, ten einde hare spoedig daaruit voortkomende wormen, of eigenlijk maden geheten, voedsel te verschaffen, volgens eene, zoo goed mogelijk gedane telling, 20,000 eijeren legt, die weldra veranderen, in spoedig tot rijpheid en volkomenheid komende maden, dan in poppen en ten laatste in vliegen veranderen. Zulk eene groote vermenigvuldiging heeft ook bij vele andere van onze bekende insecten plaats, gelijk wij veelmalen, inzonderheid met de rupsen aan de vruchtboomen, kunnen waarnemen. Doch zeg ik, dit heeft geene vergelijking bij de verbazende vermenigvuldiging der visschen. Daarenboven telen de meeste insecten meermalen in één jaar, waardoor dan eerst het groote getal ont-

(*) De Haai behoort onder de levendbarende dieren. Aan zeker boord, hetwelk naar de *Oost-Indiën* stevende, op hetwelk zich een mijner vrienden bevond, werd eene zeer groote Haai gevangen Op het oogenblik, dat die werd opgehaald en aan boord kwam, baarde zij eene zeer groote menigte levendige jongen, waarvan vele het ontkwamen; vele echter kwamen in handen der matrozen; eenige van die zijn mij geschonken en staan op likeur.

ontstaat, terwijl de visschen maar eenmaal in een jaar dit werk verrigten.

De visschen hebben een koud rood bloed, ademen niet door longen, maar met de kieuwen: in plaats van beenderen hebben zij graten. De meeste visschen hebben scherpe tanden, doch sommige nog daarenboven verdedigingswapenen, enz. Alle de heden bekende vischsoorten worden in zes rangen of orden onderscheiden, ieder van dewelke weder hare onderdeelingen of geslachten hebben, welke te zamen genomen 59 geslachten uitmaken; terwijl men onder deze 59 geslachten, 833 verschillende soorten telt. Wie meer over de visschen begeert te weten, leze: *Algemeene Natuurlijke Historie* of *Vervolg op den Katechismus der Natuur* van wijlen den Heer MARTINET, 2de druk, 1ste Stuk, bladz. 241 en verv., gedrukt bij JOH. NOMAN en Zoon, 1834.

Ziet hier eene kleine, doch daarom niet minder merkwaardige opgave van getallen van *kuitkorrels* welke de eigenlijke eijeren der visschen zijn, waaruit de geslachten voortkomen, zoo als ik die uit geloofwaardige schrijvers heb opgeteekend. Het is zoo, niet altoos komt de telling van de kuitkorrels bij de verschillende schrijvers overeen, ofschoon zij betuigen deze zoo naauwkeurig mogelijk gedaan te hebben. De reden hiervan is deze: dat in ieder afzonderlijk dier de vruchtbaarheid niet even groot is, daarenboven is ook hetzelfde individu het eene jaar vruchtbaarder dan het andere jaar. De vorm-

voortdrift der natuur is afhankelijk van den invloed en de omstandigheden der buitenwereld, (*uitwendige levensvoorwaarden*). Dit is even zoo het geval met de menschen en alle andere diersoorten. De vruchtbaarheid is dus niet algemeen door de geheele natuur verspreid, (*som van opmerkbaarheid, inwendige levensvoorwaarden*) doch is ook tevens individueel en afhankelijk van opwekkende leventprikkels. Hierbij komt nog, dat de telling bij zulke groote getallen en zulke kleine voorwerpen, als de kuitkorrels zijn, voorzeker moeijelijk is en er dus gemakkelijk eene vergissing van één of meer honderden kan plaats hebben. Bij de opgave van het getal eijeren in de kabeljaauw, liep mij dit bij de aanteekeningen der schrijvers zeer in het oog. Ik heb thans in het algemeen het hoogste der opgegevene getallen aangeteekend. Ziet hier dezelve:

In	eene	Karper	vond	men	342,144	Eijeren.
»	»	Snoek	»	»	90,000	»
»	»	Zeelt	»	»	338,252	»
»	»	Baars	»	»	28,323	» (*)
»	»	Zandbaars	»	»	100,000	»
»	»	Puitaal	»	»	128,000	»
»	»	Steur	»	»	150,000	»
»	»	Meetaal	»	»	983 000	»
»	»	Makreel	»	»	546,600	»

In

(*) Dit opgegeven getal der eijeren in de baars, is waarschijnlijk veel te gering, gelijk bijna dagelijks kan gezien of geteld worden.

In	eene	Kabeljaauw	vond	men	9,384,000	Eijeren.
»	»	Leng (Stokvisch)	»	»	9,340,000	»
»	»	Vliegende visch	»	»	1,000,000	»
»	»	Schol	»	»	2,250,568	»
»	»	Tong	»	»	14,411	»
»	»	Bot	»	»	133,407	»
»	»	Haring	»	»	360,960	»
»	»	Kreeft	»	»	12,444	»
»	»	Krab	»	»	7,227	»
»	»	Garnaal	»	»	6,807	» (*)

Deze voorbeelden zullen genoegzaam zijn ter bevestiging van ons gezegde, en men zal uit deze kleine opgave gemakkelijk kunnen besluiten, dat de vermenigvuldiging van meest alle overige vischsoorten hier mede overeenkomstig is.

Wien verbaast niet over zulk eene alles overklimmende vermenigvuldiging van een zeker bepaald, afzonderlijk levend, dierensoort? Ondertusschen is het vrij zeker bewezen, dat niet al de uitgeworpen kuitkorrels uitkomen en visschen worden. De oorzaak hiervan is, dat niet altoos de kuitschieting op de gelukkigste plaats geschiedt, dikwerf wordt de uit-

(*) De kreeft, de krab en garnaal behooren eigenlijk niet tot het geslacht der visschen, doch zij leven met dezelve gemeenschappelijk in de zee en rivieren. Zij zijn uithoofde van hun zamenstel minder aan de verwoesting, behalve die door den mensch geschied, blootgesteld. Hunne vermenigvuldiging is dan ook in het oog loopend geringer. De kreeft, krab en garnaal behooren onder de water-insecten.

uitgeworpen kuit dadelijk verslonden door den een of anderen togtgenoot. Het is ook zeer mogelijk, dat de bevruchting met het hom of mannelijk zaad, of in het geheel niet geschiedt, of dat deze onvolkomen plaats heeft, al hetwelk een volstrekt vereischte voor de ontwikkeling en vermenigvuldiging is. Wanneer deze hinderpalen, die toevallige omstandigheden zijn, geene plaats hadden, zouden de getallen der visschen nog aanmerkelijk grooter zijn.

Het schijnt ook vrij zeker bewezen te zijn, want dit heeft de ontleding der visschen, ten tijde van hunne grootste vruchtbaarheid, in het licht gesteld, dat sommige individuën onvruchtbaar zijn, althans in een gegeven jaar, en men heeft gemeend het daarvoor te moeten houden, dat één van duizend eens onvruchtbaar is. Hoe dit zij, zal wel met geene mogelijkheid te bepalen zijn en zich slechts op gissingen gronden. Immers men kan met geene mogelijkheid een besluit maken van de visschen, die in besloten vijvers of kommen leven, tot diegene, welke in onbeperkte vrijheid leven, en alzoo kan men over de laatste, ten opzigte van hunne onvruchtbaarheid, in het geheel niet oordeelen. Het is mij bekend, dat bij een van mijne bekenden, de goudvisschen in zijne kom niet voortteelden, althans men werd daarvan niets ontwaar. Toen werd hem de raad gegeven, om de watergewassen, die in de kom en aan den omtrek groeiden, ongehinderd te laten; deze werden anders altoos zorgvuldig opgeruimd en met deze ook waarschijn-
lijk

lijk de uitgeworpen kuit. Het gevolg hiervan was, dat de goudvisschen in het volgende jaar zeer aanmerkelijk vermenigvuldigden, doch ook, dat zij elkander in alle liefde verslonden. Hoe lang de leeftijd der visschen is, is zeer onzeker. Sommigen worden stellig zeer oud, inzonderheid de snoeken, van welke men met vrij wat grond zeggen kan, dat er individuën gevangen zijn, die honderd, ja nog meer jaren zijn oud geworden. Men heeft karpers, wels, blij, steur, snoek, enz. gevangen, welke geheel bemoste koppen hadden. De Heer DE BUFFON zegt: dat men den ouderdom, of het getal levensjaren der visschen, uit de beschouwing van hunne schubben, kan nagaan, doch men heeft hiertoe een vergrootglas noodig. Niet alle vischsoorten bereiken denzelfden ouderdom, ondertusschen laat het zich denken, dat de meeste zeer oud worden. Dit is zeker, dat de meeste al zeer jong vruchtbaar zijn en deze vruchtbaarheid, hen, hoe oud zij ook worden, niet verlaat, dan alleen in eenen afnemenden graad; ten opzigte van het getal kuitkorrels, hiervan geven zij elken jaar getuigenis, sommigen zelfs meermalen in een jaar. De Forellen echter, onder andere, maken op al deze doodzaken eene uitzondering, want deze telen in hun geheel leven maar eenmaal, zelden meer, en sterven gemeenlijk, wanneer dit werk volbragt is. Opmerkelijk is het, dat de hooge ouderdom bijna alleen het vrouwelijk geslacht ten deele valt. Het schijnt dus, dat, ofschoon het mannelijk geslacht

in

in den jeugdigen ouderdom even vruchtbaar is als het vrouwelijke, deze hun vroeger verlaat en zij als dan beide van ouderdom sterven. Dit staat dus meerendeels in de omgekeerde reden met de zoogdieren, inzonderheid met die van de eerste orden, bij welke de vruchtbaarheid het mannelijke geslacht het langste bijblijft. Indien het waar is, hetgeen men meent opgemerkt te hebben, dan zouden de mannetjes-visschen veel meer tot verslinden geneigd zijn en alzoo ligt dan hierin eene gunstige schikking in de natuur.

De liefdesdrift bij de visschen bepaalt zich, enkele uitgezonderd, als daar zijn bij voorbeeld de levendbarende visschen, ook eenige enkele andere, geenszins bij de persoon. De drift der mannen-visschen strekt zich alleen uit tot de pas uitgeworpen, of uitgewerpen wordende kuit. Zij volgen de wijfjes wel ten tijde, dat deze werpen, instinctelijk, doch oefenen geene gemeenschap met elkander. Sommige visschen evenwel schijnen eene zekere omhelzing te maken, ten minsten man en wijf hecht zich al wentelende aan en over elkander en in deze oogenblikken geschiedt de ontlasting der voorwaarden van beide tot een volgend geslacht.

De tijd, dat de bevruchte eijeren of kuitkorrels uitkomen, is onbepaald, zelfs van het individu, en verschilt in de onderscheiden vischsoorten veel. Sommige komen reeds met den derden of vierden dag, anderen eerst den negenden of tienden, en zelfs later uit. Een en ander hangt af van gunsti-

stige of ongunstige omstandigheden, koude, warmte, ligplaats, enz.

Het jonge vischje komt het eerst met de staart te voorschijn en beweegt die dadelijk: deze beweging vermeerdert zich van oogenblik tot oogenblik, somtijds van dag tot dag, langzaam. Dit is geheel individueel. Eindelijk verlaat het geheel zijnen kerker, doch komt dan nog in eene wanvormige jonge kikvorschaartige gedaante voor den dag. Zoodra het zich vrij gevoelt, beweegt het zich ongemeen snel en verheugt zich, als het ware, in zijn bestaan. De spoed, waarmede jonge visschen kunnen voorwaarts zwemmen, is verbazend groot. Men zegt dat eene jonge steur, in eene rivier, 300 mijlen op éénen dag kan afleggen.

Het eerste voedsel is niets dan water, doch hetwelk wij weten, dat vele onzigtbare diertjes bevat. Ziet hier de vraag opgelost, welke nuttigheden de onzigtbare diertjes in het water hebben. Al zeer spoedig beginnen zij elkander broederlijk te verslinden.

Wanneer wij nu een blik werpen op dit weinige, hetwelk ik slechts van dit dierensoort thans heb ter nedergesteld; wie leert daar dan niet in, de almagt, wijsheid en goedheid van den Schepper, en gevoelt zich niet gedrongen tot eerbied en dankbaarheid!

Zalt-Bommel,
September 1839.

ZELF-

ZELFVERLOOCHENING.

»........ Sedert wanneer zijt gij lid geworden van het Matigheidsgenootschap, of laat ik liever zeggen, Afschaffingsgenootschap? want dat schijnt toch het doel te zijn van die goede mannen."

»Waaruit besluit gij, dat ik daar lid van moet zijn, dit wil ik wel eens weten?"

»Wel, dat is duidelijk genoeg. Ik vraag u, of gij een *bittertje* wilt; en gij zet, op die vraag, zulke groote oogen, en gij bedankt mij zoo nadrukkelijk ..... dat is wat vreemds, dat ben ik zoo van u niet gewoon. Dat moet immers zijne reden hebben. Ja, daar steekt wat achter!"

»Als het tij verloopt verzet men de bakens, vriend! Ik wil gaarne gelooven, dat mijne stellige weigering van een glaasje bitter u eenigzins vreemd voorkomt. Gij weet toch, dat ik noch als Student, noch gedurende den tijd, dat ik Predikant ben, er eenig bezwaar in vond, om, waar het pas gaf, een glaasje jenever te drinken, maar sinds eenigen tijd heb ik het er op eens aan gegeven. Ik doe het volstrekt niet meer."

»Dacht ik het niet. Het Matigheidsgenootschap....."

»Neen! laat er ons ernstig over spreken. Geene verbindtenis aan een Matigheidsgenootschap houdt mij terug, maar het gevoel mijner verpligting als lid

lid en leeraar van het heilig Christendom doet mij zóó handelen."

»Kom, Vriendje! nu overdrijft gij de zaak. Dat waart gij immers vroeger ook, en toen heb ik u er nooit zóó tegen gezien."

»Dat stem ik u toe, maar te voren ben ik ook nooit zóó overtuigd geweest van het verpestende van de jenever, en van de jammerlijke onheilen, die zij aanrigt onder het menschdom, in de maatschappij en in de huisgezinnen, als na het lezen der werkjes van eenige menschenvrienden, die zich deze zaak hebben aangetrokken, om de jeneverpest te weren, zoo als Domine HELDRING, de Baron VAN LIJNDEN en anderen. Diep trof mij het, de waarheid te zien voorgesteld, hoe er bijna geene familie is, van welken rang of stand ook, die niet het ongeluk te betreuren heeft van den een' of ander' harer leden, door zijne verslaving aan de jenever: — en van den stelregel, die zoo geldig is, — want wij menschen zoeken immers zoo gaarne een voorwendsel voor onze zonden: — dat de zuiper zich beroept op den drinker, en de drinker op den proever. Daarom wil ik de jenever niet meer proeven, opdat men zich, hierin althans, op mij niet beroepen kan."

»Maar wilt gij dan, om het *misbruik*, ook het *gebruik* afschaffen? Dat leert toch het Christendom niet. Gij kent toch de les van PAULUS: »*Gebruik de wereld, misbruik ze niet!*" "

»Dat weet ik. Maar het Christendom legt mij ook

ook nog een' anderen verheven' pligt op. Het predikt mij *zelfverloochening.* »*Zoo iemand achter Mij wil komen* — zegt onze eenige Meester — *die verloochene zich zelven!*" En als wij het reine denkbeeld nagaan, dat er in het woord *zelfverloochening* ligt opgesloten, dan is het immers niet anders, dan *onthouding van geoorloofd genot, tot bevordering van zedelijkheid en deugd.* Dat komt in de jeneverzaak vooral te pas. — Ik ben verzekerd, zóó hadt gij er nog niet over gedacht, en ik durf vertrouwen, dat deze gedachte nog wel aan meer anderen vreemd zal zijn. Gij zult mij immers gaarne toestemmen, dat het wenschelijk is, dat deze gedachte algemeen ware, want zij kan immers niet anders dan goede gevolgen hebben. Intusschen laat mij mijne vrijheid om geen' jenever te nemen. Ik betwist die vrijheid aan niemand. Maar genoegen doet het mij, onlangs verscheidene Predikanten te hebben aangetroffen, die, ter bevordering der goede zaak, het gebruik van jenever, hoe matig ook, geheel hebben nagelaten. Dat getal, dunkt mij, zal telkens meer vergrooten. Ruim veertien honderd Predikanten zijn in ons Vaderland: door elkander genomen heeft elk ligt één' zoon: deze, door woord en voorbeeld, mede tegen de jenever gewonnen, maken weldra een aantal van drie duizend leden. Welk eene heerlijke zegepraal *door* en *voor* het Christendom!" —

S.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS DER GEESTELIJKE AANVECHTINGEN.

Medegedeeld door een Dorps-Predikant.

Onlangs op mijne combinatieplaats het huisgezin des Onderwijzers van de jeugd bezoekende, klaagde mij deszelfs Vrouw, dat zij sedert eenigen tijd dagelijks gekweld werd door allerlei booze en Godlasterlijke gedachten, die zij niet verdrijven kon, die haar zelfs in de Kerk vervolgden, zoodat zij daarom zelfs de bijwoning der openlijke Godsdienst, anders haar lust en genoegen, vermeed. Ik vroeg haar, of zij daartegen dan niet bad? »Ach!" zeide zij: »kon ik maar bidden, maar dat is mij dan »onmogelijk. Wanneer mijne gedachten weer rein »zijn, dan bid ik God om vergeving en ween »tranen van berouw." Ik wist haar echter geen beteren raad te geven, dan aan te houden in het gebed, in het Bijbellezen, in het bijwonen der openbare Godsdienst en het aandachtig opzamelen van alles, wat tot verheerlijking van God dienen kon. Zij beloofde mij dit, en ik verzekerde haar, dat ik aan haar in mijn stil en openbaar gebed zou gedenken, en boezemde haar de hoop in, dat alzoo haar gemoed de verloren rust zou terug krijgen.

Kort daarna bezocht ik haar weder, en vernam, dat het eenigen tijd beter met haar geweest, maar nu weder erger was geworden. Alle onderzoek

naar

naar hare tijdelijke omstandigheden, en navraag of zij ook een geheim verdriet had, gelasterd werd of aan onaangenaamheden blootgesteld was, gaf geen licht. Doch toen ik haar vroeg, of zij zich welvarend bevond, zeide zij, dat het dikwijls was, als of er een gewigt van eenige ponden op haar rustte, als of zij veel- en dik-bloedig was, en dat zij zich wel eens gansch niet wel gevoelde.

Dit bragt mij op het denkbeeld, dat de oorzaak wel in het ligchaam huisvesten kon, en ik raadde dus naar eenen geneesheer te gaan. Dat geschiedde. De Arts schreef een strengen leefregel voor en gaf bloedzuiverende en verdunnende geneesmiddelen, met dat gelukkig gevolg, dat zij zich weldra luchtiger en beter bevond, van de aanvechtingen bevrijd bleef en God dankte, dat die haar had genezen. Meer dan een jaar is er verloopen, en zij bevindt zich steeds volkomen wel naar ligchaam en geest.

Zoo belangrijk is het voor den Leeraar, den invloed des ligchaams op de ziel gade slaan.

HET HUWELIJK MET EENE GROOTMOEDER.

Onlangs verzocht een jong mensch aan den Geestelijke te *Stamford*, in *Engeland*, dat hij zijn huwelijk met zijne *Grootmoeder* wilde inzegenen. Zijn Grootvader, die eenigen tijd geleden, was overleden in den ouderdom van 76 jaren, had eenigen tijd

voor zijnen dood een meisje van 16 jaren gehuwd. Deze nu, 20 jaren oud, wilde met haren aangehuwden Kleinzoon, die van hare jaren was, trouwen. De Geestelijke heeft bedenking gemaakt en de zaak aan hooger uitspraak onderworpen.

Alg. Kirchenz. 1839. n. 63. s. 520.

FRAGMENTEN.

GELD.

De *Afgod* der lieden van de wereld: Geen offer valt hun te zwaar.

Een *dienstknecht* des wijzen, de *beul* des vreks.

Zaad, dat door den vroomen op aarde uitgestrooid, duizend en meervoudig daar boven door hem gemaaid wordt.

Sleutel van veler lippen en der geheimste binnenkameren.

Talisman, tooverroede, die door muur en poort doet doordringen en overal binnenleidt, behalve in het hart en den hemel.

Slijk, waarvoor velen hun geweten verkrachten, hunne ziel prijs geven, en zich den hemel toesluiten.

Wiel, *wagen* en *geleibrief*, door en over den geheelen bewoonden aardbol.

Menigmaal was het een *vrijbrief* voor euvelmoed en *baldadige* uitzinnigheid, en een *vernis*, dat alles be-

bedekte — den boozen den naam van deugdzaam, den zot dien van een wijs man verwierf.

Een *deksel* voor de oogen — en *zand*, dat het gezigt verblindde.

Een *Dommekracht*, die alles boog of verwrong. Eindelijk om niet meer te zeggen:

Voor het Goud is alles veil, behalve deugd, zielrust, geluk, ware achting, liefde en vriendschap; en de grootste schraper is doof voor deszelfs klank, het is — de dood.

Toetsteen voor vele, gelijk de armoede.

HAAT.

Kenmerk — *onloochenbaar bewijs* van zwakheid en onverstand.

Sluipmoord voor onze rust, ons geluk en onzen vrede, gelijk de Nijd, en als deze, eene *Adder*, die het hart vergiftigt en van deszelfs bloed leeft, — beide zijn eene teelt der hel — hare bronnen zijn trots en begeerte, hare kinderen en vruchten dood en verderf.

HOOGMOED.

Een zware steen voortgerold door een zwakken mensch op een' steilen berg; op zekere hoogte gekomen, begeven hem zijne krachten en hij tuimelt met zijnen, hem te zwaar geworden' last naar beneden. Gelukkig zoo deze niet over hem henen rolt,

relt, of, hem medesleepende verpliet, en hij, nog behouden beneden komende, niet dwaas genoeg is andermaal den togt te ondernemen.

De grootste — de gevaarlijkste *valstrik* voor den sterveling.

Baarmoeder van duizenderlei onregtvaardigheden en dwalingen.

Kanker onzer welvaart, ... door de hem volgende of verzellende weelde.

Floers, hetgeen ons belet, de ons dreigende gevaren te zien.

Eene *klip*, waarop millioenen stranden en ellendig omkomen.

Gelijk de eigenbaat wringt hij zich in allerlei bogten, ja! omhangt zelfs het gewijde gewaad der deugd, vooral der nederigheid, en verbergt zijne trekken achter het masker der menschenliefde. In deze beide gevallen is hij de gevaarlijkste ziekte des harten en een onmisbaar teeken van diepe verblinding. Niet alle hoogmoed is *Trots*, „welke vermetel en versmadend is en handelt," dikwijls is het alleen ijdelheidsteeken en een kenmerk van weinig nadenken; doch met nederigheid gevernist, en geblanket met liefdadigheid, is hij schroomelijk, teekent eene ware laagheid des harten en duidt een' *verkankerden* geest aan; hoe bedekter hoogmoed, hoe schroomelijker, hoe meer bewijs van onverstand en verblinding. God toch kent en doorgrondt het hart; verniste ondeugd is Hem een dubbele gruwel.

De

De *Sleutel der Hel*; des Satans en veler eeuwig verderf: — hij viel er door als een bliksem en werd uitgestooten uit den Hemel in de Hel.

LEENEN.

Hij, die de les van JEZUS opvolgt, » leent zonder weder te hopen," zal er op zijne *geloovige* bede toe in staat gesteld worden, en — o! Goddelijke goedheid! er bovendien het loon voor ontvangen.

LIEFDE.

Het beeld en afdruksel der Godheid; eene weldadige Zon, en verkwikkende regen; een Hemelplant kweekt *haar* aan, *zij* levert de heerlijkste — ja! — vruchten, die de eeuwigheid verduren. — » *Liefde* is Liefdes wetsteen" en loon — doch *niet* altijd.

DE MENSCH.

Eene wandelende, veelal onleesbare Hieroglyph. Hij, die in zijnen eigen boezem *leerde* lezen, kan er eenige karakters van oplossen of ontcijferen, doch de meeste blijven een raadsel en onleesbaar.

Wonderlijk mengelmoes van grootheid, nietigheid en — laagheid menigwerf.

Soms eene Machine — naar willekeur door anderen bewogen en in werking gebragt tot *hun* doel, en jammerlijk vergruisd te vaak.

Voorwerp der bemoeijingen van — den Oneindigen — en Zijne Liefde. Veradeld en » vernieuwd" het pronkstuk der schepping, — het beeld des HEILIGEN — en de bewondering der Engelen.

Geheel ontaard — minder dan een dier — beelddrager van en mededinger des Duivels naar de kroon — de vuurkroon des eeuwigen wee's — Afschrik der Gods boden van zijn geslacht — ja! van zich zelve.

Een *Bouwval* — alleen door den Grooten Werkmeester der Natuur te herstellen.

De Christen — hij, die dien naam verdient, is een vrij mensch — een gelukkig, een *mensch in der daad*.

Dikwijls een slaaf van vooroordeelen, driften en dwalingen, ja! te dikwijls.

NIJD.

Eene *teelt* der Hel, — keten die aan den afgrond boeit, de Satan, die den weg naar den Hemel versperf.

Dochter der ontaarde zelfsmin. Verderf-engel voor 's naasten heil.

Blinddoek en *Nevel* voor de schoonste deugden onzer medenatuurgenooten.

Microscoop dat de minste vlek, aan hen bespeurd, millioenen malen vergroot.

De *Moeder des Lasters* en veler jammeren; eene sluipkoorts, die ziel en ligchaam verteert.

De

De *voorbode der verdoemenis*, bij hem, die onder deszelfs banden gebonden blijft.

Het *echt kenmerk* van de kinderen des boozen en even als de hoogmoed, — Satansbeeld.

STERVEN.

Zwaard dat den band van ziel en ligchaam doorklieft.

Hoop en troost des vroomen en des moeden levenspelgrim. Afschrik voor den verkeerden van hart en wegen.

Zoodra wij geboren worden vangen wij aan te sterven —. maar er is een geneesmiddel *een onfeilbaar;* het is het geloof in JEZUS CHRISTUS. » Wie Hem dus niet heeft, heeft het leven niet, noch *eenig* leven in zich zelve."

De mensch alzoo die Hem en daardoor Gods invloed mist, en Hem verwerpt, die het Leven is en mededeelt — *sterft* allengskens en ongevoelig *weg* en de eeuwige dood is derhalve niets anders dan derving van Goddelijk Licht — en — Leven des Geestes — zonder hoop er op in *eeuwigheid*.

PUNTDICHT.

(*Naar het Fransch.*)

» Wat zijt gij dichter toch gelukkig!"
Zei [illegible] tot zijn, vriend [illegible],

» Op

»Op uw bevel moet PHAEBUS schijnen:
»JUPITER is 't, die zijn bliksems zendt,
»EOLUS blaast op uw begeerte,
»En NEPTUN volgt hem op den voet;
»Gij speelt met paarlen en robijnen,
»En wordt met Godenspijs gevoed." —
»Ja!" zei FRIEDRICH, »ik moet erkennen
»Mijn wenschen worden steeds verhoord.
»Bij dag, bij nacht, schier te aller ure,
»Wordt mijn gezigt hierdoor bekoord;
»Maar mijne maag mag niets ontvangen;
»'k Weet thans vooral met haar geen raad;
»Ik heb geen geld, de honger kwelt mij
»Eilieve! leen mij een dukaat." —

's Hage. L. J. KRIEGER.

WEDERZIEN.

Broeders op de levensbaan!
Hebt gij ooit een reis gedaan?
En, bij 't vrolijk huiswaarts keeren,
Echtgenoot of kind ontmoet,
Die u dan, na 't lang ontbeeren,
Tegen vlogen met hun' gloed.

Broeders op het levenspad!
Hield één arm ze niet omvat,
Als moest gij ze weêr verliezen,
Ja, als zouden ze u ontvliên.
Broeders! zoudt gij schatten kiezen
Voor dat blijde wederzien?

Zalig, na der scheiding smart,
Lag u weêr de gade aan 't hart,

Zonk

Zonk verrukt aan uwen boezem;
'T Blijde rood keerde op 't gelaat,
Even als de lente bloesem
In de zon te gloren staat.

Juichende, met blijden groet,
Vloog de knaap u te gemoet,
'T Schuldloos kinderspel verlatend;
En het dartel meisje vloog,
U van pop en speelgoed pratend,
Tegen, met de vreugde in 't oog.

Zelfs de zuig'ling, blij te moê,
Stak u blij zijne armpjes toe,
Lachte, aan moeders borst gelegen;
En met dartel blij geluid,
Sprong uw trouwe hond u tegen,
Blaffende uw' tehuiskomst uit.

Broeders op de levensbaan!
Zegt mij, rolde u dan geen traan
Langs de mannelijke wangen?
Was het, in dien zonneschijn,
Niet uw hartelijk verlangen
Om toch altijd t'huis te zijn?

Broeders op het levenspad!
Zegt, wie hield uw' arm omvat
Op die reis, wie deed u keeren?
Wie behoedde uw gade en kroost? —
Immers God, die 't leed kan weeren,
En, na droeve scheiding, troost.

Broeders op den aardschen togt! —
Ziet, wat ons ontvallen mogt

Op

Op de groote reis door 't leven:
Vader, moeder, gade of kind,
God zal ons die wedergeven,
Als Hij dood en graf ontbindt.

Broeders! is de reis dan groot,
Is zoo menig togtgenoot
Ons, aan onze zijde, ontheven; —
Ziet! hij is ons voorgegaan;
Eenmaal wordt hij ons hergeven
Aan het eind van onze baan.

Broeders! valt dan 't scheiden zwaar,
Lieve Broeders! dáár, ja dáár
Is het weerziên des te blijder!
Wie zijn dooden *boven* heeft,
Kent den dood slechts als bevrijder,
Die ze hem, na 't graf, hergeeft.

Broeders! ziet, de morgen daagt
Die de nevelen verjaagt,
Die nog graf en dood bedekken; —
Broeders! ziet de neev'len vliên;
Ziet uw' dierbren de armen strekken,
Bij het zalig *wederziên*!

Broeders op de levensbaan!
Moedig dan slechts voortgegaan.
Elke traan, dien wij hier schreiden,
Als een dierbare ons verliet,
Zal als parel ons verbeiden,
Als ons oog hen *wederziet*.

's Gravenhage, P. J. ANDRIESSEN.
1839.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

DOETINCHEM.

Den 8 Aug. 1839. Heden had alhier in het Kerkgebouw der Hervormden, in tegenwoordigheid van H. H. Curatoren, de Regering dezer stad, en eene aanzienlijke, ook van elders zamengekomen menigte het gewoon jaarlijksch Examen en de promotie der Latijnsche schooljeugd plaats. De Rector dezer scholen, Dr. P. A. VAN MEURS, opende deze plegtigheid met eene prolusio, waarin hij zijnen hoorders kortelijk het doel dezer bijeenkomst ontvouwde. Daarop nam het onderzoek naar de vorderingen der leerlingen in den afgeloopen Schoolcursus gemaakt, eenen aanvang, waarvan ieder hunner de treffendste en voldoendste blijken gaf. — Vervolgens beklommen drie uitmuntende leerlingen het spreekgestoelte, en hielden met gepaste vrijmoedigheid en tot ieders voldoening grootendeels door hen zelven bewerkte redevoeringen; de eerste: J. F. H. VAN DER FELTZ, geboortig van *Epe*, *de M. Attilio Regulo, ejusque patriae amore;* de tweede: J. N. O. VAN ECK, uit *Arnhem*, *de ambitionis periculo e P. Ovidii Nasonis exemplo deducto;* de derde: H. C. N. VAN AMERON, uit *Hoogmade*, *de Croeso, Lydorum rege, fortunae inconstantiae exemplo;* welke daarop, na met prijzen te zijn begiftigd, allen tot de Academische lessen werden bevorderd; terwijl daarna van lagere naar hoogere klasse of orde werden overgezet en met fraaije prijzen begiftigd, de volgende vlijtige leerlingen: W. H. A. VAN AKEN, J. NOORDINK DE WILDE, J. GERRITSEN, E. G. COLSON ABERSON, allen uit *Doetinchem*,

chem, W. A. ROELVINK, uit *Winterswijk*, H. A. W. D'HARVANT, H. KETZER, beide uit *Doetinchem*, en J. VAN DER FELTZ, uit *Epe*; welke daarvoor op eene bevallige wijze H. H. Curatoren hunnen dank betuigden. — Eindelijk beklom de Rector andermaal het spreekgestoelte, bedankte de aanwezigen voor hunne tegenwoordigheid hier ter plaatse, en voor de belangstelling, die zij daardoor voor het onderwijs toonden, te bezitten; terwijl hij ten laatste van zijne nu vertrekkende leerlingen een hartelijk afscheid nam; hun de pligten, die voortaan op hen berusten, onder het oog bragt; en zich in dit opzigt vooral rigtte tot de beide eersten, die gedurende vijf jaren geheel aan zijne zorgen tot opvoeding en onderwijs door hunne elders wonende Ouders en bloedverwanten toevertrouwd geweest zijnde, zich steeds zijne achting en die aller braven hadden waardig gemaakt, en die nu ook, zoo als hij met grond van hen konde verwachten, met eere hunne volgende loopbaan zouden bewandelen.

Deze plegtigheid voorafgegaan, afgewisseld en besloten, door een fraai orgelmuzijk, liep tot voldoening van ieder der aanwezigen af.

ROTTERDAM.

Den 26 Aug. De gewone halfjarige promotie der Leerlingen van de Erasmiaansche school, werd op heden in de Walsche Kerk alhier plegtig gevierd. Eerst beklom de Conrector van het Gymnasium het spreekgestoelte en bragt in eene voorafspraak eene welverdiende hulde toe aan de uitstekende verdiensten van zijnen hooggeschatten ambtgenoot, den Wel Ed. zeer Gel. Heer Mr. W. TERPSTRA, op den 18 Julij l. l. overleden: schetsende voornamelijk, wat H. H. Curatoren, wat 's mans Ambtgenooten en wat zijne geliefde Leerlingen aan den achtingwaardigen Rector hadden verloren; terwijl tevens twee

twee nieuwbenoemde H. H. Curatoren, Mr. P. G. J. HOOG en Mr. R. A. MEES, met deze betrekking openlijk geluk werden gewenscht. Hierna spraken drie verdienstelijke, naar de Hoogeschool bevorderde jongelingen, redevoeringen uit, door hen zelve vervaardigd: P. A. SANDER, begiftigd met een prijs in het Latijn, een in het Grieksch en een getuigschrift in de Geschiedenis, bij loting: *de Catonis Uticencis morte;* L. J. A. TOLLENS, met een Latijnschen prijs: *de Carmine Bucolico apud Graecos, Romanos et Italos;* en J. W. HOIJNCK VAN PAPENDRECHT, insgelijks met een prijs in het Latijn: *de Justiniano.* Na hen hielden twee jongelingen tot de *ordo Candidatorum* bevorderd, door hen zelve zamengestelde declamatiën: A. VAN GENNEP, met een prijs in het Latijn en het Grieksch, en een getuigschrift in de Wiskunde, bij loting: *de mysteriis Eleusiniis;* PH. R. NUGENHOLTZ, in het Latijn, en, door het lot, in de Geschiedenis met een prijs vereerd: *de variis apud plures populos de diluvio sententiis;* terwijl insgelijks tot de *ordo Candidatorum* bevorderd werd: G. H. VAN VOLLENHOVEN, aan wien door het lot eén prijs in de Wiskunde was te beurt gevallen. Tot de *ordo Majorum* gingen over: N. J. A. C. A. HOFFMANN, W. J. VAN DER LOOIJ en K. F. BALLOT. Op de derde school gingen van de *ordo Majorum* tot de *Minores* der vierde over: J. VAN LEEUWEN, met een Griekschen en een Latijnschen prijs; H. J. BURGER, met een prijs in het Latijn en in de Stelkunde; P. G. KLOOS, met een Latijnschen prijs, B. J. ADRIANI en W. J. VAN VOLLENHOVEN. Tot de *Majores* dezer school gingen over: G. DE HAAS, F. J. J. SCHMIDT, J. A. BOOGAERD en C. M. A. J. VORSTMAN. Van de *ordo Majorum* der tweede school, gingen over tot de *Minores* der derde: E. J. J. KLEIJN, in het Latijn

 met

met een prijs, in de Aardrijkskunde buiten loting insgelijks met een prijs; in de Fabel- en Rekenkunde door het lot met een getuigschrift: W. J. KNOCKERS VAN OOSTERZEE, met een prijs in het Latijn, Grieksch en de Rekenkunde, de laatste bij loting. Tot de *ordo Mojorum* gingen, uitgezonderd A. C. ZURKENS en J. G. 'T HOOFT, die bij loting den prijs in de Fabelkunde ontving, over: B. VAN BELL, H. VAN AMEIJDE VAN DUIJN, S. J. FRUIN, met een getuigschrift in de Aardrijkskunde zonder loting, en één in de Fabelkunde, door het lot: P. J. J. C. HELBACH en P C. HOIJNCK VAN PAPENDRECHT. Op de eerste school gingen van de *ordo Majorum* tot de *Minores* der tweede over: J. VAN DER LEEUW, in het Grieksch en Latijn met een prijs, in de Aardrijkskunde door het lot met een getuigschrift en M. VAN DER LINDE. Tot de *Majores* werden bevorderd: A. P. A. SCHMIDT, met een Latijnsches prijs en een in de Aardrijkskunde bij loting, en E. F. BICKER CAERTEN. Van de *ordo Tironum* ging tot de *Minores* over: T. D. F. DE MEI VAN ALKEMADE.

ENKHUIZEN.

Den 26 Aug. 1839. Heden had alhier plaats de jaarlijksche openbare promotie der Leerlingen op de Latijnsche scholen. De Rector opende dezelve met eene prolusie: *de Corroborando per literarum studia animo*, daarin ook wijzende op de voorbeelden der overledenen, PIETER VAN DER VELDEN, WILLEM TERPSTRA en PHILIP WILLEM VAN HEUSDE. De jongeling van goede verwachting, J. VAN GELDER HARTMAN, werd met een' prijs bevorderd tot de Hoogeschool, en hield eene oratie: *de priscorum Romanorum animi magnitudine*. Uit de tweede school werd tot de tweede orde der eerste school bevorderd: W. ZWAAN, met een' prijs, en declameerde: *de Julii Caesaris virtutibus imperatoriis*. Uit de tweede orde

orde der tweede school, werd tot de eerste orde derzelve bevorderd: T. RIEMERSHOFF; uit de derde school, tot de tweede orde der tweede: E. ROLDAMUS en W. HUIJENS, welke drie jonge lieden, ook met prijzen begiftigd, hunne *gratiarum actiones* opzeiden aan H. H. Curatoren. De plegtigheid, door een talrijk en geletterd publiek bijgewoond, en door orgelmuzijk veraangenaamd, liep tot genoegen der aanwezigen af.

ZEVENAAR.

Den 27 Aug. 1839, Nadat de Leerlingen der Latijnsche school alhier, bij het, den dag te voren, afgelegde examen voor de Curatoren, blijken gegeven hadden van hunne vorderingen, wierden heden twee derzelven tot de Akademische lessen bevorderd, zijnde: R. F. PELGROM, *Zevenariensis*; en H. S. P. PABST, *Ultrajectinus*; deze naar de Utrechtsche Hoogeschool; de andere naar die van *Groningen*.

Na eene korte aanspraak van den Rector, Dr. HARKHOFF ROELFSEMA, die deze plegtigheid ook met eene korte redevoering besloot; hielden beide hunne redevoeringen; de eerste: *de Natura divinae majestatis magistrâ*; de tweede: *de libro Æneidos quarto*.

De bevallige en vrijmoedige wijze, waarop deze jongelingen zich van hunne taak kweten, verwierf de goedkeuring der aanwezenden; met hartelijke wenschen en vermaningen wierden zij daarna, door den Rector gepromoveerd, en deze plegtigheid met orgelmuzijk begonnen, afgewisseld en besloten, liep tot algemeen genoegen af.

Ouders en voogden, worden hierbij oplettende gemaakt, dat bij gemelden Rector, nog gelegenheid is, om jongelingen, in al wat hun te weten noodig is, om voor de Hoogeschool voorbereid te worden,

den, te doen onderwijzen; waarbij eene aangename woning en een schoone tuin, benevens de zeer gezonde luchtstreek ook in aanmerking komen. De Predikant alhier O. G. HELDRING, zal gaarne, des gevraagd wordende, de noodige inlichtingen geven.

ENSCHEDE.

Den 28 Aug. 1839. Na voorafgegaan Examen, bij het eindigen van den halfjarigen Leer-Cursus, waarbij aan HH. Curatoren, door de Leerlingen der hier gevestigde Latijnsche en Fransche scholen, zeer voldoende blijken hunner vorderingen gegeven waren, had heden, in de Kerk der Hervormden, de gewone Promotie en Prijsuitdeeling plaats. De Rector, de Heer A. P. VAN DE SIEPKAMP, opende deze plegtigheid met eene redevoering, over hetgeen het voorname doel van de beoefening der Geschiedenis moet zijn, en rigtte vervolgens zijne rede tot den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. E. EVERS, die door den Ed. Achtb. Raad dezer stad tot Curator was verkozen, in plaats van wijlen den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. HASSELO.

Hierna werden de volgende Leerlingen met prijzen vereerd: in de zesde klasse der Latijnsche school: J. G. DIXON; in de eerste klasse der Fransche school: J. G. BÖHMER, G. HOFSTEDE en E. D. BAKKER; in de tweede klasse: H. ELDERINK, J. TER WEELE, P. TER KUILE en G. P. VAN DE SIEPKAMP en G. TER WEELE.

Behalve J. G. DIXON, die niet aanwezig was, hebben de bekroonden met gepaste vrijmoedigheid aan HH. Curatoren, voor de hun bewezene eer, hunnen dank betuigd. Waarna de plegtigheid, door een aanzienlijk auditorium opgeluisterd, met orgelmuzijk werd besloten, gelijk zij daarmede was begonnen en afgewisseld.

GORINCHEM.

Den 30 Aug. 1839. Heden vierden wij de plegti-

tige promotie der Leerlingen van ons Gymnasium. Drie verdienstelijke jongelingen werden naar de Hoogeschool bevorderd en hielden hunne oratiën, W. HEKERN: *de antiquis oratoribus Romanis*; W. MEURS: *de Ciceronis amore literarum*, en G. VAN DER HAST: *de Hugonis Grotii aetate puerili*. Na het houden der oratiën ontvingen zij hunne prijzen en getuigschriften, en werden door den Rector op eene gepaste wijze vaarwel gezegd. Verder werden van de tweede naar de eerste klasse bevorderd: A. HANEDOES, met een Griekschen en Mathematischen prijs en een getuigschrift voor de Geographie en Antiqnileiten; F. J. EVERWIJN, met een' Latijnschen prijs en een getuigschrift voor de Historie en Antiquiteiten; deze beide leerlingen hielden hierop eene declamatio. Van de derde naar de tweede klasse: J. A. ORT, met een Latijnschen en Griekschen prijs, en een getuigschrift voor de Historie, Geographie, Antiquiteiten en Mathesis; D. M. L. SWEERTS DE LANDAS, met een Latijnschen prijs en getuigschrift voor de Geographie; H. VAN GENNEP, met een getuigschrift voor de Talen. Van de vierde klasse naar de derde: P. F. MEULEMAN, met een Latijnschen en Mathematischen prijs en een getuigschrift voor de Historie en Antiquiteiten. Van de vijfde naar de vierde klasse: J. POMPE, met een getuigschrift voor de Talen; op deze zelfde klasse verbleef O. B. A. NOORKERK VAN STEEL. De leerlingen, met prijzen begiftigd, bragten H. H. Curatoren hunnen dank in Latijnsche dichtmaat.

Een bevallig orgelmuzijk verhoogde het genoegen dezer plegtigheid, en eene uitgelezene schare van geletterde mannen vereerde dit feest met hunne tegenwoordigheid.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

ARNHEM vakant. Zie Aug. 1839.

NIJMEGEN.

BEEK. Zie Oct. 1839.

ZUTPHEN.

NEDE, den 13 Oct. 1839. Had deze Gemeente vroeger gelegenheid zich te verblijden over onderscheidene geschenken, door Godsdienstvrienden, lidmaten dezer Gemeente, ter plegtiger viering van des Heeren H. Avondmaal, gegeven; zij werd heden aangenaam verrast, door de bekendmaking van haren Leeraar, Ds. G. VAN KESTEREN, dat er wederom ten zijnen huize was bezorgd een frai bewerkte zilveren schotel, ten gebruike bij de bediening van het H. Avondmaal, om alzoo die van tin, waarvan men zich jaren lang bediend had, te vervangen. Dit geschenk is eene *gedachtenis aan de Kerk van Nede*, en herinnert ons eenen ontslapenen waardigen Lidmaat dezer Gemeente; wiens naam door het gegraveerd inschrift is bekend geworden, doch welken men vriendelijk verzocht heeft niet openlijk in dit Tijdschrift te noemen.

Hartelijk wenscht onze Leeraar, (die steeds de vriend des edelen gestorvenen is geweest) hartelijk wenscht ieder lid dezer Christelijke Gemeente, dat

dit

dit geschenk aan den Heer en zijne Heilige dienst zij en blijve toegewijd!

WEHL, 10 Nov. 1839. Na verkregene handopening van het Departement voor de zaken der Hervormde Kerk, is door den Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. D. J. GULDEN, Pred. te *Didam*, met eenparige stemmen tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Heer H. H. M. HORST, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, aan wien de beroepsbrief is toegezonden.

WINTERSWIJK, den 10 November. Daar onze oudste Leeraar, P. DE BRUIJN, bij gunstig besluit van Zijne Majesteit, onzen geëerbiedigden Koning, d. d. 13 April l. l., na zijne bijna 46 jarige Evangeliedienst, van welke hij 34 jaren onder ons arbeidde, tegen 1 Julij Emeritus was verklaard, werd zijn Eerw. op den 27 Junij behoorlijk van zijne betrekkingen op onze Gemeente en op deze Klassis ontslagen. Den 30 dierzelfde maand eindigde hij zijn openbaar dienstwerk alhier, predikende over *Rom.* I: 16*b*. *Want het Evangelie is eene kracht Gods tot zaligheid.* Na het vruchteloos beroep van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. W. VAN DOORN, Pred. te *Halle*, werd op den 5 Augustus, onder ons beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. VAN BORK, Pred. te *Grootebroek*, onder de Klassis van *Hoorn*, op wien, naar aanschrijving van zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de zaken der Hervormde Eeredienst, d. d. 31 Julij, de koninklijke Collatie was uitgebragt. Zijn Wel Eerw. verblijdde ons, door de aanneming dier beroeping, en werd den 3 Nov. onder ons bevestigd, door zijnen ambtgenoot, Ds. J. V. T. DE BRUIJN, naar aanleiding van 1 *Cor.* III: 9*a*. *Want wij zijn Gods medearbeiders.* Eene on-

onverwacht opkomende en zorgelijke ongesteldheid der Echtgenoote van onzen nieuwen Leeraar, belette zijn Eerw. zijn openlijk dienstwerk den namiddag van dien dag onder ons te aanvaarden. Dit geschiedde heden morgen, toen zijn Eerw. predikte over I *Cor.* XV: 10, het laatste gedeelte. *Doch niet ik, maar de genade Gods die met mij is.* De Heer der Gemeente zegene de ruste van onzen vertrokkenen, en heilige voor ons de dienst van onzen nieuwen Leeraar!

HUMMELO. Zie Julij 1839.

BOMMEL.

GELDERMALSEN, den 13 Oct. 1839. Heden woonden wij eene plegtigheid bij, welke nimmer in deze Gemeente, zoo verre wij weten, heeft plaats gehad. REMMERTJE DE VRIES, huisvrouw van HUIBERT BOSKELJON, geboren op het Eiland *Texel*, *den Burg*, uit Doopsgezinde Ouders, werd, in den ouderdom van 45 jaren, door den Doop in de Gemeente des Heeren ingewijd, na alvorens met nog vijf gehuwde Vrouwen en eene Weduwe, belijdenis des geloofs te hebben afgelegd. Onze Leeraar, Ds. W. LAMMERÉE, hield bij deze gelegenheid eene Leerrede over *Hand.* VIII: 36—38; terwijl deze zoo aandoenlijke als indrukwekkende plegtigheid, onder Gods zegen, tot stichting eener aanzienlijke vergadering eindigde.

DEIL EN ENSPIJCK, 22 Oct. 1839. Den 14 Junij l. l. gaf onze Leeraar, L. VAN HASSELT, ons kennis, eene beroeping ontvangen te hebben naar *Sneek*, den 4 Aug. berigtte zijn Eerw. ons voor die beroeping bedankt te hebben, doch tevens dat zijn Eerw. te *Goes* beroepen was; terwijl zijn Eerw. ons den 25 Aug. bekend maakte, deze beroeping te hebben aangenomen.

Aan H. H. Kandidaten, die bij de aanstaande va-

vakature om eene predikbeurt verzocht hebben, wordt bij dezen berigt, dat zij, voor zoover zij geen antwoord bekomen hebben, voor hunne aanbieding vriendelijk bedankt worden.

BRAKEL, 3 Nov. 1839. In de voormiddag Godsdienst van dezen dag, heeft onze Leeraar, A. J. BUIJS BALLOT, in eenen *Dank* en *Bidstond*, naar aanleiding van *Ps.* CXXXVIII: 8, ons herinnerd de weldaden der gezegende Kerkhervorming, en tevens gedacht aan zijne op den 30sten Oct. l. l. vervulde 25 jarige Evangeliedienst in de Gemeenten *Stand daar Buiten*, *Kloetinge*, *St. Laurens* en *Brigdamme*, en nu 16 en een half jaar alhier, en ons opgewekt, om voor en met hem God te danken, voor deze barmhartigheid aan hem bewezen en te bidden, om zijnen zegen. Ook werd bij deze gelegenheid onze Leeraar, door den Wel Ed. Geb. Heer W. VAN DAM, Heer van deze Heerlijkheid, met een kostbaar geschenk vereerd..

HURWENEN, den 10 Nov. 1839. Wij hadden heden het genoegen, dat onze beroepen Leeraar, Ds. N. NAEF, in de H. Bediening werd ingezegend. De Consulent, Ds. J. VAN SCHAÏCK, Pred. te *Bruchem* en *Kerkwijk*, had dit werk afgestaan aan Ds. J. DIEZEL, Pred. te *Rhenen*, die bij deze plegtige gelegenheid tot ons sprak, naar aanleiding van *Hebr.* XIII: 8. *Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en tot in eeuwigheid.* De handoplegging geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, door DD. B. BRUINS en C. LE ROY, Predd. te *Heerwaarden* en *Gameren*. De bevestigde Leeraar aanvaardde zijn dienstwerk met *Joh.* XV: 4a. *Blijft in mij en ik in u.*

HARDERWIJK.

GARDEREN vakant. Zie Maart 1839.

ZUID-HOLLAND.

's GRAVENHAGE.

LIER, den 21 Sept. 1839. Heden ontving de Kerkeraad het verblijdend berigt, dat de beroeping, uitgebragt op den Wel Eerw. Heer C. P. KAAKEBAKEN, Pred. te *Hoornaar*, onder afwachting der vereischte approbatiën, door zijn Eerw. is aangenomen.

LIER, den 6 Oct. 1839. Nadat onze Leeraar, Ds. R. H. CATS, van hier beroepen naar *Almelo*, op den 2 dezer, van zijne betrekkingen op deze Gemeente en de Klassis van *'s Gravenhage* behoorlijk was ontslagen, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. R. O. AITTON, Pred. te *Monster*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. C. H. DE GRAAFF, Th. Dr. Pred. in *'t Woud*, nam zijn Wel Eerw. heden van ons afscheid, met eene Leerrede over 1 *Petr.* I: 25. *Maar het woord des Heeren blijft in der eeuwigheid: en dit is het woord, dat onder u verkondigd is.*

ZOETERMEER EN ZEGWAART vakant. Zie Jan. 1839.

ROTTERDAM.

MAASSLUIS, 6 Oct. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. W. VOLLENHOVE VAN DAALEN, werd heden onder ons bevestigd, door Ds. J. F. KUIJPER, die tot tekst gekozen had 2 *Cor.* I: 24b. *Wij zijn medewerkers uwer blijdschap.* De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk in ons midden, met *Exod.* III: 14b. *Ik zal zijn heeft mij tot ulieden gezonden.* Zoodat de vakature, door het vertrek van Ds. SLOTEMAKER ontstaan, vervuld is.

MAASSLUIS, 13 Oct. Op den avond van de-

zen

zen dag, vierde onze Gemeente plegtstatiglijk het twee honderd jarig bestaan van hare Groote *Kerk*, aan wier stichting hoogstgewigtige herinneringen voor haar verbonden zijn. De Jubelrede werd gehouden door haren oudsten Leeraar, Ds. J. F. KUIJPER, naar aanleiding van 1 *Kon.* VIII: 29*a*. *Dat uwe oogen open zijn, nacht en dag, over dit huis.* Moge de indruk van dit heugelijk feest nog lang in ons midden bewaard blijven en de lofzangen op hetzelve aangeheven een schoonen nagalm behouden in de prijsstelling onzer Gemeente op hare openbare Godsdienst!

KRALINGEN, 3 Nov. 1839. Onze van *Berkenwoude* c. a. beroepen Leeraar, Ds. A. H. C. VAN SERUS, werd heden onder ons bevestigd, door zijnen vriend, Ds. B. VAN WILLES, Theol. Doct., Pred. te *Lekkerkerk*, aan wien de Consulent dit werk had afgestaan. De Bevestiger sprak naar 2 *Cor.* IV: 13*b*. *Zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.* De Bevestigde had, des namiddags, tot tekst van zijne Intreerede *Ps.* LXXXVI: 16*b*. *Geef uwen knecht uwe sterkte.*

KETHEL, den 3 Nov. 1839. Heden ontvingen wij het treurig berigt, dat de Hoog Welgeb. Heer, Jonkheer Mr. DIRK CORNELIS GEVERS VAN ENDEGEEST, Ambachtsheer van *Kethel* en *Spaland*, op den 29 Oct., in den hoogen ouderdom van 77 jaren, op het onverwachtst aan zijne betrekkingen en de maatschappij door den dood was ontrukt. Onze Leeraar, Ds. P. VAN ROGGEN, bepaalde ons bij dit treffend sterfgeval, en sprak, naar aanleiding van *Psalm* LXXXIX: 49, over de broosheid dezes levens; ons zoodanige opwekkingen en vermaningen toevoegende, welker behartiging den Christen kan voorbereiden voor het zekere sterfuur, dat ons allen wacht.

PERNIS, 10 Nov. 1839. Heden vierde onze Leer-

Leeraar; de Wel Eerw. Heer H. J. VEERKA, plegtig gedachtenis van zijne vervulde 25 jarige Evangeliedienst, zoo te voren in de Gemeente van *Ter Heide* (bij *Monster*), *Sint Maarten* en *Valkoog*, *'t Woud*, als gedurende de laatste dertien jaren onder ons. Zijn Eerw. nam daartoe ten tekst 1 *Tim.* I: 12. *Ik danke hem, die mij bekrachtigd heeft, (namelijk) Christus Jezus onzen Heer, dat hij mij getrouw geacht heeft, mij in de bediening gesteld hebbende.* De Heer doe bij voortduring dezen onzen Leeraar zijne zegeningen ondervinden, en deszelfs dienstwerk strekken tot nut der Gemeente.

ROTTERDAM, (Schotsche Gemeente) vakant. Zie Julij 1839.

OVERSCHIE vakant. Zie Sept. 1839.

LEIDEN.

KATWIJK AAN DEN RHIJN. Bij besluit van Z. M. den Koning, in dato 1 Nov. 1839, is de geheele dienst in deze Gemeente als Herder en Leeraar, voorloopig opgedragen, tot 1 Julij 1840, aan den Wel Eerw. Heer J. P. ZIEPPRECHT, laatst Pred. bij het leger te velde.

DORDRECHT.

HOORNAAR staat vakant te worden. Zie Oct. 1839.

GROOTE LINDT EN HEER-OUDELANDS AMBACHT vakant. Zie Sept. 1839.

HEINENOORD. Zie Sept. 1839.

GOUDA.

BERKENWOUDE staat vakant te worden. Zie Aug. 1839.

AMMERS-TOL. Zie Sept. 1839.

BRIELLE.

ZUIDLAND, 29 Sept. Onze Leeraar, Ds. E. J. VAN SPANKEREN, berigtte ons dezen morgen het treu-

treurig afsterven van een onzer vroegere voorgangers, Ds. C. GUTTELING, laatst Predikant te 's Gravendeel-Capelle, en aldaar overleden den 21 dezer maand. In de voorafspraak herinnerde hij ons het woord, waarmede de Ontslapene zijn dienstwerk onder ons had geëindigd (2 *Joh.* VIII) en nam daaruit aanleiding om te spreken, over den ijver en de trouw, waarmede hij 10 jaren achtereen (1815 tot 1825) zijnen Evangeliearbeid alhier had vervuld en het veelvuldige goede, onder ons gesticht. Vervolgens werden wij, naar aanleiding van *Hebr.* IV: 9 bepaald, bij hetgeen wij thans van onzen gestorven Leeraar mogten hopen, en opgewekt, om 's mans onderwijs indachtig te blijven.

OOLTGENSPLAAT, 29 Sept. Ook wij werden dezen morgen bepaald bij den dood van Ds. C. GUTTELING, welke alhier met onafgebroken ijver het Evangelie had verkondigd, van 1805 tot 1815. Algemeen was de Overledene bij ons geacht en bemind als een waardig dienaar van CHRISTUS, getrouwe raadsman en trooster in bedrukte omstandigheden. Onze Leeraar, Ds. L. A. MEIJER, schetste in het kort zijne verdiensten, naar aanleiding van *Joh.* XI: 11*b*. *Onze vriend slaapt.* En terwijl hij ons bemoedigde in het denkbeeld, dat de Overledene thans eene zalige rust was ingegaan, spoorde hij ons tevens aan tot het leiden van zulk eenen echt christelijken wandel, dat ook wij eenmaal den dood als den aanvang eener heerlijke en volzalige rust, blijmoedig mogen tegengaan.

(» Deze berigten zijn door een bijzonder toeval te » laat in handen der Redactie gekomen, om in het » voorgaand nummer te kunnen geplaatst worden.")

NIEUWE TONGE, 3 Nov. Heden hadden wij het genoegen, de bestaande vakature vervuld te zien. Onze beroepen Leeraar, Ds. J. J. LE FEVRE

DE

DE MEERTRUIJ, werd des voormiddags bevestigd door een onzer vroegere Voorgangers, Ds. A. RIJNS, thans Pred. te *Edam*, aan wien onze Consulent: Ds. J. J. LE ROY, dit werk vriendelijk had afgestaan. De Bevestiger betoogde naar aanleiding van *Matth.* XVI: 16—18, *dat de belijdenis, dat Jezus Christus de Zoon is des levendigen Gods, de grondslag is van de Christelijke Kerk en van het Christendom en dit ook voor elk Christen en Leeraar zijn moet.* Des namiddags deed de Bevestigde intrede, met eene Leerrede over de voortreffelijkheid der Evangeliebediening, volgens 2 *Cor.* V: 19, 20.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, 10 Nov. Het heeft Z. M. den Koning behaagd, op voordragt van H. H. Curatoren der Hoogeschool te *Groningen*, onzen hooggeachten Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. C. RIEKEN, Th. Dr., bij besluit van 24 Oct. l. l. N°. 110, te benoemen tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan gezegde Hoogeschool. Zijn Eerw. heeft van deze benoeming heden aan de Gemeente openlijk kennis gegeven, en verklaard dezelve eenige dagen in ernstig beraad te zullen nemen.

OUDERKERK AAN DEN AMSTEL, 17 Nov. De kerkelijke en koninklijke goedkeuring op de beroeping van den Kandidaat P. EPPES ROSKES ontvangen zijnde, is zijn Eerw. heden onder ons bevestigd, door onzen Consulent, Ds. M. P. VAN DER HAGEN, Pred. te *Diemen*, met *Col.* IV: 17. *Zie op de bediening, die gij aangenomen hebt in den Heere,* dat

dat gij die vervult. De oplegging der handen geschiedde, door den Consulent en DD. H. J. CALKOEN en D. ROMAR, PZ., Predd te *Sloterdijk* en *Amstelveen.*

De Bevestigde begon des namiddags zijne Evangeliedienst onder ons, met *Matth.* XXVIII:20. *Ziet, ik ben met ulieden al de dagen tot de voleindiging der wereld.*

Aan zijn Eerw. is Acte van Lidmaatschap der Klassis toegezonden.

MUIDEN, 7 Nov. Onze hartelijk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. J. EVERWIJN, die onlangs gedachtenis vierde van zijne vijf en twintigjarige Evangeliedienst in de Gemeente van *Loenen op de Veluwe*, *Beets* en alhier, werd heden aan ons, aan zijne Echtgenoote, kinderen en betrekkingen, door eene kortstondige, maar hevige ziekte; weinige dagen nadat hij zijn 52ste levensjaar bereikt had, ontrukt. Wij zijn met de zijnen over dit verlies diep bedroefd, en hopen zijne gedachtenis in zegening te bewaren.

HAARLEM.

HEEMSTEDE vakant. Zie Oct. 1839.

ALKMAAR.

MIDSLAND EN HOORN OP TERSCHELLING, den 13 Oct. 1839. Deze dag gaf ons ruime stof tot blijdschap en dankbaarheid, omdat wij ons veronderd en bijna onbruikbaar geworden Kerkgebouw te *Hoorn* merkelijk verbeterd en tot een doelmatig gebruik zagen ingerigt, en omdat wij heden nademiddag, voor de eerste keer na deszelfs vernieuwing, in hetzelve Godsdienstig bijeen waren. Onze Leeraar, Ds. H. G. POLMAN, sprak naar aanleiding van *Ps.* LXXXIV:5. *Over het groote voorregt voor ons Christenen, van gelegenheid te hebben tot de waarneming van openbare Godsdienst-*

dienstoefeningen in *daartoe ingerigte Kerkgebouwen*. Eene buitengewoon groote menigte menschen zoo wel uit Hervormden als ook uit Doopsgezinden bestaande, woonde deze Godsdienstoefening bij, en zettede aan deze plegtigheid luister bij, maar vooral werd die daaraan bijgezet door den Wel Eerw. Heer J. S. BAKKER, Leeraar bij de Doopsgezinden te *Westerschelling*, die een op deze gelegenheid zeer toepasselijk gedicht had vervaardigd en hetzelve, tusschen het nazingen en het spreken van den zegen, voordroeg. Dank zij onzen geëerbiedigden en beminden Koning, die ons, door het verleenen van eene toereikende subsidie tot deze belangrijke reparatie in staat stelde. Dank zij bovenal den goeden God, wiens vaderlijke voorzorg, zoo wel voor de stoffelijke, als ook voor de geestelijke belangen van dit Eiland en van deze Gemeente in het bijzonder zoo aanbiddelijk werkzaam is.

ALKMAAR, 27 Oct. 1839. De dag van heden was voor de Gemeente van *Alkmaar* een feestdag. Onze oudste Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. L. DER KINDEREN, had het zeldzaam voorregt om gedurende eene halve Eeuw te hebben mogen arbeiden in de dienst van het Evangelie, en daarenboven nog tegenwoordig eene gewenschte mate van gezondheid, kracht en helderheid van geest te bezitten, om niet alleen zijne volle dienst als Herder en Leeraar in onze Gemeente zelf te kunnen waarnemen, maar ook met ijver en roem werkzaam te zijn als Ringbroeder, en in de laatste jaren zelfs als Voorzitter van de Klassis van *Alkmaar*, en als Lid van het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*. Twee en veertig jaren mogt onze Gemeente en de geheele stad van *Alkmaar* zich verblijden in zijn licht, in zijnen voorgang en in zijne ijverige bemoeijingen voor het welzijn van al zijne omgevingen, nadat

de

de acht eerste jaren zijner Evangeliedienst, sedert den 25 Oct. 1789, waren toegewijd aan de belangen der onderscheidene Gemeenten te *Akersloot*, *Oosthuizen* en *Monnikendam*. In al die genoemde betrekkingen, gelijk ook drie vorige Ambtgenooten, wedijverde men dan ook om het zeerst in de betooning van hartelijke deelneming, hoogachting en dankbaarheid met woord en daad, en bijzonder ook door persoonlijke tegenwoordigheid, toen de eerwaardige Grijsaard in de Avond-Godsdienstoefening van dezen dag openlijk en plegtig zijn gedachtenisfeest vierde, Gode zijne dankbare en ootmoedige hulde toebragt, en de Gemeente bepaalde bij den grooten inhoud zijner voorgedragene leer, naar aanleiding van 1 *Cor.* III: 11. *Niemand kan een ander fondament leggen, dan hetgeen gelegd is, hetwelk is Jezus Christus.*

Nog lange verheuge onze oudste Leeraar zich met de aangenaamste voldoening in zijnen arbeid onder ons; terwijl de liefde, de achting en dankbaarheid der Gemeente de sierlijke kroon zijner grijsheid zij!

BURG OP TEXEL. Zie Oct. 1839.

OUDE SCHILD OP TEXEL staat vakant te worden. Zie Oct. 1839.

HOORN.

ANDIJK, 1 Sept. Heden berigtte onze Leeraar, P. L. VAN DER ZEE, de Gemeente, dat de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. ESCHER, als rustend Pred. te *Dokkum*, overleden was. Aan de weinigen in de Gemeente, die den waardigen man hadden gekend, werden herinnerd zijne wijze lessen, zijn nuttig voorbeeld en zij tot navolging opgewekt. In het jaar 1792 was hij als Predikant alhier gekomen, en in 1794 naar *Hem* beroepen en vertrokken, zoodat de Gemeente zich zeer kort in zijn bezit mogt verheugen. Verblijd, dat hij na

 ruim

ruim 48 jaren arbeids in den wijngaard zijnes Heeren, in eenen bijna 80 jarigen leeftijd, zacht en met de hoop op een ander, beter leven ontslapen mogt, werd de belangrijke wensch geuit, dat allen, even als hij levende, even gelukkig en met dezelfde hoop, op goede gronden ontslapen en met hem opgewekt voor den troon des Allerhoogsten juichen en eeuwig mogten leven!

GROOTEBROEK, den 27 Oct. 1839. Nadat onze geachte Leeraar, Ds. G. VAN BORK, beroepen naar *Winterswijk*, uit zijne betrekking op de Klassis van *Hoorn*, en deze Gemeente was losgemaakt, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. O. VAN TRICHT, Pred. te *Enkhuizen*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. J. B. HARTMAN, AZ., Pred. te *Bovenkarspel*, nam zijn Wel Eerw. van ons afscheid, met *Hand.* XX: 32. *En nu, Broeders! ik beveel u Gode en den woorde zijner genade, die magtig is, u op te bouwen, en ulieden een erfdeel te geven, onder al de geheiligden.* De Heere zij zijn Eerw. verder in gunst nabij, en stelle hem tot een uitgebreiden zegen, in zijne nieuwe Gemeente.

Daar reeds de handopening is ingekomen, zal men eerlang tot het beroepen van een Predikant overgaan.

EDAM.

KWADIJK, 20 Oct. 1839. Nadat onze Leeraar, J. J. LE FÈVRE DE MONTIGNY, beroepen naar *Nieuwe Tonge*, van zijne betrekking op Klassis en Gemeente was losgemaakt, door den Wel Eerw. Heer A. VAN WERMING, Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Edam*, hield zijn Wel Eerw. heden eene afscheidsrede, over *Hebr.* XII: 28. *Daarom alzoo wij ons.*

KWA-

KWADIJK, 6 Nov. 1839. Tot vervulling der bestaande vakature zijn heden door den Kerkeraad, onder het bestuur van den Consulent, L. J. VAN DAM, de navolgende nominatieën geformeerd van Kandidaten, onder verschillende Provinciale Kerkbesturen, tot de predikdienst toegelaten. Het twaalftal (in alphabetische orde gesteld) is als volgt:

D. VAN DEN BERG, H. A. G. BRUMUND, J. H. CHRISTOFFELS, F. U. VAN HENGEL, H. HIEBINK, D. G. VAN DER HORST, Th. Dr., A. W. KAMP, A. NIERMEIJER, J. B. NIJHOFF, H. SCHOGT, J. J. VAN SITTERT, G. H. WOLVEKAMP.

Achttal:

H. A. G. BRUMUND, J. H. CHRISTOFFELS, F. U. VAN HENGEL, D. G. VAN DER HORST, Th. Dr., A. NIERMEIJER, J. B. NIJHOFF, H. SCHOGT, J. J. VAN SITTERT.

De Heer A. W. KAMP is door het lot van het achttal afgevallen.

Viertal:

H. A. G. BRUMUND, D. G. VAN DER HORST, Th. Dr., A. NIERMEIJER, J. B. NIJHOFF.

Hieruit zal D. V. op den 25sten dezer maand eene beroeping worden gedaan.

NIEUWENDAM vakant. Zie Mei 1839.

MONNIKENDAM. Zie Oct. 1839.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

VLISSINGEN, den 13 Oct. 1839. Nadat onze oudste Leeraar, op den 2 dezer, ons had kennis gegeven, dat zijn jongste en afwezige Amtgenoot, Ds. B. FIJNEBUIK, eene beroeping naar de Gemeente aan *'t Hoogeveen* ontvangen en in beraad ge-

genomen had, vernamen wij heden met leedwezen, van laatstgenoemde, dat hij zich verpligt geacht had, deze beroeping aan te nemen. Zoodat de derde Predikantsplaats te *Vlissingen* eerlang staat vakant te worden.

ZOUTELANDE. Zie Sept. 1839.

ZIERIKZEE.

SCHERPENISSE, den 29 Sept. 1839. Op heden in de voormiddag Godsdienst werd ons bekend gemaakt, het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. GOTTELING, laatst Pred. in de Gemeente van *'s Greveldusin Capelle*, op den 21 dezer. Zijn Wel Eerw. had ook alhier het Evangelie van genade en zaligheid, in den loop der jaren 1803 tot 1805, den tijd slechts van 22 maanden met getrouwheid en zegen verkondigd, weshalven dit berigt door velen, die den Overledenen gekend hadden, met deelneming werd vernomen; terwijl wij, naar aanleiding der stof, zijnde 2 *Tim.* I:10, welke onze Leeraar behandelde, werden opgewekt, tot een ootmoedig en levendig geloof aan het Evangelie.

'S HEERENJANSLAND, den 3 Nov. In onze Gemeente van eene bevolking van nog geen driehonderd zielen, had eene vrouw het zeldzaam voorregt, van haren honderdsten verjaardag te bereiken, daarop heeft de Leeraar eene gepaste Leerrede gehouden, naar aanleiding van *Gen.* XLVII:9.

GOES.

'S HEER ARENDSKERKE. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer JAN BECKERS, sedert 29 Maart 1801 voor deze Gemeente een waardig Leeraar en getrouw Herder, is niet meer. Een, ten gevolge eener beroerte, vrij snel toegenomen verval van krach-

krachten, maakte, op Zondag den 20 Oct. jl. des namiddags ten 1 ure, een einde aan zijn leven. Zijn nabuur en vriend J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, Pred. te *Wolfaartsdijk* en Consulent dezer Gemeente, die herwaarts was gekomen om het H. Avondmaal te bedienen, tot welks viering hij ons op den vorigen rustdag had opgewekt, gaf ons daarvan kort daarna berigt in zijne voorafspraak, daarbij gebruik makende van *Hebr.* XIII : 7—9. Op den volgenden rustdag wederom tot ons sprekende, ter nabetrachting van den verkondigden dood des Heeren, bepaalde hij ons meer bijzonder bij ons verlies, en bij onze hoop, naar aanleiding van *Openb.* XIV : 13.

Hij was een zeer achtenswaardig mensch, en een voortreffelijk voorganger der Gemeente. Wie hem kende moest hem hoogachten, uit hoofde van zijne liefde voor God en menschen, van zijne onbaatzuchtigheid en weldadigheid, van zijne zachtmoedigheid en verdraagzaamheid. Hij werd op den 24 October 1768 geboren en op den 24 October 1839 wederom onder *'s Heer Arendskerke* begraven werd. Op den 4 Julij 1793 te *St. Kruis*, onder de Klasse van *IJzendijke*, tot de H. Dienst ingewijd, werd hij door de omstandigheden des tijds, reeds ten volgenden jare bewogen om aan de roeping naar *Wemeldingen* in *Zuid-Beveland* gehoor te geven. Dáár werd hij op den 3 Mei 1795 bevestigd, huwde er vervolgens met Mejufvrouw J. C. DE VISSER, die thans als Weduwe zijn verlies beweent, en nam den 20 Oct. 1799 wederom van die Gemeente afscheid, dus juist 40 jaren voor dat hij aan ons ontviel. Op den 27 Oct. daaraanvolgende werd hij te *Koudekerke* in *Walcheren* bevestigd; van waar hij, ten genoemden tijde, tot ons overkwam. Meer dan 38 jaren mog-

ten wij hem derhalve bezitten, en gedurende al dien tijd onafgebroken zijnen voorgang genieten, want onafgebroken was zijne gezondheid, en even zoo zijne huisselijkheid. Slechts eenmaal riep hij in die gansche reeks van jaren de hulp eens Ringbroeders in, en dit nog wel alleen ten gevolge van den dood van eene zijner naaste betrekkingen. Zijn huwelijk was niet met kinderen gezegend. Zijne Weduwe betreurt hem eenzaam, doch toont tevens hoe dierbaar hij haar was door, ter voldoening aan zijne wenschen en in het belang der geliefde Gemeente, afstand te doen van hare aanspraken op een jaar van gratie.

Heeren Kandidaten worden inmiddels onderrigt, dat er zich reeds te veel Kandidaten hebben aangeboden, en het tot dus ver (1 Nov.) nog in het geheel niet zeker is, of wel Kandidaten ter vervulling dezer vakature zullen in aanmerking komen.

BORSELEN, den 29 Sept. 1839. Heden werd onze beroepen Pred., de Kandidaat K. S. ADAMA VAN SCHELTEMA onder ons bevestigd, door den Consulent A. B. HAGEN, met eene Leerrede over 1 *Cor.* X: 33. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, door de Wel Eerw. Heeren J. BURGERHOUDT, Emer. Pred. van *Stavenisse*, en J. DAGEVOS, H. S. KOMPANHANS, J. P. BURGERHOUDT, Predd. te *Ovezande* c. a.; *'s Heerenhoek* en *Ellewoutsdijk*, alsmede door onzen voormaligen Leeraar J. P. BURGERHOUDT, thans Pred. te *Dirksland*. De Bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Hand.* X: 42.

IJERSEKE, 29 Sept. Heden namiddag maakte onze Leeraar, in zijne voorafrede, ons het overlijden bekend van eenen zijner waardige Voorgangers, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. GUTTELING, laatste-

stelijk Pred. te *'s Greveldxin Capelle*, in den ouderdom van 63 jaren. Vijf en een half jaar mogten wij weleer, in zijn Wel Eerw. eenen getrouwen en ijverigen Evangeliedienaar bezitten, hetgeen nog velen in ons midden zich met genoegen konden herinneren. Onze tegenwoordige Leeraar wekte ons bij deze gelegenheid op, naar aanleiding van *Hebr.* XIII:7. zijne lessen en welmeenende raadgevingen, ter bevordering onzer eeuwige belangen, voor zoo verre wij dezelve ons nog konden te binnen brengen, getrouwelijk op te volgen.

GOES vakant. Zie Julij 1839.

UTRECHT.

UTRECHT.

VREESWIJK, 3 Nov. 1839. Heden hadden wij het voorregt en genoegen van een, sinds vele jaren, door ons gekoesterd verlangen bevredigd te zien. Een allezins bekwaam en sierlijk orgel, was door Kerkvoogden onzer Gemeente, uit onze eigene, met spaarzaam overleg beheerde Kerkfondsen, van den Utrechtschen Orgelmaker, den Heer A. MEERE Sr., voor ons Christelijk bedehuis aangekocht en op den morgen van dezen dag mogten wij, bij ons eenstemmig lofgezang, voor het eerst deszelfs liefelijke toonen vernemen.

Onze Leeraar, J. F. WETTER, wijdde hetzelve in een plegtig gebed, aan den roem van God en den Verlosser toe, en bepaalde ons vervolgens in eene rede, welke onderscheidene malen door het aanheffen van Psalmen en Evangelische liederen werd afgewisseld, bij de rijke stof van dankbare blijdschap, welke ons het bezit van dit Godsdienstig speeltuig verleende.

Aanzienlijk was de schare, welke ook uit naburige oorden, bij deze aangename gelegenheid, ons Kerkgebouw vervulde; eenparig de goedkeuring, waarmede, gedurende de feestelijke Godsdienstoefening, het orgel door den Heer F. BERSCH, onderwijzer der muzijk in het nabijgelegene *Vianen*, in vereeniging met den onderwijzer onzer jeugd, J. D. VAN DAPPEREN werd bespeeld, en verblijdend het liefde-offer, waardoor de Gemeente, bij het verlaten van haar heiligdom, hare hoogschatting van haar verkregen voorregt openbaarde.

De Heer, die onder de heilige lofzangen zijner belijders wonen wil, bekroone al het verrigte en gesprokene op dezen dag met zijnen zegen; verhoore al het gebedene, naar den rijkdom zijner groote genade, en make steeds meerdere onzer Vaderlandsche Hervormde Gemeenten het uitnemende geschenk zijner goedheid deelachtig, waardoor Hij ons thans zoo zeer heeft verheugd en verpligt!

TER AA. Zie Oct. 1839.

AMERSFOORT.

ZUILEN, 13 Oct. 1839. Heden gaf onze Leeraar, A. H. PAREAU, ons berigt, dat hij de beroeping naar *Monnickendam*, waarvan wij op Zondag 6 dezer, door hem hadden kennis gekregen, onder inwachting der vereischte goedkeuringen had aangenomen, zoodat onze Gemeente eerlang zal vakant worden. De Kerkeraad zich reeds bepaald hebbende in de keuze van een twaalftal, bedankt langs dezen weg voor de aanbiedingen, denzelven door een aantal Kandidaten gedaan.

AMERSFOORT vakant. Zie Junij 1839.

WIJK.

RHENEN, den 13 Oct. Onze jongste Leeraar,

A.

R. POSTHUMUS MEIJJES; op den 11 dezer door Ds. H. A. VAN DER VEN, Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Wijk*, losgemaakt zijnde van zijne betrekking tot onze Gemeente en de Klassis van *Wijk*, heeft heden afscheid van ons genomen, naar aanleiding van 2 *Joh.* V:3. *Genade, barmhartigheid en vrede zij met ulieden enz.*

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

GARIJP, SUAMEER EN EERNEWOUDE staat vakant te worden. Zie Oct. 1839.

HARLINGEN.

WOMMELS EN HIJDAARD, den 20 Oct. 1839. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. G. FLIERINGA, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer L. PROES, Th. Dr. en Pred. te *Leeuwarden*, bij vrijwilligen afstand van onzen Consulent, Ds. F. J. DETHMERS, Pred. te *Kubaard* en *Waakens*. De Bevestiger had tot tekst, *Openb.* I:17, 18*a*. *En toen ik hem zag, viel ik als dood aan zijne voeten; en hij leide zijne regterhand op mij, zeggende tot mij: en vrees niet! Ik ben de eerste en de laatste, en ik leve en ik ben doodgeweest, en ziet, ik ben levend in alle eeuwigheid;* terwijl de Bevestigde des namiddags zijne intrede deed, met eene Leerrede over 2 *Cor.* III:5*b*. *Maar onze bekwaamheid is uit God.* De handen hebben opgelegd, behalve den Bevestiger en Consulent, de Wel Eerw. Heeren: A. J. HINGST, J. M. SNETHLAGE, J. VAN DER VEGT,

L. ADRIANI, D. CARNEGIETER, J. W. HOEKSTRA, Predd. te *Oosterend*, *Goutum*, c. a., *Bolsward*, *Edens*, *Parrega*, c. a., en *Lollum*.

DRONRIJP, den 27 Oct. 1839. Nadat onze naar *Heerenveen* beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. DE GORIS, op den 24 dezer maand, in eene Kerkeraads-Vergadering, bij welke als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Harlingen*, de Wel Eerw. Heer L. W. DE GRIENT DREUX, Pred. te *Franeker*, en als Consulent dezer Gemeente, de Wel Eerw. Heer L. VAN LOON, Pred. te *Welsrijp* en *Bejum*, tegenwoordig waren, van zijne betrekking op Klassis en Gemeente wettig was ontslagen, heeft zijn Wel Eerw. op heden zijne afscheidsrede gehouden, naar aanleiding van 2 *Thess.* II: 13—17. *Maar wij zijn schuldig altijd God te danken over u, Broeders, die van den Heere bemind zijt*, enz.

Heeren Kandidaten worden door deze verzocht, om geene vergeefsche pogingen aan te wenden ter waarneming eener predikbeurt alhier, daar het voornemen van Floreenpligtigen en Kerkeraad onzer Gemeente is, om eenen Predikant te beroepen, zijnde de handopening reeds verzocht en bekomen.

SIXBIERUM vakant. Zie April 1839.

SCHRAARD. Zie Oct. 1839.

SCHINGEN EN SLAPPETERP. Zie Oct 1839.

S N E E K.

GOINGA, GOUW EN OFFINGAWIER. Onze Leeraar en Vriend, Ds. J. HENGST, heeft op den 20sten Oct. dezes jaars, na in eene Kerkenraads-Vergadering, onder voorzitting van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. MEIJER, van *Scharnegoutum*, als Consulent fungerende, en in tegenwoordigheid van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer Ds. D. A. DE GROOT, van *Sneek*, daartoe door het Klassikaal Be-

Bestuur van *Sneek* gecommitteerd, op den 8sten bevorens van zijne betrekking tot deze Gemeente eervol te zijn ontslagen, afscheid van ons genomen, naar aanleiding van 1 *Petri* I:24, 25.

SIJBRANDABUREN EN TERZOOL. Onze nieuwe Herder en Leeraar, van het naburig *Goïnga* tot ons overgekomen, heeft op Zondag, den 27sten October dezes jaars, 's namiddags zijne intreerede onder ons gehouden, ons bepalende bij *Matth.* XI:28. Zijn Eerw. is des voormiddags van dien dag, met eene Leerrede over 2 *Tim.* IV:5, in zijn heilig dienstwerk onder ons bevestigd, door zijn Eerw. Vader, Ds. A. J. HINGST, Pred. te *Oosterend*, aan wien de fungerende Consulent, Ds. L. LOLCAMA, van *Deersum*, op vriendelijk verzoek, dit werk wel had willen afstaan.

SLOTEN, 11 Oct. 1839. Diakenen der Hervormde Gemeente alhier, zijn thans in de gelegenheid te kunnen berigten, dat uit de scheidings-acte der nalatenschap van onzen vorigen Leeraar, Ds. J. DOBELMAN, gebleken is, dat door zijn Wel Eerw. aan de Diakonie der Hervormde Gemeente dezer stad, bij testament vermaakt is, de som van ƒ 12,900 nominaal; nadat zijn Wel Eerw. alvorens nog afzonderlijk eene som van ƒ 500 reëele waarde, aan dezelve had gelegateerd. De beide sommen zijn, na verkregene autorisatie van Zijne Majesteit onzen Koning, op het Grootboek der Nationale Werkelijke Schuld ingeschreven.

Wij rekenen ons de dankbare vermelding van het bovenstaande verpligt aan onzen overledenen Leeraar en Vriend, die aldus zijne liefde tot de Armen, welke hij gedurende zijn leven zoo menigmaal deed blijken, ook door deze zijne laatste wilsbeschikking op eene treffende wijze heeft aan den dag gelegd.

SNEEK,

SNEEK, 27 Oct. In de voormiddag Godsdienst-oefening van dezen dag, werd de van *Rhenen* tot ons overgekomen Leeraar, Ds. R. POSTHUMUS MEIJJES, in zijne dienst alhier bevestigd, door deszelfs oudsten Ambtgenoot, Ds. L. FOCKENS, die bij deze gelegenheid predikte, naar aanleiding van 1 *Petr.* I:24, 25. Op den avond van dezen dag aanvaardde onze nieuwe Leeraar zijn dienstwerk alhier, met eene Leerrede over *Col.* I:25—29.

WOUDSEND. Ofschoon de Correspondent hiervan geen berigt gekregen heeft, kan hij nogtans berigten, dat de Wel Eerw. zeer Gel. Heer E. J. VAN WESEL, door *Z. M.*, *salvo honore*, Emeritus verklaard, in eene Kerkeraads-Vergadering, gehouden den 21 October l. l., onder voorzitting van den Consulent, Ds. J. W. BECKING, Pred. te *Heeg*, en in tegenwoordigheid van Ds. H. HUNTINGH, daartoe door het Klassikaal Bestuur van *Sneek* gecommitteerd, eervol van zijne betrekking als dienstdoend Predikant is ontslagen, en dat zijn Eerw. daarop den 27 October zijn dienstwerk neergelegd heeft, predikende over *Filipp.* II:14—16.

TERZOOL, den 3 Nov. 1839. Eindelijk mogten wij ons op dezen dag verheugen, in de plegtige toewijding aan de openbare eeredienst des Allerhoogsten van ons nieuw gesticht Bedehuis, hetwelk wij met blijdschap, in de plaats van ons vorig bouwvallig en geheel onbruikbaar geworden Kerkgebouw hadden zien verrijzen.

Reeds voor een jaar was het voor deszelfs bestemming geschikt, doch de langdurige ongesteldheid en daarop gevolgde dood onzes vorigen Leeraars, den Wel Eerw. zeer Gel. Heere T. WASSENAAR, hadden, in het werk der inwijding, eene noodzakelijke vertraging veroorzaakt. Zoodra echter onze nieuwe Leeraar, Ds. J. HINNST, de heilige bediening on-

onder ons had aanvaard, vertraagde hij niet, aan onze lang gekoesterde wenschen in dezen te voldoen. Zijn Eerw. sprak bij deze plegtige gelegenheid voor eene talrijke, ook van elders zaamgevloeide schare, welke het Kerkgebouw naauwelijks bevatten kon, naar aanleiding van *Ps.* XXVI:8, tot ons, over de liefde tot het huis des Heeren: hoe zij zich bij ons moet openbaren, hoe zij versterkt en levendig moet gehouden worden, hoe zij in de gevolgen gezegend en vruchtbaar zich moet betoonen. Tekst en onderwerp waren beide reeds door onzen overleden Leeraar, die ook van dit gebouw den eersten steen had gelegd, voor het werk van dezen dag, blijkens zijne nagelaten papieren, bestemd.

Daar de edelmoedigheid onzes geliefden Konings eene subsidie van *f* 2000 tot de stichting van dit Kerkgebouw heeft verleend; zijne Excellentie de Staatsraad Gouverneur van *Vriesland*, benevens het Collegie van Toezigt op de kerkelijke Administratie in deze Provincie, en de Hoog Welgeb. Heer ONNO REINT VAN ANDRINGA DE KEMPENAER, in der tijd Hoofd van het plaatselijke Bestuur der Grietenij *Rauwerderhem*, thans Lid van de Gedeputeerde Staten in dit gewest, de gewenschte voltrekking van dit werk met raad en daad hebben bevorderd; de Hervormde Floreenpligtigen van dit dorp aanzienlijke bijdragen daartoe hebben afgestaan, en eindelijk de Kerkvoogden dezer Gemeente met ijver en trouw daartoe hebben medegewerkt, vinden wij ons verpligt, zulks met dankbare erkentenis hier te vermelden; gelijk ook onze Leeraar bij deze gelegenheid zulks gedaan heeft, met hartelijke zegenbede over de genoemde personen; bovenal den God van alle liefde en genade dankende voor het onschatbaar voorregt in het voortdurend bezit van een eigen Bedehuis, ons ten deel

deel gevallen, en den Hoorder des gebeds smeekende, dat zijn geest onzer aller harten neigen moge tot regte waardering en heilzame aanwending van dit voorregt ons genadiglijk door Hem verleend.

WORKUM, den 20 Oct. 1839. Heden namiddag, bij onze openbare Godsdienst-oefening, hadden wij het genoegen, dat ons hersteld, aanmerkelijk verbeterd en verfraaid orgel, weder voor het eerst door onzen bekwamen Organist IJ. VISSER bespeeld werd.

Door verloop van tijd had dit ons orgel veel van deszelfs inwendige waarde en uitwendig sieraad verloren, zoo dat reeds voorlang eene aanmerkelijke reparatie noodig geoordeeld werd. Doch daar het hiertoe benoodigde op eene som van *ƒ* 600 geschat werd, en alle fondsen ten eenemaal ontbraken, zoo werd zulks van tijd tot tijd uitgesteld, tot dat Heeren Kerkvoogden en Notabelen eindelijk besloten, bij de gegoedste Gemeenteleden, in vereeniging met henzelven, eene vrijwillige inteekening te beproeven, hetwelk dan ook van zulk een gunstig gevolg was, dat men deze lang gewenschte zaak dadelijk bij de hand kon nemen, en dezelve opdroeg aan den Heer D. S. IJBMA, Mr. Orgelmaker te *Bolsward*, die niet alleen de noodige herstelling, maar ook eene aanmerkelijke verbetering aan dit speeltuig heeft te weeg gebragt.

Onze oudste Leeraar, Ds. L. H. DE BOER, predikte bij die gelegenheid over *Col.* III: 16, en wekte ons, naar aanleiding van dezen tekst op, tot een doelmatig, hartelijk en alzoo Gode welbehagelijk zingen van onze Psalmen en Gezangen; terwijl zijn Eerw. ten slotte den verschuldigden dank toebragt aan Heeren Kerkvoogden en Notabelen, die deze zaak met zoo veel ijver hadden ter,

har-

harte genomen; aan de weldenkenden en edelmoedige Gemeenteleden, die daartoe gaarne het hunne hadden willen bijdragen, en eindelijk vooral aan den bekwamen werkmeester voornoemd, die zijne taak zoo belangeloos en zoo loffelijk heeft ten uitvoer gebragt, dat wij hem bij deze gelegenheid aan allen, die de dienst eens Orgelmakers mogten behoeven, ten ernstigste willen hebben aanbevolen.

DOKKUM.

EE, den 29 Sept. 1839. Heden ontvingen wij berigt, dat Ds. A. BUNING, Pred. te *Garijp*, c. a. de beroeping tot Predikant in deze Gemeente heeft aangenomen.

WANSWERD EN JISLUM vakant. Zie Junij 1839.

HEERENVEEN.

OOSTERHAULE, NYEGA EN OLDENOUWER. Deze Gemeente staat vakant te worden, door het Emeritaat van onzen Predikant, den Wel Eerw. Heer T. L. SPANNENBURG, hetwelk hem, op zijn verzoek, bij Zijner Majesteits besluit van den 22 Sept. 1839, N°. 66, is toegestaan *salvo honore* en met een jaarlijksch pensioen; zullende hetzelve ingaan met den 1 Januarij eerstkomende.

APPELSCHA, den 6 Oct. 1839. Daar deze Gemeente, gecombineerd met *Oosterwolde* en *Fochtelo*, ten gevolge van het goedgunstig besluit van Zijne Majesteit, van den 14 April 1839, N°. 82, eene afzonderlijke Gemeente zou worden, en de beroepen Predikant, (zie Augustus 1839,) eerstdaags in zijne dienst bij dezelve stond bevestigd te worden, nam de Wel Eerw. Heer J. C. A. VAN DE SIEPKAMP, Pred. te *Oosterwolde*, c. a., als tot hiertoe onze Leeraar, van ons, als gecombineerde Gemeente, op heden afscheid, met *Phil.* I: 27. *Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus.*

AP-

APPELSCHA, den 21 Oct. 1839. Gisteren heeft hier de bevestiging en intrede van den bij ons beroepen Leeraar, den Kandidaat C. MEIJER, plaats gehad. De Bevestiger, de Wel Eerw. Heer A. LOFVERS, Pred. te *Middelstum*, Provincie *Groningen*, predikte over *Eph.* IV: 11—16. *En dezelve heeft gegeven sommige tot Apostelen, en sommige tot Profeten, en sommige tot Evangelisten, en sommige tot Herders en Leeraars*, enz. De oplegging der handen geschiedde, door zijn Eerw. en door den Heer J. C. A. VAN DE SIEPKAMP, Pred. te *Oosterwolde*. De bevestigde Leeraar deed zijne intrede met eene Leerrede over 1 *Joh.* I: 3. *Hetgene wij dan gezien en gehoord hebben, dat verkondigen wij u, opdat ook gij met ons gemeenschap zoudt hebben, en deze onze gemeenschap ook zij met den Vader, en met zijnen zoon Jezus Christus.*

NOORDWOLDE EN BEUIL, den 1 Nov. 1839. De beroeping alhier uitgebragt op den Kandidaat H. W. W. DANNENBARGH, en door zijn Eerw. aangenomen, is, na verzochte en bekomene agreatie van Z. M. den Koning, voor den beroepenen, reeds kerkelijk geapprobeerd, en de beroepsbrief is tot bekoming der koninklijke approbatie naar *'s Hage* verzonden.

HEERENVEEN, den 10den Nov. 1839. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. DE GOEJE, in zijne dienst bij ons bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. E. DE KEMPER, Pred. te *Nyehaske*, met eene Leerrede naar aanleiding van 1 *Cor.* III: 10 *l. g.* en 11. *Een iegelijk zie toe, hoe hij daarop bouwt. Want niemand kan een ander fundament leggen, dan hetgene gelegd is, hetwelk is Jezus Christus.* Onze bevestigde Leeraar maakte des namiddags een begin met zijn dienstwerk naar aanleiding van *Rom.* I: 15.

Al-

Alzoo hetgene in mij is, dat is volvaardig om u ook het Evangelie te verkondigen.

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

ALMELO, den 20 Oct. Heden werd Ds. E. H. CATS, van *de Lier*, tot deze Gemeente overgekomen, door deszelfs Ambtgenoot, Ds. J. G. HOOGKLIMMER, onder ons bevestigd, met eene Leerrede over *Matth.* XXIII: 8*b*. *Een is u meester (namelijk) Christus.*

De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijne bediening, en predikte over 1 *Cor.* I: 30, 31. *Maar uit Hem zijt gij in Christus Jezus, die ons geworden is wijsheid van God, enz.*

ENSCHEDÉ, den 31 Oct. 1839. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van den tweeden Predikant dezer Gemeente, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. HASSELS, en na verleende handopening door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., heeft de Kerkeraad, in vereeniging met den Edel Achtb. Raad dezer Stad en met Gecommitteerden uit de Goedsheeren, als zijnde beide deze collegies, elk voor een derde, mede stemgeregtigd, op den 18 dezer, eene nominatinatie gemaakt, waarop alphabetisch geplaatst werden: de Heeren:

DD. A. BIBEN, J. D. BLOEMEN, J. W. BOUWMEESTER, O. TEN CATE, A. VAN ECK, H. J. HATTINK, A. G. J. E. HESSELINK, A. H. VAN DER HOEVE, J. B. T. HUGENHOLTZ, W. A. IMMINK, H. TER KUILE, J. TER MEULEN, E. MOLL, J. C. VAN SCHERMBEEK en A. C. THIEME, resp. Predd. te *Edam*, *Oirschot*, *Borne*, *Horn-*

Hornsterswaag, *Wijhe*, *Rijssen*, *Tubbergen*, *Keppel*, *Nieuwenhuis*, in het Graafschap *Bentheim*, *Zeddam*, *Oldenzaal*, *Oude Mirdum*, *Hengelo*, *Terwolde* en *Waddingsveen*.

En is daaruit heden het navolgend zestal en drietal geformeerd.

Zestal:

DD. TER KUILE, VAN SCHERMBEEK, MOLL, BOUWMEESTER, VAN DER HOEVE, IMMINK.

Drietal:

DD. TER KUILE, VAN SCHERMBEEK, MOLL.

Waaruit terstond beroepen werd, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. TER KUILE, Adjunct-Pred. te *Oldenzaal*.

WIERDEN, den 3 Nov. Heden werd onder plegtige handoplegging, tot Herder en Leeraar in deze Gemeente ingezegend, de Eerw. Heer B. HAGENDOORN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*. De Consulent, Ds. H. GALLOIS, Pred. te *Vriezenveen*, sprak, als Bevestiger, over *Luk*. IX: 35. *Hoort Hem*. De Bevestigde deed zijne intrede met 2 *Cor*. V: 20. *Zoo zijn wij dan Gezanten van Christus wege*.

KAMPEN.

BLOKZIJL, 29 Oct. 1839. Ter vervulling der tweede Leeraarsplaats, vakant geworden door het vertrek van den Wel Eerw. Heer P. A. ROMIJN, naar *Weesp*, ging de Kerkeraad alhier op heden over tot de beroeping, uit een reeds vroeger, na bekomen handopening, geformeerd twaalftal van Kandidaten, zijnde de Heeren:

D. BIJDENDIJK, B. A. PLEMPER VAN BALEN, P. HAESEBROEK, D. G. VAN DER HORST, Th. Dr., B. JENTINK, A. W. KAMP, B. W. F. KRONENBERG, J. B. MAALDERINK, K. T. VAN MEURS, J. B. NIJHOFF, R. C. H. RÖMER, E. H. TER WINKEL.

Waar-

Waaruit geformeerd werd dit achttal:

B. A. PLEMPER VAN BALEN, D. G. VAN DER HORST, Th. Dr., R. C. H. RÖMER, J. B. NIJHOFF, A. W. KAMP, X. H. TER WINKEL, P. HAESEBROEK, en J. D. MAALDERINK.

Voorts dit viertal:

B. A. PLEMPER VAN BALEN, D. G. VAN DER HORST, Th. Dr., R. C. H. RÖMER, J. B. NIJHOFF.

En is hieruit met meerderheid van stemmen beroepen, de Heer B. A. PLEMPER VAN BALEN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, wien de beroepsbrief is toegezonden.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

GRONINGEN, den 27 Oct. De dag van heden was voor onzen oudsten Leeraar, den Wel Eerw. Heer D. HENDRIKSZ, een Godsdienstige feestdag. Twee dagen te voren had hij zijne 50 jarige Ambtsbediening ten einde gebragt, en heden dankte hij daarvoor openlijk in het midden der Gemeente den God zijnes levens en zijner goedertierenheid. Al zijne Ambtgenooten hebben in hunne eigene predikbeurten aan die dankzegging deel genomen, en den feestvierenden Grijsaard hartelijk geluk gewenscht. God verhoore het gebed der Gemeente, en sterke zijnen dienaar, om, naar den wensch van zijn hart, ook zijne laatste krachten, nog zoo lang mogelijk, aan de dienst van zijnen Heer toe te wijden, tot dat de tijd der zaligste ruste voor hem zal gekomen zijn.

GRONINGEN, den 6 Nov. 1839. Ter vervulling der Leeraarsplaats, in deze Gemeente opengevallen door den dood van den Wel Eerw. Heer A. SCHIM VAN DER LOEFF, heeft de Breede Kerke-

 raad,

raad, na de vereischte handopening verzocht en verkregen te hebben, in deszelfs vergaderingen van den 16, 23 en 30 October uit een te voren gemaakt grostal het navolgende twaalf-, zes- en drietal van Predikanten benoemd:

Twaalftal:

J. J. METZLAR, te *Eelde*. J. SICKENS BOELENS, te *Nijmegen*. A. RUTGERS VAN DER LOEFF, te *Noordbroek*. I. BUSCH KEISER, te *Mensingeweer*. S. K. THODEN VAN VELZEN, Th. Dr. te *Wolvega*. J. T. ENDTZ, te *Helmond*. D. W. DE ROO, te *Enkhuizen*. J. E. DE VOOGT, te *Nijmegen*. A. C. VAN ELDICK THIEME, te *Waddingeveen*. W. VERWEIJ, te *Winschoten*. J. C. F. VAN SANDICK, te *ter Borg* en *Etten*. E. H. SIKKES, te *Bonda*.

Zestal:

J. SICKENS BOELENS, A. RUTGERS VAN DER LOEFF, J. J. METZLAR, A. C. VAN ELDIK THIEME, S. K. THODEN VAN VELZEN, Th. Dr., J. T. ENDTZ.

Drietal:

A. RUTGERS VAN DER LOEFF, J. SICKENS BOELENS, A. C. VAN ELDIK THIEME.

En is op heden uit dit drietal tot Herder en Leeraar alhier beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. RUTGERS VAN DER LOEFF, Pred. te *Noordbroek*, één der zonen van den ontslapenen Vriend, wiens plaats bij de Gemeente moet vervuld worden. De Beroepene heeft drie weken als tijd van beraad verzocht.

WINSCHOTEN.

WINSCHOTEN, den 18 Sept. 1839. Op heden is door het Klassikaal Bestuur, op verzoek van den Eerw. Kerkeraad van *Scheemda*, de kerkelijke approbatie verleend op eene beroeping, uitgebragt op Ds. U. P. GOUDSCHAAL, Pred. te *Godlinze*, tot Pred. in de *Scheemda*, zijnde de beroepsbrief ter koninklijke approbatie opgezonden.

BEL-

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

NIEUW SCHEEMDA vakant. Zie Julij 1839.

SCHEEMDA. Zie hier boven.

A P P I N G A D A M.

THESINGE, den 11den Oct. 1839. Heden overleed alhier, zeer onverwacht, onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. BUISMAN, JZ., in den ouderdom van 39 jaren. Het ontzielde ligchaam werd den 18den dezer ter aarde besteld, bij welke gelegenheid onze Consulent, de Wel Eerw. Heer P. PENON, Pred. te *Tenboer*, eene gepaste aanspraak deed Op den 20sten dezer hield zijn Eerw. eene opzettelijke Lijkrede over *Matth.* XXIV: 42-47. *Waakt dan* enz., naar welke vermaning zijn Eerw. ons opwekte, om ons op eene ernstige wijze voor den dood voor te bereiden.

OOSTERWYTWERD EN EENUM vakant. Zie Sept. 1838.

GODLINZE staat vakant te worden. Zie Sept. 1839.

M I D D E L S T U M.

HORNHUIZEN vakant. Zie Mei 1839.

N O O R D-B R A B A N D.

B R Æ D A.

DINTELOORD' EN PRINSLAND vakant. Zie Oct. 1839.

H E U S D E N.

's GREVELDUIN CAPELLE, 21 Sept. 1839. Heden overleed aan de gevolgen eener toenemende verzwakking, onze waardige Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer CORNELIS GUTTELING, in den ouderdom van ruim 63 jaar.

Wij betreuren in hem een' getrouwen en ijverigen Leeraar, die overvloedig poogde te zijn tot stichting der Gemeente; en zijne diepbedroefde Weduwe en Kinderen eenen man en vader, wiens zorg en liefde hen onvergetelijk zal blijven.

De Consulent dezer Gemeente, Ds. A. VAN DER SLOOT, Pred. te *Waspik*, herinnerde ons aan dit afsterven, naar aanleiding van *Joh.* XI: 11. *Lazarus* enz.

Het *annus gratiae* zal door den Ring worden waargenomen; terwijl H. H. Kandidaten verzocht worden zich niet aan te melden.

DRENTHE.

ASSEN.

ANNERVEEN, c. a. Zie April 1839.

MEPPEL.

HOOGEVEEN. Zie Oct. 1839.

KOEVERDEN.

SLEEN. Zie Oct. 1839.

LIMBURG, *enz.*

MEERSSEN vakant. Zie Mei 1839.

WAALSCHE KERK.

VOORBURG vakant.

's GRAVENHAGE. Zie Sept. 1839.

HAARLEM staat vakant te worden. Zie Oct. 1839.

RE-

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN en MOORDRECHT } vakant.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM. Onze van *Emden* beroepen Hoogduitsche Leeraar, Ds. LUDWIG CARL LENTZ, werd in zijne dienst alhier openlijk bevestigd, en aan de Gemeente voorgesteld, op Woensdag den 23 Oct., door zijnen Amtgenoot, Ds. B T LUBLINK WEDDIK, welke bij die gelegenheid predikte over 1 *Thess.* V: 12 en 13. De Bevestigde deed zijne intrede des Zondags avonds daaraanvolgende, met eene Leerrede over *Matth.* XXVIII: 18, 19 en 20.

WINSCHOTEN. Zie Sept. 1839.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

WEENER vakant. Zie Maart 1837.
JEMGUM vakant. Zie Junij 1839.
OLDERSUMMER-GASTE vakant.

GRAAFSCHAP TEKLENBURG.

GRONAU vakant. Zie Junij 1839.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant. Zie Jan. 1831.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

NEDERLANDSCHE BIJBELGENOOTSCHAPPEN.

ZAANDAM, 31 Oct. 1839. Heden avond werd alhier, daar dit wegens omstandigheden niet eerder kon geschieden, in het Kerkgebouw der Evangelisch Luthersche Gemeente, het 25 jarig bestaan van het Nederlandsch Bijbelgenootschap openlijk en plegtig gevierd.

De Predikant J. W. C. TERSCHINCK, hield bij die gelegenheid eene redevoering naar aanleiding van *Jes.* XI: 9*b*. *Want de aarde zal vol kennisse des Heeren zijn, gelijk de wateren (den bodem) der zee bedekken*, ten betooge, hoe de geschiedenis ons leidt tot de overtuiging, dat het verlangen naar de vervulling van deze heerlijke belofte ons dringend aanspoort, om als menschenvrienden de bedoeling en den bloei van het Bijbelgenootschap in de vreeze des Heeren volijverig te helpen bevorderen; daar zij ons de behoefte van het menschdom doet kennen, leert dat de Bijbel aan die behoefte voldoet — aanwijst dat de onkunde, on- en bijgeloof zich tegen de verspreiding van den Bijbel verzetten — en bewijst dat God de pogingen van het Genootschap hetwelk zich naar den Bijbel noemt, liefderijk zegent.

Bij welke gelegenheid hij het voornaamste als verslag mededeelde, en van het een en ander ge-

bruik

bruik maakte, om de toehoorders op te wekken tot eene dankbare verheerlijking van God en CHRISTUS, wegens het 25 jarig bestaan van het Nederlandsch Bijbelgenootschap en het goede door hetzelve reeds tot stand gebragt of aangevangen en voortgezet, en tot eene algemeene deelneming en Christelijke medewerking, ter bevordering van den door den tekst opgewekten wensch, dat de *gansche aarde vervuld worde met de kennisse des Heeren.*

Behalve door gebed en dankzegging, werd deze rede aangevangen, afgewisseld en geëindigd door Godsdienstige daartoe uitgekozen Gezangen.

ALKMAAR, 17 Oct 1839. Heden avond werd alhier plegtige gedachtenis gevierd, van het 25 jarig bestaan des Nederlandschen Bijbelgenootschaps. De Wel Eerw. Heer J BOLDINGH, hing bij die gelegenheid een geschiedkundig tafereel op van het Bijbelgenootschap, van het Nederlandsche in het bijzonder, en sprak over den oorsprong en het doel, over de verrigtingen en den invloed derzelven, daaruit opwekking ontleenende, om ijverig voort te gaan op den ingeslagen weg.

Een talrijke opkomst, deed van de belangstelling der Gemeente in deze zaak, en ook nu weder van haren Godsdienstzin, en van den goeden geest, die haar bezielt, blijken.

CORRESPONDENTIE.

De *Proeve eener ernstige beschouwing der thans heerschende veeziekten* willen wij gaarne plaatsen.

Het versje *in het album van een grijsaard*, komt ons te weinig beduidend voor.

BERIGTEN.

Bij het Ministerie der Hervormde Gemeente te *Hoorn*, is tot herbouw der Groote Kerk ingekomen: door

Ds. *van Menen*,	te Polsbroek.	*f* 6,30
» *Munnikenbult*,	» Dirksland.	» 25,20

PURMERLAND, 8 Nov. Kerkvoogden dezer Gemeente vinden zich verpligt, langs dezen weg openlijke melding te maken van de navolgende giften, hun bij den opbouw der Kerk alhier toegezonden, als: van *Landsmeer f* 25,30, uit de *Beemster f* 35,29[5], van *Zaandijk f* 16,00, van *Kwadijk f* 15,75, van *Purmerende f* 46,60, van *Ilpendam f* 41,10, en van *Amsterdam*, door bezorging van den Wel Ed. Geb. Heer DE GRAEFF van *Polsbroek*, *f* 125,00.

Zij betuigen hierbij tevens hunnen hartelijken dank, aan allen, die hiertoe hebben bijgedragen, en in het bijzonder aan hun, die zich met de inzameling dezer gelden hebben willen belasten; daar zij, bij gemis van deze ondersteuning, niet in de behoeften dezer Gemeente zouden hebben kunnen voorzien.

Mogten dan deze bewijzen van Christelijke liefde, ook elders veel navolging vinden. En Hij, die den blijmoedigen gever lief heeft, moge ook deze werken der liefde rijkelijk vergelden!

Onderscheidene berigten van het School-Nieuws, benevens die van het Bijbelgenootschap van *Spanbroek* en *Heerenveen*, zullen in de volgende maand geplaatst worden.

LEY-

LETTER-NIEUWS.

Bij G. Portielje, te *Amsterdam*, is uitgegeven en alom verzonden:

BIJBELSCH MAGAZIJN
VOOR ALLE STANDEN,
TER VERSPREIDING EN BEVORDERING VAN
KENNIS DER HEILIGE SCHRIFT.
EEN GEHEEL OORSPRONKELIJK WERK,
ZAMENGESTELD DOOR EENIGE
VADERLANDSCHE LEERAREN,
EN VERSIERD MET FRAAIJE STAALPLATEN.

Van dit Werk zijn reeds vier Afleveringen aan H.H. Inteekenaren afgeleverd. Het Prospectus van dit werk, benevens de verschenen afleveringen zijn bij alle Boekhandelaren in dit Rijk voorhanden. De prijs van 52 Tafereelen met 52 Staalplaten (door Nederlandsche Teekenaren en Graveurs bewerkt) op extra groot röjaal zwaar papier gedrukt, is, bij *inteekening* gesteld voor den buitengewoonen geringen prijs van *f* 4,25.

Eene beoordeeling van dit *Bijbelsch Magazijn*, is te vinden in de *Vriend des Vaderlandsch*, Tijdschrift voor 1839, N. 10. Uitgegeven bij Jos. van der Heij en Zoon. Recensent zegt onder anderen over dit werk:

» De tekst bij die platen is uitnemend. Men ontvangt een duidelijk berigt van hetgeen de geschiedenis verhaalt, en ziet de geschiedenis van de meest belangwekkende zijde voorgesteld, en toepasselijk gemaakt op ieders stand en tegenwoordige en toekomende behoeften. Een en ander geschiedt met kennis van zaken, juist oordeel, beknopt en betamelijk, ernstig en krachtig.

» Schrijver van deze aankondiging bezigde deze tafereelen, tot gebruik bij de huisselijke Godsdienst, waartoe zij ook daarom geschikt zijn, omdat zij niet te lang kunnen worden geacht, en had het genoegen

»op

» op te merken, dat ieder het geschrevene begrepen en
» getroffen werd door de toepasselijke aanwending van
» het verhaalde. Er bestaan vele uitnemende geschrif-
» ten over deze en gene uitspraken des Bijbels, ons
» toegekomen door CLARISSE, EWALD, de Schrijvers van
» het *Bijbelsch Dagboek* en anderen; maar van deze
» allen onderscheidt zich deze onderneming, en gelijk
» die allen hunne eigene waarde bij het gebruik heb-
» ben en behouden, zoo heeft ook dit *Bijbelsch Ma-*
» *gazijn* deszelfs eigene waarde. Het behoort niet in
» de plaats, maar volstrekt nevens, en na het ver-
» haalde in den Bijbel gelezen te hebben, eerst gele-
» zen te worden. Het doet dat gelezene in den Bijbel
» duidelijk en van eene zijde verstaan, belangrijk voor
» onze troost en hope, roeping en bestemming, en de
» liefde jegens God en onzen Zaligmaker JEZUS CHRISTUS.
» Wij zouden ons geheel bedriegen in den Vaderland-
» schen en Godsdienstigen zin onzer Landgenooten en
» Medechristenen, indien eene onderneming, geheel de
» vrucht van den Vaderlandschen bodem, zoo weinig
» kostbaar, dat men een fraai tafereel en plaat verkrijgt
» voor even 8 centen per week, en een geheel deel van
» zes en twintig vellen in folio, met zes en twintig ta-
» fereelen en platen uit het O., en even zoo vele uit
» het N Verbond, voor *f* 4,25; zoo gunstig voor de ken-
» nisse en het leven der Godsvrucht: indien zulk eene
» onderneming niet dien bijval vond, dat de Uitgever
» ook daarin goedkeuring en belooning oogstte, voor
» zijn goed begonnen en voortgezet werk. enz. enz."

De Erven Thierry en Mensing, Boekverkoopers te *'s Gravenhage*, hebben uitgegeven en alom verzonden:

Verhandelingen, uitgegeven door het Haagsche Genootschap tot verdediging van de Christelijke Godsdienst, na deszelfs vijftigjarig bestaan, eerste Deel, inhoudende: de beantwoording der vraag waarbij verlangd wordt, eene beredeneerde opgaaf van het kenmerkende van LUKAS Evangelie, enz. Door J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, Pred. te *Wolfaartsdijk*, aan wien de gouden eerprijs is toegewezen. Prijs *f* 3,00.

Ten einde de bezitters der meeste werken van het Haag-

Haagsche Genootschap in de gelegenheid te stellen, om het nog ontbrekende aan te vullen, zoo worden de oude verhandelingen (1787—1810), ook bij enkele deelen, voor een derde, en de nieuwe (1811—1835) voor de helft van den prijs, die oorspronkelijk bepaald was, voor zoover de voorraad strekken zal, hetzij ingenaaid of in bladen, tot den laatsten April 1840, tegen contante betaling verkrijgbaar gesteld, voor degenen, die zich daartoe schriftelijk met gefrankeerde brieven en opgave van een bekend adres te *'s Gravenhage*, aanmelden bij het magazijn van het Genootschap te *'s Hage*, Kleine Groenmarkt, Wijk E, N°. 48.

NB. De Verhandelingen 1800, 1810, 1811 2e Deel 1827, 1831 1e Deel en 1835 zijn niet meer voorhanden, van sommige anderen is slechts een kleine voorraad.

Daar de huisselijke Godsdienstoefening in het naauwst verband staat met waar levensgeluk, zoo zal voorzeker ieder huisvader zich verblijden in elk gepast middel daartoe strekkende; en het is den Ondergeteekende een aangenaam gevoel, om hieraan dienstbaar te kunnen zijn met voor den geringen prijs van *f* 4,80 aan te bieden een werk, dat in het naauwst verband met de Heilige Schrift in de toelichting en ontwikkeling van ieder dagtekst een voortreffelijk huisboek mag genaamd worden en hetwelk is getiteld:

CHRISTELIJK DAGBOEK

ter bevordering van den Huisselijke Godsdienstoefening, door Hoogleeraren in de Heilige Godgeleerdheid en bedienaars van het Evangelium in de meest aanzienlijke Gemeenten onzes Vaderlands, 4 deelen, te zamen 1688 bladzijden, in groot octavo.

W. Willems, Boekhandelaar in de Vijzelstraat bij de Heerengracht, N°. 111, te *Amsterdam*.

D. R. van Wermeskerken, te *Tiel*, geeft uit, zijn mede te bekomen bij de Heeren W. Brave Jr., Schalekamp, van de Grampel en Bakker, te *Amsterdam*, Blanche en Zoon, te *Utrecht*, en alom bij ieder solide Boekhandelaar:

I. *Verhalen uit de Vaderlandsche Geschiedenissen*

en

in *Leeslessen*, een Leesboek voor de Scholen, 2 stukjes, ieder 8 vel druks, voor den goedkoopen prijs van elk stukje ƒ 0,30.

Dit Leesboek door eene kundige hand bewerkt en gedrukt met onderscheidene lettersoorten, is allergunstigst beoordeeld en op vele scholen ingevoert, bevattende te zamen 134 Verhalen. Ook zeer geschikt om op de 1e. en 2e honderdtal Verhalen van SCHMIDT te doen volgen.

II. *Nuttig Leesboek voor Kinderen*, van de tweede klasse eener lagere School. ƒ 0,25.

Dit Leesboek is zamengesteld om de verstandelijke vermogens der kinderen te ontwikkelen, zeer gunstig beoordeeld en wordt op vele Scholen ingevoerd.

III. *Gebeden voor Kinderen*, *voor Huisgezinnen en Scholen*, 2de vermeerderde druk. ƒ 0,10.

Dit Gebedenboekje wordt alom gebruikt en de groote oplage der eerste druk is spoedig uitverkocht.

IV. A. H. KOOIJKER (Schoolonderwijzer te *Amsterdam*) *Mengelingen*, *ten dienste der Nederl. Jeugd*, *ontleend uit de Geschiedenissen*, *Natuurlijke Historie en Zedekunde*, een Leesboek voor de hoogste klasse, 4de vermeerderde druk. ƒ 0,30.

Dit nuttig Leesboek is alom bekend en in korte jaren voor de 4de maal herdrukt.

V. C. F. GERDESSEN TIMMERMANS, *Praktisch Rekenboek*, zamengesteld volgens de allereerste gronden der Cijferkunst van den Hoogleeraar JACOB DE GELDER, 4 stukjes met de Antwoorden. ƒ 1,60.

Mede gunstig beoordeeld in de Bijdrage voor Lager Onderwijs en Opvoeding, en alom ingevoerd.

VI. H. A. KIEVITS, *Oefeningen in het zuiver Schrijven der Nederduitsche Taal*, *voor de eerst gevorderde Leerlingen op de Lagere Scholen*. ƒ 0,30.

Dit boekje wordt veel gebruikt als vervolg op de positive opstellen van REMMERT ANDRIESSEN, enz.

Bij G. Portielje, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

I. *Het Leven en Bedrijf van* Dr. M. LUTHER, bewerkt door B. T. LUBLINK WEDDIK, Predikant bij de Evangelisch-Luthersche Gemeente te *Amsterdam*, in twee deelen, met fraai portret, titels en vignetten, gr.

gr. 8vo, velin papier. Bij inteekening *f* 7,82½. Buiten inteekening *f* 8,60.

Portret van Dr. M. LUTHER, afzonderlijk, proefdrukken op groot papier *f* 1,00.

II. HENRY MASTERTON, Historisch-Romantisch tafereel uit de tijden van KAREL I. Naar het Engelsch van G. P. R. JAMES, Esq., Schrijver van *Maria van Bourgondië*, *Eéne onder Duizend*, *de Roover*, enz. enz., door STEENBERGEN VAN GOOR, drie deelen *f* 8 60.

III. *De Heler*, Romantisch tafereel, naar het Fransch van H. VALLER. Twee deelen compleet, met titel en vignet *f* 4,80.

De karakters der hierin voorkomende deugdzame en misdadige wezens. zijn zoo krachtig geteekend, de gevolgen van deugd en misdrijf zoo juist geschetst, dat jonge lieden, en ook zij, die reeds de jaren van onderscheid bereikt hebben, hieruit een treffend voorbeeld tot waarschuwing kunnen afleiden.

IV. *Keur van Gedenkwaardige Tafereelen uit de Romeinsche Geschiedenis, van de vroegste dagen tot op den val van het Westersche Keizerrijk*, door G. ENGELBERTS GERRITS, in twee deelen, in post 8vo, velin papier, met platen, compleet in halve linnen banden *f* 5,60.

V. *Nieuwe en onfeilbare Geneeswijze van de Jicht en het Rheumatismus; benevens eene aanwijzing van de vereischte en noodzakelijke leefregelen, welke bij deze siekten gevorderd worden.* Bepaaldelijk voorgesteld aan hen, die aan dezelve lijden, door ARCHIBALD FRANCIS GORDON, Ridder, Professor en Doctor in de Geneeskunde, Lid van alle voorname, zoo Binnen- als Buitenlandsche Geleerde Genootschappen, enz. enz. Uit het Engelsch, naar de *vijftiende uitgave.*

Dit werkje is van eene onschatbare waarde voor hen, die aan *Jicht* of *Rheumatismus* lijden, daar zij door hetzelve eene heilzame geneeswijze leeren kennen, waarvan de Vertaler door eigene ondervinding de overtuigendste bewijzen bezit — »daar ik (zegt hij) het herkrijgen mijner gezondheid hieraan te danken heb."

VI. *Grootvader St. Julien, onder zijne Kleinkinderen en hunne Speelmakkers*, naar het Fransch, tweede druk. Met 8 gekleurde platen, in halve linnen band gebonden. *f* 1,20.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor DECEMBER 1839.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXXXIX.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Achttal LEERREDENEN *door* W. A. VAN HENGEL. *Te* Amsterdam, *bij* S. J. Prins, 1839. 180 *bladz.* *In gr.* 8*vo.* *De prijs is f* 1,90.

De voorrede, (gedagteekend *Valkenburg* 19 Aug. 1839) berigt den lezer:

»Gij ontvangt dan, toegenegen Lezer! weder een' kleinen bundel Leerredenen. Sommige derzelve zijn niet alleen te *Leiden*, maar ook voor de *Amsterdamsche*, *Haagsche*, *Utrechtsche* of andere Gemeenten van ons Vaderland gehouden. Deze vindt gij hier, zoo als ik ze de laatste reis heb uitgesproken. Dat ik uit mijnen voorraad, even als in het jaar 1836, eene keuze gedaan heb, behoef ik bijna niet te zeggen. Moge die nu ook met zorgvuldigheid geschied zijn!"

»Daar de bundel een' anderen Uitgever hebben zou, werd er ook eene verandering van titel vereischt. Nu had ik wel lust mijnen arbeid voor den predikstoel ook daardoor eenigermate te kenmerken. En dan wilde ik het bijzonder doen uitkomen, dat bij denzelven, ook daar, waar de onderwerpen van meer bespiegelenden aard zijn, *de praktijk des Christendoms* steeds op den voorgrond staat. Maar ik vreesde, dat ik hierdoor sommigen in den waan brengen zou, als zocht ik deze mijne opstellen,

 door

door middel van den titel, boven het werk van anderen te verheffen, of ook van die Leerredenen te onderscheiden, welke ik te voren had in het licht gegeven. Ik vergenoegde mij derhalve met het eenvoudigste, dat mij inviel, en deed zulks op het voetspoor van groote voorgangers."

In de eerste Leerrede over *Ps.* CXLV: 15, 16, doet VAN HENGEL 1.) letten op hetgeen DAVID hier zegt, gaat 2.) na waarom wij dit gezegde ook tot het onze maken moeten, en onderzoekt 3.) hoedanig ons bestaan behoort te zijn, wanneer wij daarin met den Dichter zamenstemmen. In het tweede deel wijst hij op de ervaring der eeuwen, de stem der rede, de getuigenis der Evangelieleer en de inspraak der dankbaarheid, en maakt deze slotsom op: Leert de ervaring der eeuwen, dat er voor het onderhoud van al het geschapene gezorgd wordt; zegt de stem der rede, dat de Schepper van hemel en aarde die verzorger is; doet de getuigenis der Evangelieleer ons aan Hem gelooven als een Vader boven alle Vaders, die zich in het tijdelijk en eeuwig heil van ons, als zijne kinderen verlustigt; dan moet de inspraak der dankbaarheid ons nopen, om met DAVID in te stemmen.

De tweede Leerrede heeft tot tekst *Hand.* VIII: 30b en daarin wordt 1.) onderzocht, wat het zij, den Bijbel, als men dien leest, te verstaan, 2.) aangewezen, dat men denzelven bij het lezen werkelijk verstaan kan, en 3.) geleerd, dat hij door den lezer behoort verstaan te worden. Ter onderschei-

ding

ding heeft VAN HENGEL hier gesproken van den Bijbel als een boek van bespiegeling, en als een boek van stichting; zeker, omdat hij ook voor de studenten in de Godgeleerdheid sprak. Door te wijzen op den oorsprong, de taal en den geest van den Bijbel, wordt de tweede stelling bevestigd, terwijl, bij de derde, op de noodzakelijkheid gewezen is, om zich aldus te hoeden voor verzuim en misbruik. Eene aanwijzing voor het algemeen, wat men in acht moet nemen, om den Bijbel met verstand te lezen; en over de nadeelen opzettelijk te spreken van het Bijbellezen, zonder dat men zoekt te verstaan wat men leest, heeft de Hoogleeraar hier dus niet zich dan ten deele voorgesteld.

Uit het zeggen van ELIHU tegen JOB, *Job* XXXIII:13*b* voorkomende, is aanleiding genomen, om 1.) te overwegen, waarin de verborgenheid van Gods wereldbestuur bestaat, 2.) te onderzoeken, waarin dezelve plaats hebbe en 3.) na te gaan welke indrukken zij op ons maken moet. Als redenen waarom, worden hier ontwikkeld: dat het Gode niet voegen zou rekenschap te geven van zijn wereldbestuur, — dat het eene vruchtelooze poging wezen en dat het op ons nadeelig werken zou. Een onderwerp, waarlijk, dat wel eene nadere overweging noodig heeft; maar wel onzer, indien het ondoorgrondelijke van Gods wegen tot betamende gevoelens en daden ons opwekt.

Ps. LXXI: 17, 18 heeft de Hoogleeraar in de vierde Leerrede aanleiding gegeven, om te spreken

over eenen gelukkigen ouderdom, en den invloed te overwegen, welken die beschouwing op ons hebben moet. Men meene echter niet dat hier in het algemeen over dit onderwerp gehandeld wordt, VAN HENGEL heeft hier, geheel naar den tekst, den grijsaard *gelukkig* genoemd, die 1.) op eene van jongs af met God gehoudene gemeenschap terug ziet; 2.) zich in zijne hooge jaren wegens Gods aanbiddelijke leidingen verblijdt; 3.) onder drukkende bezwaren met vertrouwen tot dien God de toevlugt neemt, en eindelijk, de nakomelingschap nog voor den Heere zoekt te gewinnen. Deze Leerrede is wel zeker niet de minst gelukkig bewerkte en munt in ons oog boven de vorige uit.

De tekst, 1 *Tim.* I:5, wordt in de vijfde Leerrede eerst verklaard en daarna toegepast: maar zoo, dat 1.) de veel omvattende inhoud, vervolgens het onbetwistbaar gezag en eindelijk de uitstekende waarde dezer Apostolische uitspraak de aandacht nuttig bezig houden. Ten blijke hoe ernstig de Hoogleeraar in de toepassing hier gesproken heeft, nemen wij er het volgende uit over:

» Moeten wij ons niet schamen, wanneer men de Apostolische uitspraak tot een toetsteen voor de Vaderlandsche Gemeenten neemt? Als men in het dagelijksch verkeer zoo velen aantreft, die, zonder zich over anderen te bekommeren, zich zelven, alleen zich zelven zoeken; als men geene stad, geen dorp, geen gehucht bewonen kan, of gedurig ziet men de droevige verschijnselen van haat,

en

en nijd, en wraakgierigheid; als de leden van zoo menig huisgezin steeds door twist en krakeel het onderling genoegen storen en den zegen des hemels van zich afweren, en de jeugd reeds het eerste bedrijf van dit jammerlijk treurspel uitvoert; de jeugd, die, door de ligtvaardigheid dezer eeuw, te vroeg in de hoogte getild, zich ook te verheven acht tot de opvolging van dat Goddelijk gebod: *Eer uwen vader en uwe moeder!* Wat zullen wij dan zeggen, M. H.! zullen wij over onze hervormde Christenheid roem dragen? En zelfs het heiligste, dat er bestaat, de zuivere en onbesmette Godsdienst maakt men tot een' rampzaligen twistappel! Hier en daar stelt men zich in den grond aan zulken gelijk, die LUTHER en KALVIJN verdoemd en zoo vele onschuldige belijders der waarheid tot den brandstapel gebragt hebben. Dit geschiedt menigmaal om geschillen van dergelijken aard als die der *Efeziërs*, om vragen, welke niemand beantwoorden kan, om stukken van loutere bespiegeling, die buiten de Godzaligheid omgaan. Daaraan wordt de liefde, de Christelijke liefde koelbloedig opgeofferd. Daarover wordt er tusschen broeders en zusters eene hel van verdeeldheid aangestookt. En de minst bevoegde regters zijn wel eens de hevigste. O tijden, o zeden! Is het dan zoo verre gekomen, dat er daarom, wijl God ons van buiten vrede, of nog maar een' schijn van vrede schenkt, eene binnenlandsche onrust zijn moet? Mogelijk zijn er in deze aanzienlijke ver-

gadering wel, die zulk eene vraag bijzonder geldt. Of zijn wij gelukkig genoeg, M. H.! van ons in dit opzigt aan de liefde niet te bezondigen; kunnen wij zelfs in gemoede verklaren, dat wij ook in zoo vele andere punten, als ik heb aangeroerd, de liefde najagen; danken wij daarvoor Gods bewarende goedheid, maar wachten wij ons toch van ons te verhovaardigen! Ach! hoe menigmaal blijven wij desniettemin achter, waar wij ons navolgers van Hem, die zijn bloed voor ons gestort heeft, betoonen moesten! Hoe menigmaal begaan wij nog het een of ander, waarbij wij vergeten, van hoedanigen geest wij zijn! En als wij uit liefde handelen, is het dan altijd eene liefde, zoo als PAULUS vordert, eene liefde uit een rein hart, en een goed geweten, en een ongeveinsd geloof! Ik voor mij weet wel, M. H.! met welk een' ootmoed ik deze vragen te beantwoorden heb, en ook uw antwoord, vrees ik, zal u tot beschaming strekken."

» Of hebben wij mogelijk iets ter onzer verschooning in te brengen? Ja, als men zich bij menschen zuiveren, of zijn eigen geweten paaijen wil; dan is er ligtelijk iets te vinden, waarmede men zich dekken kan. De een spreekt dan van een natuurlijk en onverwinbaar zwak. Een tweede zoekt in de schuld van dezen of genen de oorzaak van de zijne. Een derde doet niets dan klagen over de ondankbaarheid der wereld. Er zijn menschen, getrouw in hun dagelijksch beroep, getrouw

in

in alle uiterlijke Godsdienstigheid, misschien ook bij uitstek ingetogen van zeden, en die nu tegen hunne ongevoeligheid jegens den naaste deze hunne geregtigheid overstellen. Zelfs durft de een en ander, wanneer die aan twist en krakeel over duistere geschilstukken de liefde opoffert, nog wel openlijk zeggen, dat hij niets anders doet dan hetgeen hij aan de waarheid verpligt is. Maar dit zijn immers alle nietige voorwendsels of valsche overleggingen, M. H.! met welke wij voor een' hoogeren regterstoel niet bestaan kunnen. Grijpen wij maar eens in onzen boezem! Zien wij, wat daaruit te voorschijn kome! Helaas! bij den eenen hoogmoed, bij een' tweede baatzucht, bij een' derde nijdigheid, bij een' vierde overgegevenheid aan redelooze drift: vlekken, leelijke, afzigtige vlekken, waarover de Bijbel het vonnis der veroordeeling uitspreekt! En bijaldien iemand dit in zich zelven niet zien wil, kan ik niets anders doen, dan hem aan Gods barmhartigheid aanbevelen. Doch zijn wij beter gezind, M. H.! erkennen en gevoelen wij onze schuld, bedroeft het ons wezenlijk, dat wij ons aan de liefde tot den naaste zoo lange bezondigd hebben; wenschen wij alles, alles van ons te verwijderen, wat ons voortaan tot die zonde vervoeren kan; dan komt God ons als Vader in CHRISTUS te gemoet; dan schenkt ons zijne genade vergiffenis; dan belooft Hij ons, neen, dan schenkt Hij ons ook de hulp van zijnen Heiligen Geest. Maar, laat mij u dan ook opwekken, Geliefden,

om toch van dit oogenblik af uw leedwezen over uwe verkeerdheid en uwe blijdschap over zijne ontferming aan den dag te leggen, door het opvolgen van het gebod der liefde! Trachten wij al de sporen der heiligschennis, die wij aan dat gebod begaan hebben, zoo veel mogelijk, uit te wisschen! Beijveren wij ons, om al wat wij daaraan te kort zijn gekomen, zoo veel mogelijk te vergoeden! En waken en bidden wij onafgebroken daartoe, dat wij voortaan volgelingen van Hem bevonden worden, die het kruis verdragen en de schande veracht heeft, om eene wereld te behouden!"

Van de zesde Leerrede is 1 *Thess.* V: 18 de tekst en de behandeling deze: 1.) nagegaan, wat die vermaning in heeft, 2.) onderzocht, hoezeer die vermaning zich aan een ieder aanbeveelt, en 3.) aangewezen, op welk eene wijze wij ons dezelve ten nutte hebben te maken. Te regt heeft de spreker hier doen opmerken, dat de Apostel hier beveelt ook dan dankbaar te zijn, wanneer het kwade ons op onzen levensweg ontmoet. Wij herinneren ons, hoe wij in onzen druk, onder den dwingeland, gedrongen tot openbare dankzeggingen, ons van deze Apostolische vermaning bedienden, om te gehoorzamen zonder ons geweten te kwetsen, op deze wijze:

Ja het is de wil van God in (*door*) JEZUS CHRISTUS, welks volbrenging Hij aan ons belijders van zijnen Zoon bijzonder oplegt, dat wij Hem dankbaar zullen zijn onder alle (ook de moeijelijkste) omstandigheden dezes levens.

Ja

In de zevende Leerrede, over *Rom.* II:28, 29, wordt 1.) nagegaan, wat er verkeerdelijk voor Godsdienst gehouden wordt, 2.) waarin de Godsdienst werkelijk bestaat, en 3.) welke waarde de Godsdienst bezit. Alles naar den tekst.

De laatste Leerrede in dezen bundel heeft tot tekst, *Matth.* XVI:24, en beschouwt de zelfsverloochening als eene grondwet in het Christendom, terwijl daarin 1.) wordt nagegaan, wat JEZUS door dit voorschrift bedoeld heeft, 2.) aangetoond, dat het vóor geheel de Christenheid beschreven staat, en 3.) aangewezen, welk een gebruik wij daarvan maken moeten. Deze Leerrede prijst zich bijzonder aan, door de goede orde, die er in heerscht, door eene juiste onderscheiding en nadrukkelijken ernst.

Zoo hebben wij dan onzen lezer eenig verslag van dezen bundel geleverd, waaruit hij zien kan, wat hier geleverd wordt en hoedanig de behandeling is der gekozene onderwerpen. Wij vertrouwen dan ook genoeg gezegd te hebben, om er de aandacht op te vestigen en wenschen dat het goede oogmerk van Opsteller en Uitgever er door bereikt worde, tot bevordering van ongeveinsde Godzaligheid.

De

De Kracht der WAARHEID, gebleken in de bekeering van den Eerwaarden Heer THOMAS SCOTT, *Predikant te* Weston Underwood *en* Ravenstone, *in* Engeland; *aan wien eenige der belangrijkste brieven van* NEWTON, *in zijne Cardiphonia, gerigt zijn geweest. Uit het Engelsch vertaald. Nieuwe uitgave. Te* Amsterdam, *bij* H. Höveker, 1838. *XIV en* 150 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,40.

Deze herdruk der vertaling van een meer dan een halve eeuw geleden in het licht gekomen Engelsch werkje van wijlen den Eerw. TH. SCOTT, in zijn leven Predikant te *Weston Underwood* en *Ravenstone*, — waarvan wij welligt anders gezwegen zouden hebben, uithoofde ook van den grooten voorraad van geschriften, die van veel later datum ons ter beoordeeling van tijd tot tijd worden toegezonden, — heeft iets merkwaardigs, waarvan wij niet zwijgen kunnen, of het soms zoude mogen dienen, om de oogen van eenigen te openen, die door de ongelukkige zucht tot afscheiding gedreven, uit jammerlijke onkunde of dwaze inbeelding van het spoor gebragt, zich lieten vervoeren, om zich van de Kerk te verwijderen, of gevaar loopen van zich met eenige scheurmakers te vereenigen. Wij bedoelen deze nederige bekentenis van den Expredikant H. P. SCHOLTE:

» Van

»Van harte wenschen wij, dat de vrucht der lezing van dit stukje bij velen wezen moge zoodanige overtuiging van de kracht der Waarheid zelve, dat zij, ophoudende met twisten tegen anderen, meer gedurig bezig zijn, om bij zich zelve te onderzoeken, of de Waarheid ook die kracht op hun eigen hart heeft geoefend, dat zij daardoor naar 's Heeren belofte, *Joh.* VIII, vrijgemaakt zijn van de dienstbaarheid der zonde, der wereld en des duivels. Dit is alleen dan mogelijk, wanneer iemand is wedergeboren door het onvergankelijke zaad des Goddelijken Woords; buiten dit is al het spreken en twisten over leerstellingen een ijdel geklap, hetwelk eenmaal blijken zal, tot niets anders gediend te hebben dan tot voeding van het rampzalige zelfvertrouwen van het natuurlijke, onvernieuwde hart, dat men op den goeden weg is en op het einde wel goed zal aankomen. Ook wij moeten erkennen dikwijls nalatig geweest te zijn in die spaarzaamheid in woorden, en integendeel dikwijls ijverig in het streven om anderen te overtuigen door veelheid van redenen. De Heere God heeft ons echter tot onze schaamte geleerd, dat wij daardoor niet vorderen kunnen; de Heere zelf is de Geest, die overtuigt, wij zijn slechts bedienaars van Zijne woorden. Het is daarom ook ons ernstig voornemen, om voortaan ons meer te bepalen bij het doen van onze boodschap, als CHRISTUS' dienaar, en daardoor te betoonen, dat Art. 7 en 32 onzer Geloofsbelijdenis ook waarheid zijn in ons binnenste.

ste. Wij vragen een ieder' verschooning, die wij ooit door onze twistreden vermoeid mogten hebben, en verzoeken tevens elken broeder, dat hij ons oplettend make, wanneer wij in strijd met deze verklaring handelen."

Het kan vreemd schijnen, dat hij, zoo in de weer met de Artikelen der Nederlandsche Geloofsbelijdenis, om zijne regtzinnigheid te doen blijken, niet ook gedacht heeft aan Art. 28 en 29. Wij wenschen den man verder beterschap toe, en vooral dus ook, dat hij zulks betoonen zal, door niet verder voort te gaan, met de gemoederen te verontrusten en het zaad der verdeeldheid uit te strooijen. Het is nu waarlijk wel zaak, om tegen het bijgeloof vooral op zijne hoede te zijn en de Jezuitsche pogingen te trachten te verijdelen.

De gemoedelijk ernstige Schrijver heeft zijn werkje verdeeld in drie deelen.

In het eerste wordt verslag gedaan van zijne denkwijze en gemoedsgesteldheid, voor en bij het begin van de verandering, welke vervolgens zal verhaald worden.

Het tweede behelst een verhaal van des Schrijvers verandering, van de wijze waarop en de middelen waardoor dezelve eindelijk werd uitgewerkt.

Men bemerkt hier duidelijk, niet alleen dat de waardige man de waarheid geschreven heeft, maar men kan ook zeer goed nagaan, hoe hij, door de opgegevene middelen en ervaringen, daar het hem om waarheid te doen was en bij zijnen ijver om

uit

uit te munten, tot die overtuiging en bijzondere gevoelens trapswijze gekomen is, die hij in het laatst zoo ijverig voorstond. Met genoegen zal men dan ook hier door hem aangemerkt vinden:

» Evenwel moet ik in het voorbijgaan aanmerken, dat hoezeer ik deze leerstukken, zoo als die hier zijn voorgedragen, voor mij zelven met volle overreding geloof, (want ik wil dezelve niet hooger navorschen, door redeneringen of gevolgtrekkingen, waardoor ik indringen zoude in hetgeen God niet geopenbaard heeft), en hoezeer ik dezelve, om een volledig denkbeeld van de Godsdienstige Waarheden te hebben, als ook tot mijn' eigen' troost en verzekering tegen de bedenkingen mijner zwakke en booze natuur, een bedriegelijk hart, eene verleidende wereld, en eenen listigen verzoeker, en tot eene behoorlijke uitoefening van mijn ambt als Evangeliedienaar, volstrekt noodig reken; wil ik echter niet zóó verstaan zijn, als of ik de erkentenis derzelve gelijk stelde met het geloof aangaande de andere leerstukken, waarvan ik gesproken heb. Ik geloof dat er ootmoedige, Godvruchtige, geestelijke Christenen kunnen zijn, die, òf geheel onkundig zijn van deze *Calvinistische* leerstellingen, òf, door misvatting of vrees voor wangebruik, dezelve niet kunnen aannemen; maar ik beken, dat ik mij niet wèl een' ootmoedig' Godvruchtig' en geestelijk' Christen kan voorstellen, die onkundig zou zijn van zijnen gansch bedorven' en verloren staat van natuur, van de bedriegelijkheid en het

het bederf van zijn hart, van de *natuurlijke* afkeerigheid zijner genegenheden van God, en de onvolmaaktheid zijner beste pligtsbetrachtingen; die *willens en wetens*, geheel of ten deele, zijne hoop op vergeving van zonden en regtvaardiging voor God, ergens anders op gronden zou, dan op het bloed en de geregtigheid van eenen gekruisigden Verlosser, die God is, geopenbaard in het vleesch, of die verwachten zou, op eenige andere wijze bekwaam gemaakt te worden tot de erfenis der heiligen in het licht, dan langs den weg van wedergeboorte, geheele vernieuwing, bekeering en heiliging, door de bovennatuurlijke en krachtdadige werking van den Heiligen Geest."

Eenige aanmerkingen op het voorgaande verhaal behelst het *Derde* deel.

Het is niet te ontkennen, dat de ernstige Schot hier tusschenbeide wat sterk spreekt, en wat veel op zijne ervaring en overtuiging bouwt en vooral daaruit afleidt; maar men vergeeft dit gaarne aan den ijveraar, wanneer men ook in den echten toon der christelijke bezadigdheid en liefde, hem hier hoort zeggen:

» Wat dezulken aangaat, die door eenen anderen geest gedreven, (op eene andere wijze onderwezen en geleid) en waarlijk opregt, ootmoedig en gewillig zijn om in hun onderzoek naar de Waarheid van God geleerd te worden; doch die echter, langs dezen weg, niet kunnen geraken tot overeenstemming met hetgeen ik als mijne begrippen omtrent

die

de Waarheid heb ter nedergesteld: dezulken wilde ik alleenlijk vermanen, te letten op het onderscheid, dat er is, tusschen sommige dier leerstukken en andere. Zulke menschen, dit vertrouw ik vastelijk, verschillen niet wezenlijk van hetgeen als noodig ter zaligheid vermeld is. En daarom, gelijk ik toesta, dat zij over het geheel van God kunnen geleerd zijn, zoo wil ik alleenlijk, dat men ten mijnen opzigte hetzelfde erkenne; en geloove, dat dezelfde God, die volgens Zijne belofte, hen en mij, langs denzelfden weg, geleid heeft zooverre als noodig is tot zaligheid, in andere stukken heeft toegelaten, dat wij van elkander verschillen, opdat er plaats overblijven zou tot de oefening van onderlinge liefde en verdraagzaamheid, tot dat de tijd zal komen, wanneer wij kennen zullen, gelijk wij gekend zijn."

Heeft de genoemde schrijver der voorrede dit goed gelezen, dan verwondert het ons minder dat hij eenigzins bedaarder schijnt geworden te zijn.

Menig jeugdig Theologant en jong Nazireër hoore hem met toepassing ook betuigen:

»Toen ik eerst begon deze wijsheid te begeeren en te zoeken, begaf ik mij daartoe met die verzekerdheid, dat ze in de Heilige Schriften en nergens elders te vinden was, alzoo die alleen ons kunnen wijs maken tot zaligheid. Als een Christen, en wel meer nog als Leeraar, achtte ik mij derhalve verpligt, den Bijbel te bestuderen. En aangezien het gansche Woord van God beschreven was door

Goddelijke ingeving, en hetzelve in zijn geheel werd aangemerkt als nuttig tot het een of ander einde, achtervolgens de onderscheidene oogmerken, die de Heilige Geest daarin bedoelde; zoo moest ik het ook geheel tot het voorwerp mijner studie maken, zonder iets uit te kippen, of voorbij te gaan. Dus leerde ik allengs den Bijbel beschouwen als mijn uitdrukkelijk voorschrift, mijne *Instructie*, door mijnen Heer en Meester, bij het aanvaarden mijner bediening, mij ter hand gesteld, om mij daarnaar stiptelijk te gedragen; en dat ik dus daaruit al mijne leerstellingen, onderrigtingen, vermaningen, waarschuwingen, voorbeelden, regelen ter pligtbetrachting, beweegredenen en aanmoedigingen daartoe, moest afleiden; daarbenevens, dat de Bijbel was aan te merken als der geloovigen handvestboek, waarin hunne voorregten beschreven zijn; vervattende in zich uitnemend groote en dierbare beloften, mitsgaders al datgene, hetwelk God dienstig geacht had te openbaren, aangaande de onuitsprekelijke en onbegrijpelijke goederen, die Hij uit oneindige barmhartigheid voor degenen, die Hem liefhebben, bereid heeft. Ten einde, over zulks, de boodschap, welke ik van den Hoogen God in last had, getrouwelijk aan de zielen der menschen voor te dragen, vond ik het voor mij volstrekt noodig, wel bekend te zijn met elk deel der Heilige Schrift, en dezelve voor mij te verkiezen, zoowel als aan anderen voor te stellen en aan te prijzen, als eene lamp voor onzen voet, en een licht op ons pad.

En

En niet alleen rekende ik mij verpligt, op de letter acht te geven, maar ook op de ware meening, den zin van Gods Geest in het Woord. Dit vond ik een werk te zijn, dat veel tijd, groote naarstigheid, rijpe overweging en een eenvoudig onbevooroordeeld gemoed vereischte."

» Met deze gevoelens over de zaak, deels verkregen, en zich allengs klaarder en klaarder aan mijnen geest voordoende, begaf ik mij tot het onderzoeken en bepeinzen van Gods Woord; en heb nu sedert bijna vier jaren, een zeer aanmerkelijk deel van mijnen tijd daaraan besteed, zonder het gebruik van gepaste hulpmiddelen te versmaden, maar ook zonder veel op dezelve te steunen. Geduriglijk was het mijne opregte zucht, de Waarheid te mogen vinden; en tot dat einde las ik de Heilige Schriften, niet als eens menschen, maar als Gods Woord. En hoewel er, gedurende die jaren, tijden van verslapping zijn geweest, wanneer andere bezigheden en studiën aan dit hoofdwerk maar al te veel in den weg stonden; hoewel ik in het eerst verre was van de vereischte onpartijdigheid, met een blind vooroordeel ingenomen zijnde tegen die leerstukken, welke ik thans geloof het ware Evangelie van JEZUS CHRISTUS te zijn; heb ik nogtans, binnen dien tijd, den Bijbel verscheidene keeren doorgelezen, met alle mogelijke oplettendheid op de bijzonderheden, die ik ontmoette. Zeer weinige plaatsen zijn er, die eenige betrekking hebben tot het leerstellige, welke ik niet bij herhaling, en met de uiterste

naauwkeurigheid, heb onderzocht, vergelijkende die alle met elkander, en de eene zaak tegen de andere over leggende, met alle zorgvuldigheid en bedachtzaamheid. En zelden stapte ik van het bepeinzen eener schriftuurplaats af, tenzij ik tot eenige gemoedsvoldoende vaststelling aangaande derzelver waren zin en overeenstemming met andere plaatsen gekomen was. Geheele riemen papier, dit mag ik in waarheid zeggen, heb ik vol geschreven met Godgeleerde aanmerkingen, leerredenen, verklaringen en brieven; in alle welke ik den Bijbel, als ware het, van stuk tot stuk, tot het allerkleinste deel toe, ontleed en doorzocht heb, om zooveel bewijs uit de Heilige Schrift, tot mijne onderrigting en bestuur bijeen te zamelen, als immer mogelijk was. Gedurende de laatstverloopene twee jaren, heb ik naauwelijks één eenig boek ingezien, dat niet over Godsdienstige onderwerpen handelde; en al dien tijd waren mijne gedachten, van den morgen tot den avond, dag op dag, onophoudelijk bezig met het overpeinzen van de groote Waarheden van het Evangelie. Elke zwarigheid, die ik ontmoette, en elke tegenbedenking, die mij voorkwam, (en gestadig deed zich, zoo uit mijne eigene overdenkingen, als onder het lezen, een gansche drom van zwarigheden en tegenwerpingen aan mijnen geest op,) dreef mij tot Gods Woord, en vermeerderde mijne zorg en oplettendheid in het onderzoeken, wikken en wegen van elke schriftuurplaats, die tot het voorhanden zijnde punt betrekking had,

al-

alvorens mijn oud gevoelen voor een nieuw te verwisselen."

»Dus kan ik waarlijk zeggen, dat ik in Gods Woord, dien *Akker*, waarin alleen deze dierbare *Schat verborgen ligt*, gezocht heb naar Wijsheid, naar de zielzaligende kennis der Goddelijke zaken, als naar zilver, en dezelve nagespoord als verborgene schatten. En hoezeer ik overtuigd ben, dat, in vergelijking met velen, die ik in persoon ken, en niet minder met hen, wier werken ik lees, mijne kennis van de Heilige Schriften oppervlakkig is, de kennis van een kind, van eenen nieuweling in de school van CHRISTUS; vertrouw ik echter, dat ik, voor zooveel de Hoofdwaarheden van het Evangelie aangaat, volgens de Goddelijke belofte eenigermate *de vreeze des Heeren* heb leeren *verstaan*, *en de kennisse Gods gevonden* heb. En vergun mij, geliefde lezer! u te mogen herinneren, dat tenzij gij, in een' zekeren trap, met dezelfde naarstigheid het gansche Woord van God hebt onderzocht en nagespoord, gij groot gevaar loopt, om in het beoordeelen van menschen en leerstukken geweldig mis te tasten. Zie wel toe, wat gij doet. Laat die menschen met vrede, tot dat gij, naar het voorbeeld der edele Bereërs, met een onpartijdig gemoed Gods Woord naauwkeurig onderzocht, en alle bijzonderheden aandachtig overwogen hebt, om te weten of de dingen, die zij gelooven en leeren, alzoo zijn, of niet; opdat gij niet, zoo als waarschijnlijk gebeuren zou, in het tegenstaan en

veroordeelen van hen, bevonden wordt, tegen God te strijden! En och! of het den Heere gunstiglijk behaagde, mijne bede te hooren, en te geven, en door Zijnen Heiligen Geest de harten van allen, die deze bladen lezen zullen, krachtdadig over te neigen, om, overeenkomstig hunnen tijd, hunnen stand in dit leven, hunne verpligtingen en gelegenheden, hunne Bijbels dus opmerkzaam te lezen, niet als het woord van menschen, maar als het Woord van den levenden God zelven, sprekende van den hemel tot hen, aangaande de eeuwige belangen hunner kostelijke en onsterfelijke zielen!"

En wijders:

»Mogten zij, aan wie de groote Herder de zorg van zoovele kostelijke zielen aanbetrouwd heeft, en van wier handen Hij gewisselijk het bloed van allen, die door hun verzuim verloren gaan, zal afeischen, deze betuiging van de toegenegenste begeerte mijner ziel, zoo voor hen als voor hunne gemeenten, mij ten goede houden, wanneer *ik de* vrijheid neem, hen indachtig te maken hunne bijzondere verpligting, om veel van hunnen tijd te besteden in het aandachtig, bedaard en onbevooroordeeld onderzoek van Gods Heilig *Woord*, dat oneindig beste, maar, helaas! al te dikwerf minst bestudeerde Boek. Wat kan het baten, dat de dienaars van het eeuwig Evangelie geleerde taalkenners, diepdenkende wijsgeeren, bovennatuurkundigen, wiskundigen, en geoefende redenaars zijn, of uitmunten in de kennis van alle beschaafde weten-

tenschappen; indien zij, met dit alles, onbekend, of slechts oppervlakkig bekend zijn met den Bijbel? Die andere takken van geleerdheid mogen hun vermaak en aangenaam tijdverdrijf geven, zij mogen aan hunnen roem en achting, en gunst onder de menschen, dienstbaar zijn; maar het is alleen de kennis der Heilige Schriften, welke hen in staat kan stellen, om in dier voege op zich zelve en op hunne leer acht te geven, als dienen kan tot eeuwige behoudenis hunner zielen, en van de zielen dergenen, die hunner zorg zijn aanbevolen. — Verre zij het van mij, dat ik mij zoude aanmatigen, om mijne gevoelens te stellen tot een' toetsteen der leer, of eenen regel van het geloof en de prediking mijner medebroederen in deze heilige bediening. Maar hoe geringer ik ben, zooveel te minder kan men met reden er iets tegen inbrengen, dat ik hun bij deze gelegenheid herinner: dat — indien iemand hunner van de blijkbaarheid dezer zaak in zijn gemoed mogt overtuigd zijn, en bij zich zelven overreed was, dat hij waarlijk te dezen opzigte schuldig stond, en meer werks gemaakt had van andere bezigheden en studiën, dan van het onderzoek van Gods Woord — het dan zeer mogelijk is, dat hij in zijne begrippen aangaande de leer van het Evangelie dwaalt, en, zelf dwalende, ook anderen misleidt, tot gevaar van hunne onsterfelijke zielen. Want hij kan niet zeker zijn, of hij niet, in gevalle hij eenige jaren zich tot deze studie alleen bepaalde — hetgeen hare aangelegen-

heid wel verdient — den Bijbel zou vinden een gansch ander boek te wezen, dan hij gedacht had."

Wij houden ons met SCOTT overtuigd, dat ieder die dezen raad biddend en ijverig opvolgt, zeker de waarheid in CHRISTUS kennen en door haar vrijgemaakt zal worden.

Mogt het goede in dit werkje voorkomende en met zoo hoogen ernst aanbevolen, daartoe medewerken!

Het CHRISTENDOM *in de Zuid-Zee, of Reizen en Lotgevallen van den Zendeling* J. WILLIAMS, *met aanteekeningen over de natuurlijke geschiedenis der Australische Eilanden, den oorsprong, de talen, overleveringen en zeden der bewoners. Naar de achtste uitgave, uit het Engelsch vertaald. Met platen. Eerste Deel. Te* Gorinchem, *bij* H. Horneer, 1838. *XII en* 321 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,20.

De korte voorrede voor dit werk geplaatst, neemt zeker den weldenkenden lezer voor hetzelve gunstig in. Op eene zedige wijze spreekt de edeldenkende en ervarene Schrijver daarin van zijn christelijk oogmerk en geeft hij van zijne denk- en handelwijze zoodanig eene schets, dat men duidelijk verneemt wat hij gedaan heeft en verder voornemens is te bewerkstelligen, indien het Gode behaagt hem daartoe verder in staat te stellen. Niet nutteloos

zal

zal het, hoopt de resensent, zijn, dat hij er het volgende uit overneme:

» Hoe streelend het ook zijn moge, de zegepraal op te merken, welke de zaak der prediking van het Evangelie onder de Heidenen, zoo buiten- als binnenslands, verworven heeft, alsmede de hooge schatting, waarin de pogingen der zendelingen thans bij velen staan, die weinige jaren geleden dezelve minachtteden, is het nogtans te betreuren, dat er nog weinigen van de wijzen en edelen onder ons gevonden worden, die derzelver arbeid met hunne bescherming en bijdragen ondersteunen. Wat mag hiervan de reden zijn? Niets voorzeker is er in de zendelings-ondernemingen, hetwelk hen, die belangstelling in dezelve betoonen, zou kunnen tot schande strekken. Zelfs wanneer men dezelve uit het laagst mogelijke oogpunt beschouwt, als een werktuig, namelijk, voor de omverwerping van kinderachtige, vernederende en wreedaardige bijgeloovigheden; voor het verheffen van een groot gedeelte van ons geslacht op de schaal der wezens; en voor het invoeren onder hen van de wetten, de orde, de gebruiken, de kunsten en de genoegens van het beschaafde leven, moet het nut derzelve erkend worden door elk, die eenige aanspraak op verstand of menschenliefde maakt, terwijl zij, die nopens dat nut nog eenigen twijfel mogten voeden, naar de schrijver nederig vertrouwt, in de volgende bladzijden een onwederlegbaar bewijs daarvan zullen vinden. Aldus stellen wij ons evenwel

 op

op eene zeer nederige standplaats. De zaak des zendelings heeft den geheelen aardkloot tot werkkring; zij is gegrond op de groote beginselen van Christelijke liefde, verpligtend geworden door het bevel van den ten hemel stijgenden Heiland, en hare hoofdbedoeling is, om van zes honderd millioenen van ADAMS kinderen den vloek af te wenden, die op hen rust; hen tot de waardigheid van verstandelijke schepselen en kinderen Gods te verheffen; hunne gedachten bezig te houden met de bespiegeling, en hunne harten te vervrolijken met het uitzigt der onsterfelijkheid; hun » den weg des levens", door de verdiensten en het lijden des Verlossers, te verkondigen; in één woord, » de ge» heele aarde met de Heerlijkheid des Heeren te » vervullen." Voorwaar, zijn naam met zulk een doel verbonden te zien, moet de hoogste standen tot eer, en de schitterendste begaafdheden tot luister verstrekken. Indien er dan in de zendelings ondernemingen niets bestaat dat de onverschilligheid der vermogenden en geletterden kan verklaren, terwijl alles dezelve veroordeelt, worden wij tot de gevolgtrekking geleid, dat zulk een staat van zaken alleen daaraan te wijten is, dat het onderwerp niet genoegzaam onder hunne aandacht is gebragt. Naauwelijks durft de schrijver de hoop koesteren, dat een verhaal, hetwelk zoo weinig aanspraak op letterkundige verdiensten maakt, onder de oogen komen zal van hen, op wie deze aanmerkingen in het bijzonder toepasselijk zijn; maar het is eene der

warm-

warmste zijner wenschen, dat zij mogten worden overgehaald, over de daadzaken, in deze bladzijden vermeld, ernstig na te denken, houdende hij zich overtuigd, dat zij het zich dan weldra tot eere zullen rekenen, inrigtingen te helpen schragen, welker onvergankelijke namen eene van de schoonste bladzijden der geschiedenis zullen vullen en onder de reinste en beste herinneringen van »de geesten der nu volmaakte regtvaardigen" voortleven."

Dit deel heeft zestien Hoofdstukken.

Het *eerste* Hoofdstuk vangt aan, met het besluit tot het doen eener zending naar de Eilanden der stille Zuid-Zee, vermeldt de reizen van de kapiteins WALLIS en COOK, schetst die van het schip *Duff*, en eindigt met een merkwaardig berigt, van de buitengewone omstandigheden, onder welke een goede uitslag aanving.

In het *tweede* Hoofdstuk treft men eene Aardrijkskundige beschrijving aan vooral der *Hervey*-eilanden, dus geheeten naar den kapitein HERVEY, een der Lords van de Admiraliteit en later Graaf van *Bristol*. WILLIAMS heeft van deze gelegenheid gebruik gemaakt, om iets te zeggen over de vorming van koraal- en andere eilanden, met wederlegging ook van, in deze, door de ervaring gelogenstrafte gevoelens. Zijn resultaat geeft hij dus op: na alles wat ik over dit onderwerp gezien, overdacht en gelezen heb, komt mij het waarschijnlijkst voor, dat de eilanden in denzelfden staat voortduren, als waarin de zondvloed hen gelaten heeft,

heeft, en dat elke opgevolgde verandering zoowel onvolledig in haren aard, als bij uitstek beperkt in haren omvang is geweest.

Het *derde* Hoofdstuk begint met de reis naar *Nieuw-Holland*, en eindigt met een verhaal van het begin van het Zendelingswerk op *Aitutaki*. Dit wordt vervolgd in het vierde, waarin ook gewaagd is van het Eiland *Rarotonga*, hetwelk de Zendeling oordeelde te moeten opzoeken, uithoofde van de hem medegedeelde berigten. In het vijfde en zesde Hoofdstuk, waarin ondertusschen eenige opmerkelijke voorvallen en berigten worden medegedeeld, vooral nopens de uitwerking der pogingen om het Christendom te *Tahiti*, *Mangaia*, *Atiu*, *Mauke* en *Mitiaro*, waar de blijde boodschap zoo wel ontvangen werd, te vestigen, terwijl in het *zevende* de eerst vruchtelooze pogingen blijken gelukt te zijn met de ontdekking van dat bekoorlijk eiland, waar ook de standaard van het Christendom gelukkiglijk geplant werd. In het *achtste* Hoofdstuk leest men hieromtrent aangehaald:

» Veel heeft men in *Europa* gesproken over den » voorspoed des Evangelies op *Tahiti* en de *So-* » *ciëteits-eilanden*, maar dezelve is niet te vergelij- » ken bij dien op *Rarotonga*. Op *Tahiti* werd » door Europeaansche Zendelingen, vijftien jaren » lang, gearbeid, zonder dat men de minste uit- » werking daarvan bespeuren kon. Nog slechts » twee jaren geleden wist men naauwelijks dat *Ra-* » *rotonga* bestond, op geene enkele kaart was het

» is

» te vinden, en veel tijd bragten wij in het zoeken » naar dat eiland door. Twee jaren geleden wisten » de Rarotonganen niet, dat er zulk eene blijde » tijding als het Evangelie bestond, en thans maak » ik geene zwarigheid te verklaren, dat hunne acht- » zaamheid op de middelen der genade en hunne » naauwgezetheid in het houden van huisselijke en » bijzondere gebeden, met het treffendste, dat men » van dien aard op *Tahiti* en de naburige eilanden » gezien heeft, gelijk staat. Dit verschijnsel wordt » nog des te verbazender, wanneer men de midde- » len in aanmerking neemt, waardoor hetzelve is » voortgebragt. Twee inlandsche Leeraars, onder » hunne landgenooten om hunne schranderheid niet » bijzonder onderscheiden, zijn de werktuigen ge- » weest, waardoor deze verwonderlijke verandering » is daargesteld, en wel vóór dat een enkel Zende- » ling zijne voeten op het eiland had gezet. Sterk » verlangde ik naar de tegenwoordigheid van Broe- » der WILLIAMS, opdat, daar wij de teleurstellingen, » op onze laatste reis ondervonden, te zamen had- » den gedragen, wij ook de vreugde mogten deelen, » welke de plaats gehad hebbende verandering na- » tuurlijkerwijze verwekken moet."

Hier vertoefde WILLIAMS een jaar lang en met een gewenscht gevolg. De volgende Hoofdstukken, van *negen* tot *zestien*, bepalen den lezer nog gedurig bij dit Eiland en behelzen een aantal ontmoetingen, bijzonderheden, aangename en onaangename gevallen, verhalen en mededeelingen, ook omtrent *Aitu-*

tutaki, *Tahiti*, *Raiatea*, *Mangaia*, *Mauke* en *Mitiaro*, welke den leeslust goed gaande houden, en ten bewijze onder andere verstrekken kunnen, met welk eenen heiligen en onvermoeiden ijver, standvastigen moed, verstandig overleg en gewenscht gevolg de Schrijver, met zijne medearbeiders, onder de Inlanders werkzaam was, om de zaak des Heeren in de Zuid-Zee te bevorderen.

Volgens den titel treft men hier ook wenken over de natuurlijke geschiedenis der Australische Eilanden, den oorsprong, de talen, overleveringen en zeden der redelijke bewoners aan, welke met de verhalen der bijzondere ontmoetingen, wederwaardigheden en gebeurtenissen eene aangename en leerzame verscheidenheid opleveren. Wij willen den lezer het volgend geval niet onthouden:

» Een aantal losbandige jonge lieden en andere, die, toen zij nog Heidenen waren, gewoon waren geweest van roof te leven, van den dwang afkeerig, welken het Christendom hun oplegde, hadden het besluit genomen, om de regering des eilands omver te werpen, en tot dat einde eene geregelde zamenzwering gesmeed. Om hunne goddelooze oogmerken te kunnen bereiken, was men afgesproken, mij, mijnen ambtgenoot en het opperhoofd TAMATOA, die alles wat Christelijke beginselen en Christelijke handelingen kon verspreiden voorstond, te vermoorden."

» Het was mijne gewoonte, om de twee of drie weken, den zondag op het acht mijlen van ons af-

ge-

gelegen eiland *Tahaa* door te breagen, doch ik begaf mij altijd des zaturdags daarheen. De vier mannen, die zich aangeboden hadden om mij derwaarts te voeren, behoorden tot de zamenzweerders en hadden zich verbonden om mij, omstreeks half weg, in zee te werpen, terwijl hunne eedgenooten beloofd hadden, den heer THRELKELD en TAMATOA af te maken. Een in schijn nietig voorval belette mij dien dag te gaan. Den vorigen woensdag had ik de boot hersteld en geschilderd, en van geene genoegzame hoeveelheid verf-olie voorzien zijnde, was ik genoodzaakt geweest, mij voor een groot gedeelte te bedienen van eene soort, die uit de kokosnoot wordt geperst, waardoor de verf niet volgens mijne verwachting kon opdroogen, zoodat, toen wij ons gereed maakten om de boot te laten afloopen, wij dezelve ongeschikt vonden om den togt te doen, en aldus werd onze reis verhinderd. Onderscheidene malen kwamen de jonge lieden dien dag bij mij en schenen sterk te verlangen dat wij op reis mogten gaan, maar ik zeide hun, dat, aangezien de verf niet droog was, dit niet kon geschieden. Weinig dacht ik toen wat de ware reden van hunnen aandrang was, of dat de eenvoudige zoo even genoemde omstandigheid het middel was, waarvan de Voorzienigheid zich bediende om mij voor eenen ontijdigen dood te bewaren. Wij zien hieruit op nieuw, hoezeer ons lot meermalen van schijnbaar geringe oorzaken afhangt. In hunne ontwerpen gedwarsboomd, besloten de fielten des an-

anderen daags om dezelve openlijk ten uitvoer te brengen, en terwijl wij aan tafel zaten werd en hunner tot dat einde naar ons huis gezonden. Op de zonderlingste wijze was hij uitgedost, hebbende hij het hoofd met bladen versierd en een pantalon als een buis aan het lijf, met de armen door de beenen; een rood hemd had hij aan als een pantalon, met zijne beenen door de mouwen. Een groot mes zwaaijende, kwam hij aan en stond voor het huis te dansen, al uitroepende: » Gooi uit het varken, laten wij het slagten; gooi uit het zwijn, » laat ons het de keel afsnijden." Daar zijn gedrag mij verveelde en ik geen gevaar vermoedde, stond ik van tafel op, om hem te verzoeken heen te gaan. Bij het openen der deur, werd ik echter terug gestooten door een' der Diakenen, die, schier ademloos van het loopen, uitriep: » Waarom gaat » gij uit? Waarom stelt gij uw leven bloot? gij » zijt het varken dat hij zoekt; in een oogenblik » zijt gij dood." Daarop verhaalde mij de man, welk gevaar ik ontsnapt was en welk een' toeleg men had ontdekt. Twee dagen achtereen had ik alzoo in het grootste gevaar verkeerd, maar was, zonder de minste behoedzaamheid van mijne zijde, voor hetzelve bewaard. Soortgelijke beschermingen hebben wij allen, meer of min, menigmaal ondervonden. Intusschen had dit vreesselijke voorval treurige gevolgen. Mijne echtgenoot was hare bevalling nabij, en hare gemoedsaandoening was zoo groot, dat dezelve oorzaak werd der ontijdige geboor-

boorte van een knaapje, hetwelk, na ons eene smartelijke en angstvolle week te hebben doen doorbrengen, naar de gewesten der zaligen werd overgevoerd. Dit was het eerste verlies van dien aard, dat wij ondervonden, en diep gevoelden wij hetzelve. Den volgenden dag werd er door de opperhoofden eene vergadering gehouden, waarin de vier belhamels werden ter dood veroordeeld. Wij verzetteden ons echter met kracht tegen de uitvoering van dat vonnis en verkregen, na een' geheelen dag overwegens, dat den zamenzweerders het leven werd gespaard. In den loop dezer beraadslagingen, vroegen de opperhoofden ons, wat de Engelschen onder zulke omstandigheden zouden doen. Ons antwoord was, dat in *Engeland* wetten en regters bestonden, door welke allerlei misdadigers werden geoordeeld en gestraft. Hierop verlangden zij te weten, wat regters en wetten waren, en, na de uitlegging daarvan te hebben aangehoord, zeiden zij: » waarom kunnen wij die » ook niet hebben?" Vervolgens benoemden zij eenen tijdelijken regter om de misdadigers te vonnissen, en deze veroordeelde de belhamels tot eene verbanning van vier jaren op een onbewoond eiland. Dit voorval bewoog de opperhoofden en het volk van *Raiatea*, om, als den grondslag van openbare regtsoefening, een wetboek aan te nemen, hetwelk de Heer THRELKELD en ik hen hielpen vervaardigen. Deze wetten waren slechts weinig in getal en in de duidelijkste bewoordingen opgesteld, geheel van

 de

de kunstwoorden en herhalingen vrij, welke de wetten van verlichte en beschaafde volken al te dikwijls duister en twijfelachtig maken, want het scheen ons toe van het hoogste belang te wezen, dat dezelve zoo eenvoudig en klaar waren uitgedrukt, dat zij gemakkelijk verstaanbaar zouden zijn voor het volk, voor hetwelk zij bestemd waren. Tevens besloten wij, zooveel mogelijk, eenen blijvenden grondslag te leggen voor de burgerlijke vrijheden des volks, door al aanstonds dien grooten slagboom tegen onderdrukking — het oordeel door gezworenen — in te stellen. Hetzelfde wetboek, een weinig gewijzigd, werd, na veel overwegens, ook door de opperhoofden en verdere inwoners van *Rarotonga* aangenomen, en aldus vertrouwen wij, dat het rijk van heerschzucht, geweld en bijzondere wraak, waaronder men alhier zoo lang gezucht heeft, voor eeuwig vervallen is."

Men zal met genoegen ook hier eene aanmerking als deze lezen: »Uit het bovenstaand verslag der omverwerping van de afgoderij op *Rarotonga*, moet de lezer geenszins besluiten, dat ik al de maatregelen goedkeur, welke door de Leeraars genomen werden. Ik heb niets anders gedaan, dan getrouw de daadzaken te verhalen." Nog meer verblijdde ons echter de volgende:

»Dit geeft mij aanleiding om van eene bewering van Professor LEE te gewagen, als of men den voortgang des Christendoms op de Zuid-Zee-eilanden aan de hulp, die het van de burgerlijke magt onder-

dervond, zou moeten toeschrijven, een voorgeven, dat geheel met de waarheid in strijd is. Van de invoering des Christendoms op een grooter getal eilanden dan eenig ander Zendeling getuige zijnde geweest, kan ik stellig verklagen, dat in geen enkel geval de burgerlijke magt tot deszelfs verbreiding is dienstbaar gemaakt. Waar is het, dat de *zedelijke* invloed der opperhoofden in vele gevallen heilzaam in het belang des Christendoms gewerkt heeft, maar bij mijn weten hebben zij nimmer geweld gebruikt om hunne onderdanen tot deszelfs omhelzing te nopen, en ik ben overtuigd, dat de schoone voorspelling: »En koningen zullen uwe »voedster-vaders, en vorstinnen uwe zoog-moeders »zijn," nimmer op eene treffender wijze vervuld is. Maar zelfs al hadden de Zendelingen de uitoefening dier burgerlijke magt begeerd, dan zouden de opperhoofden niet in staat geweest zijn om daaraan te voldoen, want zij hadden moeite genoeg om zich tegen een groot gedeelte hunner eigene onderdanen te verdedigen, van welke zij hevige aanvallen te verduren hadden. Het strekt mij des te meer tot genoegen, Professor LEE's bewering te kunnen tegenspreken, want indien zij gegrond was, zou de eer van CHRISTUS er minder door zijn, terwijl thans het groote werk alleen door Zijne tusschenkomst is tot stand gebragt. »De arm des heils »schonk Hem de zegepraal." Ook de eer des Christendoms zou er door geleden hebben, hetwelk niet gezegevierd heeft door menschelijk gezag, maar

door deszelfs eigene zedelijke kracht, door het licht, hetwelk het van zich deed afstralen, en door den liefderijken geest, welken het om zich verspreidde, want goedheid is de sleutel tot het menschelijke hart, bij den wilden zoowel als bij den beschaafden mensch, en toen men, in plaats van wreedelijk vermoord te worden, eene liefderijke behandeling ondervond, omhelsde de menigte terstond de waarheid, want deze groote omkeering in hunne voormaals zoo bloeddorstige opperhoofden, schreven zij natuurlijk aan den weldadigen invloed des Evangelies op derzelver gemoederen toe."

Langer bij dit Deel niet kunnende stilstaan, vertrouwen wij genoeg gezegd te hebben, om de aandacht der lezers er op te vestigen; terwijl wij binnen kort ook van het andere hopen te gewagen.

GEDICHTEN van Mr. H. A. SPANDAW. *Vier Deelen. Nieuwe uitgave. Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1838. *In kl. 8vo. De prijs der vier Deelen is f* 5,00.

Wij hebben dezen bundel over het algemeen met veel genoegen gelezen en verheugen ons over dezen herdruk. Dezelve bevat zededichten, huisselijke poëzy, vaderlandsche poëzy, liederen, enz. Onder de eerste soorten kampen verscheidene wegens zachtheid en zoetheid om den voorrang, die den Dichter groote eer aandoen; en ook onder de laat-

laatste komen er eenige voor, die zich bijzonder aanprijzen wegens inhoud en zoetvloeijendheid. Uit de bevallige dichtstukjes aan zijne Vrouw gewijd, plaatsten wij gaarne één als model, maar daar de ruimte ons verbiedt, om meer dan één staal bij te brengen, willen wij ons bepalen bij het volgende: *Aan mijn Vaderland* getiteld, hetwelk wel als iets kenmerkends ook zich niet weinig daartoe aanbeveelt. Men leze:

Ontvang, mijn vaderland, dit ned'rig tuiltjen bloemen,
Gekweekt alleen voor u, vergaård met dankbre hand!
Al durve ik op haar schoon, haar kleur en geur niet roemen,
Ze groeiden toch in Nederland.

Aan teelt van eigen' grond zult gij de voorkeur geven;
Ook ziet ge op 's dichters hart, dat u dees bloemen biedt:
Een ander moge in kunst hem vrij te boven streven,
Maar in gevoel, in liefde niet.

Die liefde zij zijn roem! Wie lauwren wil behalen,
Bestijg' met stouter tred de steile gloriebaan;
Wie wenscht, als Pindarus, in zonneglans te stralen,
Die heff' Pindaarsche toonen aan.

Voor mij, 't is mij genoeg, zoo ik een hart mag roeren,
Dat als mijn hart gevoelt, van de eigen liefde brandt;
Zich voor het goede en schoon' tot geestdrift laat vervoeren,
En klopt voor de eer van 't vaderland.

 6 Lief-

ô Liefde! ô vaderland! mij heilge tooverwoorden!
Hoe vaak hebt gij mijn ziel ontvonkt tot poëzij!
En boeide ik oor en hart soms aan bezielde akkoorden,
Gij schonkt mijn liedren melodij.

'k Heb aan verdienste, aan al wat roemrijk is en edel,
Aan stille deugden liefst, mijn hulde toegebragt:
Ik plukte de eerlaurier, ô helden! voor uw' schedel,
En bloemen voor het schoon geslacht.

Ja, ed'le vrouwen! 'k heb bij voorkeur u gehuldigd;
Mijn hart vereerde in u het echte vrouwlijk schoon:
U ben ik kiesch gevoel, verheffing, gloed verschuldigd;
Uw lofspraak is mijn edelst loon.

Geen dart'le schild'ring heeft mijn dichttaf'reel ontluisterd;
Mijn kuische Zangster blaakt van geen Idalisch vier;
Geen lage vleitoon, die zelfs Flaccus glans verduistert,
Bezoedelde ooit mijn vrije lier.

Wij vertrouwen, dat het gezegde met dit bewijs vereenigd, eene genoegzame aanleiding zal geven, om deze verzen aan te prijzen, die wel verdienden door den Heer J. OOMKENS zoo net en duidelijk herdrukt te worden.

De REIS *naar* Java. *Dichterlijk tafereel door* L. VAN DEN BROEK. *Te* Rotterdam, *bij* A. Wijnands, 1839. 32 *en* IV *bladz.* *In gr.* 4to. *De prijs is* ƒ 1,80.

In een fraai gewaad levert ons de Heer VAN DEN

BROEK

BROEK hier een dichterlijk tafereel, hetwelk niet kan na laten de aandacht te trekken, bijzonder in eenen tijd, waarin de handel op onze bezittingen in de Oost zoo verlevendigd is en eene rijke bron van welvaren oplevert, die ons juist nu zoo bijzonder te stade komt. Hij heeft met alle reden deze uitgave opgedragen aan den President en de overige Heeren Directeuren der Nederlandsche Handelmaatschappij, welker oprigting en krachtdadige bevordering onzen geliefden Koning ook zeer tot eere verstrekt, Neêrlands roem en bloei niet weinig vergroot, en voor de Overzeesche ingezetenen zoowel als voor het moederland onschatbare voordeelen oplevert.

De Dichter heeft zich echter ook aan geene ondankbaarheid omtrent het voorgeslacht schuldig gemaakt, daar hij, bij de opdragt, deze woorden bezigde:

O, danken wij dat vruchtbaar heden
 Aan 't pogen van ons voorgeslacht,
Welks ploeg de voren heeft gesneden,
 Waaruit nu 't graan ons tegenlacht;
't Gestaâg besproeijen en besnoeijen
 Der altijd weeldrige Oosterplant,
 Waar aan, tot heil van 't vaderland,
De schoonste en rijkste vruchten groeijen,
 Zijn we aan de zorg van u verpligt,
Wier ijver, nooit naar waarde te achten,
Door 't hecht verband van wil en krachten,
 Den tempel onzer welvaart sticht.

Dies wijde ik u de zangen toe,
Waarin ik Hollands scheepsgezellen
Langs de ongemeten' waatren snellen
En Java's kust begroeten doe.
Vermogt mijn kunst niet juist te malen;
Is iedre trek te koud, te flaauw;
Welk schilder treft het hemelsblaauw
Dooraderd met de zonnestralen?
De beeldnis van 't geliefde kind,
Schoon 't onmagt van 't penseel verraadde,
Wordt door den vader toch bemind:
Met wellust slaat zijn oog het gade.

De Heer VAN DEN BROEK heeft zijn dichtstuk in vier afdeelingen gesplitst.

De *eerste* levert eene schilderij van een naar *de Oost-Indië* bestemd wel ingerigt en goed bemand Handelschip, hetwelk op eenen gunstigen wind met ongeduldig verlangen wacht, om in Zee te steken. Hij tracht daarin gepastelijk de vaart op *Java* in derzelver belangrijkheid voor handel, nijverheid en landbouw te schetsen.

In de *tweede* verbeeldt men zich den met smart verlangden Oosten wind te hooren opsteken, en het schip onder de aangenaamste vooruitzigten te zien vertrekken. De loots verlaat nu het schip, de afscheidsbrieven vertrekken, en eene natuurlijke zucht bezwaart de schepelingen, bij den laatsten groet aan 't Vaderland. *Het welkom op de Zee* vervrolijkt straks weer de harten. Het kanaal wordt door-

doorgestevend, het vaartuig doorklieft met voorspoed snel de baren, men wuift *Europa* het afscheid toe.

De derde zang stelt eene niet zeldzaam plaats hebbende afmattende stilte onder de *linie* voor, vergezeld van eene onaangename hitte, welke afgewisseld wordt door een storm, die echter zonder wezenlijk nadeel afloopt naar het doel des Dichters, die de reis naar *Java* in hare bevalligste gedaante wilde afschetsen. De Zeestraat *Sunda* wordt eindelijk voorspoedig ingevaren.

In den vierden, wordt de behouden aankomst te *Batavia* vermeld, met lof van JAN PIETERSZOON KOEN (den vierden Gouverneur van *Neêrlands-Indië*) gewaagd, het laden en lossen geschetst, de terugreis bezongen en alles besloten met een Matrozenlied, of de vreugde over en bij de overweging: haast komen wij bij onze betrekkingen in het Vaderland terug!

De lezer kent nu den inhoud, maar zal nu van zelf begrijpen, dat de maker de zaken slechts even heeft kunnen aanroeren in zulk een kort bestek. Het is dan ook in ons oog een wezenlijk gebrek in dit dichterlijk tafereel, dat de maker zich al te zeer schijnt gehaast te hebben. Dit veroorzaakt toch niet alleen eenen min aangenamen indruk, maar wij meenen daaraan ook het stroeve of stijve te moeten toekennen wat men hier soms gevoelt, het onevenredige van Episoden en overgangen en het min gelukkig slagen van verscheidene regels. Anders

 kun-

kunnen wij den goeden aanleg roemen, met lof gewagen van verscheidene hier uitblinkende dichterlijke voorstellingen en vergelijkingen en hulde doen aan het edel den regtschapen Nederlander kenmerkend doel. Wij wenschen dus, dat de Heer VAN DEN BROEK het werk nog eens hervatte en zich dan met de uitgave niet te zeer haaste, hij zal dan vertrouwen wij, nog schooner lauweren verwerven.

De SPEER van Ithuriël, of Tafereelen en Schetsen op eene reis door Noord-Nederland *en naburige gewesten, bijeenverzameld door* W. KIST. *Tweede Deel. Te* Arnhem, *bij* I. A. Nijhoff. 289 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 5,80.

Dit boekdeel is onder den gezonden voorraad blijven liggen en ons nu eerst ter hand gesteld, en deze merke men dan ook als de eenige reden aan, waarom wij er eerst heden van gewagen. Het had eerdere vermelding verdiend, daar het zich, wegens den inhoud, boven vele andere leesboeken van uitspanning, zeer aanprijst, en het nuttige met het aangename vereenigt. Wanneer men in de gelegenheid is om na te zien, wat wij van het eerste Deel tijdig berigt hebben (*), dan zal het niet noodig zijn, over de benaming, inhoud en strekking van dit tweede opzettelijk te spreken, daar hetzelve met het

(*) Voor September 1835, bladz. 320—326.

het voorgaande een geheel uitmaakt en op dezelfde kenmerkende afwisselende manier is ingerigt. Wij prijzen dus de lezing daarvan aan, en verzekeren den lezer, dat hij er zich met voordeel en genoegen mede zal kunnen bezig houden. Het is goede Hollandsche kost, welke hier wordt opgedischt, en hartelijk wenschen wij, dat de heilzame wenken, welke hier in geen klein aantal gegeven zijn, niet veronachtzaamd maar ter harte genomen en in beoefening zullen gebragt worden. Aan de oproerige Belgen, indien zij het mogten lezen, zal het zeker minder bevallen; zij moeten hier harde waarheden hooren.

ALMANAK voor het Schoone en Goede, voor 1840. *Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck. *De prijs is f* 1,80.

JUVENTA. Almanak voor jonge lieden van beiderlei kunne, voor het jaar 1840. *Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck. *De prijs is f* 2,20.

Miniatuur ALMANAK voor het jaar 1840. *Vierde Jaargang. Te* Utrecht, *bij* L. E. Bosch en Zoon. *De prijs is* 90 *Cents.*

ALMANAK voor de Jeugd, voor het jaar 1840. *Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck. *De prijs is* 90 *Cents. Gekleurd f* 1,40.

AL-

ALMANAK tot gezellig Onderhoud, voor het jaar 1840. *Derde Jaargang. Te* Deventer, *bij* A. ter Gunne. *De prijs is* 30 *Cents.*

ALMANAK voor Dienstboden, voor het Schrikkeljaar 1840. *Eerste Jaar. Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten. *De prijs is* 60 *Cents.*

Nuttige en aangename TIJDKORTER in ledige oogenblikken, of Almanak voor het Schrikkeljaar 1840, *door* A. HAZELHOFF. *Acht en twintigste Jaargang. Te* Groningen, *bij* P. S. Barghoorn. *De prijs is* 25 *Cents.*

N°. 1. prijkt ook dit jaar weder behalve met eenige keurige plaatjes met eene bloemlezing van verhalen en stukjes in proza en poëzy, welker rijke verscheidenheid wel ten spoorslag strekken mag, om zich dit 21 jarige jaarboekje steeds aan te schaffen. Onder de plaatjes munt vooral uit dat naar de schilderij van den Heer PORTMAN, voorstellende den beroemden Russische Czaar in zijne woning te *Zaandam*, en onder de verhalen gelooven wij dat van den Heer TOUSSAINT, getiteld: *Een Vader*, om deszelfs eenvoudigheid en treffende waarheid gerustelijk eene eerste plaats te mogen aanwijzen. Gaarne hadden wij een of ander ter verdere aanprijzing uit dit boekje overgenomen, maar bij een zoo goeden voorraad is het moeijelijk eene keuze te doen, en gelooven wij best de lezers zelve te laten kiezen, wanneer zij iets over hebben tot aanschaffing van dit *schoone* en *goede* jaarboekje.

N°. 2.

N°. 2. treedt met haren voor jonge lieden van beider kunne met oordeel bijeengebragten inhoud ten tweede male in het publiek, en zal, wij twijfelen er niet aan, hartelijk welkom zijn, daar zij zich zoowel door nette plaatjes als goede stukjes aanbeveelt. Wij wenschen *Juventa* nu en voortaan een goeden uitslag.

N°. 3. is de minste onder zijne naamgenooten, wat den vorm, niet wat inhoud en uitvoering betreft. Wij dachten bij de lezing aan het oude spreekwoord: » dat onder kleinen vaak de besten zijn," en hoewel niet schitterende door weidschen titel of volumineusen inhoud, bevelen wij echter de eenvoudige miniatuur Almanak onzen landgenooten zeer aan.

N°. 4. houdt deszelfs roem als nuttig en aangenaam kinderboekje ook dit jaar weder staande, en is, bij deszelfs bevalligen inhoud, zeer geschikt om jeugdige lezers te leeren en tot het goede aan te sporen, en versierd met verscheidene plaatjes. Moge de lieve jeugd er dit jaar ook weder veel genoegen in vinden.

N°. 5. bevat bij eenen gemengden inhoud in proza en poëzy, waaronder eenige wezenlijke verdiensten bezittende stukjes uitmunten, eenige reeds versleten oude anecdoten. Dit verwonderde ons te meer, daar anders de inhoud met zorg schijnt verzameld te zijn. Zij strekke velen tot uitspanning en aangename lectuur.

Bij N°. 6. willen wij eenige oogenblikken langer stilstaan. Dit toch is het eerste jaar, dat eene dier-

ge-

gelijke Almanak het licht ziet, maar wij gelooven, niet de eerste maal dat aan de klasse van menschen waarvoor hetzelve geschreven is, een wezenlijke letterkundige dienst wordt betoond. Te regt wordt in de *Opdragt aan de dienstbaren in ons Vaderland*, waarmede dit boekske geopend wordt, betoogd, dat eene goede dienstbode zeer veel toebrengt tot het geluk in eene huishouding, en alle dienstbaren opgewekt, niet, als de bij, van de eene bloem op de andere te vliegen, maar zich aan hunne meesters te hechten: — en allezins gepast kwam ons dit slot voor:

»Het is alleen door een lang te zamen wonen, dat men zich aan elkander gewent, zich leert voegen en zich met elkaar gelukkig gevoelt. Dit geluk bij U, dienstbaren in ons vaderland! te bevorderen, en daardoor de som van geluk in de huisgezinnen te vermeerderen is ons doel. De Algoede zegene onze pogingen!"

Behalve een gemengden inhoud in proza en poëzy van de verdienstelijke hand van Mevr. VAN MEERTEN, P. MORES, FRANCIJNTJE DE BOER en anderen, bevat dit boekje verscheidene nuttige wenken en raadgevingen voor dienstbaren, die, werden zij meer in acht genomen en opgevolgd, ontwijfelbaar veel zouden toebrengen tot bevordering van zindelijkheid, gezondheid en orde, van de zijde zoowel der dienstbaren als der gediend wordende, en onmisbaar veel goeds stichten. Wij bevelen dit waardig en nuttig jaarboekje zeer in de bescherming onzer land-

landgenooten en hoopen dat ook de geringe prijs velen mag aansporen, zich hetzelve aan te schaffen en hunne dienstboden in handen te geven, wien het zeker een welkom geschenk zijn zal, en die in den toon der stukjes hier voorkomende, zoowel als in den aard der verhalen veel tot hun leering en nut zullen vinden.

Toen wij N°. 7 in handen namen, vroegen wij ons zelve, of men bij den snellen loop des tijds, nog *tijdkorters* noodig had? *Noodig*, gelooven wij niet, maar nuttig kunnen ze zijn, wanneer derzelver inhoud, zoo gemoedelijk, ernstig en welgemeend is, als die van dit kleine boekje, hetwelk door deszelfs vaak herhaalde weder verschijning reeds eene aanmoediging heeft, waarbij het overbodig is nog de onze te voegen.

MEN-

MENGELWERK.

GEDACHTEN

VAN

J. BURGERHOUDT,

Rustend Predikant te *Stavenisse*,

OVER

MATTH. XX: 1—16.

(*Vervolg en slot van bladz.* 642.)

Ik wil nu nog in de *derde* en laatste plaats het gedrag van den Heer in deze gelijkenis overwegen, om daaruit het Goddelijke van JEZUS ook als Leeraar op te merken en daaruit gewigtige lessen af te leiden.

A. *Vooreerst* moet ik u de verbazende vlugheid en tegenwoordigheid van JEZUS doen bewonderen. In het vorig Hoofdstuk wordt ons verhaald, dat er een uitwendig deugdzaam jongeling tot Hem kwam, welke op zijne vraag: wat moet ik goeds doen, opdat ik het eeuwige leven hebbe, zulk een voor hem, die het goede meest zocht om 's voordeels wil, zeer gepast antwoord van dien grooten Leeraar ontving, dat hij bedroefd henen ging; dat zijne discipelen, in het bijzonder de openhartige PETRUS, daaruit aanleiding namen, om te toonen, dat hij uit

den

den eisch, dien JEZUS dien jongeling deed, en uit hun dien overeenkomstig gedrag hoop op belooning schepten, welke JEZUS aan de eene zijde wel niet benam, maar aan de andere zijde toonde Hij toch aan, wat gevaar er in die opoffering, die zij om zijnen wil gedaan hadden, voor hen stak, om zich daarop werkeloos te verlaten en te verheffen; om hetwelk te keeren Hij hun de zoo gepaste als eeuwig bemoedigende spreuk onder het oog bragt: *maar vele laatsten zullen de eersten, en vele eersten de laatsten zijn.* En om hen en alle menschen nu te doen zien, hoedanig dat zijn kon, en waarvan het afhing, of men den voorrang in het koningrijk der hemelen hebben zal, daartoe stelt Hij op het oogenblik deze eenvoudige; natuurlijk schoone gelijkenis voor, waarin het voornaamste, (de reden waarom die Heer zoo met zijne arbeiders handelde, de reden van den voorrang, van de achting voor den een, boven den ander, waarop het in dezelve aankomt, waarin de waarde der gelijkenis gelegen is,) als wegschuilt, en door den, boven alle ijdele glorie ten eenenmale verhevenen en 's menschen vermogens opwekkenden JEZUS zoo onopgesmukt, ja als bedekt, en in het voorbijgaan, maar tevens zoo geheel wordt voorgedragen, dat het niet dan door eenigzins navorschende, maar dan ook duidelijk gezien wordt; zoodat elk lezer of hoorder opgewekt wordt, om naar deze verborgen schoonheden, naar deze parels in die schulpen te zoeken; wanneer men onder dat eenvoudig kleed, al spoe-

die kostbare goederen, schatten van waarde vindt, en het Goddelijk vernuft van den Heer bewondert bij de bepeinzing van alle, ook van deze zijne woorden voorgedragen in een oogenblik, en volmaaktelijk voorstellende wat Hij leeren en zijnen discipelen onder het oog wilde brengen. Wat ademt dit een verstand, een vernuft! Hoe kan treffender met de daad getoond worden, dat men het goede niet maar om eer, noch voordeel, maar om zijn zelfs wil, omdat het goed en edel is, betrachten moet .... Goddelijk!

B. De schoonheden in dit voorstel, die ik bedoel, en die zeker wel de gewigtigste zijn, heb ik nu voorgesteld, voor zoover zij namelijk het onderscheiden bestaan en karakter der arbeiders betroffen: hoe de trekken daarvan ook als in de schaduw lagen, bij nadere beschouwing vonden wij hen toch sterk genoeg, om het onderscheid tusschen uitgelezene en alledaagsche te zien; om de laatste onder de eerste, de eerste onder de laatste te rangschikken. De anderen, die ik nu ga voordragen, zijn meer nevenbeelden bij sieraden, tot verfraaijing van de schilderij.

1. Dat die Heer in den morgenstond en niet 's avonds te voren uitging om te huren, is niet oneigenaardig, als men maar onder het oog houdt, dat de Joden doorgaans, naar onze telling, ten zes uren 's ochtends hunnen dag begonnen, waardoor nog voegzame tijd ter aanneming voor dien dag was. Ook kan men het niet tot zijne oneer uitleggen,

gen, dat hij zoo dikwerf aannam, voor denzelfden dag; wie weet toch de veranderlijkheid der omstandigheden niet, (en het is een wijze, die er zich naar schikt) welke onvoorzienen arbeid kunnen noodig maken.

2. Dat dat huren door den Heer zelven en niet door zijn' rentmeester geschiedt, is met zijne waardigheid, die bij de betaling door zijnen rentmeester gehandhaafd werd, zeer wel overeen te brengen, uit aanmerking van het belang der zake. De welvaart van zijnen wijngaard hangt toch grootelijks af van de arbeiders, die er in werken: het kiezen en aannemen derzelven is dus van groot belang! Daarenboven is dit uit het oogpunt van het koningrijk der hemelen beschouwd, op God den Vader en zijnen zoon JEZUS CHRISTUS overgebragt, zeer eigenaardig: de eerste is het toch, uit wien alle dingen zijn, die het plan, waarnaar alles geschiedt, geformeerd heeft, en dus elk middelijk roept: de ander, de Zoon is het, aan wien Hij al het oordeel heeft overgegeven, door wien Hij loon en straf uitdeelt: hoe eigenaardig, gepast, overeenkomstig dus!

3. Van de eersten, die Hij huurde, lezen wij alleen, dat Hij het eens met hen wierd; van die ter derde en volgende ure niet; van deze uitdrukkelijk *zoo wat regt is, zal ik u geven*; dit spreekt reeds tot hun eer boven de eerste; het ademt toch al meerder vertrouwen, op dezer redelijkheid boven die; zij kregen ook met die ter

 zes-

zesde en ter negende ure den voorrang in de ontvangst hunner bezolding; voorts niets meer tot hun lof en eer; geen vereerende woorden van hun, gelijk van de laatste. Deze toch moesten worden voorgesteld, als met reden de eerste. Van die ter zesde en ter negende ure gehuurd wierden, was niets bijzonders boven die ter derde ure te melden; daarom ter voorkoming van langwijligheid in den stijl in het vijfde vers: *Wederom uitgegaan zijnde omtrent de zesde en de negende ure, deed Hij desgelijks.* JEZUS geeft zoo tevens (wij kunnen toch niet te veel beteekenis en kracht aan de woorden van JEZUS hechten, mits dat zij er natuurlijk ongedwongen in gelegen is) door die ter derde, zesde en negende ure gelijk te stellen, te kennen, hetgeen de ervaring van alle tijden bevestigt, dat er veel middelsoortige menschen zijn, noch zeer slecht, noch zeer goed.

4. Eene vierde schoonheid van den tweeden rang vind ik in de vraag, welke JEZUS den Heer in den mond legt aan die Hij ter elfde ure vond ledig staan; niet zeer malsch, noch vriendelijk; schijnbaar onteerend! *wat staat gij hier den geheelen dag ledig?* In den eersten opslag scheen dat toch niet fraai, maar eigenaardig, en het was geschikt, om hen te doen uitkomen, om te ontdekken, wat aard zij hadden, of zij zoo lui waren, of zij dat kwaad wilden aan de hand houden, en zich met leugens verdedigen: dan of zij trotsch waren en Hem met onbescheid antwoorden zouden; dan of zij onschuldig,

ver-

verstandig, nederig, waarheidlievend, naarstig waren, gelijk nu straks uit hun antwoord en gedrag gebleken is. En zoo leert JEZUS ons tevens de beste manier, om, bij schijnbare, maar nog niet bewezene schuld, te ontdekken, wat er in den mensch is; wie blijft bij onverhoedsche bestraffing met bewustheid van onschuld geheel onaangedaan, en bij bewustheid van schuld geheel verborgen?

5. Het achtste vers handhaaft de waardigheid des Heeren: hetgeen Hij zelf niet moest doen, gebiedt Hij zijnen dienaar te doen. JEZUS leert ons nergens laagheid, bestaande in nederlating tot verrigtingen, die beneden onzen rang zijn, wen zulks om gewigtige redenen niet noodig is; wanneer er alle laagheid uit wegvalt, dewijl dan die geringere dingen niet zoozeer het werk zijn, dat wij verrigten, als wel het noodig middel daartoe.

6. In dat 8ste en voorts in het 13de, 14de en 15de vers, verheerlijkt JEZUS verder den Heer en des huizes, door Hem als een waarlijk wijs, menschlievend, verstandig, ordelievendman voor te dragen.

a. Het is Hem niet genoeg, bevel aan zijnen Rentmeester ter betaling te geven. Hij, die geen menschenliefde noch wijze kennis bezat van hetgeen den mensch veredelt, had het gewis daarbij gelaten. Maar de Heer geeft zijnen rentmeester tevens de orde op, waarin hij elk zijn loon moest geven, *beginnende van de laatste tot de eerste.* JEZUS leert alzoo, dat men niemand, hij zij wie hij zij, den armen zoo min als den rijken, zoo min zijne

 schul-

schuldige eer, als loon mag onthouden, maar dat met dien elk naar verdienste bewijzen moet. Dit toch te ondervinden, is den besten de beste belooning, veredelt den waardigen, spoort den minderen aan en dient ter ontdekking van den onwaardigen, het eenig en beste middel tot zijne eindelijke verbetering.

b. In welk een beminnelijk achtingswaardig licht verschijnt ook die Heer des wijngaards in zijn gesprek met die misnoegde arbeiders.

JEZUS doet den Heer bij de handeling zijns rentmeesters tegenwoordig zijn, en leert dus, dat het niet onvoegelijk is, om bij eene bedenkelijke handeling den dienaar opgedragen, toe te zien op de bezwaren, die zich kunnen opdoen bij het uitvoeren van bevelen.

Hij dacht niet, gelijk trotsche, onmenschlievende zouden gedaan hebben: wat geef ik om die behoeftige schepsels, die mij niet missen kunnen. Ik weet, dat ik wel doe, zij hebben niets meer te vorderen, en dat is genoeg! Neen, Hij liet zich degelijk met hen in, maar hoe? Met deftigheid en waardigheid, opdat het geen verward gesprek zou worden; opdat er geen woord van Hem verloren zou gaan, laat JEZUS ons in het 13de vers zien, dat Hij maar tot éénen van dat soort bescheidenlijk zeide: *Vriend!* mensch, wiens welzijn ik zoek! hoe nederig, hoe innemend! *ik doe u geen onregt; zijt gij niet met mij eens geworden voor éénen penning?* hebt gij uw loon van mij niet moeten

be-

bepalen, daar bepaalde toezegging van moeten krijgen, voor gij begont? Hoe fijn brengt JEZUS hun zoo hun minder vertrouwen op Hem onder het oog, zoowel als het onredelijke van hun misnoegen! Zij ontvingen, hetwelk zij, voor zij begonnen, hadden ingestemd; wat wilt gij dan meer! hoe overtuigend! *neemt het uwe en gaat heen!* hoe overeenkomstig de mate van achting, die zij verdienden! Nu konden zij voelen, hoe onbillijk en wederregtelijk het was, dat zij meer begeerden, terwijl Hij, om hunnen nijd en afgunst te bestrijden er bijvoegt: *Ik wil dezen laatsten ook geven gelijk als u.* Hoe ernstig en waardig! wat moesten zij hunne onmagt voelen! Hoe beschamend voor hunnen trots! — *of is het mij niet geoorloofd, met het mijne te doen, wat ik wil!* hoe overtuigend en verstommend! Dat spreekt immers van zelf, dat een iegelijk met het zijne mag doen, wat hij wil! Uit gevoel van onregt kon dus hun misnoegen onmogelijk voortkomen; het moest dus iets erger zijn; scheele nijd, hatelijke afgunst, Hoe beschamend! zieltreffend bragt dit hun deze nadrukkelijke vraag onder het oog; *of* (daar al het andere niet wezen kan) *is uw oog boos omdat ik goed ben!* hoe onmenschelijk, hoe duivelsch zou dat zijn! Let wel, dat alles draagt JEZUS vragende, niet stellig bewerende, niet verwijtende voor, dat zou de weg niet tot verbetering, maar tot verbittering zijn! of men moet met verstokte te doen hebben, die daar voor bekend zijn,

 die,

die, gelijk vele Fariseeën, de onnoozele misleiden en bederven! die moet men, gelijk JEZUS, stellig zeggen, (kan men het bewijzen) waarvoor men hen houdt! anders, als men tegen het kwade de conscientie en het zedelijk gevoel maar luid doet spreken, dan heeft men bestraffende genoeg gedaan; al wat men meer doet, ademt geene liefde, maar trotschheid of haat, die verbittert; en om de conscientie en het zedelijk gevoel te doen spreken, heeft men de waarheid maar te ontdekken, en het verfoeijelijke van het kwaad, ook door het tegenovergestelde goed, te vertoonen.

Let nog, dat de onvergelijkelijke JEZUS, den Heer, om de misnoegden te bevredigen, zich niet laat beroepen op de meerdere voortreffelijkheid hunner later gehuurde mededienstknechten: neen, wat Hem tot meerdere belooning bewoog, ging hun niet aan; dit voor te dragen zou laagheid geweest zijn, even of Hij zijne handelwijs aan hun oordeel opdroeg; en ook onverstand, omdat dit bij zulke hoogmoedige, noch overtuiging, noch liefde, maar veel eerder haat zou verwekt hebben.

7. Eindelijk nog een paar trekken van schoonheid in JEZUS gelijkenis: — hoe juist spreekt de nijd, de eigenbaat? hoe levendig de werkheiligheid in de volmaakt Goddelijke woorden van JEZUS?

a. In de woorden der misnoegde in het 12de vers: *deze laatste hebben maar één uur gearbeid!* Zij gebruiken een woord, dat geen zwaar werk

maar

maar slechts bezig zijn, uitdrukt; zoo is nijd gewoon de verdiensten van een ander zoo klein mogelijk voor te stellen, eer te verkleinen dan te vergrooten.

b. en Gij hebt ze ons gelijk gemaakt, *wij*, *die den last des daags en de hitte*, in dien oord soms groot, *gedragen hebben!* Zoo meet baatzucht eigen verdiensten uit.

c. En zie daar tevens het beeld van den werkheiligen; dit heb ik gedaan, en dat heb ik gedaan! even of het genoeg was, als het uitwendige maar met de letter der wet overeenstemt, zonder op het beginsel, waaruit, de wijze waarop, of het einde waartoe, waarvan ondertusschen de zedelijke waardé onzer bedrijven afhangt, een oogenblik te letten. Als wij het eene doen, maar het andere nalaten, b. v. de naarstigheid, de orde in onze zaken, de trouw aan onzen meerderen, de weldadigheid betrachten; maar dat doen ten koste van opregtheid, van waarachtigheid, dan hebben wij veel overeenkomst met die min edele in den tekst, die ook wel gewerkt hadden, maar wien het, gelijk gebleken is, aan liefde ontbrak. Dan past het woord van JAKOBUS op ons: *die de geheele wet zal houden, maar in één zal struikelen*, een kwaad blijft aan de hand houden, *die is schuldig aan alle!* Het blijkt dan toch, dat geen liefde Gods tot *al* wat goed is, *omdat het dat is*, ons bezielt, maar dat slechts, gelijk bij dien rijken jongeling, eigenbaat ons beginsel is.

Hoe rijk in schoonheid! hoe vol van leering (en hoeveel zal ik voorbij zien!) zijn de woorden van JEZUS niet, gelijk de werken in de natuur; hoe meer men zoekt, hoe meer men vindt! zoeken wij dan in Gods werken, woorden, wegen, wij zullen vinden; kennisse Gods, liefde Gods, vreeze Gods, vertrouwen op God; zaligheid! *Dit is het eeuwige leven, dat zij u kennen*, enz.

Nog een paar leeringen uit de gelijkenis:

1. God ziet op het hart.

Is er eene plaats in Gods H. woord, die ons leert, waar het bij God op aankomt, wat bij Hem van waardij is, het is deze: niet het meeste behaagt Hem het uitwendige; dan moesten de eerstgehuurde en langstgeblevene zeker het meeste loon ontvangen hebben! Neen, reinigen wij het binnenste, door liefde Gods, en afkeer van al wat niet zuiver, niet edel, niet Goddelijk is, bij ons te kweeken. De rijke natuur; de volmaakte voorzienigheid en de Goddelijke openbaring; bovenal Gods evenbeeld JEZUS CHRISTUS kunnen daartoe, ter beschouwing, (wij zien het in onzen tekst) en ter beoefening niet genoeg aangeprezen worden! En het gevolg zal zijn, *alles zal ons rein zijn!* alle onze gangen, verrigtingen, wenschen, woorden, bedoelingen en bedrijven zullen van onze edele gevoelens, van onze wijsheid en liefde getuigen.

2. *Vele eersten zullen de laatsten zijn!* ter waarschuwing! Wat groot is bij de wereld, door zich bij dezelve te regtvaardigen, is een gruwel bij God:

het

het zij ons dus in de eerste plaats niet te doen, het zij ons niet genoeg, groot bij de wereld te zijn! God ziet het hart aan: wij zien het in den tekst, *waarheid*, *opregtheid*, *nederigheid*, *vertrouwen op*, *tevredenheid met God*, *standvastigheid in de aanwending van de best mogelijke middelen*, zijn de middelen, om in zijne hoogste gunst en het meeste loon te deelen.

3. Eindelijk, *vele laatste zullen de eersten zijn!* ter bemoediging! Ofschoon miskend, veracht, achteraan gezet bij de wereld, die maar aanziet wat voor oogen is, dit bepaalt onze waarde, dit bewerkt 's menschen zaligheid niet, indien maar waarheid, wijsheid, liefde Gods ons bezielen, wij zullen behouden, ja bekroond worden, Amen!

PROEVE EENER ERNSTIGE BESCHOUWING DER THANS HEERSCHENDE VEEZIEKTEN,

DOOR

J. BOUMAN, in de *Beemster*.

Schier elk verschijnsel en bijzonder voorval in de Natuur, iedere gebeurtenis en merkwaardige bijzonderheid in het maatschappelijk leven, wordt door zoo vele verschillende menschen, ook al zeer onderscheidenlijk beoordeeld. Dáár toch, waar de een de straffende hand eener vergramde Godheid meent op te merken, ziet de ander niets meer dan

een

een zamenloop van omstandigheden, die het onvermijdelijk gevolg zijn van den gewonen loop der Natuur. Terwijl de eerste met angst en vreeze de toekomst te gemoet ziet, en zoo doende door noodelooze bekommering voor het tegenwoordige zich zelve een groot deel der genoegens dezes levens ontzegt, is de laatste opgeruimd en welgemoed, bewondert in den loop der dingen, de alwijze hand eener liefdevolle en teederzorgende Voorzienigheid.

Intusschen zijn er ook sommigen, die de alwijze beschikkingen eener Goddelijke Voorzienigheid, zoo al niet regtstreeks loochenen, dan toch wel grootelijks betwijfelen, en dienvolgens alles wat er in den loop der Natuur plaats grijpt, aan het toeval of een blind noodlot toeschrijven. Dezulken bewonderen evenmin het schoone en verhevene, het Goddelijke en wonderbare in de Natuur; als dat het vaak schijnbaar onbevallige, minguustige en noodlottige hun gemoed eenigermate kan treffen. Zij zijn koud en ongevoelig voor elken indruk, dien de heerlijke schepping op het menschelijk gemoed moest maken. Zij zijn doof en onverschillig, niet slechts voor de stem der menschelijkheid, maar ook vooral voor die treffende, zachte en liefelijke taal, waardoor de eeuwige Liefde nog telkens, in de ons omringende werken der Natuur tot ons spreekt: niet slechts in de groote gewrochten der schepping, maar ook in de duizende wonderen en voortbrengselen dezer aarde, zoowel als in de geschiedenis van het menschelijke leven.

Wan-

Wanneer wij menschen ieder voorval of gebeurtenis, die men in minder of meerder mate als eene wezenlijke of schijnbare volksramp kan beschouwen, al aanstonds houden voor een stellige straf, die om der zonden wille ons door een vergramd Opperwezen wordt toegezonden, dan handelen wij, mijns inziens, al zeer verkeerd. Zulk een denkbeeld of gevoelen is niet slechts onteerend voor het heilige en volmaakte Wezen, hetwelk alles met grenzelooze wijsheid en liefde regeert; maar maakt bovendien ook den mensch zorgeloos, onverschillig en traag: werkt de edelste en ijverigste pogingen door brave en verlichte menschenvrienden, ter afwering of stuiting dier rampen aangewend ten sterksten tegen: — en staat de bevordering der goede zaak alzoo regtstreeks in den weg.

Toen in de vorige eeuw de runderpest zoo vele landlieden de treffendste verliezen deed ondergaan, merkten velen dit aan, als eene straffe des Hemels, en dat had destijds eene zeer nadeelige strekking en ongunstigen invloed op het wel slagen der, door kundige Staats- en Landhuishoudkundige genomen, maatregelen, tot stuiting en zoo mogelijke afwending van het kwaad.

Dat onze goede Voorouders ten dezen opzigte minder met opzet, dan wel ter goeder trouw gedwaald zullen hebben, daaraan willen wij niet twijfelen. Hunne minder opgeklaarde Godsdienstkennis, en vooral ook de destijds nog algemeen heerschende onkunde in de Natuur, derzelver wetten

en

en krachten, moest noodwendig veel bijdragen tot die meer duistere denkbeelden en begrippen, die hunnen leeftijd kenmerkt. Wij willen hen daarom niet veroordeelen, of te minder achten: zij konden des ongeacht brave en Godsdienstige menschen zijn.

Dat de menschelijke geest sedert ruim een halve eeuw, ten opzigte der kunsten en wetenschappen, groote vorderingen heeft gemaakt, is klaar. Vooral heeft men in het rijk der Natuur door herhaalde proefnemingen en aanhoudend en onvermoeid onderzoek, verbazende ontdekkingen gedaan. Men heeft de door de liefderijke en geenwigzorgende Voorzienigheid in de Natuur gelegde krachten, die naar vaste en onveranderlijke wetten werken, meer duidelijk leeren kennen en opmerken. Deze vorderingen en ontdekkingen hebben ook zeer veel bijgedragen tot ware Godsdienstige verlichting en beschaving; hoezeer (dit mogen wij niet ontkennen,) ook weleens tot het ergste ongeloof onschuldige aanleiding gegeven.

Die vorderingen van den menschelijken geest, konden niet nalaten, derzelver weldadigen invloed verder uit te breiden. Van lieverlede gingen meer zuivere denkbeelden en juistere begrippen van God en Godsdienst uit de hoogere standen in het dagelijksche leven over. — Langzamerhand verspreidde zich meerder kennis en opgeklaardheid aangaande de heerlijke werken des Scheppers, onder alle standen der maatschappij; — en zoo is in vereeniging der edele pogingen van ware menschenvrienden, tot

tot verbetering der scholen en van het onderwijs der jeugd, met den meesten ijver aangewend, de verlichting en beschaving, ook tot den kring der landlieden doorgedrongen. Althans in deze Provincie (*Noord-Holland*) staat de landelijke stand grootendeels in dit opzigt gunstig bekend.

Het was ten gevolge dier overtuiging dat ik, in eene zinsnede, voorkomende in een opstel: *Over de heerschende Longziekte onder het Rundvee*, geplaatst in het Handelsblad van 25 Mei j. l., mijne verwachting te kennen gaf: dat men thans de heerschende veeziekte toch niet, gelijk vroeger de runderpest, meer zal beschouwen als eene stellige straffe des Hemels, om der zonden wille ons toegezonden.

De Heer R. GAASBEEK, van *Leiderdorp*, heeft, (*) na mijn schrijven tegen de door den Heer J. VAN HERTUM voorgedragen maatregelen en middelen van Policie etc., te hebben toegejuicht, eenige aanmerkingen, of liever gemoedelijke bedenkingen, tegen eenige door mij aldaar gebezigde uitdrukkingen, in het midden gebragt.

Om evenwel niet verkeerd te worden begrepen, of tot mingunstige beoordeelingen aanleiding te geven, wil ik bij deze gelegenheid, bij de ontwikkeling van eenige bijzonderheden, tot nadere opheldering en verklaring van mijn gezegde aldaar, mij thans meer opzettelijk bepalen.

De bedenkingen door den Heer R. GAASBEEK, betrek-

(*) Zie Handelsblad van 30 Mei j. l.

trekkelijk het denkbeeld van Goddelijke straffen enz., in het midden gebragt, zijn, zoo ik zijn Eds. meening wel heb begrepen, van dien aard, dat ik mij vrij wel met dezelve kan vereenigen.

Trouwens, het was ook geenszins mijne bedoeling, ligtzinnigheid of ongeloof te bevorderen, of in de hand te werken. In geene deelen. Ik wilde alleen met een enkelen wenk, opmerkzaam maken, op den nadeeligen en schadelijken invloed, welken dweepzucht, vooroordeel en kleingeestigheid op de bevordering van ware verlichting en deugdelijke beschouwing uitoefenen.

Als wij, overeenkomstig de leer des Grooten Stichters van onze gezegende Godsdienst, ons de Godheid voorstellen, onder het beminnelijk beeld van een tedermianend en liefderijk zorgend Vader, die geen lust heeft in 's menschen dood, maar daarin, dat hij zich bekeere en leve; die ons met onbegrensde liefde gadeslaat en weldoet, dan moet het denkbeeld of gevoelen: dat die eeuwige en onuitputbare Liefde het zoude kunnen goedvinden, zijne kinderen, op dergelijk eene wijze, in vervoering van gramschap, om der zonden wille, te straffen, ons gevoel van eerbied, bewondering en dankbare verheerlijking Zijner onpeilbare goedheid, al zeer hinderlijk en grievend wezen.

Dat de sedert eenige jaren heerschende veeziekte, in sommige Provinciën van ons Vaderland, voor een aantal landlieden zeer noodlottig is geweest, is maar al te waar; velen zijn door dit treurig onheil

ge-

geheel en al van hun bestaan beroofd en in armoede gedompeld. Intusschen mogen wij ook hier niet verzwijgen, die middelen, welke voor ieder veehouder nog verkrijgbaar zijn, om zooveel mogelijk de geledene schade eenigermate te herstellen. Ik bedoel het voor lang bestaande Veefonds, en de Maatschappij van Veeverzekering te *Middelburg*, door welke inrigtingen aan de plaats hebbende verliezen kan worden te gemoet gekomen. — Wij aarzelen niet, het bestaan dezer fondsen als een wezenlijken zegen voor den rampspoedigen veeman aan te merken.

De berigten, die wij van tijd tot tijd uit de besmette streken ontvingen, waren en zijn nog vaak treurig en ontmoedigend. Vele landlieden toch worden, door het herhaald afsterven van hun vee, allengs meer en meer uitgeput en onvermogend. Maar zouden wij nu juist daarom die menschen, die zoo bijzonder door de veeziekte worden bezocht, als meer schuldig beschouwen? Dat zij verre! Of zou het niet ten hoogsten laakbaar en onverstandig zijn, indien wij, die tot nog toe verschoond zijn gebleven, zulks aan onze meerdere deugd en braafheid willen toeschrijven?

Hebben er in de Natuur dikwijls dingen plaats, die den eenvoudigen onverklaarbaar toeschijnen; terwijl de meer opgeklaarde en beter onderrigte er zich zeer goed reden van weet te geven, waardoor al het onverklaarbare als van zelf vervalt: hoe? zouden er dan voor het menschelijk verstand geene raad-

vandaar in het Godsbestuur overblijven? en niet voor den Zoon des stofs nog veel voor eene hoogere ontwikkeling verborgen zijn? Dit zij ons genoeg, ootmoedig te gelooven, dat God met wijsheid en liefde ons regeert, en dat, wat ons hier op aarde soms ook moge treffen, Hij ons immer tot een liefhebbend en teederminnend Vader *wil*, *kan* en *zal* zijn. Dit denkbeeld boezemt ons te meerder vertrouwen nopens onze uitzigten voor dit en het volgend leven in, naarmate wij te duidelijker en opgehelderder inzigten hebben verkregen van de wijze, op welke de Heer der Natuur den loop der dingen, volgens vaste wetten en zekere in de Natuur gelegde krachten, regelt.

De heerschende veeziekten ontstaan voorzeker door natuurlijke oorzaken; dit mogen wij veilig vast stellen. Al kunnen wij die oorzaken niet altijd ten eersten ontdekken en aanwijzen; wij zijn echter als redelijke en zedelijke wezens verpligt, zooveel mogelijk die oorzaken op te sporen, ten einde met te meerder grond van zekerheid, de meest doelmatige en gepaste middelen te kunnen aanwenden, waardoor die onheilen kunnen worden afgewend. Even zeer moeten wij al de hulpmiddelen, die in onze magt staan, tot afwending dier rampen, aanwenden, en bij de overtuiging dat deze dingen ons geenszins door een wrekend regter, of onmedoogend heerscher worden toegezonden, maar veeleer zijn te beschouwen, als vaderlijke beproevingen en wenken, die geen ander doel heb-

hebben, dan om het wezenlijk geluk zijner geliefde kinderen te bevorderen, den zegen diens liefderijken Vaders daarop afsmeken en biddend inwachten.

(*Het vervolg en slot in de volgende maand.*)

CLASSIFICATIE DER MENSCHEN.

Een oud Rabbijn verdeelde de menschen, ten aanzien van hunne beginselen en zedelijke daden, in *vier* klassen.

Tot de *eerste* klasse behooren zij, die zeggen: » het mijne is het mijne, en het uwe moet ik ook bezitten." Het is de soort van oneerlijke, trouwlooze, bedriegelijke en vermogende menschen, die alles voor zich begeeren.

De *tweede* klasse bevat de zoodanigen, die zeggen: » het mijne is het mijne en het uwe het uwe." Het zijn die menschen; die niemand kwaad, maar ook niemand goed doen. Zij zijn strikt eerlijk, maar meenen ook, dat, als zij hunne schulden betaald hebben, zij aan niemand iets meer schuldig zijn.

In de *derde* klasse zijn zij, die zeggen: » het mijne is het uwe, mits dat het uwe het mijne zij." Zij gaan van het beginsel der wederzijdsche dienstbetooning uit, zijn goede buren, verpligtende helpers, maar rekenen er ook op, dat men van de andere zijde in dit opzigt niet te kort schieten zal.

De *vierde* klasse eindelijk is zaamgesteld uit hen, die zeggen: » het mijne is het uwe." Deze zijn de

de edele, weldoende, liefdevolle, onbaatzuchtigen, die hun vermogen beschouwen, als een talent hun door God toevertrouwd, om anderen daarmede ten nutte te zijn. Zij zoeken niet het hunne, maar hetgeen eens anderen is.

Wanneer men nu naar deze classificatie de menschen beoordeelt, wat zal de slotsom zijn? De eerste en tweede klasse zal millioenen tellen, de derde veel minder, en hoe vele zal men tot de vierde klasse brengen? Dat ieder zijne hand op zijn hart legge, en deze vraag opregt beantwoorde!

SCHLEIERMACHER EN *JACOBI*.

SCHLEIERMACHER had, in het jaar 1818, het genoegen den Duitschen wijsgeer F. H. JACOBI te *Munchen* te ontmoeten. Beide wenschten hunne verschillende wijsgeerige inzigten te vereenigen. Vier dagen besteedden zij hiertoe, maar zonder vrucht. SCHLEIERMACHER brak eindelijk een diepzinnig gesprek plotseling af, met lagchende te zeggen: »Gij zoudt wel wenschen, dat God verklaarde, dat uwe inzigten de ware zijn." JACOBI hem vriendelijk op den schouder kloppende, zeide: »Wat ben ik gelukkig, dat gij niet begeert, dat God uwe begrippen bekrachtigt."

Was het zoo niet ten allen tijde? Wenscht ieder niet, dat zijn haan koning kraaije?

TREK

TREK VAN DE EDELE DENKWIJZE VAN *WASHINGTON.*

Toen WASHINGTON President der Vereenigde Staten van *Amerika* was, werd hem, door een zijner oudste en hartelijkste vrienden, het verzoek gedaan, om hem met eenen opengevallen en voordeeligen post te willen begunstigen, welken hij alleen het regt had te begeven. Deze vriend was WASHINGTON's krijgsmakker geweest en had hem in het veld vele bewijzen van gehechtheid gegeven. Hij was daarna de huisvriend van den President geworden, en de geheele wereld dacht, dat hij slechts om den post te vragen had, om dien te verkrijgen. Hierdoor zou de betrekking tusschen de twee vrienden nog grooter worden, en de mingegoede zou zich voor het overige zijns levens van een aangenaam onderhoud verzekerd zien.

Deze verwachting scheen nog te zekerder, dewijl een andere sollicitant een verklaard tegenstander van WASHINGTON was, in deszelfs politieke loopbaan. Hij kon dus geen de minste aanspraak maken op de gunst en vooringenomenheid des Presidents voor hem. En echter WASHINGTON begunstigde hem met den post, tot ieders verbazing.

Een gemeenzaam vriend waagde het, den Generaal zijne bevreemding over deze handelwijze open te leggen, en noemde dezelve onregtvaardig. WAS-

WASHINGTON antwoordde hem: »Ik zie en ontvang mijnen ouden vriend met het grootste genoegen. Ik bemin hem hartelijk. Hij zal mij altijd welkom zijn. Maar met al zijne goede hoedanigheden, is hij niet geschikt voor dien post. De ander bezit juist al die talenten, welke daartoe noodig zijn. Ik heb dus moeten kiezen. Mijne persoonlijke gevoelens hadden hier geene stem. In dit geval was ik niet GEORGE WASHINGTON, maar de President der Vereenigde Staten. Als GEORGE WASHINGTON zal ik mijnen ouden krijgsmakker alle mogelijke diensten bewijzen; maar als President der Vereenigde Staten kan ik niets voor hem doen."

Welk eene regtschapenheid! Welk een voorbeeld, dat vaderlandsliefde boven vriendschap moet gelden!

BRIEF VAN *BONAPARTE* AAN *TISSOT*.

Onder de brieven, in de nalatenschap van den beroemden Geneesheer TISSOT gevonden, is er een van het jaar 1787, op welken de Doctor niet geantwoord heeft, maar integendeel deze aanteekening had geplaatst: »*niet beantwoord, weinig beduidend*." En toch was deze brief van een man, die twintig jaren later twee kroonen droeg, kroonen uitdeelde en de wereld met zijnen krijgsroem vervulde; hij was VAN BONAPARTE, toenmaals Artillerie-Officier in garnizoen te *Douaij*, maar met verlof bij zijne familie op *Corsika*. Hij schreef aan TIS-

SOT

SOT, uit *Ajaccio*, om zijnen raad in te nemen omtrent den gezondheidstoestand van een' zeventigjarigen, jichtigen Oud-Oom. TISSOT heeft, door zijne aanteekening op den brief, denzelven juist beoordeeld; hij bevat niets belangrijks, en wemelt van taal- en spelfouten, van welke sommige zelfs in het belagchelijke vallen. Zoo schrijft hij b. v. naar het Italiaansch *Monsieu*, in plaats van *Monsieur*, *dizéré* in plaats van *dirigé* enz. De onderteekening is: *Bonaparte, officier d'artillerie au Regiment de la Fère.*

DE DICHTER BESCHAAMD.

Een jong mensch, die somtijds wel eens een gedichtje maakte, verzocht aan LUKAS TRIP, die lid van den raad was, om hem met het een of ander postje te begunstigen. Om dit verzoek aan te dringen had de jongeling zijne smeekbede in verzen gesteld, waarin hij TRIP, zoo niet met AUGUSTUS, althans met MECENAS vergeleek, en die vergelijking vrij breed uitwerkte. Toen TRIP het stuk gelezen had, gaf hij het terug met deze woorden: »ik ben zoo min MECENAS, mijn Heer! als gij HORATIUS zijt."

ANECDOTE AANGAANDE DEN HOOGDUITSCHEN DICHTER *FREDRIK VON HAGEDORN.*

Wanneer deze beroemde dichter, die den 28sten Oc-

October 1754, in den ouderdom van 47 jaren overleed, *Epigrammen* wilde maken, bediende hij zich meest van het huis des Boekdrukkers JOHAN CARL BOHN, die een zijner grootste vrienden was, in wiens eene achterkamer eene uitgelezen bibliotheek stond, en waar het zeer stil was. Als hij dan zich geneigd vond, om genoemde gedichten te maken, schreef hij voormiddags aan zijnen vriend een briefje, ongeveer van dezen inhoud:

» Heden namiddag te drie ure zal ik mij in uwe bibliotheek bevinden, om aldaar in de eenzaamheid eenige uren door te brengen. Ik verzoek u voor mij gereed te hebben drie flesschen Eutiner bier, waarvan de kurken zóó los gemaakt zijn, dat men dezelve gemakkelijk in eens er af kan trekken, en drie nieuwe pijpen, alle ligt en goed met knaster gestopt."

DE OPZIGTIGE KLEEDERDRAGT TREFFEND BERISPT.

Eene dame, die zich te *Longchamps* door eene kleeding, welke den natuurstaat nabootsen moest, had onderscheiden, kreeg eenige dagen daarna een mahoniehouten koffertje ten geschenk, waaraan een gouden sleutel hing, en dat ten opschrift had: *Gewaad voor Mevrouw* ***. Men bragt haar dit koffertje, terwijl zij in een talrijk gezelschap zich bevond. Ieder was even nieuwsgierig, welk een fraai gewaad hetzelve bevatten zou. De een voor-

spel-

spelde dit, de ander verwachtte dat. Naauwelijks kon men wachten tot dat het koffertje geopend was, en toen vond men in hetzelve ...... een VIJGEBLAD.

VOOR- EN TEGENSPOED.

BESPIEGELING OP DEN EERSTEN DAG DES JAARS.

De tijd rolt als deez' bergstroom voort.
BORGER. Aan de Rijn.

Deez' dag deed weer een jaar verzinken,
Daar 't als een schaduw ons ontvloog;
En toen wij 't zonlicht zagen blinken,
Stond ons het nieuwe jaar voor 't oog.
Wat schonk u 't oude jaar, mijn waarden?
Herinnert ge uw met vreugd daaraan?
Of stort gij menig droeve traan
Om 't geen u deze tijdkring baarde?
Denk, denk de wisselvalligheid
Houdt het bestuur steeds hier beneden;
En waar ge op aard'e rigt uw schreden,
Alom is vreugd' en smart verspreid!

'tZegt niets, als voorspoed blinkt, waar gij ook heen moogt treeden,
En als uw aardsch genot zich dagelijks vermeêrt,
Terwijl een rozenbaan zich slingert om uw schreden,
En als geen onweerswolk, uw levenshulkje deert.

't Zegt niets, als ge uw gezin in overvloed ziet leven,
En als een dartlend kroost, uw huwel wellust schenkt,

Dat gij dan van dien schat, den armen iets wilt geven,
Of dat gij wêeuw en wees' van uwe tafel drenkt.

Dan zegt het niets dees' aard' een paradijs te noemen,
Daar ge in gevoel verzinkt, om 't geen u God bewijst,
't Zegt niets, dan vergenoegd te leven! — ja te roemen,
Te juichen in Gods gunst, daar gij zijn grootheid prijst!

't Zegt meer, als rampspoed in een afgrond u doet staren,
En als 't kortzigtig oog hier nergens uitkomst ziet,
Dat gij in nood en dood, gelijk in voorspoeds-jaren
Hem prijst, die 't ongeval ook door Zijn wil gebiedt!

't Zegt meer, als ge uw gezin op 't wreedst ten prooi ziet geven,
Aan kommer en gebrek, en waar g' uw' oogen wendt,
Den tegenspoed en smart op uwe paden ziet zweven,
En gij geen eindpaal ziet van droef'nis en ellend.

't Zegt meer dan met geduld en lijdzaamheid te gader
Te roemen in uw ramp en kommervol bestaan;
En het geloovig oog te rigten op uw Vader,
Te juichen: » wat God deed is immer welgedaan!"

Maar volgt gij Jezus leer, dan leeft gij steeds tevreden,
't Zij voorspoed u verheugt, 't zij tegenspoed u treft,
Denkt ge: » onbestendigheid kroont alles hier beneden,"
» Hetgeen mij God beschikt, heeft vast een wijze reden:"
Gij zult gelukkig zijn, als ge immer dit beseft!

Wat dan uw lot ook was, in 't jaar dat is verdwenen,
Het zij dat dan uw weg ook vlak of hobb'lig waar;
Deez' dag geen droevig oog; — laat af van 't eind'loos weenen,
Dat elk zich in zijn kring in het gebed vereenen,
Gods zegen smeekend, op den eersten dag van 't jaar.

Word.

Wordt dus het nieuwe jaar, Godsdienstig ingetreden,
Daar elk zich weer op nieuw verbindt aan zijnen God,
En is 't de taal des harts, die doorstraalt in die bede,
Zoo blijft die God ook wis de leidsman hunner schreden,
En leven zij gerust, bij 't wiss'len van hun lot.

Zoo worde jaar op jaar bedolven,
In grenzelooze eeuwigheid;
En weggevoerd op Léthe's (*) golven,
Verzinke 't in vergetelheid.
Laat vrij dan storm en onweersvlagen,
De lucht bewolken op ons pad:
Naar 't geen des Heeren woord bevat,
Ziet elk eens d' eeuwgen morgen dagen;
En is die morgen eenmaal daar,
Zoo loont hij dubbel al ons strijden,
Hij daagt en maakt een eind' aan 't lijden,
Als d' eerste dag van 't nieuwe jaar!

December 1838. A. W. M...IJN.
te '*s G*.......*ge*.

DES CHRISTENS VADERLAND.

Waar is des Christens vaderland? —
Ver boven maan en sterrebogen,
Waar, ongezien van sterfelijke oogen,
Op 't heilig outer in den hoogen,
Het eeuwig vuur der liefde brandt: —
Daar is ons vaderland.

Wat is des Christens vaderland? —
Het is het rijk der zalige engelen,

Waar

(*) *De stroom der vergetelheid.* Mythologie.

Waar liefde en vrêe innen zich mengelen,
En aller zielen zaâm zich strengelen
Tot éénen onverbreekb'ren band: —
Dat is ons Vaderland.

Hoe heet des Christens vaderland? —
Het land der rust, het rijk van vrede,
Het vaderhuis, het zalig eden,
Het rijk, waar 't heil ons elke trede,
Zijn rozen strooit; het Hemelsch land: —
Zoo heet ons vaderland.

Wat ziet men in dat vaderland? —
Daar ziet men 't levend water vloeijen,
Daar ziet men 't eeuwig licht steeds gloeijen,
En rozen zonder doornen bloeijen: —
Ja, broeders zulk een heerlijk land
Is 't eeuwig vaderland.

Wat doet men in dat vaderland? —
Daar zullen wij, op nieuw geboren,
God zien, en JEZUS stemme hooren,
En eeuwiglijk, met de Eng'lenkôren,
Hem zingen, voor wien 't harte brandt: —
Dat doen we in 't vaderland.

Wie komt er in dat vaderland? —
Slechts zij, des Heeren ware vrienden,
Die, onder 't oog van den Alzienden,
Den Heer in waren ootmoed dienden;
Slechts hij, wiens ziel van liefde brandt, —
Beërft dat vaderland.

's Gravenhage, 1839. P. J. ANDRIESSEN.

AAN MIJN JONGSTE KIND, NA DE HERSTELLING UIT EENE GEVAARLIJKE ZIEKTE.

Wichtjen, ons van God gegeven,
Welkom, welkom in het leven!
Dit was uwer oudrengroet.
Met een dankbaar, blij gemoed
Drukten we u aan 't minnend harte;
Vaderangst en moeder smarte
Voelden, kenden wij niet meer:
En wij dankten God den Heer.

Aan de moederborst gelegen;
Dauwde u 't heerlijkst voedsel tegen:
En wij prachten op uw' groei,
En wij juichten om uw' bloei.
Maar ... weêr was ons angst beschoren;
Vrees moest onze vreugd verstoren:
Lijdend zonkt ge in 't wiegje neêr:
En wij baden God den Heer.

Treurend zagen wij u lijden,
Met uw krankheid worstlen, strijden,
Zwakker werd, van stond tot stond,
De ademtogt uit uwen mond;
Flaauw slechts sloegt gij de oogen open;
Kon ons hart nog redding hopen?...
Ach! die hoop zonk, keer op keer:
Maar wij baden God den Heer.

Toen wij zoo den slag verbeidden,
Die van 't leven u zou scheiden,

Hoor-

Hoorde God ons smeekgebed,
En, mijn kind, gij waart gered!
Jongen, tweemaal ons gegeven,
Welkom, welkom in het leven!
Zoo klinkt onze groete weêr,
En wij danken God den Heer.

Kind! wat zal de toekomst baren?
Beiden u, met hooger jaren,
Dagen van gewenscht genot!
Voorspoed, zegen in uw lot!
Zult gij deugdzaam, edel handlen?
Waardig uwer roeping wandlen?
Volgen JEZUS reine leer?
O! dat geve God den Heer!!

Doesborg, F. H. [illegible], Az.
November 1839.

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

UTRECHT.

Den 19den November werd de Heer NIKOLAUS KLEES, van *Amsterdam*, en Kweekeling van het Athenaeum dier stad, *met veel lof*, tot *Medicinae Doctor* bevorderd, nadat hij, in de groote gehoorzaal der Akademie, had verdedigd zijne *Dissertatio Physiologico-Pathologica de hypertrophia cordis*.

SCHOOL-NIEUWS.

WORKUM.

Den 26 Aug. 1839. Heden had alhier, op het Raadhuis, het gewone Zomer-Examen der Latijnsche schooljeugd weder plaats. Vijf verdienstelijke jongelingen, met name: L. MEIJER, L. H. POTMA, P. RICHARDUS, J. PENNINGA en J. L. DE BOER, gaven voldoende blijken van hunne gemaakte vorderingen en werden allen door Heeren Curatoren, ten bewijze van goedkeuring en ter verdere aanmoediging, met boekgeschenken vereerd, waarvoor zij hunnen verschuldigden dank betuigden.

GOUDA.

Den 28sten Aug. 1839. Heden had hier, bij de openbare bevordering, de uitdeeling van eerprijzen en loffelijke getuigschriften van de leerlingen der Latijnsche scholen plaats.

Deze plegtigheid werd door den Rector geopend, met eene prolusio: *de Latini sermonis usu inter eruditos conservando*.

Van

Van de tweede klasse gingen over tot de tweede orde der eerste klasse: A. A. VAN BERGEN IJZENDOORN, met een *praemium ordinarium*, een *praemium Graecum*, een *praemium diligentiae*, en een getuigschrift voor zijne vorderingen in de Wiskunde, in de oude en nieuwe Geschiedkunde, in de nieuwe Aardrijkskunde, en in de Grieksche en Latijnsche Fabelkunde; en I. G. BROUWER HIJHOFF, met een *praemium ordinarium*, en een getuigschrift voor zijne vorderingen in de oude Aardrijkskunde.

Van de vierde werden tot de derde klasse bevorderd: W. C. J. VAN DER GRIJP, met een *praemium ordinarium*, een *praemium diligentiae*, en een getuigschrift in de Wiskunde, in de oude en nieuwe Geschiedkunde, in de oude Aardrijkskunde, en in de Grieksche en Latijnsche Fabelkunde; en P. KEIZER, met een *praemium ordinarium*.

In de vijfde klasse werd geplaatst: T. KEYZER, met een *praemium ordinarium*. Van de tweede orde werden tot de eerste orde der zesde klasse bevorderd: C. ROMIJN, met een *praemium ordinarium*, een *praemium diligentiae*, en een getuigschrift in de Wiskunde en nieuwe Aardrijkskunde; en eindelijk: A. J. PUIJK, B. C. VERHAGEN en J. WELDIJK VAN DER MEER VAN KUFFELER, die ieder een prijs tot aanmoediging ontvingen.

Waarna de Rector, onder gepaste dankbetuigingen, dit schoolfeest eindigde, hetwelk volgens gewoonte, met orgelmuzijk werd begonnen, afgewisseld en besloten.

HOORN.

Den 3 Sept. 1839. Nadat de Leerlingen van het Gymnasium, op het gehouden Examen, aan H.H. Curatoren voldoende blijken van vorderingen, zoo in de Grieksche en Latijnsche talen, als in de wetenschappelijke vakken hadden gegeven, werd be-

heden de openlijke promotie in de Oosterkerk gevierd.

De Rector wenschte den Gestr. Ed. Achtb. Heer Mr. F. VAN BREDEHOFF DE VICQ, Heer van *Oosthuysen*, geluk met Zijn Ed. benoeming als Curator dezer scholen, in de plaats van den Hoog Ed. Achtb. Heer Mr. J. PAN, als Raadsheer van het Provinciaal Geregtshof van *Drenthe*, in het vorige jaar naar *Assen* vertrokken. De verdienstelijke jongeling, A. VAN AKERLAKEN, het preekgestoelte beklommen hebbende, hield eene Latijnsche redevoering bij het verlaten der scholen, *over den geleerden inboorling van Hoorn*, HADRIANUS JUNIUS, en schetste dien grooten man bijzonder ook als een voorbeeld van dankbaarheid jegens zijne leermeesters. Nadat de Rector hem toepasselijk had toegesproken, werd hij en J. HOOIJKAAS HERDERSCHÊE, met een schoonen prijs begiftigd, ofschoon het dezen ijverigen leerling, op zijn verzoek, vergund was, gedurende nog een jaar het onderwijs aan de school bij te wonen.

Tot de eerste klasse werden bevorderd: S. HOEKSTRA en A. TEENGS; tot de tweede: J. G. A. FABER; tot de derde: J. A. MENSONIDES; tot de vierde klasse werden gepromoveerd: E. KORVER en J. DE VICQ, tot de Majores der vijfde klasse: W. VAN BUUREN, P. G. ROELOFSWAART, N. VAN DER SLUIS en G. DIJK BENTMEESTER; tot de Minores; D. H. WILDSCHUT RIJNDERS en G. AGTERBERG; tot de zesde klasse: J. W. BEPELIUS; terwijl onder de Novitii waren opgenomen: C. PRINS en J. W. BEST.

Op de tweede klasse ontving eenen promotie-prijs: S. HOEKSTRA; op de derde; J. G. A. FABER; op de vierde: J. A. MENSONIDES. Op de vijfde klasse ontvingen premiën: W. VAN BUUREN en P. G. ROELOFSWAART; op de zesde: D. H. WILDSCHUT RIJNDERS,

 voor

voor welke allen op eene bevallige wijze hunnen dank aan Heeren Curatoren betuigden.

Voor bijzondere vorderingen of betoonden ijver op de Historische, Mathematische, Geographische en Mythologische Collegiën, ontvingen nog de volgende jongelingen fraaije Nederduitsche boekgeschenken: J. HOOIJKAAS HERDERSCHÊE, A. VAN AKERLAKEN, J. G. A. FABER, J. A. HERSOBIDES, G. VAN BUUREN, D. H. WILDSCHUT RIJNDERS en J. A. DE VICQ.

Deze plegtigheid, tot welke een buitengewoon groot aantal aanzienlijke toehoorders was zamengevloeid, werd met orgelmuzijk afgewisseld en besloten.

THIEL.

Den 6 Sept. Heden had alhier de openlijke promotie plaats, nadat den 28 Junij het Examen gehouden was. De Rector P. H. TYDEMAN, sprak bij deze gelegenheid: *de Germano studioso.*. Naar de eerste klasse werden met prijzen en getuigschriften voor de Wiskunde en Geschiedenis bevorderd: J. S. HIJMANS en E. F. J. WEBERS. De eerste declameerde over *Pericles*, den tweeden over *Cato major*. Vervolgens werden de gratiarum actiones gereciteerd, door R. DE JONGH en J. RINK, welke met prijzen beschonken tot hoogere klassen overgingen.

ZIERIKZEE.

Den 11 Sept. 1839. Heden had alhier de gewone jaarlijksche promotie en prijsuitdeeling aan de leerlingen der Latijnsche scholen plaats. Na eene korte prolusio van den Rector, beklommen de verdienstelijke jongelingen: C. H. VAN DER WEIJDE en W. C. DE JONGH, achtereenvolgens het spreekgestoelte, en spraken hunne zelf bewerkte orationes; de eerste: *de Q. Horatio Flacco C. Cilnii Maecenatis amico*; d. i.: *over Q. Horatius Flaccus, als vriend van Mecenas beschouwd*; de tweede: *de*

Tar-

Themistocle potentiae maritimae Atheniensium auctore; d. i.: *over Themistocles als grondlegger der Atheensche zeemagt*, met bevalligheid en gepaste vrijmoedigheid uit. Hierna ontvingen zij ieder eenen prijs, en werden met den meesten lof tot de Akademische lessen bevorderd. In de derde klasse ontving J. R. BOEIJE, en in de vierde: T. A. WACHTO, eenen prijs. De eerste betuigde daarvoor in dichtmaat zijnen dank aan H. H. Curatoren; terwijl de laatste door ziekte verhinderd werd, deze plegtigheid bij te wonen, welke door muzijk aangevangen, afgewisseld en besloten, tot genoegen der verzamelde toehoorders afliep.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

APELDOORN, den 17 Nov. Heden werd ons in de voormiddag Godsdienstoefening berigt gegeven, van het overlijden van eenen onzer voormalige Leeraren, Ds. J. VAN DER ZANDT, rustend Pred. bij de Hervormde Gemeente te *Haarlem*. Van den 25 Mei 1783 tot den 26 Oct. 1788 was zijn Eerw. hier werkzaam geweest in de H. Bediening en bij allen, die hem hebben gekend, bemind

bemind en geacht. Met zeer veel deelneming werd dan ook door hen deze kennisgeving ontvangen.

LOENEN OP DE VELUWE, den 17 Nov. 1839. Wij vernamen heden met aandoening het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. J. EVERWIJN, laatstelijk Pred te *Muiden*, in wiens bezit als Leeraar wij ons slechts van 1815—1818 mogten verheugen, maar wiens ijver en getrouwheid in de prediking van het Evangelie wij ons nog met dankbaarheid herinneren.

Onze Leeraar, G. W. SURINGAR, Theol. Doct., had bij deze gelegenheid tot tekst: *Hebr.* XIII: 7. *Gedenkt uwer Voorgangeren, die u het woord Gods gesproken hebben: volgt hun geloove na*, *aanschouwende de uitkomst hunner wandeling.* Onze Leeraar sprak *over de verpligting eener regtgeaarde Christelijke Gemeente jegens hare afgestorvene Voorgangers*, en wekte ons op, om de gedachtenis van dezen ijverigen Leeraar in eere te houden, om het woord Gods door hem gesproken en de vermaningen door hem gegeven te bewaren en te gehoorzamen, om hem in zijn geloof na te volgen, en om ons daartoe door de uitkomst zijner wandeling te laten aanmoedigen.

ARNHEM vakant. Zie Aug. 1839.

NIJMEGEN.

BEEK EN UBBERGEN, den 8 Dec. Bij afstand van den Consulent, Ds. VAN MEURS, Pred. te *Nijmegen*, is alhier, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer HINLOPEN, Pred. te *Haarlem*, bevestigd als Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. T. H. VAN LEEUWEN. De tekst van den Bevestiger was: 1 *Cor.* IV: 4b. *Die mij oordeelt*, *enz.* Die van den Bevestigde: 1 *Joh.* IV: 10. *Hierin is de liefde Gods*, *enz.*

ZUI-

ZUTPHEN.

ZUTPHEN. De Predikanten MOORREES, onlangs bevestigd te *Hummelo*, en VAN BORK, bevestigd te *Winterswijk*, hebben het Lidmaatschap der Zutphensche Klassis ontvangen, en zijn als Leden der Weduwenbeurs van genoemde Klassis erkend.

HUMMELO, 22 Sept. 1839. Wij hadden het voorregt, de vakature, ontstaan door het vertrek van Ds. J. G. G. BIERHAUS, op heden vervuld te zien. Onze van *ter Aa*, tot ons overgekomen Leeraar, W. H. MOORREES, werd bij vrijwilligen afstand van den Consulent dezer Gemeente, A. VAN SIJLL, Pred. te *Zelhem*, plegtig in zijn dienstwerk onder ons ingezegend, door zijnen Schoonvader, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer O. J. VAN GRIETHUIZEN, Pred. te *Wageningen*, welke bij die gelegenheid sprak, naar aanleiding van 1 *Cor.* XVI : 10*b*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne bediening onder ons, met 2 *Cor.* XII : 19*b*. De Heer doe hem zijn werk welgelukken!

AALTEN, 4 Dec. 1839. Heden werd onze Gemeente in rouw gedompeld door het overlijden van haren waardigen oudsten Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer TJEERD RADSMA, in den ouderdom van nagenoeg 68 jaren. Hij stierf zeer zacht, in de hope des beteren levens, na ruim 43 jaren het Evangelie der genade Gods verkondigd te hebben. Hoewel onze Leeraar en vriend in de laatste jaren zijner bediening nu en dan met zwakheden te worstelen had, was zijn sterven, na eene ongesteldheid van 3 weken, zeer onverwacht.

Van dit der Gemeente bedroevende sterfgeval, gaf ons onze jongste Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. VAN STEEDEN, op den 8sten dezer berigt in zijne voorafrede, en predikte daarna naar aanleiding van *Gen.* XXV : 8. *En Abraham gaf den geest, hij*

stierf in goeden ouderdom, daar hij in de behandeling der geschiedenis van dien Aartsvader het juist zoo verre gebragt had, en nam daaruit aanleiding, om onzen Leeraar vooral in zijn sterven aan ons voor te stellen; terwijl hij ons opwekte om steeds aan onzen Leeraar gedachtig te zijn, en ons getrouw naar zijne vermaningen, voor te bereiden. Onze Leeraar werd op den 19den Januarij des jaars 1772 te *Harlingen* geboren, aldaar in de voorbereidende wetenschappen onderwezen, en voorts op de Hoogeschool te *Franeker* tot de Evangeliedienst gevormd. In de maand Augustus van het jaar 1797 begon hij zijne bediening in de Gemeente van *Hempens* en *Teerns*, onder de Klassis van *Leeuwarden*, welke plaats hij in de maand Mei van het jaar 1817 met *Aalten* verwisseld heeft.

Dit is het, wat wij den Boekzaal-lezer aangaande onzen dierbaren overledenen Leeraar hebben mede te deelen, daar het op zijn uitdrukkelijk verzoek is, dat er geen nader levensberigt van zijn Wel Eerw. zal worden medegedeeld. Het *annus gratiae* zal door den Ring van *Winterswijk*, voor de bedroefde Weduwe worden waargenomen.

WEHL. Zie Nov. 1839.

WINTERSWIJK vakant. Zie Nov. 1839.

THIEL.

ASCH. Uit eene nominatie door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor Zaken der Hervormde Kerk, den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren de Heeren:

J. POST GZ., Kandidaat, wonende te *Thiel*, G. J. BRANDT WIJSMULLER, Hulpprediker te *Amersfoort*. D. UITENBOGAARD, Hulpprediker te *Zevenbergen* en T. BUSSINGH DE VRIES, Hulpprediker te *Langerak* bezuiden de *Lek*.

Is de Heer J. POST GZ., benoemd als Predikant te

te *Asch*, en zal aldaar naar Kerkorde worden beroepen.

ASCH, den 8 Dec. Op ons herhaald verzoek heeft het Z. M., bij besluit van 23 Junij ll. N°. 113 behaagd te bepalen, dat zoodra de Hervormden alhier, (wier Gemeente sedert 1819 was vernietigd en met die van *Buren* vereenigd) het Kerkgebouw, waarin zij voorheen hunne openbare Godsdienst hebben uitgeoefend, zoodanig zullen hebben hersteld, dat dezelve wederom op eene voegzame wijze daarin kan plaats hebben, het aan hen zal worden toegelaten, eene Gemeente op zich zelve uit te maken, en aan hen het bezit van eenen afzonderlijke Leeraar zal worden toegestaan. Met inspanning van alle onze krachten en met een vertrouwend oog op de liefde onzer geloofsgenooten, hebben wij ons bevlijtigd om aan de door Z. M. gestelde voorwaarde te voldoen. Heden mogten wij het voorregt genieten, voor de eerste maal in ons vernieuwd Kerkgebouw godsdienstig te vergaderen. Onze voormalige Leeraar en vriend, Ds. J. VAN SCHAICK, thans Pred. te *Bruchem* en *Kerkwijk*, die zich met onvermoeiden ijver het werk onzer herstelling had aangetrokken, hield voor eene zeer groote schaar de Inwijdingsrede, predikende bij deze gelegenheid over 2 *Cor.* VI: 1. *Ende wij als mede arbeidende, bidden u ook, dat gij de genade Gods niet te vergeefs mogt hebben ontvangen.* Groot en algemeen was de Godsdienstige vreugde van dezen dag, die nog aanmerkelijk werd verhoogd door de bekendmaking, dat door Z. M. bij besluit van 29 Nov. ll., N°. 83, tot Pred. alhier benoemd was, de Heer J. POST GZ., Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. De indrukken van dezen dag zullen in het hart der Gemeente en van allen, die aan dit Gods-

dienstig feest hebben deelgenomen, steeds bewaard blijven, waartoe de uitgave der Inwijdingsrede, die geheel ten voordeele der Gemeente geschiedt, niet weinig zal kunnen bijdragen.

BOMMEL.

DEIL EN ENSPIJK staat vakant te worden. Zie Nov. 1839.

HARDERWIJK.

GARDEREN vakant. Zie Maart 1839.

ZUID-HOLLAND.

's GRAVENHAGE.

'S GRAVENHAGE. Aan Ds. VAN DEINSE, bevestigd Pred. te *Naaldwijk*, is Akte van Lidmaatschap der Klassis van *'s Gravenhage* afgegeven.

ZOETERMEER EN ZEGWAART, den 22 Oct. 1839. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. VAN SITTERT, is, na gunstig verkregen kennisopening van het Departement voor de kerkelijke zaken, door de Wel Ed. Heeren Eigenaren der Ambachts-heerlijkheid van *Zoetermeer*, in overleg met den Kerkeraad en ten overstaan van den Consulent, op den 1 dezer het volgende twaalftal uitgebragt, in Alphabetische orde gesteld, als:

DD. H. ASTRO, Predd. te *Zegveld*. J. F. VAN BIENSBERGEN, te *Schore* en *Vlake*. E. A. BRUNNER, te *Piershil*. C. H. DE GRAAFF, Th. Dr. in 't *Woud*. P. T. M. VAN LEEUWEN, te *St. Anthoniepolder*. D. MIDDELKOOP, te *Oude* en *Nieuwe Wetering*. L. J. L. VAN NECK, te *Schipluiden*. A. J. SCHILT, te *Nootdorp*. J. J. VAN SITTERT, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*. A. C. VAN ELDIK THIEME, Predd. te *Waddingsveen*. G. E.

TOE-

TOPKAMP LAMMERS, te *Häzerswoude*. H. J. VENEKA, te *Pernis*.

Waaruit heden dit zes- en drietal geformeerd is:

Zestal:

DD. VAN BINSBERGEN, MIDDELKOOP, VAN NECK, SCHILT, VAN SITTERT, VENEKA.

Drietal:

DD. MIDDELKOOP, VAN NECK, VAN SITTERT.

Terwijl hieruit, op vertoonde Akte van Collatie van gezegde Eigenaren der Ambachts-heerlijkheid, terstond beroepen is, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. VAN SITTERT, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, zoon van onzen overledenen Leeraar. Zijn Eerw. heeft deze beroeping, in afwachting der vereischte approbatiën, bereidvaardig aangenomen.

LIER. Zie Nov. 1839.

ROTTERDAM.

OVERSCHIE. Op den 7 Nov. werd alhier, na verkregen handopening, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van den Wel Eerw. Heer D. TJEENK, onder voorzitting van den Consulent, Ds. A. R. BERGHEGE, HZ., Pred. te *Hillegondsberg*, het navolgende twaalftal van Predikanten, alphabetisch gesteld, geformeerd:

DD. W. BEZEMER, Predd. te *Berlicum* en *Rosmalen*. H. J. DE BOER, te *Loon op 't Zand*. J. J. KNAP, te *Aarlanderveen*. W. KRAIJENBELT, te *Aalst*. J. F. LANTZENDORFER, te *Bleiswijk*. G. L. P. METZERKAMP, Theol. Doct. te *Zoest*. D. MIDDELKOOP, te *Oude* en *Nieuwe Wetering*. B. MOORREES, te *Wijk bij Heusden*. J. J. PRINS, Theol. Doct. te *Eemnes Binnendijks*. P. VAN ROGGE, te *Kethel*. S. H. SIJPKENS, te *Elspeet*, en G. J. WIJNANDTS, te *Warnsveld*.

Vervolgens werden daaruit op een zestal geplaatst:

 DD.

DD. W. BEZEMER, W. KRAIJENBELT, C. L. F. HETTELERKAMP, D. MIDDELKOOP, H. MORREN, en S. H. SIJPKENS.

Uit dit zestal werden op een drietal gebragt: DD. W. KRAIJENBELT, D. MIDDELKOOP en S. H. SIJPKENS.

Waaruit den 26 November beroepen is, Ds. W. KRAIJENBELT, Pred. te *Aelst*, wien de beroepsbrief is toegezonden.

DELFSHAVEN, 2 Dec. 1839. Nadat op den 1 September dezes jaars aan Mejufvrouw LOUISE HULSHOFF, echtgenoote des Heeren J. J. AUBIÉ, de H. Doop was toegediend, door onzen jeugdigen Leeraar, Ds. K. H. GREEVEN, werden wij beiden aangenaam verrast, daar een zilveren Doopbekken door haar Ed. aan deze Gemeente werd geschonken, tot een blijvend aandenken aan deze voor haar zoo gewigtige verrigting. Hetzelve is door den Heer J. M. LUCARDIE, Mr. Zilversmid te *Rotterdam*, voortreffelijk bewerkt, in een smaakvolle stijl uitgevoerd en met een toepasselijk opschrift op het deksel voorzien. Dit edel voorbeeld vinde vele navolging en de zegen van God vergezelle steeds de lofwaardige gevers!

ROTTERDAM, (Schotsche Gemeente) vakant. Zie Sept. 1839.

LEIDEN.

KATWIJK AAN DEN RHIJN. Zie Nov. 1839.

DORDRECHT.

HOORNAAR. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. P. KAAKEBEEN, na op den 19den der vorige maand door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, Ds. W. VAN GENDT DE LEEUW, Pred. te *Hardinksveld*, in tegenwoordigheid van den Consulent, van zijne betrekking op de Klassis van *Dordrecht* en de Gemeente te *Hoornaar* te zijn kos-

losgemaakt; heeft op Zondag den 24sten daaraanvolgende van de Gemeente afscheid genomen met *Coll.* III:11, *l. g. Christus is alles en in allen.*

HOORNAAR. Ingevolge verkregene handopening van het Departement voor de kerkelijke zaken, is de Kerkeraad alhier, op Woensdag den 4den dezer, onder voorzitting van den Consulent, wettig bijeenvergaderd geweest, om eene poging aan te wenden, ter voorziening in de bestaande vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. C. P. KAAKEBEEN, naar *de Lier*, en heeft ten dien einde het navolgend twaalf-, zes- en drietal van Predikanten en Kandidaten uitgebragt:

Op het twaalftal zijn geplaatst:

DD. G. C. MONTIJN, Predd. te *Sas van Gent* en *Philippine.* H. R. ROOKMAKER, te *Poortugaal*, C. A. F. W. VAN ANDEL WEIJERS, te *Spijk.* J. A. C. BONNEBEL, te *Elst.* B. L. VAN DAM, te *Hoogblokland.* Z. M. VAN KUIJK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht.* K. H. KRAAMWINKEL, J. H. WENTINK, beiden Kandidaten bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel.* G. W. VAN DUIJL, Predd. te *Nieuwland.* J. K. VAN DIEVEREN, te *Kedichem.* H. CLAASSEN, te *Heicop* en *Boekop.* A. H. M. DIEPERINK, te *Ransdorp* en *Schellingwoude.*

Zestal:

DD. MONTIJN, BONNEBEL, WEIJERS, VAN DAM, VAN KUIJK, VAN DUIJL.

Drietal:

DD. MONTIJN, VAN DAM en VAN ANDEL WEIJERS.

Waaruit terstond met eenparigheid van stemmen tot Herder en Leeraar beroepen is, de Wel Eerw. Heer G. C. MONTIJN, Pred. te *Sas van Gent* en *Philippine*, onder de Klassis van *IJzendijke.*

GROOTE LINDT EN HEER-OUDELANDS-AMBACHT. Ter vervulling der vakature, veroor-

oorzaakt door het vertrek van den Wel Eerw. Heer Ds. B. S. VAN DEINSE, hebben Kerkeraden, vereenigd met de Gemeenteraden van beide Gemeenten, ten overstaan van den Consulent, Ds. E. MAANDAG, Pred. te *Dubbeldam*, na verkregene handopening, den 11den December het navolgend zes- en drietal van Kandidaten geformeerd:

Zestal:

W. H. HOUËL, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. G. J. DE KLERK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*. A. F. VAN DER SCHEER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*. F. U. VAN MENGEL, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*. A. DE NOOIJ, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, en L. VAN DER PLAS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*.

Drietal:

W. H. HOUËL, A. F. VAN DER SCHEER en G. J. DE KLERK.

Waaruit aanstonds beroepen werd, de Wel Eerw. Heer W. H. HOUËL, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. Van deze beroeping is den Beroepenen per missive kennis gegeven, en het verzoek, ter verkrijging der approbatie, aan den Hoog Ed. Geb. Ambachtsheer van *Groote Lindt* opgezonden.

SINT ANTHONIEPOLDER, 20 Oct. 1839. Heden berigtte ons onze Leeraar, P. T. H. VAN LEEUWEN, dat hij de beroeping naar de Gemeente te *Beek* en *Ubbergen*, waarvan hij ons, 8 dagen vroeger, kennis gaf, had aangenomen.

Daar reeds door een overgroot aantal Heeren Kandidaten om eene predikbeurt is verzocht, wenscht de Kerkeraad verder van alle aanzoek verschoond

te

te blijven; en die Heeren, die geen schriftelijk antwoord ontvangen, gelieven zulks aan te merken als bewijs, dat aan hun verzoek niet kan worden voldaan.

STREEFKERK, den 3 Nov. 1839. Heden maakte ons onze Leeraar, Ds. W. J. NIESSEN, bekend met het overlijden van eenen onzer voormalige Leeraars, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. A. NONHERMIUS, die gedurende vijftien jaren in ons midden met allen ijver en getrouwheid het Evangelie van onzen Heer verkondigd heeft., en ons door leer en wandel stichtte. Wij werden dus opgewekt, om ons zijne lessen en vermaningen in geloof en liefde te herinneren, ten einde van dezelve, ook na zijn ontslapen, een nuttig gebruik te maken.

NUMANSDORP, gezegd DE BUITENSLUIS, den 4 Nov. 1839. Deze Gemeente sints den jare 1647 aanwezig, is van zeer klein tot eene der aanzienlijkste in deze streken aangegroeid, en reeds lang was dus het Heiligdom, schoon reeds in den jare 1782 vergroot en verbeterd, voor haar, thans 2400 zielen tellende, te klein.

Verblijd waren wij alzoo, dat men van Landswege en uit de Provinciale Fondsen ondersteund, tot de vergrooting der Kerk kon overgaan, en nog meer waren wij verblijd, toen wij, niet zonder groote opofferingen van de Gemeente, dit werk op eene sierlijke en doelmatige wijze zagen ten uitvoer gebragt, en het strekt der Gemeente tot eere en den Leeraar tot genoegen, dat gelijk zij, te voren om haren ijver geroemd verdiende te worden, wegens de bijwoning van de openbare Godsdienst, nu de plaatsen vermeerderd zijn, ook daarin nog aanmerkelijk is toegenomen. Op den 9 Dec. van het jaar 1838, kon men voor het eerst, na eene schorsing van eenige weken, de openbare Godsdienst

dienst in het vernieuwde Heiligdom hervatten. Na de vereischte dankzegging te hebben toegebragt aan Z. M. den Koning, den Minister van Eeredienst, en den Heer Adviseur, het Provinciaal Bestuur, Notabelen, Kerkvoogden, en den Architect en Aannemers, die ook ieder op hunne wijze lof verdienden, sprak onze Leeraar tot ons, naar aanleiding van *Hebr.* XII: 15—18. En spoorde ons aan, om van het *vernieuwde Heiligdom overeenkomstig deszelfs bestemming gebruik te maken.* Na de voltooijing echter van het geheele werk, ving de Leeraar, die in de maand Augustus en het begin van September, wederom verhinderd werd om van het zelve tot onze stichting, gebruik te maken, op den 22 Sept. jl. weder aan te prediken. Hij sprak naar aanleiding van *Spreuk.* XXVIII: 18, en zocht door het aankweeken *der overtuiging, dat daar er Profetie ontbreekt, het volk ontbloot wordt;* tot het *bewaren* daarvan aan te sporen. Schenkt de Heer ijver en kracht aan den Leeraar, om aan ons heil te arbeiden, het ontbreke ons in dit vernieuwde Heiligdom niet aan zijnen zegen, en den invloed des Heiligen Geestes.

HEINENOORD, den 24 Nov. 1839. Heden werd onze beroepen Leeraar, A. M. BERKHOUT, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, bij afstand van den Consulent, in de dienst bevestigd, door deszelfs Vader, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer N. BERKHOUT, Pred. te *Leiden*, met eene Leerrede over 1 *Tim.* IV: 6. *Als gij deze dingen den Broederen voorstelt*, enz. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, ook door de Wel Eerw. Heeren: V. J. BERKHOUT, B. RIENSTRA, Th. Dr., en H. J. DE HAAN HUGENHOLTZ, Predd. te *St. Pancras*, *'s Gravendeel*, en *Ophemert*. Des namiddags

dags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over 1 *Cor.* I:23*a*. *Doch wij prediken Christus den gekruisten.*

St. ANTHONIEPOLDER, den 24 Nov. Nadat onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. T. M. VAN LEEUWEN, van hier beroepen naar *Beek* en *Ubbergen*, den 21 Nov. l. l. behoorlijk in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, Pred. te *Westmaas*, door den Wel Eerw. Heer J. KNOTTENBELT, Pred. te *Mijnsheerenland*, Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Dordrecht*, was losgemaakt, heeft zijn Wel Eerw. heden van ons afscheid genomen, naar aanleiding van 1 *Petr.* I:17*b*. *Zoo wandelt in vreeze den tijd uwer inwoning.*

GOUDA.

BERKENWOUDE, den 27 Oct. Onze Leeraar, A. H. C. VAN SENUS, van hier beroepen naar *Kralingen*, heeft heden namiddag zijne afscheidsrede gehouden, ten tekst gekozen hebbende *Hand.* XX:32*a*. *Broeders! ik bevele u Gode.* Na vooraf den 21sten dezer van zijne betrekkingen op de Klassis en Kerkeraad, door de Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Gouda*, Ds. B. VAN WILLES, Th. Dr. en Pred. te *Lekkerkerk*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. J. LA LAU, Pred. te *Stolwijk*, ontslagen te zijn.

BERKENWOUDE, den 3 Nov. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het vertrek van Ds. A. H. C. VAN SENUS, naar *Kralingen*, heeft de Kerkeraad, na bekomen handopening en in tegenwoordigheid van den Consulent, heden uit een te voren reeds geformeerd twaalf-, zes- en drietal van Kandidaten, bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen, met algemeene stemmen tot Leeraar dezer Gemeente beroepen, den Wel Eerw. Heer G. H. WOL-

WOLVEKAMP, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*.

Op het twaalftal waren geplaatst:

G. H. WOLVEKAMP, G. J. DE KLERK, J. A. BARRAS, L. VAN DER PLAS, J. P. HUYGENS, S. W. LA LAU, U. J. W. ROLDANUS, M. VAN STAVEREN, P. H. VAN DER STOK, H. INDEWEY, J. M. VERHOEVEN, A. DE MOOY.

Op het zestal:

G. H. WOLVEKAMP, G. J. DE KLERK, J. A. BARRAS, L. VAN DER PLAS, J. P. HUYGENS, S. W. LA LAU.

Op het drietal:

G. H. WOLVEKAMP, G. J. DE KLERK, J. A. BARRAS.

EVERDINGEN, 3 Nov. Heden ontvingen wij het berigt van het afsterven van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. A. MONHEMIUS, voor ruim eene halve eeuw gedurende twee jaren onze veel geachte Herder en Leeraar, en laatst Emeritus Pred., wonende te *Leerdam*. Daar slechts zeer weinige zich des mans Evangelieprediking onder ons konden herinneren, zoo werden wij des te nadrukkelijker opgewekt, om van de verkondiging van Gods woord, die nog onafgebroken ook onder ons geschied, het ijverigst gebruik te maken.

LEERDAM, 3 Nov. Heden hebben beiden onze Leeraars, D. INDEWEIJ en J. A. VAN EYK VAN VOORTHUYSEN, in hunne voorafspraken, gedacht aan het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. A. MONHEMIUS, laatst Pred. te *Streefkerk*, die sints 41 jaren eene eervolle rust onder ons genoot, hebbende den ouderdom van bijna 80 jaren bereikt; terwijl zij uit dit sterfgeval aanleiding namen, tot heilzame opmerkingen voor de Gemeente.

AMMERS-TOL, den 8 Dec. 1839. De kerkelijke en koninklijke goedkeuring op de beroeping van den Heer D. PZ. KNUTTEL, Kandidaat tot de Heilige Dienst, ontvangen zijnde, is zijn Wel Eerw. be-

heden onder ons bevestigd, door zijn Eerw. Behuwd-Vader, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. C. FABIUS, Pred. te *Amsterdam*, welke bij deze gelegenheid sprak over *Matth.* XXVIII:20. *En ziet ik ben met ulieden alle de dagen tot de voleinding der wereld.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, Ds. W. N. BOLDANUS, Pred. te *Willige Langerak*, door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren: B. VAN WILLES, Th. Dr. en Pred. te *Lekkerkerk*, B. J. SWALUË, Pred. te *Schoonhoven*, W. K. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, Pred. te *Bergambacht*, J. P. OTT, Pred. te *Groot-Ammers*, D. BRESSER, Pred. te *Nieuwpoort*, en A. TEN BOSCH, Pred. te *Sluipwijk*. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijne dienst, met eene Leerrede over 1 *Tim.* I:11. *Het Evangelium der heerlijkheid des zaligen Gods, dat mij toebetrouwd is.*

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM. De Wel Eerw. Heer T. H. HOOLA VAN NOOTEN, die tot hiertoe den post van Hulpprediker in deze Gemeente onder veel goedkeuring en tot genoegen van het Ministerie waarnam, beroepen zijnde tot Pred. te *ter Aa*, heeft het Ministerie uit de HH. Kandidaten, die zich aangeboden hadden, om dien post te vervullen, op den 4 Nov. een drietal geformeerd, bestaande uit de Kandidaten: A. GERLACH, J. RIJSDIJK TAKENS LAMBRECHTS en G. . PRILLEVITZ, en uit dezelve op den 25sten daaraanvolgende tot Hulpprediker alhier benoemd, den Heer J. RIJSDIJK TAKENS LAMBRECHTS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland.*

AMSTERDAM, 1 Dec. Heden verblijdde ons onze waardige Leeraar en Vriend, Ds. J. C. RIEM. Th. Dr., door het berigt, dat hij vrijheid had gevonden, om voor de hem vereerende benoeming tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Groningen* beleefdelijk te bedanken. Zijn Eerw. verbond zich op nieuw aan ons, met eene Leerrede over 1 *Thess.* II:8. *Alzoo wij, tot u zeer genegen zijnde, hebben u gaarne willen mededeelen niet alleen het Euangelium Gods, maar ook onze eigen zielen, daarom dat gij ons lief geworden waart.*

MUIDEN. Bij het berigt van het ons zoo bedroevend overlijden van onzen Leeraar, B. J. HINWIJN, in de vorige maand medegedeeld, moet nog gevoegd worden, dat de Consulent onzer Gemeente, Ds. B. H. CARP, Pred. te *Muiderberg*, op den 9den Nov. l. l. ons van ons geleden verlies kennis gegeven hebbende, in eene Leerrede over *Psalm* XXXIX:5, 6., den daarop volgenden Zondag, 16 Nov., eene opzettelijke Lijkrede over den Afgestorvenen heeft gehouden, naar *Hebr.* XIII:7. *Gedenkt uwer voorgangeren, die u het woord Gods gesproken hebben, (ende) volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst (hunner) wandeling.*

Het *annus gratiae* wordt door den Ring van *Naarden* voor de Weduwe en hare Kinderen vervuld.

HAARLEM.

HAARLEM, 27 Nov. De Wel Eerw. Heer P. C. HINLOPEN, is, als bevestigd Pred. in deze Gemeente, door het Klassikaal Bestuur van *Haarlem*, verklaard tot lid dezer Klasse, en zijn Eerw. daarvan het gewoon bewijs door den Scriba bezorgd.

HAARLEM, den 11den Nov. 1839. Heden ontsliep onze rustende Leeraar, J. VAN DER ZANDT, in den ouderdom van 83 jaren. Na, sedert 1782 het Evangelie verkondigd te hebben, eerst in de Ge-

Gemeente te *Abbenbroek*, daarna te *Apeldoorn*, was hij (sedert het jaar 1788) meer dan 50 jaren in de Gemeente van *Haarlem* ijverig werkzaam, tot dat hem, om zijne hooge jaren, eene eervolle rust bereid, en den 1 Julij dezes jaars geschonken werd. Slechts weinige maanden mogt hij haar genieten, daar hij na eene korte ongesteldheid, juist een jaar na de viering zijner 50 jarige Evangeliebediening in de Gemeente te *Haarlem*, de eeuwige ruste intrad.

Zijne hoogbejaarde Weduwe, zijne Kinderen en Kinds-Kinderen; staren hem in hope na, en al zijne Ambtgenooten gedachten zijner, bij hun eerste optreden in ons midden, na 's mans einde, en wekten de Gemeente op, om getrouw aan de leer, die hij haar meer dan 50 jaren had verkondigd, dat geloof in haar te vermeerderen en te bevestigen, met hetwelk ook zij, stervende moge kunnen herhalen, wat de Ontslapene begeerde dat op zijnen grafsteen zoude gebeiteld worden: *Het leven is mij Christus, en het sterven is mij gewin.*

WORMER, 8 Dec. Heden gaf onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. RUIJS, ons berigt, dat hij de beroeping naar *Rhenen*, waarvan wij op den vorigen Zondag, door zijnen Schoonvader, den Wel Eerw. Heer J. KORTENHOEF SMITH, Pred. te *Amsterdam*, kennis hadden gekregen, onder inwachting der vereischte goedkeuringen had aangenomen. Zoodat deze Gemeente staat vakant te worden.

Daar de Kerkeraad zich reeds bepaald heeft tot de keuze van een zeker getal Kandidaten tot de H. Dienst, bedankt dezelve langs dezen weg die Heeren beleefdelijk voor hunne aanbieding, aan welker aanvrage om eene predikbeurt geen gevolg is kunnen worden gegeven.

HEEMSTEDE vakant. Zie Oct. 1839.

ALKMAAR.

OUDE SCHILD OP TEXEL, den 24 Nov. 1839. Nadat onze Leeraar C. VRENDENBERG, van zijne betrekking op deze Gemeente, in naam van het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar*, door den Wel Eerw. Heer H. L. STEINFORT, Pred. te *Oosterend* was losgemaakt, heeft zijn Wel Eerw. van ons afscheid genomen, met eene Leerrede over *Hand.* XX : 14. *Ende als hij hem niet liet afraden, hielden wij ons tevreden, zeggende: de wil des Heeren geschiede.*

BURG OP TEXEL, den 1 Dec. 1839. Heden werd onze van *Oude Schild* geroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. VRENDENBERG, in de H. Bediening onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer C. C. G. OFFERHAUS, Pred. te *Hoorn op Texel*, met eene Leerrede over 1 *Cor.* III : 9a. De Bevestigde deed 's namiddags zijne intrede, predikende over 1 *Cor.* III : 11.

HOORN.

GROOTEBROEK, den 12 Nov. 1839. Daar het grootste gedeelte van den Kerkeraad, door een tusschenkomend voorval, begrepen heeft, van hun eerste besluit, om namelijk stellig een Predikant te beroepen (zie Sept. en Oct.) te willen afgaan, zoo heeft de Kerkeraad, na behoorlijk verkregene handopening, onder voorzitting van den Consulent. J. B. HARTMAN AZ., Pred. te *Bovenkarspel*, uit het vooraf gemaakte gros van Predikanten en Kandidaten; het volgende twaalftal gemaakt, als;

DD. J. C. TER BRUMMELER ANDRIESSEN, Predd. te *Oostwoud*. J. WILLEMS, te *Hem*. H. BAKKER, te *Noordwijk aan Zee*. H. H. H. RAPPARD, Kandidaat onder het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*. G. E. W. DE WIJS, te *Jisp*. H. LOOTS,

Kan-

Kandidaat onder het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland.* P. J. TER PLEGT, te *Urk.* J. W. WETTER, te *Vreeswijk* of *de Vaart.* R. J. KONING, te *Limmen.* A. SCHILT, te *Twisk.* B. A. VAN KETEL, JUN., te *St. Maarten* en *Valkoog* en A. VAN SIMMEREN, Kandidaat onder het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland.*

Op het achttal werden geplaatst, de Heeren:

DD. ANDRIESSEN, WILLEMS, BAKKER, RAPPARD, Kandidaat. LOOTS, Kandidaat. WETTER, DE WIJS en KONING.

En op het viertal:

DD. TER BRUMMELER ANDRIESSEN, BAKKER, en de Kandidaten RAPPARD en LOOTS.

Uit genoemd viertal, is op den 28sten Nov. 1839, met groote meerderheid van stemmen, tot Herder en Leeraar beroepen, de Eerw. Heer H. M. M. RAPPARD, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, terwijl de beroepsbrief, aan zijn Eerw. is toegezonden.

E D A M.

BEETS, 16 Nov. 1839. Met belangstellende deelneming, ontvingen wij heden het treurig berigt, dat de Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. J. EVERWIJN, die van den jare 1818—1824 ons het Evangelie der zaligheid verkondigd had, te *Muiden* was overleden. Wij werden bij die gelegenheid door onzen tegenwoordigen Leeraar, naar aanleiding van *Hebr.* XIII: 7, 8, opgewekt, om dien waardigen Voorganger, wiens Christelijk onderwijs en voorbeeld wij nagenoeg 6 jaren mogten genieten, in zegenend aandenken te houden, en van zijne leer en wandel dankbaar gebruik te maken, ter onze vorming en voorbereiding tot een beter leven.

KWADIJK, den 25 Nov. 1839. Uit het bevorens gemelde viertal van Kandidaten, is heden ge-

formeerd dit tweetal: H. A. G. BRUHWED en J. H. NIJHOFF. Waaruit vervolgens is beroepen, de Eerw. Heer J. H. NIJHOFF, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*.

MONNICKENDAM, den 8sten Dec. 1839. Heden werd onze beroepen Leeraar, A. H. PARREU, in de H. Dienst onder ons bevestigd, door zijnen Ambtgenoot A. J. BROEKMANN, met *Kol.* I: 27 en 28. Terwijl hij des namiddags zijne Intreerede hield, met 1 *Joh.* I: 3.

NIEUWENDAM vakant. Zie Mei 1839.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

VLISSINGEN, 8 Dec. 1839. Nadat onze, naar *Hoogeveen* beroepen Leeraar, Ds. H. PIJNENBURG, op den 6 dezer, door den Gecommitteerde van het Klassikaal bestuur van *Middelburg*, Ds. P. J. NIJHEN, was losgemaakt, nam zijn Eerw. heden namiddag van ons afscheid, naar aanleiding van den 2den Brief van *Johannes*, het 8ste vers. Hierdoor is in onze Gemeente de derde Leeraarsplaats wederom opengevallen; doch daar de handopening reeds verzocht is, en eerstdags verwacht wordt, hoopt de Kerkeraad weldra met het werk der beroeping eenen aanvang te maken.

MIDDELBURG, 13 Dec. 1839. De Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier, had bij haar laatst gehouden Avondmaal, in October dezes jaars, het genoegen van verrast te worden, met een fraai geschenk van zilver, ten dienste der Avondmaalviering in de Koor-Kerk, waarvan de gever heeft ver-

verlangd onbekend te blijven. Hetzelve bestaat uit 3 zilveren schotels, 2 kannen en 4 bekers, allen zoo keurig als eenvoudig bewerkt.

Men heeft gemeend hiervan openlijke melding te moeten maken, deels om aan den onbekenden edelmoedigen gever eene welverdiende hulde toe te brengen, met dankbare toebidding van 's hemels besten zegen, deels opdat zoodanig voorbeeld van belangstelling in de openbare eeredienst ook elders navolging vinden moge!

ZOUTELANDE. Zie Sept. 1839.

G O E S.

GOES vakant. Zie Julij 1839.

'sHEER ARENDSKERKE vakant. Zie Nov. 1839.

IJ Z E N D IJ K E.

BIERVLIET. Het heeft Z. M. den Koning behaagd, op het daartoe gedaan verzoek, onzen Predikant, den Wel Eerw. Heer D. VAN BASSELAAR, het Emeritaat te verleenen. Deze Gemeente aldus vakant zullende worden, geeft de Kerkeraad langs dezen weg berigt, dat dezelve provisioneel voornemens is eenen Predikant te beroepen, en dus Heeren Kandidaten, die zich reeds aangemeld hebben, zoo wel als anderen verwittigt, ingeval dit voornemen veranderen mogt, of hiervan kennis te geven, of de reeds gedane verzoeken in aanmerking te zullen nemen.

U T R E C H T.

U T R E C H T.

TER AA, den 8sten Dec. 1839. Heden hadden wij het genoegen, onzen beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer TAKO HAJO HOOLA VAN NOOTEN, Kandi-

 daat

daat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, (bij vriendelijken afstand van den Consulent G. J. VAN DER KUIJP, Pred. te *Breukelen*,) in de H. Dienst ingezegend en onder ons bevestigd zien, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. WEILAND, Pred. te *Amsterdam*. De Bevestiger predikte over *Efez.* I: 22*b*. *En heeft hem der Gemeente gegeven tot een hoofd boven alle dingen.* De handoplegging geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. Heeren: SJOERDS, SCHRÖDER, BROUWER, APPEL, NOORDERS en GINBERG, Predd. te *Waverveen*, *Vinkeveen*, *Mijdrecht*, *Kockenge*, *Maarsseen* en *Kortenhoef*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn Dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over *Efez.* IV: 12. *Tot opbouwing des ligchaams van Christus.*

AMERSFOORT.

ZUILEN, 24 Nov. 1839. Nadat onze aan *Monnickendam* beroepen Leeraar, Ds. A. H PARRIC, door den Wel Eerw. Heer J. HONDIUS, Pred. te *Vreeland*, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, in tegenwoordigheid van onzen eersten Consulent, Ds. D BRINKMAN, Pred. te *Tienhoven*, was losgemaakt van zijne betrekking op de Klassis en de Gemeente op den 22 dezer, heeft zijn Wel Eerw. op heden van deze Gemeente een plegtig afscheid genomen, met eene Leerrede over 2 *Cor.* XIII: 11. *Voorts Broeders! zijt blijde*, enz.

ZUILEN, 11 Dec. 1839. Op heden heeft de Kerkenraad, na gunstig verkregen handopening, onder voorzitting van den Wel Eerw. Heer D. BRINKMAN, Pred. te *Tienhoven*, als Consulent, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, den Wel Eerw. Heer P. H. VAN DER STOK, Kandidaat

tot

tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht.*

Op het twaalftal waren geplaatst de HH. Kandidaten onder verschillende Provinciale Kerkbesturen:

P. M. VERHOEVEN, J. HOEK, P. N. VAN DER STOK, J. D. BROUWER, S. A. J. DE REUVER GRONEMAN, Th. Dr. A. DE VRIES, J. J. OOSTERZEE, B. JENTINK, J. C. VERLOREN, T. H. BUSSINGH DE VRIES, A. VAN DEN HAM VAN HEIJST, W. H. HOUEL.

Op het zestal:

W. H. HOUEL, P. N. VAN DER STOK, T. H BUSSINGH DE VRIES, P. M. VERHOEVEN, B. JENTINK, J. J. VAN OOSTERZEE.

Op het drietal:

P. N. VAN DER STOK, W. H. HOUEL, B. JENTINK.

AMERSFOORT vakant. Zie Junij 1839.

W IJ K.

RHENEN, den 9 Dec. 1839. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van onzen jongsten Leeraar, R. POSTHUMUS MEYJES, naar de Gemeente van *Sneek*, en na verleende handopening door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., heeft de Kerkeraad uit een te voren gemaakt twaalftal van Predikanten, waarop alphabetisch geplaatst waren: DD. J. VAN BINSBERGEN, te *Ochten.* B. BRUIJNS, te *Heerwaarde.* R. VAN BEUNINGEN VAN HELSDINGEN, te *Ommeren.* A. C. DE DE JONGH, Th. Dr. te *Waardenburg* en *Neerrijnen.* J. P. KERKHOFF, te *Altforst* en *Appeltern.* E. MOLL, Th. Dr. te *Hengelo.* P. C. RIBBECK, te *Leusden.* H. RUTTINCK, te *Gennep.* J. RUIJS, te *Wormer.* J. J. SLUITER, te *Voorburg* en *Veur.* A. C. VAN ELDIK THIEME, te *Waddingsveen.* T. J. WIJNOLDY, te *Otterlo*, en zestal: J. VAN BINSBERGEN, B. BRUIJNS, R. VAN BEUNINGEN VAN HELSDINGEN,

GEN, A. C. DE JONGH, Th. Dr., J. RUIJS, A. G. VAN ELDIK THIEME; en drietal: J. VAN EIJSBERGH, R. VAN BRUNINGEN VAN HELSDINGEN, J. RUIJS; beroepen den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. RUIJS, die na beraad die beroeping heeft aangenomen.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

GARIJP, SUAMEER EN EERNEWOUDE, den 8 Dec. 1839. Nadat onze van hier naar de Gemeente van *Ee*, onder de Klassis van *Dokkum*, beroepen Leeraar, Ds. A. BUNING, in eene op den 2den dezer gehoudene Kerkeraads Vergadering, door Ds. J. DE WITT, Pred. te *Huizum*, daartoe door het Klassikaal Bestuur gecommitteerd, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. A. WERUMEUS BUNING, Pred. te *Oostermeer*, van zijne betrekkingen tot de Klassis van *Leeuwarden* en deze Gemeente eervol ontslagen was, heeft zijn Eerw. op heden afscheid van ons genomen, predikende bij die gelegenheid over *Pred.* XII: 13. *Van alles wat gehoord is, is het einde der zaak: Vreest God en houdt zijne geboden; want dat betaamt alle menschen.* Zoodat GARIJP, SUAMEER EN EERNEWOUDE vakant is; doch van wege eene geprojecteerde scheiding dezer gecombineerde Gemeenten, zal misschien ter vervulling dezer vakature nog eenigen tijd verloopen moeten.

HARLINGEN.

DRONRIJP, den 5 Dec. 1839. Heden werd alhier, in tegenwoordigheid van den Wel Eerw. zeer Gel. Heeren E. VAN LOON, Pred. te *Welsrijp* en *Bei-*

Baijum en B. DOORNBOS, Th. Dr. en Pred. te *Peins* en *Zweins*, als Consulenten dezer Gemeente, door de Hervormde Floreenpligtigen, met volkomene eenparigheid van stemmen benoemd en vervolgens door den Kerkeraad beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. C. VAN DER ZWAAG, Pred. te *Zwaag Westeinde*, die deze beroeping voor eenen onbepaalden tijd in beraad heeft genomen.

SIXBIERUM vakant. Zie April 1839.

SCHRAARD. Zie Oct. 1839.

SCHINGEN EN SLAPPETERP. Zie Oct 1839.

SNEEK.

OPPENHUIZEN, 17 Nov. Heden was het voor onze Gemeente een aangename dag, die stof opleverde tot Godverheerlijkende blijdschap. Door den aanwas der Gemeente, alsmede door de betere opkomst derzelve, was ons Kerkgebouw te klein geworden. Floreenpligtigen en Kerkvoogden dezer Gemeente besloten dus, om hetzelve aanmerkelijk te vergrooten. En deze verbouwing, die verscheidene duizend Guldens bedroeg, kon uit eigene middelen bestreden worden. Gedurende bijna acht maanden kon er hier dus geene openbare Godsdienstoefening plaats vinden; maar in de naburige combinatie *Uitwellingerga*, stonden de Kerkvoogden dier Gemeente hunne Kerk gaarne af, om de volle dienst in dezelve waar te nemen, en onze Leeraar, Ds. W. FERWERDA, vervulde dezelve met zijnen gewonen ijver. Zelfs nog in den voormiddag van dezen dag, predikte hij daar. Doch heden namiddag begaf zich de geheele gecombineerde Gemeente naar het vernieuwde Kerkgebouw. Onder de van elders opgekomene merkten wij met blijdschap op, den Hoog Welgeb. Heer S. VAN WELDEREN, Baron RENGERS, Grietman, met den Heer WIJBENGA, Secretaris der Grietenij *Wymbritseradeel*, alsmede na-

naburige Predikanten. Onze Leeraar sprak te toewijding van de grootendeels vernieuwde, aanmerkelijk vergroote en verfraaide Kerk aan de dienst des Allerhoogsten, naar aanleiding van *Hebr.* II: 3, 4. en ging ons voor in plegtige dankzeggingen en gebeden. Voorts bragt hij gepaste hulde aan genoemden Heere Grietman, Floreenpligtigen en Kerkvoogden, voor de bevordering, alsmede ook aan hen, die het werk verrigtten voor de doelmatige uitvoering van al dit werk. Het tegenwoordig Kerkgebouw beantwoordt nu aan onze behoefte en is een sieraad onzer Gemeente. Moge het getuigen van de meer hartelijke belangstelling in de openlijke Godsdienstoefeningen. Moge onze Leeraar in dit ons Kerkgebouw het Evangelie der zaligheid nog vele jaren verkondigen, en de Heer der Gemeente hem genadig bewaren. Inzonderheid bidden wij, dat wij met alle onze Medechristenen hoe langer zoo meer opgebouwd mogen worden tot eenen heiligen tempel in den Heer!

GOINGA, GOUW en OFFINGAWIER vakant. Zie Nov. 1839.

WOUDSEND vakant. Zie Nov. 1839.

D O K K U M.

WANSWERD en JISLUM vakant. Zie Junij 1839.

EE. Zie Nov. 1839.

H E E R E N V E E N.

OOSTERHAULE, NYEGA en OLDENOUWER, staat vakant te worden. Zie Nov. 1839.

NOORDWOLDE en BEUIL. Zie Nov. 1839.

O V E R - IJ S S E L.

D E V E N T E R.

ENSCHEDE. Zie Nov. 1839.

KAM-

KAMPEN.

Door het Klassikaal Bestuur van *Kampen*, is, op den 28 Aug. ll., geëxamineerd, en bevoegd verklaard tot het geven van Godsdienstig onderwijs, en om te staan naar den post van Katechiseermeester, H. KOOPS VIERKANT, van *Steenwijk*.

GENEMUIDEN, 2 Dec. 1839. Onze Herder en Leeraar, Ds. P. J. CALKOEN, Emeritus verklaard zijnde, tegen 1 Januarij eerstkomende, met pensioen, ingevolge gunstig besluit van Z. M. den Koning, dd. 31 October ll., N°. 2, zoo is de Kerkeraad dezer Gemeente op heden bijeengekomen, om in deze aanstaande vakature te voorzien, door de beroeping van eenen dienstdoenden Predikant, en heeft, na verkregen handopening, onder voorzitting van den Consulent, Ds. G. G. DE LA COUTURE, Pred. te *Schokland*, het navolgend twaalftal opgemaakt:

DD. J. J. KNAP, te *Aarlanderveen*. J. C. EIKMAN, te *Nederlangbroek*. S. H. A. HOGERZEIL, te *Fijnaard*, c. a. W. G. VAN DEN BROEK, te *Zwartsluis*. W. LAATSMAN, te *Rhede*. C. WITTEVEEN, te *Harderwijk*. C. C. CALLENBACH, te *Nijkerk*. C. D. CANNE, te *Castricum*, c. a. G. W. BISSCHOP, te *Doornspijk*. H. J. CALKOEN, te *Sloterdijk*. H. BLANKHART, te *Zwartsluis* en A. W. BUNING, te *Oostermeer*.

Waaruit dadelijk nog dit zestal:

DD. KNAP, EIKMAN, HOGERZEIL, LAATSMAN, BUNING en WITTEVEEN.

BLOKZIJL. Zie Nov. 1839.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

GRONINGEN, den 11 Dec. 1839. Na bekomen

men berigt, dat Ds. A. RUTGERS VAN DER LOEFF, Pred. te *Noordbroek*, zich verpligt vond, voor de op hem uitgebragte beroeping, als Herder en Leeraar in deze Gemeente te bedanken, is door den Breeden Kerkeraad, op den 4 Dec. ll. op nieuws het volgende twaalftal van Heeren Predikanten gemaakt:

DD. S. K. THODEN VAN VELSEN, Theol. Doct. te *Wolvega*. A. C. VAN ELDIK THIEME, te *Waddingsveen*. J. K. DE VOOGT, te *Nijmegen*. J. SICKENS BOELENS, te *Nijmegen*. A. TONKENS, te *Oostwold*. S. J. METELAR, te *Eelde*. W. VERWEY, te *Winschoten*. J. T. EEDTS, te *Helmond*. E. H. SIKKES, te *Bonda*. W. C. VAN DER ZWAAG, te *Zwaag Westeinde*. I. BUSCH KEISER, te *Menaldumer*. P. SPANDAW, te *Slochteren*.

Uit dit twaalftal is op heden het volgend zestal geformeerd:

DD. J. SICKENS BOELENS. A. C. VAN ELDIK THIEME. J. K. DE VOOGT. W. VERWEY. I. BUSCH KEISER. S. K. THODEN VAN VELSEN.

En vervolgens dit drietal:

DD. J. SICKENS BOELENS. A. C. VAN ELDIK THIEME. J. K. DE VOOGT.

Waaruit heden over acht dagen de beroeping zal geschieden.

WINSCHOTEN.

SCHEEMDA, den 30 Junij. Onze waardige Leeraar, J. PELINCK, bij besluit van Z. M. den Koning Emeritus verklaard, nam heden afscheid van ons, daartoe tot tekst nemende *Hebr.* XIII:20 en 21. *De God nu des vredes*, *enz.* Ter vervulling nu der hierdoor ontstane vakature, werd door Collatoren en Stemgeregtigden, op den 4den Julij eene nominatie gemaakt van de navolgende Predikanten:

DD.

DD. G. VAN WEERDEN ABBESCH, Predik. te *Termunten*. U. P. GOUDSCHAAL, te *Godlinze*. H. HUISSENS, te *Kolkange*. H. BEFTING, te *Appingadam*. A. RUTGERS VAN DER LOEFF, te *Noordbroek*. C. H. PELINCK, te *Koeverden*. T. A. ROMEIN, te *Scharmer*. P. SPANDAW, te *Slochteren*. E. SIKKES, te *Bonda*. N. H. TATUM ZUBLI, Th. Dr. te *Assen*. J. J. METELAAR, te *Eelde*. J. R. VAN EERDE, te *Obergum*.

En daaruit is den 15 Aug. met eenparigheid van stemmen beroepen, U. P. GOUDSCHAAL, Pred. te *Godlinze*, welke na eenige dagen van beraad, dit beroep, onder inwachting van de noodige approbatien, heeft aangenomen.

SCHEEMDA, den 10 Nov. Heden werd onze beroepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer U. P. GOUDSCHAAL, van *Godlinze*, in de Heilige Bediening onder ons bevestigd, door den Consulent onzer Gemeente, den Wel Eerw. Heer E. J. HUIZINGA, Pred. te *Eexta*, met eene Leerrede over *Joh.* XXI : 15. *Simon Jona zoon, enz.* De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk onder ons, daartoe ten tekst nemende, *Hand.* XVI : 30*b*. *Wat moet ik doen, om zalig te worden?*

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

NIEUW SCHEEMDA vakant. Zie Julij 1839.

APPINGADAM.

GODLINZE, den 4 Nov. 1839. Nadat de Wel Eerw. Heer U. P. GOUDSCHAAL, op den 1 dezer, door Ds. H. VAN LACUM, als Gecommitteerde door het Klassikaal Bestuur van *Appingadam*, ontslagen was van zijne betrekkingen, zoo op de Klassis van *Appingadam*, als op den Kerkenraad en Gemeente alhier, heeft zijn Eerw. op heden afscheid van ons genomen, met eene Leerrede over *Deut.* XXX : 19.

OOS-

OOSTERWYTWERD EN EENUM vakant. Zie Sept. 1838.

THESINGE vakant. Zie Nov. 1839.

MIDDELSTUM.

HORNHUIZEN vakant. Zie Mei 1839.

NOORD-BRABAND.

BREDA.

ZEVENBERGEN. Uit eene nominatie door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, den Koning aangeboden en waarop geplaatst waren, de Heeren:

R. O. AITTON, Pred. te *Monster*. J. BACHIENE, Pred. te *Hooge Zwaluwe*, en R. PEAUX, Pred. te *Etten*.

Is de Heer R. O. AITTON, benoemd als Pred. te *Zevenbergen*, en zal aldaar naar Kerkorde worden beroepen.

DINTELOORD EN PRINSLAND vakant. Zie Oct. 1839.

HEUSDEN.

's GREVELDUIN CAPELLE vak. Zie Nov. 1839.

DRENTHE.

ASSEN.

ANNERVEEN, c. a. Zie April 1839.

MEPPEL.

HOOGEVEEN. Zie Oct. 1839.

KOEVERDEN.

SLEEN. Zie Oct. 1839.

LIM-

LIMBURG, enz.

MEERSSEN vakant. Zie Mei 1839.

WAALSCHE KERK.

AMSTERDAM, den 2 Nov. Er is tijding ontvangen van de gelukkige aankomst van den Wel Eerw. Heer A. J. VERWEIJDE, te *Smyrna*, op den 29 Aug. ll. Zijn Wel Eerw. heeft zijn dienstwerk aldaar den 15 Sept. aanvaard, met eene Intreerede over 2 *Cor.* V : 20, welke niet zonder stichting werd aangehoord door eene Gemeente, die dankbaar eenen Leeraar heeft ontvangen uit het Vaderland, waaraan hare meeste leden steeds gehecht blijven; zij doet ook bij deze gelegenheid veel goeden wil en eenen Godsdienstigen geest blijken.

's GRAVENHAGE, den 24 Nov. Heden aanvaardde Ds. J. H. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, zijn dienstwerk onder ons, en werd aldus de plaats van zijnen hooggeachten Vader vervuld. Des morgens werd hij in zijne dienst bevestigd, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. MOUNIER, Pred. te *Rotterdam*, aan wien de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. D. REVEL, Pred. te *'s Gravenhage*, dit werk had afgestaan. De Bevestiger predikte over *Hand.* XX:28. *Zoo hebt dan acht op u zelve, en op de geheele kudde, over dewelke u de Heilige Geest to opzieners gesteld heeft, om de Gemeente Gods t weiden, welke hij verkregen heeft door zijn eigen bloed.* Terwijl de Bevestigde des avonds zijne Intreerede hield over *Hebr.* XIII : 8. *Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en in der eeuwigheid.*

HAARLEM, 17 Nov. Onze naar 's *Gravenhage* be-

beroepen Leeraar. Ds. J. H. DE DONPIERRE DE CHAUFEPIÉ, nam heden afscheid van onze Gemeente, met 1 *Thess.* III : 1. *Voorts broeders, bidt voor ons, opdat het woord des Heeren zijnen loop hebbe, en verheerlijkt worde, gelijk ook bij u.*

HAARLEM, 8 Dec. Ter vervulling der ontstane vakature, werd heden, onder voorzitting van den Consulent, Ds. DE DONPIERRE DE CHAUFEPIÉ, door den grooten Kerkenraad beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. A. VAN HAMEL, Pred. te *Middelburg*, nadat vooraf op het drietal gebragt waren, de Wel Eerw. Heeren:

DD. J. A. VAN HAMEL, E. A. ZUBLI, P. J. HAMER, Predd. te *Middelburg*, *Nijmegen* en *Delft*.

VOORBURG vakant.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

FREDERIKSTAD AAN DEN EIDER, 10 Nov. 1839. De dag van heden was voor onze Gemeente een kerkelijke feestdag. Ons orgel begeleidde weder vóór het eerst, na langen tijd, ons vereend Godsdienstig gezang. Voor drie maanden was het nagenoeg geheel onbruikbaar geworden. Eene algeheele herstelling was dringend noodzakelijk, eene vergrooting wenschelijk. Naauwgezet en verstandig beheer van de geldmiddelen der Kerk, stelde ons gelukkig in staat om het noodzakelijke niet alleen, maar ook het wenschelijke te verkrijgen. Door de zorg en vlijt van den talentvollen Heer WOHLIEN uit *Altona*, en eenige doelmatige wenken van een ervaren kunstkenner, mogten wij thans ons Godsdienstig speeltuig niet alleen van alle vroegere gebreken ontdaan zien, maar ook ons overtuigen, dat

et nu veel beter en schooner is, dan te voren; ›odat het noch in innerlijke kracht en welluidend-eid, noch in uiterlijken vorm plaats voor redelijke enschen overlaat.

Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer L. J. VAN RIJN, zocht de talrijk zamengevloeide schaar tot e regte feeststemming op te wekken. Hij herinerde ons eerst kortelijk de geschiedenis van ons rgel, dat voor 147 jaren uit het land onzer ge-ieenschappelijke afkomst herwaarts werd overgeragt, en getuigenis geeft van den Godsdienstigen n onzer vaderen, daar het meerendeels uit vrijillige bijdragen was bekostigd, en de kunstenaar, e het bespeelde, nog lang daarna uit vrijwillige jdragen werd beloond. Hij wijdde daarna hetzelve › nieuw aan uitsluitend Godsdienstig gebruik en e eer des Allerhoogsten toe, sprekende vervolgens aar aanleiding van *Col.* III:16, *over de waarde in het Godsdienstig gezang.*

Wij beschouwen dit als een blijde voorbode eener nsche verbetering van het innerlijke van ons Be-huis, dat, schoon op kleinere schaal en met eene kele galerij voorzien, ons volkomen de Kerkge-uwen onzer Broederschap in *Amsterdam* en *Rot-dam* voor den geest roept. Terwijl wij den Heer r Kerke danken voor de instandhouding en aan-nkelijke versiering van onzen uitwendigen tem-l, hopen en bidden wij, dat ook daardoor onze rten Hem meer en meer ten welgevalligen tempel ›rden, waarin zijn Heilige Geest kan wonen.

WADDINGSVEEN en } vakant.
MOORDRECHT }

EVANGELISCH LUTHERSCHE KE[illegible]

PEKEL-AA, 22 Sept. 1839. Mogten Gemeente en Leeraar zich in het voorledene jaar verheugen over belangrijke herstellingen, welke toen aan het en pastorie plaats hadden, heden betraden wij met groote vreugde ons in vele deelen hersteld en verbeterd Kerkgebouw. Onze Leeraar, Ds. J. L. DE MEIJERE, sprak bij deze gelegenheid over Ps. CXXII: 1, en onderhield ons: *over de wijze waarop eene Christelijke Gemeente hare pligtige vreugde, over de herstelling van haar bedehuis aan den dag moet leggen.*

Wij danken God, die een' onzer lang gekoesterde wenschen heeft vervuld, en gedenken met dankbaarheid aan de belangrijke geldelijke ondersteuning, ons uit het fonds der Hoog Eerw. Synodale Commissie geschonken, waardoor wij een gedeelte der aanzienlijke uitgaven, veroorzaakt door de herstellingen van het voorledene jaar, en door de onlangs plaats gehad hebbende verbeteringen, hebben kunnen bestrijden.

WINSCHOTEN. Op den 6 Oct. ll. heeft de [illegible] Kerkeraad der Evangelisch Luthersche Gemeente alhier, onder het voorzitterschap van deszelfs Consulent, Ds. G. ECKHART, Predikant te *Groningen*, uit eene nominatie van den Eerwaarden Kerkeraad der Evangelisch Luthersche Gemeente te *Amsterdam*, gecombineerd met de Eerwaarde Heeren Commissarissen van het Liefdefonds, aldaar, met eenparigheid van stemmen tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, den Eerwaarden Heer A. RADEMAKER, Kandidaat tot de H. Dienst, welke dit beroep, onder inwachting der kerkelijke en koninklijke approbatiën, heeft aangenomen.

BI[illegible]

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, den 6 Dec. 1839. Onze Waalsche Gemeente is in rouw gedompeld, door het smartelijk gemis van haren zeer beminden Leeraar en getrouwen Herder. Want het heeft den Alwijzen en Algoeden behaagd, den Wel Eerw zeer Gel. Heer PHILIPP JAKOB WEBE, op den 2den dezer maand, na eene langdurige sukkeling zoowel als een smartelijk lijden aan eene borstziekte, door een zachten en gerusten dood te verlossen uit zijne benaauwdheid en tot een beter leven op te roepen. Den Overledenen was het van God vergund het 61ste jaar zijns levens te voltooijen, evenzeer als dat zijner gezegende Evangeliebediening in de stad tot het 34ste te brengen. Beweend wordt de dierbare Echtgenoot echter vooral door zijne Gade, die als Weduwe dit tijdelijk verlies, in de diepste droefheid, het meest gevoelt. De God der vertroostinge lenige haar smart even als die van allen, welke den verdienstelijken man gekend en bemind hebben!

WEENER vakant. Zie Maart 1837.

JEMGUM vakant. Zie Junij 1839.

OLDERSUMMER-GASTE vakant.

GRAAFSCHAP TEKLENBURG.

GRONAU vakant. Zie Junij 1839.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK eene Predikantsplaats vakant. Zie Jan. 1831.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

BELGIE.

GENT, den 3 Nov. Daar de twaalf Protestantsche gevangenen van Hollandsche geboorte, ten minste in de Noordelijke Provinciën veroordeeld en die over de grenzen gebragt moesten worden, zich heden nog in de gevangenis bevonden en de Godsdienstoefening mogten bijwonen, zoo predikte de Heer GOEDKOOP voor de laatste maal voor hen, over *Luc.* XV: 3—10, en bepaalde hunne aandacht bij hetgeen de opperste Herder der schapen, ook in de laatste *negen* jaren gedaan had, om hen, afgedwaalde schapen, op te zoeken en terug te brengen, en welk eene vreugde er in den hemel zou zijn, zoowel als welk eene vreugde de spreker zou genieten, als hij eenmaal mogt vernemen, dat ook dit laatste woord uitwerking gehad had, op zulken, die tot nog toe op den dwaalweg der zonde volhard hadden. De meesten hoorden deze woorden met tranen in de oogen aan, en het afscheidnemen na de Godsdienstoefening kon slechts bij dezen met handdrukking plaats hebben, daar wederzijdsche aandoeningen beletteden te spreken. Er blijven nog een twintigtal Protestanten over, waarvan twee geboren *Belgen* het Protestantisme omhelsd hebben, van één van welke melding is gemaakt in het *premier Rapport de la Societé Biblique Belge;* de overige zijn, of Duitschers van af-

afkomst, of Hollanders, in de Zuidelijke Provinciën, vóór 1830, of in *België* na 1830 veroordeeld.

In het eerste kwartier der gevangenis te *Gent*, waar slechts zes Protestantsche gevangenen waren, preekt Ds. GOEDKOOP gewoonlijk voor een vijftig gevangenen; makende de Catholijken van dat kwartier, die tot eeuwigdurende strafarbeid veroordeeld zijn, en op geene gratie te rekenen hebbende, hunne bewaarders ten deze niet ontzien, gebruik van de vrijheid, welke het Koninklijke Reglement van 1825 geeft, om de Godsdienstoefeningen van eene andere gezindheid bij te wonen, en welke zich daarbij stichtelijk gedragen. Het laatste woord aan de vertrokkene gevangenen toegesproken, ofschoon in het *derde* kwartier, werd ook door een veertig à vijftigtal gevangenen van andere belijdenis, eerbiedig aangehoord.

NEDERLANDSCHE BIJBELGENOOTSCHAPPEN.

ROTTERDAM, den 17 Oct. 1839. Heden avond is alhier de jaarlijksche algemeene vergadering van de Rotterdamsche Afdeeling van het Nederlandsche Bijbelgenootschap gehouden, in de Groote Kerk der Nederlandsche Hervormde Gemeente.

Nadat, uit het verslag omtrent den staat en de werkzaamheden van het genootschap en deze afdeeling, over het geheel gunstige berigten waren medegedeeld, hield de Hoog Eerw. Heer G. H. LAGERS, Pred. bij de Luthersche Gemeente alhier en Medebestuurder in onze afdeeling, eene naar de gelegenheid des tijds zeer gepaste redevoering, ten betoog: *dat de aandachtige overweging der geschiedenis des Bijbelgenootschaps gedurende de eerste*

25 *jaren van deszelfs bestaan ons leidt tot uitkomsten, die ons krachtig moeten opwekken, en met vernieuwden lust en ijver in ootmoedig vertrouwen, deszelfs belangen te blijven bevorderen.*

Deze plegtige feestviering is in de beste orde afgeloopen en door eene talrijke vergadering met groot genoegen bijgewoond.

SPANBROEK, den 20 Oct. 1839. Op heden namiddag werd door den Wel Eerw. en zeer Gel. Heer G. C. VAN BALEN BLANKEN, Pred. bij de Hervormde Gemeente van *Wognum*, en Voorzitter bij de hier gevestigde afdeeling des Nederlandschen Bijbelgenootschaps, in de Kerk der Hervormden in het openbaar verslag gedaan van den staat, en de handelingen van het genoemd Genootschap.

Bij welke gelegenheid zijn Eerw. eene redevoering uitsprak: *Over den Geest der Nederlanders, beschouwd als den waarborg, voor den verderen duur en bloei van het Bijbelgenootschap in Nederland.* Waarin zijn Eerw. met meesterlijke trekken schetste den aard van de Nederlandsche natie, als *ondernemend*, *vasthoudend* en *Godsdienstig*, welk laatste vooral, als de beste waarborg voor den bestendigen bloei van het Genootschap werd opgegeven, waarna deze rede met een treffend gebed tot God besloten werd.

Deze redevoering werd door een aanzienlijk getal toehoorders, met het grootste genoegen aangehoord en moge ook in de gevolgen heilzame vruchten dragen voor de zaak der Bijbelverspreiding.

HEERENVEEN, den 17 Oct. Heden avond werd alhier, in de Kerk der Hervormde Gemeente, plegtige en dankbare gedachtenis gehouden van het 25 jarig bestaan van het Nederlandsch Bijbelgenootschap. De Wel Eerw. Heer J. T. H. HUGUENIN, Pred. te *Tjallebert* deed de Feestrede, en had tot grond-

grondslag en leiddraad voor dezelve gekozen 1 *Tim.* II : 4., *Welke wil dat alle menschen zalig worden en tot kennis der waarheid komen.* Waaruit zijn Eerw. aanleiding nam om te spreken, over de Bijbelgenootschappen, als met Gods bedoelingen omtrent het menschdom overeenkomstig, in zijnen geest werkende en door hem gezegende inrigtingen, aan welker bloei wij met dankbaarheid aan God, voor het voorledene en met vertrouwen op Hem voor het toekomende ijverig behoorden werkzaam te zijn. De ontwikkeling daarvan in de bijzonderheden op eene doelmatige wijze en tot algemeen genoegen der toehoorders, werd besloten met vurige dankzegging en gepaste smeekgebeden.

GOES. Op den 17 Oct. werd ook alhier, in eene openbare Godsdienstoefening, het 25 jarig bestaan van het Bijbelgenootschap in *Nederland* gevierd. De Directie onzer Afdeeling had het houden der redevoering opgedragen aan deszelfs Secretaris, Ds. E. B. SWALUE, die, de gronden herinnerende, waarop het Genootschap zich vestigde en het weldadige dier inrigting voor onzen leeftijd aantoonende, hetwelk zich ook in ons midden openbaarde, tot dankbare feestvreugde stemde, en tot vertrouwende volharding opwekte.

Eene buitengewone talrijke schare, tot deze feestviering, ook uit dit Eiland en *Noord-Beveland*, opgekomen, gaf bewijzen harer belangstelling in deze zoo echt Evangelische inrigting, terwijl de feestvreugde, op eene regt stichtelijke wijze werd uitgedrukt en verhoogd door uitmuntende koorgezangen; tot wier uitvoering onder de leiding van den Heer J. C. LABRANT, Muzijkmeester en Organist alhier, zich die genen onzer stadgenooten, die de toonkunst beoefenen, gaarne verledigd hadden.

ZIERIKZEE, 24 Nov. 1839. Heden avond

werd alhier het 25 jarig bestaan des Nederlandschen Bijbelgenootschaps in het algemeen en dat onzer afdeeling *Schouwen* en *Duiveland* in het bijzonder, openlijk en plegtig gevierd. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. M. C. VAN OOSTERZEE, Pred. te *Zierikzee* en Medebestuurder dezer afdeeling, hield eene allervoortreffelijkste feestrede, stellende de Bijbelverspreiding voor als een heerlijk werk, naar aanleiding van 2 *Cor*. II: 14. *Gode zij dank, die ons alle tijd doet triumferen in Christus, en den reuk zijner kennis door ons openbaar maakt in alle plaatsen.* Met eene bijzondere aandacht en belangstelling werd de Redenaar door de talrijk opgekomene schare aangehoord, toen hij, om het heerlijke der Bijbelverspreiding te doen kennen, haar wees op den aard van dit werk; op hetgeen dit werk reeds tot stand gebragt heeft en eindelijk op den ruimen omvang van hetgeen daarin nog te doen is. En niet minder, toen hij vervolgens haar opwekte tot dankbaarheid, ijver en vertrouwen. De feestviering werd aangevangen en afgewisseld met het zingen van eenige gezangen, die bijzonder voor de plegtigheid van den dag vervaardigd waren, door den Ed. Achtb. Heer Mr. J. BRAMAN, Kantonregter alhier, en tot algemeene stichting werden aangeheven door het alhier bestaand Zanggezelschap *Arion*. Met blijdschap sta hier ten slotte nog vermeld, dat de opwekking des Redenaars om toch krachtdadig mede te werken aan zulk eene heerlijke zaak, als de verspreiding des Bijbels is, niet zonder vrucht geweest is, daar eenigen uit ons midden, aanstonds zich als leden of begunstigers hebben doen inschrijven. Mogt de feestviering van het 25 jarig bestaan des Nederlandschen Bijbelgenootschaps op meerdere plaatsen zulke gewenschte gevolgen gehad hebben!

COR-

CORRESPONDENTIE.

Daar één der ingezonden gezangen van J. H. B. reeds in de *Evangelische Gezangen* der Hervormden, onder N°. 156 voorkomt, en het andere misschien ook elders geplaatst is, kunnen zij niet overgenomen worden.

In het stukje: *het nieuwe jaar*, ontbreekt aan den laatsten regel van couplet 1, een voet; — rijmt *schragen* op *jagen*, — vinden wij vermeld een *strijdperk, waar wij rustloos jagen*. Om deze en dergelijke gebreken verschoonen wij ons van de plaatsing.

Daar wij reeds een dichtstukje op het einde des jaars geplaatst hebben, kunnen wij van die: *aan God, bij het einde des jaars*, en *overpeinzing bij het einde des jaars*, thans geen gebruik maken.

In de dichtregelen van K., *bij de begraving*, enz. komen zoo vele fouten tegen de maat voor en zoo weinige schoonheden, dat wij ze niet plaatsen mogen.

Het stukje *over het Kerkgezang* zullen wij opnemen, en ook dat van S.... *aan eenen Vriend*, enz.

BERIGTEN.

Heeren Quaestors in de respective Ringen in de Provincie *Gelderland*, worden bij deze verzocht, het benoodigd getal exemplaren der op den 8 Dec. ll. gehoudene Leerrede, door J. VAN SCHAICK, voorheen Pred. te *Asch*, thans te *Bruchem* en *Kerkwijk*, tot inwijding van het vernieuwd Kerkgebouw aldaar, waarvan de uitgave ten voordeele der Gemeente, bij den Boekdrukker A. VAN LOON, te *Tiel* geschiedt, ten spoedigste op te geven, aan Ds. P. VAN DER WILLIGE, Pred. te *Tiel*.

MID-

MIDDELBURG, den 28 Oct. 1839. Mogt het Collegie van Diakenen der Nederduitsche Hervormde Gemeente eenigen tijd geleden aangenaam verrast worden door het berigt, dat, wijlen de Hoog Edele Gestrenge Heer MARINUS JACOBUS HARINGMAN, in leven Oud Vice-Admiraal der Koninklijke Marine en Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, gewoond hebbende en overleden te *'s Gravenhage*, aan de Diaconie-Armen van *Middelburg* in *Zeeland* gelegateerd had eene som van *f* 300, tot welks aanvaarding bereids autorisatie van Zijne Majesteit den Koning is ontvangen; ook kort geleden ontving hetzelve berigt, dat door wijlen den Hoog Welgeb. Heer Mr. G. D. STEENGRACHT, gewoond hebbende en overleden te *Middelburg*, bij deszelfs testamentaire dispositie, aan genoemd Collegie was bemaakt een duizend Guldens Certificaat Werkelijke Schuld, rentende 2½ pCt., tot welks aanvaarding, bereids aan Zijne Majesteit de vereischte autorisatie is aangevraagd.

Beide edele Legatarissen hebben door deze liefdadigheid de Armen hunner geboorteplaats stof tot ware dankerkentenis gegeven; dezelve zij gezegend tot ondersteuning en verzachting van het lot dier ongelukkigen!

Hunne nagedachtenis zal steeds in zegenend aandenken blijven.

LETTER-NIEUWS.

De Boekhandelaar T. J. Wijnhoven Hendriksen, te *Rotterdam*, geeft heden uit en heeft algemeen verzonden:

H. HEIJKENSPEIJER, *de twee Voorwereiden in betrekking*

king gebragt tot de toekomende, waarmede alle Gods werken op deze aarde zullen zijn volbragt., tot bevestiging van de hoop der nabijheid eener gelukkige wereld onder het bewind van Christus en de zijnen. Prijs *f* 0,60.

Van des Schrijvers vroeger uitgegeven Werken, mede bij den Uitgever met succes gedebiteerd wordende, zijn nog weinige Exemplaren voorhanden en kunnen tot ultimo December, bij alle Boekhandelaren in het Rijk, besteld worden tot de navolgende prijs, als:

Hentzepeter, *Leven, Sterven en Opstaan van den Christen.* *f* 0,50.

———— *Godsbestuur.* *f* 0,50.

———— *Verborgenheden der H. S.* *f* 0,40.

———— *Godsbestuur verdedigd.* *f* 0,50.

———— *Teekenen der Tijden.* *f* 0,60.

Te zamen voor *f* 2,50. Alle bij een in eens af voor *f* 1,80.

Gemelde Uitgever heeft in het laatst van 1838 uitgegeven:

K. Rickli, *het wezen des waren Christendoms, of Johannes eerste Brief verklaard en ontwikkeld.* Met een kort uitlegkundig aanhangsel. Een huisboek voor beschaafde Bijbelvrienden, vrij naar het Hoogduitsch vertaald, door L. C. Meijer, Predikant bij de Hervormden te *Houtenisse.* Met een Voorberigt van D. T. Huët, Predikant bij de Waalsche Gemeente te *Rotterdam.* Prijs *f* 5,60.

Daar dit werk sedert met roem bekend is geworden, twijfelt de Uitgever niet, of hij zal den Godsdienst- en Bijbelvrienden en verdere liefhebbers van ware Godsdienstige lectuur, eene wezenlijke dienst bewezen hebben, met dit belangrijke werk nogmaals algemeen verkrijgbaar gesteld te hebben, zoodat een ieder zich dit nogmaals bij zijn eigen Boekverkooper aan kan schaffen.

Bij bovengemelde Wijnhoven Hendriksen ziet heden het licht:

Heidebloempjes, door Catharina Vastrik. Prijs *f* 1,00.

Deze inderdaad aanbevelingswaardige gedichten van een *landelijk Meisje,* verdienen dezelfde goede ontvangst als vroeger de uitgegevene gedichten van *Fran-cijn-*

cijntje de Boer en andere dergelijke, waarom de Uitgever deselve geruste lijk aan de liefhebbers van dergelijke lectuur durft aanbevelen.

Bij H. Höveker, te *Amsterdam*, komt heden van de pers en is alom verzonden:

I. *Kunt gij gerust Sterven?* Leerrede over *Hebr.* IX: 27. Door Adolphe Monod. Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Montauban*. Uit het Fransch vertaald. *f* 0,50.

II. *Droefheid en Vertroosting*, of het Evangelie gepredikt onder het Kruis. Door J. H. Grandpierre, Bedienaar des Evangelies en Bestuurder van het Instituut der Evangelische Zendingen te *Parijs*. Uit het Fransch, door H. J. Chevallier.

III. *Tweetal Leerredenen* over *Jes.* IX: 5. en *Joh.* XIV: 27. Uit het Fransch van J. J. Audebez en A. Rochat, Bedienaren des Evangeliums te *Parijs* en te *Rolle*. *f* 0,60.

IV. *Gideon voor den Engel des Heeren*, Leerrede over *Rigt.* VI: 17—24. Gevolgd door eenen Brief over de Godheid van den Heere Jezus Christus, door L. Gaussen, Hoogleeraar aan de Theol. School en vroeger Predikant te *Geneve*. Uit het Fransch vertaald. *f* 0,80.

Voorts is door bovengenoemden uitgegeven en verkrijgbaar gesteld:

V. Gaussen, *der Christenen Pascha.* *f* 0,40.
VI. ——— *de Koperen Slang.* *f* 0,40.
VII. Malan, *Welke is het saligmakend Geloof?* *f* 0,30.
VIII. ——— *de Dood van den Oudsten Zoon.* *f* 0,60.
IX. ——— *de Kleine Christen Jongen en Christen Meisje.* Ieder *f* 0,15.
X. Brall, *het Werk der Verlossing.* *f* 0.30.
XI. Merle d'Aubigné, *de Kinderen Gods.* *f* 0,30.
XII. Marshall, *het Groote Geloof.* *f* 0,30.

Bij W. van Boekeren, te *Groningen*, is uitgegeven, bij W. Brave Jr., te *Amsterdam* en alom te bekomen:

Melodiëns der Evangelische Gezangen, bij de Hervorm-

vorde Kerk van *Nederland* in gebruik, gezet voor Orgel en Piano, met de noodige Harmonie in Generaal-Basstijl, door W. G. Haupt, à ƒ 3,75.

H. Muntinghe, *de Psalmen* uit het Hebreeuwsch vertaald, met aanmerkingen, 2de geheel omgewerkte druk, 3 deelen, à ƒ 7,00, in plaats van ƒ 12,50.

——————— *Geschiedenis der Menschheid naar den Bijbel*, verkort door G. J. F. Cramer von Baumgarten; 2 deelen, à ƒ 3,00, in plaats van ƒ 5,50.

Rosenmuller, *de Oosterlingen van vroegeren en lateren tijd*, of *Ophelderingen der Heilige Schrift uit de Natuurlijke Gesteldheid der Overleveringen, Zeden en Gewoonten van het Oosten*; vertaald en vermeerderd door G. J. F. Cramer von Baumgarten, 4 deelen, à ƒ 6,00, in plaats van ƒ 12,00.

C. C. Tittmann, *Gebeden, ten gebruike bij de Openbare en Huisselijken Godsdienst*, 2 deelen, à ƒ 2,50, in plaats van ƒ 4,00.

Bij R. J. Schierbeek, te *Groningen*, is gedrukt en alom te bekomen:

Paulus, de Apostel van onzen Heer Jezus Christus, door T. F. Uilkens, Pred. te *Loppersum*, in twee deelen, ƒ 6,60.

Het Protestantsch Leeraarsambt, in deszelfs ganschen omvang, een Handboek der Practische Godgeleerdheid, door L. Hüffell; vertaald en omgewerkt door I. Busch Keiser, 2 deelen ƒ 11,00.

Deze beide Werken zijn in onderscheidene Tijdschriften zeer aangeprezen.

Bij denzelven is gedrukt en wordt met veel succès nog gestadig gedebiteerd:

J. Cornstius, *Handboek voor Kranken, Bejaarden en Stervenden*, 2de druk, ƒ 2,80.

——————— *Spreuken van onzen Heer*, 3 deelen, ƒ 7,20.

——————— *De ware vergenoegdheid voor alle menschen verkrijgbaar*, 2 deelen, ƒ 4,00.

——————— *Brief aan de Efeziërs*. ƒ 2,40.

A. Numan, *Handboek der Genees- en Verloskunde van het Vee*, 3de druk, ƒ 2,50.

A.

A. Numan, *Vee-Artsenijkundig Magazijn*, 3 deelen, in 6 stukken, *f* 16,25.

Het 3de deel over de *Longziekte* handelende, is ook apart te bekomen, *f* 5,25.

———— *Iets voor Landbouwers, over het Zaaijen*, *f* 1,00.

J. F. C. Dieterichs, *Handboek der Vee-Artsenijkundige Heelkunde*, 3 deelen, met platen, *f* 9,80.

F. Theremin, *Adalberts Bekendtenissen*, *f* 2,60.

E. J. Thom. à Thuessink, *Geneeskundige Waarnemingen en Bijdragen over de Longteering*, — *Spruw*, *Verlamming*, — *Mazelen*, — *Koorts*, enz.

Voorts is dezelve door aankoop eigenaar geworden van de volgende belangrijke Werken:

Eenige Bijzonderheden uit het Leven van zekeren Oefeninghouder. *f* 0,80.

H. Muntinghe, 10- en 12tal *Gelegenheids-Leerredenen*. Tot verminderden prijs.

Rysz, *Handboek voor Vee-Artsen*, *f* 1,00.

L. Simis, *Grondig Onderwijs in de Schilder- en Verwkunst*, 2de druk, 2 deelen. Na eene zes en dertigjarige ondervinding te zamengebragt, *f* 4,20.

Ph. Hillers, *Maandelijksche Tuinoefeningen*, in Moes- Vrucht- en Bloemhof, enz., 4de druk, *f* 1,80.

Te *Utrecht* bij J. G. van Terveen en Zoon, wordt uitgegeven en is alom te bekomen:

I. *Tweede Tiental Leerredenen over het Boek van Daniël*, door P. J. Laan, Rustend Predikant bij de Hervormde Gemeente van *Amersfoort*, in gr. 8vo. à *f* 2,75.

II. *Verhandelingen en Leerredenen over de Openbaring van den Apostel Joannes*, door denzelven. 3 deelen compleet a *f* 14,15. Hiervan zijn nog maar eenige Exemplaren voorhanden.

III. *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk* van Mr. J. Scheltema, 6 deelen of 17 stukken, met het Register, waarmede dit werk geheel compleet is, doch waarvan niet meer dan 30 complete Exemplaren voorhanden zijn, welke aan de eerstkomenden voor den gewonen prijs van *f* 33,90 zullen worden afgeleverd.

IV.

IV. *Volksgebruiken der Nederlanders bij het Vrijen en Trouwen*, door denzelven a *f* 2,60. Hiervan zijn nog maar eenige Exemplaren voorhande.

Bovengemelde zijn door aankoop eigenaars geworden van:

I. H. Kroeze Ramaker, *Gedichten voor Kinderen*, 60 Cents.

II. *Overzigt der Evangeliën van Mattheus, Markus en Lukas, benevens de gelijkluidende plaatsen van Johannes*, naar de Synopsis van D. J. J. Griesbach en M. Roediger, en den tekst van de Staten overzetting, met een voorrede van H. Brakenbosch, voor *f* 1,40, in plaats van *f* 2,80.

Door den Boekhandelaar G. D. Bom, te *Amsterdam* wordt met succes gedebiteerd:

Het voordeelig bekende werk van D. Muller, *Handleiding tot gebruik van den Heidelbergschen Katechismus, voor Nederl. Christenen en Leeraars bij de Hervormden.* Tweede druk, 2 deelen, gr. 8vo. *f* 5,50.

De Boekhandelaar en Boekdrukker H. Lagerwey, te *Dordrecht*, heeft op heden verzonden en in alle Boekwinkels verkrijgbaar gesteld:

N°. 1, voor de maand Januarij van:

BIJBELOEFENINGEN,

TEN GEBRUIKE VAN DEN BIJBELSCHEN ALMANAK.

EEN DAGBOEK

VOOR GODSDIENSTIGE HUISGEZINNEN.

's Maandelijks wordt 1 Nummer voor den prijs van 25 Centen afgeleverd, zoodat de geheele jaargang slechts op *f* 3,00 te staan komt. In het alom gratis verkrijgbaar gesteld Berigt van Inteekening, wordt breedvoerig het nuttige en heilzame dezer Bijbelverklaringen aangetoond, en een ieder uitgenoodigd om deze onderneming, die onder medewerking onzer voornaamste Godgeleerden geschiedt, te willen helpen bevorderen.

LETTER-NIEUWS.

Heden is bij bovengenoemden Uitgever van de pers gekomen en verzonden:

STEMMEN

UIT HET GRAF VAN EENEN CHRISTEN.

Met eene voorrede van den Hoogleeraar

J. NIEUWENHUIS.

Eerste deel, met titel en vignet, *f* 3,00.

Met nog een deel is dit werk van den Eerwaarden en geachten Overledene compleet.

Ook op heden is de vertaling, voorzien van de noodige Noten en Aanmerkingen, verschenen van het veel geruchtmakende Werk der

BELGISCHE OMWENTELING,

1828—1839.

Persoonlijke herinneringen, met bevestigende bijlagen

DOOR *DE POTTER.*

Eerste deel, eerste stuk, a *f* 1,50.

Het tweede stuk zal eerstdaags volgen.

J. H. den Ouden, Boekverkooper te *Amsterdam*, geeft uit en heeft verzonden:

I. D. Molenaar, Hervormd Leeraar te *'s Graven-hage*, *het Geloof in den Heere Jezus Christus, als het levend, werkdadig en bestendig beginsel des ware Christelijke levens.* Leerrede naar *Coll.* II : 6. *f* 0,2..

II. ——————— *Een Woord van onzen Heer aan al de Gemeenten die naar zijnen naam genoemd zijn en aan elk van derzelver Leden.* Leerrede naar *Openb.* III : 22. *f* 0,25.

III. J. J. Knap, Predikant te *Aarlanderveen*, *Iets over de Bekeering des onbekeerden Zondaars.* *f* 0,2..

IV. A. Capadose, *Jehova-Jezus, of de Wolk der getuigen voor de Godheid van den gezegende Middelaar en Borg van Zijn diep onwaardig volk.* Tweede Deel. Eerste en tweede Stuk. *f* 1,20.

B,

Bij H. Höveker, te *Amsterdam*, wordt uitgegeven en is alom gratis verkrijgbaar:

BERIGT VAN INTEEKENING

OP

GEDENKWAARDIGHEDEN

UIT HET LEVEN VAN SOMMIGE GODVRUCHTIGEN.

Dit werk zal bij afleveringen van 4 vellen druks à 50 Cents per aflevering worden uitgegeven; 6 afleveringen zullen een deel uitmaken, hetgeen op zich zelven zal compleet zijn, het staat aan de keuze der Inteekenaren als dan verder te vervolgen.

Degenen welke vóór 1 Januarij 1840 zullen hebben ingeteekend, ontvangen Exemplaren op velijn papier gedrukt, voorts blijft de inteekening gedurende de uitgave geopend.

Het doel der uitgave is in beknopte vorm van tijd tot tijd levensschetsen mede te deelen van Godvruchtigen, welke in een of ander opzigt aan Gods Kerk zijn nuttig geweest en uitgeblonken hebben in Godzaligheid, onder hunne tijdgenooten.

De bronnen, waaruit deze gedenkwaardigheden zijn geput, zullen bij elk derzelven worden aangewezen.

De Boekhandelaar S. J. Prins, te *Amsterdam*, heeft uitgegeven en alom verzonden:

Christelijk Jaarboekje, Gedachten en herinneringen op iederen dag, door I. Prins, Predikant te *Amsterdam*; eerste Stukje *f* 1,20.

De inrigting van dit *Jaarboekje*, ten gebruike voor Godsdienstige huisgezinnen geschikt, is zoodanig, dat hetzelve niet alleen voor het jaar 1840, maar ook voor ieder volgend jaar, met even veel gepastheid kan gebruikt worden. Met nog één Stukje, de maanden Julij tot December bevattende, zal hetzelve compleet zijn.

Bij denzelfden is mede onlangs uitgegeven en wordt met goed gevolg gedebiteerd:

W. A. van Hengel, *Achttal Leerredenen.* *f* 1,90.

Lorenzo en Blanca, Romantisch gedicht in drie zangen, door W. H. Warnsinck, Bz., met vier platen, naar teekeningen van Pieneman, in carton *f* 3,50.

Op heden ziet het licht en is alom verkrijgbaar gesteld door J. C. Sepp en Zoon, Boekhandelaren te *Amsterdam*:

Leven en Sterven, uittreksels uit het dagboek eens Geestelijken. Naar het Hoogduitsch. *f* 1,40.

De Uitgevers achten het overbodig iets ter aanprijzing van dit werkje te melden. De ware gebeurtenissen, welke hetzelve bevat, de echt Godsdienstige zin daarin heerschende, geven hun de vrijheid, de aandacht van het lezend publiek op hetzelve te vestigen.

Bij D. H. van der Scheer, te *Koevorden*, is uitgegeven, bij de Heeren Saakes, Brave, Portielje en van Kesteren, te *Amsterdam*, en verder alom te bekomen:

I. Petronella Moens, *Tweede zestal Godsdienstige Overdenkingen voor mijne lijdende natuurgenooten*. *f* 1,50.

Van het eerste zestal, hetwelk met zeer veel bijval door het lezend publiek ontvangen is, zijn weder alom exemplaren verkrijgbaar gesteld.

II. H. A. Ameshoff, Predikant te *Groningen*, *Herinnering van de Godsdienstige feestviering der* 50 *jarige Evangeliebediening van* J. P. Ameshoff, Predikant te *Emmen*. *f* 0,60.

III. P. Boiler, *Leiddraad bij het Godsdienstig onderwijs, ter bevordering van Bijbelkennis*. Vierde druk.. *f* 0,27.

IV. *Wel en Wee*, Zangen der liefde. *f* 0,90.

V. *Klein geschenk voor zoete en gehoorzame Kinderen*, door hunne liefhebbende Vriendin, Petronella Moens, met plaatjes, tweede druk. *f* 0,25.

De eerste druk van dit lieve kinderboekje zonder plaatjes, is in eenige maanden uitverkocht en dit deed den Uitgever besluiten, om dezen tweeden druk met een

een paar plaatjes te versieren, waardoor hetzelve als *St. Nikolaasgeschenkje* zeer geschikt is.

VI. PETRONELLA BORNS, *Geschenk voor de lieve Jeugd, in den morgenstond des levens.* ƒ0,20.

VII. *De Roover*, een Drentsch verhaal. ƒ0,60.

BERIGT VAN INTEEKENING,

OP EEN WERKJE GETITELD:

HERINNERINGEN

UIT HET LEVEN VAN WIJLEN DEN WEL-EERW. ZEER GELEERDEN HEER

CHR. MEEUSE,

In leven Predikant te *Hoek*, (*Land van Axel*)
Door hem zelve beschreven.

Met eene Voorrede, eenige Aanteekeningen en vervolg op dezelve, door een Vriend des Overledenen.

Dat het aandenken aan ontslapene Vrienden, waarmede wij gedurende ons leven hier op aarde, als reizigers naar denzelfden eindpaal, henen reisden, voor elk vriendenhart, eene kalme tevredenheid verwekt, dit zal wel niemand tegenspreken.

Iets te bezitten, na den dood van eenen man, die, in zijnen aardschen levensloop, van een eenvoudig Visscher, (*) tot den eervollen rang van Evangeliedienaar was verheven, in onderscheidene betrekkingen, met eere is werkzaam geweest, en welke bij velen bemind was, ja, bij ieder, met wien hij in zijn leven verkeerde:

Her-

(*) Zoo als wij lezen, in het uitgegevene werkje:

'k Was eertijds Visscher op de zee
  En Loodsman op de baren;
'k Bragt velen op behouden reê,
  Beveiligd voor gevaren;
Maar JEZUS riep: kom volg nu mij;
  En wil voorts menschen vangen,
Breng gij den zondaar thans tot mij,
  Om door mij te erlangen:
Behouden reis en goede reê,
Met eeuw ge rust en waren vreê.
De Schrijver.

Herinneringen en aanteekeningen van het Leven van dezen waardigen Evangeliedienaar, wien wij als vriend beminden, en om zijne werks wille hoogachtteden, zal zeker bij velen, welke zuivere Godsdienstkennis waarderen, niet anders dan welgevallig zijn.

En, daar alzoo 's Hans zonderlinge levensloop, alleszins der lezing overwaardig kan geacht worden, hebben wij niet geaarzeld, de uitgave op ons te nemen; het is dan ook, dat wij ons gerustelijk durven vleijen, en met grond kunnen verwachten, hetzelve, door zijne Vrienden, met belangstelling zal worden ontvangen.

Middelburg, J. MOENS & ZOON.
18 November 1839.

Voorwaarden van Inteekening.

1°. Het werkje zal gedrukt worden in groot 8°. formaat, met eene geheel nieuwe letter.

2°. Hetzelve zal versierd worden, met het welgelijkend portret van den Wel-Eerw. nu ontslapenen Leeraar.

3°. *De prijs* van hetzelve zal men stellen op *12½* Cts. per vel van *16 bladzijden*, en voor het portret 30 Cents. De prijs van *ƒ* 1,50 zal het niet te boven gaan, welligt minder.

4°. De inteekening staat open tot 20 December aanstaande.

5°. Eene Naamlijst der Inteekenaren, zal vooraan geplaatst worden, verlangende alzoo duidelijke opgave der namen, woonplaatsen en betrekkingen.

6°. Na terug ontvangst der berigten van inteekening, zal men dadelijk met het drukken een aanvang maken; zullende hetzelve op de spoedigst mogelijke wijze worden afgeleverd.

7°. De betaling geschiedt 6 weken na de aflevering, zullende over het montant, per kwitantie worden gedisponeerd.

Bij J. Oomkens, te *Groningen* is gedrukt, bij W. Brave Jr. te *Amsterdam*, en verder alom te bekomen:

1. Mr. A. L. Wichers en Ds. W, Gezelle, Jr., *het Hartzgebergte en de Rijnstroom*, Reisverhalen, twee deelen, met platen. *ƒ* 8,30.

2. Dr. H. Hassen, H. J. Zn., Herinneringen aan *Noordelijk Duitschland en Scandinavië*, in twee deelen. *f* 5,50.

3. ——————— *Verhandeling over de werkzaamheden van het Zonnestelsel.* *f* 2,00.

4. Dr. E. J. F. Heijer, *Reize om de Aarde*, gedaan op het Pruissische Koopvaardijschip *Princes Louise*, onder de bevelen van Kapt. W. Wendt, uit het Hoogduitsch vertaald door Dr. G. A. Straatman, (in twee deelen), eerste deel, met eene plaat. *f* 3,90.

5. Mr. H. A. Spandaw, *Gedichten*. Nieuwe uitgave. postformaat, 4 deelen. *f* 5,00.

Dito, Velin papier. *f* 6,00.

6. Mr. J. de Wal, *Vrouwelijk Leven.* *f* 0,50.

7. S. S. Blicher, *Novellen*, uit het Deensch vertaald door Prof. G. J. Meijer. *f* 2,50.

8. J. N. Bouilly, *Herinneringen uit mijn leven.* Hetzelve bevat de geschiedenis van zijn letterkundig leven, in verband met zijne betrekkingen tot de beroemdste mannen in *Frankrijk*, 1e deel, met het portret, in carton. *f* 2,00.

9. *Verhandeling over de Dronkenschap* en derzelver gevolgen, benevens voorbehoed- en geneesmiddelen tegen dezelve. Naar de vijfde Engelsche uitgave. *f* 0,90.

10. H. van Geuns, *over het gebruik en misbruik van sterke Dranken*, bewerkt tot een Volks-leesboek voor den tegenwoordigen tijd, door O. G. Heldring. *f* 0,60.

11. J. van Cleef, *Rekenboek*, bevattende de allereerste gronden der *Beweeg- en Werktuigkunde*, ten dienste van verder gevorderde Leerlingen, met pl. *f* 1,25.

12. *Antwoorden* en ten deele uitgewerkte *oplossingen* op hetzelve, door F. J. Walgen, te *Rotterdam*, met eene plaat. *f* 0,40.

13. Dom. J. S. Baker, *het Boek der Natuur*, opengeslagen voor alle vereerders van God en Godsdienst. *f* 1,50.

14. Dr. J. T. E. Albrecht, *de Hoofdpijnen*, hare spoedige leniging en volkomene genezing; een helpboekje voor allen, die aan *Aanvallen van Hoofdpijnen* lijden. *f* 1,00.

15. D. Horix, Leerboek der *Likeurstokerij*, benevens alle soorten van *Parfumeriën en Chocolade*-bereiding. *f* 3,00.

16. W. Thenson, Leerboek der *Verlakkunst*, of Practische Handleiding om alle soorten van *Lakken* en *Vernissen* te bereiden. *f* 2,50.

17. E. Hesteb, *Beschrijving van het Beleg van Groningen in* 1672, in verband gebragt met de Vaderlandsche historie van dien tijd. *f* 1,00.

18. Blaise Pascal, Gedachten over den *Mensch*, vertaald uit zijne (Pensées sur la Religion etc.) met aanmerkingen van Ds. R. Postumus. *f* 2,00.

19. Blair's *Lessen over de Redekunst en Fraaije Letteren*, of Voorschriften over *Taal*, *Stijl*, *Welsprekendheid* en *Dichtkunst*; uit het Engelsch vertaald door Mr. B. H. Lulofs, 3 deelen, met aanteekeningen, derde druk. *f* 15,00.

20. Mr. B. H. Lulofs, *Geschiedenis der Nederlanden*, met name der *Noord-Nederlanden*, van des vroegsten tot den tegenwoordigen tijd, 2 deelen *f* 6,80.

21. ——————— Gronden der Nederlandsche *Woordafleidkunde*, of Woordontleedkundige beschrijving van de wijze, waarop in het Hollandsch de woorden uit elkander voortspruiten en met elkaar vermaagschapt of verbonden zijn. *f* 2 40.

22. Prof. A. A. Sebastian, *Physiologia Generalis*. *f* 3,00.

23 ——————— *Elementa Physiologiae Specialis* Corporis humani. *f* 3,25.

24 ——————— *Bijzondere Natuurkunde* van den mensch, ten dienste van de Clinische scholen. *f* 3,60.

25. Prof P. Hofstede de Groot, Institutiones Historiae *Ecclesiae Christianae*. *f* 1,80.

26. Prof. H. Muntinghe, Brevis expositio Critices *Veteris Foederis*, edid. B. H. Nieuwold et C. H. van Herwerden. *f* 2,00.

27. Prof. G. J. Meijer, *het Leven van Jezus*. Een Nederlandsch Handschrift uit de dertiende eeuw, met taalkundige aanteekeningen. *f* 4,80.

28. ——————— Nalezingen op het *Leven van Jezus*, enz. Verslag van den *roman van Walewein* en andere bijdragen tot de *Oude Nederlandsche Letterkunde*. *f* 1,50.

29. ——————— *Oude Nederlandsche Spreuken en Spreekwoorden*, met taalkundige aanteekeningen. *f* 1,50.

30.

30. Mr. T. P. Tresling, *de Worsen en de Hoofdmannen-Kamer*, of het Provinciaal Geregtshof te *Groningen*, in verband met de Staatkundige geschiedenis van dat Gewest *f* 1,50.

31. Dr. S. K. Theden van Velzen, Commentatio de hominis cum Deo similitudine, 2 tomes. *f* 3,50.

32. Dr. B. Doornbos, Dissertatio Theologica de amore omnem omnino Dei virtutem continente. *f* 1,50.

33. Dr. J. Lunsingh Kymmell, Historia literaria et critica forcipum obstetriciarum, ab anno 1794 ad nostra usque tempora. *f* 3,25.

34. De Weiss, Grondbeginselen der *Zedekunde* of Algemeene *Wereldkennis*. Naar het Fransch, 2 deelen. *f* 6.00.

35. H. Kremer, Beschrijving van de Provincie *Groningen*, 2de druk. *f* 2,00.

36. C. F. Ruppe, *Theorie der Hedendaagsche Muzijk*, met 70 muzijkplaten, in 2 deelen, voor *f* 4,00, in plaats van *f* 13,50.

37. W. G. Hauff, *de 150 Psalmen*, benevens de *Gebeden*, *Lof- en Bedezangen*, gezet voor het Orgel en Piano-forte, met de noodige Harmonie, in Generaal-Bas, 2e verbeterde druk. *f* 5,00.

38. ——————— XX *Preludiums* of *Voorspelen*, uit alle Toon aarden, dienende voor Psalmen en Gezangen, voor het Orgel *f* 0,60.

39. ——————— VI *Kleine Naspelen*, bij het uitgaan der Kerk, getrokken uit de Preludiums voor het Orgel. *f* 0,60.

40. ——————— XX *Kleine Schoolliederen*, van Mr. Hieronymus van Alphen, voor Piano en Zang gecomponeerd. *f* 0,75.

41. R. G. Rijkens en Dr. W. Gezelle, Jr., *Schoolliederen*, twee- en driestemmig, 2 twintigtallen. *f* 1,10.

42. B. Brugsma, *Zangoefeningen*, voor Scholen en Schoolonderwijzers-gezelschappen, en Handleiding. *f* 0,75.

43 J. Hazeu, Cz., *Nieuwe Stichtelijke Liederen* voor de Huisgezinnen en Gezelschappen der Christenen, *met muzijkplaten*. 2 deelen. *f* 4 00.

44. H. Hemkes, Kz., *Algebraïsch Rekenboek* voor de Scholen. *f* 1,00.

45. ——————— *Rekenboek voor gevorderde leerlingen*,

gen, om op eene korte, gemakkelijke en zekere wijze te leeren rekenen. *f* 27½.

46. ———— *Rekenboek voor Meisjes*, 1e stukje, en antwoorden. *f* 22½.

47. ———— *Bijbelsche Geschiedenis*, een leer- en leesboek voor kinderen. *f* 0,30.

48. ———— *De Kleine Taalkenner*, of gemakkelijke aanleiding tot het redekundig ontleden, voor eerstbeginnenden. *f* 0,15.

49. H. J. Hereman van der Horst, *Het laatste Geschenk*. Een leesboek, bevattende *Lessen der Wijsheid* van beroemde mannen; opgedragen aan Z. K. H. Prins Frederik der *Nederlanden*, enz. *f* 0.25.

50. R. G. Rijkens, *Willem Reislust*, of *Aardrijkskundige Beschrijving van het Koningrijk der Nederlanden*, met een kaartje, bewerkt naar de nieuwe verdeeling, tweede geheel omgewerkte en verbeterde druk. *f* 0,35.

51. J. Wehrli, *Mondelinge onderhoudingen en Leeringen van eenen Onderwijzer*, voor de aankomende leerlingen, 1e stukje. *f* 0,20.

52. Diesterweg, Wagner en anderen, *Leer- en Leesboek, over God en den Mensch, Natuur en Kunst*, ingerigt voor het aanschouwelijk, vormend onderwijs voor de middelste klasse eener lagere school; eerste stukje. *Natuur en Kunst*. *f* 0,25.

53. Dr. J. F. Theremin's, *Avondstonden*, vertaald door Dr. W. R. van Hoëvell. *f* 1,25.

54. C. J. P. Spitta, *Harp en Psalter*, vertaald door Dr. W. R. van Hoëvell. *f* 1,25.

55. Dom. H. Tinner, *Verhandeling over de zonderlinge uitwerkselen der menschelijke Verbeeldingskracht*. *f* 0,60.

56. *Vader Martin*, of *de Dalbewoners van Tirol*. Een zedekundig verhaal uit de Middeleeuwen. *f* 0,30.

57. Dom. G. H. van Senden, *Leerredenen over het Lijden en Sterven van Jezus Christus*, in 2 deelen. *f* 6,80.

58. ———— *'s Konings 66e Verjaring Godsdienstig gevierd*. *f* 0,40.

59. Prof. J. F. van Oordt, J. W. Zn., *Leerrede* gehouden na het overlijden van de Koningin der Nederlanden, tweede druk. *f* 0,50.

60.

60. Prof. H. C. van Hall, *Redevoeringen*, ten vervolge op J. A. Uilkens, *over de volmaaktheden van den Schepper*, enz. (het *Plantenrijk*) 4e deel, 2e stuk. *f* 2,80.

61. ———————— *Elementa Botanicae.* *f* 2,25.

62. ———————— *Eerste beginselen der Plantkunde.* *f* 1,25.

63. Dom. P. Boelens, *Over Staatsregt, Hervormd Kerkbestuur en Separatismus.* *f* 2,80.

64. ———————— *Woorden des Eeuwigen Levens*, aangewend tot stichting van Christenen uit den beschaafden stand. *f* 2,90.

65. ———————— *Leerrede*, uitgesproken den 28 Aug. 1839. — *Over het Beleg en de bevrijding der stad Groningen*, in 1672, met aanteekeningen. *f* 0,75.

66. Dom. H. T. Roskes, *Intree-rede te* Groningen *en Inwijdings-rede te* Uithoorn. *f* 1,80.

67. Dom. R. Damsté, Geschiedkundige beschouwing van *het geloof aan een leven na dit leven.* *f* 0,50.

68. Dr. J. H. Reddingius, Gz., Leidraad voor *Armbesturen*, inzonderheid voor *Diakenen*, tot aanwijzing van het gebruik der Wetten en Besluiten, betrekkelijk het *Armwezen.* *f* 0,60.

69. J. S. Magnin, De voormalige *Kloosters* in *Drenthe* geschiedkundig beschouwd. *f* 2,00.

70. ———————— *Geschiedkundig Overzigt* van de *Besturen*, die, voor de herstelling van *Nederland* in 1814, elkander in *Drenthe* zijn opgevolgd, eerste stuk. *f* 1,30.

71. J. H. Jappé, *Kadastrale Kaart* van de Provincie *Groningen*, in vier bladen, dubbel velin Atlas papier. *f* 14,00.

72. ———————— dito, op katoen. *f* 18,00.

73. ———————— dito, verkleind. *f* 3,00.

74. ———————— Modellen voor het *Topographisch Teekenen.* *f* 3,00.

75. C. Heijboom, Beginselen der *Teekenkunde*, als eene inleiding tot de *Hoogere Teekenkunst*, voorgesteld in vijftig groot folio platen, in eene afzonderlijke portefeuille. *f* 7,50.

76. *Praktische Handleiding* voor de *Bajonetschermkunst*, voor de Infanterie; met 51 platen. *f* 1,50.

77. *Waarheid en Liefde*, een Godgeleerd Tijdschrift voor Beschaafde Christenen, 1839, N°. 1—4. *f* 8.00.
Van hetzelve zijn nog enkelde Exemplaren van 1837 en 1838. *f* 16,00.

78. *Tijdschrift voor Onderwijzers* en ter bevordering der Huisselijke Opvoeding, 1839, 7e Jaargang. *f* 2,00.

79. *Groninger Volks-Almanak* voor 1840. *f* 0.75.

80. *Almanak* ter bevordering van kennis en goeden smaak, door het Departement. *f* 0,40.

GESCHIEDKUNDIG MAGAZIJN VOOR ALLE STANDEN.

Toegewijd aan het Vaderland en deszelfs Doorluchtige Mannen en Vrouwen, op te luisteren met een groot aantal afbeeldingen in *Staalplaten*, en zamen te stellen door eenige Vaderlandsche Geschied- en Letterkundigen, onder welke wij mogen noemen den Heer Ermerins Gerrits, door zijne Geschiedkundige Werken sinds lang bij het publiek bekend. Dit Magazijn zal in maandelijksche afleveringen uitgegeven worden door de Boekhandelaren Schalekamp, van de Grampel en Bakker, te *Amsterdam*. Elke Jaargang bestaande uit *acht en veertig vellen* druks of 768 buitengemeen groote, compres gedrukte kolommen, zal worden opgeluisterd met een *geschiedkundig en ,met* en *vier en twintig* keurig bewerkte *Staalgravures*, hoofdzakelijk bestemd voor de afbeeldingen, *ten voeten uit*, van al onze Vorsten en Vorstinnen, in den smaak der beide *Staalplaten*, waarmede *de proeve* van dit werk is versierd, en welke men *kosteloos*, bij alle Boekhandelaren des rijks, kan bekomen. De prijs van elken Jaargang bedraagt niet meer dan *f* 6,25, eene som voor welke ons publiek zelden een werk van dien inhoud en met zulk een aantal, buitengemeen groote, fraai bewerkte *Staalgravures* is aangeboden.

De Uitgevers zijn daarenboven voornemens, om de de Staalplaten niet in het werk zelf te laten afdrukken, maar dezelve afzonderlijk bij te voegen, ten einde aan het verlangen van onderscheidene H. H. Inteekenaren te voldoen.

De Inteekening bepaalt zich slechts tot drie a vier

Jaar-

aangegaan, en blijft tot den 15 December opengesteld, wijl dezelve eerst later is kunnen geopend worden, dan den tijd waarop men aanvankelijk had gerekend. Nog hebben de uitgevers het genoegen te berigten, dat, door den bijval, welken hunne aangekondigde onderneming (zoo bij de doorluchtige Leden van ons *Vorstelijk Huis*, als andere voorname personen en bij het publiek), reeds aanvankelijk heeft ontmoet, zij geenszins twijfelen, ruimschoots in staat gesteld te zullen worden, deze hoogst kostbare uitgave, zonder eenige aarzeling te ondernemen.

OORSPRONKELIJKE NEDERLANDSCHE

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE

BIBLIOTHEEK,

VERRIJKT MET KEURIGE PLATEN EN AFBEELDINGEN.

Onder dezen titel wordt het Nederlandsch Publiek een werk aangeboden, dat, indien ook slechts eenigermate, de kennis en beoefening der in zoo vele opzigten roemrijke geschiedenis onzes dierbaren Vaderlands niet alleen nuttig, maar tevens hoogst noodzakelijk is, hetzelve niet anders dan bijzonder welkom aan onze Landgenooten zijn kan. Hieraan alzoo niet twijfelende, en ons met de deelneming onzer Landgenooten vleijende, zoo bieden wij hen hierbij den inhoud aan van bovenvermeld werk en waartoe ons reeds van onderscheidene zijden de belangrijkste medewerking is toegezegd, als zullende bestaan in:

1.

Tafereelen uit de Vaderlandsche Geschiedenis van alle tijden, doch meer algemeen uit die van latere eeuwen.

2.

Schoonheden uit het leven der voornaamste Nederlandsche mannen en vrouwen, welke door hunne roemrijke daden het Vaderland tot eere en glorie verstrekten, en door dezelve boven hunne tijdgenooten hebben uitgemunt.

3.

Eene levendige beschrijving der veldslagen, belegerin-

ringen; enz., van Nederlandsche steden en plaatsen; der moedige weerstandbieding of roemvolle vermeestering in de onderscheidene tijdperken onzer vaderlandsche historie voorkomende, met bijvoeging van datgeen, hetwelk zoowel tot wezenlijk nut als tot enkele herinnering zou kunnen strekken.

4.

Nederlands heldendaden ter Zee, uit die schitterende tijdvakken onzer Geschiedenis, toen Hollands vlag op alle zeeën der wereld geëerbiedigd, het gebied over den Oceaan voerde; zoowel als uit die minder zoo hel flonkerende dagen, toen zij door schandelijk verraad, laaghartige list of overmagtig geweld gedwongen werd van die heerschappij, doch niet voor immer, af te zien; een en ander tafereelsgewijze geschetst.

5.

Plaatsbeschrijvingen van alle steden, dorpen, gehuchten, enz., welke als met gloeijend schrift in Nederlands geschiedboeken gegrift zijn, zonder de zoodanige voorbij te zien, die, ofschoon niet zóó schitterend, dáár nogthans aanwezig staan als zoo vele heldere bewijzen voor de waarheid onzer grootheid en des nationalen roems.

6.

Levensschetsen der Vaderlandsche Kunstenaars, die door hun talent en bedrijf zich aanzien en eene vermaardheid verwierven en Neêrlands naam en glorie vergrootten en verbreidden.

7.

Eene Nederlandsche Kerkgeschiedenis, doch alleen in betrekking op ons vaderland, in verschillende tijdperken, regelmatig in tafereelen afgedeeld en beknopt voorgesteld.

8.

Eene galerij van thans nog levende Nederlandsche mannen en vrouwen, waarop het vaderland roem mag dragen, die Neêrlands naam veredelen en verhoogen, en door hunne verschillende waardige daden als in levend schrift het aan tijdgenoot en nageslacht openbaren, hoe *Nederland* nog altijd is en blijft de vruchtbaarste bodem van alle die deugden, vroeger het sieraad en de roem onzer vaderen, en het onvervreemdbaarst erfdeel voor onze kinderen en naasten.

9.

9.

Bloemlezingen uit de Vaderlandsche Letterkunde uit vroegere en latere tijden, zoo in ongebonden stijl als in dichtmaat, ten bewijze hoe ook onze Nederlandsche puik-autheuren door vele eeuwen heen, door hunne geschriften bevorderlijk waren aan Neêrlands grootheid, eer en roem.

Uit deze opgave valt het ontegenzeggelijk in het oog van hoeveel belang en wezenlijk nut een werk als dit wezen moet, in een land, waarin de lust en het vermogen tot onderzoek en kennis in alle standen is doorgedrongen, en van welk een onberekenbaar voordeel hetzelve kan geacht worden in eenen tijd als de tegenwoordige, waarin *Nederland* in zoo vele opzigten, het bewijs geleverd heeft, wat een zelfstandig, vrijheidlievend en Godsdienstig volk onder een' Vorst, als Willem *den Eersten* vermag.

Gewisselijk zullen onze Landgenooten het ons toestemmen, dat een boekwerk, van dien rijken en edelen omvang, uitsluitend het vaderland gewijd, en door Nederlandsche schrijvers bearbeid wordende, waaronder wij bij anderen ook de Heeren Dr. J. J. F. Wap en A. J. van der Aa, te *Breda*, C. van der Vijver, te *Amsterdam*, G. H. Nagel, te *'s Hage*, H. H[illegible], te *Rotterdam*, enz., kunnen noemen; dat zoodanig een werk teregt op aller deelneming en goedkeuring rekenen mag; terwijl wij ons reeds ten hoogsten begunstigd mogen zien met de Hoogstvereerende Inteekening van alle de Vorsten en Vorstinnen van het koninklijk huis.

Op eene ruime deelneming rekenende, welke alleen een werk, van dien omvang en tot eenen geringen prijs, kan doen gelukken, hebben wij gemeend den prijs zoo laag mogelijk te moeten stellen, ten einde ons van die zijde de Inteekening met te wissen uitslag te verzekeren.

Hetzelve zal alzoo bij inteekening worden uitgegeven, geregeld om de veertien dagen bij twee afleveringen tegelijk, ieder van 16 pagina's of 32 kolommen druks, op velijn mechaniek papier, alles volgens Prospectus, daarvan in alle steden en plaatsen verzonden, zullende de prijs berekend worden op 10 Cents iedere aflevering, en alzoo voor den geringen prijs van

van *f* 5,20 per Jaargang, een boekdeel van bijna zeventienhonderd kolommen druks verkrijgbaar zijn.

Hiermede vertrouwen wij onze Landgenooten eene genoegzame verklaring gegeven te hebben van een werk, dat wij vermeenen allen in de ruimste mate te mogen aanbevelen, en hopen dat alzoo, door veler hoogstvereerend naamcijfer op de lijst van inteekening het blijke, hoezeer *Nederland* eene vaderlandsche onderneming acht en ondersteunt, wanneer dezelve strekken mag en kan tot bevordering van die kennis, dat heil en die deugden, welke onzen geboortegrond steeds tot een sieraad van Europa deden zijn.

In naam der Hoofdredactie.

Rotterdam, MENSING en VAN WESTREENEN,
Dec. 1839. *Drukkers en Uitgevers.*

' Joh. van der Hey en Zoon, Boekhandelaren te *Amsterdam*, hebben uitgegeven en alom verzonden:

I. Mr. H. C. VAN HALL, *Gedichten*, derde verzameling, gr. 8vo., in carton met vignetten, *f* 3,60.

Van de eerste en tweede verzameling in 1818 en 1829 uitgegeven, zijn mede nog exemplaren te bekomen.

II. W. BROES, *Filip van Marnix*, Heer van St. *Alaegonde*, bijzonder aan de hand van WILLEM I., tweede deel, eerste stuk, gr. 8vo., met portret van FILIP VAN MARNIX. *f* 2,80.

Het tweede deel, tweede stuk, waarmede dit werk kompleet zal zijn, is ter perse en zal binnen weinige weken volgen.

III. J. W. L. VAN OORDT, *Volks- Wis- en Werktuigkundig Lees- en Leerboek*, met platen, uitgegeven door de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*. *f* 1,00.

De Boekhandelaars Van der Meer en Verbruggen, te *Rotterdam*, hebben uitgegeven en verzonden:

Aanhangsel tot de volledige Uitgave der Dichtwerken van HIERONYMUS VAN ALPHEN. Twee voorlezingen over H. VAN ALPHEN, als Dichter en Kinderdichter, door J. CLARISSE. In postformaat. Prijs *f* 0,90.

In de aanteekeningen achter dit belangrijk werkje, vindt men onder andere twee versjes van VAN ALPHEN,

wel-

welke in de genoemde volledige uitgave niet voorkopen; terwijl men in het voorberigt eene bescheidene teregtwijzing aantreft, omtrent de onaangename aantijging van den Heer Nepveu, jegens de Uitgevers.

Bij den Boekhandelaar S. E. van Nooten, te *Schoonhoven*, ziet op hedenhet licht:

Almanak voor Dienstboden, onder redactie van Mevr. de Wed. van Meerten, met Bijdragen van Petronella Moens, Fransijntje de Boer, en anderen, met een plaatje. *f* 0,50.

Bij den Boekhandelaar S. E. van Nooten, te *Schoonhoven*, komt op heden van de pers:

Wed. van Meerten, *Mevrouw Belcour onder hare gehuwde Vriendinnen*; met vignet, in carton. *f* 2,20.

Bij denzelven zijn nog eenige Exemplaren voorhanden, van de Werkjes:

I. E. B. Swalue, Theol. Doct. en Pred. te *Goes*, *Gedachten en Herinneringen bij der Engelen Kerst-Gezang*. *f* 0,30.

II. *Zedige Gedachten*, over eenige volksbegrippen in de Gereformeerde Kerk, derzelver hulpbronnen en Geneesmiddelen, gr. 8vo, 276 bladz. *f* 1,25.

Dit belangrijk werk is op zeer weinige Exemplaren na uitverkocht.

D. R. van Wermeskerken, te *Thiel*, heeft uitgegeven mede verkrijgbaar gesteld bij W. Brave, Jr., te *Amsterdam*, en alom verzonden:

A. E. van Noothoorn, *Hermine, of het schoone meisje van Rozendaal.* Geschiedkundig-Romantisch tafereel uit den strijd tusschen de *Heeckerens en Bronkhorsten*, *en de Bastaard van de Heide*. Twee Gelderschen verhalen, met vignet. *f* 2,40.

KINDERWERKJES,

welke bij den Boekhandelaar A. Kloots, te *'s Gravenhage*, worden uitgegeven en verder alom zijn te bekomen, als:

I. Jakob Simonsz. de Rijk, *een voorbeeld van ware Vaderlandsliefde*. Met platen. *f* 1,20.

II. *Merkwaardige voorbeelden van wijsheid, kinderliefde, krijgs- en burgerdeugden bij de Grieken.* Vrij naar het Fransch, door T. van Spall. Met platen. ƒ 1,30.

III. *De Kinderen zoo als zij zijn;* of gezellig en nuttig onderhoud voor de Jeugd. Door T. van Spall. Met plaatjes. ƒ 1,10.

IV. *Bernard en Julia*, of de voorbeeldige kinderen. Eene geschiedenis, vrij naar het Hoogduitsch van Heinrich Muller. Door T. van Spall. Met gekleurde plaatjes. ƒ 1,40.

V. *Geschenk voor Kinderen*, bestaande in kleine verhalen van T. van Spall, met plaatjes, tweede druk. ƒ 1,20.

VI. *Gevolgen der onbedachtzaamheid*, voorgesteld tot nut en vermaak der Jeugd, door P. Blanchard. Met gekleurde platen. Derde druk. ƒ 1,10.

VII. *L'Ami des petits Enfants*, ou choix des contes et Historiettes de Berquin, Campe et Blanchard. Orné de jolies figures. ƒ 0,90.

VIII. *Kunst en Vernuft*, blijkbaar in de verschillende uitoefeningen der menschelijke bedrijven. Hoofdzakelijk naar het Hoogduitsch van J. A. C. Löhr. Met plaatjes. Nieuwe uitgave. ƒ 0,90.

GOEDKOOP AANBOD

tot *ultimo Januarij Achttienhonderd Veertig*, der onderstaande Werken:

I. *De Fakkel, of Bijdragen van het Ware, Schoone en Goede*, bijeenverzameld en uitgegeven door J. P. Sprenger van Eijk, Predikant te *Rotterdam*, Jaargangen 1832 tot en met 1839. Zeven deelen, in plaats van ƒ 25,60, voor ƒ 10,50.

II. J. J. Le Roy, Predikant te *Oude Tonge*, *de Goddelijke Openbaring des Bijbels, volgens haren eenvoudigen zin en inhoud beschouwd en overwogen.* Een Leesboek ter bevestiging in het Geloof der oud Christelijke Waarheid, twee deelen, in plaats van ƒ 8,80, voor ƒ 5,00.

III. Mr. C. W. van der Kemp, Advocaat te *'s Hage*, *de Eer der Nederlandsche Hervormde Kerk gehandhaafd, tegen Ypeij en Dermout.* Drie deelen, in plaats van ƒ 8,80, voor ƒ 4,50.

De

De aflevering geschiedt bij de Ondergeteekenden en bij alle Boekverkoopers in *Nederland*.

Amsterdam, Dec. 1839.

J. H. DEN OUDEN,
G. VAN PEURSEM
en
J. DEN OUDEN, J.H.Z.

Bij L. Schierbeek, te *Leeuwarden* is gedrukt en alom te bekomen:

I. *Bijbelsche Vertroostingen en Godsdienstige Overdenkingen, naar den Hand-Bibel fur Leidende*, van J. C. LAVATER, uit het Fransch van Mevr. VERMEER, geb. BROUWER, door A. VAN DER HEIDE. *f* 1,30.

II. S. L. BRUG, *Iets over het Spelend Onderwijs* van J. H. NIEUWOLD. *f* 0,30.

III. ——— *Zedekundige Gedichtjes voor Kinderen uit de lagere standen en voor Lands-Scholen.* *f* 0,22½.

IV. ——— *Abéversjes voor de Jeugd.* *f* 0,1½.

V. ——— *Zangwijzen der Abéversjes voor de Jeugd.* *f* 0,15.

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

RE-

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN,

voorkomende in de BOEKBESCHOUWING *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1839.

Gym-

Iii 4 *Leer-*

REGISTER.

Ps.

RE-

REGISTER
DER VOORNAAMSTE
ZAKEN,
voorkomende in het MENGELWERK *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1839.

Chris-

H.

REGISTER.

Proe-

REGISTER.

RE-

REGISTER

VAN HET

AKADEMIE-, SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

voorkomende in de BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1839.

A.

B.

BEI-

Chau-

REGISTER.

HEN-

Mou-

TOE

REGISTER.